

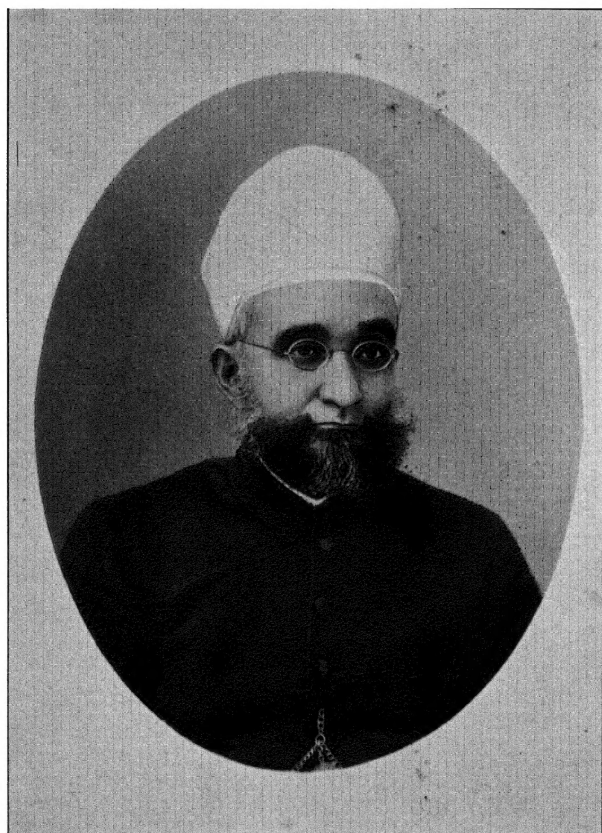
UNIVERSAL
LIBRARY

OU_232124

UNIVERSAL
LIBRARY

سید غلامرضا

نواب غریز جنگ بہادر مؤلف

اعزاز و شکرانہ اعزاز

اعزاز | (۱) میں اپنی اس تالیف کی اعلیٰ کامیابی پر خداوند کریم کا شکر گزار ہوں اور یہ بات میرے لئے باعث افتخار ہے کہ اس کا نام میرے آقاے ولی نعمت حضور پر نور بندگانِ عالی متعالی مدظلہ العالی کے مبارک تخلص کو اپنے سر پر لئے ہوئے ہے اور اسکا آغاز آپ ہی کی مبارک جوبلی چہل سالہ کی تقریب میں ہوا۔

(۲) میں ہنر اسنسی لارڈ منٹو با لقا بہم گو زر خربل ہند کا شکریہ ادا کرتا ہوں کہ آپ نے براہ عنایت مجھکو اجازت عطا فرمائی کہ میں اس کتاب کا ڈوڈی کیشن آپ کے نام نامی سے کروں۔ صاحب ریڈینٹ حیدر آباد بذریعہ مراسلہ نشان ۲۴- جون ۱۹۵۸ء مجھ کو اطلاع دیتے ہیں کہ ہنر اسنسی آپ کا شکریہ ادا کرتے ہیں کہ آپ نے انکو ایسی عالمانہ تالیف میں ادنیٰ یادگار قائم ہونے کا موقع دیا۔

اغانت | (۳) میں ہر کہنسی و سیراے موصوف کا دل سے شکر گزار ہوں کہ آپ نے باجلاس کونسل یہ حکم فرمایا کہ مولف کو اس کتاب کی ہر ایک جلد پر جس طرح وہ شائع ہوتی جاے پان پانسوروپہ کا آزریم (صلہ تالیف) عطا کیا جائے۔

(۴) میں اپنے آقاے ولی نعمت اعلیٰ حضرت والی سلطنت دکن حضور پر نور سرکار نظام ادام اللہ اقبالہم کا شکریہ بجاں و دل ادا کرتا ہوں کہ سرکار مدوح نے حکم فرمایا کہ سلطنت آصفیہ کے شاہی خزانہ سے بھی مولف کو اس کتاب

کی ہر ایک جلد پر جس طرح وہ شائع ہوتی جاے پان پانسوروپہ کا انعام صلیہ تالیف عطا کیا جائے (دیکھو مراسلہ معتمد فینانس نشان (۳۰۹۱) مورخہ ۱۶-۱۱-۱۳۱۱) موسومہ معتمد عدالت و کو تو الی و امور عامہ

(۵) حیدرآباد کے امراء عظام سے جناب نواب فخر الملک بہادر معین الہام صیغہ تعلیمات و عدالت و طبابت و امور عامہ کی علم دوستی کا یہی شکر گزار ہوں کہ آپ نے اپنے خانگی خزانہ سے اس تالیف کی ہر ایک جلد پر سوروپہ کا اعزاز انعام مقرر فرمایا ہے۔

شکریہ علی | (۶) اگرچہ اس کتاب کی ہر ایک جلد کے پانسو نسخوں کی طبع کا حقیقی صرف بقدر الیاس سکتہ محبوبیہ ہے اور معادنین باقاہم کی امداد کا مجموعہ اس وقت تک تقریباً ناک سکتہ محبوبیہ۔ لیکن محض اس خیال سے کہ پبلک کو نفع پہنچے میں نے مصارف کے ایک خفیہ سے حصہ کا بار اپنی ذات پر اٹھا کر حبلہ نسخہ مطبوعہ کو

مع حق تالیف کتاب بلا کسی معاوضہ کے پبلک کے لئے وقف کر دیا ہے۔ معزز
 ناظرین کتاب پر روشن ہے کہ یہ ۲۸ جلد کی کتاب ہے اور کمال اہتمام کے ساتھ
 چھ مہینے میں ایک جلد شائع ہوتی ہے اور لفظاً ہر مجھ کو صرف خداوند کریم سے
 توقع ہے کہ میں اس کتاب کی تکمیل اپنی باقی ماندہ عمر میں کر سکوں۔ وہو علیٰ کُلِّ شئی قَدیر۔

پبلک کا فدا فی

احمد عبدالغفریہ۔ نالیطی

(خان بہادر شمس العلماء) (غزیر جنگ بہادر)

بر نیمة کلک فصاحت رقم علامته و هر فضل العلماء الشیخ علی اکبر بن الشیخ مصطفیٰ
بن الشیخ محمود الشیخ و انی الشماخی.

بعد حمد من من علینا بتعلیم اللغات و ترکیب الحروف و اداء الکلمات و مینما بذلک عما یشاء
من الحیوانات پوشیده نماید برابر باب فضل کمال

که احداث موضوعات لغویة از جمله موهبت کبری عین عظیمت عظمی است زیرا که در مقام تفهیم و تفهم
اشارت و کنایت ناقص و متلزم عمر و حرج و لذا در مقام اکتان خداوند عالم بحضرت آدم
تعلیم اسماء فرموده و معرفت لغات تمدن را اس اساس و اصل اصول است و لهذا قدیما و
حدیثا مردم اموال کثیره و مصارف و فیره و جمیع و ضبط لغات صرف نموده اند - و در یک زبان
کتاب کثیره کبیره و متوسطه و صغیره تصنیف نموده اند بلامایه علیهم و در زبان ویا زیاده نیز
کتاب بیا تصنیف و تالیف کرده اند مگر لایسین و لایفنی من جوع - و درین زمان بشارت تو
موفق شدم بطالعہ جلد اول دوم آصف اللغات مؤلفه جناب مستطاب نادرة الدوران و با
الزمان عین انسان الفصاحة و الانسان عین البلاغة بدرفضلا و شمس العلماء و ثواب غزیه
بها در دام غره و توفیقه - دیدم و تحقیقت این کتاب مستطاب گشتی است مزین از اقام
او را در و زو اهر و خزانه ایست شحون از انواع ثمنیه تجواهر - فنی کل لفظ منہ روض من المرق و فی
کل سطر منہ عقد من الدرر زینی و انهم در توصیف این کتاب مستطاب بچہ عبارت تعبیر بیاد
و در مدح آن بکدام لفظ تفسیر بپردازم - هر چه ذکر کنم و آنچه بگویم مشابه و مرتبه این کتاب بیلاتر

واعلا تراست - هذا کتاب لویسبع بوزنه ذهباً لکان الیائع المعنونا - مگر مقتضای مالاید رک
 کلمه لایترک کلمه و بموجب المیسور لایسقط بالمعسور درین باب بقدر جوصله خود سخن میرانم و بلوغ
 اقضی الغایات را بار باب فضل و کمال دومی گذارم زیرا که وفوق کل ذی علم علیم از جمله مرتبت
 این کتاب یکی آنست که عبارت بسیار صاف خالی از غلط و اضطراب موافق محاوره نوشته
 شده است و دیگر این که جمیع ناظرین ازین کتاب فیض یاب و بهره ور می باشند که بتفصیل
 منه المبتدی و تیسر منہ المتوسط و المنتهی و دیگر این که در این کتاب بیک کرشمه دو کار بسیار
 برده شده است اردو زبان فارسی را و فارسی زبان اردو را ازین کتاب بخوبی و خوبی
 حاصل میکنند و دیگر این که سیکه فی الجمله سواد می داشته باشند و باین کتاب قدری در مطالعه
 اوقات خود را صرف کنند و جزو زمانی کامل خواهد شد و دیگر این کتاب نسبت به طالبان زبان فارسی
 مانند استاد کامل و مهربان است که هر چه پرسد جواب بشنود و آن استاد کمال سعی در
 فهمانیدن داشته باشد - دیگر این که مؤلف دام توفیق درین کتاب ملتمز شده که مها اکمن لغتی
 بدون اسناد یعنی بدون سند از اهل زبان ذکر نکنند بلکه از برای هر لفظ و لفظی برهان و سند از اقوال
 معتبرین ذکر میکنند و دیگر اینکه سلسله دار اول زبان فارسی را خواهم فرموده و خواه مرگب خواه
 امثال و خواه استعارات ذکر می کنند بعد در طبق آنها زبان اردو را ذکر می کنند هر دو را با ساند
 و این بسیار رحمت دارد مؤلف دام توفیق درین باب معلوم میشود و محنت زیاد کشیده اند
 دیگر اینکه این کتاب بنایت مطرد و متعکس و نهایت جامع و مانع است چنانچه از مقابله و
 و موازنه آن با کتب دیگر معلوم می شود با ضداد با تعریف الاشیاء رو دیگرند و معنی هر لفظ را

نسبت به کتاب مستند و اخلاص داده اند و در خود این یک نحو فائده عظیمه است و دیگر در تفاوت معانی و در کتب مستنده عجیب محاکمه فرموده اند و غریب طریقه اختیار نموده اند که میشود تاخن بند کرد. قتلک عشره کالمه ما ان مدحت محمد بمقالتی و لکن مدحت مقالتی بمحمد

تقریفاً منظوم از یگانة دهر و حید العصر جناب مولوی ابوالحمید صاحب آرا و حجت اول حیدر آبا و ملیتہ عالی جناب نواب فصیح الملک و آغ و دہلوی - مغفور

مارا دلیت کز غم دهر است سوگوار
ور دشت سینه ام زده شاه جنون علم
کس در طریق درد نمائند فریق من
نی ہمدی کہ شرح دہم حال دل باو
نی فرصتیکہ یک نفس آیم بہ خوشستن
او گرید و زمانہ بنجد و بہ حال او
بنیم کہ بعد فضل خستہ ان گل و دبیلغ
لیکن دلم زہیچ تسلی نمی شود
آن عہد قدردانی نظم و بہار نظم
شاید کہ ابرزار بگیرد برین چمن
افسر و خاطر از چمن پاریزی زبان
آہنم بدشت و کوہ پریشان فائدہ بین

جز ماتم زمانہ نبود است ہیچ کار
عقل از سرم نموده بہ فرنگہا فرار
جز نالہ کو بہر وفا بود استوار
نی طاقتیکہ صبر و تحمل برم بکار
بیچارہ یک دل است و بگردش الم ہزار
چون شبنمی کہ گرید و گل خند و شکار
و انم نسیم را کہ رہاند ز جو رخا
امسال بہر خاطر من بہت مثل پار
رفت آن چنان کہ باز نیاید بروزگار
زیبہ کہ جامہ چاک زند گل دم بہار
گل برگ خشک چند کزو ماند یادگار
از دست بدو صبر ناتدری دیار

عشق خردشکار بچوگان اضطراب
 از شور ناله ام که به سینه خاها رسید
 صد شکر بخت آمده مردی برون عجب
 نواب شمس علم و لیاقت غریز جنگ
 محنت کشید بید و زحمات کشید سخت
 گرد آورید نسخه ز مجموعه لغت
 مجموعه که بهتر از ان نیست در جهان
 مجموعه که نیست شالش درین زمان
 مجموعه است یا که ریاض گل امید
 مجموعه را که نام نهاد آصف اللغات
 زین آصف اللغات شود مستفید خلق
 ارباب نظم را به نظر آمد و کنند
 اشعار منتخب بسند انتخاب کرد
 آسان نبود راه که او اختیار کرد
 حل لغات کرد که این حل مشکلات
 جزوی به نقش بندی کلکش نگاه کن
 بینی که تخته و نقش کلشن نویست

گوی دلم رپوده ز میدان اختیار
 ذوق سرور باد مبدل شد از خار
 کو آب رفته باز بیار و بچو ببار
 در علم و فضل کوشده مشهور در دیار
 تا این چمن شگفت و گل همه به شاخسار
 مجموعه چو دسته گل دامن بهار
 مجموعه که خوشتر از ان نیست در دیار
 مجموعه که نیست نظیرش بر دزگار
 مجموعه است یا که گلستان پر بهار
 از آفتاب شاه دکن یافت افتخار
 اردو و پارسی عربی را بود مدار
 بهر محاورات زبان آید او بکار
 این کار بود مشکل و او کرد اختیار
 کرد دست سعیش آمده آبی بروی کار
 مشکل کشائی نگهش را نگاه دار
 تا بنگری که خامه مانی است در نگار
 گویی حقیقه است نظر کرده بهار

<p>اتمام باقیش شود از عون کردگار ازمین عهد آصف و سرکار نامدار اعنی نظام و هند عطا گشته یک هنر کو در سپاس این بطریق فحشته کار شد بے بها خزانه او مفت روزگار</p>	<p>از بت و شت - جلد سوم اختتام یافت در همچو کس پر سی عالم هزار شکر انعام هر مجلد این از د سلطنت صد آن سرین بهت مردانه و لا ینمای خلق کرد چنین نعمت شمین</p>
--	---

	<p>آزاد این نگار سراپا بهار حسن محفوظ باشد از غم آئیب روزگار</p>	
--	--	--

--

الذخيرة

جملت الفاظ مفردة و مركبة مصطلحي و استعمال و اشغال فارسی زبان و مقوله‌های عجم
مؤلفه با ساد و متقنين و متأخرين سلمه الاستناد و برای هر يك لفظ جز
با محاوره زبان اردو مع اشاد كلام زبانمان هند

جلد سوم
مؤلفه العلي المومني احمد عبدالعزيز خان و نواب غني جنگ (خلیفه سب کا راجیبه)
الف ممدوده و مقصوره

جميع حقوق این تالیف بند رجسٹری سرکار ہفتیہ
مؤلف راست غیر از مؤلف دیگری مجاز نباشد کہ این کتاب را
جز یا کلاً چاپ نماید یا زبان دیگر ترجمہ کند الا با جازت مؤلف وین کتاب
۱۳۲۸ ھ مطابق ۱۳۱۹ ھ

غزیر المطالع حیدر آباد کن

بسم الله الرحمن الرحيم

بجهد الله که آغاز جلد سوم این کتاب صورت گرفت - اینجایان ما خدمت یک لغت را لازم تعریف آن قرار داده ایم و به دریافت حقیقت لغت جلگه کاویها کرده ایم حیف است که در دو جلد گذشته اندرین خصوص مقصر مانیم و تبلا فی ما فات فی الجملة تدبیری بدست آمده که چون بر مرادفات لغات گذشته می رسمیم هر آنجا با اشاره لغت گذشته از ماخذ آن هم می کنیم تحقیق پندار نازک خیال درین خصوص بحرف گیری کار نگیرند و مشکلات ما توجیه بر گزار می کنیم که از تالیفات پیشینان ذخیره از برای این کار نازک بدست ما رسیده که وجودش بمنزله عدم است (۲) هر چند روزگار کتابی چند که بسبب ماخذ این تالیف در آمده تفصیلش بجان سلسله و ترتیب هدیه ناظرین میشود که در جلد اول و دوم بکار برده ایم -

(۱) حکایت یوسف شاه مترجم - مترجمی از معاصرین ما مرزا جعفر قراجه داغی در فارسی زبان بجامع اکثر لغات و استعارات معاصرین عجم است مختصریت خیلی مفید - و نظام لطیف

مدراس چاپ شدہ ارزان بدست می آید۔

(۲) خزائنہ اللغات - کتابی است مبسوط جامع شش السہ معنی اردو - فارسی - عربی - سنسکرت - انگریزی - ترکی - مصنفہ مخزنہ اش شاہ جهان بگیم دالیہ ریاست بھوپال در سنہ ہزار و سہ صد و چہار ہجری در مطبع شاہ جہانی محلہ اشاعت در برکشید - گویند کہ ہمدان زبان تالیفش با اختتام رسید لغت اردو و مقدمہ دارو و مقابلہ آن ترجمہ پنج السہ و گیم دالیہ می نگار و ترجمہ این ازین کتاب امدادی کافی بہم می رسد و ما را بتحقیق ماخذ الفاظ اعانتی - اختتامش بر ہزار و سہ صد صفحہ خیمہ زائد - حالہ کیاب است و گران قیمت -

(۳) سخندان پارس - رسالہ ایست مختصر در ادوزبان بر صد و سبت و ہفت صفحہ ختم آن نجمتہ یادگار شمس العلماء - مولوی محمد حسین آزاد باشند کہ از اصول تحقیقات فلسفہ لغات و اسنہ ذکر کردہ و بعض لغات سنسکرت و فارسی را بطلابقت لفظی و معنوی مقابل ہمدگر آوردہ و در ہزار و ہشتصد و نو و ہشت عیسوی در مطبع رفاه عام لاہور چاپ شد از زبان بدست می آید -

(۴) سرگذشت وزیر خان لنگران - رسالہ ایست خیلی مختصر - در فارسی زبان بوقف خود را در پردہ تھادار و لیکن شک نیست کہ روزمرہ فرس را بآمین ہمین می نگار و تہ بیان استقامات معاصرین عجم خال خال ازین کتاب کارگرفتہ ایم ہال ہزار و ہشتصد و نو و عیسوی و در نظام المطابع مدراس چاپ شدہ ارزان و آسان بدست می آید -

(۵) سوار السبیل - سالی معرفتہ العرب والدخیل - نتیجہ جانکاہی و دیدہ ریزی تو ما از ملد پرنسپل اورینٹل کالج لاہور است کہ در سنہ ہزار و نہ صد و سہ عیسوی بطبع رفاه عام اگرہ شائع شد

موضوع این از نامش روشن است و ما را به تحقیق ماخذ لغات فی الجمله مدی می دهد - صدوسی صفحه دارد و از زبان گبری آید - زبانش فارسی است -

(۶) شکسپیر و کشری - این لغتی است خیلی مبسوط و در زبان انگریزی که مؤلف معروفش شکسپیر است - الفاظ فارسی وارد و و عربی را بسطه ترتیب حروف هجا بحروف عربی نوشته تعریفش بر زبان انگریزی کند ما دریافت ماخذ لغات ازین ذخیره معتبره کاری گرفته ایم و رستم هنر را به صدوسی و چهار عیسوی بمقام انگلند چاپ شد حالا کیاب است و خیلی گران بها -

(۷) فرهنگ ترک تازان هند - از تالیف لطیف میرزا نصر الله فدائی است که در سلطنت آصفیه به دولت یار جنگ مخاطب بود - در حیاتش با او لطف صحبت داشتیم - مردی بویلی با خبر خجسته یادگارش روزمره معاصرین عجم را ذخیره است معتبر - چهار صدوسی و سه صفحه دارد و بمطبع خاص او طبع شد - حالا در حیدرآباد کیاب است گویند که از ملک الکتاب بمبی بدست می آید (۸) فرهنگ روزنامه شاه ایران - مؤلفه منشی سید محمد زکریا در اسی - در فارسی زبان - رساله است مختصر بر پشتا و پنج صفحه - خالق تراز در بنهای سهولت که ذکرش در آغاز جلد دوم گذشت به عرض معانی محتاط است و ترجمه انگریزی هم مقابل هر یک لغت فارسی دارد و در هنر او به تصد و نو و پنج عیسوی در مطبع احمدی مدراس چاپ شد حالا کیاب است -

(۹) لطائف اللغات - این فرهنگیت قدیم از عبد اللطیف بن عبد الله بن مخصوص از برای حل لغات ثنوی مولانا روم رحمه الله نسخه مطبوعه از نظر ما گذشت و از نسخه قلمی که پیش ماست سال تالیفش متحقق نمیشود و انقدر دانیم که در اکثر کتب لغات مروجه ذکرش آید

فرزانه مؤلفش مختصر نگار است و پابند سندیست خیلی کیاب -

(۱۰) لغت ترکی - نخته یادگار فضل الله خان است که لغات ترکی را بفارسی زبان بیان کرده در سه هزار و دوصد و چهل و هجری بطبع خانه شیخ هدایت و فتح کلکته کسوت طبع در برید و بر دوصد و چهل و چار صفحه باختتام رسیده - کتابی است خیلی مفید و کیاب و بهیت کذائی آن به کنگی و فرسودگی نقشی بر آب -

(۱۱) محیط المحيط - لغتی است اهم باستانی در زبان عرب خیلی مبسوط و مستند مؤلف مختصرش العلم بطرس البتانی است که در سه هزار و هشتصد و شصت و هفت عیسوی در بیروت چاپ شد - مابقی تحقیق ماخذ بعض لغات فرس و اکثر لغات عرب که جزو مرکبات فرس است ازین ذخیره مبسوط کاری گیریم - حالا کیاب است و بگران قیمت هم بدست نمی آید -

(۱۲) مخزن الادویه - این کتابست خیلی معتبر و مفید و طبع فارسی زبان و بترتیب حروف هجا مثل فرنگی در کمال بسط بیان - از میر محمد حسین ابن سید السید محمد بادی العقلمی العلوی انخرسانی که تحقیق اسمای فارسیه ادویه معین ماست بر نهصد و هشتاد و چار صفحه شامل و بسه هزار و دوصد و چهل و هجری در کلکته چاپ شد از دیگر مطالع هند هم تقصیت معتدل بدست می آید -

(۱۳) مدار الافاضل - مؤلف محترم این علامه اله داد فیضی ابن اسد العلماء علی شیر سرهنوی است - فرنگیت محتوی بر لغات عربی و فارسی و ترکی - خال خال از کلام قدماست هم پیش می کند - حسن تالیفش بسه هزار و یک هجری صورت گرفت و نسخه مطبوعه این از نظر ناگزشت - نسخه قلمی بدست آورده ایم که نایاب است -

در ۱۴ منتهی الارب - این فرهنگست معروف و مخصوص بلغات عرب و در فارسی زبان
که فرزانه یونش عبدالرحیم بن عبدالکریم صفی پوریت بهترین طبعش در سنه هزار و شصت و هفتاد
و یک عیسوی در مطبع سرکاری لاہور و و رای آن در اکثر مطابع ہند چاپ شدہ قیمت
معتدل گیری آید - کتابت خیلی بسوط و در دو ہزار و دو صد و ہفتاد و شش صفحہ پرچار
مجلدات منقسم -

شماره	نام کتاب	فصل شمار	شماره	نام کتاب	فصل شمار	شماره	نام کتاب
۱	۵۷	حکایت یوسف شاہ سرا	۲	۵۸	خرانہ اللغات	۳	۵۹
۲	۵۸	خرانہ اللغات	۳	۵۹	سختان پارس	۴	۶۰
۳	۵۹	سختان پارس	۴	۶۰	سرگذشت زیرخان لکھنؤ	۵	۶۱
۴	۶۰	سرگذشت زیرخان لکھنؤ	۵	۶۱	سوارا بیل	۶	۶۲
۵	۶۱	سوارا بیل	۶	۶۲	شاکسیر و کشتی	۷	۶۳
۶	۶۲	شاکسیر و کشتی	۷	۶۳	فرنگ ترک زبان ہند	۸	۶۴
۷	۶۳	فرنگ ترک زبان ہند	۸	۶۴	فرنگ و زمانہ ایران	۹	۶۵
۸	۶۴	فرنگ و زمانہ ایران	۹	۶۵	لطائف اللغات	۱۰	۶۶
۹	۶۵	لطائف اللغات	۱۰	۶۶	نعت ترکی	۱۱	۶۷
۱۰	۶۶	نعت ترکی	۱۱	۶۷	محیط المحیط	۱۲	۶۸
۱۱	۶۷	محیط المحیط	۱۲	۶۸	مخزن الادویہ	۱۳	۶۹
۱۲	۶۸	مخزن الادویہ	۱۳	۶۹	مدار الافاضل	۱۴	۷۰
۱۳	۶۹	مدار الافاضل	۱۴	۷۰	منتهی الارب	۱۵	۷۱
۱۴	۷۰	منتهی الارب	۱۵	۷۱	منتهی	۱۶	۷۲

<p>آوند صاحب استعال - بقول صاحب آوند خواستن استعمال - بمعنی دلیل</p>	<p>آوند صاحب استعال - بقول صاحب آوند خواستن استعمال - بمعنی دلیل</p>
<p>بذیل لفظ آبدان چیزی که در آن آب نگه دارند خواستن است سدا این بر معنی دوم لفظ</p>	<p>بذیل لفظ آبدان چیزی که در آن آب نگه دارند خواستن است سدا این بر معنی دوم لفظ</p>
<p>معنی ظرف آب مؤلف گوید که مخین آوند گذشت (اردو) دلیل چاهنا - دلیل طلب که نا</p>	<p>معنی ظرف آب مؤلف گوید که مخین آوند گذشت (اردو) دلیل چاهنا - دلیل طلب که نا</p>
<p>شراب و آوند می هم توان گفت چنان که آوند می بقول صاحب برهان نظر</p>	<p>شراب و آوند می هم توان گفت چنان که آوند می بقول صاحب برهان نظر</p>
<p>صاحب سروری بر لفظ آوند در سندی استعال باشد که شراب در آن کنند - صاحب ناصر</p>	<p>صاحب سروری بر لفظ آوند در سندی استعال باشد که شراب در آن کنند - صاحب ناصر</p>

آوند که بر معنی سومش گذشت زیرا که آوند بضم معنی سوم آوند ذکر این کرده (اردو) بمعنی مطلق ظرف آمده (اردو) پانی کی طرف شراب - صاحب آصفیه نے طرف صراحی یا کوزه - دیکھو لفظ آوند کی تیسری آفتاب بخین معنوں میں لکھا ہے -

آوندگ | بقول صاحب برهان و جامع بسکون لون و کاف فارسی (۱) بمعنی لیسانیکه رخت بران اندازند و خوشه های آگور نیز از آن آوند و (۲) هر چیز آویخته را نیز گویند صفا ناصری باتفاق برهان سندا آورده (الوری ۵) دختر رز که تو بر طارم تا کش دیدی فتی شد که بر آوندگ سرش در کتب است (۳) حکیم زجاجی (۴) گونش در آن چاه آوندگ کرد هنوز اندر انجاست آوندگ مردی فرماید که آوند و آوندگ هر دو بدین معنی مراد یکدیگر است که آند آوندگان گفته اند و آوند خف آوندگ است صاحب جهانگیری و سروری بذکر معنی اول برای معنی دوم سندا دیگر هم آورده که بر آوند شدن و آوندگ کردن می آید به تحقیق مؤلف (۳) بمعنی قطره هم و این مجاز باشد چنانکه خشکی گوید (۵) از سروری) باد سرد هم هر دم از لوک شره پد صد هنر از آوندگ اشک آویخته

(۹۳۱)

صاحب مؤید نسبت معنی اول فرماید که سنی که یک سرش بجائی و سر دوم بجای دیگر بنزد
وبران جامه و انگور و مانند آن آویزند و درین ولایت الگنی خوانند و نسبت معنی دوم
گوید که معنی آویزان نیز فرماید که در ادات بریادت رای مهله (آوزنگ) آورده و گفته که
عرب معلق و هند لیکنی نامند و قل میوه آویخته و در بعضی نسخ دستور (آوزنگ) بالف
مستور است (انتهی) صاحب رشیدی بر معنی اول قانع و بر لفظ آونگان ذکر معنی دوم
هم کند صاحب شمس و بهار نجم نسبت معنی اول بهر بان مؤید و از معنی دوم ساکت (سیح
کاشی ۱۵) در آونگ محنت بخوابم همیشه پیچ خوابی که دارد در آونگ انگور پندار و
(۱) دیکهو معنی (۱) لفظ آوند (۲) دیکهو لفظ آون (۳) قطره بقول صاحب آصفیه عربی
اسم مذکر - بوند - پانی کی بوند آتش (۵) بڑا شور سنتے تھے پہلو میں دل کا پیچہ چیرا تو
اک قطره خون نہ نکلا پ -

<p>آونگان بقول برهان بروزن نافون آونختن آویخته شده و آویزان را گویند صاحب مؤید بر آویخته و آویزان قانع صاحب سروری بنحوی را بیان کرده است مقصودش آویزش باشد از جمال الدین خوانی ندارد (۵) رفته تبار و آن که حاصل بالصدر راست و آونگان هم مقصود تندی مرکب استین بگشته آونگانش از آونگدن یا آونگیدن چون آویزان از استر بپستین پی صاحب رشیدی فرماید که پیچ آونختن و آویزدین و آویزاندین بنحوی باشد که بر آونگ ریخته باشند آونگان باشد صاحب که (آونگون) بالف ممدوده و فتح کاف فارسی</p>	<p>ناصری بر لفظ آونگ ذکر این کرد که گذشت - مؤلف گوید که آنچه صاحب برهان معنی مصدر استین بگشته آونگانش از آونگدن یا آونگیدن چون آویزان از استر بپستین پی صاحب رشیدی فرماید که پیچ آونختن و آویزدین و آویزاندین بنحوی باشد که بر آونگ ریخته باشند آونگان باشد صاحب که (آونگون) بالف ممدوده و فتح کاف فارسی</p>
---	--

و او و سکون نون بزبان سنکرت نقل مکان که تصریف کامل این در زبان فرس بجز اسم و تبدیل و تغیر آمده کذا فی الساطع و تحقیق است مفعول یافته شده جا دارد که ناقص التصریفش که بیاری از لغت فرس ماخوذ است از زبان گویم و تعریف ناقص المتصریف بقول صاحب سنکرت پس عجیبی نیست که ماخذ آن آونگند بجز عجم که در دیباچه کتاب ذکرش کرده آنکه و آونگ که گذشت (آ و اگون) باشد و الله بعضی از صیغه های مستقل و بعضی متروک باشد اعلم بحقیقه الحال محققین فرس در بیان ماخذ پی برده اند و مصدر آونگیدن یا آونگیدن را هم کسی ننوشت (ار دو) و بگوید آونگ کی دوسری معنی -

آونگیدن | بجمال مؤلف مصدر است از زبان سنکرت ترک این مناسب نبود که بیاری از مصادر متروک التصریف را هم نقل گذشت عجیبی نیست که آونگیدن هم باشد - لغت ذکر کرده اند (ار دو) لکن -

معنی آونختن پس حاصل بالمصدر این آونگ است چنانکه برهان در بیان منیش گفته گشته است آونختن است چنانکه صاحب سروری میگوید آونختن باشد مفعول این آونگان مجوز و بر معنی دوم لفظ آونگ آورده (س) جانم صاحبان تحقیق ذکر این کرده اند که گذشت چوبه دار حیرت آونگ شود و صحرای جهان مضارعش آونگد و امرش - آونگ و بنویسم بر دل من ننگ شود و (ار دو) لکن -

(۱۲۱۶)

و او

(۹۳۵)

آونگ کردن | استعمال متعدی مصدر گذشته
نیافت راه ز در پی نه می کرم که در وزن بگردد
باشد یعنی آوزانیدن صاحب جهانگیری بر معنی آونگ (ار دو) لکانا -
دوم لفظ آونگ سندی که از مولوی معنوی آونگیدن | بحث این بر مصدر
آورده بخارامی خورد (ه) وظیفه توریسید آونگدن گذشته -

آونوس | استعمال - بقول صاحب انند سجده فرنگ فرنگ مبدل آونوس است
که گذشته زیر که (آو) مبدل آب باشد و دیگر کسی ذکر این نکرد ما بر لفظ (آونوس) بحثی
نکرده ایم که آونوس از لفظ آب ونوس مرکب شده یا چیزی دیگر است اهل لغت
از بیان ما خدش سکوت و زریده اند اما میرمنانی مغفور و رامیر اللغات گوید که آونوس
مشترک است در عربی و فارسی و تحقیق نرسیده که عربیان از فارسی گرفته اند یا فارسیان
از عربی سوخاید که آبی معنی سنگ لغت عبرانیست و بلغت لاطینی سنگ را آونیس گویند
و بدین سبب که چوب آونوس بسیار سخت و سنگین می باشد عجیب نیست که فارسیان این
آونوس ساختند (لخ) گوئیم که چوب آونوس از فوط سنگینی در آب غرق میشود و بوجه
سحقش آب در منافذش داخل نمیشود و اثر آب آنرا خراب نمی کند و زبان سنگرت آنها
یعنی سلامت امن انباسی سالم و مامون آمده (کذا فی الساطع) پس باشد که فارسیان آونوس
مصفت آو که بالانه کور شد از انباس گرفته باشند و الله اعلم - اما قابل غور اینست که
فارسیان آونوس را آونوس هم گفته اند و ازین که (آو) مبدل (آب) است تحقیق یا
که آونوس مرکب است از آب ونوس حالا باید که به تحقیق لفظ ونوس گرا نیم می گوئیم که در

بسکرت (نواس) بقول صاحب ساطع بمعنی مسکن و مقام است و هیچ شک نیست که ماخذ بسیاری از لغات فارسی سنسکرت است پس بدین وجه که این چوب از تنگیانی خود در آب غرق شود و تقیم گردد و فارسیان این را آب نواس گفتند یعنی تقیم آب و ساکن در آب پس بکثرت استعمال الف حذف شد و آب نوس (گردید) و الله اعلم گویند که چون چوب آبنوس که سیاه مایل بسرخ است در آب غرق شود و ساکن بر او گذرد و داخل آب خمیده میشود مثل کمان و این اثر رطوبت برای جمیع اقسام چوب متحقق پس بالای آب عکس او همچو کمانی سرخ بنظر آید ملاحان می دانند که در ته آب چوب آبنوس است و از نیکه میش بهاست برمی آرند و بعد از تنش راست کنند و می فروشند پس بدین سبب که نوس و لغت فرس قوس قزح را گویند فارسیان این را آبنوس نام کردند و تبدل آن (آ و نوس) شد خدا میداند که حقیقت این لفظ چیست می بایست که این بحث را بر لفظ (آبنوس) کنیم اما فرو گذاشتیم خوب شد که تلافی ما فات را موقی بدست آمد - من الله التوفیق و بیده از مته تحقیق - بخيال ما عبر بیان این را از لغت فرس گرفته اند چنانکه (دبزن) را بهمنی چهارمیش که گذشت (اردو) و کچو آبنوس -

آ و او | بقول صاحب انندجواله فرنگ و انگ بفتح و او اول و سکون و او ثانی ناظم هرت دس - صاحبان مؤید شمس و سروری هم ذکر این کرده اند (اردو) ایک شهر کا نام -

آ و ه | بقول صاحب برهان و سروری و جامع بفتح ثالث و ظهور یا معنی (آ) آه و او و افسوس باشد صاحب ناصر می این را بهمن معنی خفیف آ و خ گوید بخيال ما تبدل است

جہا نگیری از مولوی منوی سند آورده (۵) عجمخونی کہ شنید از یکی کہ مرض آب بلیلی
انکی پگفت آوہ بی بہانہ چون روم و ورجانم از عیادت می شوم بہ صاحب رشیدی گوی
کہ بدین معنی عربی است و در فرہنگہا فارسی توہم کردہ اند (اردو) دیکھو آوہ -
(۲) آوہ - بقول برہان و ناصر و جہا نگیری و جامع و مؤید باخفای ہانام شہرست
نزدیک بساوہ و بقول صاحب رشیدی دہی است از ساوہ متبریش آبہ و شہرست از
مشرق کہ نزد ریاست از ان (جزیر باد) معروفست و کان یا قوت قریب بدان شہر است
(اردو) ایک شہر اور وہیہ کا نام -

(۳) آوہ - بقول برہان و ناصر و سروری و رشیدی کورہ و دہاش خشت پری
باشد - صاحب جہا نگیری با اتفاق برہان گوید کہ این را پزاوہ نیز نامند صاحب جامع
گوید کہ کورہ خشت و آہک پری باشد (اردو) آوہ بقول امیر (فارسی) اردو میں تھل
خاکر - وہ بھٹی جس میں کمار کچے برتنوں کو رکھ کر پکاتے ہیں مؤلف کہتا ہے کہ اینٹ کی
بھٹی کو دکن میں شولہ کہتے ہیں - پزاوہ بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں تھل
نڈر - آوا - بھٹی سوہ جگہ جہاں اینٹیں پکتی ہیں پجاوا مؤلف کہتا ہے کہ جس جگہ میں
چونہ پکایا جاتا ہے اس کا نام چونے کی بھٹی ہے -

(۴) آوہ بقول صاحب برہان بر آورندہ صدا و ندا باشد صاحب ناصر گوید کہ یعنی
صدا و ندا است - صاحب جہا نگیری را با برہان اتفاق - بقول صاحب جامع صدا
و ندا کنندہ (اردو) پکارنے والا -

(ہ) آوہ - بقول برہان زنجیرہ گویند کہ نقاشان و دوزندگان بر کنارہ چیز پاکبند و بدوزند صاحبان ناصری و چانگیری و جامع ورشیدی باتفاق صاحب برہان ذکر این کرد صاحب سروری گوید کہ این صنعت نقاشان و کشیدہ دوزان است کہ بر کنار نقشہا و طرحای خود کشند و دوزند (اردو) زنجیرہ بقول آصفیہ - اردو - اسم مذکر - لہریا - آپ نے (لہریا) پر فرمایا ہے - لہر دار - آرٹی ترچھی و ہار یون کا - خیمری دار - وہ خیمہ نماں جو متواتر بنے ہوئے ہوں -

آوہا | بقول صاحب انند بوالہ فرنگ فرنگ مبدل آب ہاکہ آو مبدل آب است - (اردو) آب کی جمع - اردو میں غیر متعل - واحد ہی سے جمع کا کام لیا جاتا ہے -

آو بیج | بقول صاحب برہان بروزن و معنی آو نیز است کہ از آو بختن باشد چہ در فارسی جیم ابجد بہ زای ہوز و بر عکس تبدیل می یابد صاحب ناصری باتفاق برہان گوید کہ در پارسی وری جیم وزای مجہد بایکد گیر بدل شود - صاحب جامع گوید کہ از آو بختن آو بیج است - بقول صاحب نوادر حاصل بالمصدر آو بختن - آو نیزش و آو نیز و آو بیج باشد نیز آو بیج فاعل و امر بدین معنی مؤلف گوید کہ فاعل ترکیب باشند بدون آن یعنی بقاعدہ فارسیان ہر گاہ صیغہ امر بعد اسمی مرکب شود فادوہ معنی فاعل مایمفعول کنند (اردو) آو نیزش اردو میں کہہ سکتے ہیں امیر اور صاحب آصفیہ نے اس کا ذکر نہیں کیا آو بختن کا اردو ترجمہ لٹکانا - لٹکانا ہے اردو میں اسکا حاصل بالمصدر بھی مصدر کے وزن پر آتا ہے -

<p>آ و نختن بقول صاحب بحر عم در گرفتن شخصه شخصی و چیزی بخیزی و کشیدن کامل (التصریف) مضارع این آویر و بقول صاحب موارد (۱) فروشتن (۲) برضی دوم بیج صرحت نی کند (۳) بمعنی بچیدن و در گرفتن بخیا ما معنی سوم من و وجه متعلق بمعنی دوم است ولیکن در نمبر ۲ و ۳ فرقی نازک باشد چنانچه آ و نختن کسی قندیل از سقف مثال معنی او است و آ و نختن شیره از سقف خانه تمثیل معنی دوم و آ و نختن کسی کسی شاد بمعنی سوم فارسیان برای معنی سوم بر مصدر آ و نختن اکثر کلمه دور، بیفزایند صاحب نوادر بر فروشتن و بچیدن قانع (صائب ۵) همچو آینه که کسی بر شاعر عام آویرند و عمر من صرف پریشان تظری می گردد و (وحید ۵) مردک نیست که مجنون سیه بخت ز رشک و پرده در نظر بوی غزالان آویرت و (واهی قلی ۵) زگل</p>	<p>وین کند گرد آبی میلی بگل چیدن و بگو یا غمز ما آویردش بادار استغنا و (گلستان نشر ۲) عقد ثریا ز تاش آویرت (صائب ۵) مباد آه کم فرصت بدامانت در آویرد و ز خلوت بریار نهاریا کانه و شبها و (گلستان نشر ۳) "موکلان عقوبت در وی آویرت" بهما صاحب بحر مصدر و آ و نختن را بجایش ذکر کرد اند معنی آویرش کردن و صاحب بحر در آ و نختن بهم را بمعنی با هم جنگ کردن گوید که بجای خود آید اما بخیا ما اختلاف استعمال است و در معنی فرق ندارد یعنی (آ و نختن کسی با کسی) و دور آ و نختن کسی با کسی) و بهم آ و نختن کسی با کسی) مراد یکدیگر است (اردو) (۱) لنگانا - (۲) لگنا - (۳) لپنا - لپت جانما - استعمال - چیدن و در گرفتن و ام که متعلق به معنی سوم آ و نختن است چنانکه ظهوری گوید (۵) بال و پر</p>
---	---

<p>اگرچه صاحب فرنگ آصفیه نے اس کو ترک کیا ہے لیکن ہم نے اس کا استعمال اہل زبان سے سنا ہے۔ چہرہ اترنا۔ بقول آصفیہ صورت کا مرجحانا۔ منہ اترنا۔ اردو میں مستعمل ہے۔</p>	<p>مؤلف را با اسم فاعل اتفاق نیست زیرا کہ اسم فاعل آویختن آویزنده باشد از ناصی (ع) سر مارا تو بر فقر اک آویزنده از سندی کہ صاحب ناصری پیش کردہ مصدر (۳) آویز کردن حاصل می شود کہ بہ معنی</p>
<p>معنی ستیزہ و درآویختن (۵) با شیر و پلنگ ہر کہ آویز کند آن بہ کہ زیر فقر پر پیہر کند (۱) لطائی (۲) لکانا کا امر لکانا (۳) لکانا این بہت مردان تو چو سوہان میدان بگرخو لپٹ جانا۔</p>	<p>جنگ کردن است و درآویختن (اردو) ہر کہ آویز کند آن بہ کہ زیر فقر پر پیہر کند (۱) لطائی (۲) لکانا کا امر لکانا (۳) لکانا این بہت مردان تو چو سوہان میدان بگرخو لپٹ جانا۔</p>
<p>نہر دہرندہ را تیر کند صاحب رشیدی این مرادف آویزہ گوید معنی ستیزہ و صاحب شمس گوید کہ ارزان و لرزان و درمویہ است (در زن بختہ) ما درمویہ نہ این لفظ را یا قیمہ نہ این معنی را و لفظ در زن کہ تحقیقش بجای خود آید و درین جانشا سبب نیستی ندارد۔ بقول صاحب نوادر و موارد حاصل بالمصدر آویختن صاحب نوادر فرماید کہ (۲) آویز اسم فاعل و امر ہم است از مصدر آویختن</p>	<p>صاحب نوادر گوید کہ این صاحب رشیدی این مرادف آویزہ گوید معنی ستیزہ و صاحب شمس گوید کہ ارزان و لرزان و درمویہ است (در زن بختہ) ما درمویہ نہ این لفظ را یا قیمہ نہ این معنی را و لفظ در زن کہ تحقیقش بجای خود آید و درین جانشا سبب نیستی ندارد۔ بقول صاحب نوادر و موارد حاصل بالمصدر آویختن صاحب نوادر فرماید کہ (۲) آویز اسم فاعل و امر ہم است از مصدر آویختن</p>

<p>دارو) آوزیزان بقول امیر- فارسی اردو</p>	<p>بر حاصل بالمصدر قانع و مؤلف باوست</p>
<p>نستعل- لگا ہوا یعلق (علق) نقری ٹیڈان</p>	<p>عجب است کہ صاحب نوادر این را آم</p>
<p>مین بجم سان پتمے نور کے تھے آوزیزان پ</p>	<p>فاعل و امر گفته صاحب انند بجاله فرنگ</p>
<p>آوزیزانیدن بقول صاحب بحر عم</p>	<p>فرنگ گوید کہ مقابل آمیزش است سندی</p>
<p>آوینختن (کامل التصریف) مضارع این</p>	<p>پیش نکر و فارسیان این را مرادف آمیزش</p>
<p>آوزیزاند- صاحب موارد ذکر این بجاله</p>	<p>گفته اند کہ گذشت بخمال ما اختلاف چیری</p>
<p>صفوة المصادر کرده یعنی (آوینختن فرمود)</p>	<p>با چیری و طبیعت آمیزش اوست و اہٹ</p>
<p>نوشته مؤلف گوید کہ مقصود صاحب بحر</p>	<p>اعضا و جسم آوزیزش چنانکہ جامی گوید</p>
<p>آنست کہ این را بطاظ معنی دوم آوینختن</p>	<p>ز آمیزش جسم و آوزیزش او پچنان گشتی از</p>
<p>متعدی بیک مفعول گیریم کہ مرادف معنی</p>	<p>گوهر خویش غافل پ (اردو) لپٹ جانا-</p>
<p>اول آوینختن باشد و مقصود صاحب مؤ</p>	<p>لپٹ پڑنا کا حاصل بالمصدر مصدری کے</p>
<p>آنست کہ این متعدی بد و مفعول است</p>	<p>وزن پر آتا ہے- آوزیزش کا ترجمہ قویتر</p>
<p>مؤلف گوید کہ این متعدی بیک مفعول</p>	<p>دہینگا مٹی- ہاتھ پائی- ہے-</p>
<p>و و و مفعول ہر دو باشد (اردو) لگانا لگانا</p>	<p>آوزیز کر دن (استعمال) ذکر این بلفظ</p>
<p>آوزیزش کبسر و او زای ہوئے- بقول</p>	<p>آوزیز گذشت-</p>
<p>صاحب نوادر حاصل بالمصدر و اسم فاعل</p>	<p>آوزیز گرن (اصطلاح) بقول بہان و</p>
<p>وامر بدین معنی از آوینختن- صاحب موارد</p>	<p>جامع و نوادر بکون زای ہوئے و کسر کاف</p>

فارسی و نون ساکن گدای مہرم و ابراہم کنندہ زخمی کر کے انگٹا پھرتا ہے اگر کوئی دکاندار راگوئید صاحب ناصر گوید کہ گدائی کہ نہ دے تو وہین اڑ کر بیٹھ جاتا ہے آتش بہر کس در آویزد و چیری خواہد و لجاج کند آواز (۵) قبر پر شیرینی لیجاوے اگر انصاف ہو آویزندہ و امر با و ختن (الخ) متعجب چه منڈ چرا شاگرد ہووے کو کہن استاد کا یہ جو پریشان بیانی ہاست - مقصود صاحب ناصر فقر بغیر کسی زخم لگانے کے اڑے رہتے ہیں جزیں نباشد کہ آویز امر آ و ختن است و اور بغیر لینے کے نہیں ٹٹتے اون کو دکن میں بحالت ترکیب افادہ اسم فاعل ہم کند غفی اڑیل فقیر کہتے ہیں -

مباد کہ کن بکسر اول بمعنی صفت است - آویزہ [قبول صاحب برہان بر وزن ہر گاہ با کلمہ ترکیب یا بد افادہ بمعنی صاحب پاکیزہ (۱) گوشوارہ راگوئید اسد اللہ خان کند چون شرم گن بمعنی صاحب شرم دکانی غالب در قاطع برہان گوید کہ حاشا کہ آویزہ و البرہان پس آویز گن صاحب آویزش و گوشوارہ کی تو اندوہ - گوشوارہ چیری است کنایہ از گدای مہرم صاحب سروری و رشیدی ز رنگار یا مرصع بجا ہر آبدار کہ بردست چہند فرماید کہ آویز گن آنکہ ہر کرا بنید از و در آویزد و آویزہ پیرایہ است کہ در زمرہ گوش سورج و چیری خواہد (ارو) [قبول صاحب جامع کنند و آن پیرایہ در آن انما زندا آویزان اللغات وہ گداجے بغیر دروازے سے باشد - باز بر حاشیہ نویس کہ آویزہ خصوصیت نہ ٹٹے - [قبول آصفیہ منڈچرا (ہندی) اسم گوش نادر و در کلاہ و تاج و تخت و چتر منڈچرا منڈچرا ہندو سے یا بد یا گوشوارہ و گوشوارہ با وجود این معنی کہ

نوشته آمد هرگونه پیرایه گوش را نیز گویند زیرا گوهر پاک پکرده یا قوت ترا و نیزه پاک پس
 آوینده را (انتهی) صاحب قاطع القاطع در زیورس که گوشواره نام دارد آنرا آوینده
 جواب غالب بدشت زبانی کار گرفته است گوش گفتن خوش است و عجب نیست که فایده
 بالای طاعت است اگر چه صاحبان علم از مجر و آوینده هم همین زیور را گرفته باشند چنانکه
 جهانگیری - سروری - ناصری - شمس - اتفاق متفقین است که برنمبر (۱) مذکور شد خصوصاً
 بهار - و مانند تائید برهان می کنند اما استعمال قول صاحب برهان و جامع و ناصری که آ
 این که در کلام فرس یافته شد با (آویندگان) اهل زبانند منقری دارد - در کلام فرس مجر
 است و هوندا - (کمال سمعی ۵) ای از تو (آوینده) یعنی آویندگان گوش بنظر ما رسید حیف
 مرا گوش پر و دیده هپی پنخوش آنکه ز گوش پاک است که صاحب قاطع القاطع هم سندی
 در دیده هپی پنخوش مردم دیده نه آویندگان گوش باین خصوصیت پیش نکرد (۳) بقول صاحب
 از گوش بدیده آکه در دیده هپی پنخوش رشیدی آوینده مرادف آویند یعنی ستیره باشد
 ناصری صراحت کند که (۲) آوینده هر چیز دیگر کسی ذکر این نکرد (۴) بقول صاحب نو
 که آویند از بلور و غیره مؤلف گوید که دینی که بذیل آویند نوشتن آوینده هر چه بدل آوینده
 عام خصوصیت با گوش هم نباشد اما از کلام عموماً گوشواره که از گوش آویند خصوصاً
 جامی سندی بدست آمده (جامی ۵) دیگر کسی ذکر این نکرد (۱) آوینده قبول
 که آویند به تیغ متش بود مانند جان که آویند (امیر فارسی) مذکر - ایک قسم کا زیور حبه عوین
 کمرش بود و برفت (دوله ۵) تشبیهای وی نکان مین پهنی بین (سودا ۵) حسن سے

مرغوب خاطر۔ خوشگوار۔	کان کے آویزے مین یہ لطف کہ جون مستعد
(۱) آویزہ مین استعمال۔ بقول بہار	قطرہ شبنم کہ پڑے جلد ٹپک (ظفر) کان
(۲) آویزہ بند نمبر (۲) شخصی کہ آویزہ	کے آویزہ لعلین پہ کب ہے زلف یار پستا
بہ گوش بہ بند در ملا عبد اللہ ہاتھی (۵) جو	یہ پتر چاہے لیتا ہے پتھر کو چاٹ (بحر) (۵)
گوش خدیوہ اڑلائی پندہ شدا ز روی احلام	آویزہ بار بار اکتا ہے زلف مین پانسی کا
آویزہ بندہ مولف گوید کہ اشاہ گوش در	دانت بن کے ڈسے گا گھر کے صاحب
در مصرع اول این معنی خاص را پیدا کند۔	۲ صفیہ نے اس کا اردو ترجمہ لکھن کہا ہی
ورنہ (آویزہ بند) عام باشد و تخصیص از	(۲) لکھن بقول صاحب آصفیہ (ہندی)
گوش ندارد این معنی از معنی دوم آویزہ پس	اسم مذکر۔ گھنٹے کا لنگر۔ پنڈم۔ شاقول۔ (جہاں)
میشود کہ گذشت۔ (اردو) (۱) آویزہ پہنا۔	فانوس کی بلورین قلمین۔ آویزے جھولا
(۲) بقول جامع اللغات وہ شخص جس نے	لکھتی ہوئی ہر چیز۔ جھومتی ہوئی چیز۔ آپ
آویزہ زیور پہنا ہو۔	اسی لفظ پر لکھا ہے کہ ناک کے زیور بلاق
آویزہ یدن بقول صاحب اند بجالہ فرا	اور کان کے زیور کرن پھول کو بھی لکھن کہتے
فرنگ آویختن و چسپیدن بخیزی۔ دیگر کسی ذکر	ہین (۳) دیکھو آویز (۴) من بھاتا۔ بقول
این نکرد (اردو) دیکھو آویختن۔	صاحب آصفیہ (ہندی) دل پسند۔ دل پذیر۔
آویزگان بقول صاحب جامع و ناصری و برہان بانا و کاف فارسی برزنا	
فالیزبان خواص و دبران و معشوقان را گویند صاحب اند گوید کہ وثیرہ بمعنی خلاصہ	

وخاصہ وصاف و پاک است لہذا فارسیان - ارباب صفا و صفوت را کہ متراض اند و پیرہ
 درون خوانند مؤلف گوید کہ این بقاعدہ فرس جمع آویژہ باشد کہ بمعنی خاص و خالص
 پاک و پاکیزہ می آید ازین جاست کہ آویژگان را فارسیان بمعنی خاصان گرفته اند و پیرہ
 ازین تعلقی نباشد (ارو) بقول صاحب جامع اللغات معشوق - خوبصورت لوگ صاحب
 ۲ صفیہ نے لفظ خواص پر لکھا ہے کہ (عربی) اسم مذکر - خاص کی جمع - عوام کا انقیض اردو
 میں متعل ہے -

آویژہ | بقول صاحب برہان بازی فارسی (۱) بمعنی خاص (۲) خالص و پاک
 و پاکیزہ (۳) شراب انگوری باشد صاحب جامع بمعنی اول و دوم قانع (ارو) بقول
 ۱ صفیہ (۱) خاص (عربی) اردو میں متعل عام کا انقیض مخصوص بمعنی منتخب (۲) خاص
 (عربی) اردو میں متعل صاف کھرا - پاک - پاکیزہ (۳) انگوری شراب موٹ -
 آویش | بقول صاحب شمس مجدد و تصریای پارسی مراد ف آتش است چنان کہ
 انوری گوید (۴) اگر کند چوب آستان تو حکم پشتمنہ چوبہا شود آویش صاحب برہان
 این را بدل مہلہ آورده است کہ گذشت صاحب ناصر بن ہمین شعر انوری را سند لفظ
 آویش بدل مہلہ آورده است و عجب آنت کہ خود صاحب شمس ہم این شعر را بند لفظ
 آویش بدل مہلہ نوشتہ قاتل بنجیال مؤلف تسامح صاحب شمس است کہ این را
 بذیل ردیف محدودہ باواو ہم آورده دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده (ارو)
 و بچھو آتش -

آویشن | بقول برهان و جامع باشین نقطه دار بوزن پاشیدن (۱) کاکوتی را گویند
و آن گیاه است که بعربی سقترتی خوانند و در گیلان کشتوگویند و (۲) بمعنی آوختن و
(۳) برکشیدن تیغ از غلاف هم آمده صاحب ناصری گوید که مرادف همان آوشتن که
ذکور شد ناصرخسره (۴) چکنی دینابی دین و خروزریراک به خوش نباشد تان بے زیره و
آویشن به صاحب سروری و جهانگیری ورشیدی بمعنی اول خانج و جهانگیری اینقدر
بفرماید که در هندوستان این را سائل مروا خوانند معلوم میشود که این لغت پہلوی است
که صاحب پہلوی ذکر این بمعنی اول کرده است صاحب شمس بر لفظ آویشن نون زده
را هم ذکر کند و صرف معنی اول را بیان فرماید مؤلف گوید که مقصود صاحب برهان و
جامع از معنی دوم حاصل بالمصدر آوختن باشد یعنی مرادف آویرش و هم چنین معنی
سوم - از مصدر آوختن مرادف معنی آویختن و آویک که می آید زیرا که این مصدر نیست
که از معنی مصدری پیدا کنیم باشد که بدین هر دو معنی فارسیان این را اسم جاد گرفته باشند
اما صاحب مؤیدین را بمعنی اول آویشن نوشته فرماید که بایای فارسی موقوف (که مقصود
بایای معروف است) گیاهی است منسوب بقدر شا هان بتازیش سقتر نامند (انتهی) اما
نسخه عقلی از مؤید الفضلا داریم که بسیار کهنه است اگر غلطی بکتابش راه نیافته باشد و لفظ
صحیح آویشن (آویشن) قرار یابد در آن صورت معانی نمبر ۲ و ۳ حسب قول برهان درست
شود مگر دیگر کسی از اهل لغت (آویشن) را ننوشت و صاحب مؤید برین لفظ ذکر معانی ۲
و ۳ - نکرده و الله اعلم (ارو) (۱) و کچو آویشن (۲) و کچو آویرش و آویرش (۳) تلوار کچو

کا حاصل بالمصدر بھی مصدر ہی کے وزن پر آیا ہے -

آونیشہ | بقول صاحب برہان و جامع | ذکر این کردہ و از یوسفی طبیب سند آورده
و جہانگیری و سروری و رشیدی و شمس نعت (۵) آونیشہ خوری جو نیم شقال و بیرون
شین نقطہ دار معنی اول آونیش است لکن اگر بردازتن تو بلفظ (۵) (اردو) و بکھو
باشد - صاحب ناصری بذیل لفظ آونیش آورشن ہے

الف محدودہ باہمی ہوتی

آہ | بقول صاحب برہان بسکون ہا کلمہ است کہ بوقت افسوس و حسرت و مصیبت
گویند صاحب ناصری باتفاق برہان این قدر بیفزاید کہ صدای نفسی ہم آہ باشد کہ
بانالہ از سینہ برآید مؤلف گوید کہ چنین باشد ما حقیقت این را بذیل عرض می کنیم تا ہر
(۵) تا ماہ رسید ہم اشب ہ آہ از رسد با ہم اشب ہ و فرماید کہ بی مدہم آمدہ صاحب
رشیدی بر لفظ معروف قانع - صاحب تحقیق فرماید کہ این لفظ عربیت و آن نزد فارسیان
کم از مالہ باشد و مالہ کم از فغان چنانکہ گفتہ اند (شوکت بخاری ۵) از لب سن کے فغان
و خواہی آید برون و مالہ ام از ناتوانی آہ می آید برون و (ظہوری ۵) چنین بردخم او
گر توان مردم را بے عجب کہ مالہ نسا ز فغان مردم را بے بہار گوید کہ از اصوات است و با
نیز آمدہ و این از لفظ آہ کہ مستفاد میشود چنانچہ بیاید و بر آہ کہ بالمد و القصہ چو را
گویند کہ چون آب بران پاشند بخاری مانند آہ از ان بر خیزد (الخ) مؤلف گوید کہ آہ
یا تحقیر آہ است - ماخذش آہ باشد نہ بالعکس چنانکہ از او عای بہار مستفاد میشود پس آہ بخار

که چون در حالت رنج و اندوه از سینه بر می آید آوازی با او بر آید و حقیقت آواز این است
 که تغییر و غلی با تنفس خارج شود و مجرای تنفس که بینی است از برای هر دو نگنی کند و آه برای خروج
 خود مدد از دهان گیرد چون دهان به بی اختیار باز گردد آوازی نازک بر آید که آن فی الحقیقت
 آواز بیرون آمدن بخار و کثاده شدن دهان است همین قدر است حقیقت آه حقیقی پس
 صاحبان حسرت و افسوس و مبتلایان غم و اندوه به نقل این صوت فطرتی کلمه آه را هم
 از زبان برآوردند که این نقل است و آن اصل پس صوت نقل بلند تر از اصل باشد واضح باد
 که از بیان ماکه بالا مذکور شد ضرورت تلاش ماخذ این باقی نماید مخفی مباد که زبان
 سنسکرت آهست بمعنی قربانی سوخته آمده کذا فی السطع پس عجمی نیست فارسیان از
 سنسکرت این را گرفته باشند زیرا که آه هم و دود یا بخار سوزش دل است با هم که این
 بر لفظ آهسته نوشته ایم - فارسیان صفات و تشبیهات آه را بیان کرده اند و بهار و انند
 ذکر آن فرموده اند که به ترتیب نقلش می کنیم (صفات آه) (۱) آتش آلود (۲) آتشبار
 (۳) آتشناک (۴) آتشین (۵) آتاقه دار (۶) اثر باخته (۷) برق فام (۸) بلند (۹)
 به اثر (۱۰) بی سامان - (۱۱) پرده سوز (۱۲) پریشان (۱۳) جاگداز (۱۴) جگر دوز (۱۵)
 جگر سوز (۱۶) حسرت آلود (۱۷) خام (۱۸) درو آلود (۱۹) دردناک (۲۰) دروغ (۲۱) در
 ناب (۲۲) دو بالا (۲۳) دود آماهی (۲۴) دود پیمای (۲۵) دهن دریده (۲۶) دیر
 (۲۷) ستاره سایی (۲۸) سحر خیز (۲۹) سحر گاه (۳۰) سرد (۳۱) سرکش (۳۲) سوزناک
 (۳۳) سوزناک (۳۴) سینه سوز (۳۵) سیه مست (۳۶) شجاع (۳۷) شر بار (۳۸) خجل

(۴۹) شورشان (۴۰) جھگڑائی (۴۱) صور آواز (۴۲) عالم سوز (۴۳) عنبرین (۴۴) غم
 (۴۵) غم پرور (۴۶) فلک پیما (۴۷) قیامت جلوہ (۴۸) کلفت آشنا (۴۹) کم فرصت
 (۵۰) گردون دوز (۵۱) گرم (۵۲) گریہ آلود (۵۳) سلسل (۵۴) منبر (۵۵) موزون -
 (تشیہات آہ) (۱) آتش (۲) اژدہا (۳) انھی (۴) برق (۵) تار (۶) تیر (۷) تیغ (۸)
 جاروب (۹) چوگان (۱۰) خامہ (۱۱) خدنگ (۱۲) دشمن (۱۳) دودرم (۱۴) رشتہ (۱۵) رشتہ
 گوہر (۱۶) رقم شکنین (۱۷) زلف (۱۸) زنجیر (۱۹) سرو (۲۰) سطر (۲۱) سموم (۲۲) سنبل
 (۲۳) شعلہ (۲۴) شمشیر (۲۵) شمع (۲۶) طرہ (۲۷) علم (۲۸) قاصد (۲۹) قامت
 (۳۰) کند (۳۱) گرد (۳۲) گوہر (۳۳) گیسو (۳۴) س لوای (۳۵) مشعل (۳۶) مصرع (۳۷)
 موج (۳۸) ہسمان ناخاندہ (۳۹) ناوک (۴۰) نبض (۴۱) شخ (۴۲) نخل (۴۳) ہنار
 صاحب اند گوید کہ بالفظ کشیدن کشادن - و میدان و زدن متعل - نامی گوئیم کہ استعمال نکر
 وسیع تر ازین است کہ در ملحقات این می آید - مخفی مباد کہ فارسیان جمع آہ - آہ ہا آورده
 اند (طہوری) بیدلان از حسرت قدسی آہ ہا از دل چہ موزون می کنند (اردو)
 آہ بقول امیر (فارسی) اردو میں متعل کلمہ افسوس (ناخ) (۵) بس میں ہوتا میں پرستے
 کبھی اے ناخ آہ میرا مرے قابو میں اگر دل ہوتا بقول امیر کسی تکلیف سے کراہنے
 کی صدا فقرہ امیر نیچا رون کی آہ آہ سے رات بھر نیند نہیں آئی بقول صاحب رسا
 تذکیر و تانیث (مونث) (ساک) کہتے ہیں آہ شعلہ نشان عرش تک گئی ہوا آج
 پردہ داری اہل فلک گئی بقول امیر صفات آہ حسب ذیل ہیں (صفات)

(۱) آتشبار (۲) آتشک (۳) آتشین (۴) اثر دار (۵) بلب تارسیہ (۶) بے آواز
 (۷) بے اثر (۸) بے تاثیر (۹) پروود (۱۰) پرشر (۱۱) پریشان (۱۲) پیچان (۱۳) پیچ (۱۴) و ۱۵) تاب شکن
 تاب گل بقول امیر طاق و صبر لیا نیوالی (۱۶) ٹہنڈی (۱۷) بجانگاہ (۱۸) جگر گداز (۱۹) حسرت
 آلودہ (۲۰) خار گداز (۲۱) خطا کار (۲۲) خونبار (۲۳) خونچکان (۲۴) خون نشان (۲۵)
 در و آئینہ (۲۶) در فزا (۲۷) رسا (۲۸) زبانہ کش (۲۹) سرد (۳۰) سوزان (۳۱) سوزناک
 (۳۲) سوزندہ (۳۳) شب خیز (۳۴) شب گیر (۳۵) شرر بار (۳۶) شرر نشان (۳۷)
 شعلہ بار (۳۸) شعلہ زن (۳۹) شعلہ نشان (۴۰) صاحب تاثیر (۴۱) ضعیف (۴۲) عالم
 سوز (۴۳) عرش پیا (۴۴) عرش رس (۴۵) فتنہ انگیز (۴۶) فنون تاثیر (۴۷) فلک
 پیا (۴۸) فلک تاز (۴۹) فلک رتبہ (۵۰) فلک فرسا (۵۱) کرسی نشین (۵۲) گرم (۵۳)
 موزون (۵۴) ناتوان (۵۵) نارسا۔ امیر نے لفظ آہ کی تشبیہات و استعارات کا بھی
 ذکر فرمایا ہے۔ فارسی تشبیہات کے لحاظ سے ہم نے اسکی صراحت ذیل میں کی ہے۔
 تشبیہات و استعارات (۱) آتش (۲) انگلی (۳) بجلی (۴) برہمی (۵) بلم (۶) تیر
 (۷) تیر انداز (۸) تیغ (۹) چٹری (۱۰) خدنگ (۱۱) خط شاع (۱۲) دود (۱۳) زنجیر (۱۴)
 سرود (۱۵) سان (۱۶) سیخ (۱۷) شرارہ (۱۸) شعلہ (۱۹) شمشاد (۲۰) شمع (۲۱) شہاب
 ثاقب (۲۲) تہیر (۲۳) صاعقہ (۲۴) مصرصر (۲۵) علم (۲۶) قتیلہ (۲۷) قوس قزح
 (۲۸) کلک (۲۹) کلید (۳۰) کند (۳۱) کوڑا (۳۲) گرد باد (۳۳) مد (۳۴) مصرع
 (۳۵) ناوک (۳۶) نخل (۳۷) نشان (۳۸) ہوا (۳۹) ہوائی۔

<p>آہ آتش آلود اصطلاح باضافت ہای ہوز نکلیا شد (صائب ۵) ہنان در پردہ ہر موعے من از آہ گرم بہانہ ذکر این در صفات آہ کردہ کہ بزرگ^{۱۱} آہ آتشین دارو رخ گر ابر بہار ان برق را در گذشت ماندش از کلام ملاوشتی بدست آستین دارد (ار دو) دیکھو ترجمہ ار دو آوردہ ایم (۵) جای خود در بزم خوابان^{۱۲} صفات آہ کانبر (۳) (ذوق ۵) اس سے سان ہرگز نہ کردہ آنکہ اشک گرم و آہ آتش آلود تو اور آگ وہ بید رہو گیا پناہ آہ آتشین نداشت (۴) (ار دو) صفات آہ مین آتبار سے بھی دل سرد ہو گیا پناہ مصدر آئینہ مین آتش ناک - آتشین کا ذکر ہو چکا ہے آہ آتش بھی اسکی ایک مثال ہے -</p>	<p>آہ آتش آلود اصطلاح باضافت ہای ہوز نکلیا شد (صائب ۵) ہنان در پردہ ہر موعے من از آہ گرم بہانہ ذکر این در صفات آہ کردہ کہ بزرگ^{۱۱} آہ آتشین دارو رخ گر ابر بہار ان برق را در گذشت ماندش از کلام ملاوشتی بدست آستین دارد (ار دو) دیکھو ترجمہ ار دو آوردہ ایم (۵) جای خود در بزم خوابان^{۱۲} صفات آہ کانبر (۳) (ذوق ۵) اس سے سان ہرگز نہ کردہ آنکہ اشک گرم و آہ آتش آلود تو اور آگ وہ بید رہو گیا پناہ آہ آتشین نداشت (۴) (ار دو) صفات آہ مین آتبار سے بھی دل سرد ہو گیا پناہ مصدر آئینہ مین آتش ناک - آتشین کا ذکر ہو چکا ہے آہ آتش بھی اسکی ایک مثال ہے -</p>
<p>آہ آتشین آلود اصطلاح باضافت ہای ہوز بقول ضا^{۱۳} استعمال بر آمدن آہ باشد ضفا ہی سے کام لے سکتے ہین (سودا ۵) کیا آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت (انسی خاوری صد آہ آتش ناک نے جوش پزیر غیرت کو (۵) ز سینہ ہر قسم آہ جا نگد از آید پزیر آتشیکہ کہتی تھی کہ خاموش پزیرند می و باز آید (جامی ۵) ہرگز نہ سرا</p>	<p>آہ آتشین آلود اصطلاح باضافت ہای ہوز بقول ضا^{۱۳} استعمال بر آمدن آہ باشد ضفا ہی سے کام لے سکتے ہین (سودا ۵) کیا آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت (انسی خاوری صد آہ آتش ناک نے جوش پزیر غیرت کو (۵) ز سینہ ہر قسم آہ جا نگد از آید پزیر آتشیکہ کہتی تھی کہ خاموش پزیرند می و باز آید (جامی ۵) ہرگز نہ سرا</p>
<p>آہ آتشین آلود اصطلاح باضافت ہای ہوز بقول ضا^{۱۳} استعمال بر آمدن آہ باشد ضفا بجہ آہ گرم و آہ دردناک باشد صاحب نویدیم (ار دو) آہ اٹھنا - بقول امیر ول سے آہ ذکر این کردہ (جامی ۵) جامی آضر باغ نکلتا (معروف ۵) سرد و مری سے تری دل سوزی پزیرند آہ آتشین کہ تولی پزیرے دل افسردہ سے پزیرد سرد و اتو</p>	<p>آہ آتشین آلود اصطلاح باضافت ہای ہوز بقول ضا^{۱۳} استعمال بر آمدن آہ باشد ضفا بجہ آہ گرم و آہ دردناک باشد صاحب نویدیم (ار دو) آہ اٹھنا - بقول امیر ول سے آہ ذکر این کردہ (جامی ۵) جامی آضر باغ نکلتا (معروف ۵) سرد و مری سے تری دل سوزی پزیرند آہ آتشین کہ تولی پزیرے دل افسردہ سے پزیرد سرد و اتو</p>
<p>آہ آتشین آلود اصطلاح باضافت ہای ہوز بقول ضا^{۱۳} استعمال بر آمدن آہ باشد ضفا دولہ (۵) دروغ دل را آہ ہای آتشین آہ آتشین اٹھتی ہنین پزیرند نشان پزیرند می دہد آگاہی از سوز نکلیا آہ آہ داشتن استعمال بمعنی داشتن کسی</p>	<p>آہ آتشین آلود اصطلاح باضافت ہای ہوز بقول ضا^{۱۳} استعمال بر آمدن آہ باشد ضفا دولہ (۵) دروغ دل را آہ ہای آتشین آہ آتشین اٹھتی ہنین پزیرند نشان پزیرند می دہد آگاہی از سوز نکلیا آہ آہ داشتن استعمال بمعنی داشتن کسی</p>

آمار | بقول صاحب برهان و جامع بر وزن ناها را (۱) بمعنی خورش و چغیری خوردن باشد
 چنانکه ناها چغیری نخوردن و (۲) چون خورش باعث قوت است بنا بر آن آتش را که بر
 کاغذ و جامه مانند سبب تقویت آن گرد آید ناها گویند و (۳) بمعنی فولاد جوهر دار صاحب
 سروری بذکر معنی اول نسبت معنی دوم صراحت کند که شور با نیکه بر جامه مانند تا مهیقل
 بگیرد و نشاسته که بر کاغذ مانند آنرا نیز ناها گویند چنانکه است و لامعی گوید (۵) الماس که در شک
 را خوش کرده دل نیز نگ را پاد آها ر داده سنگ را از کشتن شیران به دوم پاد آشته بذکر معنی
 دوم و سوم از ابوالبرکات منیر که در زمره گفته سندی پیش می کند (فقره ۲) پیکر ساده
 رویان را با بار تیغ مانند کاغذ می بریدند صاحب رشیدی بذکر هر سه معانی گوید که ظرف
 طعام را که (با ناها) گفته اند متعلق بمعنی اول است و معنی ترکیبی آن (باغوراک) باشد صفا
 پیلوی و مؤید بر ذکر معنی دوم قانع به یاد کر معنی دوم و سوم از ملاحظه سند آورده (فقره ۲)
 کاغذ که نصیب قبل از آنکه ورق آبی سحاب را بشویر بای دیگر بجز آها رود و صفحه چهره ام را
 به عقیق اشک هر که کشید «صاحبان ناصری و جهانگیری بذکر هر سه معنی بر معنی سوم از حکیم
 اسدی سند آورده اند (۵) نهاد از کین سر که سالار بود و عمودش از پولاد آها بود و چنان
 آرزو بذکر معنی اول و سوم فرماید که معنی دوم متعلق با اول است زیرا که آتشی را که بکاغذ و جامه
 می مانند سبب تقویت آن است که خورش باعث قوت است مؤلف گوید که آها
 لغت سنکرت است بالمد یعنی طعام و غذا - و بالتصم معنی پرده سواری زنان و بانفتح
 نشاسته رقیق - کذا فی الساطع پس معلوم میشود که فارسیان این لغت را از زبان سنکرت

گرفته اند و بالفتح هم معنی پالوده که بر کاغذ و شور بایک بر جامه مانند استعمال می کنند ذکرش بجای
خود آید پس آهار را بالمد معنی اول گرفتن صبی ندارد که ماخذش متحقق است - کسی از اهل
لغت سند استعمال این پیش نکرد و بنظر ما هم نگذشت - آنچه صاحبان لغت این را بسند
استاد لامعی و ابوالبرکات و طاهر ابرمد الف قابل و ثوق نیست زیرا که فلم دوست کا تباران تصرف
معنی بالفتح اول قرار می دهد - صاحبان لغت فرس همین معنی بالفتح هم آورده اند پس اسناد
نثر ابوالبرکات و طاهر ابرمد الف قابل و ثوق نیست زیرا که فلم دوست کا تباران تصرف
شعار و نقل نویسان ساده کار است مقصود را محدود و نوشتن یا بالعکس آن کردن بدست
اوشان باشد و ذریعه تصحیح و تنقیح بدست مانیت که میزان بحر شعر و زثرنداریم و این قدر
جگر کاوی بدین جهت که اهل لغت نسبت معنی دوم از تاویلات کار گرفته اند یعنی چون معنی
اول متحقق است می فرمایند که خورش باعث قوت است و آشی که بر کاغذ و شور بایک
بر جامه می مانند سبب تقویت کاغذ و جامه باشد ما می گوئیم که هرگاه به تحقیق ماخذش آهار
بالفتح را فارسیان معنی (پالوده که بر کاغذ و شور بایک بر جامه مانند گرفته اند ضرورتی ندارد
که درین مورد و نثر آهار را بالمد خوانیم و از تاویلات کار گیریم حال آنکه بنظم استاد لامعی غور می کنیم و
می گوید که مدوح ماچنگ خود را شمشیر قرار داده یعنی دُم شیر را در دست گرفت و برنگش
داده بگشت گویا سنگ را تقویت داد یعنی شیر را بالای او نهاد اگر اینجا آهار را معنی دوم
گیریم یعنی (آشی که بر کاغذ و شور بایک بر جامه می دهند) در معنی شعر خط میشود پس باید که معنی دوم
از تقیم کار گیریم یعنی (آهار دادن) بمعنی چیزی را بجیزی تقویت دادن باشد - تقویت کاغذ

بہ آتش یا پالودہ و تقویت جامہ را بشور با مخصوص کردن درست نباشد شاہد و محو
ماہمین سندا استاد مسمی است کہ در الفاظ شش کاغذت نہ جامہ و منی دانیم کہ محققین نازک
خیال این را چہ طور بند مسمی دوم آورده اند اگر بحسب ادعاے ما از تعمیم کار گرفته شود مسمی
شعر بدستی پیدا میشود فافہم۔

انچہ بعض صاحبان لغت آہار را بالمد بمعنی سوم گرفته اند (یعنی نولاد و جوہر دار) خند خیر
است زیرا کہ استناد آنہا از کلام حکیم اسد لیت کہ بالاند کو رشد کہ استعمال (آہار بودن) در
آنست بمعنی ذریعہ تقویت بودن۔ شک نیست کہ این معنی مجاز و بمعنی اول تعلق دارد
کہ غذا و خورش ہم باعث تقویت انسان است حالابر معنی شعر توجہ بر گکاریم۔ شاعر گوید کہ
و عمودش ز پولاد آہار بود و بمعنی سان ممدوح کہ از پولاد بود و ذریعہ تقویت آہو بود۔ اگر در
مصرع آہار را بمعنی پولاد گیریم معنی شعر ہرگز درست نمیشود بعض کتاب و بعض نسخ
(و او) در میان پولاد و آہار زیادہ کردہ اند (کافی التا صری) و بعض پولاد را باضا
خواندہ اند و گویند کہ آہار۔ نوعی از پولاد است (کافی الرشیدی) اما بخیال ما این ہم
بیچ است قاتل نتیجہ این بہ تحقیق آنست کہ معنی آہار خورش است و مجازاً بمعنی
طاقت ہم آمدہ زیرا کہ خورش ذریعہ طاقت و توانائی است۔ (ار و و) (۱)۔ آہار
بقول صاحب اصفیہ (فارسی۔ سنسکرت) اردو میں متعل (۱) بمعنی کہانا (۲) نشاستہ
کلف۔ ماوا۔ جو کا غذا پر کتا ہون کی مضبوطی کے لئے چڑھاتے ہیں آپ ہی نے
لفظ (ضا) پر بھی اسکا ذکر کیا ہے۔ لیکن امیر نے لفظ آہار پر صرف معنی دوم کا ذکر کیا

فرماتے ہیں کہ نشاستہ وغیرہ کے لئے لئی پکا کے کاغذ اور و صلیون پر پھیرتے ہیں اور شنگ ہو جانے کے بعد مہرے سے رگڑتے ہیں تاکہ حروف خوب چمکین اور قلم روان ہو اور اٹھانا چاہیں تو حرف صاف اٹھ آئیں نیز فرماتے ہیں کہ اب رہا بجدف الف بول چال میں زیادہ ہے صاحب آصفیہ نے لفظ (کلف) پر لکھا ہے کہ مائڈے۔ امار۔ کاجی۔ کلف۔ جو دھوبی لوگ چا ولون یا میدے کا پکا کر لیتے ہیں کو کرارا اور صاف بنانے کے واسطے دیتے ہیں (۳) فولاد۔ بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں مشعل۔ مذکر۔ فولاد۔ ایک قسم کے نہایت سخت جو ہر دار لوہے کا نام (آتش) سختی پھر یار سے دل میں بوجہ درد و مومی ہماری آہ سے فولاد ہو گیا

آہ از جگر کشیدن استعمال۔ آہ کردن پر امیر فرماتے ہیں کہ آہ کو دل سے علاقہ و آہ کشیدن و برآوردن آہ از جگر باشد مگر شعرا نے آہ جگر بھی کہا ہے جیسے (ظفر اگرچہ تعلق حقیقی آہ بادل است و لیکن فارسیاں) جان لب پر انگئی آہ جگر سے پیشتر با جگر ہم آوروہ اند چنانکہ بیدل گوید (۵) و انہی بہرہ را ہر و منزل پہنچا را بہر سے پیشتر کا فورمی بردن زمین آہ از جگر جو سحر می کشیم آہ از دل بر کشیدن استعمال۔ آہ کردن (اردو) آہ کھینچنا۔ بقول امیر آہ کرنا نصیر (۵) و برآوردن آہ از دل باشد چنانکہ جامی تاب کیا ہے جو تجھے اور نظر سے دیکھے گوید (۵) بیش ازین گو آفتاب آن کھینچ کر آہ کردن چشم قرین نکا نہ محاورہ اردو عارض نازک سوز نہ ورنہ آہی بر شتم از من بھی آہ کا تعلق جگر سے مانا گیا ہے (اگر جگر کہ سوز و آفتاب نہ اردو) آہ کھینچنا۔

(داغ) وہ ٹہنڈے ٹہنڈے چین سے
 آہ از دل برون آمدن | استعمال لازم
 گھر کو چلیکے پڑے اور آہ سرد دل پر طالع پینچ
 مصدر گذشتہ چنانکہ بیدل گوید (۵) شجر
 آہ از دل برون آمدن | استعمال لازم
 زول از حسرت قاتل برون آمدن شکر
 از دیدہ بال افشان تر از لبیل برون آمدن
 (اردو) آہ دل سے نکلتا (داغ) آہ
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر

(۱۵۵)

آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر
 آہ از لب بلند گردیدن | استعمال برابر

(۱۵۶)

(۵) آہ افسوس از دل خون گرم ما گرد بلند
 از شکست شیشہ ہر کس صدا گرد بلند
 آہ دل سے اٹھنا (معروف) سرد ہری
 سے تری میرے دل افسردہ سے پنجرہ
 سرد و آہ آتشین اٹھتی نہیں
 آہ از دل کشیدن | استعمال مرادف

(۱۵۷)

آہ از دل کشیدن | استعمال مرادف
 بیت الشرف یزین خجالت آہم از لب

نگسله چون بهم ماه به (اروو) آه لب سی نکلنا- دیکهو (آه از لب بلند گردیدن)

آه ازیدن | بقول صاحب بحر عم یعنی آهختن است که کشیدن باشد مطلقاً سالم
التعریف یعنی بعد از حذف نون مصدر بنای ماضی او در مشتقات سالم باشد و تبدیل
و حذف در حروف اصلی آن راه نیابد پس درین صورت غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول
سخواهد بود و صیغهای غیر سالم این که مضارع و حال و اسم فاعل و امر و نهی باشد در
اهل لسان نیامده (آهتی) صاحب نوادر گوید که برای تازی بر وزن آهاسیدن-
بر کشیدن تیغ و خنجر و مانند آن- مفعول این آه ازیده و آهینج و آهیک- حاصل بالمصدر
بمعنی کشش و نیز اسم فاعل و امر چون (عالم آهینج) و (جان آهینج) و (دم آهینج) که آرد
را گویند که چیز را بدم و ر کشد و (دود آهینج) و دوش حمام است صاحب موارد گوید که
این کشیدن است خصوصیت شمیر و غیر ذلک ندارد- صاحب مؤید بحواله فاکلویا
گوید که مرادف آهختن است و صاحب ناصری بآه ازیده گوید که کبسر زای نقطه دار
بمعنی کشیده چه قد کشیده و چه شمیر کشیده و چه تنگ اسپ کشیده مؤلف گوید که صاحب
نوادر تعریف آه ازیدن و آهختن را بیکجا نوشته آنچه آهینج را امر قرار دهم متعلق از آه ازیدن
نباشد و آنچه امر را اسم فاعل هم گوید اجمال بیانش باشد که بحالت ترکیب افاده معنی اسم
فاعل کننده مجرود- بحث کامل مشتقات آهختن بجایش می آید اینجا همین قدر صراحت
کافیت که آهینج متعلق ازین مصدر نیست و در تخصیص معنی ما هم با صاحب نوادر اتفاق
نداریم- مخفی باد که بخمال ما ماخذ این مصدر لفظ آه است و معنی کشیدن درین مصدر ساز
همین

باخذ پیدا شد زیر کہ آہ بخارست کہ از داخل بیرون می آید واللہ اعلم۔ صاحب برہان و تفسیر
لفظ آہتہ کہ می آید و کر مفعول این (آہ زیدہ) کردہ (اردو) کھینچنا۔

آہ زیدہ | بقول صاحبان برہان و ناصر | آن و (۲) عمارت ہا می طولانی را نیز گویند
و جہانگیری و جامع کبسر زائی نقطہ دار و سکون مؤلف گویند کہ مفعول است از مصدر آہ زیدہ
تحتانی و فتح دال (۱) بمعنی کشیدہ باشد خواہ قد بمعنی کشیدہ و معنی دوم مجاز آن باشد (اردو)
کشیدہ خواہ شمشیر کشیدہ خواہ تنگ اسپ اش (۱) کھنچا ہوا (۲) طولانی عمارت۔

آہال | صاحب اند بجا الہ فرنگ فرنگ گوید کہ ما خود است از اہالی کہ لفظ عربیت
شعرا می فرس این را بمعنی اہالی استعمال کردہ اند کہ بمعنی مردمان باشد و او این را لفظ فارسی
قرار دہد حیف است کہ سندی پیش نشد دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد ما نقل میانش کردیم
و تا وجود سند تسلیم این قاصدیم در روزمرہ فرس البتہ شنیدہ ایم کہ استعمال این میشود
مثلاً اہل علم را فارسیان اہال علم گویند لیکن اہل عرب ہم بضرت شعرا اہل را بمذلف اہل
استعمال کردہ اند کذا فی الصراح پس نمیتوان گفت کہ این مفرس است (اردو) اہالی
موالی۔ بقول امیر اہالی۔ اہل کی جمع اور موالی مولے کی جمع بمعنی یاران اردو میں متعل ہے
جیسے (فقہہ امیر) آٹھ پیر اہالی موالی جمع رہتے ہیں گنجیفہ اثر ماسے " اہالی کا ترجمہ لوگ ہی
لوگ زبان سنسکرت کا لفظ ہے اردو میں متعل۔ بقول صاحب آصفیہ اشخاص صاحب
ساطع نے بھی لوگ کو بمعنی مردمان زبان سنسکرت کا لفظ لکھا ہے۔

آہامیدین | بقول صاحب نوادر مرادف | آہامیدین و آہمختن۔ صاحب موارد ہم ذکر

این کرده هر دو از سند ساکت و دیگر کسی ذکر این تغییر و تبدیل می شود و اختیار آن بدست اهل
 فکر و مؤلف گوید که زبان داناان فرس در باره زبان نامور باشد هر گاه مصدر آه پیدایش
 مصداق طرفه تصرف با کرده اند ملاطرتی و ماست نقصانی نباشد که معنیش آه کردن گیم
 طرشتی و ملاحسن و ملافوقی یزدی کمیدن بخصوص در آن خالیکه ماخذ این معنی کشیدن که
 و مدیدن و ابا بگردن و عمریدن و معنی زیارت ذکرش بالا گذشت لفظ آه باشد چنانکه بمصدر
 کردن مکه مخفیه و مدینه طیبه و زیارت کردن آه ازین هم ذکر آن کرده ایم (ارو و) و بگو
 هزار مبارک ابو بکر و عمر رضی الله تعالی عنهما و آه ازین -

طوفیدن معنی طواف کردن و مگردیدن معنی آه با و از آمدن (مصدر اصطلاحی)

مکر کردن و چراغیدن معنی چراغ افروختن ناله پیداشدن است زیرا که ما بر لفظ آه ذکر
 آورده اند که بجای خودش ذکر کنیم صاحب کرده ایم که نزد فارسین و رجه فغان بالا تر از ناله
 نوادر و مقدمه کتاب گوید که دیگران را نصیر باشد و ناله بالا تر از آه پس اگر آه از آه پید
 جایز نیست مگر وقتی که از شوخی طبع حرف نهند شود ناله است و اگر ناله بلند شود فغان باشد
 و التزم گیرند ما می گوئیم که این مجتهدین زبان (خلجوری) پرده ناله در و چون کشند دل
 کاری کرده اند که حلقه زبان را وسعت دهند فغان نیز در کلمه ناله موس آه با و از آید پندار و
 و متاخرین تحقیق پسند طرزی اختیار کرده اند آه کافره ما رنا - بقول امیر زور سے آه کرنا -
 که عرصه زبان را تنگ می کند فضلالی معاصر حبیب (فقره امیر) یہ کس نے آه کافره مارا کہ
 عجم را باید که برین غور کنند و اما و هر یک با که دل بجز آه یا اگر چه امیر نے اسکی صراحت

<p>ہنیں کی ہے مگر ہماری ساری مین آہ کانفرہ (افشر و مذہب ز آہ سوختہ آہی باہ پیوستہ (اردو) دیکھو آہ بر آہ انگندن۔</p>	<p>ہنیں رہتی۔ آہ باہ انگندن استعمال - بقول صاحب باش از بلند شدن آہ چنانکہ صاحب گوید (۱)</p>
<p>آہ بالاکشیدن (مصدر صطلاحی) کنایہ میزنی آتش بجالم حرف روی او گونہ آہ بالا می کشد زان قامت رعنا میرس ہزار دو آہ بلند ہونا کہ سکتے ہیں۔ امیر نے آہ اٹھنا کا ذکر فرمایا ہے (دیکھو آہ آشین)</p>	<p>آہ باہ انگندن استعمال - بقول صاحب آصفی - پیالی آہ کردن چنانکہ ظہوری گوید (۲) از روش جلوہ آہ بر آہ انگنم و ز خلش غمرہ خون بککیدن دہم (اردو) لگتا آہ کرنا آہ پر آہ آہ باہ انداختن استعمال - بقول صاحب بحر عجم متصل بافضل آہ زدن و آرتہ ہم ذکر این کردہ وندی کہ غیر متعلق ازین است آوردہ</p>
<p>آہ بالیدن (مصدر صطلاحی) صاحب بمصدر گذشتہ گذشت بہار از باقر کاشی سند آرد (۳) آہ اگر سوختگان آہ باہ اندازند آوردند ز ہم چرخ و بچاہ اندازند (اردو) دیکھو آہ باہ انگندن۔ نکائی ساہ (اردو) آہ بلند ہونا۔</p>	<p>آہ باہ پیوستن (مصدر صطلاحی) صاحب بمعنی آہ باہ انگندن و انداختن است کہ گذ چنانکہ ظہوری گوید (۴) ز چشم زده اشکی</p>
<p>آہ بر آمدن استعمال - صاحب آصفی بذیل لفظ آہ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ پیدا شدن و جاری شدن آہ باشد چنان</p>	<p>آہ بر آمدن استعمال - صاحب آصفی بذیل لفظ آہ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ پیدا شدن و جاری شدن آہ باشد چنان</p>

<p>(۱) آہ برآوردن استعمال - صاحب</p>	<p>ظہوری گوید (۵) کارنفس از دعا برآمدن</p>
<p>آہ بجا بردن صاحب آصفی از صاحب سند</p>	<p>آہ بجا بردن صاحب آصفی از صاحب سند</p>
<p>مؤلف گوید کہ آہ کردن باشد (ظہوری ۵)</p>	<p>آوردہ کہ ازان -----</p>
<p>ترسم کہ راز ہا ہمہ از دل بدرقہ فرسوا شوم گراہ</p>	<p>(۲) آہ برآمدن بفلک پیدا میشود و بجا</p>
<p>ہنائی برآوردن صاحب آصفی سندی کہ از</p>	<p>ما بلند شدن و بفلک رسیدن آہ باشد (۵)</p>
<p>کلام عالی شیرازی آوردہ -----</p>	<p>کو تہ بود از دامن رعنائی آن سرو و گراہ جگر سو</p>
<p>(۲) آہ برآوردن از دل راست و آ</p>	<p>بافلک برآید (اردو) (۱) آہ نکلنا (۲) آہ بلند</p>
<p>مرادف آہ از دل کشیدن و برکشیدن است</p>	<p>ہونا - آسمان تک پہنچنا - صفات آہ مین آہ</p>
<p>(۵) ہر آہ کہ عاشق ز دل تنگ</p>	<p>عرش چایہ آہ عرش رس آہ فلک چایا کا ذکر کہ گذشت</p>
<p>برآوردن چون شاخ گل از یاد رخسار رنگ</p>	<p>نمبر ۳۳ و ۳۴ و ۳۵ (اردو) پر ہوا ہے (منظر)</p>
<p>برآوردن (ارسلان ۵) گرز دل آہ جگر سو</p>	<p>(۵) آج آہ عرش چایا سے یہ پایا ہے قرآن</p>
<p>برآوردن چه عجب و چه نیم کہ دل و گاہی جگر سو</p>	<p>گر گرا کر تو دعائیں مانگ مین آمین کھون و</p>
<p>(۱) آہ نکلنا (۲) آہ دل سے نکالنا</p>	<p>(نصیر ۵) اے فلک مت ڈراس آہ عرش</p>
<p>(دیکھو آہ از دل برکشیدن)</p>	<p>رس کے بوجہ سے ڈگنید کہنہ نہیں گرتا گلس</p>
<p>آہ برآئینیہ نوشتن (مصدر اصطلاحی کتاب)</p>	<p>کے بوجہ سے تسلیم ۵) نا امیدی مین ہوا</p>
<p>باشد از ارتکاب امری ثبات کہ چون نفس</p>	<p>عرض مطلب ہے وہی و روز کہہ دیتے ہیں</p>
<p>برآئینیہ کشد غباری از تاب نفس برآئینیہ پیدا</p>	<p>کچھ آہ فلک چایا سے ہم و</p>

و فی الوقت محو گردد این مرادف نقش بر آب
 کشیدن است (بیدل ۵) زدل نقش ہم
 جلوه گر نیست ؛ بر این آئینہ آہی می نویسم
 سخنور ہندی نژاد کہ فارسیان استاد زبانش تسلیم
 کردہ اند چہ مضنون نازکی آورده فرماید کہ بر دل
 من کہ مثل آئینہ باشد نقش امید جلوه گر نیست
 زیرا کہ عکس در آئینہ دیر پا نباشد و باین وجہ گو
 کہ بر آئینہ زدل کتابت آہ می کشم کہ آنہم عجلت
 محوی شود یعنی آہی کہ از دل می بر آید بہ کتابتی
 ماند کہ زود محو گردد پس ہر گاہ صفحہ دل چنبدین
 جلوه گر نشدن نفس امید بر عجبی نیست (اردو)
 نقش بر آب ہونا۔ بقول صاحب آصفیہ
 بے ثبات۔ ناپائدار ہونا۔ (وجاہت ۵) آہ برداشتن | استعمال۔ متقدی مصدر
 ہے وجاہت یہ زیست نقش بر آب کی تہین گذشتہ معنی آہ کردن و کشیدن و بلند کردن چنان
 آئے نقش بطل کا پڑا (میر ۵) مت کیجو اعتبار آصفی بذیل لفظ آہ ذکر این کردہ از معنی است
 اس کا پڑا ہے نقش بر آب زندگانی پڑا اسی مت
 اس مصدر فارسی کا ترجمہ ہے صفحہ ہوا پر لکھنا
 فرو رخت از منظرش گوشہ پڑا (اردو) آہ

بلند کرنا۔

ضائع کردن آه باشد مخفی مباد که لازم (برگردانیدن)

آه برود میدن | (مصدر اصطلاحی) آه (برگردیدن) است که بقول صاحب بحر معنی

باشد از پیداشدن آه (۲) صاحب آصفی خراب و ضائع شدن آمده (ظهوری ۵)
 کشیدن آه گوید و بقول ماخذش (بهابعلم) آه نفس گداخت و گر آه بزرگ دامن بپسینه این لغت
 زدن (طالب آملی ۵) چون بر دهم زد و زدن جانگاہ بر نه گردانم و واضح باو که در مصرع ثانی
 دل آه آتشین و تمثال آرد باز گریان بر آورم و برگردانیدن یعنی تبدیل حالت کردن است
 مخفی مباد که برود میدن یعنی روئیدن لازم است صاحب بحر عجم بر لازم این صراحت این
 نه معنی روئیدن - اگر کلمه بر راز اند گیریم و معنی هم کند (ارو و) آه کو ضائع کرنا۔

روئیدن را متعدی این شعر سند معنی آصفی و بها آه بر نشان آمدن | (مصدر اصطلاحی)

باشد (ارو و) (۱) آه کلنا (۲) آه کلانا - و کھو لئیکلنا - یا باشد از اثر کردن آه چنانکه ظهوری گوید

آه بر کشیدن | استعمال - آه کردن باشد (۵) قسم بصید فلن غمره کمان شسته بکه آه

چنانکه ظهوری گوید (۵) از تاب گرم خونی از روش تیر بر نشان آمدن (ارو و) آه کار کرنا

اگر آه بر شتم و جوش هزار لجه بهر قطره در شتم و آه کار کرنا -

آه کھینچنا (۵) هجر ساقی من بطوی مگوی آه بسیر عالم بالا رفتن | (مصدر اصطلاحی)

جلگه باب و جائے قلقل اے صراحی آه کتابه باشد از بلند شدن آن چنانکه صاحب

آتشبار کھینچنا گوید (۵) یک شب میرو که دل از جانم

آه برگردانیدن | (مصدر اصطلاحی) آه هم بسیر عالم بالا میرو (ارو و) آه بلند کرنا

(۹۵۸)

آہ بصدر زبانه بر خاستن

(مصدر صطلحا)

آہ فلک برویدن

(مصدر صطلحا)

(۹۵۹)

کتابیہ باشد آہ گرم بر آمدن و مبالغہ در بیان
کثرت سوز آہ است کہ در یک آہ صذر یا
آتش می بر آید چنانکہ طہوری گوید (۵) افسر
ولیم در زبان داشت ہر آہ بصدر زبانه بر خاست
(ارو) ایک آہ مین سوشعلے نکلنا۔
فرسا کا ذکر ہو چکا ہے۔

(۹۶۰)

آہ بنیابہ

(اصطلاح)

قبول برہان بابای اسجد و نون و یای حتی و بای بیک نقطہ شتائی

بر وزن ناخلف زادہ بمعنی دہان درہ باشد کہ آنرا خمیازہ گویند و بجز متناوب خوانند۔
صاحب جامع ہمزبان برہان و صاحب انند گوید کہ در بعض فرہنگہا بجای موحّدہ ثنائی متناوب
ستھائی نظر آدہ صاحب ہفت قلزم فرماید کہ بفتح اڈل بالف کشیدہ و فتح موحّدہ ستھائی و نون
و ثنائہ ستھائی بالف کشیدہ و فتح موحّدہ و بای مدور (آہنیابہ) دہان درہ باشد۔ صاحب
جہانگیری فرماید کہ باہ و بای مفتوح و نون زدہ و بای ستھائی بالف کشیدہ و بای مفتوح و خفا
با دہان درہ باشد مؤلف گوید کہ صاحب ہفت قلزم پابند ردیف لغت است و این لفظ
را بذیل (آہازیدہ) نو سید پس حرف سوش شک نیست کہ بای تہوز است و تسامع است
کہ ذکرش در حلیہ لفظ نکرد زیرا کہ (آہنیابہ) در ہیک لغت یافتہ نشد و بر صحت وجود ہای تہوز
اتفاق وزن بیان کردہ برہان و جامع دانند است و این ہر سہ محققین ہم پابندی ردیف
لغت می کنند و صاحب جہانگیری وجود ہای تہوز را بصراحت بیان کردہ پس متحقق شد کہ قبول

این هر سه درین لفظ الف محدود - ای هوز - با ای موحده - نون - یای تثنی - الف
 با ای ابجد و هائے هوز هشت حرف داخل است محققین مذکوره المصدر از ماخذ این سکوت
 ورزیده اند و می گوئیم که این ماخذ از آه باشد و آه را با خمیازه در ظاهر و باطن تعلق است
 یعنی سبب آه هم بخار است و داخلی که از دهان بیرون می آید و سبب خمیازه هم همان - فرق
 میان هر دو این است که در خمیازه دهان بسیار کشا ده میشود و در آه کشا دگی دهان ظاهر
 نمی گردد - پس متحقق شد که سبب هر دو تخیر داخلی است و در هر دو اخراج آن بوسیله دهن
 باشد اگر چه سبب تخیر آه غم و اندوه است و سبب تخیر خمیازه احتباس آن ولیکن از برای
 تحقیق ماخذ اتحاد این هر دو ضرورت ندارد و بناید که بالقهر و ریاضه و تخیم با جمله چون
 متحقق شد که لفظ آه درین اصطلاح داخل است حالا باید که از حقه باقیش بحث کنیم
 که دهن - یا به باشد مخفی مباد که فارسیان بن بضم بای عربی و سکون نون سوراخ مقعد را
 گویند (کذا فی البرهان) و مجازاً برای مطلق سوراخ توان گرفت و دیاب (صیغه امر حاضر
 است از مصدر یافتن و بقاعده فارسی بعد کلمه دیگر مرکب شده افاده معنی فاعل کند چون
 قتیاب نیز صاحب برهان بر لفظ دیاب می فرماید که فارسیان پیدا کننده و یا بنده را
 دیاب گفته اند - پس اگر ای هوز آخرین راهی نسبت گیریم (آه بن یا به) آهی باشد که
 پیدا کننده سوراخ است و در دهن که از خمیازه نمایان و کشا ده میشود و این کشا دگی تامه
 مخصوص است از خمیازه پس نتیجه تحقیق ماخذ این است که موحده اول را بر خلاف صاحب
 هفت فلزم مضموم گیریم و درین خصوص تا محض بوجه عدم تحقیق ماخذ باشد - آنچه صاحبان

برمان و جامع و آنند این اصطلاح را بر وزن ناخلف زاده گفته اند هم تسامح کرده اند
و سبب این هم عدم تحقیق ماخذ است و بس حالا عرض میشود که آه را باضافت خوانند
و لفظ اضافت هر دو درست باشد و بدین سبب که فارسیان در رسم الخط های اول
را جدا نه نوشته اند فکت اضافت اولی پس نظر بر تحقیق بالا گوئیم که آنچه بعض اهل فرهنگ
بای موحده ثانی را یای محلی گرفته اند چنانکه صاحب آنند ذکرش کرده غلط است (اردو)
جاهی - جمائی - بقول آصفیه (هندی) اسم موثث اردوین مستعمل - فائزه کاترجمه - نهایت
کاملی خواه کثرت خمار و بیداری سے منہ کھول کر سانس لینے کو کہتے ہیں (منہ) کرکر
اثبات دهن لاکھ جاهی تیری پخاشی کہتی ہے جھوٹی ہے گواہی تیری پ

آه بی پایان استعمال باضافت با
هوزر یعنی آه بشمار آه بیحد مراد از کثرت
آه است چنانکه طوری گوید (۵) رفته که (۱) یعنی واقع شدن حبس در دل باشد که نتیجه
طوفان غم بر باد اسباب نفس پزاری آری ضبط آه است و اگر متعدی گیریم (۲) ضبط
ظاهرست از آه بی پایان ما (اردو) آه کردن باشد (صواب ۵) مرآه از خوشی
بے شمار آهین - بے حد آهین -
در دل دیوانه می پیچد که از بے روزنی باوڑ

آه پیچیدن در دل (مصدر اصطلاحی) در کاشانه می پیچد (شانی شهیدی ۵) آه
بقول بهار که بلاه پیچیدن در پخیری نوشته خود را در دل تنگ خود از شرم رقیب پخند
معروف صاحب آصفی این را مرادف آه پیچیدن ازین میتوان گره بر باد بست (اردو)

<p>(۱) دم رکنا (۲) ضبط آہ کرنا۔ امیر نے آہ روکنا کی سندوی ہے (۳) رند (۴) ضبط نالے لوکرون ہر دم کہ روکون آہ کو نہ مجھے اب چھتی نہیں کبتک چھپاؤن آہ کو نہ (بحر ۵) کرنا (۲) چھیننا۔</p>	<p>التصریف باشد زیرا کہ بجز اسم مفعولش کہ انہم وربعض کتب لغت مذکور است استعمال نہ در کلام فرس نظر مانیامہ (ار و و) (۱) آہ</p>
<p>روکی تخمین گرم آہین یک لحظہ عمر بحرین پڑن آہنہ بقول۔ بہان و ناصری و جامع آہنہ تا بجاہ رفتن (مصدر سلاخی) کتا کشیدہ باشد اعم از قذ کشیدہ و شمشیر کشیدہ و شمشیر آہنہ تا بجاہ رفتن (مصدر سلاخی) کتا کشیدہ باشد اعم از قذ کشیدہ و شمشیر کشیدہ و شمشیر</p>	<p>بر وزن تافتہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطبق آہنہ تا بجاہ رفتن (مصدر سلاخی) کتا کشیدہ باشد اعم از قذ کشیدہ و شمشیر کشیدہ و شمشیر</p>
<p>باشد از بلند شدن آہ چنانکہ جامی گوید (۵) آن و (۲) عمار تہاے خلوانی را نیز گویند صفا آہ چشم تا بجاہی رفت و آہم تا بجاہ ہست سروری بر لفظ آہختہ فرماید کہ این مراد فاسوت بر و ر و دل من ماہ تا ماہی گواہ (۱) (ار و و) آہ و صاحب نوادر بر لفظ آہختہ گوید کہ آہختہ مختلف بلند ہونا۔ و بگویم صفات آہ جس میں آہ فلک آہن باشد جامی گویم و بر لفظ آہازیدہ اشارہ کردہ پیدا و فلک فرسا کا بیان ہے۔</p>	<p>کذا در حقیقت ماخذ این آہ باشد چنانکہ خیال آہن بسکون ہای ہوز و فتح تائی عربی باشد (۱) یعنی آہ کردن و (۲) مجازاً یعنی کشیدن چیزی از چیزی۔ دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده است اگر مطابق خیال ماکہ دیگر بر لفظ آہنہ می آید این را مصدر تسلیم کنیم مشور</p>
<p>آہن بسکون ہای ہوز و فتح تائی عربی باشد (۱) یعنی آہ کردن و (۲) مجازاً یعنی کشیدن چیزی از چیزی۔ دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرده است اگر مطابق خیال ماکہ دیگر بر لفظ آہنہ می آید این را مصدر تسلیم کنیم مشور</p>	<p>است عجیب نیست کہ آہیدن یا آہن مصدر باشد (۱) یعنی آہ کردن و (۲) مجازاً یعنی کشیدن چیزی از چیزی و باشد کہ فارسیان آہن را از زبان سنسکرت گرفتہ باشند کہ آہستہ در سنسکرت قربانی سوختہ را گویند (کدانی اسات)</p>

دآه هم دودی با بخاری است که از سوزن دل هنوز آه عاشقان باشد چنانکه ظهوری گوید

پیدا شو پس قرین قیاس است که فاریان (۵) گرمی باز از غمت داده است چاه

آهین را از آه مصدر قرار داده باشند و ماخذ آه جگر سوختگان را راجع به (اردو) دل

ہمارے آہستہ آہستہ کہ مذکور شدہ ہر گاہ بہت کی آہ-ہجڑ سوچ جان بھی اردو میں کہہ سکتے ہیں

راستی آه که در راه و موازا بمعنی کشیدن حضری از آه حسرت استعمال آهی که حسرت کشند خفا کند

حضرت گرامی حضرت امجد المصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا کہ جو شخص اپنے آپ کو خدا کا بندہ کہے اور اس کے ساتھ ساتھ اپنے آپ کو نبی بھی کہے تو وہ جہنم میں داخل ہوگا۔

چیری ییوم اهنه را مکتوب ان پیا ان رت

که مراد از احمه و ارمیه و اباریه باشد و بعد از آنکه از مرغان این اردو به دست

اعظم بالصواب (اردو) ويچو ہا ريدہ۔ (اردو) اہ سرب ارب و مين لہ سے اين۔

آه تیر عمان رویدن (اصطلاح) بدو او حمام (اصطلاح) اربیل خیابان

اصناف الهی موزکنند باشد از آه و آه برآمدن باشد یعنی الهی که بی نتیجه باشد بهار و در صفات آه

و تیزی در آه مخفی مباد که ذکر آه مسلسل در صفای این کرده است که بر بنمبر ۱۶ گذشت مانندش از

برنمبر ۲۰ گذشت (ظہوری ۷) اگر دیدیم ہمیں کلام ظہوری بدست آورده ایم (۷) جگر جوی

غمت تیز عنان آه : ہدر چہ نفسہا بگی تا پختہ ماذیم : مگر مارا آبہ خام بخشدہ دارو و دہان

لنگ پر آوروں (ارو) دیکھو آہ باہ ارو میں آہ خام کا استعمال نہیں ہے آرزو خام

اگر نندن یہ اس کا لازم ہے آہ پیائے جاری بنا
بہمنی خیال خام ستل ہو۔ (دیکھو امیر اللغات) پس

آہ جگر سوختگان استعمال باضافت کچا آہ خام کا ترجمہ آہ بنے نتیجہ ہو سکتا ہے۔

(ب) آهختن

و سکون خای شود و تهای قرشت بمعنی برکشید و بر آورد صاحب

(ج) آهخته

پهلوی این را بمعنی کشیده گوید بخيال ما غور زلف مروده که رج را الف

گرد (ب) بقول برهان بر وزن دانستن بمعنی کشیدن باشد مطلقاً اعم از قد کشیدن و شمشیر از غلاف کشیدن و دست از چیزی کشیدن و امثال آن و بقول صاحب بحر فتح های تهر مخفف آهختن که بمعنی برکشیدن و بر آوردن باشد مطلقاً اسالم التصریف المعنی بعد از حذف نون مصدر بناست ماضی او در اشتقات سالم باشد و تبدیل و حذف در حروف اصلی آن راه نیاید پس در صورت غیر ماضی و مستقبل و اسم فاعل نخواهد بود و صیغه های غیر سالم آن که مضارع و حال و اسم فاعل و امر و نهی باشد در استعمال اهل لسان نیامده صاحب نوادر این را با صاحب آهختن و اگر کرده گوید که کشیدن تخصیص تیغ و خنجر و مانند آن باشد صاحب سر و روی و رشیدی با او متفق (فردوسی ۵) ز آهختن تیغها از غلاف بکه قاف را در دل افتاد کاف صاحب سوار داین را بنیل آهختن نوشته ذکر تعمیم و تخصیص بمعنی بهم کند و با تعمیم اتفاق دارد صاحب مؤید بر این مصدر گوید که همان آهختن است و بر آهختن فرماید که همان آختن و بر آختن با تعمیم معنی متفق (ج) بقول صاحب برهان بر وزن دانسته (ب) بمعنی کشیده مطلقاً و صاحب جامع فرماید که بر وزن وابسته بمعنی آهانید که امر که مطلق کشیده باشد و بقول صاحب جهانگیری با بای مفتوح رجای زده بمعنی کشیده اعم از آنکه قد کشیده باشد یا شمشیر یا تیغ است و مانند آن (۲) عمارت طولانی مؤلف گوید که بخيال ما ماخذ این مصدر یعنی (ب) هم آه باشد چنانکه بر آه زیدن و ذکر کرده ایم که معنی بیرون آوردن و کشیدن چیزی تا سید خيال مای کند آنچه بعض

محققین الف و ج را بفتح های هوز نوشته اند تا معجز کرده اند و دلیل و سندی با خود ندارند اما با صاحب برهان اتفاق است که با را مکسور گیرد زیرا که این مصدر محقق است و تحقیق است که بر حرف چهارش یای مکسور بود چون یا را حذف کردند و باهای هوز را با خای مجعده ملحق ساختند همان کسره با باقی ماند و وجود کسره اتفاقیه با علامت حذف یا از براس فتح با هم وجهی در یافتیم که بر آه میختن می آید عجب از صاحب بحر است که امر این را منقح آه میختن هم گوید و با مفتوح هم گیرد - آنچه بعضی صاحبان لغت معنی این مصدر را با تیغ و خنجر و مانند آن مخصوص غور لفر نموده اند ما را با کثرت رای اهل لغت اتفاق است که ادعای تمیم دارند تا بید این از حاصل بالمصدر آه میختن می شود که می آید - (اردو) (الف) کینچا - کینچا کا ماضی (ب) کینچا (ج) (د) کینچا هوا (۲) طولانی غارت -

آه دادن (مصدر مصطلحی) صاحب قابل بیان است معنی (دادن) است پس	آه دادن (مصدر مصطلحی) صاحب قابل بیان است معنی (دادن) است پس
آه صفتی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف (اردو) آه باشد (اردو) آه کی	آه صفتی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف (اردو) آه باشد (اردو) آه کی
گوید که در اینجا آه مفعول است و دادن معنی توفیق آه کا موقع دینا - آه مقدرین لکھنا -	گوید که در اینجا آه مفعول است و دادن معنی توفیق آه کا موقع دینا - آه مقدرین لکھنا -
تمت کردن معنی (مقدر کردن) یا موقع و (آه داشتن) استعمال - صاحب صفی	تمت کردن معنی (مقدر کردن) یا موقع و (آه داشتن) استعمال - صاحب صفی
توفیق دادن چنانکه ملا جامی در مصرع ثانی گوید (اردو) آه کردن است (سند صفی از حزن صفتی)	توفیق دادن چنانکه ملا جامی در مصرع ثانی گوید (اردو) آه کردن است (سند صفی از حزن صفتی)
(۵) یا رب دل و جان عشق آگاهم و (۵) در آتش عشق تو لب آه ندارم و (۵) شب و گریه سحرگاهم و (۵) خیال ما ذکر این	(۵) یا رب دل و جان عشق آگاهم و (۵) در آتش عشق تو لب آه ندارم و (۵) شب و گریه سحرگاهم و (۵) خیال ما ذکر این
در تحقیقات مصدر (دادن) اولی بود که هر چه	در تحقیقات مصدر (دادن) اولی بود که هر چه

<p>آورده (۱) هسل باشد ریش جان کردن ز آه کوپه - نیش دروغم نه نامز آن دل را که آه و ناله افکند داشت نه از نیش کرده آصفی مصدر - - - بند شدن آه و صیس آه در جگر باشد و گرفتن (۲) آه داشتن بلب هم پیدا میشود که آه جگر را (صائب) در گلستان جهان هر مبنی آه بلب داشتن است (ارو) (۱) آه لاله خسار یکیه هست نه از غم عشق تو آهی در جگر کرنا (۲) آه لب پر رخنه که سکتے ہیں - آه در جگر شکستن (مصدر اصطلاحی) آه جگر مین رک جانا - بند ہو جانا -</p>	<p>بقول بهار و اندو آصفی کنایه از ضبط کردن آه آه در جگر نمودن (مصدر اصطلاحی) بقول بهار باشد (صائب) شد است سینه من بچو و اندکن یا ز کمال کبت و افلاس باشد کمال سہیل (۱) تیغ جوهر دار نه زبکه آه شکست است در جگر و آن پیر گنده را که نبود آه در جگر نه آروغ متلا مؤلف گوید که شکستن لازم و متعدی هر دو آه زند اکنون ز خوان شکسته (ارو) غلس هونا سندی که پیش شد از برای معنی لازم باشد یعنی آه در جگر نذر او (رشل) صا جان ضبط آه شدن پس این (۱) مبنی ضبط آه شدن خزینه الامثال و امثال فارسی ذکر این کرده آید و (۲) ضبط آه کردن (ارو) (۱) آه کنا از معنی و محل استعمال ساکت - صاحب بهار (۲) آه روکنا - بقول امیر ضبط آه کرنا رند فرماید که کنایه از غلس و بے چیر باشد مؤلف (۳) ضبط نالون کو کردن هر دم که روکون که گوید که مرادف آه در جگر ندارد که گذشت کوپه مجید سے اب چپتی نہیں کتبک چھپاؤن یعنی مبالغه باشد از گزنگی و بے طاقتی که طاقت</p>
---	--

<p>آہ کردن ہم نداری یعنی در جگرش حرکتی نیست گویند کہ آہش در جگر نیست (سجراکاشی ۵)</p> <p>یکی دل داشتیم آنہم تو بردی بجان تو کہ آہم</p>	<p>(ارو) مفلسی سے بے دم ہے۔</p>
<p>آہ در جگر نداشتن (مصدر اصطلاحی) در جگر نیست (ارو) بالکل بے دم ہے۔</p> <p>بقول صاحب بحر جم کمال نکبت و افلاس (ارو) بے جان ہے۔</p>	<p>آہ در جگر نداشتن (مصدر اصطلاحی) در جگر نیست (ارو) بالکل بے دم ہے۔</p>
<p>و بقول بہار مراد آہ در جگر نبون گذشت آہ در دل پیچیدن (مصدر اصطلاحی)</p> <p>مؤلف گوید کہ آن لازم بود و این متعدی ہمان (آہ پیچیدن و دل) است کہ گذشت</p>	<p>پس در معنی ہر دو فرق است یعنی مباد کہ</p>
<p>گذشتہ متعلق از مین مصدر است (ارو) آہ نشدن چنانکہ صاب گوید (۵) دانہ دلا</p> <p>جداناکردہ از گاہ بدن آہ درد لہای غم</p>	<p>مفلسی سے بے دم ہونا۔</p>
<p>آہ در جگر نماندن (مصدر اصطلاحی) نمی گیر دقرار (ارو) آہ دل مین نہ ٹھہرنا۔</p> <p>بقول صاحب بحر کمال ضعف داشتن (ارو) ضبط آہ نہونا۔</p>	<p>آہ در جگر نماندن (مصدر اصطلاحی) نمی گیر دقرار (ارو) آہ دل مین نہ ٹھہرنا۔</p>
<p>(۵) نماندن از سر و مہر بہای دوران در جگر (ارو) آہ در زیر زبان داشتن (مصدر اصطلاحی)</p> <p>درختی را کہ سراسخت و دوش برنی آید</p>	<p>(۵) نماندن از سر و مہر بہای دوران در جگر (ارو) آہ در زیر زبان داشتن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>(ارو) نہایت ضعیف اور ناتوان ہوا (۵) چو شمع کشتہ از خاکستر خود می کنم بالین</p> <p>آہ در جگر نیست (مقولہ عجم یعنی مفلسی) خوشی ہای داغ آہ در زیر زبان دارد</p>	<p>(ارو) نہایت ضعیف اور ناتوان ہوا (۵) چو شمع کشتہ از خاکستر خود می کنم بالین</p>
<p>و نکبت سخت ناتوان است فارسیان چون کسی را در کمال نکبت و افلاس ناتوان بنند</p> <p>در جگر شکستن</p>	<p>و نکبت سخت ناتوان است فارسیان چون کسی را در کمال نکبت و افلاس ناتوان بنند</p>

<p>آه در سینه شکستن (مصدر اصطلاحی) کنایه باشد از آه گرم کشیدن چنانکه ظهوری</p>	<p>آه در سینه شکستن</p>
<p>بقول بهار کنایه از ضبط کردن آه باشد ظهوری گوید (س) و در اغ نفس نشان ظهوری</p>	<p>بقول بهار کنایه از ضبط کردن آه باشد ظهوری گوید (س) و در اغ نفس نشان ظهوری</p>
<p>(س) در سینه شکستن آه پیکر نیست بیچاره خاست بشعله آه در کش (دار دو) آه گرم چنان</p>	<p>(س) در سینه شکستن آه پیکر نیست بیچاره خاست بشعله آه در کش (دار دو) آه گرم چنان</p>
<p>کسی که گریه در دیده شکست مؤلف گوید که آه در گرفتن با چیر (مصدر اصطلاحی)</p>	<p>کسی که گریه در دیده شکست مؤلف گوید که آه در گرفتن با چیر (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>مراد آه در جگر شکستن باشد بهر دو معنی دارد بقول صاحب انند و صفی و بهار معنی آه چیدن</p>	<p>مراد آه در جگر شکستن باشد بهر دو معنی دارد بقول صاحب انند و صفی و بهار معنی آه چیدن</p>
<p>دیکهو آه در جگر شکستن - حیف است که سندی پیش نشد</p>	<p>دیکهو آه در جگر شکستن - حیف است که سندی پیش نشد</p>
<p>آه در سینه گردیدن (م) استعمال - نفس در سینه (ار دو) دیکهو آه چیدن</p>	<p>آه در سینه گردیدن (م) استعمال - نفس در سینه (ار دو) دیکهو آه چیدن</p>
<p>آه شدن باشد چنانکه جامی گوید (س) پس آه در وزیدن آمدن (مصدر اصطلاحی)</p>	<p>آه شدن باشد چنانکه جامی گوید (س) پس آه در وزیدن آمدن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>عمری می غش گر بر آید از دلم بے توفه بلب کنایه باشد از جاری شدن آه چنانکه ظهوری گوید</p>	<p>عمری می غش گر بر آید از دلم بے توفه بلب کنایه باشد از جاری شدن آه چنانکه ظهوری گوید</p>
<p>نا آمده در سینه آه آتشین گردد (ار دو) نفس سینه (س) گریه را سیلاب کرد مومج طغیان کجاست</p>	<p>نا آمده در سینه آه آتشین گردد (ار دو) نفس سینه (س) گریه را سیلاب کرد مومج طغیان کجاست</p>
<p>مین آه بنجاما - آه آمد در وزیدن جلوه طوفان کجاست</p>	<p>مین آه بنجاما - آه آمد در وزیدن جلوه طوفان کجاست</p>
<p>آه در سینه گره نمودن (مصدر اصطلاحی) (ار دو) آه جاری هونا -</p>	<p>آه در سینه گره نمودن (مصدر اصطلاحی) (ار دو) آه جاری هونا -</p>
<p>بقول صاحب بجزا ضبط کردن آه مؤلف آه در و نه تاب استعمال - آهی باشد</p>	<p>بقول صاحب بجزا ضبط کردن آه مؤلف آه در و نه تاب استعمال - آهی باشد</p>
<p>گوید که اگر آه را فاعل گیریم (۲) بند شدن آه که دل را بسوزد - در و نه تاب صفت است</p>	<p>گوید که اگر آه را فاعل گیریم (۲) بند شدن آه که دل را بسوزد - در و نه تاب صفت است</p>
<p>سینه باشد (ار دو) ضبط آه کرنا (۲) بهار ذکر این در صفات آه کرده که گذشت</p>	<p>سینه باشد (ار دو) ضبط آه کرنا (۲) بهار ذکر این در صفات آه کرده که گذشت</p>
<p>سینه من رک جاما -</p>	<p>سینه من رک جاما -</p>
<p>آه در کشیدن بشعله (مصدر اصطلاحی) که بر آه فرو نشاندن می آید (ار دو) آه جگر سوز</p>	<p>آه در کشیدن بشعله (مصدر اصطلاحی) که بر آه فرو نشاندن می آید (ار دو) آه جگر سوز</p>

<p>آه دیدن استعمال - صاحب اصفی که این کرده از معنی ساکت بخمال با ضرورت بنا این نبود که از سند پیش کرده اش می کشاید که برن جان گداز است مؤلف گوید که دغراش صفت فاعل است و دیدن برق آه را پدید شود آه باشد یعنی آهی که دل را بخرامد و بخرج کند فافهم (هلالی استر آبادی) چون ابرو دید (ارو) و دغراش بقول اصفیه (فارسی) اردو اشک من از شرم آب شد و چون برق دید میں متعل یعنی دل شکاف - دل شکن پس آه دل آه من از انفعال حست :</p>	<p>که سکتے ہیں - آه دل خراش اصطلاح - باضافت با ہو ز قبول صاحب بحر از قبیل آه جانوزو جان گداز است مؤلف گوید کہ دغراش صفت فاعل است و دیدن برق آه را پدید شود آه باشد یعنی آهی کہ دل را بخرامد و بخرج کند فافهم (هلالی استر آبادی) چون ابرو دید (ارو) و دغراش بقول اصفیه (فارسی) اردو اشک من از شرم آب شد و چون برق دید میں متعل یعنی دل شکاف - دل شکن پس آه دل آه من از انفعال حست :</p>
<p>آه را خوش عنان ساختن (مصدر) اصطلاحی) بر آوردن آه و آه کشیدن - استعمال این و نفی یعنی ضبط آه آمده (صاحب) بره گریهای پیانی پنفس کو که آه مادام باز می آید که گرد و چو دروغ لاله در دل پنازد آه را گزشت عنان در دو (ارو) آه کرنا - آه بکھیننا - آه نکنا - اس کی نفی ضبط آه کرنا -</p>	<p>خراش که سکتے ہیں - آه و مادام ساختن استعمال - یعنی پیانی کردن آه است چنانکه ظهوری گوید (هنگامه) بره گریهای پیانی پنفس کو که آه مادام باز می آید که گرد و چو دروغ لاله در دل پنازد آه را گزشت عنان در دو (ارو) آه کرنا - آه بکھیننا - آه نکنا - اس کی نفی ضبط آه کرنا -</p>
<p>آه دیدن (مصدر اصطلاحی) از بلند شدن آه باشد از قبیل دیدن نبات (ظهوری) آه آچنان دید که چید بر غنائی که باشد از بلند کردن آه چنانکه صاحب گوید اشک آنقدر رودید که گرد کا شست (ارو) در دندی سرگردون می رساند آه را میفرزاید و پنج و تاب این رشته کوتا را</p>	<p>آه دیدن (مصدر اصطلاحی) کتایه از بلند شدن آه باشد از قبیل دیدن نبات (ظهوری) آه آچنان دید که چید بر غنائی که باشد از بلند کردن آه چنانکه صاحب گوید اشک آنقدر رودید که گرد کا شست (ارو) در دندی سرگردون می رساند آه را میفرزاید و پنج و تاب این رشته کوتا را</p>

(اورد) آه کو فلک تک پہنچانا - آه کو بلند کرنا -

آهر امن | بقول صاحب برهان و جامع بارای قرشت بروزن پاکد امن رهنمای بدیها
را گویند چنانکه یزدان رهنمای نیکی هست صاحب ناصری گوید که آهر امن و آهر برنج آهن
آهر امن و آهر لیه تمام این لغات بمعنی دیو و شیطان است که راهنمای بدیهاست بخلاف
یزدان که راهنمای نیکیها باشد و گفته اند که یزدان نام فرشته اسبت خدا آهر من و منسوب
بایزد چنانکه رحمان و شیطان در لغت عرب آمده (انتهی) صاحب جهانگیری هم مثل ناصری
بذیل هر پنج لغات بالا با اتفاق برهان اضافه می کنند که علامه طوسی در نقد محصل (اورد)
که الجوس بن النؤیمه یقولون ان فاعل الخیر یزدان و فاعل اشرار اهرمن و ینون بهما المکاش
شیطانا و الله تعالی نزه عن فعل الخیر و الشر مؤلف گوید که همین قدرست تحقیق تحقیقین و
مخفی مباد که در اصطلاح تصوف نفس را سه قسم است اول نفس اماره یعنی سخت امر کننده
بطرف لذات و خطوط فانی ممنوعه دوم نفس لوازمه یعنی بسیار ملامت کننده خود را بوموع
معاصی بدهایت نور اول سوم نفس مطمئنه و آن از صفات ذمیه صاف شده باخلق
حمیده متصف گشته بقرب آبی فائز شده باطمینان میرسد و نزد بعضی چهار قسم است که
بیانش بجای خوبی بر لفظ نفس آید الحاصل بقول اهل تصوف اهر امن نفس اماره باشد
بخیاال ما آهر من لغت ژند و پاژند و این کتاب زردشت پیغمبر مجوس است عجیب نیست
که ما خود از زبان سنسکرت باشد که در مانا در لغت سنسکرت بمعنی ترغیب دادن و
غریب دادن و متصرف شدن آمده (کذا فی الساطع) و بقولش (رمانا) لغت فارسی بهم با

حیف است که ما این را در لغات فارسیه نیافتیم - نیز بخیاں ما میرسد و عجیبی نیست که این
 مرکب باشد از کلمه آه بمعنی قوت و آهمن (که گذشت) و کلمه من بمعنی دل (که می آید) و این
 هر دو کلمات ما خود از سنسکرت و در فارسی مستعمل پس (آه من) بکثرت استعمال آهمن
 شده باشد که معنی آن قوت دل یا آهمن دل یعنی آن قوت که سخت امر کننده بطرف لذت
 و خطوط فانی ممنوعه باشد و هم ممکن است که آهرا من یا آهمن مرکب است از کلمه تهر که لغت
 فارسی است و ما خود از سنسکرت بمعنی شوخ و گستاخ - (که ذاتی البرهان و التسلط) و من
 بمعنی دل (که ما تهر فارسیان بر کلمه بهرا الف و صلی آورده چنانکه بیدار را بیدار کردند و پرو
 را (پرویز) بریادت الف و صلی اختلافي در معنی لفظ راه نیابد (که قال صاحب البرهان
 فی مقدمه الکتاب) پس کلمه آهر (را با کلمه من) جمع کردند (آهر من) شد بمعنی شوخ دل و گستاخ
 دل - که اصلش دل شوخ و دل گستاخ بود و بتقدیم صفت شوخ دل و گستاخ دل شد چنانکه
 قلم سرخ را سرخ قلم هم توان گفت (الحاصل (آهر من) بفتح اول و ثانی و سکون ما بمعنی
 دل شوخ و دل گستاخ همان نفس اماره باشد که بالاندک ورشد اگر بر کلمه (آهر) یا می مصدری
 زیاده کنند (آهری) شود بمعنی شوخی و گستاخی و چون کلمه (آهری) را با کلمه من جمع
 کنند (آهر من) شد که بمعنی شوخی و گستاخی دل باشد و مراد از همان صفت نفس اماره که
 ذکرش گذشت مختصر نیست که مقصود را ممدوده کردن یا ممدوده را مقصود یا بهر دو
 خواندن متعلق است از احتمال و در زمره فرس ازین جا است که آهرا من و آهرا من و آهر
 و آهر من و آهرن و آهرین و آهرمین و آهرمیه و آهرمیه مرادف یکدیگر است

کہ ہر یک بجای خود می آید و بقول برہان (رین) مخفف اہرمن بقول غیاث (اہرم)
 بمعنی شیطان و کچھ سراسر ہم آہ کہ تحقیق بجایش عرض کنیم۔ پس عجیب نیست کہ آہرن در
 اہرن ہم مخفف باشد و عجب نباشد کہ در آہرمیہ و اہرمیہ ہم ہین قسم تصرف راہ یافتہ باشد
 مابعدیکہ توانستیم ماخذین را عرض کردیم و اللہ اعلم بحقیقہ حیف است کہ سند استحال اہرمن
 نیافتیم (اردو) نفس امارہ بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں مستحل۔ اسم مذکر
 اصطلاح تصوف میں وہ نفس یا انسانی خواہش جو آدمی کو شرعی ممنوع کاموں اور بُری
 عادتوں کی طرف جبر و سختی کے ساتھ اہر کرے۔ انسان کی شیطانی صفت لفظ شیطان پر
 آپ ہی نے فرمایا ہے (عربی) اردو میں مستحل گمراہ کرنے والا بہکانے والا۔ فتنہ انگیز
 جیسے آدمی کا شیطان آدمی ہے۔

(۱۶۶) آہ ربودن کسی را (مصدر صطلاحی) بمعنی رسیدن آہ چنانکہ ظہوری گوید (۵)
 کنایہ باشد از جابردن آہ کسی را و بی اختیار بر قامت بخت حکمہ کردم پڑہی کہ بعشق طرہ
 کردنش چنانکہ بیدل گوید (۵) گاہ آہم رستم پڑ (اردو) آہ کو کا تتا۔
 میر باید گاہ اشکم می بردہ نقد من یک مشت آہر من | بقول برہان بفتح رای قرشت
 خاک این مہ سیلابیانہ (اردو) آہ کا کسی و سیم بروزن لاف زدن مرادف آہر امن
 شخص کو بے اختیار کر دینا۔ کہ گذشت و بسکون رای قرشت ہم گفتہ اند

(۱۶۷) آہ رشتن (مصدر صطلاحی) آوا کہ بروزن و اکردن باشد بعضی گویند کہ آہر
 شاعریست کہ تا آہ را تا ر پنبہ قرار دادہ شیطان است چنانکہ نیردان فرشتہ است

و بعضی گویند کہ زردان نام خدای تعالیٰ و آہرن نام شیطان و این اصح است و ثنویہ میگوید ہین کہ وہ شیطان جو انسان سے بدی کراتا کہ خلق کتندہ ظلمت و تاریکی است و ہم رسانند آتش پرستوں کے اعتقاد میں ذات خلالت شر و فساد ہم دوست (انتہی) صاحب جامع اکبر و حصون میں تقسیم ہوئی ہے ایک حصہ و ناصری و جہانگیری کہ ذکر این بر لفظ آہرن کا نام زردان ہے جو نیکی کراتا ہے۔ دوسرا کردہ بجایش گذشت صاحب مؤید فرماید کہ آہرن جو بدی کی طرف کہنچتا ہے۔

و نزد ثنویہ دوا کہ است۔ خالق خیر زردان آہرن | بقول بہان بوزن باذن معنی و خالق شر آہرن محدود و غیر محدود آمدہ قیل آہرن است کہ نام شیطان است صاحبان آن دیو کہ بالا رود و شہاب ویرا بنزد و بسوزد جہانگیری و جامع و ناصری ذکر این بالفظ و بقول رشیدی البیس و طلق شیطان صاحب آہرن (کردہ اند کہ گذشت و ما ہما بنجائے حقیقت شمس این را بد و کسر نوشتہ گوید کہ نام دیو و بجا و ماخذ این ہم بیان کردہ ایم یعنی مخفف آہرن علامہ طوسی بالفتح ہم آورده فرماید کہ شیطان یا آہرن گفتہ ایم (عبدالواسع حبلی ۵) بارغ است (حکیم سنائی ۵) گردادی گز گروی برستہ زنج گوی کہ اپہیم و خوش باز شہاب گرد و خاکی ہم گرد و زردان گز ناشی مرد آہرن اندر ہوا آتش گرفتہ آہرن بہ حالاً عرض کنیم مباش بہ حقیقت این لفظ را بر لفظ آہرن کہ کسان کہ این را مرادف آہرن یا آہرن ذکر کردہ ایم و از ماخذین ہم ہا بنجائے کہ انما قرار دہ اند یعنی شیطان باشد مطلقاً نسبت ان و رینجا ضرورت ندارد (ارو) و دیکھو معنی شعر عرض میشود کہ حکما گویند کہ وہان ازنی

بلند شود و بکبره نارسیده مشعل گردد و سوخته گیرد و می ریزد و ازین سندان قدر متحقق است
 آن بیزد و تحقیق اهل سائنس حال این است که آهرن چیز است که هندیان آنرا شهاب
 که از کوه ها می افتد و در جوار است حصه بوجبه نایب گویند اهمیت آن هر چه باشد اگر این
 من الوجوه جدا شود و بریزد و پیش کرده ارض را مخفف آهرن نه گیریم میتوان گفت که
 بارض و اصل شود و سبب آن سوخته ماندن مرکب از لفظ آه و رن باشد و رن مخفف
 که از اجزای کیمیائی فلزات مختلفه مخلوط باشد ران و ران امر از مصدر راندن و بحالت
 و در وقت ریختن چون گلوله آتش نمایان و ترکیب افاده بخش معنی فاعلی شود پس آهرن
 بعد از ریختن چون آهرن سیاه بنظری آید بعض چیز است که مثل آه و ران و بلند شود
 اهل خیال گویند که این شیا طین سوخته باشد مخفی مباد که راندن لازم و معتدی هر دو آمد
 که صعود کنند و سوخته می ریزند باقی حال بعد از سوختن و تفصیلش بجای خود آید اگر وجه تسمیه این زمین
 جلی در شعر خود همین را آورده پس (آهرن) قرا یا پدی تو انیم گفت که آن شیطان که با
 را بقول اهل خیال شیطان گیریم یا بقول حکما می رود و بقول حکما صورت بخار دارد که با
 و خان ارضی بهر دو صورت معنی شد و درست کرده نارجی سوزد و می ریزد (ارو) شهاب
 میشود از مجرود این سند عبدالواسع معنی آن نایب بقول صاحب آصفیه (عربی) از و
 بنحیال ماشیطانی نباشد که ریخته بدین استعل اسم مذکر و چکنا هوا تاره جود است کو تو تاره
 که ما آنرا بر لفظ آهرن نفس اماره گفته ایم بلکه صاحب مؤید الفضلار نے لفظ شهاب
 شیطانی است که بقول حکما صعود کند و آتش پر لکها ہے کہ وہ آتش رحم شیا طین کے کو

ستاروں سے جھڑتی ہے۔ ہماری قطعی رائے | آہریمیم | بقول صاحب برہان مفتیم
 ہے کہ آہرن زبان فارسی میں اسی کا ترجمہ ہے یعنی آہرین کہ شیطان و رہنما بدیہا باشد
 جس کو ہندیوں نے شہاب ثاقب کہلاتے صاحبان ناصری و جہانگیری و جامع این
 خواہ وہ شیطان ہو جو جگر گرا کسی کرہ کاٹا مراد آہرمن و آہرن و آہرین
 ہوا مگر ایسا بخارات ارضی کا سوختہ۔

آہر ویدن از سینہ (مصدر صلاحتی) الفاظ بحث کردہ ایم (ارو و) یکجہ آہرین
 کنایہ باشد از بر آمدن آہر از سینہ چنانکہ ظہور آہرون | استعمال - بقول بہار

گوید (۵) از لب افغان صبح از سینہ آہ شام معروف و صاحب آصفی ہم از منی ست
 می روید بند ارم شہد عشرت نہر غم از کام مؤلف گوید کہ آہ کرون و کشیدن باشد
 می روید (ارو و) آہ سینہ سے نکلتا۔ (حزین اصفہانی ۵) از دم شاہ پور آہی

آہریمین | بقول صاحب برہان یکسر راجع سرود و راز گلشن کوش کہ باغ و بوستان
 و فتح میم بروزن ماہ دیدن یعنی آہرن است دہر آفت رسید از من (۵) با با فغانی

کہ شیطان و رہنما بدیہا باشد صاحبان (۵) بس آہ زویم چون فغانی نہ فریاد
 ناصری و جہانگیری و جامع ذکر این با آہرن رسی نماد مارا (ارو و) آہ کانفرہ

کردہ اند و این را مراد آہن گفتہ اند کہ گذشت مارنا - بقول امیر زور سے آہ کرنا کہ
 و ماہم ہماں جا از ناخدا این کجی کافی کردہ ایم امیر یہ کس نے آہ کانفرہ مار کہ دل
 (ارو و) یکجہ آہرمن۔

بھرا یا ۛ

آهنگریه | بقول صاحب جامع بروزن وابسته بمعنی آهازیده کما مرکه مطلق کشیده باشند
 کسی از اهل لغت ذکر این نه کرده و نه سندی پیش شده و ما خدا این هم غیر متحقق باید که متحقق آوازند
 گیریم و شاق سند با شیم از معاصرین زبانندان هم تصدیق این نشد - صاحب جامع از اهل
 سان است از اینجا است که عرض این لغت بزرگ آن تفوق داشت (اردو) و بکھو آواز
الف آهنگری | بقول بهار کنایه از تحمل و بردباری باشد صاحب آنند فرماید که کنایه
 از نرم خوئی و بردباری است سند هر دو از کلام سعدی شیرازی (ع) (بقل از آهنگری)
 کردمی بگفتار خست بیا ز روی پد صاحب آصفی از همین سند مصدر -----

<p>(ب) آهنگری کردن پدید آمده از معنی برائے حاصل بالمصدر که بحث میکنش لفظ ساکت مؤلف گوید که از آهنگری و تحمل نرم (آموی) گذشت حالا نظر باید کرد بر لفظ خوبی کار گرفتن است آنچه بهار و آنندوینی آهسته که اصل این چه باشد می گوئیم که اصل آهنگری کنایه را بکار می گیرند خالی از تسلیت این آهسته بیای معروف باشد بروزن زیرا که تحمل نرم خوبی معنی حقیقی آهنگری است آهسته و مخففتش آهسته مجذوف یا چنانکه آهسته کنایه قرار دادن ضرورت ندارد مخفی مباد که مخفف آهسته بخیا ل ما آهسته یا آهسته آهسته آهنگری ماخذ است از آهسته - هاسے ہونز مفعول - آهستن یا آهستیدن است و این مفعول را بکاف فارسی بدل کردند و یاے مصدر یعنی نرم خوبی کردن و هر کار را انجام مصدری و سه عرض زیادہ کردند چنانکه آهنگری کردن باشد پس آهنگری حاصل بالمصدر و این قاعده ایست از قواعد مختلفه فارسیان همین است بمعنی نرم خوبی و خوشی در هر کار</p>	<p>برائے حاصل بالمصدر که بحث میکنش لفظ ساکت مؤلف گوید که از آهنگری و تحمل نرم (آموی) گذشت حالا نظر باید کرد بر لفظ خوبی کار گرفتن است آنچه بهار و آنندوینی آهسته که اصل این چه باشد می گوئیم که اصل آهنگری کنایه را بکار می گیرند خالی از تسلیت این آهسته بیای معروف باشد بروزن زیرا که تحمل نرم خوبی معنی حقیقی آهنگری است آهسته و مخففتش آهسته مجذوف یا چنانکه آهسته کنایه قرار دادن ضرورت ندارد مخفی مباد که مخفف آهسته بخیا ل ما آهسته یا آهسته آهسته آهنگری ماخذ است از آهسته - هاسے ہونز مفعول - آهستن یا آهستیدن است و این مفعول را بکاف فارسی بدل کردند و یاے مصدر یعنی نرم خوبی کردن و هر کار را انجام مصدری و سه عرض زیادہ کردند چنانکه آهنگری کردن باشد پس آهنگری حاصل بالمصدر و این قاعده ایست از قواعد مختلفه فارسیان همین است بمعنی نرم خوبی و خوشی در هر کار</p>
---	--

و این مصدر را متروک القصر لیم گوئیم - بیا و هندی مروجۃ تلکلمات و دکن آستے بیای
عجب اینست که محققین عجم نہ صرف آستن جہول یعنی آہستہ آمدہ و ماخذ آستے همان
و آہستہ متروک ترک کردہ اند بلکہ آہستہ و آہنگی یا آسکت لغت سنکرت است کہ گذشت
ہم کسی نہ نوشتہ و آنکہ آہنگی و آہستہ را در پس بیدیت کہ فارسیان آہستہ را آراستہ
حلقہ لغت فرس آورده صاحب بہار عجم آستے درست کردہ باشد و اللہ اعلم صاحب
و صاحب اند صراحت فرمودہ کہ این لغت (۵) دعوی آہنگی ای موریش ماکن نقش
فارسی زبان است اگرچہ شکسپیر ہم در لغت پاہرگز نباشد مرم آہستہ را (۱) اردو (۲) آہنگی
خود آہنگی و آہستی و آہستہ این ہر سہ را فارسی بقول امیر فارسی - اردو میں متعل میونٹ
گوید و آہستی را مرادف آہنگی نویسد ولیکن یعنی سہولت - نرمی - بقول آصفیہ و بیجان
با وجودیکہ در کلام اساتذہ فرس استعمال آہستہ و سہیل - آسانی -
و آہنگی بسیار یافتہ ایم تسکین خاطر مانیشود آہستہ | بقول بہار (۱) حرکت بطی و در (۲)
کہ این لغت فارسی اصل است عجب نیست یعنی مخفی و پنهان مجاز است چنانچہ گویند کہ
کہ ماخذ این سنکرت باشد و زبان سنکرت آہستہ از آنجا کہ ریخت یا در وقت شراب
آسکت بالف ممدودہ و سکون سین مملوہ و خوردن آہستہ زہر در پیالہ ریخت و در (۳) مملو
ضع کاف یعنی سستی و کاہلی آمدہ و آسکتی یعنی و آریسدہ صاحب اند برین معنی لفظ رآم -
کاہل و سست و آسکتنا مصدرش یعنی سستہ افزاید - سند معنی اول از کلام صاب بر
و کاہل شدن (کذا فی الساطع) و در بہار (۴) آخر لفظ (آہنگی) گذشت و کلیم (۵) اید

اندر نرم او پر زاری از حمی بری پیاوگیر از کر - سہولت سے نرمی سے - بقول آصفیہ
 شمع آبخاگر یہ آہستہ راہ (میر مغزی ۵۳) چکے سے (رند ۵) وہ خواب نازین
 چو اسپ تو سن بی زین و بی لگام پیاہستہ ہے چل آہستہ کے نسیم پیاہنچل نہ روے بار
 بعدش وزین و لگام یافت پیاو لفس گڑ سے جاوے کہین الٹ پیاو (دوغ ۵) لفس
 کہ مادر منی اول با حرکت بطی - حرکت نرم و آہستہ جھٹکے مرا جی ڈرتا ہے پیاو دیکھے ہاتھ
 رامی افزائیم کہ بطی مقابل سریع است و کا جھٹکا نہ مکر تک پہنچے پیاو (طلق ۵) اُس نے
 نرم و نازک مقابل کُخت و نسبت معنی دوم آہستہ پاس جا کے کہا پیاو کیون یہ تم روتے
 عرض می شود کہ با خفنی و پنهان خواہموش ہم زیا ہو سبب ہے کیا پیاو گلزار نسیم ۵۳ آہستہ پیرا
 کہ نیم کہ کاری را بخاموشی کردن چیزی دیگر است وہ سر و بالا نہ سایہ بھی نہ اوس پر پیڈالا نہ
 و پنهان کردن کاری بخیر و درہر دو فرق ہیں (۳) بقول آصفیہ وہیے پن سے - آپ ہی
 است و سند دوم بہارتا سید قول مامی کند نے لفظ دہیا پر لکھا ہے کہ (ہندی) معنی آہستہ
 و نسبت معنی سوم ہم عرض کنیم کہ لفظ خموش آہستہ آہستہ استعمال - از تکرار لفظ آہستہ
 و ہوا بہتر است فارسیان دو اب رام شدہ علاوہ معانی آہستہ معنی رفتہ رفتہ ہم پیدا می شود
 و انس ہم رسانیدہ را خموش گویند کدانی و ما بسند این غزلی از صیاب پیش می کنیم کہ ہر
 البرہان پس آہستہ معنی آرمیدہ درست نباشد شورش در سند استعمال لطافتی خاص دارد
 سند سوم مطابق قول ماست (ارو ۵) آہستہ غزل بسا غزل کرد از خم شرب آہستہ آہستہ
 بقول امیر (فارسی) اردو میں متعل (۱) ٹھٹھ بر آہستہ آہستہ آہستہ آہستہ

نویسندہ کی تشکال و خورد و من و خورم نہ کہ خواہد خورد
 خرم چون کباب آہستہ آہستہ نہ زبش در پردہ (سوزے) مری آنکھوں سے اب تہتا نہیں
 افسانہ با احوال خود کفتم نہ گران گشتم بچشمش ہجو ہے اشک اک پل ہی نہ یہ زخم آہستہ آہستہ
 خواب آہستہ آہستہ نہ کباب ناگل دل تشا ہوا اک چو کیا کیجے بہ بقول صاحب آصفیہ
 مہوار می خواہد برا گلن از عذار خود نقاب آہستہ آہستہ (فارسی) دہیے دہیے - دہیرے
 آہستہ آہستہ نہ شرارے را کہ صاحب نیست دہیرے چکے چکے - قدم قدم - درجہ بدرجہ
 نیست معمارش نہ دل بی عشق می گرد و خراب رفته رفته -

(۹۷۶) آہستہ آہستہ نہ بائیں خورد من از نیان رو آہستہ لبستن چیری استعمال - متعلق
 افزون پیرہیا نہ کہ از دل می برد و یاد شباب یعنی اول لفظ آہستہ یعنی چیری یا خبری بستن
 آہستہ آہستہ نہ دلی نگذاشت درین وعدہ چنانکہ جامی گوید (۵) است آسیب تبت
 پوچ اوصاف نہ شکست این کشتی از موج انرا جان بیدلان نہ اندکی آہستہ تر بندگان
 سہراب آہستہ آہستہ نہ مولف گوید کہ در قبای تنگ را بہ (اردو) آہستہ باندھنا -

(۹۷۷) غزل صاحب استعمال لفظ آہستہ نہ تکرار ہوا آہستہ بو دن در سخن (مصدر صطلحی)
 بر آملن و برا گلندن و بردن و خوردن و شکستن با ہنگی و ناخن کردن باشد چنانکہ سعدی
 و گران گشتن خراب گردیدن قفل کردن آمدہ (اردو) گوید (۵) در سخن با دوستان آہستہ ہاش
 امیر نے لفظ آہستہ پر فرمایا ہے کہ آہستہ آہستہ ناما در دشمن خوشخوار گوش (اردو) بات
 تکرار کے ساتھ بھی کہتے ہیں اور اس صورت آہستہ کرنا -

(۹۴۸)

آهسته تر داشتن پا | استعمال - نرم زرقای کنایه از نرم خوئی که قدما بتعریف اسپ گفته اند
 باشد چنانکه ظهوری گوید (۵) گران تر باد خوا (۵) هم آهسته است و هم یوز رنگ بهم
 ای ناته پا آهسته ترداری بکه شد محل نشین از آهسته خوئیت و هم تیز گام صاحب انبیا
 خود تهی بهر سبکباری (۵) (ارو) و بے پاؤن درین معنی هم زبان بهار و صاحب جامع اللغات
 چلنا - بقول آصفیه زمین پر آهسته قدم رکهر بر همین لفظ بجا آله همین سند فرماید که نرم خو -
 جاناناکه آهست نهو - هیچ هیچ چلنا - نرم مزاج - بر دوار باشد - صاحب جامع اللغات

(۹۴۹)

آهسته جاروب زدن | استعمال متعلق در مصرع ثانی (خوست) نوشته - نمیدانیم که
 بمعنی اول لفظ آهسته باشد یعنی جاروب نرمی که این شعر مال کسیت بخیاں ماد مصرع
 زدن چنانکه جامی گوید (۵) (۵) بجاک ثانی (خوی هست) باشد وجود (هست) از
 پاش با صد ذوق می سودم قره بگفت جامی جامع اللغات پیدا است و وجود (بای) می
 گرد شد آهسته زن جاروب را (۵) (ارو) از نفس اصطلاح - اگر این شعر مفرد داخل قطع
 آهسته چهار و دینا - آهسته بهارنا - آهسته بهارنا یا قصیده نباشد در مصرع اول هم (یوز فام)

(۹۵۰)

آهسته خرامیدن | استعمال - بکمال نزاکت باشد - روح شاعر قدر ماد اندک در کلامش
 وزنی و آهنگی رفتن (از رقعات عالمگیری) تصرف کرده ایم یا بصحت کلامش خردن جگر
 آهسته خرام بلکه خرام نیز قدمت هزار جانست خورده ایم حالا بر شعر صحیح نظر باید کرد که بایتر گامی
 (ارو) ناز و رمانی کے ساتھ دہمی چال چلنا - آهستگی در خوی کردن صفت اسپ باشد
 آهسته خوی | اصطلاح - بقول بهار ورنه بایتر زوی آهستگی در خو طبیعت شایان

اسپ نیست کہ فارسیان در صفات خواہستہ آصفیہ نے لفظ متعل پر لکھا ہے کہ عربی اردو
 رانیا وردہ اند۔ پس نتیجہ این عرق ریزی نیست
 کہ آہستہ خوی صفت اسپ باشد کہ زود
 عرق نمی کند (اردو) دیر سے پینا کرنے والا
 ہوشمند۔ عمر رسیدہ۔ جہان دیدہ۔

بقول بہار۔ نرم فراج۔ نرم طبیعت۔ آہستہ رو۔ استعمال۔ بقول صاحب ہند

آہستہ را می استعمال۔ بہار بحوالہ خان

گوید کہ مقابل تیر برای نباشد تا مذموم بود بلکہ را
 کسی کہ آہستگی و تانی را بہ پسند آہستہ را می باشد
 چلنے والا۔ آہستہ رو بھی کہہ سکتے ہیں۔

(نظامی ۵) کہ این کار دان مرد آہستہ را می آہستہ شدن توسن استعمال یعنی ہر خوشی کو

چرا ہم خدمت نیار و بجای ہ صاحب عجیم شدن و از تیری پوشنی ہا ناندن توسن است فارسی

فرماید کہ دانا و دانشمند و آہستہ گوی باشد و صواب رام شدہ و ہنس بہم رسانیدہ را ہوش

مؤید گوید کہ دانا کہافی الذستور (اردو) بقول گویند کہافی البرہان) سناہن یعنی سوم لفظ آہستہ

صاحب جامع اللغات متعل۔ بردبار صاحب از میغری گذشت (اردو) گھوڑیکاسید ہایا جانا۔

آہستہ گو کہ دیوار ہم گوش دارد (مثل) صاحب خزینۃ الامثال و امثال فارسی

ذکر این کردہ از منی محل استعمال ساکت صاحب محبوب الامثال ہمین مثل را بہ تبدیل

بعض الفاظ نوشتہ آہستہ لب بجنبان دیوار گوش دارد مؤلف گوید کہ فارسیان

ازین مثل مضمونی لطیف پیدا کردہ اند مقصود شان بتعلیم احتیاط است جانی کہ مکالمہ

اسرا می شود اگر چه در خانه بسته باشند بنظر احتیاط می گویند که آغا آهسته بگو که دیوار هم گوش دارد یعنی گوش دیوار موش است و موش سوراخها و دیوار می کند نه شود که کسی بیرون خانه باشد و او از داخل بذر یقه سوراخ موش بیرون رسد (ار دو) بقول صاحب محاورات هند (دیوار بھی کان رکھتی ہے) آپ فرماتے ہیں کہ راز کو دیوار سے بھی چھپانا چاہئے کوئی پتھر سے سنتا نہ ہو۔ صاحب محبوب الامثال نے لکھا ہے (دیوار کے بھی کان ہوتے ہیں) آپ ہی کا قول ہے کہ پنجاب میں اسی مثل کا ترجمہ یہ ہے (کندہاں نون بھی کن ہوندے نے)

آہستہ و لا بستہ	بقول صاحب شمس	و اعطف رامی آزند کذا فی بحر المعجم پس اگر آہستہ
آہ کشیدن از اندوہ - دیگر کسی از تحقیقین ذکر	ولا بستہ را بدل مہل گیریم یعنی آہستہ باشد	و لا بستہ را بدل مہل گیریم یعنی آہستہ باشد
این نکرد و پنج متحقق نشد کہ لا بستہ چه باشد فارسی	معنی چه تعلق دارد و نہ آہستہ را باین معنی تعلق	آہ سحر
است و لا بستہ و لا بستہ مصدر است کہ	آہ سحر گاہی	آہی کہ مصیبت زدگان در
این را با او تعلق کنیم - اگر این را بحال خود	وقت سحر کنند گویند کہ ہمہ شب چون بہنجابی	گذریم - بدل مہل توان گرفت همچو مال مال و آ گذرد و آثار مہج خاطر شود بہین یک سات
مار و شب تب صاحب قواعد فارسی گوید کہ	است کہ خفگان از خود بخیم باشد و بخواب	این تاج مہل است حال بر و اعطف نظر گران بدہوش - اہل دعا و استدعا این سات
کنیم کہ در میان آہستہ و لا بستہ باشد مخفی مباد کہ	تنہائی را غنیمت شمارند و دست بدر گاہ شب	فاریان گاہی در میان مال مال و تار مار ہم
	الدعوات بر دارند و آہ خاص از پرودہ قلب	

<p>بپروان می آرند (صائب ۵) تر کسی که بآه حسب دلخواه آواز بلند بگرمی جوش دل کشید سحر خواسته است در نخل زندگی خویش برخواست و تنفس تند برآید (بکذا فی العیاش والا است (دله ۵) علم نصرت مآه سحر گاهی (صائب ۵) عاشق ناکام از دلدار دور افتاده ما به هر خاموشی و اختر شنشاهی ما به (اردو ۱۱۱) است آه سر و دهره روشن بر این منی گوا نے آه نیم شب کا ذکر کیا ہے۔ فرماتے ہیں کہ (جای ۵) اباہ سر و دود خوشباش جامی ۲۰ وہ آہ جو آدھی رات کو درد مند کے دل سے کزین دے بردہ آخر بہاری ۲ (اردو ۱۱۱) آہ نکلے یہ وقت زیادہ قبولیت دعا کا ہے ہم سر و۔ بقول امیر ٹھنڈی سانس (وزیر ۵) کہتے ہیں کہ آہ سحر اور آہ سحر گاہی بھی کہہ سکتے ہیں نے جو آہ سر و بھری اس نے ہنس دیا ۲۰ ہیں (مومن ۵) ہوے بیخواب آہ نیم شب گل کی کلمی نیم سحر سے چنگ لگی ۲۰</p>	<p>سے تو لگے کہنے ۲۰ کہ سوتون کو جگا دیتے ہو ۲۰ آہ سر و ادون (صدر مصطلحی) بمعنی آہ کیا قیامت ہو ۲۰</p>
<p>بر آملن باشد (ظہوری ۵) آہم بودن عگر کہ سر و ادون در دل ہوس (ششم ۲) (اردو ۱۱۱) باشد از بر آملن آہ (ظہوری ۵) انخت جگر امیر نے آہ سر کرنا بمعنی آہ بہر نا لکھا ہے لیکن اس ارست غوریت بر آتش ۲۰ آہم کہ بر آوڑ مصدر فارسی کا حقیقی ترجمہ آہ نکلنا ہے۔ سری دو و کباب است (اردو ۱۱۱) آہ نکلنا۔ آہ سر و از جگر بر آوڑون استعمال۔ پیر آہ سر و استعمال۔ باضافہ ہای پوز۔ آوڑون آہ سر و باشد از جگر۔ تعریف (آہ سر و) بقول صاحب بحر اہی کہ بخوف انتہای راز گذشت (صائب ۵) دلم چو برگ خزان دیدہ</p>	<p>(۱۱۶) آہ سر بر آوڑون (صدر مصطلحی) کنایہ (۱۱۷) آہ سر و استعمال۔ پیر</p>

باز می لرزد که آه سرد در گراز جگر برآورد و دست جلانا - (۲) جلی هونی آه -

(ار دو) آه سرد جگر سے نکالنا -

آه شدن آرزو (مصدر اصطلاحی) (۱۹۸۱)

آه سرزدن (مصدر اصطلاحی) بقول اصفی بذیل لفظ آه (آه شدن) را ذکر کرده اند

بهار یعنی آه زدن مؤلف گوید که آمدن آه معنی ساکت و از خیزن اصفهانی سند آرد

باشد مرادف (آه سرد دادن) (مبدع شیرازی) باد و امان دلم بال سبندی سوخت پناه است

(۵) دوش سرزد بی خبر آهی بلندی از دلم شدم از سینه سوزان رفتم مؤلف گوید که

نه فلک را سوخت بالاتر نیدانم چه شد که آه شدن کسی یعنی آه قرار یافتن آنکس باشد

از کلام بیدل هم بدست آمده (۵) هیچ پس خود آه قرار دادن ادعای شاعریست

آهی سرزد که مگذاری گل نکرده بچود از آب که از ملحات آه تعلق ندارد اما آه شدن

گردیدن خبر داریم ما (ار دو) آه نکلنا - و بگو آرزو کنایه باشد از ناکامی زیرا که (ار دو

آه سرد دادن - بر آمدن) بکام رسیدن و کامیاب شدن است

(۱) آه سوختن (استعمال) (۱) آتش گرفت و بر آمدن آه) کامیاب نمی کند پس آه شدن

(۲) آه سوخته و سوختن آه و (۲) آهی آرزو خیر حکیه آرزو را بنا کامی بر آرد چنانکه ضا

که سوخته شود (ظهوری) آه سوختگان تو گوید (۵) آرزو در دل غمیده آه شود

آه می سوزد پناه گرم روان تو راه می سوزد رگ خامی برد از عود برون مجرمانه (ار دو)

(دوله ۵) ز چشم غم زده اشکی بر لبش افشردند آرزو آه نکر نکلنا - یعنی آرزو خاک بین مل جلانا

ز آه سوخته آهی باه پیوستند (ار دو) (۱) آه کا آه شرفشان استعمال - باضافت با (۱۹۸۱)

کند یہ انہ آتھیں است کہ شرفشان صفت آہ ہی ہوز آہی کہ صبح را پوشیدہ کنی
 باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) چہ مشکست از دوش صبح روشن نشود چنانکہ ظہوری
 شب ہجر راہ دشت بلا بدوشانی آہ شرر گوید (۵) عجب کہ راہ تو اندر وز بردہم
 نشان رفتن ہزار دوی دیکھو صفات اردو بشام ہجر ز بس آہ صبح پوش کشم ہزار دوی
 متعلق بہ لفظ آہ کا نمبر (۳۹) جس پر اسکی سند ہے وہ آہ جس کا دہوان صبح کو روشن نہ ہونے کا

(۹۵) آہ شکستن رلب (مصدر صلاحي) کن آہ علم زدوں بر چرخ (مصدر صلاحي) (۹۶)

باشد از بلند نہ شدن آہ چنانکہ خرین ہمنامی کنایہ باشد از بلند شدن آہ و القلمک ریش
 گوید (۵) صد جاشکن طرہ آشفته دلی ہاش چنانکہ ظہوری گوید (۵) بفرونی بسا آہ علم
 آہی کہ مرار برب انہار شکستہ ہزار دوی آہ لب آہ بر چرخ اگر علم زدوں ہزار دوی آہ فلک پر
 ہی پر رہ جانا - بلند نہ ہونا - پہنچا - دیکھو صفات آہ جس میں آہ فلک پیا

آہ شنیدن استعمال - صاحب اعفی آہ فلک فرسا - کا ذکر ہے - محاورہ اردو میں
 ذکر این کردہ یعنی رسیدن آواز آہ و در گوش است علم آہ بھی متصل ہے دیکھو آہ کے تشبیہات
 (فغانی شیرازی) ہر کہ شنید آہ سوم در آہ کا جھنڈا فلک پر گرنا کہ کہہ سکتے ہیں -

دلش پیکان شست ہوا کہ دید آن چشم خونبار آہ غمیرین (اصطلاح) بقول صاحب
 ز جانش نالہ خاست ہزار دوی آہ کی آواز بحر و توتید آہ و دردناک است (خاقانی) (۵)
 سننا - آہ سننا - بس اشک شکوین کہ فرو بارم از نیاز پس آہ

(۹۷) آہ صبح پوش (اصطلاح) باضافت غمیرین کہ بعد ابر آورم نہ لب را حوط راہ غمیر

چنانکہ پرخ را وضو باشک مصفا برآورم مؤلف گوید کہ استعمال (آہ بر آوردن) گشت آہ کا وجد کرنا۔	
وا زین سند (آہ غنبرین بر آوردن) پیدا میشود کہ متعلق از بہمان استعمال باشد مخفی مباد کہ آہ درد بر دل نزدیکان اثر سازد و در قریبان آہ کنندہ تہلکہ پیدای کند ہمین سبب کہ فارسیان این آہ غنبرین گویند یعنی چنانکہ بوی غنبر از وجود او بند کرنا۔	آہ فرو نشاندن (مصدر مصطلحی) بند کردن آہ باشد چنانکہ ظہوری گوید (س) آہ درون تاب ظہوری فرو نشاندن کہ خوش سینہ پخت ہوس ہای خام من (د) (ارو) آہ
اہل مغل را خبری دہد ہمین سان آہ دردناک اہل مغل را بسوے آہ کنندہ متوجہ می گرداند۔ و این اثر در دست (ارو) آہ دردناک (آہ درد آمیز دیکھو نمبر ۲ صفات آہ جس پر اس کی سند ہے۔)	آہ فلک پیماکشیدن (اصطلاح) کنایہ از آہ بلند تر کردن باشد چنانکہ ظہوری گوید (س) ای خوشا کہ چشم تر دریا کشم پگر کشم آہی فلک پیماکشم (د) (ارو) صفات آہ کے نمبر (۴۷) پر آہ فلک پیماکا ذکر ہوا ہے
آہ فتادن و رقص (مصدر مصطلحی) ادعای شاعریت مراد از بر آمدن آہ است چنانکہ ظہوری گوید (س) از جرمہ نشانی غم تو نہ ہین۔	آہ فتادن و رقص (مصدر مصطلحی) ادعای شاعریت مراد از بر آمدن آہ است چنانکہ ظہوری گوید (س) از جرمہ نشانی غم تو نہ ہین۔
آہک صاحب رشیدی و بہار گوید کہ بالمد والقصر چونہ پاشند بخاری مانند آہ از آن برخیزد۔ صاحبان سروری و مؤید و شمس ہم ذکر این کرده اند	آہک صاحب رشیدی و بہار گوید کہ بالمد والقصر چونہ پاشند بخاری مانند آہ از آن برخیزد۔ صاحبان سروری و مؤید و شمس ہم ذکر این کرده اند

(۹۹۳)

(۹۹۴)

(۱۰۰۰)

صاحب محیط فرماید کہ اسم فارسی است و گچ نیز گویند مؤلف گوید کہ چون آہک را با گچ
بسایند مرکب آن گچ است و مجرد آہک گچ نباشد تحقیق کا ملش بجای خود آید الحاصل
بقول محیط آہک خاکستر اجرام حجریہ و خفییہ و صدفیہ و حلزونیہ و پوست بیضہ باشد و مراد از
خاکستر در اینجا کلس است زیرا کہ از اجسام محترقہ آنچہ رطوبت آن باتش فانی گردد اگر جسم متعل
باشد آزار ما و گویند و الا کلس نامند و خشک نیست کہ عجار و آنچہ شبیہ بدان باشد چون بسوئ
شمتل نشود بخلاف چوب و مانند آن و بہترین آن از سنگ مرمر باشد با جملہ آب ندیدہ
گرم و خشک در چہارم و گویند گرم در آخر اول و خشک در آخر دوم و آن محرق لذاع است
بہترین مصلح این خطمی مطبوخ و روغن بادام و روغن دیو دار است (اردو) چونا۔ بقول
آصفیہ (ہندی) اسم مذکر۔ آہک۔ کلس صاحب ساطع نے (چونا) کو زبان سنسکرت کا لفظ
کہا ہے شکسپیر نے بھی اسکی تصدیق کی ہے۔

<p>آہ کردن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر دل آہ بے حجاب نکر دہ نامہ سیاہ تاب</p>	<p>این کردہ بمعنی آہ کشیدن باشد (غنائی شیرازی) نکر دہ (اردو) آہ کرنا بقول امیر آہ منھ سے</p>
<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>	<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>
<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>	<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>
<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>	<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>
<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>	<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>
<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>	<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>
<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>	<p>از گریہ سوختم و تو آہی نمیکنی (در آب نخاں۔ کراہنا (وزیر) جو دیکھے سرو تو ای</p>

<p>و این مخلوق بہان مصدر است کہ امر کشیدن بعد داخل مصدر کنیم (ارود) آہ دل سے بجانا۔ اسی آمدہ افادہ منہی فاعل کردہ است و پس آہ کشیدن استعمال۔ بقول بہار معنی آہ (ظہوری ۵) خطاب تو مستثنی اسے ماہ و زون (ظہوری ۵) آنقدر بے رخ تو آہ مرا نام بیچارہ و آہ کش (ارود) آہ کرنیوالا کٹم پیکہ روزیادہ بنخیرم (صائب ۵) آہ کشاؤن از دل (مصدر اصطلاحی) می کشد ہر کس کہ آہی ما پریشان می شویم بیخون بہار آہ کشاؤن را معنی آہ زدن نوشته بابا نقاش از نسیمی ہر طرف مائل شود و (ارسلان ۵) ہر کجا آہ (۵) حذر از شکایت من کہ بود تمام آتش بکشد عاشق دل سوختہ تمام حشر رود و در فلک آنجا ز دل گرفتہ آہی کہ نیم شب کشیم (مولف (ارود) آہ کہینچا بقول میرا کرنا نصیر ۵) تاب کیا جو گوید کہ مصدر کشاؤن می خواہد کہ (از دل) را ہم تجھو و نظری دیکہ پیکہ پیکہ آہ کروں نیم قرین تر بجاؤں</p>	<p>و این مخلوق بہان مصدر است کہ امر کشیدن بعد داخل مصدر کنیم (ارود) آہ دل سے بجانا۔ اسی آمدہ افادہ منہی فاعل کردہ است و پس آہ کشیدن استعمال۔ بقول بہار معنی آہ (ظہوری ۵) خطاب تو مستثنی اسے ماہ و زون (ظہوری ۵) آنقدر بے رخ تو آہ مرا نام بیچارہ و آہ کش (ارود) آہ کرنیوالا کٹم پیکہ روزیادہ بنخیرم (صائب ۵) آہ کشاؤن از دل (مصدر اصطلاحی) می کشد ہر کس کہ آہی ما پریشان می شویم بیخون بہار آہ کشاؤن را معنی آہ زدن نوشته بابا نقاش از نسیمی ہر طرف مائل شود و (ارسلان ۵) ہر کجا آہ (۵) حذر از شکایت من کہ بود تمام آتش بکشد عاشق دل سوختہ تمام حشر رود و در فلک آنجا ز دل گرفتہ آہی کہ نیم شب کشیم (مولف (ارود) آہ کہینچا بقول میرا کرنا نصیر ۵) تاب کیا جو گوید کہ مصدر کشاؤن می خواہد کہ (از دل) را ہم تجھو و نظری دیکہ پیکہ پیکہ آہ کروں نیم قرین تر بجاؤں</p>
<p>آہکیدن صاحب موارد گوید کہ معنی کشیدن و حاصل بالمصدر این آہیک بمعنی و ہمین باشد امر حاضرش بمعنی کش دیگر کسی از متحققین ذکر این نکرد صاحب نوادر آہیک اسم فاعل و امر مصدر آہیکیدن گوید و ماتحقق این بجایش کنیم خیال بعضی آہکیدن مخفف آہیکیدن باشد چچو آہختن کہ مخفف آہختن است۔ مخفی بہا کہ خیال اخذین مصدر ہم لفظ آہ باشد (کیا) بکسر اول و بالف کشیدہ بمعنی دہان و نیز بمعنی صاحب و خداوند۔ کذا فی البرہان پس (آہ کیا) بقلب اضافت بمعنی صاحب آہ باشد و (دن) علامت مصدر الف کیا را حذف کردند آہکیدن شد کہ بمعنی (صاحب آہ شدن) یعنی آہ کشیدن باشد و مجازاً آن مطلق کشیدن استعمال این نظر نیامدہ (ارود) آہ کرنا۔ کہینچا۔</p>	<p>آہکیدن صاحب موارد گوید کہ معنی کشیدن و حاصل بالمصدر این آہیک بمعنی و ہمین باشد امر حاضرش بمعنی کش دیگر کسی از متحققین ذکر این نکرد صاحب نوادر آہیک اسم فاعل و امر مصدر آہیکیدن گوید و ماتحقق این بجایش کنیم خیال بعضی آہکیدن مخفف آہیکیدن باشد چچو آہختن کہ مخفف آہختن است۔ مخفی بہا کہ خیال اخذین مصدر ہم لفظ آہ باشد (کیا) بکسر اول و بالف کشیدہ بمعنی دہان و نیز بمعنی صاحب و خداوند۔ کذا فی البرہان پس (آہ کیا) بقلب اضافت بمعنی صاحب آہ باشد و (دن) علامت مصدر الف کیا را حذف کردند آہکیدن شد کہ بمعنی (صاحب آہ شدن) یعنی آہ کشیدن باشد و مجازاً آن مطلق کشیدن استعمال این نظر نیامدہ (ارود) آہ کرنا۔ کہینچا۔</p>

<p>آه گذشتن از چرخ (مصدر اصطلاحی) ابر بهاران گرد و آه گریه آلودم و بجای دانه بکنیه از بلند تر شدن آه باشد (علمی کاشی) فریاد از دل مردانه بر خیزد (ارو) آه گریه آلود اگر چه چرخ ناله زد و در هجر ولی نیز چرخ می گذرد اردوین که میسکت هین یعنی ده آه جو گریه سک بگو آه وزاری ما پنا صاحب آصفی همین سندل ساخته هو -</p>	<p>آه گذشتن از چرخ (مصدر اصطلاحی) ابر بهاران گرد و آه گریه آلودم و بجای دانه بکنیه از بلند تر شدن آه باشد (علمی کاشی) فریاد از دل مردانه بر خیزد (ارو) آه گریه آلود اگر چه چرخ ناله زد و در هجر ولی نیز چرخ می گذرد اردوین که میسکت هین یعنی ده آه جو گریه سک بگو آه وزاری ما پنا صاحب آصفی همین سندل ساخته هو -</p>
<p>بر آه گذشتن آه ورده بخمال (آه گذشتن) چرخ آه گستن استعمال - بقول بهامیر نباشد (ارو) آه بلند هونا - آمان چرخا مولف گوید که گستن بضم اول مکسر و فتح آه گرم استعمال - باضافت های هوز قاف ثانی بمعنی جدا کردن و شکستن آمده کذا فی بحر</p>	<p>بر آه گذشتن آه ورده بخمال (آه گذشتن) چرخ آه گستن استعمال - بقول بهامیر نباشد (ارو) آه بلند هونا - آمان چرخا مولف گوید که گستن بضم اول مکسر و فتح آه گرم استعمال - باضافت های هوز قاف ثانی بمعنی جدا کردن و شکستن آمده کذا فی بحر</p>
<p>آه سر یعنی آهیکه دلخواه با از بلند بگری جوش و بقول صاحب نوادر از هم جدا شدن هم پس دل کشیده شود (صائب) آه گرمی میکند آه گستن بمعنی جدا شدن آه از لب و قطع سلسله افلاک رازیر و زبرنه آه گستن کنه کشیدن صفت اش یعنی بند شدن آن باشد چنانکه ظهوری باطل شود و ظهوری (آه گرم می فشانند گوید) (ص) نگسلد آه چه در خواب و چه در بیداری هر کجا تخم شریزه از غم خواب داغم برق زاری سپرد کرده پیوند باند و رگ و ریشه مانده (ارو)</p>	<p>آه سر یعنی آهیکه دلخواه با از بلند بگری جوش و بقول صاحب نوادر از هم جدا شدن هم پس دل کشیده شود (صائب) آه گرمی میکند آه گستن بمعنی جدا شدن آه از لب و قطع سلسله افلاک رازیر و زبرنه آه گستن کنه کشیدن صفت اش یعنی بند شدن آن باشد چنانکه ظهوری باطل شود و ظهوری (آه گرم می فشانند گوید) (ص) نگسلد آه چه در خواب و چه در بیداری هر کجا تخم شریزه از غم خواب داغم برق زاری سپرد کرده پیوند باند و رگ و ریشه مانده (ارو)</p>
<p>جای (ص) چو برق از آه گرم آتش فروزی آه بند هونا - چو شمع از سوز دل شب زنده داری بدارد آه گستن استعمال - مرادف آه گستن</p>	<p>جای (ص) چو برق از آه گرم آتش فروزی آه بند هونا - چو شمع از سوز دل شب زنده داری بدارد آه گستن استعمال - مرادف آه گستن</p>
<p>آه گرم - و یکصد صفات آه کانبر ۵۳ - آه گریه آلود استعمال - باضافت های هوز گریسته است و غم در جگر نیست دل از آهی که با گریه باید چنانکه صاب گوید (ص) گریه خراب است (ارو) و یکصد صفات آه گستن -</p>	<p>آه گرم - و یکصد صفات آه کانبر ۵۳ - آه گریه آلود استعمال - باضافت های هوز گریسته است و غم در جگر نیست دل از آهی که با گریه باید چنانکه صاب گوید (ص) گریه خراب است (ارو) و یکصد صفات آه گستن -</p>

<p>آه گم کردن استعمال - کنایه باشد از غبطه بفتح میم و سکون نون و دال ابجد (ا) کسی را</p>	<p>آه گم کردن استعمال - کنایه باشد از غبطه بفتح میم و سکون نون و دال ابجد (ا) کسی را</p>
<p>کردن آه چنانکه ظهوری گوید (س) بصندید که گویند که دروغ گوید تا مردم را فریب دهد و توان آه گم کرده چه حاجت منت بهر کشیدن بقول صاحب جامع بروزن نازخند - دروغ (ار دو) ضبط آه کرنا -</p>	<p>کردن آه چنانکه ظهوری گوید (س) بصندید که گویند که دروغ گوید تا مردم را فریب دهد و توان آه گم کرده چه حاجت منت بهر کشیدن بقول صاحب جامع بروزن نازخند - دروغ (ار دو) ضبط آه کرنا -</p>
<p>آه مظلوم استعمال - باضافت همی تونز و اندوهناک هم (حکیم اسدی س) کنش ختی</p>	<p>آه مظلوم استعمال - باضافت همی تونز و اندوهناک هم (حکیم اسدی س) کنش ختی</p>
<p>بقول صاحب اند معروف و فرماید که آتشین اگر بدی آه منده و گراست بودی نگردی گزین مار - تیر نظم - دم تنجایی - دم نیم سوز - دو دگر (ناصر خسرو س) فرماید کنش هرگز مرو نه تا دو دودل - از مترادفات این است مؤلف</p>	<p>بقول صاحب اند معروف و فرماید که آتشین اگر بدی آه منده و گراست بودی نگردی گزین مار - تیر نظم - دم تنجایی - دم نیم سوز - دو دگر (ناصر خسرو س) فرماید کنش هرگز مرو نه تا دو دودل - از مترادفات این است مؤلف</p>
<p>گوید که آهی که از دل مظلومان بر آید - انچه صاحب استدشش مرادفات را ذکر کرده است هر یک</p>	<p>گوید که آهی که از دل مظلومان بر آید - انچه صاحب استدشش مرادفات را ذکر کرده است هر یک</p>
<p>از ان مرادف آه باشد بر سبیل کنایه نه آه مظلوم بر معنی اول همزمان بهار و از صاحب فرهنگ</p>	<p>از ان مرادف آه باشد بر سبیل کنایه نه آه مظلوم بر معنی اول همزمان بهار و از صاحب فرهنگ</p>
<p>مامی گوئیم که بر آتشین ابر بیان کرده ایم که کنایه از آه گرم است و تحقیق باقی بجای خود</p>	<p>مامی گوئیم که بر آتشین ابر بیان کرده ایم که کنایه از آه گرم است و تحقیق باقی بجای خود</p>
<p>آید (از سعدی شیرازی س) ترس از آه مظلومان که هنگام دعا کردن در اجابت از در حق بهتر قبول</p>	<p>آید (از سعدی شیرازی س) ترس از آه مظلومان که هنگام دعا کردن در اجابت از در حق بهتر قبول</p>
<p>می آید (ار دو) آه مظلوم - مظلوم کی آه - آه منده استعمال - بقول صاحب برهان</p>	<p>می آید (ار دو) آه مظلوم - مظلوم کی آه - آه منده استعمال - بقول صاحب برهان</p>
<p>نیز آمده - مامی گوئیم که در معنی اولش تسلیح است بقول بهار در دروغگو و بد معنی</p>	<p>نیز آمده - مامی گوئیم که در معنی اولش تسلیح است بقول بهار در دروغگو و بد معنی</p>
<p>آه منده استعمال - بقول صاحب برهان</p>	<p>آه منده استعمال - بقول صاحب برهان</p>

<p>ظاهر است بر قیاس آتاس ناله نوشته اند مجاز باشد و معنی اول هم من و آماه که ترجمه ورم باشد و نیز صاحب آه و ناله و جعقی است یعنی کیکه آه جعقی بزربان خواند و صاحب آه نیز همنامش سامی گویم که معنی بود بلکه به تصنع آه گوید و مجاز ازین در و ملکوباشد جعقی است یعنی دارند آه آنچه بعض صاحبان (ار و و) تصنع آه کرنے والا - جھوٹا نغمی تحقیق معنیش تاتف و اندوہناک و دارند (۲) آه کرنے والا -</p>	<p>تاله نوشته اند مجاز باشد و معنی اول هم من و آماه که ترجمه ورم باشد و نیز صاحب آه و ناله و جعقی است یعنی کیکه آه جعقی بزربان خواند و صاحب آه نیز همنامش سامی گویم که معنی بود بلکه به تصنع آه گوید و مجاز ازین در و ملکوباشد جعقی است یعنی دارند آه آنچه بعض صاحبان (ار و و) تصنع آه کرنے والا - جھوٹا نغمی تحقیق معنیش تاتف و اندوہناک و دارند (۲) آه کرنے والا -</p>
--	--

آهمن | بقول صاحبان برهان و جامع و شمس و جهانگیری بفتح ثالث و سکون نون (۱) معروف است (۲) شمشیر و تیغ را نیز آهمن گویند - صاحب رشیدی بر معروف قانع و صاحب ماضی بر معنی دو و هم صاحب آهمن و بهار گوید که ترجمه حدید است و این دو قسم بود قسم اول و قسم دوم آهمن تیره مغز زنگار خورده و ناباضافات است و (۲) تیغ (۳) رنجیر که بر پائے مجرای نهند و این مجاز است (سعود سعدی) ماهمه آدمیم لیک از ما نه آن گرامی تراست کودانان آهمن آهمن از جنس یکدگر است که همه از میانہ خار است و نعل اسپان شد آنچه ریم آهمن پختن شادان شد آنچه رویدناست (نظامی) کسی دراکه جاننش باهمن گزم پوسی جاها در کمان رنوم (۵) سخنه ای بدش تعلیم کردند و بزر و عده باهمن بیم کردند (جامی) (۵) در وصف خطش جامی آهمن سخن نو کرده ذوق دگر است آری اشعار مجبور را (میر خسرو) (۵) نخستش آهمنی بر پا نهادند و زگوهر بند بر دریا نهادند و مخفی مباد که صاحبان تحقیق معنی اول را بلفظ معروف حواله کرده اند ما می خواهیم صراحتش کنیم - صاحب محیط فرماید که این از جمله طعرات است و اجناس کلّیه آن در نوع می باشد یعنی زرماده - زران که مصلب است فلول و دواؤ

آن کہ نرم است آہن و این را در مداوات دخل بسیار است چنانچہ مداوی کنند نفس حرم
 و برادرہ و تو بال و خبث و زنگار و زنگ آن (الخ) آنچہ صاحبان لغت بر معنی دوم تنبیہ را مخصوص
 کردہ اند درست نباشد بلکہ سلاح آہنی باشد صراحت این بر آہن پوشیدن (می آید
 بالجمہ آہن گرم و خشک و در دوم است و گویند خشک و در سوم صاحبان لغت فرس بالاتفاق
 این را لفظ فارسی زبان گویند و تسکیر کہ محقق معتبر است ہم این را فارسی گویند (اردو) (۱)
 بقول امیر فارسی (اردو میں مستعمل - مذکر - لوبا - داسیر) کیونکہ ہمچنین سخت دل آتش
 فراہمی کو فروغ و آگ میں پڑ کر طلای سرخ آہن ہو گیا (آتش) (۲) زہ جس دن سے اے
 قاتل گلے میں تو نے ڈالی ہے (۳) طلانو نقرہ کو اک رشک ہے اقبال آہن پر ہم کہتے ہیں
 کہ فولاد آہن کی ایک قسم ہے جس کا بیان (آہن جرب) پر آؤ گیا - (۴) سلاح - بقول صفت
 عربی (اردو میں مستعمل - اسم مذکر - آلہ جنگ - لڑنے کے ہتھیار (۵) بیڑی - مونث -

آہن آشیان اصطلاح - بقول صاحب	مورم بین از شر زہ شیر انم شمر پخت ستم
بحرانگشت (ان خیاطان باشد - مؤلف گوید)	گاہ عمد از مورم آہن بر کشد (اردو) ویکھو
کہ ہماں (آشیان آہنی) کہ گزشت (اردو) دیکھو	(آب از آتش بر آوردن)
آہن آہنی -	آہ ناسرہ (اصطلاح) آہ مصنوعی باشد
(۱) آہن از مورم بر کشیدن (مصدر صلاحتہ) کہ از دل نہ براید و صرف از زبان آہ آہ کہند	(۲) (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰)
کا عجیب و غریب کردن مراد (آب از آتش (ظہوری) (۱) گراہ ناسرہ باشد نفس نمی گیر	(۲) (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰)
بر آوردن کہ گزشت (ظہوری) (۱) نہا توان	شدیم صیر فی غم ز لبکہ غم دیدیم فحشی مباد کہ

<p>صبر فی بالفتح لغت عربی است بمعنی صرف که در م و دینار را گردانیده سره را از تا سره و یا بد کنانی المنتخب و النیث (ارو) افسرده می گوید که جبهه باقتضای آسمانی میکند مؤلف گوید که آهمن کو فتن برای مصنوعی آه -</p>	<p>نون اول بقول بهار و صاحب اندکنا به از لغت و بیفاده کردن است (شیخ شیراز) آهمن افسرده می گوید که جبهه باقتضای آسمانی میکند مؤلف گوید که آهمن کو فتن برای مصنوعی آه -</p>
<p>آهمن افتادون استعمال - صاحب آید ایش و ساختن چیز با زورست از کو فتن مقصود حاصل نشود و تا آنکه اول گرش کنند اگر بدون آن کو بنهر هیچ فایده حاصل نمیشود نه بطول می گزاید و نه پهن شود و نه آبی پیدا شدن آنست (ارو) لویه کی آب جاتی نماند ازین نجاست که آهمن افسرده و سر کو فتن را فارسیان کار لغو کردن گرفته اند (ارو) هو اٹھی مین بند کرنا - بقول آصفیه محنت بی فایده او رشتت حاصل کرنا معروف قید سے دهر کے آزاد ہیں وارتہ زلج کر کے کون بجلابند هو اٹھی مین -</p>	<p>آهمن افتادون استعمال - صاحب آید ایش و ساختن چیز با زورست از کو فتن مقصود حاصل نشود و تا آنکه اول گرش کنند اگر بدون آن کو بنهر هیچ فایده حاصل نمیشود نه بطول می گزاید و نه پهن شود و نه آبی پیدا شدن آنست (ارو) لویه کی آب جاتی نماند ازین نجاست که آهمن افسرده و سر کو فتن را فارسیان کار لغو کردن گرفته اند (ارو) هو اٹھی مین بند کرنا - بقول آصفیه محنت بی فایده او رشتت حاصل کرنا معروف قید سے دهر کے آزاد ہیں وارتہ زلج کر کے کون بجلابند هو اٹھی مین -</p>
<p>آهمن انداختن استعمال - بقول بهار (۱) کنایه باشد از دور کردن بند و زنجیر - بصل از (۳) کنایه از نهادن آن بصله در نظامی</p>	<p>آهمن افسرده (اصطلاح) بقول صاحب بحر عجم باضافت نون تنج و کار و زنگ بسته و کشیده باشد صاحب اند بجاله فرنگ و زنگ ذکر این کرده مخفی مباد که آهمن بمعنی شمشیر بجایش کشیده (ارو) زنگ آلود - زنگ آلوده - زنگ خورده - هتید (دکلا چری - مورچه لگی موئی ملو) یا چری (مونث)</p>
<p>آهمن افسرده کو فتن (اصطلاحی) باشتا از (۳) کنایه از نهادن آن بصله در نظامی</p>	<p>آهمن افسرده کو فتن (اصطلاحی) باشتا از (۳) کنایه از نهادن آن بصله در نظامی</p>

(۱۵) شہرِ درمیان را بر خویش خواندند نہرا و آگ کو آگ ہی مارتی ہے۔ صاحبِ آصفیہ
 ترجایکا ہی نشاندہ زپا و زسر آہن انداختش نے (جیسے کوتیا) پر کہا ہے کہ ہر فرعونے
 ز منسوج زر خلعتی ساختش و مؤلف گوید راموسی۔
 کہ ابلہ بترجم برای نہادن زنجیر نہ این از کلام آہن بدکیش افتادہ (اش) بہا گوید کہ
 میر خسرو بر لفظ آہن گذشت (ارو) (ای) کہ در مجمع التماثل آوردہ کہ چون کسی را مہانش
 کاٹنا (۲) بیڑی ڈانا۔
 آہن باہن نرم توان کرو (اش) از پیش او برگرد آجا این مثل میزنند و مرا تو
 محبوب الا مثال ذکر این کردہ۔ مؤلف گوید
 کہ فارسیان این مثل بجائے زند کہ بقابلہ پہلو
 پہلوانی در آید یا برای کاری شکل مشکل پسندی (فتادون) بجای خود گذشت و معنی آن بی آہ
 را مقرر کنند و دیگر ہم چنین مواقع صاحبان
 ا مثال ذکر این نکرده اند (ارو) لوسہ کو لوہ
 ماننا ہے۔ آگ کو آگ مارتی ہے۔ ان دونوں
 اردو کہاوتوں کا ذکر صاحبِ محبوب الا
 نے کیا ہے۔ امیر نے دوسری کہاوت پر کیا ہے جو قریب قریب اسی مثل فارسی کا
 فرمایا ہے کہ شریہ شریہ سے دبتا ہے فقو ترجمہ ہے "کینہ سے خدا کام نہ ڈالے"
 امیر شہدے کے ساتھ شہدہ پن ہی چاہے
 یعنی بدھل اور کم ذات سے خدا پالانگ

و بیتاب (۵) میں کیا جانا اٹھائی فلک کو کنا یہ باشد از رخیر در پای کسی کردن سند
 کینے سے ہر کسی کو کام نہ ڈالے خدا کینے سے (۱) این از کلام ناصر خسرو بر لفظ آہن گذشت
 اگرچہ ہم نے اس شعر کو فرہنگ آصفیہ سے نقل (اردو) پافن میں بٹری ڈالنا -
 کیلئے لیکن (میں) کے عوض (میں) کا استعمال آہن پختہ استعمال - باضافت فون -
 قابل غور ہے - کہ تاش داوہ باشد - ضد آہن خام کہ می آید
 آہن بُر (اصطلاح) بقول صاحب اند سنا میں از کلام ناصر علی ہا نجا باشد (اردو)
 بحوالہ فرہنگ فرنگ بضم بای ابجد و سکون گرم کیا ہوا ہوا - آبدار ہوا - مذکر -
 راسی مہل دزد و نقب زن را گویند مخفی بباد آہن پوشیدن (مصدر اصطلاحی) بقول
 کہ بُر آخر است از مصدر بریدن و بعد لفظ آہن بہار (۱) کنا یہ از سلاح پوشیدن صاحب اند
 آمدہ بقاعدۃ فارسیان افادہ معنی فاعل کنند و آصفی ہم ذکر این کردہ مخفی بباد کہ آہن تحقیق
 پس آہن بر معنی برندہ آہن است نقب زن مابعدی سلاح آمدہ چنانکہ بر لفظ آہن گذشت
 چاکدست دیوارنگی و آہنی را ہم سوراخ (میر معری ۵) در شخص من سخا ہی چون تا
 بدین وجہ آہر آہن برگفتند کہ کنا یہ از نقب زن پریشان آہن پوشش در بر چون پریشان خوش
 باشد (اردو) نقب زن بقول آصفیہ فارسی مخفی بباد کہ سلاح لغت عربی است بقول صاحب
 اردو میں متعل - اسم مذکر - دیوار میں گھٹا چھوٹا منتخب بالکسر ساز و آلات حرب یا اپنے تیز و پرند
 گر چوری کرنے والا - سرنگ لگانے والا -
 آہن بر پانہا دن (مصدر اصطلاحی) در سلاح داخل است (۲) تحقیق مادر ماحول

معاصرون عجم آہن پوش ہر کب بجری گنگی را گویند (عربی) (اسم مذکر) آلہ جنگ - لڑنے کے ہتھیار (اردو) (اسلام) باندھنا - ہتیار باندھنا (۲) جنگی جہاز - بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں زرہ پہنا - واضح ہو کہ عربی میں زرہ لفظ سلاح مستعمل لڑائی کا جہاز - مؤلف کہتا ہے کہ اسکو میں داخل ہے اور اردو میں سلاح بقول آصفیہ آہن پوش بھی کہتے ہیں -

آہنج | بقول صاحب برہان و پہلوی بفتح ثالث و سکون نون و جیم (۱) بمعنی برکشیدن باشد مطلقاً - صاحب ناصری این را مرادف (آہنگ) قرار داده گوید کہ بمعنی کشش و بمعنی کشیدن نیز آمده صاحب جهانگیری و جامع ہم این را بمعنی کشیدن نوشته سند صاحبان ناصری و جهانگیری از کمال اسمعیل است (۵) بدست را و تو اندر حسام جان آہنج پندار صفت کہ بود در میان بحر ہنگ پناہ آہن سندر متعلق بہ معنی سوم گیریم (صاحب سروری بحوالہ اداۃ الفضلا گوید کہ بمعنی انداختن نیز و صاحب مؤید بحوالہ شرفنامہ و لسان اشعار فرماید کہ انداختن است و نیز گوید کہ بقلع صاحب قنیہ در حاشیہ نقطہ شرفنامہ بمعنی پوشیدہ و در قنیہ بمعنی آہنجیدن کشیدن است پس باید کہ آہنج بمعنی کشیدن باشد - صاحب پہلوی ہم بحوالہ اداۃ الفضلا ذکر معنی انداختن کند و صاحب اندر ہمہ معانی نقل نویس صاحب ناصریت مؤلف گوید کہ محققین فرس و ہند برین لفظ چہ مایہ کم التفاتی کردہ اند کہ شافا تحقیق را بدشت پریشانی بردہ اصح آنست کہ آہنجیدن مصدر است مرادف آہنجیدن بمعنی توشیدن - کشیدن - انداختن کہ بیان تکلیش بجای خود آید و آہنج حاصل بالصدر بمعنی توش کشش و انداز - از محققین متذکرہ بالا صاحب ناصریت کشش را بیان کردہ پس

مانید انیم کہ صاحبانِ برہان و پتہوی و جہانگیری و جامع و مؤید یکہ اصول و یکہ تحقیق
 آہنج را بمعنی بر کشیدن و کشیدن و انداختن نوشته اند۔ عجب است از صاحبِ موارد کہ
 محققِ مصداقِ راست و آہنجیدن را ذکر کند و در خانہٗ حاصل بالمصدر صفر دارد و عجب تر
 از صاحبِ نوا کہ مصدرِ آہنجیدن را ترک کرد و ہمین شعر کمال اسمعیل را کہ بالا مذکور
 شد برای آہنجیدن سند آورد و آہنج را در مصرع ثانی آہنج نوشت (اردو) حسب
 آصفیہ لفظ نوشت پر فرماتے ہیں کہ نوشتن کا امر مرکبات میں پنیے والا جیسے پنیے نوشت
 لیکن حاصل بالمصدر کا تذکرہ نہیں فرمایا پس پنیہ کا حاصل بالمصدر بھی پنیہ ہو گا۔
 اردو میں متعل ہے۔ بقول آصفیہ (فارسی) اسم نوشت کشیدن کا حاصل بالمصدر
 بمعنی کشیدگی کہنچا و (امیر) سفر میں مجھ سے کہتی ہے کشش ہر دم مرے دل کی ہے
 کہ وہ بھی پوچھتے آتے ہی ہوں گے راہ منزل کی ہے (ڈالنا) کا حاصل بالمصدر بھی ڈالنا
 ہے انداز کا استعمال ان معنوں میں نہیں ہے۔

(۲) آہنج۔ بقول برہان و سروری و رشیدی و مؤید امر کشیدن ہم یعنی کشش (شمس فہری
 از سروری) شہا گرس قوی باشد حدود و بشفتا آہنج تدبیرش بر آہنج پوشک
 نیست کہ آہنج امر است از مصدر آہنجیدن کہ می آید و شامل بر ہمہ معانی آن۔ آہنج
 کہ پیش شدہ است متعلق بمصدر (بر آہنجیدن) است کہ بمعنی (بر کشیدن) می آید اگر کلمہ برآ
 نہ آید گیریم از مصدر آہنجیدن متعلق می شود و لیکن بحالت وجود مصدر بر آہنجیدن بناید کہ
 این گونه تا ویلات را بکار بریم (اردو) کہنچنا، سے کہنچ پنیا سے پی (ڈالنا) سے ڈال

صیغہ امر حاضر ہے۔

(۳) آہنج۔ بقول برہان و جامع و مؤید بمعنی نوشندہ و کشندہ و اندازندہ کہ فاعل نوشندہ و برکشندہ و انداختن باشد۔ صاحب سروری گوید کہ اسم فاعل از کشیدن است و سبب نظامی پیش کند (۵) شہ عالم آہنج گیتی نور و در آن خاک یکماہ کہ در آن بخورد صاحب رشیدی باتفاق برہان گوید کہ از اینجا است کہ (دود آہنج) دود کش حمام را گویند۔ صاحب نوادر در ہمین شعر آہنج را بیای تخیانی چہارم و خای مجملہ آہنج نوشتہ و (دود آہنج) را ہم (دود آہنج) آورده با صاحب سروری اتفاق داریم و در نسخہ ہای سکندرنامہ در پیش آہنج۔ بنون چہارم و جمیم عربی یافتہ ایم و برای صاحب نوادر ہمین قدر کافی است کہ او (آہنج) را بمعنی برکشیدن تیغ و خنجر و مانند آن مخصوص کرده و این تخصیص متقاضی آنست کہ در مصرع اول نظامی آہنج باشد۔ قاتل۔ مخفی مباد کہ آنچہ صاحبان تحقیق آہنج را بمعنی نوشندہ و کشندہ و اندازندہ نوشتہ اند و صراحت ہم می کنند کہ فاعل است درست نباشد بلکہ بقاعدہ فارسی صیغہ امر حاضر افادہ معنی فاعلی و مفعولی در ہمان وقت کند کہ بعد ہی کہ شود پس مجرور۔ آہنج فاعل نباشد (اردو) اردو میں بھی بقاعدہ فارسی جب صیغہ امر کسی اسم کے ساتھ مرکب ہوتا ہے تو معنی فاعلی پیدا ہوتے ہیں اور یہ قاعدہ فارسی اور اردو دونوں کے لئے دونوں میں مستعمل ہے جیسے (دل خوش کن باتین) سمجھہ دار۔

(۴) آہنج۔ بقول برہان و ناصری بمعنی غم دارادہ حیفاً است کہ سندی پیش نشدہ از نظر ما ہم گذشت معلوم میشود کہ این مبتداً ہنگامت عجبی نیست کہ علمای عرب و عجم این

تصريف بکار برده باشند کہ کاف فارسی را با جیم عربی بدل کردند و وجه تبدیل جہزین قیاس غالب واضح نمیشود (اردو) غم - بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں متعل - مذکر مقصد - ارادہ - آہنگ - (نامخ ۵) بعد مرنے کے آج اسے نامخ پڑ غم ہے سوے کوئے یا رانپاؤ (امیر ۵) راستی قلم الفت میں رہی ہلو سپند پڑ جب کیا مقصد کیا شیر کی چرائی کا (امیر ۵) شیشون نے ہچکیوں کی لگائی ہے ڈاک کیوں پیمخانے کو ارادہ ہے کس بادہ خوار کا پ (امیر ۵) زندان میں جو بڑھ چلنے کے آہنگ ہوئے پکپڑے بھی ہم سے عازم جنگ ہوئے پ

(۵) آہنج - بقول برہان یعنی نخست و ابتدا صاحب ناصری فرماید کہ آواز سے کم دور اول خوانندگی باشد و این از قصد ماخذ است مؤلف گوید کہ شک نیست کہ این ہمہ آہنگ است چنانکہ ذکرش بزینی چہارم گذشت و صاحب برہان بلفظ آہنگ ہمان یعنی را بیان کردہ است کہ صاحب ناصری برین لفظ نوشت یعنی آوازی کہ در اول خوانندگی گویندگی برکشہ حیف است کہ سند این گینامد (ارو) وہ آواز جو راگ یا سوز شروع کرنے سے پہلے گوتیے یا سوز خان نکالتے ہیں - امیر نے لفظ (آ) پر لکھا ہے کہ گوتیے یا سوز خان کلا صاف کرنے یا سوز ملانے یا جانے یا تان لینے کے وقت اسی (آ) کو بڑھاتے اور کہیں تکرار کے ساتھ لاتے ہیں -

(۶) آہنج - بقول برہان یعنی انداز - دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف خیال می کند کہ این متعلق بہ معنی اول است زیرا کہ با تحقیق معنی اول نوشتہ ایم کہ آہنج حاصل بالمصدر آہنجید است

- و نہجین یعنی نماند ختن ہم آمدہ و انداز حاصل بالمصدر زائد ختن باشد و بس (ارو و) دیکھو معنی نمبر (۱)
- (۷) آہنج - بقول ناصری معنی کنار حوض - دیگر کسی ذکر این نکرد اما صاحب برہان بلفظ آہنگ این معنی ہم لوشہ و چون آہنج را مبتدل آہنگ گیریم وہی نباشد کہ آہنج بمعنی کنار حوض نیاید حیف است کہ سندی پیش نشد (ارو و) حوض کا کنارہ - (منکر)
- (۸) آہنج - بقول ناصری معنی خمیدگی طاق ایوان کہ باصطلاح بنایان لنگہ گویند - دیگر کسی ذکر این نکرد اما صاحب برہان بلفظ آہنگ ذکر این معنی ہم کردہ و ظاہر است کہ آہنج مبتدل آہنگ است (ارو و) طاق ایوان کا خم (منکر)
- (۹) آہنج - بقول ناصری معنی پوشش و سقفی کہ بہ روش فرشتہ) باشد دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد اما صاحب برہان بلفظ آہنگ گوید کہ طویلہ و شترخانہ و پایگاہ باشد - پس آہنج کہ مبتدل آہنگ است بہ ہمین معنی باشد (ارو و) طویلہ - شترخانہ (منکر)
- (۱۰) آہنج - بقول صاحب ناصری معنی طرز و روش اگرچہ دیگر کسی از اہل لغت بلفظ آہنج ذکر این نکرد اما بلفظ آہنگ ذکر این می آید و آہنج مبتدل آہنگ است پس درین معنی ہم مرادف آن باشد (ارو و) دیکھو لفظ آب کی چوتھی معنی -
- (۱۱) آہنج - بقول ناصری معنی صفت - دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو و) صفت بقول صاحب اصنیۃ (عربی) اردو میں ستمل - (دھنوت) بیان حال اظہار علامت - کسی چیز کا نشان بیان فضائل (امیر ۵) و اعطاری سیمہ کے بھی قربان جائیے یہ قرآن میں تو مکرر صفت ہے شراب کی :

(۱۲) آنج - بقول ناصر بن صنف مردم و جانوران است و معین معنی بر لفظ آہنگ آید کہ آنج مبتدل آنست (اردو) انسانوں اور جانوروں کی صف (موث) بر ختم معانی لفظ آنج این قدر عرض میشود کہ آنج مرادف و مبتدل آہنگ است کہی و بعض معانی آہنگ و رای این دوازده معانی لفظ آنج ہم باشد کہ بجائش عرض کنیم پس بھی نباشد کہ ما آنج را بہ ہمہ معانی آہنگ مرادف نشوئیم (اردو) دیکھو لفظ (آہنگ)

آہن جامہ (اصطلاح) بقول صاحب	دکن میں عوام کی زبان پر لفظ آنجامہ سے صفا
بجر عجم آہنے کہ بر صندوق وزین وغیرہ برای آصفیہ اور امیر نے اس کا ذکر نہیں کیا۔	
استحکام زندہ خان آرزو در چرخ ہدایت از آہن جان (اصطلاح) بقول صاحب	
محسن تاثیر سند آورده (۵) جذبہ نسبت	برہان و بحر و ناصر بن باجم بالف کشیدہ (۱) آہن
معنی کم زو مقناطیس نیست: خلعت اذامی	از مرد سخت جان و سختی کش یعنی محنت کش باشد
صندوق آہن جامہ است و بہار ہم از مرزا بقول صاحب رشیدی و چنانگیری کنایہ از	
عبد الہی بقول سندی پیش کردہ (۵) کہنہ خود	سختی کش (۲) دلاور بہار و اتند ہم ذکر این
آنکہ در سالی بنی بنشد کبس نمی کند چسپن بآہن کردہ اند (جمال الدین سلمان ۱۵) حلقہ شدشت	
جامہ و امن کہہ را (۱) (اردو) دکن میں آہن	من از بار و من آہن جان و چمنان در ہست
جامہ اون آہنی پتھون - زنجیر دن وغیرہ کو	روی برین و در دام (۱) (اردو) سخت جان
کہتہ ہیں جو صندوق دروازوں وغیرہ مانا	بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں
چوبی پر بغرض مضبوطی لگاتے ہیں جس کا	مستعمل نہایت جفاکش مصیبت و اشتیاق

اردو میں استعمال - بہادر - شجاع - جوانمرد -	برداشت کرینو (۲۰) پولاد و بقول آصفیہ (فارسی)
<p>آہنجہ بقول صاحب برہان بفتح جیم و سکون دال ابجد یعنی بکشد و بیند از و صاحب ہند ہنر بانث و صاحب سرودی ذکر این بہد الف و فتح با جیم تازی کند (ناصر خسرو ۵) خوب گفتن پیشہ کن باہر کسی پکین برون آہنجہ از دل پنج کین پامی گویم کہ این ہرستہ تحقیق صد آہنجیدن را بیان کردہ اند کہ می آید برہان سہ تا مغیش می آرد و سرودی برد و تا معنی تمامت کند و ما از تحقیق معانی ہمد را بجا بحث کنیم آمانید ایم کہ صاحب برہان آہنجہ را چہر ابد معنی مخصوص کند و صاحب سرودی بچہ و چہر یک معنی سکوت می و رز و تحقیق سپدان قانون شناس می دانند کہ این مضارع آہنجیدن باشد پس یہی نباشد کہ ما ذکرش را ہیچ اسم جا کنیم و بمعانی مخصوص در مصدر و مضارع فرقی نہیم (اردو) و بکھو آہنجیدن یہ اس کا مضارع ہے</p>	<p>آہن جرب استعمال - بقول صاحب گیریم - اگر چہ لفظ مجرور آہن ہم بر پولاد شامل است انند بجا الہ فرنگ فرنگ پولاد را گویند خفی باد چنانکہ بجایش گذشت ولیکن فارسیان این را کہ جرب لغت عربیت صاحب قطر گوید کہ بصفت خاص برای فولاد مخصوص کردند - دیگر بفتحین آسمان کو اکب دار و نیز سیرت آسمان کسی از اہل لغت ذکر این نکرد (اردو) فولاد کہ بر آن شمس و قمر دور کنند و جاریہ لیجہ (انہ) بقول آصفیہ (فارسی) اسم مذکر - پولاد ایک فولاد کہ جو ہر دار و مجلی می باشد فارسیان از آہن قسم کے نہایت جو ہر دار لوہے کا نام - طہری جرب گویند پس باید کہ نون را با ضاف خوانیم اسپات - سکیلا (آتش ۵) سختی پھر یاری و جرب را کہ درینجا صفت آہن است بفتحین دل میں ہوا جو در و دھومی ہماری آہ سو فولاد ہو گیا</p>

<p>آہن جفت اصطلاح - بقول برہان پوچھ جسکو اردو میں پچال کہتے ہیں - پچال بقول ونامصری و رشیدی و سروری و شمس لفتح جم و سکو صاحب آصفیہ (ہندی) اسم مونث وہ کوہ فاماوی قرشت آہنی کہ زمین را بدان شیار کنند کا نوکہ را کہ جوہل کے اندر زمین کھودنے صاحب جامع گوید کہ آہن معروف فرار عان کے لئے لگاتے ہیں صاحب ساطع نے پچال است و صاحب جہانگیری صراحت کند کہ آہنی کو زبان سنکرت کا لفظ لکھا ہے بروزن را گویند کہ بر سر قلبہ نصب نمایند و زمین را شیار</p>	<p>آہن جفت اصطلاح - بقول برہان پوچھ جسکو اردو میں پچال کہتے ہیں - پچال بقول ونامصری و رشیدی و سروری و شمس لفتح جم و سکو صاحب آصفیہ (ہندی) اسم مونث وہ کوہ فاماوی قرشت آہنی کہ زمین را بدان شیار کنند کا نوکہ را کہ جوہل کے اندر زمین کھودنے صاحب جامع گوید کہ آہن معروف فرار عان کے لئے لگاتے ہیں صاحب ساطع نے پچال است و صاحب جہانگیری صراحت کند کہ آہنی کو زبان سنکرت کا لفظ لکھا ہے بروزن را گویند کہ بر سر قلبہ نصب نمایند و زمین را شیار</p>
<p>آہن جگر اصطلاح - بقول صاحب شری بدان کشت شیار کنند و بہندیش بہال نامند - (۱) بمعنی سختی کش (۲) دلاور - مرادف آہن مؤلف گوید کہ آہنیکہ پائین چوب قلبہ جفت جان، کہ گذشت دیگر کسی اہل لغت ذکر این نکرد شود و پیوند آہن جفت است ہمین است (اردو) دیکھو آہن جان -</p>	<p>آہن جگر اصطلاح - بقول صاحب شری بدان کشت شیار کنند و بہندیش بہال نامند - (۱) بمعنی سختی کش (۲) دلاور - مرادف آہن مؤلف گوید کہ آہنیکہ پائین چوب قلبہ جفت جان، کہ گذشت دیگر کسی اہل لغت ذکر این نکرد شود و پیوند آہن جفت است ہمین است (اردو) دیکھو آہن جان -</p>
<p>آہنجم بقول برہان سروری لفتح جم (۱) پہنشا جولاہگان را گویند و آن چوبیت کہ طول آہنی موافق عرض جامہ باشد کہ می بافند و برہدو سر آن آہنی نصب کردہ اند و آزاد رو وقت بافندگی برد و کنار جامہ بند کنند و بعضی گویند کہ (۲) رسیانی باشد کہ جولاہگان و در آخر کار بندند و در سقف خانہ بند کنند صاحب برہان گوید</p>	<p>آہنجم بقول برہان سروری لفتح جم (۱) پہنشا جولاہگان را گویند و آن چوبیت کہ طول آہنی موافق عرض جامہ باشد کہ می بافند و برہدو سر آن آہنی نصب کردہ اند و آزاد رو وقت بافندگی برد و کنار جامہ بند کنند و بعضی گویند کہ (۲) رسیانی باشد کہ جولاہگان و در آخر کار بندند و در سقف خانہ بند کنند صاحب برہان گوید</p>

کہ این را باجم فارسی گفته اند۔ صاحب جہانگیر چنانکہ بر لفظ آہنج بیان کردہ ایم پس آہنجیم
 فرماید کہ باہی مفتوح بنون زدہ و جم مفتوح وہا مبطل آہنگہ باشد (ارو) (۱) وہ لکڑی جو
 ختی پہناکش جامہ کہ جولان دارند اشیرالدین جلاہون کے کارگے مین دونون جانب
 آہنجیتی (۵) زتشریف صاحب گویم کہ من لکائی جاتی ہے جس کا طول اس کپڑے کے
 بفریادم از صاحب مخزنش تو خود حلہ گیر قید عرض کے مطابق ہوتا ہے جو بنا جاتا ہے
 حور بہ بعد داخلہ برین محدث بہ آخا جیول انھیں دو لکڑیوں سے تانا قائم ہوتا ہے (۲) وہ
 آہنجہ کارہ بفرجام ادیس ماکوزش صاحبان رستی جو نمبر (۱) کے دونون جانب باندھ کر
 ناصری و جامع شمس و رشیدی و مؤید برینی سقف سے تان دیتے ہیں چنانکہ تانا اسی
 اول قلع اما صاحب مؤید این قدر صراحت کی کش سے قائم رہتا ہے لہذا بعض جلاہو اس
 کند کہ ہندیش بانہ نامند مؤلف گوید کہ آہنجہ کو بھی تانا کہتے ہیں۔ و حقیقت تانا تار کا ترجمہ ہونی
 ماخوذ از آہنج باشد کہ جس کش گذشت کہ ہانجی طولانی ڈوریان یا ناگے جو کپڑے کے طویلین قائم کی جاتی
 براوز زیادہ کردند و درین آکہ تمدنی از ہر دو جانب مین بانا کا ضلعینی بانا وہ ڈوریان یا ناگو مین کیڑکو
 کشش موجود است و اصل آہنج آہنگ۔ عرض مین ہوتے ہیں جنکو فارسیوں نو پود کہا ہے۔

آہنجیدن | بقول صاحب برہان بروزن و اگر دیدن (۱) یعنی نوشیدن و (۲) کشیدن
 و (۳) انداختن است صاحب بھرہم زبان برہان و فرماید کہ این کامل انصریف است
 و مضارع این (آہنج) صاحب مواردیم باہر سے معنی مفتوح و بقول صاحب پہلوی و سرو
 کشیدن و انداختن صاحب رشیدی این را مرادف آہنجیدن معنی کشیدن نوشته

صاحب مؤید فرماید کہ معنی انداختن است و در قیہ بمعنی کشیدن آمدہ و گوید کہ در حاشیہ ملقط قلم
 بقلم صاحب قیہ مرقوم است کہ آہنج بمعنی نوشیدہ ہم آمدہ پس آہنجیدن بمعنی نوشیدن ہم
 باشد (انتہی) مؤلف گوید کہ این مصدر بتبدل آہنگیدن و مرادف باشد بتمام معانی کن
 و وجہ تبدیل کاف فارسی با جیم عربی همان باشد کہ بر لفظ (آہنج) بیان کردہ ایم و دیگر ہر دو
 معانی مجاز آن (ناضر خسرو ۵۲) خوب گفتن پیشہ کن با ہر کسی پکن برون آہنج زد
 بچ نکین یا بچنی مفصل بر آہنگیدن کنیم (ارو ۱) پینار ۲) کھینچا - (۳) ڈالنا -

<p>آہنجہ بر وزن آہنجہ بجم عربی بحث این بمعنی خالص استعمال کردہ اند و لیکن درین جا بر معنی دوم آہنجہ گذشت آہنجہ فارسیان جیم عربی را بفارسی بدل کردند این تبدیل دوم گوید (۵) گد از تربیت و طبع بی جو نہ فرزند است زیرا چہ اصل این آہنگہ بود عربی و نامان فرس بہ تبدیل کاف فارسی با جیم عربی آہنجہ کردند چنانکہ بر لفظ آہنجہ بیان کردہ ایم و با ذفا باشند (ارو ۱) سرد لوہا - بے آب لوہا -</p>	<p>آہنجہ بر وزن آہنجہ بجم عربی بحث این بمعنی خالص استعمال کردہ اند و لیکن درین جا بر معنی دوم آہنجہ گذشت آہنجہ فارسیان جیم عربی را بفارسی بدل کردند این تبدیل دوم گوید (۵) گد از تربیت و طبع بی جو نہ فرزند است زیرا چہ اصل این آہنگہ بود عربی و نامان فرس بہ تبدیل کاف فارسی با جیم عربی آہنجہ کردند چنانکہ بر لفظ آہنجہ بیان کردہ ایم و با ذفا باشند (ارو ۱) سرد لوہا - بے آب لوہا -</p>
<p>آہنجہ بر وزن آہنجہ بجم عربی بحث این بمعنی خالص استعمال کردہ اند و لیکن درین جا بر معنی دوم آہنجہ گذشت آہنجہ فارسیان جیم عربی را بفارسی بدل کردند این تبدیل دوم گوید (۵) گد از تربیت و طبع بی جو نہ فرزند است زیرا چہ اصل این آہنگہ بود عربی و نامان فرس بہ تبدیل کاف فارسی با جیم عربی آہنجہ کردند چنانکہ بر لفظ آہنجہ بیان کردہ ایم و با ذفا باشند (ارو ۱) سرد لوہا - بے آب لوہا -</p>	<p>آہنجہ بر وزن آہنجہ بجم عربی بحث این بمعنی خالص استعمال کردہ اند و لیکن درین جا بر معنی دوم آہنجہ گذشت آہنجہ فارسیان جیم عربی را بفارسی بدل کردند این تبدیل دوم گوید (۵) گد از تربیت و طبع بی جو نہ فرزند است زیرا چہ اصل این آہنگہ بود عربی و نامان فرس بہ تبدیل کاف فارسی با جیم عربی آہنجہ کردند چنانکہ بر لفظ آہنجہ بیان کردہ ایم و با ذفا باشند (ارو ۱) سرد لوہا - بے آب لوہا -</p>

<p>وہ زور و بقول رشیدی شمس و بہار و اند و چنے چانا۔ بقول آصفیہ نہایت کٹھن اور سخت جہانگیری اسپر زور و مؤلف گوید کہ قاضی کام کرنا (آتش ۵) یاس و حرمان ہونہ امر است از مصدر خاییدن کہ می آید و بقاعدہ لوہے کے چنے بھی توجہاؤن بہ نعمت عشق فاریان بعد آہن مرکب شدہ افلاہ معنی فای کے قابل لب و دندان مانگونہ</p>	<p>کنہ پس آہن خای کنایہ از اسپس باشد کہ لجام آہن خود را و ام خواستن (مصدر صطحا)</p>
<p>آہنیں را بچا و دو بکنند صاحب آصفی مصدکنایہ باشد از ریزہ ہای بی کار فروختن۔ و بیل (۲) آہن خاییدن را قائم کردہ است عجم رحم است کہ حلوا فروشان بقیمت حلوا و صن و بسند آن آہن خای را آورده۔ استعمال این زر نقد آہن ریزہ ہای بی کار قبول می کنند و ورای آہن خای از نظر مانگندشت و اگر این مشتری ان حلوا پارہ ہای نعل اسپان و غیر ذلک مصدر را کنایہ از کا صعب کردن گیریم جادو را بعوض حلوا دادن غنیمت شمارند کہ پول از (۱۱ و ۱۲) آہن زور۔ بقول آصفیہ آہن نہ دست نی رود و بعوض ریزہ ہای بیکار حلوا بدست سرکش گھوڑا۔ شوخ گھوڑا۔ وہ گھوڑا جو لگام می آید خود فروشان دکن ہم این جور معات</p>	<p>کو نہ مانے۔ روکے نہ رکے (میر حسن ۵) نہ خشری نہ مکر می نہ شب کو روہ نہ ہے کہنہ لنگ اور نہ مٹھ زور روہ نہ (ہوس ۵) مٹھ زور اسقدر ہے کہ تہتا نہیں ہوس نہ روکون سمندر روان کی غمان کیا نہ (۲) لوہے کے</p>
<p>می کنند پس آہن خود را و ام خواستن کنایہ از ہمین است چنانکہ ظہوری گوید (۵) ہلو یک صبحی و ام خواہم آہن خود را نہ کہ تا صبح خزان از بادہ دوشینہ بر جو شتم نہ و ہمین قسم معاطت را فاریان (آہن کہنہ را بجلو دادن)</p>	<p>کے معاطت کے</p>

<p>ہم گفتہ اند کہ می آید (ارو و) پرانا سالادیکوٹا خرید کرنا۔ دکن میں کہتے ہیں یعنی سولی اور پوت دلیان اپنے مال کی قیمت نقد لینے کے حق پرانے سالے کے لینے کو بہتر خیال کرتی ہیں۔ اسی طرح (نفل) دیکر چنے لینا بھی کہتے ہیں اس فارسی مصدر کا فطری ترجمہ (بے کار سامان کی قیمت لینا) ہے۔ آہِ ندامت استعمال۔ باضافت ہا ہوز آہی کہ از ندامت بر آید چنانکہ جامی گوید (۵) حالش تب خجالت و آہِ ندامت است ہرگز نبود حال کسی این چنین تباہ (ارو و) و (۱) آہن دل۔ بقول امیر فارسی (اردو میں آہِ ندامت سے نکلے۔ آہن دل (اصطلاح) بقول بہار (۱) و معشوق کے لئے (۲) دلاور۔ بقول اصفیہ کنا یہ از سخت دل باشد (میر خسرو ۵) مرو کہ (فارسی) اردو میں متعل یعنی بہادر۔ شجاع آہن دل و رو میں تن است پنی زرش جو ان مرو۔ (سوز ۵) انہیں کچھ سوز دل حاجت و نی جوشن است (۵) صاب ۵) ہتا اس آہن دل کی خاطر میں ہوز زبان شمع صور اسر فیل باشد مروہ دل مانا لہ اش پ کی تقریر کو گلگیر کیا سمجھے (۵) آتش ۵) آہن</p>	<p>لف چہرہ زرین او آہن دلاں را کیاست ہمو گوید کہ از سند میر خسرو آہن دل (۲) معنی قوی دل و دلاور است نہ سخت دل و از کلام صفا ہم تصدیق قول مایشو دماندی کہ از کلام طہوری یافتہ ایم۔ مفید معنی اول است و کین کنا یہ باشد از مشوقان (۵) نازک تنی و سخت دلی بر تو گشتہ ختم پ آہن دلاں حریتنا باج می دہند نہ وسند و گیر آہن دل برد آہن سر و کوفتن) می آید فارسیان (آہنی دل) و (سنگدل) سخت دل را گفتہ اند کہ می آید (اردو (۱) آہن دل۔ بقول امیر فارسی (اردو میں سنگ دل و سخت دل۔ بجا نا ظالم و معشوق کے لئے (۲) دلاور۔ بقول اصفیہ (فارسی) اردو میں متعل یعنی بہادر۔ شجاع جو ان مرو۔ (سوز ۵) انہیں کچھ سوز دل ہتا اس آہن دل کی خاطر میں ہوز زبان شمع کی تقریر کو گلگیر کیا سمجھے (۵) آتش ۵) آہن</p>
---	--

<p>دولون سے چشم کرم ہے خیال خام پکرتا ہے سبز نخل کو آب تبرکھان :-</p>	<p>این را مقناطیس گفته و بقول صاحب جان سنگیت که جذب آهن کند - صاحب شمس</p>
<p>آهن دیگر استعمال - بقول صاحب اندر سجواله فرنگ و یک آهنی است مؤلف گوید که نه آن دیگ که در آن چیزی بپزند بلکه توپ بزرگ که بدان گلوله بر قلعه اندازند (ارو) آهنی توپ - توپ (مونث) برق ع بلائے شب سحر ظمتی نهین : قیامت تلک توپ چلتی نهین :-</p>	<p>فرماید که عرب این را مقناطیس گویند و در هند جو کوچی گویند و در شرفنامه دست که لعاب روژه دار و خوی تیس همان خاصیت دهنده است و بقول مؤید مقناطیس و نیز باینده آهن و امر آن مؤلف گوید که تعریف برهان بهتر از دیگران آنچه صاحب شمس سجواله شرفنامه نوشته است به خیال ما مقصودش همان باشد</p>
<p>آهن ریا (اصطلاح) بقول صاحب بران بضم رای قرشت سنگیت که فولاد و آهن بجانب خود کشد گویند چون آب سیر و لعاب دهن ناشتا و خون گو سفند ماده را بر آن بماند جاذبه آن بر طرف می شود و بقول صاحب بهر مقناطیس و آن سنگیت که آهن و فولاد را بجانب خود کشد و هندی چک نامند بضم جیم فارسی و تشدید میم صاحب ناصری هم</p>	<p>که برهان در آخر بیان ذکرش کرده و آنچه صاحب مؤید باینده آهن را از مقناطیس جدا کرده است مقصودش جزین بیش نباشد که مقناطیس مصنوعی هم - صاحب مؤید که در آخر بیان امر آن گفته اجمال بیان اوست که تحقیق پندان را بر طه غلط اندازد - او می خواهد که وجه تمییز بیان کند (ربا) امر است از ربودن و چون بعد لفظ (آهن) مرکب شده فاده معنی</p>

<p>فائل کردو گیکریج (صواب ۵) پر دہ خارت بہار و اتند مراد ف آہن خای مولف گوید اگر داری گلی این بوستان بنوش این محنت کہ چنین باشد زیر کہ فرق ہر دو از تعریف ہر دو سر آہن ربائی نشر است بنو (۵) کہر ظاہر - فارسیان آہن رگ اسپ پر زور را پیوند باہل حق ز مردان خداست بنو آہن پیو بدین لحاظ گفتند کہ رگ و پی ادگویشل آہن سخت با آہن ربا آہن رباست بنو (ارو) آہن با است و آہن خای صفت دہان اوست بقول امیر (فارسی) مذکر سنگ مقناطیس - (ارو) صاحب جامع اللغات نے اسکا چمک تپھر - وہ تپھر جو ہے کو اپنی جانب کینچ لیتا، ترجمہ چست و چالاک و قوی کیا ہے ہم کہتے (نامخ ۵) خنجر سفاک کو کیا میری گردن چھوڑ دین کہ فارسیوں نے آہن رگ قوی اور پڑ دے بنو کہ ہو آہن ربا کس طرح آہن چھوڑ جاندا رکھوڑے کو کہا ہے -</p>	<p>دے بنو کہ ہو آہن ربا کس طرح آہن چھوڑ جاندا رکھوڑے کو کہا ہے - دے بنو (خلیل ۵) دل اڑ کے آپ پھٹا آہن روی اصطلاح - بقول بہار و اتند اتند رکے کشش بنو آہن ربا کا جذب ہے بمعنی آہن دل - سندی پیش نشد مولف زلفون کے جال میں بنو گوید کہ آہن روی کسی باشد کہ سختی طبع کش از آہن رگ اصطلاح - بقول صاحب قیافہ اوسید باشد گویند کہ سیاہ چہرہ عموماً کسی برہان و بحر و رشیدی و جہانگیری بفتح راء کہ حلقہ چشم او سیاہ باشد خصوصاً سخت دل بی نقطہ و سکون کاف فارسی کنایہ از اسپ باشد و عیبی نیست کہ ہمین است وجہ تسمیہ آہن صاحب قوت و پر زور باشد صاحب ناصری و اللہ اعلم (ارو) سخت دل - بیکھو آہن گوید کہ اسپ پر زور و قوت و پر غیرت بقول آہن زیری استعمال - حاصل بالمصد</p>
--	--

آہن رختن باشد، و با استعمال معاصرین عجم کاغذ
 بقول برہان کبسون کنایہ از کاری کہ نتیجہ شدہ
 کہ دوران آہن بقالب می ریزند ذکر این در سفرنامہ
 باشد و بفعل نیاید۔ صاحب بحر فرماید کہ کاری
 ناصرالدین شاہ قاجار موجود است و صاحب
 و ارادہ کردن کہ نتیجہ نہاشد باشد و بفعل نیاید
 رہنمای سہولت ہم این را نوشتہ (ارو) وہ
 و بقول صاحب ناصری و جہانگیری کنایہ از
 کارخانہ جس میں لوہے کا سامان ڈھالتے ہیں کاری کردن کہ فائدہ نہ دہد و حاصلی نکند (نظامی)
 آہن سائی | استعمال۔ بقول صاحب
 اندجوالہ فرنگ فرنگ سوہان را گویند ہو
 گوید کہ سائی امر است از ساییدن و بقاعدہ
 فارسیان بعد لفظ آہن مرکب شدہ افادہ یعنی (منہ) چہ خوش داد و یوانہ اور اجواب
 فاعلی کند (ارو) سوہان بقول آصفیہ فارسی کہ چون نیست این ملک مستدام پد رمدتی
 اردو میں متعل۔ مذکر۔ ریتی۔ لکڑی یا لوہا صاف
 کرنے کا خارا را کہ (ظفر) ٹوٹی دست جن
 سے گرنہیں زنجیر پا پتو مری قمت سے کیا سوا
 بھی جاتا رہا پتو لٹ کہتا ہے کہ سوہان صر
 لوہے اور لکڑی کے ٹکسنے اور صاف کر کے
 مخصوص نہیں ہے۔
 آہن سر کو فتن (مصدر صطلاحی) گوید کہ این مرادف (آہن افسردہ کو فتن) است

کہ گذشت و ما حقیقت این را ہما بنجا بیان کرد
 ایم۔ و تحقیق مار ۲۰ یعنی چقاں زدن ہم آمده
 چنانکہ مظهر جابجاں آورده (۵) اذول
 سنگیت آخر آتشی خواہ کشیدہ آہن سردی کہ
 می کویم بی تاثیر نیست: بعض محققین معاصر
 بر آنند کہ درین شعر استعمال این مصدر یعنی
 حقیقی است (ارو) و بکھو آہن افسردہ
 کوفتن (۲) چقاں جہازنا۔
 آہن سردی کو بد (مثل) صاحبان
 فارسی و خزینہ ذکر این کبسون کردہ از منی مثل
 ساکت اند مولف گوید کہ این مثل شتی شد
 از مصدر اصطلاحی گذشتہ فارسیان چون کسی
 را مصروف کار لغو و بی نتیجہ بنید این مثل
 رازند (ارو) اوقات ضائع کرتا ہے
 ہو اٹھی مین بند کرتا ہے۔
 آہن سنجر خورو (مقولہ باضافت نون صاحب
 ذکر این کردہ گوید کہ ای زحم سنگ سنجر خورو بیست
 سنجر نہ پیوست و فرحت سلاسل نکشید صاحب
 ہفت ظلم ہم این را بہمین معنی آورده صاحب
 مؤید ہم بحوالہ اداست نقل این کردہ مای گویم
 کہ سنجر بقول برہان پادشاہی بود چون فارسیان
 کسی را مطلق العنان و غیر محتاطیند این مقولہ
 بحق اداستمال کنند (ارو) سیاست ظار
 ہنیں چکھا ہے۔ کسی غیر محتاط او مطلق العنان
 شخص کی نسبت کہہ سکتے ہین۔ دکن مین
 ایسے ہی مواقع پر کہتے ہین: کو توالی کا خرا
 ہنیں چکھا ہے۔ یعنی چنچل گوڑے کی ہوا ہین کھائی
 ہے۔ چونکہ دارالسلطنت حیدرآباد کا صدر
 محبس محلہ چنچل گوڑہ مین ہے لہذا یہ مقولہ
 مخصوص ہے۔
 آہن عصب | اصطلاح۔ بقول بہارو
 اندم ادف آہن خای۔ سندی پیش نشد
 و دیگر کسی ذکر این نکرد و عصب لغت عربیت
 بفتح تین یعنی پی و آن چیز است سفید کہ حس
 انند

<p>و حرکت و مضبوطی اعضا بدان است و در ترکیب و صرح نوشته که معنی پی با (جمع عصبه) پیوسته شد که عصاب جمع الجمع باشد و آہن عصب (۱) بمعنی کسی کہ عصاب او مثل آہن قوی باشد (۲) بقول بہار و اندکنایہ از اسپ قوی و زور دار مطلقاً سند این بر آہو سرین می آید۔ (ارو) (۱) قوی اور زور دار جس کے پیچھے رکھ کر گھڑتے ہیں۔</p>	<p>بر لفظ آہن باشد بخیاں یا تخصیص درست نیست ہمین آئہ اس مکران و زرگران ہم یکا می خورد و بر لفظ آہن ہنن کرسی بعض محققین ہم با ما اتفاق دارند کہ می آید۔ (ارو) (۱) آہن بقول امیر ہندی) مذکر۔ سندان۔ لوسہ کی ہتائی جس پر لوہا پیٹتے اور سنا رسونا چاند رکھ کر گھڑتے ہیں۔</p>
<p>اصطلاح۔ بقول صاحب آہن کرسی آہن کش اند بخواند فرونگ فرونگ همان آہن رہا کہ گذشت (آہنی) مخفی مباد کہ کش صغیرہ امر است از مصدر کشیدن و بعد لفظ آہن مرکب شد بقا فارسیان افادہ معنی فاعل کرد یعنی کشند آہن کہ مقتطیس باشد (ارو) و گھو آہن رہا (۱) آہن کہنہ را بجلو دادن (مصدر) (اصطلاحی) یعنی چیزی کہ بکار خود نمی آید آرا و عوض آن از جنس مفید گرفتن باشد چنانکہ در ایران آہن کہنہ را ببدل طلا</p>	<p>مضبوط ہون (۲) قوی اور زور دار گھوڑا اصطلاح۔ بقول صاحب آہن کرسی آہن کش ناصر و شمس کنایہ از سندان آہنگری باشد از مصدر کشیدن و بعد لفظ آہن مرکب شد بقا قائم کردہ درست کنند از نیجاست کہ فارسیان این آہن کرسی گفتند مخفی مباد کہ کرسی بالفصحی کہ مقتطیس باشد (ارو) و گھو آہن رہا لغت عربی است بمعنی تخت کو چک کذا فی المنتخب فارسیان تبرکب خود استعمال کردہ اند عجیب است کہ صاحبان لغت این آہ را بہ آہنگران مخصوص کردہ اند و خیال کنند</p>

بہ جلو فروش می دهند و در کن ریزهای نعل غلامیگیرند و از همان شعر ملاصیا، الدین سدا رکہ
 کہ بیکار باشد بخود پزد و عوض قیمت نخود بریان (برنمبر ۱) گذشت - مؤلف گوید کہ هیچ نمی کش
 می دهند و ہم چنین زنان و کن زنان سوزن کہ این چه قسم تصرف ہاست حقیقت ہماقتد
 ورشتہ فروش را بعوض قیمت چیزی کہ از و کہ ما برنمبر ۱) ذکرش کردہ ایم البتہ این قدر
 خرید کردہ باشد ریزہ های زری و زرکش و شنیدہ ایم کہ معاصرین زبان دان چون فروشنده
 ز رلفت کہنہ می سپرد - ملاصیا، الدین طاهر چیزی را بعوض زر نقد طالب اشیای کہنہ می
 گوید (۵) دل بان نعل شکر آساده پز آہن می گویند کہ آہن کہنہ بجلاومی دہیم ملاصیا، الدین
 کہنہ را بجلاودہ پز صاحب خرنیہ الامثال - طاهر صیفہ امر از ہمین مصدر بحسب موقع و
 (۲) آہن کہنہ را بجلاودہ [راشل قرار داد] ضرورت خود استعمال کردہ است اما این
 از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ مخصوص بصیفہ امر نیست یا خصوصیت بہ صیفہ
 از ہماں مصدر صطلحا مشتق باشد کہ برنمبر ۱) مضارع ندارد چنانکہ صاحب خرنیہ و بہار
 گذشت و بہار ذکر ----- نوشته قاتل (اردو) بے کار چیز و ن کو کسی
 (۳) آہن کہنہ را بجلاودہ ہند کردہ فراید نئی چیز کے عوض میں دینا - پرانے نعل و دیگر بھونے
 کہ ای آہن کہنہ را میدہند و در عوض آن جلوا چنے لینا - پرانا گونا گویا کر سامان مطلوب خرید کرنا -
 آہنگ | بروزن آونگ لغت فرس است و تکسیر کہ تحقق ماخذ است بمقابلہ این شاف
 فارسی کردہ بخمال ما این مرکب است از آہ و زنگ، چون بخار آہ از سینی بلند شود و از
 دہن بر آید آوازی لطیف و نازک پیدا شود و این صدای برآمدن آہ است و بس

ولیکن چون در اخراج آه از سقف دهن مدوگیرند آوازش بلند شود و فارسیان سقف دهن را ازنگ (بفتح) اول و سکون ثانی گفته اند پس (آه) و (زنگ) را مرگ کرده (آهنگ) کرده باشند یعنی صدای که بعد و سقف و هان بلند شود مخفی مباد که بقول شکسپیر آهنگ بکاف تازی لغت سنسکرت است یعنی رسوم روزانه مذهبی هندو (آهنگ) مای گوئیم که مراد از رسوم روزانه سپرتش باشد و این سلم است که آهنگ موسیقی داخل هر قسم عبادت انجاست پس باشد که هوات موسیقی را که در پریش بلند می شود آهنگ نام کرده باشند و مجازاً رسوم روزانه مذهبی را آهنگ گفته باشند و عجیب نیست که فارسیان کاف تازی را به کاف فارسی بدل کرده آهنگ کردند تعریف اول الذکر اقوی واضح معلوم میشود و تیسر لفظ هنگار و هانگ در سنسکرت و هندی یعنی آواز و نعره و شور و غوغا آمد و کذا فی الساطع پس بعید نیست که این هم در ماخذ تعلق دارد و فارسیان آنج را مبدل و مرادف آهنگ گفته اند که گذشت آهنگ بقول جناب تحقیق معانی متعدده دارد و به تحقیق ما (۱) معنی حقیقی صوت و آواز است (سالک ۵) درین گشتن که زنگی از وفانیت و بنفشه بودند و ببل آهنگ (۲) و حید ۵) از نگش باخته گل رنگ خویش و ببل دل سوخته آهنگ خویش (ارو) و دیکهو آواز - بولی - موث - (۳) بقول صاحب برهان و جامع و سروری و شمس موزونی ساز و آواز باشد صاحب جهانگیری برین معنی از سیف اسفرنگ سند آورده (۴) هرشی زاویه مدح گهر بار تو باد و روشن از شمع رخ مطرب ناهید آهنگ (۵) میل ۵) هر سخن کز پرده تسلیم خارج گل کند و نا ملائم تر از آهنگ دف لبی چنبر است و آری هم برین معنی از کلام سالک و حید

سند پیش می کند کہ بالا گذشت و بقول وارستہ و بہار از مقامات سرود مقامی و صاحب پہلو
گوید کہ آوازیکہ داخل لغات موسیقی است و بقول مؤیداً و از نرم کہ در پردہ سرود باشد۔
(محمد قلی سلیم) دود از جگر مرزفر نہ چنگ برآوردن این نغمہ ندانم بچہ آہنگ برآورد و پیشہ
بلخی) کی ز آہنگ عشق بیرون است نہ نالہ زار دل بقانون است (اردو) و گویو
آواز و آہنگ بہی معنی آواز مستعمل ہے (مونث) (نامخ) اٹھ چلے صبح شب وصل
آپ سکر زفر نہ نہ نام رکھا چند تھے مرغ خوش آہنگ کا: و بقول امیر آہنگ - فارسی
اردو میں مستعمل معنی الاپ - نغمہ (انثاء) رہا ہے ہوش کچھ باقی اسے بھی اب بیٹھے جا
یہی آہنگ ای مطرب پسر ٹک اور چھڑے جا: و ذوق) (ذوق سستی سے ہے طائر
چمن میں رقص و شوق آہنگ سے ہے سرو پہ قمری توائل: (اختر) مؤذن بس
بس اب چپ ہوش وصل: تری آہنگ بے ہنگام سن لی: راگ بقول صاحب
اصفیہ (ہندی) مذکر - آواز کی موزونی - حکمائے ہند کے نزدیک راگ اس آواز کا نام ہے
جو کئی سروں سے مرکب ہو کر ایک خاص صورت پیدا کرے جس کے چھ اقسام ہیں
اور ہر ایک راگ کے متعلق پانچ پانچ راگنیاں -

(۳) آہنگ - بقول برہان و جامع ورشدی و بہار آوازی کہ در اول خوانندگی و
گویندگی برکشند - صاحب ناصری ذکر این کردہ بخیاں ما این مجاز است و مخصوص بہ مقابلہ
تعلیم معنی اول و آرتہ این را کوک و موافق گوید و از کلام شانی تھو سند جوید (دی) کہ
ورقص آمدندار باب ذوق از آہ من نہ نالہ ام آہنگ با اسٹار شورانگیر بود و صاحب دی

برہین معنی سند ظہیر فارابی پیش کند (۵) چوزہرہ وقت صبح از افق باز و جنگ پہ
زمانہ تیز کند نالہ مرا آہنگ پہ بہار با و راستہ متفق و مانند ثانی را متعلق بہ معنی اول گیمیم تحقیق
ما آہنگ (آوازی ہم باشد کہ یک کس برای اتحاد آواز ہای متعددہ در وسط سرود و خوانند
کشد معاصرین زبان دان تصدیق این می کنند و سند اول مناسب تر است برای ہمین معنی
(ارو) دیکھو لفظ آہنج کے پانچویں معنی (جو اسی کا مبتدل ہے)

(۴) آہنگ - بقول برہان و جامع و سروری و مؤید و پہلوی و رشیدی و شمس و بہار
و جہانگیری معنی قصد و ارادہ و توجہ و غم - صاحب ناصری ہر بان برہان و آہنج را بدین
معنی مرادف آہنگ گفتہ بخمال مابین مجاز معنی اول است زیرا کہ قصد و غم و توجہ یک چیز ہی
حرکتی است داخلی میچو آواز کہ تا بخارج میرسد - مخفی مباد کہ (آہنج) بہین معنی مبتدل آہنگ
گذشتہ است (ظہوری) شہر ز پغمہ ملامت ماست پہ غیر آہنگ دشت و در چہ علاج
(ارو) آہنگ بقول امیر (فارسی) اردو دین مستعل معنی قصد و ارادہ - بقول صاحب
رسالہ (مذکر) (نہیر) زندان مین جو بڑھ چلنے کے آہنگ ہوئے پہ کپڑے بھی ہم سے
عازم جنگ ہوئے (سودا) ہولی گرمی سے ڈولی کی وہ جب تنگ پہ کیا اس نے
ہوا کھانے کا آہنگ پہ (درو) ہر دم دل بتیاب مراد رکڑے ہے پہ جون لٹمکل
آنے کا آہنگ ہوا پہ -

(۵) آہنگ - بقول برہان و جامع معنی شتاب و تھیل - دیگر کسی ذکر این نکرد و بر نقطہ
(آہنج) کہ مبتدل آہنگ است صاحبان برہان و جامع ہم ذکر این نکردہ اند و حیف است

که سندے ہم از نظر مانگداشت بائی حال اینهم مجاز باشد (اردو) تعجیل بقول صاحب آصفیه
 (عربی) اسم مؤنث - جلدی - ثنابی - عجلت کسی کام میں اس کا وقت آنے سے پہلے جلدی
 کرنا (مسرور) نہ کرتے وہ قیامت کا جو وعدہ پتو مرنے میں نہ یا تعجیل ہوتی پ
 (۶) آہنگ - بقول برہان و جامع ورشیدی و شمس و بہار بمعنی خمیدگی طاق ایوان و مثال
 آن کہ باصطلاح بنایان لنگہ گویند صاحب ناصری آہنگ را بدین معنی مرادف آہنج گفته
 کہ آہنج مبدل آہنگ است - صاحب جهانگیری از خواجہ رفیع الدین لبنانی سند آرد
 (۵) جلالت اربفلاک برصبر نشیند پ شکستہ گرد طاق سپہر آہنگ پ صاحب
 سروری گوید کہ بمعنی یک نوع عمارت دراز کہ طاق آرا خمیدگی باشد عبری ارج گویند
 خمیدگی طاق ایوان ہم - مؤلف گوید کہ این ہم مجاز باشد از معنی حقیقی کہ آواز است زیرا کہ
 آواز بلند می شود و طاق و ایوان ہم و این کلیہ سلمہ باشد کہ چرخیکہ بلند میشود خم پیدا میکند و اگر آہنگ را
 بدین معنی اسم جامع کہیم و تلاش ماخذش کنیم جادارد کہ این را از (اہنگار) و (آہنگاری)
 تعلق پیدا کنیم کہ اول زبان سنکرت بمعنی غرور و تکبر و دوم بمعنی گردن کش و تکبر است
 (کذا فی الساطع) عجیبی نیست کہ بطا ط معنی گردن کشی فارسیان آہنگ را برای طاق ایوان
 از ہمین لفظ گرفته باشند تلاش ماہیش ازین کار نمی کند و الله اعلم (اردو) و کچھ لفظ آہنج
 کی آٹھوین معنی -

(۷) آہنگ - بقول برہان و جامع و جهانگیری و سروری و ورشیدی و شمس و بہار کنار صفحہ
 و حوض و امثال آن - صاحب ناصری درین معنی این را مرادف آہنج نوشته (کمال) سہیل

(۷) بنیوائی جائی رسیدہ ام کہ مراد مسافتی است از آہنگ صفہ تا پردہ پتو لفظ گوید کہ شک نیست کہ این مجاز معنی حقیقی یعنی آواز است و آواز از کنارہ دہن یعنی لب می برآید۔ پس فارسیان مجازاً لب ہر چیز را آہنگ گفتند می بایست کہ چیزی را آہنگ گویند کہ از کنارہ بلند شود یا فرویزد (ارو) و بکھولفظ آہنج کے ساتوین معنی جس پر کنارہ حوض کا ذکر کرنا مگر لفظ تعمیم بیان فارسی ہر چیز کا کنارہ اس کا ترجمہ ہے۔

(۸) آہنگ۔ بقول برہان و جامع وجہانگیری و سروری و رشیدی و شمس معینی طرز و روش و قاعدہ و قانون صاحب ناصری این را بدین معنی مراد آہنج گوید۔ (سر ج شکار) (۷) چہ بدر دم تو ای شوخ بد بھونکہ مخروم بدین آہنگ داری پڑ صاحب رشیدی گوید کہ در معنی طرز۔ محل تامل۔ مامی گوئیم کہ اتفاق اہل لغت است و این مجاز باشد از معنی دوم کہ موزونی ساز و آواز گذشت و ندان بر آہنگ دادن و آہنگ بستن ہم می آید (ارو) و بکھولفظ آب کی چو تھی معنی۔

(۹) آہنگ۔ بقول برہان و جامع وجہانگیری و شمس معینی صف مردمان و جانوران صاحب ناصری این را بدین معنی مراد آہنج گفته کہ گذشت (حکیم از رقی ۷) بن پیکر از یکدگر بگسلانند بر وزنہر دو از آہنگ لشکر پڑ صاحب رشیدی گوید کہ بمعنی رستہ و صف خطاست مامی گوئیم کہ درین شعر معنی آہنگ قصد و ارادہ ہم توان گرفت مخفی مباد کہ اینہم مجاز باشد از معنی حقیقی کہ آواز است و لیکن نسبتی و حقیقی و مجاز قائم نمیشود اگر این را مجازی دوم گوئیم جادار و کہ آہنگ تو الا ان کو آواز گویندگی یا بقول ما بضم سر و می کشند۔ طول میکشد

وصف مردمان و جانوران ہم تطویل دارد و واضح باد کہ ہانک و ہنکار در ہندی و سنسکرت
آواز و لغزہ و شور و غوغا را گویند کذا فی الساطع و ما ذکر این بر ماخذ آہنگ ہم کردہ ایم شور
و غوغا نتیجہ صفت ابنوہ مردمان و جانوران باشد و اللہ اعلم (اردو) دیکھو لفظ آہنج کے
بارہوین معنی۔

(۱۰) آہنگ۔ بقول برہان و جامع ماضی کشیدن باشد یعنی کشید۔ صاحب جہانگیری
باتفاق برہان گوید کہ آہنگیدن بمعنی کشیدن است ماضی گوئیم کہ تسامح برہان است زیرا کہ ہنسی
کشیدن کشید است و اگر بقول صاحب جہانگیری آہنگیدن را بمعنی کشیدن ہم گیریم تسامح
اوست کہ آہنگ را بمعنی آہنگیدن قرار داد ماضیش آہنگید است بالجملہ دیگر کسی ذکر این کرد
و نتیجہ بے غوری ہر دو محققین بش نباشد۔

(۱۱) آہنگ۔ بقول برہان و جامع و جہانگیری و سروری و شمس بمعنی طویلہ و شترخانہ و پانگاہ
و عمارت و راز و طولانی و مقام و مکان حیوانات و بقول ناصری و رشیدی و بہار پوشش
و سقفی کہ بہ روش خرپشتہ و منعم باشد و ہمین معنی این را مرادف آہنج گوید۔ بخیاں ما میرسد
کہ این ہم ہمارا باشد بصراحتی کہ بر معنی ہشتم گذشت (اردو) دیکھو لفظ آہنج کے نوین معنی۔
(۱۲) آہنگ۔ بقول صاحب ناصری بمعنی کشش و کشیدن (مرادف آہنج کہ بدل آہنگ
است) صاحب رشیدی و بہار بمعنی کشش قانہ۔ صاحب شمس گوید کہ بمعنی کشیدن ہم
امدہ مؤلف گوید کہ معنی کشش قابل تسلیم است کہ آہنگ حاصل بالمصدر آہنگیدن است
اتاسامع ناصری و شمس است کہ این را بمعنی کشیدن نوشت (اردو) دیکھو آہنج کے پہلے معنی

(۱۳۳) آہنگ - بقول صاحب سروری و شیدی بہا یعنی کشفہ و امر کشیدن نیز مؤلف گوید کہ مجرد آہنگ بمعنی کشفہ نیست و آہنگ امر کشیدن نباشد بلکہ آہنگ امر است از آہنگیدن بمعنی کش و ہر گاہ بعد ہی مرکب شود بقاعدہ فارسیان افادہ معنی فاعل کند۔ چنانکہ تیغ آہنگ کہ کشفہ تیغ از نیام باشد و این ہر دو معنی با کشیدن ہم مخصوص نباشد بلکہ بر کل معانی آہنگیدن شامل باشد کہ تحقیق مکش بجای خود آید (ارو) کھنچنا اور قصد کرنا۔ کا امر۔ کھنچ۔ قصد کر۔

<p>آہنگ آوریون استعمال - بمعنی قصد (۲) آہن گاؤ برہان و بحر جامع و</p>	<p>آہنگ آوریون استعمال - بمعنی قصد (۲) آہن گاؤ برہان و بحر جامع و</p>
<p>و ارادہ کردن است بہا بر لفظ آہنگ انقصد سروری نمبر (۲) با کاف فارسی بالف</p>	<p>و ارادہ کردن است بہا بر لفظ آہنگ انقصد سروری نمبر (۲) با کاف فارسی بالف</p>
<p>صراحت کردہ است کہ با لفظ کردن بمعنی قصد کشیدہ و بوا و زدہ بمعنی آہن جفت است۔</p>	<p>صراحت کردہ است کہ با لفظ کردن بمعنی قصد کشیدہ و بوا و زدہ بمعنی آہن جفت است۔</p>
<p>کردن می آید (حکیم زلالی ۵) بیاتاسوی (کہ گذشت) و آن آہنی باشد کہ بدان زمین</p>	<p>کردن می آید (حکیم زلالی ۵) بیاتاسوی (کہ گذشت) و آن آہنی باشد کہ بدان زمین</p>
<p>آریح آہنگ و کہ دل نگیم و دیدہ تنگ و جان را شیار کنند صاحب جہانگیری گوید کہ این با</p>	<p>آریح آہنگ و کہ دل نگیم و دیدہ تنگ و جان را شیار کنند صاحب جہانگیری گوید کہ این با</p>
<p>تنگ (ارو) آہنگ کرنا۔ ارادہ کرنا۔ (و) گاؤ آہن ہم گویند صاحب شمس ذکر ہر دو</p>	<p>تنگ (ارو) آہنگ کرنا۔ ارادہ کرنا۔ (و) گاؤ آہن ہم گویند صاحب شمس ذکر ہر دو</p>
<p>لفظ آہنگ کی تیسری معنی جس پر اسکی سند ہے بیک معنی کردہ صاحب مؤید گوید کہ پارس</p>	<p>لفظ آہنگ کی تیسری معنی جس پر اسکی سند ہے بیک معنی کردہ صاحب مؤید گوید کہ پارس</p>
<p>(ناخ ۵) ہے بجا نزدیک والے مجھ سے و سپار آہن جفت را گویند کذا فی البرہان</p>	<p>(ناخ ۵) ہے بجا نزدیک والے مجھ سے و سپار آہن جفت را گویند کذا فی البرہان</p>
<p>گر واقف نہیں ہیں میرے شہرے نے کیا ہے صاحب شمس ہمیں معنی ذکر نمبر (۱) کردہ کہ</p>	<p>گر واقف نہیں ہیں میرے شہرے نے کیا ہے صاحب شمس ہمیں معنی ذکر نمبر (۱) کردہ کہ</p>
<p>اب ارادہ دور کا پ</p>	<p>اب ارادہ دور کا پ</p>
<p>(۱) آہنگ مصلوح - بقول صاحب آہن گاؤ مرکب است (از لفظ آہن) و گاؤ</p>	<p>(۱) آہنگ مصلوح - بقول صاحب آہن گاؤ مرکب است (از لفظ آہن) و گاؤ</p>

وگا و در فارسی بمعنی ثور و صراحی و طرنی باشد
 که بصورت گاو سازند و مبارزو دلیه را هم
 گفته اند (کذا فی البرهان) پس (آهن گاو)
 آهنی باشد که پائین چوب قلبه نصیبش کند و
 قلبه را گادان می کشد و لکن در بلاد عجم این کار
 اکثر از اسپان و خران می گیرند و در یورپ
 عموماً با اسپان و در هند قلبه را نی اکثر بذریعہ
 گاو ان می شود و کم با گاو و نشان زهم - ما
 برخلاف جمله اهل لغت (آهن گاو) را بجا
 تازی خیال می کنیم زیرا که گاویدن و فارسی گویند که آهن گاو
 بمعنی کشیدن آمده پس (آهن گاو) آهنی باشد
 که ذریعہ کشیدگی زمین است و انیمنی پیدا میشود از
 (گاو) که حاصل بالمصدر (گاویدن) است هر گاه (گاو)
 را بمعنی کشیدگی گیریم آهن گاو (بفک ضافت آهن کشیدگی)
 است قائل (اردو) دیکھو آهن خبت -
 آهن گاو باختن بلبل | مصدر صطلحی - صاحب
 تصحیفی ذکر این کرده از معنی ساکت و از فعلی نیز
 سند آورده که بنی اول لفظ آهن گاو گذشت

نعمه کردن نعمه فراموش کردن بلل است سندان بر
 سنی تحقیقی لفظ آهن گاو از کلام طاهر وحید گذشت
 (اردو) بلبل کا نعمت کرنا یعنی خاموش رہنا
 آهن گاو | استعمال - این متعلق است از (آهن گاو)
 باشند (که بمعنی خبر دارد و اوقف از موزونی ساز و آواز
 بودن و باش امر است از مصدر باشند پس آهن گاو
 بمعنی با آهن گاو باش یعنی موزونی ساز و آواز لگندار باشد
 (ظہوری ۵) بی صولی اگر نه قص مقیران مینی پنج بزر
 آرزومندی مثال آهنگ باش بعض معاصرین باند
 آهن گاو (۲) آهن گاو باش قوال باشد زیرا که باش ملت
 ترکی بمعنی سر و سر دار است (اردو) (نعمه و واقف)
 یعنی ایسا ہو کہ تیر کا نام بقاعدہ ہو جائے سر کا خیا
 رکھ صاحب تحقیق نے سر کے معنی آہنگ لکھے ہیں (۲)
 قوال - بقول تصفیہ عربی (آہم مذکر مطرب - گوید
 آهن گاو بر آوردن | استعمال - صاحب
 آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت و از فعلی نیز
 سند آورده که بنی اول لفظ آهن گاو گذشت

<p>و بتحقیق مآل محمد قلی سلیم است و ہونا (۱) فارسی بمعنی آواز و نغمہ بلبل است سند این بر معنی</p> <p>دو دوازہ گرم ز نغمہ پنگ بر آورد و این نغمہ حقیقی آہنگ از کلام وحید گذشت (اردو)</p> <p>ندانم بچہ آہنگ بر آورد و مؤلف گوید کہ اگرچہ بلبل کی بولی بلبل کا نغمہ۔</p>	<p>آہنگ بر آوردن بمعنی آغاز نمود و نغمہ کردن</p> <p>است ولیکن این سند متعلق بنغمہ بر آوردن</p>
<p>است۔ ماسندی از کلام ظہوری بدست</p> <p>آوردہ ایم (۱) اگر سر و دگر گل دل من قری</p> <p>و بلبل ہر روز دم مرغ شب آہنگ بر آورد آہنگ نبود است ہر پہلوی من جای کسی</p> <p>(اردو) راگ سے پہلے لفظ (آ) کو دیر تک جاتے</p> <p>رکھ کر آواز درست کرنا۔ یا سر ملانا۔ راگ گانا</p>	<p>آہنگ بر کشیدن استعمال۔ مراد</p> <p>آہنگ بر آوردن است بہار بذیل لفظ آہنگ</p> <p>نوشہ کہ بالفظ بر کشیدن متعل است و از خواجہ بہار ناکی سند پر اکثر (۱) کا استعمال فرمایا ہو</p> <p>شیراز سند آوردہ (۱) چنان بر کش آہنگ (ظفر) جب اٹھ جائے وہ بالین سے</p> <p>خنیاگری نہ کہ ناہید جنگی بدست آوردی (۱) تو میں بھی ساتھ ہی جاؤں ہر ارادہ کر ہی ہو</p> <p>و بچھو آہنگ بر آوردن۔</p>
<p>آہنگ بلبل استعمال۔ باضافت کاف</p> <p>یہ پیغام نہیں کو کہنی کا شیرین نے کیا قصد</p>	<p>آہنگ بلبل استعمال۔ باضافت کاف</p>

تری سرشکنی کا:	از موسیقی - حجاز با کسر لغت عربی است ^{بقول}
آهنگ تیز کردن	استعمال - آهنگ بلند صاحب غیاث مقامی از موسیقی و بقول
سرودن باشد - ندان بر منی دوم لفظ آهنگ	صاحب مؤید و رشیدی نام پرده سرودن و
از کلام ظهیر فاریابی گذشت و مولانا شاهی هم	با مالک تیز گویند - صاحب برهان بر لفظ حصار
آورده (ه) بخت غنوده را سرخواست	گوید که کبیر اول - ثانی بالف کشیده فام شعبه
پنچان پشاهی چتیزی کنی آهنگ ناله را به	است از جمله لبست و چهار شعبه موسیقی که بلند
بذیل لفظ آهنگ این قدر صراحت کرده است	آن حجاز است و پستی آن سه کاه (ارو)
که با لفظ تیز کردن استعمال و از صراحت معنی	یک رنگی کا نام -
ساکت (ارو) آواز اٹھانا - بقول امیر	آهنگ خرین استعمال - باضافت کا
سروین گانا -	فارسی کنایه باشد از آه (بیدل) حکایت
آهنگ جنون	استعمال باضافت کا گوش نه ز پرده دل و آتش حرفی و زبان جوهر
فارسی های و هو می جنونان باشد چنانکه بیدل گوید	آئینه آهنگ خرین داروده (ارو) آه و کجوا
(ه) اما از نفس را کم مضرب بگیرد و آهنگ	آهنگ حصار استعمال - باضافت
جنون دامن آداب بگیرد (ارو) جنون	کاف فارسی بقول بهار و اند نام مقامی از
کی چنچ پکار - چنچ چانچ - (موت)	مقامات موسیقی - بهار گوید که ظاهر لفظ آهنگ
آهنگ حجاز	استعمال - باضافت کاف
فارسی بقول صاحب اند نام نوای است	عارض حصار می گشته است پنغمه سنجی می کند

<p>دیکھو امیر اللغات)</p>	<p>بلبل بآہنگ حصار پ بقول برہان حصار کسر</p>
<p>اول ثانی بالف کشیدہ نام شعبہ است از آہنگ و ادون استعمال - صاحب</p>	<p>جملہ بست و چار شعبہ موسیقی کہ بلندی آن چا</p>
<p>اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت و بہار بل</p>	<p>است و پستی آن سہ کاہ - صاحب بحر محم</p>
<p>لفظ آہنگ گوید کہ بالفظ دامن متعل مؤلف</p>	<p>خان آرزو در چرخ گوید کہ نام مقامی از</p>
<p>عرض کند کہ (۱) بمعنی سر کردن و آغاز کردن است</p>	<p>موسیقی (اردو) ایک راگنی کا نام -</p>
<p>چنانکہ طغر گوید (۵) چو نور روز را نمہ آہنگ</p>	<p>آہنگ خاستن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>داد پ غم کہنہ شد از سرودش بیاد (۲) بمعنی</p>	<p>صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت</p>
<p>طریقہ و طرز آموختن و عطا کردن چنانکہ جامی</p>	<p>مؤلف گوید کہ ارادہ پیدا شدن و غم</p>
<p>گوید (۵) شوق تو غزال جامی آسان پ</p>	<p>قائم شدن است - چنانکہ مختاری غزنوی</p>
<p>غزل سراییم داد پ (اردو) (۱) راگ چھتر نا</p>	<p>گوید (۵) چو دل را بحد تو آہنگ خیزد</p>
<p>(۲) طریقہ سکھانا -</p>	<p>ز خاطر سخن پر زیر نگ خیزد (اردو) غم</p>
<p>آہنگ داشتن استعمال - صاحب</p>	<p>قائم ہونا (ارادہ بند نہاد بحر) کو چہ یازین</p>
<p>اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف</p>	<p>تکرائین سر پایا کب تک پ چل کھڑے ہونے آرا</p>
<p>گوید کہ (۱) بمعنی قصد و غم داشتن است</p>	<p>سوی کہ سار بندھے پ (آتش) عدم کو</p>
<p>چنانکہ (مختشم کاشی گوید) کسی کہ میم من در</p>	<p>بارگشت روح ہے اک روز ہستی سے پ آرا</p>
<p>صحبت اولال بود اکنون پ زبان کردست</p>	<p>بندہ رہا ہے مصر سے یوسف کا کنگان کو</p>
<p>پیداوار آہنگ نصیحت ہم پ (۲) بمعنی</p>	

<p>نغمہ داشتن (سالمک یزدی ۵) درین گلشن جاے آہن اتوسیم وز رہے آہنگ کے پاش کہ بولی از وفانیت پنبفشہ بوند اردبیل (ظفر ۵) اور سودا ہوگا افزون یا دانگی وہ آہنگ (اردو ۱) ارادہ رکھنا - بقول میر زلف لاوست آہنگ و بخیر میر روبرو قصد رکھنا - (۲) بلیل کا بولنا - یعنی نغمہ سرائی آہنگ راست کردن مصدر مصطلحی</p>	<p>کرنا - (آتش ۵) کاٹ کر مطمئن صیا و بہا بدیل لفظ آہنگ نوشتہ کہ بالفظ درست بے پرواہی و روح بلیل کی اردہ رکھتی ہی کردن مستعمل مؤلف گوید کہ بمعنی درست کردن و موافق کردن آہنگ و نغمہ است چنانچہ پرواز کا پڑا -</p>
<p>آہنگر استعمال - بقول صاحب اندک جو خواجہ شیراز گوید (۵) بشنو کہ مطربان حنین فرنگ فرنگ ترجمہ خدا است مؤلف راست کردہ اندہ آہنگ جنگ و ربط و آواز گوید کہ گریخت کاف فارسی و سکون ثانی بمعنی نای و نی (اردو) سُر ملانا - بقول مصفیہ کنندہ و سازندہ - مخفف گار - کہ وقتی کہ با ہم آہنگ کرنا -</p>	<p>آہنگر استعمال - بقول صاحب اندک جو خواجہ شیراز گوید (۵) بشنو کہ مطربان حنین فرنگ فرنگ ترجمہ خدا است مؤلف راست کردہ اندہ آہنگ جنگ و ربط و آواز گوید کہ گریخت کاف فارسی و سکون ثانی بمعنی نای و نی (اردو) سُر ملانا - بقول مصفیہ کنندہ و سازندہ - مخفف گار - کہ وقتی کہ با ہم آہنگ کرنا -</p>
<p>آہنگ رستن مصدر مصطلحی استعمال آہنگ رستن استعمال - بقول صاحب اندک جو خواجہ شیراز گوید (۵) بشنو کہ مطربان حنین فرنگ فرنگ ترجمہ خدا است مؤلف راست کردہ اندہ آہنگ جنگ و ربط و آواز گوید کہ گریخت کاف فارسی و سکون ثانی بمعنی نای و نی (اردو) سُر ملانا - بقول مصفیہ کنندہ و سازندہ - مخفف گار - کہ وقتی کہ با ہم آہنگ کرنا -</p>	<p>آہنگ رستن استعمال - بقول صاحب اندک جو خواجہ شیراز گوید (۵) بشنو کہ مطربان حنین فرنگ فرنگ ترجمہ خدا است مؤلف راست کردہ اندہ آہنگ جنگ و ربط و آواز گوید کہ گریخت کاف فارسی و سکون ثانی بمعنی نای و نی (اردو) سُر ملانا - بقول مصفیہ کنندہ و سازندہ - مخفف گار - کہ وقتی کہ با ہم آہنگ کرنا -</p>

بام و دوش می روید آهنگ پنهانی مباد که رستن	حافظ گوید (د) یار ما چون سازد آهنگ سماع
بضم رویدن و بر آمدن نبات و گیاه از زمین	قدسیان عرش دست افشان شوند پنهانی مباد
و موسی انبیا و امثال آن و رویدن به معنی	که سماع بالفتح لغت عربیت بقول صاحب
رستن و پیدا شدن و اطلاق در غیر نباتات	منتخب شندون صاحب غیاث نوشته معنی
مجاز است و مضارع هر دو روید پس خیال	رقص و سرود مجاز است بقول بهار و کشف
ما سندهووری را از مصدر آهنگ رویدن تعلق	مجازاً بمعنی وجد و حالت و رقص نیز تحقیق کامل
کردن اولی است (ار دو) آهنگ پیدا هونا	بجای خودش آید (ار دو) قصد کرنا - اراده
نغمه پیدا هونا -	کرنا - آهنگ کرنا (در دو) هر دم دل مبتلا
آهنگ روان کردن (مصدر صطلای)	مراد در کرکس ہے چون نغمه نکل آنے کا
قصد و اراده را کامل کردن بمعنی مطابق قصد هوا پر	
کاری کردن (جامی د) بانگ زیل از قافله	آهنگ سرودن استعمال - صاحب
بر خاست خیرای ساربان پد ختم بنه بر علم	آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف
آهنگ رحلت کن روان پد (ار دو) قصد پورا گوید که	بهرودن نغمه باشد (ناظم هر وی د)
کرنا - اراده پورا کرنا -	اگر آهنگ صیادی سراید پد نفس جای گل از
آهنگ ساختن استعمال - صاحب	گلین بر آید (ار دو) راگ گانا نغمه سرائی کرنا
آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف	آهنگ شکسته گردیدن استعمال شکسته
گوید که بمعنی قصد و اراده کردن است چنانکه	حمیدگی طاق و امثال آن باشد که آهنگ معنی

خیمه‌گی طاق ایوان و مثال آن بهشتی شمشیر گشت
و نداین هم بهر آسناخته کور است (ارو) خم
کمان کاژوٹ جانا۔
آهنگ کردن استعمال صاحب معنی ذکر این

آهنگ شناختن استعمال صاحب معنی کرده از معنی ساکت بهار بنیل لفظ آهنگ نوشته که
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که از
فن موسیقی خبر داشتن است چنانکه سالک یزدی
گوید (۱) اگر گوش تو آهنگ شناس است
درین باغ بهر آکبش برگ گل رسته ساز است
آهنگ (ارو) ساکت موسیقی سے (۲) معنی قصد و اراده کردن چنانکه (۱) آهنگ
و گیری کردن (۲) آهنگ رفتن کردن (۳) آهنگ
آهنگ فرمودن استعمال صاحب معنی متزل کردن (۴) آهنگ صید کردن (۵) آهنگ قتل
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که کردن (۶) آهنگ ره کردن (۷) آهنگ سفر کردن
قصد و اراده کردن مرادف آهنگ ساختن است
گذشت (ارو) و بکھو آهنگ ساختن۔
آهنگ قد قامت استعمال باضافت صحت بر آست (۸) شیخ شیرازی (۹) چو آهنگ رفتن
اقامت صلوة باشد چنانکه جامی گوید (۱۰) پست کند جان پاک به چه بخت مرون چه بر روی
شد آهنگ قد قامت مؤذن را چو دید پیشوہ خاک به (طفر ۱۱) چون مستی بلبل کند آهنگ

تیز لپٹل غنچہ نشیند ز نعل جام برآرد و ز پهلوی
 (آہنگ تیز کردن) گذشت در مصرع ثانی
 (۵۵) بعید مانگرد از تنگ آہنگ پدغم فرہ
 (کنی) را (کشی) نقل کردہ ولیکن در روزمرہ
 برای لاغری چند (ولہ ۵۵) باغبان چون کرد
 (آہنگ کشیدن) متعلق بہ معنی دوم لفظ آہنگ
 آہنگ قتل قمریان ز لطف فرما خون شان
 است یعنی در آغاز سرودن آوازی تا دیر
 سایہ شمشاد ریزہ (جامی ۵۵) زود تر آہنگ کشیدن (ارو) راگ یا سوز شروع کرے
 رہ کن کار زوی او مرا پد بردہ است از سینہ صبر پہلے گلا صاف کرنے اور سر ملانے یا جانے یا تانے
 از دیدہ خواب از دل قرار د (ولہ ۵۵) آن
 کے وقت لفظ (آ) کو کہنیچا دو کھو امیر۔ لفظ (آ)
 بخواب سفر آہنگ می کند پد صحرا و شہر برد
 آہنگ گرفتن از نو | استعمال صاحب
 مانگ می کند پد (علی خراسانی ۵۵) بیل تنگ
 اصفی ذکر آہنگ گرفتن کردہ از معنی ساکت
 سفر می کند از مسکن خویش پگل ازین باغ
 مؤلف گوید کہ نغمہ قرار دادن نوار او سرودن
 مگر غیمہ بہ بیرون زدہ است (ارو) آہنگ
 باشد چنانکہ فیضی اکبر آبادی گوید (۵۵) گیرم
 کرنا مقصد کرنا۔ ارادہ کرنا پد کھو آہنگ ماضی
 زنوای ہندی آہنگ پد در پهلوی و در زنی
 (۳) بقول اندا و از کردن و صدا و شور و ناہ
 چنگ (ارو) راگ قرار دینا۔ گاتا۔
 کردن (ارو) آواز کرنا۔ شور کرنا ناہ کرنا۔
 آہنگ کشیدن | استعمال صاحب تھنی
 ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
 مراد آہنگ کردن است چنانکہ علوی
 ذکر این کردہ از معنی ساکت و سندی کہ از کلام
 فرخ آبادی نوشتہ (فقرہ) با این بی پروبا
 شاہی سبزواری آورده چنان است کہ بر

بهوای بام توحید می که آهنگ اتر از نماید " درین باغ دل آهنگست : (ارو و) بکھو
 (خسرو و بلوی نشر) هر فردی که آهنگ آن آهنگ کردن کی دوسری معنی -
 سوی نموده است (از آصفی) (بهار آملی) آهنگ هشتن | استعمال - صاحب صنفی
 آهنگ حجازی نمودم من زار پیکامد محری بگوشتن ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که
 این گفتار : (ارو و) بکھو آهنگ کردن کی هشتن - هیشدن - بلیدن - مراد فیکدگیر
 است که بحث هر کی بجای خود آید و مضار
 دوسری معنی -

آهنگ نواختن | استعمال - صاحب هر سه (بلد و) (هل) امر است پس (آهنگ
 آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت بهار لفظ هشتن ترک کردن غم و روش و طرز است
 آهنگ نوشته که بالفظ نواختن مستعمل مؤلف چنانکه ضربین صهنائی گوید : (بجل آهنگ
 گوید که درینجا آهنگ بمعنی فرما را آمده و آهنگ سلطانی درین کاخ : سر آور بار پریشانی درین
 نواختن بمعنی نواختن فرما را باشد (عرفی شیرازی) کاخ : (ارو و) غم ترک کرنا - روش و طرز
 (ارشدگر عدل تو صد آهنگ مخالف و نواز ترک کرنا - بدنا -

نی کوک کند زیره بم راه (ارو و) ساز بجانا - آهنگیدن | بقول صاحب بجر کشیدن
 آهنگ نهادن | استعمال - بمعنی بود مطلقاً خواه آواز بود خواه تیغ و شمشیر خواه
 قصد و اراده کردن است - مراد ف معنی صف مروان و جانوران و اراده نمودن -
 دوم (آهنگ کردن) چنانکه ظهوری گوید : (ارو و) کامل انصریف مضارع این آهنگد و قبول
 بود و صرف ظهوری ترانند آهنگ : کنون ببال برهان مصدر آهنگست بمعنی که بالآمد کوشد

صاحب نامری فرماید که مصدر آهنگ بمعنی	صاحبان بحر و برهان و سروری و مودوده نوشتن
کشیدن و صاحب سروری گوید که قصد کردن	و معنی چهارم لفظ آهنگ از همین باشد و (۵)
و کشیدن نیز صاحب رشیدی آهنجیدن	شاب و تعجیل کردن و معنی پنجم آهنگ متعلق
و آهنگیدن را بیک جا بمعنی کشیدن نوشته صفا	بهین است و (۶) خم گرفتن طاق ایوان شکل
موارد و هم برهان برهان مؤلف عرض می کند	کمان و امثال آن که خمیدگی متذکره معنی
که مسلم است که این مصدر آهنگ باشد یعنی	ششم آهنگ از همین است و (۷) حدود
آهنگ از همین مصدر حاصل بالمصدر و آخر	دادن و معنی هفتم لفظ آهنگ باین تعلق دارد و
آست و ما بجهتی کامل بر لفظ آهنگ کرده ایم	(۸) کار بقاعده و قانون کردن و معنی هشتم آهنگ
و جی نباشد که این را صرف بمعنی کشیدن و آخر	متعلق باین است و (۹) صف کشیدن مودوده
نمودن گیریم بلکه تحقیق ما (۱) معنی حقیقی این آواز	و جانوران و از همین است معنی نهم لفظ آهنگ
کردن باشد که معنی اول (آهنگ را حقیقی گفته ایم)	و (۱۰) پوشش و سقف انداختن و خراشته شدن
و (۲) موزون کردن ساز و آواز و معنی دوم	که معنی یازدهم آهنگ از همین باشد و (۱۱) کشیدن
لفظ آهنگ متعلق از همین باشد و (۳) در او	مطلقا چنانکه صاحب برهان و دیگر اهل لغت
سرود آوازی کشیدن که صوت آواز را بدیر جاری	و ذکر این کرده اند و معنی دوازدهم (آهنگ) کشش
باشد و این عادت مطربان است که برای در	است حاصل بالمصدر بهین معنی باشد و (۱۲)
کردن آواز پندین کنند و معنی سوم (آهنگ) از	حالا تحقیق پندان نازک خیال بر تحقیق تعقی
همین است و (۱۳) اراده و قصد کردن چنانکه	کنند که هر چه نوشته ایم بر اصول است و اسناد

<p>کہ برہر یک معنی لفظ آہنگ گذشت فی تحقیق کے لئے مکان بنانا (۱) کہنچنا۔ اگرچہ یکشیدن متعلق بہین مصدر است ماخذ آہنگ بجایش کا ترجمہ ہے لیکن اون تمام محاورات فارسی ذکر کردہ ایم و اعادہ آن درین مقام ضرورت کے لئے جن کا تعلق کشیدن سے ہے ترجمہ نذر دو آہنجیدن کہ گذشت مبدل و مرادف بہین قرار پا سکتا اس لئے کہ محاورہ بہین مصدر باشد (اردو) (۱) آواز کرنا۔ اردو کے لحاظ سے مصدر بدلے گا۔ مثلاً (دیکھو آواز کروں) (۲) الاپنا۔ بقول امیر آنا شمشیر و تیغ کشیدن کا ترجمہ تو تلو اہنچنا ہے۔ نئے۔ قوم۔ انھیں چاروں کے تار چڑھا دے لیکن آواز کشیدن کا ترجمہ آواز دینا ہے۔</p>	<p>راگ کی شکل بنانا۔ گانا۔ (ناسخ ۵) الاپاؤ آہن خورو (مقولہ) صاحب بحر عم گوید پری طلعت سلیمان جوب دریا نہ بجائے شود کہ معنی زخم خورو سیاست و رحمت نکشید ہو گا نغمہ داؤد پانی میں (۳) گلا درست کرنی گوید کہ ہمان (آہن سبخر خورو) باشد کہ گذشت یا مٹر ملانے کے لئے دیر تک لفظ (آ) کو کہنچنا۔ بنجیال ماور بنجا از آہن۔ سلاسل آہنی مراد (۴) ارادہ کرنا (دیکھو آہنگ کردن) (۵) جلکی (آہن خوروں) بمعنی تیغ خوروں و سلاسل کرنا (۶) طاق ایوان کا خدا ہو نا یعنی مثل مکان کے نصف یا ثلث یا ربع دائرے میں بننا (۷) از ان این مقولہ پیدا می شود (اردو) دیکھو حد قرار دینا (۸) قاعدی قانون سے کام کرنا۔ آہن سبخر خورو۔</p>
<p>طریقہ سے کام کرنا (۹) صف باندھنا صف آہن و قبول صاحب انند بھو الفرہنگ نو اسکون ہا و متتم نون و دال در آخر۔ اول روز</p>	<p>آرا ہونا (آصفیہ) (۱۰) طویلہ بنانا۔ جانورون</p>

از فرو دین - صاحب شمس ہم ذکر این کرده - همه سال بتلای غم باشد بنا علیہ بہزل یعنی
مؤلف گوید کہ این روز اولین سال شمسی است گفتہ اند کہ آہ کشان ہم درین روز آہ خود را بگویند
کہ فارسیان این را مبارک و مسعود دانند و عید می سپرند ازینجاست کہ نام این روز آہ نود شد
کنند اگرچہ ہر دو محققین بالا این را لغت فارسی و اسد علم (ارو) آغاز سال شمسی یعنی ماہ
گفتہ اند ولیکن برکنشود کہ ماخذ این چہ باشد ہم فرو دین کا پہلاد - مذکر

آہنہ | بفتح ثالث و راجع بقول صاحب
جاء گیریم یا مرکب بصورت اول عجبی نیست
کہ لغت ژند و پاژند باشد اما محققینی کہ پاژند لغت
ژند و پاژند اند این را ترک کردہ اند و آنرا کہ عموماً
پاژندی لغات فرس می کنند - ہم این را دو گوناگون
اندیکی از معاصرین عجم کہ نہرل پسند است گوید
کہ این مرکب از لفظ آہ و نوذ باشد و نوذ بفتح او
موضع اسفل را گویند کہ ترجمہ آن در لغت عرب
دُبر است - پس آہ نوذ باضافت ہائی ہوز
بخاری کہ از کون بر آید یعنی کنایہ از دگوز (کبوتر)
استعمال اضافت باقی نماند بدین سبب کہ غمگینان
عجم ہم درین روز آہا را و علامات غم را دور کنند
و عقیدہ عوام انیت کہ ہر کہ درین روز غم کند محکوم آہنی پل ہو گیا -

آہنی | بفتح ہای ہوز و کسرون چہری کہ سنو
بہ آہن باشد یای نسبت را بر لفظ آہن زیاد
کرده اند (ارو) آہنی - بقول امیر (فارسی)
اردوین متعل - لوسہ کی بنی ہوئی خیر صی
آہنی پل - آہنی صندوق (بحر) پارتر
خوب دریاے وفاداری سے تھر پڑ خجھر تھان
محکوم آہنی پل ہو گیا -

<p>قیامت ہو ۛ</p> <p>آہ نیم کش اصطلاح - باضافت ہاتھی</p> <p>بقول صاحب بحر آہی کہ خوف افشای رز</p> <p>مرخ پوخیال ماوجہی نباشد کہ این را بر ہنہ</p> <p>انند مرادف آہ سرد صاحب غیاث ہم</p> <p>این کردہ (ارو) دیکھو آہ سرد -</p>	<p>آہنی دل استعمال - کسی کہ سخت دل</p> <p>باشد چنانکہ ظہوری گوید (ۛ) اگر گویم آہنی</p> <p>ای سیمن مرغ پتلمخت عرفہای توشیرین</p> <p>مرخ پوخیال ماوجہی نباشد کہ این را بر ہنہ</p> <p>انند مرادف آہ سرد صاحب غیاث ہم</p> <p>آہن دل -</p>
<p>آہنین ازید علیہ آہنی باشد کہ گذشت</p> <p>فارسیان بریای نسبت نون زیادہ کردہ اند</p> <p>(آہنی) آہنین شد (جامی ۛ) بر غم بخوان</p> <p>دین شد پیش تیر متعکین چون بضیائی</p> <p>بیض حاش پاسبان ۛ (ارو) آہنین -</p> <p>بقول امیر (فارسی) ارو و مین مستعمل - لوسہ کی</p> <p>بنی ہوئی چیز (رکش ۛ) سخت جانی نے</p> <p>کیا تن کو حصار آہنین ۛ آج تیرے تیر کا</p> <p>دیکھین گے اے خونخوار توڑ ۛ -</p>	<p>آہنی کرسی استعمال - بقول صاحب</p> <p>رشدی شدان باشد (مرادف آہن کرسی)</p> <p>کہ گذشت (ارو) دیکھو آہن کرسی -</p> <p>آہ نیم شبی استعمال - باضافت ہی ہونہ</p> <p>بقول انند دعای بد (شیخ شیراز ۛ) نیم شبی</p> <p>آہ زند پیر زال ۛ دولت صد سالہ کند پامال</p> <p>(ارو) آہ نیم شب - بقول امیر (فارسی) ارو</p> <p>مین قعل ہوت وہ آہ جو آدھی رات کو درد مند</p> <p>دل سے نکلی یہ وقت زیادہ قبولیت دعا کا</p>
<p>آہنین آشیان اصطلاح (بقول صاحب)</p> <p>مؤید انگشت دان (مرادف آہن آشیان)</p>	<p>آہ نیم شبی استعمال - باضافت ہی ہونہ</p> <p>بقول انند دعای بد (شیخ شیراز ۛ) نیم شبی</p> <p>آہ زند پیر زال ۛ دولت صد سالہ کند پامال</p> <p>(ارو) آہ نیم شب - بقول امیر (فارسی) ارو</p> <p>مین قعل ہوت وہ آہ جو آدھی رات کو درد مند</p> <p>دل سے نکلی یہ وقت زیادہ قبولیت دعا کا</p>

<p>همان آشیان آهنی که گذشت - مخفی مباد که آشیان نشد - اما باعتبار الفاظ معنی موضوعه قرین قیاس بمعنی خانه مرغان و سقف خانه باشد که بجای خودش گذشته است و زود اهل تحقیق این لغت فارسی است شکسپیر هم ذکر این کرده و این را فارسی گفته مابر لفظ آشیان از ماخذش بجای نکرده ایم و برین موقع تلمانی ما فات کنیم - آتش بزبان فوسا مطلق طعام را گویند و یان لغت ترکی است بمعنی طرف و جانب و گوشه (کذا فی البرهان و الکفر) پس آشیان طرفی و گوشه و جانبی که در کنار طعام باشد و کنایه از مقامی که در آنجا طعام خورند که مراد از مسکن است مطلقاً و مجازاً خانه جانوران را هم آشیان گفته اند و بدین وجه که انگشت دای خانه انگشت و از آهین ساخته می شود و آنرا کنایه آهین آشیان گفتند (ارو) و بکھو آهین آشیان آهینین پنجه استعمال - بقول صاحب بجا الہ فرنگک فرنگ کنایه باشد از قوی پنجه دیگر کسی ذکر این نکرد و حیف است که سند بی</p>	<p>است که فارسیان آهینین دل و آهین دل را بمعنی سخت دل گرفته اند و قوی پنجه را آهینین پنجه گفتن جا دارد (ارو) قوی پنجه - قوی دست اردوین که سکتے ہیں - آهینین جان (اصطلاح) بقول صاحب برهان بمعنی آهین جان باشد که کنایه از مردم جفاکش و سخت جان است صاحبان ناصری و بحر و جهانگیری هم این را مرادف آهین جان صاحب مؤید سختی کش و سخت و بقول شمس سخت جان و سختی کش و دلاور - (ارو) و بکھو آهین جان - آهینین جگر اصطلاح - بقول صاحب برهان و جهانگیری (۱) بمعنی آهینین جان که کنایه از مردم سخت جان باشد و (۲) دلاور و بهادر نیز بقول صاحب بحر مرادف آهین جان و بقول شمس سخت مبارز (ارو) و بکھو آهین جگر -</p>
---	--

<p>برہان بفتح رای قرشت و کاف فارسی اسپ پر زور و صاحب قوت و دلاور و قبول سایہ پرورده را چه طاقت آن کہ رود با نبال بقبال پست باز و پهل می فکند و پنجه باند آہنہ چنگال (اردو) و کھو آہنہ پنجه۔ گوید کہ وجہ تسمیہ این بر آہن رگ گذشت پنجه</p>	<p>آہنہ چنگال (اصطلاح) بقول بہار دانند کتایہ از قوی پنجه چنانکہ شیخ شیراز گوید آہنہ چنگال (اردو) و کھو آہنہ پنجه۔</p>
<p>برہان صاحب قوت و دلاور نوشتہ است اگر این صفت اسپ پر زور راست فہو المراد والا انسان صاحب قوت و دلاور را آہنہ رگ ہم از نظر مانگندشت ولیکن الفاظ مساعد معنی نگویند (اردو) و کھو آہنہ رگ۔</p>	<p>آہنہ رگ (اصطلاح) بقول بہار اند بخوالہ فرنگ فرنگ کتایہ از مردم قوی دیگر کسی ذکر این نکرد و سندی ہم از نظر مانگندشت ولیکن الفاظ مساعد معنی</p>
<p>آہنہ سم (اصطلاح) بقول بہار از اسپ توانا و پر زور حریف است کہ سنی پیش نشد۔ از الفاظ اصطلاح مترشح است کہ آہنہ سم (اردو) و کھو آہنہ سم توان گفت کہ سخت سم باشد و حاجت نعل ندارد و این صفت اسپ خاص است (اردو) سخت سم گھوڑا جھکو و کن مین خرسمہ کہتہ ہین۔ عام معنوں مین زوردار گھوڑا بھی کہہ سکتے ہین۔</p>	<p>آہنہ سم (اصطلاح) بقول بہار یعنی کسی کہ دوش او مثل آہن سخت باشد ماقوی و پر زور و خیلی بارکش را توان گفت پرچہ آہنہ دوش گفتن قابل غور باشد (اردو) قوی۔ پر زور۔ اردو میں متعلی کتایتہ اسپ را آہنہ سم توان گفت کہ سخت سم اوس شخص کے لئے جو مضبوط اور طاقت ور اور بہت زیادہ بوجہ اٹھانے والے کو نہایت بارکش کہتے ہین۔</p>
<p>آہنہ رگ (اصطلاح) بقول بہار زوردار گھوڑا بھی کہہ سکتے ہین۔</p>	<p>آہنہ رگ (اصطلاح) بقول بہار</p>

<p>آہنین قدم اصطلاح - بہار ذکر این کردہ از معنی ساکت - و صاحب اند گوید کہ بمعنی کہ پیر لاهی گرفته ماعرض کنیم کہ کنایہ ثبات است (اسیری لاهی ۵) پر کاردار باش</p>	<p>صاحب ہانگیری و نوید کنایہ بود از سندان مولف گوید کہ مراد ف (آہن کرسی) است و ماہدر انجاز وجہ تسمیہ این کرسی کردہ ایم (اردو)</p>
<p>برہ آہنین قدم بہ درجست وجوی اہل خدا ہر کجا کہ ہست (اردو) ثابت قدم - وہ شخص جو ارادہ کسی کام میں متقل اور جاہو ہو صاحب آصفیہ نے اسکو ترک فرمایا ہے -</p>	<p>آہنین کمر اصطلاح - بقول صاحب بحر مبارز سخت جان صاحب اند بجا کہ فرنگ فرنگ فرماید کہ مردلا و رو بہادر سا گویند دیگر کسی ذکر این نکرد و نہ سند این پیش شد</p>
<p>آہنین قفس استعمال - قفسی کہ از آہن سازند کہ بہ نسبت قفس چوبین از حرارت زو گرم شود (ظہوری ۵) زلیلی تف بجران باغ وستان پرس کہ آہنین قفس را شعلہ آویزند (اردو) آہنین قفس اردو میں لوہے کے پنجرے کو کہہ سکتے ہیں - (مذکر)</p>	<p>آہنین کمر است و کنایہ باشد از سخت جان و دلاور ہم کہ کمرش مثل آہن سخت است لیکن الفاظ آہنین دل و آہنین جگر چنانکہ برای دلاور موزون است ہمچنین الفاظ آہنین کمر برای سخت جان ثبات قدم موزون باشد بنا علیہ مارا با صاحب بحر اتفاق است (اردو)</p>
<p>آہنین کرسی بقول صاحب برہان و بحر بقیم کاف کنایہ از سندان آہنگی باشد و سندان مگری و زرگری نیز - بقول</p>	<p>و بکھو آہنین جگر - و آہنین قدم - آہنین مفصل (اصطلاح) بقول صاحب</p>

ناصری کنایہ از اسپ پر زور و قوت و غیرت	عمبرین بادا چراگاہ: پنجم کت آہنیں
باشد و آزا پولادخا و پولاد رگ نیز مانند چنانکہ	بادا مفاصل: (ارو) زور و اگھو
منوچہری خطاب با سپ گوید (۵) بچرکت	دیکھو آہن رگ۔

آہو [قبول صاحب برہان و بہار و جامع و ناصری و سروری و رشیدی و شمس و جہانگیری و مؤید بروزن کا ہو۔ (۱) جانوریست معروف کہ تباری غزال خوانندش و قبول صنایع و مؤید مطلبی۔ سدا این بر معنی پنجم از کلام نظامی آید کہ در مصرع اول شعر باشد مخفی مباد کہ این فرس است شکسیر ہم صراحت این می کند و صاحب پہلوی این را پہلوی گوید بخیا ما۔ ماخذین (آہ) باشد فارسیان و اونسبت بروز یادہ کردہ آہو کردند و برای غزال نام نہادند زیرا کہ غزال بہ تعبیل تمام حبت کند و گنبد زند و در وقت دویدن و حبت پیای کردن بفرط تیزی بنظر نمی آید یعنی اینجا بود و در طرفہ العین انجا رسید بدو عاقلانند ہمیں اشارہ موجود است از عالم آہو ہند کہ منسوب باب و منسوب بہند است۔ (ارو) آہو بقبول امیر (فارسی) اردو میں متعل۔ ہرن (اسیر) کیا را ہوا ریا کا پیچھا کرے کوئی پڑ آہو کی چوڑی کا ہے عالم شلنگ میں پڑ۔

(۲) آہو۔ بقبول صاحب برہان و جامع و رشیدی و شمس و جہانگیری۔ و مؤید مطلق عیب را نیز گفتہ اند خواہ بامردم باشد و خواہ باخیر ہای دیگر۔ صاحب ناصری برین معنی سندی از خاقانی پیش می کند (۳) دیدی آن جانو کہ زاید شک پد نامش آہو داوہمہ ہنراست پد صاحب سروری سندا دالو فکورا و رورہ (۴) یک آہو است خوارا

چونارش پیش پہ چومیش آوری دی صدا ہوش بیش بہ صاحب شمس از لطای سندی گیر۔
 (۵) گر اندازہ ز چشم خویش گیر و پہ آہوئے صدا ہوش گیر و پہ بہار گوید کہ
 آہو بدین معنی بالفظ نہاد و کردن و گرفتن متعل (راضی ۵) نہ ہمین شہر
 پر از صد عیب است پدشت رائیہ نزاران آہوست مؤلف گوید کہ بدین معنی
 ہم پہلویت و صاحب پہلوی ذکر این کردہ۔ اما نمی کشاید کہ ماخذ این چہ باشد
 بعضی بر آنند کہ این را با معنی اول تعلقی نیست یعنی این مجاز معنی اول نباشد
 بلکہ بہ معنی حقیقی خود اسم جامد است ما خیال کنیم کہ این مجاز معنی اول است ازین کہ
 فارسیان آہو را جانوری نانک حسین و موصوف بصفات دانند و گویند کہ وجودش
 در صحرا عیب صحراست و این لائق صحرا بود و نمی گویند کہ آہو باعث رونق صحراست
 زیرا کہ اقتضای صحراست ہجو جانوری لطیف و نازک و حسین را نسبت ندارد و حسن
 کیفیت صحرا ہجو جانوری لطیف و موصوف برای او عیب است پس عجبی نیست کہ ہمین خیال
 لفظ آہو بمعنی مطلق عیب ہم متعل شدہ و اللہ اعلم۔ محقق مباد کہ آہو بمعنی رم ہم آمدہ کہ معنی
 سوم نیست و رم بقابلہ نموشی و رام شدن عیب است پس باشد کہ این مجاز معنی سوم
 باشد (اردو) عیب۔ بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر۔ ہنر کا نقیض۔ بُرائی۔ خرابی۔ داغ
 و ہبا (مومن ۵) تجھ سے بے نام و رنگ کو کیا عیب پہ دل لگا کر ہمین لگا یا عیب نہ
 (۵) بوسہ کی لذت میں بھولے شکوہ و شنام یا عیب منعم پردہ بہت میں پنهان گیا
 بقول امیر اردوین۔ آہو گیر (فارسی) بمعنی عیب جو (ذوق ۵) سنوارتی ہے

جو شام اپنی زلف مشکین کو بی سوا و مشک ختن پر ہے لاکھ آہو گیکہ پڑ۔

(۳) آہو۔ بقول برہان و جامع معنی رم باشد کہ از رسیدن است چہ آہوئی رسیدگی را گویند (انہی)۔ دیگران ذکر این کرده اند و مدعیان این معنی سندی ہم نیا ورده قول برہان قابل صراحت است مقصودش جز این نباشد کہ آہو معنی رم از آہو میدن و آہو میدن معنی رسیدن باشد۔ ہمین حالت آہوئی را معنی رسیدگی حاصل بالمصدر توان گرفت و معنی رم و تلفظ آہو۔ لحاظ عادتش من و جہر قرین قیاس است کہ رسیدن و جست کردن عادت آہوست و مغائرت از ماخذ ہم نداد کہ ذکرش بر معنی اول گذشت تا تکمیل نہا بر مصدر آہو میدن) عرض کنیم (ارو) رم۔ بقول آصفیہ (فارسی) اسم مذکر۔ رسیدگی۔ وحشت (مومن ۵) جوش قلق نے اسکو بھی دیوانہ کر دیا پہلے تو اس کے طبع و عقل میں رم نہ تھا پڑ

(۴) آہو۔ بقول صاحب برہان و جامع و بہار معنی فریاد و آواز بلند ہم آمدہ۔ صاحب شمس و جہانگیری برین معنی از حکیم فردوسی سند آورده (۵) باہوز بارہ فتاد و بر و پدید از کیان زاده این دست برد و مؤلف گوید کہ این مجاز معنی اول است کہ خبری دہد از صحت ماخذی کہ ما بر معنی اول ذکرش کردہ ایم کہ آہ باشد و در بحث آہ حقیقتش را بیان کردہ ایم کہ آواز لطیف است و زیادت و نسبت معنی آواز بلند پیدا کرد یعنی چنانکہ آہود و جست و رم بلند شود و همچنان آواز فریاد ہم بلند گردد حتی مباد کہ آہود بدون مدد سنسکرت کلمہ عجیب است کہ از دہن برآید و آہوان و سنسکرت آوازی را گویند کہ برای طلب کردن کسی فریاد

چوناریش پیش نہ چومیش آوردی صدا ہوش بیش بہ صاحب شمس از لطای سندی گیر۔
 (۵) گر اندازہ ز چشم خویش گیر و نہ بر آہوئے صدا ہوش گیر و نہ بہار گوید کہ
 آہو بدین معنی بالفظ نہاد و کردن و گرفتن متعل (راضی ۵) نہ ہمین شہر
 پر از صد عیب است و دشت را نیز از ان آہوست مؤلف گوید کہ بدین معنی
 ہم پہلویت و صاحب پہلوی ذکر این کردہ۔ اما نمی کشاید کہ ماخذ این چہ باشد
 بعضی بر آنند کہ این را با معنی اول تعلقی نیست یعنی این مجاز معنی اول نباشد
 بلکہ بہ معنی حقیقی خود اسم جامد است ما خیال کنیم کہ این مجاز معنی اول است ازین کہ
 فارسیان آہو را جانوری نانک و حسین و موصوف بصفات دانند و گویند کہ وجودش
 در صحرا عیب صحراست و این لائق صحرا بود و نمی گویند کہ آہو باعث رونق صحراست
 زیرا کہ اقتضای صحراست ہجو جانوری لطیف و نازک و حسین را مناسب ندارد و حسن
 کیفیت صحرا ہجو جانوری لطیف و موصوف برای او عیب است پس عجبی نیست کہ ہمین خیال
 لفظ آہو بمعنی مطلق عیب ہم متعل شدہ و انداء علم۔ محقق مباد کہ آہو بمعنی رم ہم آمدہ کہ معنی
 سوم نیست و رم بقابلہ نموشی و رام شدن عیب است پس باشد کہ این مجاز معنی سوم
 باشد (اردو) عیب۔ بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر۔ ہنر کا نقیض۔ بُرائی۔ خرابی۔ داغ
 و ہبا (مومن ۵) تجھ سے بے نام و تنگ کو کیا عیب نہ دل لگا کر ہمیں لگا یا عیب نہ ہم
 (۵) بوسہ کی لذت میں مجھ کو بے شکوہ و ششام یا نہ عیب منعم پر دہ بہت میں پنهان گیا
 بقول امیر اردوین۔ آہو گیر (فارسی) بمعنی عیب جو (ذوق ۵) سنوارتی ہے

چرا نیدی ببارغ حسن آن ماه (سیف اسفرنگی ۵) وقت شکار دست آہوی تو شکیگر
 کشتہ گریزان چو شیر زین دل آتش نشان بہار ذکر این معنی کردہ گوید کہ این کتا یہ باشد۔
 بنیال مامحق موصوف استعارہ را کتا یہ نوشت (والہ ہروی ۵) دیدم بہ وی از
 واو چشم پوشید بہ آہو نہ شنیدیم کہ بگریزد از آہو بہار گوید کہ درین شعر والہ ہروی آہو
 بمعنی مطلق چشم ستفا میشود۔ ما عرض کنیم کہ نہ چنین باشد بلکہ درین شعر آہو بنی اول است قتال ما از
 طہوری ہمندی بدست آورده ایم (۵) کرد است کباب آہو او شیر ولان را بہ دود جگر این سہر
 کہ در چشم غزال است ہنمی بہا کہ فارسیان چشم آہو را من حیث صفات چشم حسین تر دانند۔ گویند کہ کلا
 مرد کہ بینی سیاہی چشم داخل صفت چشم است و در چشم آہو سیدی اہللا باشد بلکہ ہمہ چشم او مرد کہ است
 پس چشم انسانی کہ سہر گین مرد کہ او کلان باشد از آہو چشم گویند و صفت شاہ آہو ہتعارفہ لفظ (آہو)
 رہتی چشم شاہ و معشوق ہم گرفتہ اند و ظاہر است کہ گنبدی کردن و گنبد زدن جوتن م کردن کہ عادت آہو
 است و در چشم ہم باشد کہ اینجا بود و وقتاً تا بتجا رسید (اردو) آکھ بقول امیر (ہندی) آکھ انت سنکرت
 اسکا مادہ ہے جسکے معنی گھنسا او پھیلنا ہیں (مونث) چشم (فارسی) ادو میں متعل (مونث)
 بمعنی آنکہ (بحر ۵) آنکھیں نہ جینے دین گی تری یو فاجھے بہ ان کھڑ کیوں سہ جہانک
 رہی ہے قضا مجھے بہ (نامخ ۵) شاخ آہو ہیں بھوین آنکھیں ہیں چشم آہو بہ مشک نازم
 تھا کوئی نام میں گر تل ہوتا (صبا ۵) فراق یار میں چشم استقر پر آب ہوئی بہ طفا
 عمر ہماری رگ سحاب ہوئی بہ صاحب ساطع نے آنکھ کو لغت سنکرت کہا ہے اور
 اسی کی ذیل میں متعدد استعمالات کا ذکر کیا ہے۔ شکسپیر کو بھی آپ ہی سے اتفاق ہوا

(۷) آہو۔ بقول برہان استعارۃً شاہد و معشوق را نیز گفتہ اند و دیگر کسی ذکر این نکرد۔ نزاکت و صفات اعضائی غزال و طبی مقتضی تشبیہ او باشد و حرکات و سکناات او نیز کہ از ہم مراد است۔ این استعارہ را سندی بر (آہو بدام آمدن) و (آہوی آموی) می آید (اروو) محاورۃً اردوین یا رکا استعارہ یا تشبیہ۔ آہویا ہرن کے ساتھ نہیں سنی گئی۔ پس اس استعارۃً فارسی کا ترجمہ صرف معشوق ہے۔

(۸) آہو۔ بہ تحقیق مؤلف بمعنی شکار و مجازاً بمعنی مطیع و مغلوب و والدہ و شیدا ہم آمدہ چنانکہ مقولہ فارسیان است (آہوے او شد) یعنی مطیع و شیدا می او شد و (آہوی توام) بمعنی مطیع و مغلوب توام و (آہوی کسی شدن) بمعنی مطیع و شیدا می کسی شدن۔ ہر یک بجا خود آید (اروو) شکار۔ بقول آصفیہ (فارسی) اردوین متعل (اسم مذکر) صید پنچیر یہ آپ نے (شکار کرنا) کے دوسرے معنی فریفتہ کرنا۔ عاشق بنانا اور (شکار ہونا) بمعنی عاشق ہونا مفتون ہونا۔ شیدا و والدہ ہونا لکھا ہے (دیکھو آہوی کسی شدن)

<p>آہوان بزم اصطلاح۔ باضافت نون کہ بجائیش برنبر (۱) گذشت و جمع آن آہوان</p> <p>بقول صاحب بحر (۱) تارگلان (۲) شاہان</p> <p>صاحب شمس بذکر معنی اوّل و دوم فرماید کہ</p> <p>(۳) ساقیان صاحب مؤید با بحر شفق و صفا</p> <p>اندر باب شمس اتفاق۔ سند استعمال بدست</p> <p>پناہ مؤلف گوید کہ در اینجا آہو بمعنی حقیقی است</p>	<p>اضافت آن بسوی بزم کنایہ باشد از ہر سہ</p> <p>معنی بالا زیرا کہ مقام آہوان دشت و صحراست</p> <p>نہ بزم و بدین وجہ کہ شاہان بہ نزاکت سیر بزم</p> <p>کند و اہل بزم مشتاق آنہا باشند و در حلقہ حیوانا</p> <p>آہوانا زک ترین حسین ترین جانوران است</p>
--	---

فارسیان آہنار آہوان بزم گفتن مخفی مباد کہ آہو تیری جوتی کے جو کل چکے تارے رات کو
استعارۃً بمعنی مشوق ہم آمدہ کہ بمعنی ہفتم لفظ (۲) شاہد - بقول صاحب آصفیہ - عربی
آہو گذشت و از آنکہ می خواران و می کشان پیا مذکر بمعنی مشوق - صاحب حسن اس کی
را با غرض میکشی کم از مشوق نماند و بر حرکات جمع بہ حالت اضافت شاہدان - بہر حال
شان عاشقانہ متوجہ می باشند و ساقیان تقسیم شاہد کی جمع اسکا ترجمہ ہے جو بقاعدہ اردو
شراب و سریر پریشان ہم و بزم بمعنی مجلس شراب درست ہو (۳) ساقی - بقول صاحب آصفیہ
ہم آمدہ (کذا فی البرہان) معنی موم ہم جا دارد (عربی) مذکر اردو میں متعل شراب پلانے والا
ولیکن بمعنی اول قابل غور است زیرا کہ بزم بابا اسکی جمع بحالت اضافت ساقیان -
ستارگان ہیچ تعلق نیست - سیارہ را بلحاظ سیر آہوانہ چشم استعمال - قلب اضافت
ما کرش تشبیہی بزم آہو توان کرد ولیکن اضافت چشم آہوانہ بمعنی چشمی کہ در حسن و سرگینی مثل
آن بسوی بزم تعلق با سیارہ ندارد و حیف است آہو ست کنایہ از مشوق چنانکہ جامی گوید (۴)
کہ سندی پیش نشد بخیاں ما برای معنی اول چوراند جامی از آن چشم آہوانہ سخن نہ سرو و بزم
آہوان بزم فلک) توان گفت (اردو) (۱) غزالان مست شد غزلش (اردو) آہو چشم
تارے (ستارہ کی جمع) (ستارہ فارسی) سیارہ (فارسی) اردو میں متعل - مذکر - بقول امیر خسرو
سیارہ کی جمع اور (سیارہ عربی) دونوں اردو (شک ۵) یا رجانی ہوا وہ آہو چشم بمعنی
میں متعل مذکر بمعنی کوکب (ناسخ ۵) تھا فلک ہم نے ہرن شکار کیا
حیرت میں یہ ثابت ہیں یا سیارے ہیں آہو بان استعمال - بقول بہار و مانند

<p>از عالم سگ بان و ساربان چنانکه محمد علی سلیم گوید (۱) کام دل جلوه گردست تصرف از اسامی معشوق مخفی مباد که بره نفیحتین و اختفا کوتاه و نفس با همچو سگ خانه آهوبان است با بچه گو سفند باشد (ارخ) (کذا فی البرهان) مؤلف گوید که بان در فارسی معنی محافظت پس در اینجا فارسیان بمعنی مطلق بچه چار پایان کننده و نگا دارند باشد وقتی که با کلمه مرکب گرفته اند (اردو) هرن کا بچه - مذکر -</p>	<p>شود همچو باغبان و در بان (کافی البرهان) پس آهوبان کسی باشد که پرورش و حفاظت آهوان کند (اردو) هرنون کا محافظ -</p>
<p>آهوبره فلک اصطلاح - باضافت های دوم بقول بحر شمس و انند (۱) آفتاب (۲) برج حمل - صاحب مؤید هم ذکر این کرد مؤلف گوید که معنی اول تبه شبیه حسن آفتاب و سرعت سیرش باشد و لیکن مسلم است که درجه قدر در سیر السیری زیاده از آن است و لیکن فارسیان آهوبره، کنایه گرفته اند از معشوق هم چنانکه گذشت پس آفتاب یعنی جرم آفتاب در معشوق فلک گفتن موزون و مناسب است بخیاں یا میرسد که از آفتاب (پرتو آفتاب هم مراد باشد و پرتو آفتاب را فارسیان آفتاب گفته اند که گذشت و آفتاب حسین هم باری اصطلاح - بقول صاحب</p>	<p>آهوبد ام آمدن (مصدر اصطلاحی) (۱) کنایه از متوجه شدن معشوق بکام عاشق باشد چنانکه جامی گوید (۲) شد دلم چون نافه تا آمد آن آهوبد ام و ای من گر عشوه دهر ز دام من برد و (۳) بمعنی تحقیق هم متعل (۴) آهوی مشکین با سانی بنی آید یا دم و در کند آردن خوبان نو خط مشکل است (اردو) (۱) یا که متوجه بونا (۲) آهوبد ام من آنا - آهوبره اصطلاح - بقول صاحب</p>

مستقل است و بجایش مذکور شد پس بصفت
 (جتن) کہ برای بر تو آفتاب مخصوص است
 فارسیان آنرا آہو برہ فلک گفته باشند یعنی آہو
 کہ تعلق بفلک دارد یعنی از فلک بر زمین جتہ است
 نسبت معنی دوم مخفی مباد کہ ہند سین برج گل
 را بشکل برہ تسلیم کردہ اند و برہ بچہ گو سپند است
 و مطلق آہو برہ معنی آہو بچہ ہم گذشتہ است پس
 برج حمل را آہو بچہ فلک گفتن تشبیہی است
 کامل ہم باعتبار صورت و ہم باعتبار سیرش
 (ارو و) آفتاب یا دھوب - آہو سے چرخ
 بقول امیر جو (آہو سے فلک) پر فرمایا ہے آفتاب
 سے کنا یہ ہے (فارسی) اردو میں متعل (صباح)
 دھام تزیور میں کیونکر دل روشن ہوا سیر ہوا
 چرخ ہون میں صید فلک کیا روکین (۲) برج ہم آہو زیم
 حمل - بقول صاحب آصفیہ (لفظ حمل پر آہو) بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل - مذکر
 کا پہلا برج جو مینڈھے کی شکل کا ہے - مذکر مرکب - (ازدھر) بمعنی بزرگ (وہان) بمعنی فائدہ
 آہو زیم | اصطلاح - بفتح موخہ بقول وہ شخص غیر جو کسی کے گھر اگر اترے سہیاق

صاحب انندی صد مجلس و ہمان ہو گری
 ذکر این نکرد و آندہ حوالہ محققیندا چنانکہ عادت
 دوست و نہ سند کلامی میو لطف گوید کہ اگر داو
 اصناف دہیم و بسوی بزم مضاف کنیم کنایہ
 از معشوق توان گرفت آفا برای صد مجلس
 و ہمان قابل غور است اگر بلحاظ معنی چہارم
 لفظ آہو کہ از بلند است از آواز بلند
 مجلس) صدر مجلس گیریم من و چہ جا دارد و
 مکان را بدین لحاظ آہوی بزم یا آہو بزم
 توان گفت کہ فارسیان آہو یعنی غزال یا ہم
 (ہمان و شت مصر) گفته اند زیرا کہ نزدشان شت
 و صحرا من حیث صفات آہو در فوران نیت
 کہ آنرا وطن آہو گوئیم - باقی حال معاصرین باند
 ہم آہو زیم ہمان را گویند (ارو و) ہمان -
 بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل - مذکر
 (ازدھر) بمعنی بزرگ (وہان) بمعنی فائدہ
 وہ شخص غیر جو کسی کے گھر اگر اترے سہیاق

آنے والا۔ دعو۔ ہماری رائے میں مہمان کا
 ماخذ سنسکرت کا لفظ (مہا) ہے جس کی معنی بزرگی
 کے ہیں ہم ماخذ کی کامل تحقیق فارسی کے لفظ
 ہمان پر کریں گے۔

(الف) آہوپای | (اصطلاح) بقول صاحب جامع بارہان متفق و صاحب شمس

برہان بابائی فارسی بالف کشیدہ و بتجانی زہرا بابا ناصری اتفاق بہا نسبت معنی دوم
 (۱) خانہ شش پہلو و خانہ مقرنس و گچ بری درست گوید کہ معنی تیز و دو باشد و با سند
 و (۲) کنایہ از تند و تیز و دیدن صاحب ناصر امیر خسرو کہ گذشت سند دیگر ہم پیش کند
 گوید کہ با اصطلاح بتایان خانہ شش پہلو را گوید خود از یک کلک آہوپای چند ان تافہ او
 و آہوپای آہونیز خوانند و خانہ بود کہ بہ گچ ریزد و کہ بر یک تافہ صد آہونہ ہر ناف آہوپا
 نقاشی کردہ باشند صاحب جہانگیری ذکر ہر نیز فرماید کہ با اصطلاح بتایان خانہ شش پہلو
 معنی کردہ و از ابو الفرج رونی کہ در صفت خانہ کہ شکل پای آہو سازند مؤلف گوید کہ از سند
 گفتہ سند آورده (۵) ای مبارک بنای آہ امیر خسرو کہ بالا مذکور شد استعمال۔۔۔۔۔

پای آہوپای ناما ہدہ در تو خدا ی پڑ (امیر خسرو) (ب) آہوپای کردن | بمعنی تیز رو کردن
 (۵) زان بساط دو ان آہو خاے ذکر ہم پیدایش و پس عجب از محققین زبان دان کہ (آہو)
 و دانش آہوپای ہ صاحب سروری بمعنی اول (پا) را ذکر می کنند و معنی مصدری (تند و تیز و دیدن)
 قانع و صاحب رشیدی بذیل مفردات ذکر را با ابو متعلق سازند و بیا عجب از صاحب جہانگیری

<p>کہ ہمیں سندر نقل ہم کند و در پانہری با انہات شد است موصاحب انند گوید کہ مرادف آہو و جہ تہیہ آہو پاد معنی اول بین باشد کہ خانہ پہلو و مقررش شکل شہم آہو دارد و معنی دوم تیر و ہمچو آہو (اردو) الف شش پہلو مکان گزاشت (دشتم زان شوخ آہو شہم اصفیہ نے شش پہلو پر لکھا ہے کہ (فارسی) میند گاہ پگوشہ چہمی نمود از دور و گرفت آہو اردو میں متعل سدس شش گوشہ۔ چھ کوئی گزشت مؤلف گوید کہ فارسیان آہو شہم اور لفظ سدس پر لکھا ہے کہ (عربی) اردو میں شاہد و شاہد استعارہ کردہ اند چنانکہ ہر لفظ آہو متعل شش پہلو۔ چھ کو نیا۔ چھے ضلعوں کی گزشت و مرد مک چشم کسی کہ کلان چشم کسی کہ شکل پس سدس مکان بھی کہ سکتے ہیں اس سر ملین باشد آہو شہم گویند و این مرادف آہو شہم تیز و رنے والا۔ چشم باشد کہ گزشت و در آہو شہم آہو شہم کتا آہو پرستی اصطلاح۔ بقول بحر کنایہ باشد از مطلق معشوق است ما بر معنی ہفتہم لفظ آہو از کمال محبت شکار صحاب اند و غیث با صراحت این کردہ ایم پس تو خوش را و صفت بحر متفق (اردو) شکار کی لت۔ شکار کا جن معشوق من وجہ داخل کردن مضائقہ ندارد آہو چشم اصطلاح۔ بقول بہار کنایہ از اما آہو چشم را مطلقاً بمعنی معشوق متو خوش گفتن معشوق متو خوش کہ باعث ان نگیر و چنان کہ قابل غور است عموماً عادت شاہدان است صائب گوید (۵) بیچ کافر نشود و ز آہو کہ مخالف عشاق می باشند و زود موافق میشوند چشمان پناہ را بوی ازین واقعہ چون سیر پس با صفات حسن شان صفت بیگانگی ہم</p>	<p>کہ ہمیں سندر نقل ہم کند و در پانہری با انہات شد است موصاحب انند گوید کہ مرادف آہو و جہ تہیہ آہو پاد معنی اول بین باشد کہ خانہ پہلو و مقررش شکل شہم آہو دارد و معنی دوم تیر و ہمچو آہو (اردو) الف شش پہلو مکان گزاشت (دشتم زان شوخ آہو شہم اصفیہ نے شش پہلو پر لکھا ہے کہ (فارسی) میند گاہ پگوشہ چہمی نمود از دور و گرفت آہو اردو میں متعل سدس شش گوشہ۔ چھ کوئی گزشت مؤلف گوید کہ فارسیان آہو شہم اور لفظ سدس پر لکھا ہے کہ (عربی) اردو میں شاہد و شاہد استعارہ کردہ اند چنانکہ ہر لفظ آہو متعل شش پہلو۔ چھ کو نیا۔ چھے ضلعوں کی گزشت و مرد مک چشم کسی کہ کلان چشم کسی کہ شکل پس سدس مکان بھی کہ سکتے ہیں اس سر ملین باشد آہو شہم گویند و این مرادف آہو شہم تیز و رنے والا۔ چشم باشد کہ گزشت و در آہو شہم آہو شہم کتا آہو پرستی اصطلاح۔ بقول بحر کنایہ باشد از مطلق معشوق است ما بر معنی ہفتہم لفظ آہو از کمال محبت شکار صحاب اند و غیث با صراحت این کردہ ایم پس تو خوش را و صفت بحر متفق (اردو) شکار کی لت۔ شکار کا جن معشوق من وجہ داخل کردن مضائقہ ندارد آہو چشم اصطلاح۔ بقول بہار کنایہ از اما آہو چشم را مطلقاً بمعنی معشوق متو خوش گفتن معشوق متو خوش کہ باعث ان نگیر و چنان کہ قابل غور است عموماً عادت شاہدان است صائب گوید (۵) بیچ کافر نشود و ز آہو کہ مخالف عشاق می باشند و زود موافق میشوند چشمان پناہ را بوی ازین واقعہ چون سیر پس با صفات حسن شان صفت بیگانگی ہم</p>
--	--

خاصہ شاہان است۔ شعری فرس کہ درستان و جوانان رعنا رہا شد (کذا فی بہا) کلام خود یعنی در اشعار بالابی اعتنائی و بی اتفاقی فارسیان خرام گیک را استعمال کرده اند چنانکہ ہذا ذکر کردہ اند با آہو چہی مناسبتی دارد و لیکن ما اگر این را کثرت کثان مقصود بریم تو انیم آہو چہی با تو خوش مشوق مخصوص نباشد بلکہ صفت کہ آہوی کہ خرام دارد یعنی آہوی ناز رفتار چشم است بوجہ خاص کہ بالاند کور شد وندی فارسیان آہور استعمال کردہ اند بمشوق کہ بر آہو نہ چشم گذشت مؤید قول ماست و چنانکہ بمعنی ہنغمہ آہو گذشت پس آہوی ناز تا پیدا نلا ہونگا (ہم میشود کہ می آید (ارو) رفتار کنایہ از شاہ و یار است ہجو (آہو) مجلس کہ گذشت۔ مخفی مباد کہ در فطرت آہو آہو خای استعمال صفت دو ان است کہ ناز رفتاری ہرگز نباشد بلکہ تو خوش است۔ کہ آہورامی خایندہ اند این برہمنی دوم آہو پا اندرین صورت (آہوی خرام) خبر میدہ کہ گذشت (ارو) ہرن کو چاہنے والا۔ درند مقصود از طبی و غزال نباشد پس آہو خرام کی ایک صفت ہے۔ بہ فلک اصناف بمعنی آہوی عالم خرام است آہو خرام استعمال۔ بقول صاحب ہند (ارو) وہ آہو جو گھیل ہے۔ کنایہ ہے یا بجوالہ مظہر الجاب بنجای مجبہ کسور از اسمای اور مشوق سے۔ پس آہو خرام کا اردو ترجمہ مشوق است دیگر کسی ذکر این نکرد وندی گھیل گھیلی کرنے والا۔ شوخ۔ از نظر ما ہم گذشت مخفی مباد کہ خرام بالکثرت (الف آہو دل) اصطلاح۔ بقول بہا فارسی است بمعنی رفتار بناز چنانچہ خوبان و بمعنی شتر دل باشد و از قاسم انور سند آرد (۵)

<p>دارد و از طرز رفتار و شکارش اطمینان می بارد پس طمیان شیر مقابل دودی آهوست بنا علیهم ما آهودل را بمعنی دودل و پریشان دل گیریم - دل را کنایه از کینه و روانم و گفته اند کذا فی البحر، و صاحب برهان گوید که بمعنی بد دل و پیدا می شود نه آهودل </p>	<p>گر صید عشق خواهی آهودی کن با همراه عشق باش که شیرست و شکار - صاحب انند هم با بهار اتفاق دارد مخفی میا و که فارسیان اشترا دل را کنایه از کینه و روانم و گفته اند کذا فی البحر، و صاحب برهان گوید که بمعنی بد دل و پیدا می شود نه آهودل </p>
<p>این اختلاف لفظی است که بر معنی هم اثر کند و حق نیست که چون با ستاد کلام قاسم اصطلاحی پیدا می کنیم و از اهل تحقیق بجزر و انند دیگر کسی ذکر این نکرده باید که ما ازین شعر مصدر ----- (ج) آهودلی کردن بمعنی دودل و پریشان شدن گیریم (اردو) (الف) پریشان (ب) پریشانی (ج) پریشان هونا -</p>	<p>کینه و ره بی دل و نام دارد (خ) پس بخیا آهودل را اشتراک گرفتن درست نباشد بلکه آهودل بمعنی دودل یعنی مترو و پریشان باشد که وحشت او مثل دیگر چار پایان زد و منیر و دو در صحرا هم تو خوش او از دیگر جانوران شیر است پس وجهی نباشد که آهودل را مرادف اشترا دل گیریم - در کلام قاسم انور آهودلی - مقابل شیر آمده است و شیر بوجه دلاوری طمیان</p>
<p>آهور بکون ثالث و فتح رابع و سکون رای مملع بقول صاحب انند بخواه فرستاد فارسی (۱) بمعنی هر چیز مرغوب و پندیده و (۲) نام شهری دیگر کسی ذکر این نکرده - اگر معنی اول را بقول صاحب انند تسلیم کنیم مرتب باشد از کلمات - آها - و بقول انند آها کلمه ایست که بوقت خوش آمدن چیزی استقال کنند که گذشت پس کلمه در و فارسی زبان بمعنی ضا</p>	

و خداوند و دارنده باشد وقتی که با کلمه ترکیب یا بهم چو دانش و روتا جو ر و بار و ر دکدا
 فی البرهان پس (آ بار) چیزی است که دارنده آ با باشد یعنی چیزی که مردم آن را دیده باشند
 آمدنش آ با گویند از کثرت استعمال الف حذف شده (آهور) شد (ار و و) (ا) مرغوب
 او ر پندیده چیز (۲) یک شهر کا نام -

آهوری | بقول صاحب برهان و ناصری و جامع با و مجهول بر وزن لاهوری
 بعضی خردل باشد و آن دو ائیت بیارند و تیز صاحب محیط گوید که بقول یوسفی این
 اسم فارسی خردل باشد - صاحب جهانگیری فرماید که لای مضموم و و مجهول و و
 کسور و یای معروف خردل (شهاب طلحه در صفت اسپ گوید) وقت جستن چو
 آهویت تند نگاه بر رفتن چو آهویت تیز صاحب محیط بر لفظ خردل نوشته که این
 اسم عربی و در سریانی خردل و لافارسی پندان گرد - اسپندان خوش و در انگری ستر
 و بهندی رانی و آهوری سفید و سرخ - ببری و بتانی میشود تخم نبات است که با دهنیت و
 حدت باشد گرم و خشک و در آفرسوم و بقول شیخ تا چهارم و بقول شارح گازرونی در
 در پیسوم و مائل بسوی چهارم ببری حادث از بستانی و آن لطیف و محلل رطوبات و داعی
 و معده و سایر اعضا - احاصل منافع بسیار دارد و بیشتر با فضل بدن و او جاع بلغمی سودا و
 خصوصاً آنچه از احتراق بلغم محتاج بخروج از قعر بدن بسوی سطح او و اکثراً آن محدث غم
 پسب تخفی مباد که آه و صاحب آه باشد یعنی کسی که آه کشته و یای نسبت زیاده کردند
 منسوب به صاحب آه شد و بصفاقی و اثری که از استعمال این تعلق دارد این را آهوری نام

کہ محدث غم است و بغم را از قریب بدن بسوی سطح کشد (اردو) را الی القبول صاحب تصنیف
(ہندی) اسم مونث - خردل کا ترجمہ ایک قسم کی سرسوں سپندان سفید مہراجا چوتھے درجہ
مین گرم و خشک -

آهوز | بقول صاحب انديکون ثالث وفتح رابع و سکون زای هوز بواله فرهنگ نریک
نام تیر اندازی معروف - دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو و) ایک تیر انداز کا فارسی نام -

(الف) آہو سہرن اصطلاح صاحبان وہ گھوڑا جس کا پیٹ مثل ہرن کے ہو۔

(ب) آہو شلم بہار عجم دانگونی آہو کروں (مفسد مصطلحی) صاحب

که (۱) هر دو از صفات اسپ است و بعضی از صفاتی که در این کلام مذکور است از صفاتی است که در این کلام مذکور است

۱۱ از عیوب وی بیشمارند و بهمین شهرت دارد گوید که حرف نهادن و قیام کردن عیبت است

ولیکن بدین معنی مستند یافته شده صاحب خانانہ حسن دہلوی گوید (۵) خود از یک محل

نشد نسبت الف سندی آورده و بجایه نظر حجابی پائی چند ان نامه اورید و نه هر یک نا

فقه (۲) آهوسرين از اسمای معشوق تيز را صد آهون کند هر ناف آهوار را (اردو) عیب

۱۵) آهوسرين ضرغام بر ليوان مش عوبيده **اهوگان** اسعمال - بقول صاحب

مرکز چاراول و سندان جگر دین هم و این

از و (الف) وہ ہوا بس کے پس صاحب کو یوں دیدم جو او کو کافی قاری

نہایت سے ہمیشہ یکساں رہا۔ کہ اس پر اس مصطفیٰ پاشا نے جمعہ آتھ کہ ہندو شرم غنڈان

سید ابوسریا حسن کا نام درج ہے	سید ابوسریا حسن کا نام درج ہے
-------------------------------	-------------------------------

انچہ این را ترکیب اضافی گفته است و کان (آہوگان) شد درین صورت فتح و اوهم ہائی را بمعنی معدن گمان برده و از کان آہو ماند و کاف فارسی ہم و معنی آہو پیگان نیز۔
 باغ گرفته البتہ درین تلف است۔ و سلم۔ اجمال پسندی ہر سہ محققین فضیلت داشت
 کان آہو داغ است نہ باغ زیرا کہ آہو خوشی بر تصریح صاحب مؤید فہم (اردو) ہرن
 است (انتہی) صاحب کشف ہم فتح و او و کاف کے بچے۔ مذکر۔

فارسی آہو پیگان گوید مولف گوید کہ صاحب مؤید و کشف و اور مفتوح گفته اند و صاحب مؤید این را جمع مصغر نوشتہ و تصغیر آہو۔
 آہوک گفته پس اگر بلفظ (آہوک) الف و نون جمع زیادہ کنیم (آہوگان) شد بکاف عربی و بقولش کاف فارسی باقی ماندہ ہر چہ بیشتر
 را بکاف فارسی اصرار است حقیقت اینست بہار ذکر این کردہ از شاپور لہرانی سند آرد
 کہ بلفظ (آہو) ہائی تصغیر زیادہ کنیم (آہوہ) خوش لب و خوشی غزالہ دی چوار پہلو گذشت
 شد (صاحب احسن و قواعد و اقسام ہائی ہونڈ از پیش رفتم تبسم کرد و گفت آہو گذشت
 ہائی تصغیر را ہم ذکر کردہ (چون غزالہ و بزغالہ و گوسالہ ہر گاہ بر آہوہ) الف و نون جمع اور
 بقاعدہ فارسی ہائی ہونڈ بکاف فارسی بدل شد (ب) آہو گذشتن پیدا کردہ است کہ با

(الف) آہو گذشت (مقولہ) بقول

صاحب بحر بمعنی وقت کار ماند و فرصت

رفت خان آرزو و در چرخ ہدایت فرماید کہ

این کنایہ باشد از آنکہ فرصت رفت چنان کہ

تاثیر گوید (س) چون جوانی گشت علی کار جوان

ہم کن در سنج بیجای بری ای بی خبر آہو گذشت

بہار ذکر این کردہ از شاپور لہرانی سند آرد

خوش لب و خوشی غزالہ دی چوار پہلو گذشت

از پیش رفتم تبسم کرد و گفت آہو گذشت

سندی از ملا ابوالبرکات بنیر بلفظ (آہو شوم)

ہم گذشت۔ صاحب آصفی از ہمین مقولہ

(ب) آہو گذشتن پیدا کردہ است کہ با

یعنی وقت از دست رفتن باید گرفتار و آہو گیر نہ اسنادین بر لفظ آہو ہم گذشتہ (ارو)
 (الف) وقت گزر گیا (ب) وقت گزر جانا - بقول آصفیہ نکتہ چینی کرنا - خردہ گیری کرنا -
 وقت ہاتھ سے جانا - معاوردہ اردو میں نکتہ چین کو آہو گیر کہتے ہیں
 آہو گرفتار (مصدر اصطلاحی) بقول صاحب (دیکھو امیر اللغات) (وزیر ۵) بندھ گیا اگر
 بحرِ عیب گیری کردن صاحب آصفی ذکر این غیر سے مضمون غزالِ حشم کا یہ اس میں اب
 کردہ از معنی ساکت صاحب اند بخوانہ فرنگ شاخین نکالے کہد و آہو گیر کو نہ (ناسخ ۵)
 فرنگ فرماید کہ عیب گرفتن است (جامی ۵) کچھ نہیں پر و اب مجھے دشمن اگر ہے عیب جو نہ
 از من میکن درین شکنیں سوادہ گر خطای رفتہ خوف کیا شیر نیتان کو ہے آہو گیر کا نہ

آہون | بقول برہان و ناصر صری و جہانگیری ورشیدی و سوری بر وزن قارون خستہ
 و لقب راگویند ناصر خسرو ۵) منکر سوی حرام و جز حق مشن و تا نہر دوزد سوی نقد
 تو آہون ۶ حکیم اسدی و صفت نقب زنان ایران گوید ۵) باہون زدوں دوزین
 باشتاب نہ بکتر روندی ز ماہی در آب بہمان بارہ سرتاسر آہون زدند نہ نگون بارہ بر
 روی ہامون زدند ۶ (قیقی ۵) حورِ بہشتی گرش بہ بندیشک نہ خواہد اندر زمین بیا رد
 آہون ۶ (حکیم اسدی ۵) پی بارہ سرتاسر آہون زدند نہ نگون بارہ بر روی ہامون نہ
 صاحب مؤید فرماید کہ آہون نقب یعنی سوراخی است کہ در دیوار و زمین کنند و بقول
 صاحب جامع نقب و رخنہ و غار مؤلف گوید کہ این لغت دری است صاحب
 دری و پہلوی ذکر این کردہ و در معنی بالاثقین بالاثق بخیاں ماما خدا این کلمہ آہہ باشد

کہ با کلمہ ون مرکب شدہ۔ آہون شد۔ ون بقول صاحب برہان نفتح اول و سکون ثانی شبہ
 و نظیر مانند۔ پس (آہون) بمعنی مانند آہا باشد یعنی چنانکہ آہ سوراجی و روہن پیدا شود
 یعنی دہن کشادہ می شود همچنان سوراجی در دیوار یا زمین از نقب پیدا شود پس درای ما
 (آہون) بفتح وا و بروزن چاہ کن صحیح باشد از ہر جہا رسا و بالادرسہ تا شراول (آہون)
 بفتح الف و وا ہم توان خواند زیر کہ (آہ) بالمد و نفتح ہر دو آمدہ اما در شعر چہارم (آہون)
 با ہا مون قافیہ شدہ است و بر الف مدودہ و سکون و او شبہی نباشد و باشد کہ فارسیان بکثرت
 استعمال و او مفتوح را ساکن کردہ باشند و انداعلم۔ مخفی مباد کہ صاحب خزانہ آہون را نقب
 زمین خاص کردہ است و نقب دیوار را بفارسی لغت گفتہ و لغت ترکی است ہر دو را
 شامل چنانکہ نقب در عربی (اردو) سیندہ بقول صاحب خزانہ وہ سوراج جو چورون
 نے دیوار میں کیا ہو آپ ہی نے سرنگ پر لکھا ہے کہ وہ سوراج جو زمین میں کیلگیا ہو
 اور اسکا سلسلہ کسی دوسرے مقام پر ظاہر ہوا ہو۔ بقول صاحب آصفیہ (نقب) عربی
 اردو میں مستعمل۔ اسم مونث۔ دیوار میں گھٹا پھوڑنا۔ سرنگ لگانا۔ آپ ہی نے
 سیندھ اور سرنگ دونوں کو (مونث) کہا ہے۔ اور لغت ہندی فرماتے ہیں کہ سیندھ
 بمعنی سوراج دیوار جو چوری کی غرض سے کیا جائے۔ یہہ لفظ سنسکرت (سنہی) ہو
 نکلا ہے اور سرنگ زمین کے نیچے بنایا ہوا راستہ صاحب ساطع نے سرنگ کو لغت
 سنسکرت کہا ہے۔

آہون آوردن (استعمال) بمعنی نقب و زمین کر دن سند این بر لفظ آہون نکلا

<p>آهونگاه اصطلاح - بقول بهار مراف</p>	<p>دقیقی گذشت (ارو) سرنگ لگانا -</p>
<p>آهون بر استعمال - صاحب سروری بر آهون چشم که کنایه از معشوق متوشش که با عشاق لفظ آهون فرماید که (آهون بر) نقاب را گویند انس نگیرد و مؤلف را با بهار اختلاف است (بخ) مؤلف گوید که بر با لفتح امر است از که ذکرش بر آهون چشم کرده ایم و سندها رسیده است مصدر بردن و بحالت ترکیب با همی بقاعده ^ع عبد لطیف خان تا بفکر جلوه آن آهون فارسیان افاده معنی فاعل کند چون (آهون بر) نگاه افتاده است چشم ز گس را که می نیمیم بر که برنده آهون یعنی نقب کننده و این از مصدر افتاده است و مقصود ما این است که این اصطلاحی (آهون بردن) است که می آید - با معنی بهار مخصوص کردن درست نیست (ارو) نقب زن بقول آصفیه سندها ^ع زیرا که در سندی که گذشت از آهونگاه معشوق سرنگ لگانے والا - مراد است مطلقاً و این کنایه بصفه چشم او</p>	<p>آهون بردن استعمال - نقب در دیوار که مثل آهون سرنگین و حسین باشد معشوق متوشش کردن سندان بر لفظ آهون از کلام ناصر خسرو را ازین شعر تعلقی نیست بهار سندی دیگر از کلام گذشت (ارو) نقب لگانا - صاب هم آورده و هوذا - (صاب ع)</p>
<p>آهون زون استعمال - مراف مستی چشم تو در مرتبه بهار است و خواب آهون زون و زمین</p>	<p>آهون زون استعمال - مراف مستی چشم تو در مرتبه بهار است و خواب آهون زون و زمین</p>
<p>آهون زون و زمین استعمال - مراف مستی چشم تو در مرتبه بهار است و خواب آهون زون و زمین</p>	<p>آهون زون و زمین استعمال - مراف مستی چشم تو در مرتبه بهار است و خواب آهون زون و زمین</p>

دارند۔ بجات خواب۔ حسن چشم شان بیشتر
از بیداری ظاہر میشود زیرا کہ سرگینی چشم
بجات خواب زیاد می شود و حقیقت نیست
کہ کسی کہ مرگانش کثیر و قدری گندہ باشد سرگین
چشم است و چون در حالت خواب مرگانش
بہ یک جامع میشود و سرگینی چشم نمایان تر گردد
نیز حسین در عالم خواب چشم نیم دمی پسند
و گویند کہ مردک چشمی کہ کلان باشد در عالم خواب
چشمش کاملاً بند نشود و این عادت ہم دخل
حسن است و بدین وجہ کہ فطر تا آہورا دن خواب
حصہ چشمش کشادہ می باشد تشبیہ آہوگی ہم کا
شد۔ الحاصل شاعر مصرع اول گوید کہ چشم
مخمور یا رستی کہ پیدا است۔ مرتبہ بشاری دارد
و چہرہ باشد کہ چشم مخمور یا رستی حقیقی ندارد کہ خار
بوجہ بخواری نیست بلکہ صنعت فطرت است
کہ بہر سبب مخمور بظری آید و مصرع ثانی تملیف
باشد گوید کہ خواب آہو نگہبان از بیداری بیشتر

یعنی قفسہ ہائے کہ از حسن آہو نگہبان و بیداری
شان می خیزد بجات خواب شان از آنکہ حسن
چشم شان۔ بوجہ متذکرہ بالا و بالا میشود نسبت
بیداری زیاد میشود۔ بالجملہ توحش را در معنی ایشان
و علی نیست مامی گوئیم کہ بتشبہ توحش آہو
شاہی را آہو نگاہ گفتن غلط باشد چنانکہ ظہوری
گویند و لیکن آہو نگاہ را باین معنی مخصوص
کردن خلاف رای ماست (ظہوری ۵)
ہوس الفت آہو نگہبان کشت مرا خبری نیست
کہ از خویش رمی می باشد البتہ درین شعر آہو نگاہ
شاہی را توان گفت کہ با صفات حسن چشم خود
توحشی ہم دارد (ارو) امیر نے آہو چشم کے
ذیل میں آہو نگاہ کی بھی سند دی ہے (ظفر ۵)
ظفر محکو جوہ آہو نگاہ آنکھیں دکھاتا ہے
دل وحشی کو میرے اور وحشت دونی ہوتی
ہے نہ امیر نے آہو چشم پر توحش معشوق نہیں
لکھا ہے اور اس شعر میں آہو نگاہ کی معنی بھی توحش

<p>نگاہ کے نہیں ہیں بلکہ مشوق کی وہ نگاہ مراد ہے جو صفات حسن میں آہو کو مشابہ ہو مصرع ثانی میں وحشت کا ذکر صرف اس لئے ہوا ہے کہ آہو میں نظر تا وحشت ہوتی ہے۔</p>	<p>است کہ آفتاب باشد، دیگر کسی ذکر این نکرد اگرچہ صفت آتش نشانی، برای آفتاب ستا است ولیکن آہو در اینجا استعارہ باشد از شہاد و ہمین معنی شہادت آتش نشان کنایہ از</p>
<p>آہو نہادون مصدر اصطلاحی۔ صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت۔ مؤلف گوید کہ بمعنی عیب نہادون است نداین برآء پای از کلام ابو الفرج رونی گذشت (ارو) عیب رکھنا۔</p>	<p>آفتاب۔ ورنہ نظی را با آفتاب تشبیہ دادن تا ملی می خواهد زیرا کہ صورتش با آفتاب ندارد گویند کہ چشم آہو از جمیع چار و روشن تر و دور بین است اگر با این صفت و بصفت آتش نشانی کنایہ کردہ باشند من وجہ تو ان شب</p>
<p>آہو ورہ استعمال۔ بقول صاحب نہند بحوالہ فرنگ فرنگ مبدل آہو ورہ است (انتہی) و مرادف آن کہ گذشت دیگر کسی ذکر این نکرد فارسیان با را با و بدل کنند چنانکہ آب را۔ آو ہم گویند و آنوس را آونوس (ارو) دیکھو آہو ورہ۔</p>	<p>(ارو) دیکھو آفتاب اور آہو ورہ فلک۔ آہوی آمو اصطلاح۔ بقول صاحب ناصری کہ بذیل لفظ آمو نوشتہ کنایہ باشد از مشوق چنانکہ حکیم قطران گوید (۵) مرا بجز آن آہوی آمو نہ می دار و چو بچہ مردہ آہو بدر داند روان زین جابد اینجا بربخ اندر</p>
<p>آہوی آتش نشان استعمال۔ بقول صاحب نہند بحوالہ فرنگ فرنگ کنایہ از عظیم</p>	<p>روان زین سو بد ان سو بد دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف گوید کہ آہو استعارہ مشوق را گفته</p>

چنانکہ بمعنی ہفتم لفظ آہو گندشت و آمو و آمو تہ شکاری ہرن جس کے سینگون میں پیندا لگا کر
ایست برکنار رود و چون از معاصرین علم بہ تحقیق جنگل میں چھوڑ دیتے ہیں اور وہ جنگلی ہرن کے
رسید کہ سرزمین آمو حسن خیر است پس آہوی لڑتا ہے اور اپنا پھندا اس کے سینگون میں
آمو شاہد آمو را گفتن جادارد (اردو) مقام لگا کر کھڑا ہو جاتا ہے اور شکاری لوگ پہنچ کر
آمو کا مشوق - جنگلی ہرن کو گرفتار کر لیتے ہیں -

آہوی آہو گیر | استمال - کنایہ باشد از آہوی اوشد | (مقولہ) بقول صاحب

آہوی شکاری کہ تعلیم شکارش می کنند بیچارہ بغیر اند بوالہ فرنگ فرنگ بمعنی صید اوشد و
از آل بدشت و صحرا ہوا آہوی صحرائی میرود و کندنی مطیع اوشد مولف گوید کہ این مشتق است
کہ در شاخ های سرش می پیچید شاخهای آہوی از مصدر (آہوی کسی بودن و شدن کہ بجا
دشت می ماند اردو با او نمی گزیرد بلکہ قوت می آید فارسیان چون کسی را والدہ و شیدای
خود صرف کند و از جانی جنبہ و مقابل سیر کسی پیند گویند کہ آہوی اوشد (اردو) ہی کا
منی گند اردو کہ رم کند صیادان نظر میرسد و آہو ہورہا - صاحب آصفیہ نے (ہورہا) پر فرمایا
دشت رامی گیرند (نہو ری) نگہش بر کہ کسی کا ہو جانا - کسی کو اپنے مین ہمہ تن سوپ
صف شیران زند میں چہ کم ہے کہ مر اصبہ کند دینا - کسی کا بالکل مطیع اور فرمان بردار ہو جانا
آہو آہو گیرش (اردو) آہو گیراردو میں (دوغ) مراد شش بظاہر چارون کو دوست
شکاری ہرن کے لئے متعل ہے دیکھو آہو گفتن ہے تیرا کسی کا ہو رہے یہ ہر کسی سے ہو رہے
پس آہو گیر ہرن کہہ سکتے ہیں یعنی وہ سد پایا سکتا ہے اس کا شکار ہو گیا - یہی کہ سکتے ہیں

اس لئے کہ شکار ہونا پر صاحب آصفیہ نے
 لکھا ہے کہ عاشق ہونا - مفتون ہونا - شیدا
 و والہ ہونا (دراغ) بتوں کے کوچہ سو چنانکہ (ع) سعادہ و نازل حسن تبرکات
 ہم دل فگار ہو کے چلے شکار کرنے کو آئے
 شکار ہو کے چلے نہ

آہوی تمار | استمال - تار مخفقتا
 است کہ شہریت در ترکستان و آہوی تنجا
 خیل چاقی شود - گویند کہ مشک آہوان تباری
 بیش بہا و خوب می باشد (صاحب) کہ

آہوی توام | (مقولہ) بقول صاحب
 بحر اے اسیر و صید تو آہم صاحب موتی ہم
 ذکر این کردہ مولف گو کہ این مقولہ ہم
 شوق است از مصدر صطلحی آہوی کسی
 بودن و شدن اور اینجا آہو مجازاً یعنی شکار است
 یعنی صحرائی تار کار کاہن نہ

آہوی ترک چشم | اصطلاح - بقول
 صاحب اند بوالہ فرنگ فرنگ ازہای
 مشوق است مخفی مباد کہ فارسیان چشم مشوق
 و مشوق استعارہ آہو گویند چنانکہ بر ششم آہوی چین | استمال - بقول صاحب
 و ہفتم لفظ آہو گندشت و بقول برہان ذکر اہل
 آفتاب صاحب رشیدی ہم ذکر این کردہ

مختی بہا کہ چین نام ملکیت معروف و ختن و لہبوب شمال بہت و چار کردہ (صائب ۵)

شہریت از بلا و چین گویند کہ آہوی چین چرب می سازد علم از خون آہوی حرم بہ رحم و

شہرت گرفت بوجہ صحرائی ختن و آہوی ختن خاطر ندارد غرہ جادوست این پند (ظہوری ۵)

آہو نیست کہ در صحرائی ختن پیدای شود و گش غیر راد غ محرمیت نیست پندگ دیر آہوی

در جمیع صفات بہترین و مشہورترین باشد حرم نشود (۱۱ و ۱۲) آہوی حرم بقول ابیکر

آہوی ختن را آہوی چین ہم گویند صائب مغظمہ کا ہرن۔ آپ فرماتے ہیں کہ بکرم شتر

سروری فرماید کہ ختن بضم خا و فتح تا نام و لا اسلام اطراف کعبہ میں مقامات معین تک

مشک خیز و منسوب بخوبان پس آہوے شکار کھیلنا حرام ہے اس لئے آہوی حرم

چین استعارہ باشد برای آفتاب یعنی چنانکہ جب کہتے ہیں تو یہ خصوصیت صید سے

آہوی چین در صفات خود شہرہ آفاق است محفوظ ہونے کی طوطا ہوتی ہے (رند ۵)

ہمچنان باشد آفتاب (ارو) دیکھو آفتاب خانہ دوست بھکر کئے کعبہ کے طواف پقیس

آہوی حرم اصطلاح۔ بقول صائب آہوی حرم کو سگ یلا سمجھاؤ (ہلال ۵)

سجرا ہونی کہ در صحرائی نواح مکہ مغظمہ باشد غصے کی انکھوں سے اسے صیاد دیکھے کا جو

کہ شکار آن حرام است صاحب شمس ہم ذکر تو پند بجاگ کر ہر شیر آہوے حرم ہو جائیگا پند

این کردہ صاحب اند گوید کہ حدود زمین حرم آہوی خانگی استعمال۔ آہوے باشد

جانب شرق کعبہ شش کردہ و بطرف جنوب کہ در خانہ پرورند و وحشت آن کم شدہ باشد

کعبہ دوازہ کردہ و بسوی مغرب پجدہ کردہ و (ظہوری ۵) آہوی خانگی وادی لفت

<p>چنانکه صائب گوید (۵) نسبت آهوی کم کرد و صحرا در دگر بظا هر تن و جان هر دو بهم پیوسته است (۴) جامی (۵) ای صید پیشه چاره چه سازم خدایه ایگان آهوی رمیده شود صید د انم (۶) اردو) چشمی هر ن - بجز کاهو اچکاها هر ن -</p>	<p>(۱) قانع مؤلف گوید که زرد زعفرانی طلا و پیر سپید موی و سرخ رنگ را گویند و آب زرد و زرد آب کنایه است از شراب زرد رنگ بخیال ما آهوی در اینجا بمعنی معشوق باشد چنانکه استعاره بر معنی هفتم لفظ آهوی گذشت اندرین صورت مشوق زترین تشبیهی است برای آفتاب و نیز صراحی بلورین شراب که زردی و سرخی می مثل زردان نمایان شود اگر چه</p>
<p>(۱۳۴۰) آهوی زخمی استعمال - زخم خورده آهوی است (ظهوری ۵) زیدار کشته شمشیر تغافل که بنا خویش را آهوی زخمی رنگهای گیر د (۶) اردو) زخمی هر ن -</p>	<p>اتفاق اهل لغت نسبت معنی دوم بر صراحی طلاست ولیکن معاصرین عجم با ما همزمانند که مطلق صراحی شراب است خواه بلورین باشد یا طلایی گویند که صراحیان میخانه شاهی هم بلورین طلاکار باشند محض طلایی زیرا که آب نیز رادر صراحی ذهب خالص حلاوتی نباشد و</p>
<p>(الف) آهوی زرد اصطلاح - (ب) آهوی زترین (الف) قبول صاحب اند بتقدیم محبه بر جمله (۱) کنایه از آفتاب عالم تاب (۲) صراحی طلا را نیز گفته اند و آهوی زترین هم آمده (ب) بقول برهان و کبر و ناصری و جهانگیری و رشیدی و شمس - مراد الف و صاحب مؤید یعنی</p>	<p>اعلم - بعض معاصرین عجم گویند که صراحی دست شراب اکثر مشابه به براق درست کنند و دو آن پیش میخاران سیر و میدان را مانند پس بن</p>

لفظ

خیال آہو را در اینجا بمعنی مشوق گرفتن ضرورت مند آفتاب باشد آہوی سیمین ماہ بود (انتہی) ہوز
 زیرا کہ ظہی زرین کنایہ از صراحی بلورین زرکار گوید کہ ہر گاہ آہوی زرین صراحی زرنگ را
 شراب توان گرفت (اردو) الف اورب گفتہ اند بہ صراحی کہ بر آہوی زرنگار گذشت
 دونوں کے لئے (۱) دیکھو آہو سے فلک (۲) وجہی نباشد کہ آہوی سیمین (۴) بلورین صراحی
 صراحی طلائی یا طلا کار یا صراحی بلورین جہنم و صراحی نقرئی یا نقرہ کار را گوئیم در کلام حکیم
 خاقانی کہ بالاند کو رشدگار و زرین بمعنی صراحی
 طلائی کام ہو۔

آہوی سیمین | اصطلاح - بقول صاحب زرنگار آیدہ و گاہ سیمین بقول صاحب بحر صراحی

برہان (۱) ساقی سفید پوست را گویند و آن نقرہ باشد کہ می آید و این مؤید خیال ماست
 صاحب حسنی است کہ در مجلس بہر دم شراب (اردو) گوراساقی - حسین ساقی - مذکر (۲) ماہتاب
 می دہد و بقول صاحب بحر (۲) ماہتاب بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعمل - مذکر
 صاحب ناصری و سروری بر معنی اول قانع چاند (صبا) یہ وہ فلک ہے کہ جس کے
 و گوید کہ کنایہ از ساقی سیمین و سفید روی بود سب سے عالم میں نہ ایک چال پہ دور
 چنانکہ حکیم خاقانی گوید (۵) چند خواہی ز ماہتاب رہا (۳) محبوب بقول صاحب تصفی
 آہوی سیمین پگوار زرین کہ بخورد گلزار رضا (عربی) اردو میں مستعمل (مذکر) پیارا - چاہیتا
 شمس و رشیدی گوید کہ (۳) محبوب و ساقی مشوق - (۴) بلور کی صراحی - نقرئی صراحی
 است صاحب مؤید فرماید کہ ساقی سپید پوست مونث۔

باشد کنانی القنیہ - و گوید کہ چون آہوی زرین آہوی شیر افکن | اصطلاح بقول صاحب

بر مان و بگرد و تید و اند (۱) چشم مطلوب و مشوق	نازش بجان بنگر که جانان منست به صید زبون
و محبوب را گویند و (۲) کنایه از ساقی هم صاحب	نیستم آهوی او شیر افکن است به (جامی ۱۵)
ناصری که از اهل زبانت بر معنی اول قلغینا	بیک غمزه کنی صد شیر دل را به نکار آهوی شیر افکن
جهانگیری گوید که کنایه از چشم مردم و محبوب است	چشم به (ارو و) (۱) مشوق کی آنکه (موت) (موت)
و بقول صاحب شمس و رشیدی چشم محبوب فقط	(۲) ساقی - بقول آصفیه (عربی) اردو سین قل
مولف گوید که عاده آهوی شکار شیر است که	مذکر - شراب پلایو ال (دخ ۵) پیون گا
شیر آهوی را افکند بالعکس آن شیر شکار آهوی	اج ساقی سیر ہو کر به سیر بھر شراب آئے نہ آؤہ
نقشب خیر است - فارسیان چشم مشوق را آهوی	آهوی شیر گیر اصطلاح - بقول صاحب
استعاره کنند و شیر درینجا استعاره باشد از عشق	انند مرادف آهوی شیر افکن بهر دو معنی (۱) چشم
بدین وجه که عشاق والد و شیدا دل داده چشم	محبوب (۲) ساقی صاحب ناصر ی بذیل آهوی
مشتاقان باشند - آهوی شیر افکن کنایه	شیر افکن ذکر این کرده از کلام خود سنده (۱۵)
شد بر اس چشم مشوق - آنچه صاحب	از آهوی شیر گیر چشمش به پس شیر که در کند آهوش
جهانگیری کنایه از چشم مردم گفته تلح او	ما وجه تسمیة این را بر آهوی شیر افکن بصر است
یا غلطی کتابت هم چنین ساقی هم بر بخوار	بیان کرده ایم که متعلق ازین هم باشد (اردو)
غالب است و بدور شراب شیر دلان را	دیکھو آھوی شیر افکن -
همچو رو باهی کند بنا علیہ آهوی شیر افکن	آهوی صیاد اصطلاح کنایه باشد از چشم
کنایت ساقی را هم گفتند - (ظهوری ۱۵) می یابیم	مشتوق از قبیل آهوی شیر افکن که گذشت -

(ظہوری ۵) غیر اگر دن زنجیر نگاہ تو کجاست
استعارۃً معشوق را گفته اند چنانکہ بر معنی مخفی لفظ
ہمہ شیر آہوی صیاد تو نجیر گرفت (اردو) معشوق طناز بہت
کئی آنکھ - مونث -

(۵۱۱) آہوی صیاد گیر | اصطلاح - کنایہ باشد
از شہم معشوق کہ صیاد گیر است یعنی عشاق را گنہگار
صیاد اندر گرفتار خود می کند چنانکہ ظہوری گوید (۵)
دلہا امیر آہوی صیاد گیر تست + آزاد گیت آنکہ
بصد جان اسیر تست + (ولہ ۵) جان فدای
آہوی صیاد گیر + رام گشت و صبر را در رم کشیدہ
(اردو) معشوق کی آنکھ مونث -
مچھ سے یہ کہنے لگا کیوں ہے تو نگین نامق +
(تجمل ۵) تیری ٹھوکر سے اوبت طناز نہی
اٹھا مرده یہ ہوا اعجازہ

آہوی طناز | اصطلاح - بقول صاحب
انند بھوالہ منظر العجائب از اسمای معشوق
است مولف گوید کہ طناز بالفتح و تشدید گوید کہ فارسیان معشوق را استعارۃً آہو گفته اند
نون لغت عربیت بقول صاحب منتخب نسو
و سحر یہ کہندہ و بقول صاحب لطائف ناگنڈ
دبانا زخرا مندہ و سخن برنوز گویندہ پس آہوی
طناز کنایہ باشد از معشوق مخفی مباد کہ مجرد آہوم
برہان و بحر و اند کنایہ از خورشید است بقول
استعارۃً آہو گفته اند
پس آہوی فلک کہ کنایہ از خورشید قرار یافت
بہمین معنی باشد و اگر آہور بمعنی حقیقیش گیریم
جادار وزیر کہ میدان - صفت آہو است و سحر
آفتاب تشبیہ آن باشد (اردو) آہوی فلک بقول

ہونا۔ مفتون ہونا۔ شیدا و والد ہونا لکھا ہے	آہوی کاسک توام (مقولہ) بقول
(درخ) بتوں کے کوچہ سے ہم دلفگار	صاحب اند و شمس یعنی اسیر و گرفتار پیالہ توام
ہو کے چلے پٹکار کرنے کو آئے شکا ہو گئے	مرادف آہوی توام کہ گذشت مؤلف
مصدر اصطلاحی آہوی لنگ گرفتن	گوید کہ کاسک بقول برہان بفتح ثالث و سکون
بقول دارستہ و بہار و اتند و صاحب بحر	کاف مصغر کاسہ باشد و در اینجا استعارہ باشد
بی انصافی و عاجز کشی کردن (صائب)	از چشم محبوب (اردو) دیکھو آہوی توام۔
بود مصاف توای چرخ باشکستہ دلالن پہ ہمیشہ	آہوی کسی بودن مصدر اصطلاحی۔
شیر تو آہوی لنگ می گیر و (اردو) بی نصافی	بقول صاحب بحر یعنی اسیر و صید کسی شدن
کرنا۔ دیکھا کو دکھ دینا۔ عاجز کی جان لینا۔ دے	صاحب اند بجا الہ فرنگ فرنگ ذکر این
کردہ پس قولہ ہای عجم (آہوی توام) و آہوی کو دبانہ۔	کر دہ پس قولہ ہای عجم (آہوی توام) و آہوی کو دبانہ۔
آہوی مادہ (اصطلاح) بقول صائب	کاسک توام، و آہوی اوشد کہ گذشت متیقن
اند بجا الہ بہار کنایہ از خورشید جهان آراست	است از ہمین مصدر تخفی مباد کہ آہو یعنی شکار
سندی پیش کردہ (لا ادری) سبرہ ناز	و مجاز آہو یعنی مطیع و مغلوب و والد و شیدا ہم
آسمان را در پناہ عدل او پرتع آہوی مادہ	آمدہ کہ بر معنی ہشتم لفظ آہو گذشت پس آہوی
سینہ شیر ز است پناہ این را در بہار عجم یا فیم	کسی بودن کنایہ باشد از مطیع و مغلوب و والد
و عرض میشود کہ اہل نجوم برای ہر ستارہ خانہ	و شیدا ای کسی بودن (اردو) کسی کا شکا ہونا
قرار دادہ اند چنانچہ ابو نصر فراہی در نصاب	صاحب اصقہ نے (شکار ہونا) یعنی عاشق

<p>شد اور ابا خود پیش قاضی آورده مدعی مادرش شد کہ پیش فلان صاحبی است کہ از کاغذ دژ است قاضی ملزم را با آہو مادہ طلب کرد و پرسید اوجواب داد کہ آہو مادہ ازان من است و بچہ اش را کہ بدست مستغیث بود بوجہ مور زمان نداشت و لیکن آہو مادہ بدست قاضی خودش رمی کرد و سبب آن بود کہ آہو مادہ بچہ خود را شناختہ بود و بچہ اش بوجہ نقضای زمانہ مادر خود را فراموش کردہ قاضی مستغیث را حکم داد کہ بتیہ دعوی خود پیش کند او گفت کہ آہو مدعوہ مانوس من است و بالمرم انسی ندارد و و ازینجا است کہ قبضہ اش رمی کند قاضی بہ صالح حکم کرد کہ آہو مادہ را بدست مستغیث بدہد و داد چون آہو مادہ قرین بچہ خودش قرار گرفت قاضی توجہ بصلح کرد و گفت کہ چہ فیما جواب داد کہ ہر دو را بقبضہ من بدہند چون دادندش آہو بچہ کہ مانوس مستغیث بود رمی نکرد</p>	<p>(۵) محل و عقرب است بابہرام پڑ قوس و حوت است مشتری مارام پڑ ثور و میزان چنخا زہرہ است پڑ مرزحلہ است جدی و دلو تقاضا تیر جوزا و خوشہ مہ سرطان پڑ خانہ آفتاب شیر مدام پڑ حاصل انیت کہ برج اسد مکان اصلی آفتاب است و اوج او در ان مقام میں مقصود شاعر از آہوی مادہ شمس است کہ در عربی زبان این را مونث گرفته اند و آہوی مادہ کنایہ باشد از شمس از قبیل آہوی فلک کہ گذشت (ارو و) دیکھو آہو سے فلک پڑ آہوی مالک رفتن مصدر اصطلاحی بقول صاحب بحر کنایہ باشد از ان الصافی - و گویہ کسی ذکر این نکرد حقیقت این اصطلاح را بیا جتیم و نیا فقیم بعضی از معاصرین غم گویند کہ بحکایتی است کہ شہرت دارد یعنی آورده اند کہ دزدی چالاک آہو بچہ را از خانہ صالحی بدزدی برد و بعد تہی چون آہو بچہ جوان و مانوس سار</p>
--	--

بالآخر قاضی حکم داد که آهو ماده به تنیث دادند و چنانکه بر معنی ششم لفظ آهو گدشت و مردم شکار
 صلح بچاره به ناکامی برگشت و دو آفتین حال حضرت اوست که عشاق شکار یعنی والد و شیدا
 صلح نکنند که آهو ی مالک رفت یعنی بخت او باشد چنانکه صاحب گوید (۵) ناف مشکین
 بی انصافی شد و از بهین واقعه این مصدر غزال چشم باشد مردک پند و در بادا چشم بدزان
 زبان زد عام است و استدا علم (اردو) حقا آهو ی مردم شکار (اردو) دیکهو لفظ آهو
 کاحق مار اجانا - نا انصافی هونا - چپه معنی -

آهو ی مانده گرفتن (مصدر صطلحی) | آهو ی مشکین | اصطلاح - بقول صاحب

بقول صاحب برهان کنایه از نا انصافی کردن ناصری کنایه از چشم سیاه محبوب است (منه)
 باشد و بقول بحر و رشیدی مرادف (آهو ی) (۵) با چنین آهو ی مشکین که تو داری با خود
 گرفتن و بقول بهار و دارسته عاجز گشتی کردن هم پنجه در پنجه شیران زن انداخته پنهانی مباد که آهو
 (ظهوری) (۵) رتق نمایند بن در شکار صید کنند استعاره بمعنی چشم شاد آمد چنانکه بر معنی ششم
 زهی سوار که آهو ی مانده می گیرد و صاحبان آهو گدشت - و مشکین صفت آنست یعنی
 جهانگیری و ناصری هم ذکر این کرده اند صاحب چشمیکه مردک او کلان و سیاه باشد و این در
 سروری فرماید که کنایه از (فروشنده را بخون کردن) هم باشد (اردو) دیکهو آهو ی لنگ گرفتن
 آهو ی مردم شکار اصطلاح - کنایه باشد گویا همه چشمش مردک است (اردو) چشم
 از چشم یار - فارسیان چشم شاد آهو گفته اند - سیاه یار (آتش) (۵) مرغ دل مارا پر چشم

سیاہ یا رستے پہنچے ترکان اسے شاہین کا پل آہوئے ترکہا ہے۔ (۲) وہ آسمان جس پر چھپ رہا ہو گیا ہے۔
چھدر ابر ہوا اور سپیدی ابر میں سے آسمان کی

آہوی زر | اصطلاح - بقول صاحب نیلگوئی نظر آتی ہو۔

بجر (۱) ابر کی سفیدی و سیاہی مائل باشد آہوی | بقول صاحب برہان کسریا

و بقول صاحب اندجوا کہ فرنگ فرنگ نفع اول و سکون یا ی ثانی یعنی رسیدگی و عیب

نون و سکون را می طلوع کند از فلک و رنگ ذکر این بر معنی سوم لفظ آہو ہم گذشت مؤلف

مؤلف گوید کہ حصہ بالائی و پشت آہوی گوید کہ حاصل بالمصدر آہویدن باشد کہ می

دائماً سیاه باشد و حصہ زیرین شکم سفید ہمین سند این برد آہو پای، از کلام ابو الفرج روفی

تشبہ فارسیان ابر سیاه و سپید بعض شان گذشت (اردو) رسیدگی بقول صاحب

فلک و رنگ را آہوی زر گفته اند۔ چھتر آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل۔ مونث

ما از معاصرین زبان دان واضح شد کہ آہوی زر وشت۔ بجاگتا۔

فلک نیلگون با ابر تک سفید را گویند کہ تیرگی آہویدن | بمعنی (۱) رسیدن۔ (۲) عیب

فلک بالائی ابر سپید نظر آید (اردو) (۱) وہاں عیب و ارشادن تیر وک انصریف۔ از اہل

جس میں تیرگی اور سپیدی دو نون ظاہر ہوں لغت کسی ذکر این نکرد۔ صاحب برہان

اکثر ایسا ہوتا ہے کہ ابر تیرہ اور ابر سیاه جو برستے بر لفظ آہو گوید کہ بمعنی رحم باشد چہ آہوئی

ہوتا ہے جارہتا ہے اور اس پر سے ابر سفید را نیز گویند و بر لفظ (آہوی) فرماید کہ بمعنی رسیدگی

گرتا ہے اسی مجموعی حالت کو فارسیوں نے عیب ناکي باشد مؤلف گوید کہ آہو آہوئی

هر دو حاصل بالمصدر این است و ازین که	بلغت زنند و پاژند بمعنی آهوی باشد که ترجمه غزل
تصرف این بنظر نیاید - صاحب لغت این را	است صاحب شمس و ائمه ناصری هم ذکر این
ترک کرده اند - نسبت آهوی خیال کرده می شود	کرده اند - صاحب جهانگیری بذیل دستور چهارم
که یای مصدری بر لفظ آهوی زیاد کرده اند فقط	که مثل بر لغات زنند و پاژند است ذکر این کرد
ولیکن هرگاه صاحب برهان آهوی بمعنی رم	ما بر لفظ آهوی از ماخذش ذکر کرده ایم که از لفظ آه
گرفته است و بهی نباشد که تعلق آن با آهویند	ساخته اند و همان خیال است درین لفظ هم که
قاعنه کنیم (اردو) (۱) رم کرنا - بقول حنا	بر آه) یای نسبت زیاد کرده اند (آهی) شد
آه صفتیه بجانگنا - وحشت کرنا - فرار کرنا (۲)	یعنی چیزی که منسوب است بآه و حبتن و
عیب دار هونا -	ورم کردن و اشد اعلم (اردو) و دیکهو
آهی بقول صاحب برهان بروزن ما آهوی -	

آهیانه | بقول صاحب برهان و جامع بکسر ثالث بروزن تازیانه (۱) استخوان بالا
 دماغ را گویند و آنرا عبری قحف خوانند و در (۲) بمعنی شقیقه و کاسه سر و در (۳) کام را نیز گویند که
 فک علی باشد لیکن جائیکه بملفوظ نزدیک است آنرا عبری خنک گویند - صاحبان ناصری و
 جهانگیری بر معنی دوم و سوم قانع و صاحب سروری بر معنی اول و صاحب رشیدی ذکر معنی
 اول و دوم کرده صاحب مؤید فرماید که کاسه سر و قیل نزدیک حلقوم که آنرا کام نیز گویند
 و هندش تالو نامند و نیز آنجا که بر سر کودک می جنبند کذافی القینه و در نسخه دیگر که قلی است
 اینقد زاندا است که در فرهنگ تواس بمعنی موی مؤلف گویند که ماخذ این آه است

کہ بالکلہ (یانہ) جمع شدہ - یان لغت ترکی است بمعنی طرف و جانب - کذا فی البرہان و صاحب کفر کہ محقق لغت ترک است این را بہمین معنی آورده اند رین صورت ہای آخرین نسبتی است یعنی چیزیکہ منسوب است بطرف آہ پس کاسہ سرطرف آہ است و شقیقہ کہ یک طرف سر است ہم طرف آہ باشد و علی ہذا کام ہم طرف آہ - انچہ صاحب مؤید بحوالہ فرہنگ تو اس بمعنی موی گوید - دیگر کسی ذکر آن نکرده بعض نسخ مؤید ہم ازین معنی ساکت (اردو) (۱) کھوپری - بقول صاحب آصفیہ (ہندی) مونث - کاسہ سر اور تحف کا ترجمہ سر کے اوپر کا حصہ - سر کی ہڈی (۲) شقیقہ بقول آصفیہ (عربی) اردو میں مستقل (مذکر) کن پٹی - کان اور پیشانی کے بیچ کا ملائم حصہ جہاں رگ پھڑکتی رہتی ہے (۳) کام - بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستقل (مذکر) سقف دہن تالو - خک کا ترجمہ

(الف) آمینج صاحب نواد نسبت الف گوید کہ بمعنی کشش و اسم فاعل و امر مصدر

(ب) آمینخت آمینختن و آمینخیدن است ہجو عالم آمینج و جان آمینج و دم آمینج کہ

(ج) آمینختن اردو ہاست مؤلف گوید کہ شک نیست کہ حاصل بالمصدر آمینختن

(د) آمینختہ باشد ولیکن اسم فاعل و امر نباشد زیرا کہ مصدر این سالم التصریف است کہ غیر ماضی و مستقبل و مفعول نیاید بحث کامل این بر (ج) می آید انچہ صاحب نواد امثال عالم آمینج و جان آمینج و دم آمینج آورده است کہ در ان لفظ آمینج شکل امر و بمعنی فاعلی بنظری آید - اصل آن عالم آمینج و جان آمینج و دم آمینج بنون و جیم است کہ متعلق باشد بمصدر (آمینخیدن) کہ گذشت و ما بر لفظ (آمینج) ہم اشارہ ازین کردہ ایم و بمصدر آمینخیدن

صاحب موارد بذیل مصدر آهینختن ذکر این کرده تسلیم کند که حاصل بالمصدر راست و بحواله
 قول نظامی فرماید که امر حاضر نیز (ع) شه عالم آهینخت گیتی نورد و تو توجّه بزرگوار و که در جمیع نسخ
 سکندرنامه درین مصرع عالم آهینخت بنون و حیم است نه به یا و خای مجله ب بقول صاحب
 برهان بر وزن آوینخت یعنی بر کشید و بر آورد - اعم از آنکه تیغ باشد یا چیزی دیگر خیال مادر نیجا
 همین قدر صراحت کافی است که ماضی آهینختن است و تحقیق منفیش بر (ج) می آید متعجب
 ناصری و جامع و سروری و شمس هم ذکر این کرده اند و صاحب جهانگیری از کمال تحصیل سند
 آورده (د) همچون کشف بینه سراندر کشد اهل آهینخت که نیزه تو بر آهینخت یال را و مؤلف
 گوید که (بر آهینختن) مصدری است خاص بمعنی آهینختن که بجای خودی آید و این شعر سند است
 و بدین وجه که کلمه تبرز آمد است سندان هم توان شد - صاحب پهلوی این را با آخت
 و آهینخت نوشته گوید که هر سه معنی کشیده بود و تعجب چه قدر کم تو چمی است که (ب) را در
 کرد - (ج) - بقول صاحب بحر عجم یعنی بر کشیدن و بر آوردن باشد مطلقاً (سالم اشتریف)
 یعنی بعد از حذف نون مصدر بنای ماضی اود و مشتقات سالم باشد و تبدیل و حذف در
 حروف اصلی آن راه نیابد پس درین صورت غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نخواهد بود و همینکه
 غیر سالم آن که مضارع و حال و اسم فاعل و امر و نهی باشد در استعمال اهل لسان نیامده صاحب
 برهان ذکر هر دو معنی کند و بس صاحب سروری و رشیدی فرماید که بر آوردن تیغ از خلاف باشد
 صاحب مؤید این را مراد اف آختن گوید و بر آختن یا تمیم معنی صاحب برهان و بحر شفق صاحب
 نوادر را به تخصیص معنی با سروری و رشیدی اتفاق است گوید که بر کشیدن تیغ و خنجر و مانند آن باشد

صاحب موارد ذکر مختلف معنی خاص و عام کرده است و بس مؤلف گوید که (آه یختن) و (آه یختن) یکی است و در دو کلمه بر زاده است و فارسیان آن را در استعمال و محاوره خود داخل کرده اند و صاحبان لغت هر دو را بیک معنی گرفته - پس استعمال (بر آه یختن خراطوم) دلیل تقسیم معنی باشد نه تخصیص و ما را با تعمیم پندان اتفاق است (حکیم اسدی ۵) بر آه یختن خراطوم فیل از زره به پیچید و چون رشته بر زور گره نه (آه یخته گوش) که در لغات این می آید هم مؤید تقسیم معنی است با جمله آه یختن مصدر است که ماخذ آن آه باشد و خیال ماهر این (آه یختن) بود معنی آه کشیدن که آه یختن یعنی مطلق بر کشیدن هم گذشت پس مجازاً بمعنی کشیدن هر چیز متعل شد و از کثرت استعمال الف را حذف کردند و بعلا مت حذف الف های هوز را فتح دادند - آه یختن شد همین سبب باشد که بعض تحقیقین در آه یختن (های هوز را مفتوح گرفته اند چنانکه در بحث آن گذشت پس اندرین صورت آه یختن مخفف آه یختن نباشد چنانکه بجایش نوشته ایم خیال دیگر عجیب نیست که آه یختن مرکب باشد از آه (و آه یختن) یا ضن فزاد آه یختن است پس بکثرت استعمال (آه یا یختن) بحذف الف و سکون یا (آه یختن) شدند درین حالت آه یختن (بدون تنانی) را مخفف آه یختن گرفتن عیبی ندارد و کسره با علامت حذف یا باشد برای تحقیق که های هوز در آه یختن مکتوب خوانند و الله اعلم بالصواب (و) بقول صاحب بر زبان و ناصری بر وزن آه یخته بمعنی بر آورده و بر کشیده صاحب نوادر به تسلیم مفعول آه یختن گوید که پس جامه هم باشد که جلا بان وقت بافتن بر پهنای جامه ستوار کنند (یعنی مرادف آه یخته که گذشت) دیگر کسی ذکر این نکرد و نه سندی پیش شد (ار و و) (الف کشش - بقول مصنف فارسی)

اردو میں متعل (مونث) کشیدن کا حاصل بالمصدر کشیدگی۔ کھنچاؤ۔ (ب) کھینچا۔ نکالا۔

ماضی مطلق (ج) کھنچا۔ مکانا مصدر (د) کھنچا ہوا۔ نکالا ہوا۔ بلحاظ معنی آخرین دیکھو پانچویں۔

آہنختہ گوش | اصطلاح۔ بقول صاحب

بمعنی کشیدن مخصوص بہ تیغ و خنجر و مانند آن چنانکہ

اندر بجائے بہار از صفات اسب و خنجر این

است آہنختہ گوش چنانکہ (لاادری) قوی

اور تن شیر تریان شد نہرہ آب پد صاحب

قوائم و فرہ بہرین و چیدہ میان پد دراز گیسو

موارد ہم بذیل مصدر آہنختن ذکر این کردہ و گو

آہنختہ گوش گرد شکم پد حیف است کہ مادر بہا عجم

اہل لغت ازین سکت مولف گوید کہ مابہر

آہنختہ گوش نیافتیم تحقیق نہ پیوست کہ این شعر

مال کسیت۔ بائی حال صاحب انند مہ

و بس۔ عرض بر ترک تقویٰ داشت دیگر کسی

ذکر این نکرد (اردو) صاحب آصفیہ نے

کنوتی پر لکھا ہے کہ گھوڑے کا کھڑا ہوا کان۔

کنوتیان اسکی جمع۔ پس کھڑی کنوتیوں کا

گھوڑا کہہ سکتے ہیں۔

آہنختہ گوش | اصطلاح۔ بقول صاحب

بمعنی کشیدن مخصوص بہ تیغ و خنجر و مانند آن چنانکہ

اندر بجائے بہار از صفات اسب و خنجر این

است آہنختہ گوش چنانکہ (لاادری) قوی

اور تن شیر تریان شد نہرہ آب پد صاحب

قوائم و فرہ بہرین و چیدہ میان پد دراز گیسو

موارد ہم بذیل مصدر آہنختن ذکر این کردہ و گو

آہنختہ گوش گرد شکم پد حیف است کہ مادر بہا عجم

اہل لغت ازین سکت مولف گوید کہ مابہر

آہنختہ گوش نیافتیم تحقیق نہ پیوست کہ این شعر

مال کسیت۔ بائی حال صاحب انند مہ

و بس۔ عرض بر ترک تقویٰ داشت دیگر کسی

ذکر این نکرد (اردو) صاحب آصفیہ نے

کنوتی پر لکھا ہے کہ گھوڑے کا کھڑا ہوا کان۔

کنوتیان اسکی جمع۔ پس کھڑی کنوتیوں کا

گھوڑا کہہ سکتے ہیں۔

(الف) آہنختیدن | الف بقول صاحب

نون اول را یا جیم عربی را خا کردہ باشند۔ اما

(ب) آہنختیدہ | نوادر لمصادر مراد

وجود آہنختیدن بجای خودش در (موارد)

آہنختن و بقولش کہ بر مصدر را ہنختن گذشت

مولفیش را ذمہ دار کند کہ او بر آہنختیدن در

آہنختن و بقولش کہ بر مصدر را ہنختن گذشت

مولفیش را ذمہ دار کند کہ او بر آہنختیدن در

آہنختن و بقولش کہ بر مصدر را ہنختن گذشت

مولفیش را ذمہ دار کند کہ او بر آہنختیدن در

آہنختن و بقولش کہ بر مصدر را ہنختن گذشت

مولفیش را ذمہ دار کند کہ او بر آہنختیدن در

آہنختن و بقولش کہ بر مصدر را ہنختن گذشت

مولفیش را ذمہ دار کند کہ او بر آہنختیدن در

آہنختن و بقولش کہ بر مصدر را ہنختن گذشت

مولفیش را ذمہ دار کند کہ او بر آہنختیدن در

آہنختن و بقولش کہ بر مصدر را ہنختن گذشت

مولفیش را ذمہ دار کند کہ او بر آہنختیدن در

آہنختن و بقولش کہ بر مصدر را ہنختن گذشت

مولفیش را ذمہ دار کند کہ او بر آہنختیدن در

تحقیق نبرد داشت و نقل و تصرف کا تیان نوادور در تالیف خود روا داشت (ب) آهینختن - (ب) آهینختن -	مفعول اوست (ار دو) (الف) دیکھو
(الف) آهیک (الف) بکسرهای تہوز بقول صاحب نواد یعنی ششم اسم فاعل	
<p>(ب) آہیکیدن (وامرہم) مرادف آہینچ (کہ گذشت ما اختلافی کہ در امر و اسم فاعل</p> <p>دایم بر لفظ (آہینچ) صراحت آن کردہ ایم و آن متعلق باین ہم باشد و (ب) بقولش مرادف</p> <p>آہینچیدن - از سند ساکت و دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد خیال می کنیم کہ اہل مطابع</p> <p>آہینچیدن و آہنگ را آہیکیدن و آہیک کردہ باشند و تا نید این خیال ازین می شود کہ در</p> <p>نواد المصاد را آہینچیدن و آہنگ کہ متعلق بہین مقام بود ترک شدہ عجب است از صاحب</p> <p>موارد کہ آہینچیدن و آہنگ را ہم بجای خودش قائم کرد و آہیکیدن و آہیک را نیز قائل</p> <p>(ار دو) دیکھو آہینختن -</p>	
<p>آہین (بکسرهای تہوز و سکون یا ی حطی بقول صاحب انند بجا الہ فرہنگ فرہنگ یعنی</p> <p>آہین است کہ گذشت - دیگر کسی ذکر این نکرد اما تا نید این از (آہین آشیان) می شود</p> <p>کہ می آید - (ار دو) دیکھو آہین -</p>	
<p>آہین آشیان احتمال - بقول صاحب گذشت ما بحث این تفصیل بہا بخاکر دہیم</p> <p>شمس منقل باشد مرادف (آہنین آشیان) کہ (ار دو) دیکھو آہنین آشیان -</p>	
الف ممدوده بایای حطی	
آی (بقول صاحب سروری (۱) بمعنی آمدن باشد و (۲) امرا بدن نیز (خلاق احانی	

(۱۵) باقتضای ارادت ہنار حکم خدای پراساس مصلحت روزگار بشود آسے پلاسی جرجانی
 (۱۶) ہمہ شب در خراج و قلب لشکر پڑو آسے و پڑو آسے و گیت پڑو فرماید کہ از
 سند اول معنی دوم ہم پیدا می شود مؤلف گوید کہ مقصود صاحب سروری از معنی
 اول حاصل بالمصدر است کہ ذکرش بلفظ (آمد) گذشت بقاعدہ فارسیان حاصل بالمصدر
 بر وزن ماضی و امر ہر دو آید و این کلیتہ نباشد متعلق بمعنی دوم عرض کنیم کہ (آ) بدون یا
 کہ در آغاز کتاب گذشت مخفف همین است و از مصدر آیدن ہم توان گرفت کہ می آید
 صاحب تاریخ رشیدی (مردم کار آسے) را بمعنی (مردم کار آمد) آورده (۳) بقول صاحب
 جهانگیری بمعنی آہ آمدہ سندش از کلام سعدیست (۵) بضر پڑوہ باد آنکہ بر تو بدخواہی
 کہ بار دیگرش از سینہ بر نیاید آسے چنانی مباد کہ بقاعدہ فارسیان ہای تہوز بابی تحتانی
 بدل شود چون شایگان از شاہگان (ارو) (۱) آمد۔ و یکھو لفظ آمد کی دوسری معنی (۲) آ
 و یکھو لفظ (آ)۔ صاحب ساطع نے اس کے مصدر (آنا) کو سنسکرت لکھا ہے اور
 بقول امیر ہندی (۳) یکھو آہ۔

<p>ای آئی (اصطلاح) بقول صاحب بحر عم بمعنی آمد امیر زاہد بن محمد حسین گوکانی در تاریخ رشیدی گوید "با آنکہ خبر آئی آئی شاہی پد رم بجگیر کر رفت (ارو) و یکھو آمد آمد۔"</p>	<p>بیگ خان راشنودہ بود تہیہ بہاب علاج شاہی بیگ خان مشغول ناگشتہ در پئی دفع</p>
<p>ایا بقول صاحب برہان و جامع با تحتانی بالف کشیدہ (۱) کلمہ متنی و (۲) استفہام باشد گوہ بجہت استفہار و استخبار نیز کار بر بند چنانکہ گویند کہ آیا این مقصد بحصول خواهد پیوست</p>	

یائے و (۳) گاہی در مقام شاید و احتمال دارد۔ ہم گفتہ میشود صاحب ناصری و سروری برنی
 اول و دوم قانع و صاحب رشیدی و پہلوی برنی اول و صاحب مؤید بحوالہ شرفا مہر برنی
 اول و بحوالہ (رسالہ علمی) برنی سوم قناعت کند (حافظ شیراز ۵۱) آنا نگہ خاک را بنظر کرمیا
 کنند؟ آیا بود کہ گوشہ چینی با کنند؟ (دلع) بود آیا کہ در میکدہ ہا کشا یند؟ (دولہ ۵۲) ای در
 نظرناز تو سلطان و گدای پیچ؟ آیا خبری ہست ز حال دل ما پیچ؟ (جامی ۵۳) مئی دانی آیا کہ
 آگاہ مینی؟ از گوشہ آن خوبی و لطف زائل؟ شکسپیر صراحت این کند کہ این لفظ فارسی
 زبان است و صاحب کثر لغات گوید کہ آیا تبرکی بمعنی کف دست باشد کہ بعضی آن را راقعہ الید
 گویند و بفارسی کلمہ استفہام مؤلف عرض می کند کہ در انہما رقتا و آرزوی دل فارسیان و اکثر
 ہندیان ہر دو کف دست را پیش کنند و در استفہام یک کف دست را بجرکت آرند و ہمچنین
 در احتمال۔ و این حرکات کہ تعلق بدست و کف دست دارد عجبی نیست کہ با ماخذ این لفظ
 تعلق دارد یعنی معنی آیا کہ تبرکی کف دست است اصل باشد و معنی فارسیان مجازان
 و اللہ اعلم۔ باقی حال استعمال آیا بمعنی دوم بردو قسم است یکی برای استفہار و استخبار
 و دوم برای استعجاب چنانکہ صاحب کثر لغات صراحت این کردہ است (ارو و)
 (۱) کاش بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعل۔ کلمہ تمنا۔ خدا کرے۔ خدا ایسا کرے
 کیا اچھا ہو۔ حسرت۔ خواہش۔ آرزوان سب موقعوں پر بولتے ہیں (اسیر ۵) رون
 محشر کو گناہوں کا نہ ٹھکارتا؟ کہیں ای کاش جو ہونی تھیں نہرا میں ہوتیں؟ (۲) آیا
 بقول امیر (فارسی) اردو میں مستعل۔ کلمہ استفہام۔ کچھ پوچھنے کے لئے (انشا ۵) کہنے کا

کروں طوف کہ تجانے کو جاؤن۔ کیا حکم ہے محکوہ ارشاد و سرے حق میں بھی کچھ ہو لیگا آیا
اے پیر طریقت ہم کہتے ہیں کہ (کیا) کا استعمال موقع استعجاب میں بھی ہوتا ہے جی
کیا واقعی ایسا ہوا (۳) شاید بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں متصل۔ حرف شک۔

(۱۰۳۸)

آیات خاستن | استعمال۔ صاحب | آیات زیبائی | استعمال۔ باضافت

آصفی بذیل لفظ آیہ از انوری سندی آورده تائی فوقانی از قبیل آیات حسن است کہ
بمعنی ظاہر شدن آثار و علامات است گذشت سندان از کلام جامی بر استعمال
(۵) از حرفهای تینت آیات فتح خیزد گذشتہ مذکور شد (ارو) آیات زیبائی۔
تالیف آیہ آری بہت از حروف مجمہ کہ کہتے ہیں (مذکر)

(۱۰۳۹)

(ارو) آثار ظاہر ہونا۔ آتش (۵) چکر آیات فاطر (اصطلاح) باضافت تائی

چمن میں پختہ کرو میوہ ہاے خام و ظاہرین فوقانی اشارہ باشد آیات مخصوص کہ متعلق
رخ سے آپ کے آثار آفتاب و آثار عیان بذکر فطرت زمین و آسمانست چنانکہ در سورۃ
ہونا بھی کہتے ہیں۔ آتش (۵) آثار عشق انعام (علی بن علیہ الیل را کوکبا) تائی
انہکون سے ہونے لگے عیان و بیداری و جہت و جہی للذی فطر السموات و الارض
کی ترقی ہوئی خواب کم ہوا و آثار پیدا ہونا حنیفا و ماناسن الشکرین) و نیز آیاتی کہ در
بھی (غافل ۵) بہار خط خوابان سے ہیں اشارت است بہین مئی۔ مخفی مباد کہ ہر دو
آثار خزان پیدا و عبث تو شفیقہ ہے تقدیر لفظ این عربی است و فارسیان تبرکیب
اس خط باطل کا

فارسی استعمالش کردہ اندجامی فرماید (۵)

خلیل اللہ آسا بتائید فطرت پہنچا آیات فاطمہؑ این بقاعدہ عربی قائم کردن چنانکہ طرز بحر
مخوان زین ہیا کل نہ ماتحقیق لفظ آیات بر و وارستہ باشند درست نیست مارا بابہار
(لفظ آیت) پیش می کنیم انشاء اللہ (اردو) اتفاق است (اردو) آیات متشابہ۔
آیات فاطمہؑ کلام اللہ کی وہ آیتیں مراد بقول امیر۔ اردو میں متعل۔ اسکی تفریف
ہیں جن میں فطرت زمین و آسمان کا
حقیقہ کے نزدیک یہ ہے کہ باری تعالیٰ اور
حضرت رسول اللہ صلی علیہ وسلم کے سوا دوسرے شخص
ذکر ہے۔

آیات متشابہ (اصطلاح) بقول بہار
آیاتیکہ تفسیر آن محتاج بتاویل است چون
(الرحمن علی العرش استوی) و (ید اللہ فوق
الیمین) از کلام خان آرزو سنا آردہ۔
(۵) ماند اگرچہ مصحف گل روی یا رازنامہ
چو آیہ متشابہ ماقول است نہ صاحب بحر
مصحفاتی ہم ذکر این کردہ و آیات متشابہ
را عنوان قرار دادہ و سند وارستہ ہمچنین شعر
مؤلف گوید کہ آیات جمع آیت و متشابہات
صفت آن در جمع اما فارسیان تبرکب خود
بصفت متشابہ استعمال کردہ اند پس عنوان
و تانیث تذکر داغ مرحوم کا بھی یہی قول تھا

لیکن بعض معاصرین لکھنؤ اس کو نوٹ مانتی بر لفظ آیت می آید۔ و محکمات صفت
ہیں۔ اس لئے کہ آیت کی جمع ہے اور آیت آنست (ارو) بقول امیر آیات محکم
نوٹ ہے۔ صاحب رسالہ کا قول ہے کہ اس آیت کو کہتے ہیں جس میں احتمال نسخ و
(جو جمع بقاعدہ عربی ہو اس کو منکر بولتے ہیں) تبدیل کا باقی نہ رہے اس کی دو صورتیں ہیں
صرف دو چار لفظ مستثنیٰ ہیں (نسخ) یہ لفظ ایک وہ کہ اس آیت کی دلالت ایسے
اُن میں داخل نہیں ہے مؤلف کو اس تو قائل ہے معنوں پر ہو کہ کسی حالت میں اُن معنوں
آیات محکمات (اصطلاح) با ضابطہ کا منسوخ ہونا ممکن نہو جیسے وہ آیات جو
تای فوقانی و ضمیم بقول صاحب بحر آیات دال ہیں باری تعالیٰ کی توحید اور صفات
محتاج بنا ویل نیست و حکم آن بنظر ہر معنی پر اس محکم کو محکم بعینہ کہتے ہیں۔ جیسے (ان شاء اللہ)
باشد۔ بہار و وارستہ ہم ذکر این کردہ وار علی کل شئی قدیر، یا اللہ لا الہ الا ہو تعالیٰ تعویذ
سلمان ساجی سند استعمال این آوردہ ہے مؤلف کہتا ہے کہ آیات جمع ہے آیت
محکم باو ملک ترانا اساس دین و آیات کی اور امیر نے جو تعریف فرمائی ہے وہ آیت
محکمات و احادیث محکمات و بحث آیات محکم کی ہے۔

آیاں بقول صاحب شمس جنبی از سرب کہ آنرا سرب سوختہ گویند چنانکہ شاعر گویند
(الاداری ۵) کمر از لعل و بزم داری و تاج از مرجان و قصب از شوشہ و فولاد چروق
از آیاں مؤلف گوید کہ صاحب برہان بہین لفظ را بای متوحدہ عربی (آبار) نوشتہ کہ
بجای این گذشت کہ مرکب است (الآب) و (آر) بمعنی آرنڈہ آب۔ بدین وجہ کہ سرب

سوخته رطوبات زخم و موافق را بر روی می آرد و فارسیان آنرا (آب آذر) نام کرده اند
است که ما این وجه تسمیه را بر لفظ (آبار) فرو گذاشتیم عجیب نیست که صاحب شمس قباچ
این را بایای تختانی (آبار) نوشت غلطی کتابت مطبع را درین دخلی نیست زیرا که سلسله
در دلیف لغت این را بذیل الف مهدوده بایای تختانی قاعده کرده دیگر اهل لغت ازین لفظ
ساکت اند (ار دو) و بکجو آبار -

آبار | بقول صاحب برهان بر وزن آواز (۱) نام غلام سلطان محمود غزنویست و بعضی گویند
(۲) نام یکی از امرای سلطان ابراهیم بن مسعود بن محمود غزنوی صاحب جامع و سروری
بر بعضی دوم قانع صاحب ناصری نسبت منی اول گوید که نام غلام و محبوب سلطان محمود
بود که بظنات و ملاحظت و صباحت و رشادت و جلالت موصوف و معروف بود و
بعد از سلطان نیرامارت سپاهی یافته بجهت فتحی و خدمتی - سلطان مسعود نسبت و قزو ار
و یک خروار زر مسکوک بوی بخشید - چنانکه حکیم ابوالحسن فخری گفته (۳) امیر بکجو آبار و بای
دل و بازوی خسرو روز پیکار و دلیران از پیش روز کوشش و همی لرزنده چون برگ سپید
نه بر خیزد و دل داد محمود و دل محمود را بازی پندارد خداوند جهان مسعود محمود و که او را زار
همی بخشید بخروار و بد و بخشید مال خطه نسبت و خراج خطه مکران و قزو ار و قریب که آبار عمر مقو
در یافته با سلطان ابراهیم بن مسعود نیز ملازمت خدمت داشته هم او گوید که آنکه بعضی این
نام را دو نفر دانسته اند خطاست او در چهار صد و چهل و نه وفات یافت صاحب شمس با
برهان متحقق - به تحقیق ما این لغت ترکی است بمعنی شب سر و شب هفتاب که دانی کنز لغات

پس عجیبی نیست کہ محمود غزنوی غلام خود را کہ با وجود سیاهی رنگش ملاحات او همچو شب ماه روشن بود۔ مجازاً آیان نام نہاد والد اعلم۔ (اردو) آیان (بالف مقصورہ) بقول امیر فارسی (اردو) میں متعل (مذکر) سلطان محمود غزنوی کے ترکی غلام کا نام جبکو وہ بہت چاہتا تھا۔ (رنگ س) اسے عشق تیری بندہ نوازی کا ہون غلام پڑ محمود کو غلام بنایا یا رکا پڑ

<p>آ یازی بقول صاحب جہانگیری (۱) سند ابو الفرح جد ہم۔ مؤلف گوید کہ پانچم نام کی از امر اسے سلطان ابراہیم بن سعود باریک کہ زنان بالای چشم بر بندہ کہ آزا محمود غزنوی۔ استنادش از کلام ابو الفرح چشم آویر ہم گویند اختر ع آیان است و از رونی است (س) کند کار تیر آ یازی بیانی نسبتی آ یازی یا بدون مدایازی گفتن عجیبی شل ہندی و نیزہ تازی پد صاحب شش نذر و لیکن بہ سند کلام ابو الفرح (آ یازی) بمقصود ہمزبان ش و در بعض نسخ جہانگیری بدو (یعنی آیان) گفتن تتم است زیرا کہ شاعر (تیر آ یازی) نوشتہ یای آخر (آیان) نوشتہ و در بعض نسخ شمس جہانگیری است یعنی تیر کی نوبت آیان است (اردو) دیکھو آیان</p>	<p>آ یازی بقول صاحب جہانگیری (۱) سند ابو الفرح جد ہم۔ مؤلف گوید کہ پانچم نام کی از امر اسے سلطان ابراہیم بن سعود باریک کہ زنان بالای چشم بر بندہ کہ آزا محمود غزنوی۔ استنادش از کلام ابو الفرح چشم آویر ہم گویند اختر ع آیان است و از رونی است (س) کند کار تیر آ یازی بیانی نسبتی آ یازی یا بدون مدایازی گفتن عجیبی شل ہندی و نیزہ تازی پد صاحب شش نذر و لیکن بہ سند کلام ابو الفرح (آ یازی) بمقصود ہمزبان ش و در بعض نسخ جہانگیری بدو (یعنی آیان) گفتن تتم است زیرا کہ شاعر (تیر آ یازی) نوشتہ یای آخر (آیان) نوشتہ و در بعض نسخ شمس جہانگیری است یعنی تیر کی نوبت آیان است (اردو) دیکھو آیان</p>
--	--

آ یاس | بقول صاحب ناصری بذیل لفظ (آیان) همان آ یاز است بہ تبدیل زای معجمہ با سین و بدون مدو صاحب شش بالمد مرادف (آیان) آورده دیگر کسی ذکر این نکرد (اردو) دیکھو آ یاز۔

آ یان | بقول صاحب ناصری بروزن شایان بمعنی (۱) آئینہ چنانکہ روان بمعنی (۲) تحقیق ما مجازاً همان و (۳) چیرہ کی بی فکر بخاطر آید و بہوت حاصل شود و بقول رشیدی آئینہ و آنکہ بہوت بفکر آید۔ و متعارف باشد۔ صاحب سروری بحوالہ تحفہ السعادت فرماید کہ

(۴) بسای حقی بر وزن پایان بمعنی شب و راز برای معنی دوم سندی از کلام طهوری یافته ایم
 (۵) تا در سیکده آید زاهد بدرون می برش آیان است: صاحب اند از جلالای طباطبائی
 سندی آورده (نشر) چشمه در لطافت مانند لطیفه آیان غیر مصنوع به تحقیق (۵) آیان
 بهنشی شایان هم آمده چنانکه مخانی لمخی گوید (۵) لکرت راطفه آیانست بر چرخ فلک
 مجلس را بنده شایان است بر خلد برین: مخفی مباد که بقاعده فارسی هرگاه بر آخر صیغه
 امر حاضر الف و نون زیاده کنند اسم حالیه شود که از آن کیفیت فاعل یا مفعول یعنی ضد
 یا وقوع فعل بطور تواتر و استمرار یافته شود و از همین قاعده باشد آیان از (آئے که صیغه
 امر حاضر است) و روان از (رو) معنی اول حقیقی است و معنی ۲ و ۳ مجاز آن و لمجانا دیگر
 معانی اسم جامد باشد (رو) (۱) آینولا (۲) همان - نگر (۳) و بات جو بغیر فکر خیال مین آجات
 (۴) بڑی رات (۵) شایان بقول آصفیه (فارسی) اردوین متصل بمعنی زیاده موزون سلاطین

آیانی بقول و ارسته (۱) مراد ف شایگی	تراز خامه شد ز آیانی: مادرین شعر آیانی
بر خوبی هر چیز استعمال کنند طغرا در قصیده تجوید	را بمعنی تیزی و چستی گیریم و آن بهتر از آسانی
گوید (۵) دل چپ نمائی ثمره ز آیانی چشک	است زیرا که بخمال (آیانی) حاصل بالمصدر
تخیل فرای که از شوخی ایمان بهار گوید (۲) خوش آیند طغرا	ست از (آمدن) بر صیغه امر حاضر الف
و تعریف مکان ۵ زیر لب لاف داده آینش: بجان	و نون و یا زیاده کرده حاصل بالمصدر ختنه
میتوان بود قربانیش (۳) آسانی هر چیز (واله هر دی)	چون از رفتن روانی (مراد ف آمد- که هم
۵) براه خامه گذر کرد پیشتر از فکر بصفحه زو	حاصل بالمصدر است) و معانی دیگر که مذکور

شد۔ مجازاً (ارو و) (۱) شایستگی بقول	تشریف آوری۔ آدم موٹ (۳) آسانی و کمیو
صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعمل	آسانی۔ ہماری رائے کے مطابق معنی سوم کا
(موٹ) درستی۔ تہذیب۔ قابلیت (۲) ترجمہ (پھرتی) موٹ بمعنی چستی۔ جلدی۔	

آیت | بفتح یاء تحتانی لغت عرب است بتای مدورہ فارسیان این را بقاعدہ خود بتای دراز استعمال کرده اند ولایہ بہای ہوز ہم و این در عربی بحالت وقف مخصوص است۔ بیان مکملش بجای خود آید۔ بقول منہی الارب (۱) بمعنی شخص و کالبد مردم (۲) عبرت و (۳) یک سخن تمام از قرآن و (۴) نشان و جمع این بقاعدہ عربی آیات و در فارسی آیات و آیت ہا مستعمل۔ سند این در محققات می آید فارسیان این را بمعنی ۳ و ۴ استعمال کرده اند و بقول صاحب زند بمعنی سوم بلند و متین از صفات اوست و بالفظ برخاستہ مستعمل (ارو و) آیت۔ بقول امیر (عربی) اردو میں مستعمل موٹ۔ اسکی جمع آیات (عربی کے قاعدہ سے) آیتین (اردو کے قاعدہ سے) قرآن شریف کا جملہ جیسے (قل ہو اند احد) (در شک) قرآن روے یا رہے باتین بین آیتین؛ جلد عذار جلد کلام مجید ہے؛ نشان بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اسم مذکر۔ شمار۔ علامت۔ (نصیر) جن گن نام تو رہاے گا اپنا یار و پو گونشان صنمہ دنیا سے ہمارا مل جائے

آیت ایام استعمال۔ باضافت تائی کہ آیت لغت عربی است بمعنی نشان و	
نوقانی بقول صاحب بحر عجم آفتاب و ماہ علامت۔ ذکرش بجای خود گذشت و ایام و بقول مؤید آفتاب و متاب مؤلف گوئے ہم لغت عرب باشد جمع یوم فارسیان بمعنی	

<p>مطلق وقت و ہنگام نیز آیت ایام کبریٰ از اسمای معشوق است دیگر کسی ذکر این نکرد فارسی نشان لیل و نہار باشد کہ از برای روز و این کنایہ باشد کہ شاد برانسان خوبی گفتند آفتاب است و از برای شب ماہ (اردو) (اردو) معشوق بقول آصفیہ (عربی) اہم دیکھو آفتاب - چاند - بقول صاحب آصفیہ مذکر - وہ شخص جس پر دوسرا شخص عاشق ہو (ہندی) مذکر - قمر - ماہ - مہتاب - چند رمان جیسے (ع) معشوق کی ذات بے وفا ہے نہ (مالک ۵) ہاتھ آجائے جو مجھ کو تیرگی ظلمات آیت فریب دگی (اصطلاح) باضافت</p>	<p>کی نہ چاندین سمجھوں اسے اپنی شب و بھر کا نہ نامی فوقانی بقول صاحب اند بجا کہ منظر العجا آیت حسن استعمال - باضافت نامی مرادف آیت خوبی، دیگر کسی ذکر این نکرد۔ فوقانی نشان حسن باشد - ہر دو لفظ نعت عرب و این کنایہ باشد (اردو) دیکھو آیت خوبی است فارسیان تبرکب فارسی استعمال کر کے آیت مقصود اصطلاح - باضافت سند این بر آیات زبانی، از کلام جامی گذر نامی فوقانی بقول بحر شاعر باشد یا طبعی (اردو) آثار حسن - کہہ سکتے ہیں - قدامے اللہ و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم - حسب اردو نے آثار کا استعمال بطور واحد بھی کیا ہے مؤید و انہم ذکر این کردہ اند - مخفی مباد کہ دیکھو امیر اللغات میں (آثار) علامت حسن بھی ہر دو لفظ نعت عرب است فارسیان تبرکب کہہ سکتے ہیں - فارسی کنایہ قرار داده اند (اردو) اردو</p>
<p>آیت خوبی (اصطلاح) باضافت نامی میں اس کا استعمال نہیں ہے اور نہ اس کے فوقانی بقول صاحب اند بجا کہ منظر العجا لئے کوئی خاص اصطلاح ہے - فارسیوں نے</p>	<p>آیت خوبی (اصطلاح) باضافت نامی میں اس کا استعمال نہیں ہے اور نہ اس کے فوقانی بقول صاحب اند بجا کہ منظر العجا لئے کوئی خاص اصطلاح ہے - فارسیوں نے</p>

کلام مجید کی ایک خاص آیت کو جبکا ذکر اوپر ہوا ہے (آیت مقصود) کہا ہے -

آئین | بفتح یای تحتانی بقول صاحب جامع اللغات نام دو ائیت کہ بعربی آن را زعر و گویند۔ دیگر محققین فارسی ازین ساکت صاحب محیط بر لفظ زعر و فرماید کہ سب صحرائی است کہ بفارسی - دولانہ - کیل - کالنج و بشیرازی لیلک و باصفہانی سرخ آراگونج و زرد آراشر ذوک نامند و تبرکی یثیان و نزو عربان مشہور بہ شجر اللہ و نوعی از فواکہ باشد۔ سرودر آخردوم خشک در اول بعضی بالعکس گفته اند و ربتانی قبض بشیر از کوہی است (لخ) (ارو) جنگلی سب - مذکر۔

آتشک | بقول صاحب سروری بروزن ماندہ شر آتش باشد و آتشک نیز گویند بروزن پاکیزہ۔ صاحب رشیدی فرماید کہ این بخند یا مخفف آتشک است مؤلف گوید کہ اگرچہ صاحبان لغت فرس صراحت نکرده اند ولیکن معلوم میشود کہ این لغت ترکی است زیر کہ (آمی) بزبان ترکی قمررا گویند و ترک ہم لغت ترکیست بمعنی مهمم یعنی آواز کنندہ پس (ماہ آواز کنندہ) شر آتش را بدین وجہ نام کردند کہ شررا آتش پیدا میشود بہمان وقت کہ آوازی در آتش پیدا شود و آتش آواز دہد چون ہنرم مطوب باشد واللہ اعلم۔ مخفی مباد کہ تشبیہ شر با ماہ در درختندگی است و بخیاں ما این تشبیہ غیر تام باشد صاحب جامع اللغات بر این لفظ این قدر اشارہ کردہ است کہ ترکی است (ارو) شرر۔ بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متعل۔ آگ کی چنگاری (شہیدی) آتش پر سی جھڑنے لگے شر نہ ٹپ تو بلبل زار بس چلیگا قفس چلیگا قفس چلیگا قفس۔ چلیگا قفس

ایستنه | بقول صاحب برہان باتامی قرشت دنون بر وزن دارشکنہ (۱) جاسوس (۲) چا پلوس را گویند۔ صاحبان ناصری و جامع ومؤید و انند ہم ذکر این کرده اند بخیل ماین اصل است و آیشنه بجذف تائی فوقانی و آیشنه بجذف تا و نون کہ بہمین معنی می آید مخفف این و فارسیان (ایشنه) بالف غیر ممدودہ ہم بہمین معنی گرفته اند کہ بجای خود آید۔ حقیقت اینست کہ در اکثر الفاظ ممدودہ و مقصورہ متعلق از محاورہ مقامی است یعنی بعض الفاظ را اہل شیراز با ممدودہ خوانند و اہل اصفہان و تبریز مقصورہ یا بالعکس آن و این باب و لہجہ ہر یک مقام تعلق دارد۔ بالجلہ ماخذ این لغت (ایش) است کہ ترکیب است بمعنی حکم۔ کار۔ عمل۔ شغل۔ مصلحت۔ حاجت۔ صنعت۔ (کذا فی کثر لغت) فارسیان لفظ تنہ را با او مرکب کردند کہ بقول برہان بمعنی تن۔ تنیدہ عنکبوت۔ تمبو و رضا آمدہ پس (ایستنه) بالف مقصورہ بمعنی (تن مصلحت۔ و حاجت) یا (تار عنکبوت مصلحت و حاجت) کنایہ باشد از جاسوس و چا پلوس و عجیب نیست کہ در محاورہ بعض مقامات تلفظ این بالف ممدودہ قرار یافت و انداء علم (ارو) مصلحت کا شخص یا مصلحت کا جال بچہانے والا۔ کنایتہ جاسوس کو کہ سکتے ہیں۔ اسی طرح چا پلوس کے لئے حاجت اور غرض کا استعمال اسی ترکیب کے ساتھ ہو سکتا ہے الحاصل (۱) جاسوس بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متعل (مذکر) مخبر۔ بہیدی۔ ایک ملک کی دوسرے ملک میں خبر لیجانے والا (عالم) پھرین بین جاسوس یا تو گھر گھر ادھر ادھر سے اُدھر تہا کار (۲) چا پلوسی کرنے والا۔ صاحب آصفیہ نے (چا پلوسی) کا ذکر کیا ہے (فارسی) آند

مستقل (مونث) چرب زبانی سے فریفته کرنا۔ میٹھی باتوں میں تعریف کرنا۔ تعریف بیا
(الخ) ہماری رای میں چالوسی کرنیوالے کو چالوس کہہ سکتے ہیں۔ آپ ہی نے لفظ
(خوشامدی) پر چالوس کا ذکر کیا ہے۔

آئیشم | بقول صاحب برہان وناصری کبشر ثالث و سکون شین قرشت و میم بلغت
ژند و پاژند بمعنی ماہتاب است کہ پرتو ماہ باشد صاحب جہانگیری در دستور چہارم بند
لغات ژند و پاژند ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ اصل این (آئیشم) بود مرکب از (آسی)
کہ بترکی ماہ را گویند و (شمہ) بلغت ترک شعاع آفتاب (کذا فی کنز لغات) و مجازاً بمعنی
مجر و شمع است پس (آئیشم) بمعنی پرتو ماہ و ماہتاب باشد بکثرت استعمال در فارسی
ہای ہوز را حذف کردند (آئیشم) شد (اردو) (ہتاب بقول آصفیہ فارسی) اردو میں مستعمل
(مونث) چاندنی۔ پرتو ماہ۔ نور۔ (عاشق ۵) مے ہے بہار ہے شب ہتاب ہے صنم ہے
ہوتا ہے تنگدل تری کم صحبتی سے آج پڑ صاحب رسالہ تذکیر و تانیث نے ہتاب کو
چاندنی کے معنی میں ترک فرمایا ہے۔ تمثیل بالا سے استعمال ثابت ہے۔

<p>آئیشم بقول صاحب برہان کبشر ثالث کہ این لغت ترکی است و ما از ماخذ این و سکون رابع و فتح نون مراد آئیشم کہ گذشت صاحبان ناصری و جامع ہمزبان برہان ما کو دیکھو آئیشم۔</p>	<p>آئیشم بقول صاحب برہان بروزن این بر لفظ آئیشم کردہ ایم کہ این مخفف آئیشم عائشہ۔ بمعنی آئیشہ باشد صاحبان جہانگیری</p>
--	--

و ناصری و جامع هم زبان برهان صاحب ^{تو} که مخفف و مرادف آئینه که گذشت ذکر
سجاوله شرفنامه بابر ^{آن} متفق و فرماید که درسان ما خداین همان جانم کور شد (ارو و) و بگوید
الشعر یعنی جاسوس آمده فقط مؤلف گوید آئینه -

(۱) آئینت | بقول صاحب برهان و جامع بکسر ثالث و سکون فاء و تاء ی قرشت یعنی

حاجتی باشد که از خالق و مخلوق خواهند صاحب ناصری با اتفاق برهان از زرتشت بهرام

سندی آورده (۵) زحق آئینت می خواهد بزاری بکنند شکرده پیر نیرگاری ب صاحب

جهانگیری گوید که بابای تهمانی منصور بغای زده (دوله ۵) زیزدان خواستند آن جمله آ

که تا زسد مرو را هیچ آگفت بؤلف گوید که این سند برای فتح یا بکار نمی خورد زیرا که

(آگفت) بالکسر و بالفتح هر دو آمده پس اگر کاف (آگفت) را مکسور گیریم - قافیه آگفت

بکسر یا درست میشود - صاحب رشیدی و سروری بند همین شعر هم زبان جهانگیری بخیا

ما این لغت ترکی است مرکب از (آی) که بمعنی کامل است و (فت) بکسر اول بمعنی (دو

سبک در حاجت بگذانی کنز لغات) پس آئینت بکسر یا ی تهمانی یعنی (مرکب کامل و سبک در حاجت)

باشد که فاریان این را مجازاً بمعنی حاجت استعمال کرده اند و الله اعلم - از اسناد متذکره بالا استعمال

(۲) آئینت خواستن | بمعنی حاجت خواستن پیدا است (ارو و) (۱) حاجت

بقول آصفیه (عری) اردو و بین مشعل - مونث - خواهش - ضرورت - غرض مطلب

(برق ۵) صورت چاک قفس آنچه هنوز نگه چاک دل بکچم همین حاجت همین

ه مرهم کافور کی ب (۲) مراد ماگنا - و بگوید آصفیه -

آیک دلالہ | اصطلاح - باضافت کاف عربی فتح دال بقول صاحب محیط اہم فارسی سنبل لطیب است دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این نکرد بخیاں ما این مرکب باشد از لفظ (آیک) کہ ترکی است بمعنی منزل کہ ہندی آرا حکہ گویند و (دلالہ) لغت عربی بمعنی رہنماست شک نیست کہ سنبل لطیب شایستی با منزل دارد و باشد کہ دلالہ بصفت اوردند کہ بوی او گر بہ ہار بسوی خود کشد و راہبری کند و اللہ اعلم - و رای این چہری دیگر بفہم ما مہی آید این قدر متحقق است کہ آیک دلالہ اہم فارسی نباشد و صاحب محیط کہ این ہا فارسی گوید بیان او مجتہد و دیگر کسی با او نیست - بالجلہ صاحب محیط (سنبل لطیب) ذکر این کردہ گوید کہ گیاہی است بی ثمر و بی گل شبیہ بدنبالہ سمور بدرازی یک انگشت خوشبو تر و در فصل قوی تر و قوت آن تا سہ سال باقی ماند و بقول شیخ گرم در اول و خشک در دوم و لقویت ادقیقہ سد و تحلیل مواد غلیظ از جہ کند و امراض بار دہ رافع دہد (الخ) (اردو) سنبل لطیب - بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں تسعل (مونث) بالچہر - چٹاماسی پر بھی آپ نے اسکا ذکر کیا ہے -

آین | بقول صاحب برہان و جامع و ناصری بفتح ثالث بروزن و معنی آہن است صاحب کنز لغات گوید کہ آہن بکسر رای تحتانی بلغت ترکی بمعنی (آہین) باشد کہ تہاب و حادث و رحم است - بہار بذیل لفظ آہنہ فرماید کہ گیلانیان آہن را آہن گویند پس این فارسی الاصل باشد (اردو) دیکھو آہن -

(۱) آہندگان | بقول صاحب مؤید را کہانیکہ درین عالم می آہند و بقول صاحب

(۲) آئینہ | بحوالہ فرنگ فرنگ (۲) مقابل روندہ بمعنی مسافر و محفل و زمان مستقبل

مخفی مباد کہ آئینگان جمع اسم فاعل است و آئینہ واحدش از مصدر آمدن (اردو)

(۱) اس عالم میں آنے والے (۲) مسافر بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متصل جہان

مذکر آنے والا زمانہ - مذکر

آئینہ | بفتح یا ی تھانی و نون - بقول صاحب برہان (۱) جسمی باشد شفاف از شیشہ

کہ صورت چیز ہا در ان نمایان گردد و گاہی از فولاد نیز سازند صاحب ناصری بذیل لفظ

(آئین) ذکر این کردہ گوید کہ چون اول بار آہن را صیقلی کردہ اند کہ عکس پذیر شود آن را

آئینہ خوانند و این نام بران ماند و بلفظ (آئینہ) فرماید کہ اول از آہن - آہنہ خوانند و بعد

از ان از پولاد کہ آہن اعلاست ساختند و بتدریج شیشہ و بلور شد کہ صور مردم کماکان

در ان مصور و مرعی گردد - بہار گوید کہ (آئینہ) بیک تختانی ظاہر مرکب است اند آئین

کہ بزبان گیلانی (آہن) را (آئین) گویند زیرا کہ آئینہ در اصل از آہن ساخته اند (ظاہری گوید

۱۵) تختین عمل کاینہ ساختند و زر و نقرہ در قالب انداختند و چون فروختندش غرض

برخواستہ بود و بیکر خود ندیدند راست و رسید آرایش بہر گوہری نمودند ہر یک دیگر

یکری بہ سر انجام کاہن در آمد بکار پذیرندہ شد گوہرش را نگاہ و چون پرداخت رسام

آہنگرش بہ صیقل فروزندہ شد گوہرش بہ شکل ہی ساختندش نخست فنی آمد از وسع

خیالی درست و بہ پہنا شدی چہرہ را بہن سازندہ در آیش کردی جبین را در از بہ

مرتب مخالف نمودی خیال بہ سدس نشان دور وادی ز حال و چون شکل مدور شد و گچتہ

تفاوت نشد با وی آمیخته به بعینه در هر صو که برداشتنند نمایش یکی بود بگذشتند بدین هندسه
 ز این تیره مغز به با فروخت شادان نمودار لغز به با کجمله به تحقیق (آینه) لغت ترکی است
 (کدانی کنز لغات) بمعنی مرآة - و مجمل - صاحب خزانه اللغات آینه را بد و تحتانی لغت
 ترکی گوید غلطی کتابت باشد زیرا که صاحب کنز لغات که محقق ترکی است این را بیک
 تحتانی آورده فرماید که (آینه چی) بمعنی ترکی آینه ساز و آینه فروش را گویند ما گوئیم که آینه
 مرکب باشد از (آی) که بلغت ترکی قمر باشد و (نه) افاده معنی لیاقت کند پس آینه چینی
 است که در صفا و جلا همچو قمر است و عجب نیست که (آین) بمعنی (آهن) هم ترکی باشد که تا
 این از وجود لفظ آینه در ترکی می شود حیف است که لغات ترکی ازین معنی ساکت اند -
 (والله اعلم) (حکیم سنائی) در حدیقه گوید (۱) دیگری تو و آینه دیگر است به آینه از صوت
 تویی خبر است به (۲) آینه - بقول صاحب چرخ هدایت سلامی که آنرا چار آینه خوانند
 مؤلف گوید که این مرکب است از چار حصص که هر یک حصه موسوم بآینه و مجموع آنرا
 (چار آینه) نام است (مرزا طاهر وحید (۳) چون بد چهار آینه در نبرد نماید از آن جن
 گردد از مرد و (راج (۴) آما ده جنگ شب و روز با شق به چار آینه - آئینه آن ترک
 جفا جوست به (۵) آینه - بقول صاحب تحقیق بر سبیل مجاز کاشف احوال را گویند -
 سند این بر لفظ (آینه) می آید و (۶) فارسیان آینه را استعاره کرده اند از دلف سینه
 و رو - هر سه اسناد این هم بر لفظ (آینه) عرض کنیم انشا الله المستعان - بقول
 صاحب بهار غم و اند صفات آینه بمعنی اول سی و سه (۱) بی رنگ (۲) بی رنگ (۳) بی
 غبار

(۴) پاکبیده (۵) پریشان (۶) تار (۷) تزامن (۸) تصویر نما (۹) چشم پاک (۱۰) چهره نما (۱۱) حیرت
 نما (۱۲) خمار شکن (۱۳) خود بین (۱۴) خود نما (۱۵) خوش جلا (۱۶) خوش مشرب (۱۷) خیره
 (۱۸) دورو - (۱۹) روشن دل (۲۰) روشن نهاد (۲۱) رونما (۲۲) رنگ بسته (۲۳) رنگ بر
 (۲۴) رنگ دیده (۲۵) ساده (۲۶) ساده لوح (۲۷) سطحی (۲۸) صاف (۲۹) طولی نما (۳۰)
 عریان (۳۱) گونهرگار (۳۲) گیتی نما (۳۳) زودوده و تشبیهات آن (۱) باغ (۲) بهشت (۳)
 برق (۴) پریشان (۵) تنه شق تماشا (۶) تماشا خانه (۷) جام (۸) جوی طوفان (۹) چشم
 پاک بین (۱۰) چشم پر آب (۱۱) چشم تر (۱۲) چشم حیرت (۱۳) چشم شور (۱۴) چشمه (۱۵) چشمه
 حیوان (۱۶) چشمه کوثر (۱۷) خانه (۱۸) خشت (۱۹) در بسته (۲۰) دست (۲۱) دیده شور
 (۲۲) روزنامه خرج (۲۳) زمین (۲۴) زور برق (۲۵) ساغر (۲۶) سقف (۲۷) شیشه (۲۸)
 صبح (۲۹) صحرا (۳۰) صفحه (۳۱) فرد (۳۲) کف (۳۳) کوچه (۳۴) گل (۳۵) لوح (۳۶)
 مصحف (۳۷) نامه (۳۸) نسخه (۳۹) نگاه - لطافت این را بنیل (آئینه) بیان کنیم که می آید
 و تجربی لطافت آئینه و آئینه مناسب ندانیم که هر دو یکی است - از اسناد و تشبیهات
 بالا هر قدر که ذکرش در لطافت می آید درین جا ترک کرده ایم که تکرار بی فایده بود - و از باقی
 اسنادیکه در آن آئینه بدو محتاجی مستعمل است هم درین جا آورده ایم که از برایش موقعی بهتر
 ازین نبود - (میرزا رضی دانش ۱۵) بگذار تا بعکس تو عکس آشتا کنیم و گلگشت بلغ آئینهها
 چه می کنی و حکیم سانی ۱۵) منم آنکس که گاه صیقل رای و برق آئینه بردخان بسته (صفا)
 ۱۵) عاقبت از خانه آئینه هم دلگیر شد و در بهشت آن شوخی بی پروا نمی گیرد و قرار به (موت)

بنجاری (۱۵۱) سرشت دست تضا چون سرشت آئینہ ام بنای خانہ دل شد نبشت
 آئینہ ام بن رضی وانش (۱۵۲) ہر صبح بہرہ و زرخ ہچو ماہ دوست آئینہ روز نامہ خرچ
 نگاہ دوست بن (ملاقا سم شہدی ۱۵۳) بس است جو ہر ذاتی صفای دانا را بن زمین آئینہ
 را بوریا مئی باشد بن (میر صیدی پھرانی ۱۵۴) زمی خوردن غر و حنش از جاد رنی آئینہ مگر
 از ساغر آئینہ بی پروا شود ہوش بن (طاہر وحید ۱۵۵) ز چرخ و اثر گون کی کار عاشق و گون
 گرد بنیقت عکس از آئینہ گر سفش نگون گردد بن (خان آرزو ۱۵۶) ای پری از شیشہ آئینہ
 و حشت می کنی بن نیست با خود ہم سرت کا رتو از افون گذشت بن (صائب ۱۵۷) کجا
 باہل نظر نگر و خوش آرائی بن کہ صبح آئینہ سازد خواب بیدارش بن (میر صیدی پھرانی
 ۱۵۸) صحرائ آئینہ است تو گوی طریق عمق صد کاروان گذشت و دوران نقش پانامہ در سخن
 ۱۵۹) نقابش را کف آئینہ و اگر بن عالم نشہ دیگر صلا کرد بن (خان آرزو ۱۶۰) تو خود کر کوچہ آئینہ
 ہم نمی گذری بن چگونہ و بغل آریم آہ تنگ ترا بن (شوکت بنجاری ۱۶۱) صفای جوہر جانہای
 آگاہ از وطن باشد بن گل آئینہ را خاکستر گلشن چمن باشد بن قفص مباد کہ فاریان جمع آئینہ آئینہ
 آہورہ اند چنانکہ صائب گوید (۱۶۲) سطمیان غور معانی نتوانند نمودہ بیشتر آئینہ با نقش و
 نگاری دارند بن (اردو ۱۶۳) آئینہ - قبول امیر (فارسی) اردو میں متعل (تذکرہ مرآۃ - دربن
 منہ دیکھنے کا شیشہ - (اصل - آہنہ - جو آہن اور ہای نسبت سے مرکب ہے) آہنہ سے
 آئینہ ہو جانے کی وجہ یہ ہے کہ ہاسے ہوز بعض الفاظ فارسی میں ہمزہ ملینہ سے بدل جاتی
 ہے - جیسے اندام کہ اصل میں ہندام تھا - اور رایگان کہ اصل میں راہگان تھا (دراختہ)

(۵) روسیہ آئینے سے تلو فرغت ہی نہیں پڑ سرتیرہ درون سے کہین فرصت ہی نہیں پڑ (۴) چار آئینہ ایک قسم کا آئینی لباس ہے جو سپاہیوں اور ہاتھیوں کو پہنا جاتا ہے جو پیٹ اور پیٹھ اور پیلوں کی حفاظت کے لیے چار حصوں پر شامل ہوتا ہے اس کے ہر ایک حصہ کا نام آئینہ یہ آئینی لباس ہے صاحب آصفیہ فرماتے ہیں کہ یہ ایک قسم کا زہرہ بکتر ہے جس پر چاروں طرف کی تختیان بانات یا نخل سے منڈھکر سینے اور پشت پر ڈال لیتے ہیں (مذکر) (اسیر ۵) پناہ ایدل ہے شمشیر قضا کی ضرب سے شکل پڑ بھی چار آئینہ دو ٹکڑے ہو گا چار عنصر کا (۳) بقول امیر آئینہ یعنی شاہد ظاہر کرنیوالا (آتش ۵) قرار اسکو نہیں آتا ہماری بیکراری سے پڑ زمانہ آئینہ ہے اپنے احوال دگرگون کاہ (۴) دل اور سینہ اور روئے یا ر کے لئے آئینہ کا استعارہ ہو سکتا ہے اگرچہ کوئی سند ہماری نظر سے نہیں گزری صاحب امیر اللغات نے صفات و تشبیہات و لوازم و خواص کا ذکر حسب ذیل فرمایا ہے۔

(صفات) (۱) اندھا (۲) تصویر نما (۳) جبابی (۴) حیرتی (۵) روسیہ (۶) سادہ لوح (۷) شوخ چشم (۸) ہودار۔ (تشبیہات) (۱) آفتاب (۲) جوی آب (۳) چاند (۴) چشم (۵) چشم پر آب (۶) چشم شوق (۷) چشمہ (۸) دیدہ حیران (۹) سد سکندر (۱۰) صفحہ باطل (۱۱) قلعہ فولاد (۱۲) گرداب (لوازم و خواص) (۱) بال (۲) جوہر (۳) چوکھٹا (۴) رنگ (۵) رنگار (۶) حیرت (۷) دیوار (۸) فریم۔

آیہ | بقول بہارِ نعتِ تحسانی و سکون ہای ہو زنت عربی یعنی نشان و پارہ از کلام
اسی جمع این آیات لکھ گشت بلند و بین از صفات اوست و بالفظ برخاستن متصل

و مضاف می شود بسوی رحمت و عذاب مؤلف گوید کہ همان (آیت) است و شامل
 بر همه معانی آن کہ گذشت۔ رسم الخط این در عربی باتامی مدورہ باشد و فارسیان این را
 باتامی دراز ہم استعمال کنند و باہای ہوز ہم۔ اگرچہ در عربی بحالت وقف ہمین عمل آخر
 میشود ولیکن در فارسی عموماً۔ سداً این در خطقات می آید (اردو) آیت۔ بقول امیر (عربی)
 اردو میں متصل۔ نذر بمعنی آیت۔ آیت کی جمع بقاعدہ اردو (آیے) (صبا) بتون کے
 داغ محبت سے وہ سیہ دل تھا پتہ ہوا مرے لئے آیت عذاب کا پچھا پتہ (در شک)۔
 تو وہ ہے مصحف ناطق کہ وصف بچ رہتا پتہ کرور آیے اگر تیری شان میں آتے پتہ

آیت آموختن | استعمال۔ صاحب صفی از سرود آیت بلندی پتہ مؤلف گوید کہ بلند را
 ذکر این کردہ بمعنی تعلیم یافتن و ادون آیت باشد (حفظ) در اینجا بمعنی و دراز گرفتن معنی شعر را پست کردن
 شیرازی (۵) ایکہ از دفتر قتل آیت عشق آموختی است بنیال ما آیت بلند آیتی است کہ
 ترسم این نکتہ بتحقیق ندانی دانست پنخنی شان اول بلند باشد۔ حاصل معنی شعر این است
 مباد کہ در اینجا از آیت یک سخن تمام مراد است کہ بہار در باغ بشان قدیار (تعالی اللہ تعالیٰ)
 مطلقاً۔ یا دفتر استعارۃً بمعنی قرآن (اردو) شان گشت و نقش این مقولہ او سر و است
 آیت پڑھنا۔ پڑھانا۔ کہ در قدس ہم بلندی موجود است اما بہار

آیت بلند | استعمال با ضاف ہای ہوز بقول مالینی صاحب بہار عجم ہمین مقصود را بآیت
 بہار آیت بسیار دراز چنانکہ والہ ہروی گوید۔ درازی آورده است و این اتباع او است
 (۵) در شان قدس بہار در باغ پتہ خواند با و ارستہ و صاحب بحر ہم با بہار اتفاق داند

<p>ولیکن مارا اختلاف است (اردو) آیہ بلند و شعر تقاضی آنست کہ در (حجابی) بای اردو میں کہہ سکتے ہیں یعنی وہ آیت جس کی وحدت گیریم و در محاورہ معاصرین ہم شان بلند ہو۔ (آیہ حجاب) است نہ (حجابی) و ذوق زیبا</p>	<p>(۱) آیہ حجاب اصطلاح - باضافہ ہم بای نسبتی را نمی پسندد (اردو) وہ آیت (۲) آیہ حجابی ہای ہوز - بقول بہار جو پردہ کے متعلق نازل ہوئی ہے جس کو و وارستہ و کبر - آیہ کریمہ کہ در باب (ستر نسوان) اردو میں پردہ کی آیت - آیہ حجاب - کہ از نظر نا محرم) نازل شد (خان آرزو ۵) سکتے ہیں -</p>
<p>انداختی پچھو پر نور خود نقاب نہ نازل نشان آیہ خواندن استعمال - بمعنی قرارت کردن حسن تو شد آیہ حجاب (۳) (سمیع ایا ۵) آیت قرآن باشد سند این بر آیت بلند دید و گردید محبوب تر نگارم نہ گویا کہ باز نازل گذشت - صاحب آصفی ذکر این کرده است شد آیہ حجابی نہ مؤلف گوید کہ ہر نہ متحقق (اردو) آیت پڑھنا -</p>	<p>ہندی ترا دینبر (۲) را با ستند و کلام (سمیع) آیہ رحمت استعمال (۱) آیتی از قرآن ایما) قائم کردہ اند بندہ عرض می کنم کہ در مصرعہ کہ در روز کریمت باری تعالی باشد چون (۱۲) الصفت نمائش بالفظ حجاب یا ی مجهول وحدت است کسی بایچیز استعمال (آیہ رحمت) کنند مراد از کہ فارسیان معروفش خوانند پس آنرا بای نسبت بیان رحم و بہتری آن باشد گویند کہ فات قرار داده (حجابی) را صفت قرار دادن روح است ستودہ صفات ممدوح آیہ رحمت است شاعر را پریشان کردن است زیرا کہ لفظ باز یعنی در جمہ تم است و خیلی رحمدل - ہر دو لفظ</p>

نفت عرب است فارسیان تبرکب فارسی
 بتان کا تعویدہ (ظلق ۵) صاحب خلق
 استعمال این کرده اند (صائب ۵) انصاف
 حامی است پشافع حشر آیه رحمت پ
 نیست آیه رحمت شود عذاب پ چینی کہ حق
 آیه سرودن استعمال - صاحب مصنفی
 زلف بود و چین مرن پ (دولہ ۵) بکہ شد
 ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
 از گرد و گشت دل گران غمخا نہ ام پ آیه رحمت
 سرودن بمعنی گفتن ہم آمدہ (کذافی بحر عجم پس
 شما ردیل را ویرانہ ام پ (دولہ ۱۵) خطر
 آیه سرودن مرادف آیه خواندن باشد و غرن
 خال و چشمت از مرقگان بود و خوخر تر پ آیه رحمت
 اصنفانی ۵) بگ از دری بلا فبول پہلوی کلیم
 ندارد و مصحف رخسار تو پ مخفی مباد کہ از ہر دو ہا
 سر لہ آیه سر از معنوی پ (ارو و) دیکھو آیه خواندن
 تذکرہ بالا - استعمال آیه رحمت بالفظ و شتن
 آیه شنیدن از لب استعمال - صاحب صفی
 و شمر دن آمدہ (ارو و) (۱) آیه رحمت - قبول
 بذیل لفظ آیه ذکر آیه شنیدن کردہ و از ہر فارسیا
 امیر قرآن شریف کی وہ آیت جس میں رحمت
 نہ آور دہ بخیاں ما (آیہ شنیدن از لب) مصدر
 باری تعالی کا مکونہ (۲) جب کسی کی صفت میں
 است بمعنی تحقیقش یعنی سماعت کردن آیتی از
 کہتے ہیں تو موصوف کی رحیم مزاجی مراد ہوتی
 از زبان کسی (۵) سپیدہ دم چو شدم محرم
 ہر زجان فوت دل آیه
 سرای سرور پ شنیدم آیه تو بوالی انداز لب خوش
 رحمت بھمون پ ہاتھ آجاے جو بازوے (ارو و) آیت کسی کی زبان سے سننا -

آییدن [قبول صاحب انند بجا الہ فرنگ فرنگ مرادف آمدن است دیگر کسی ذکر
 این نکر و معلوم میشود کہ متروک التصریف است انچہ صاحبان لغت (آے) را بمعنی آمد

حاصل بالمصدر آورده اند و آئے آئے را بمعنی آمده استعمال کرده اند که گذشت همین
مصدر متعلق باشد (ارو و) دیکھو آمدن -

آئینہ | بقول صاحب رشیدی بحوالہ شرفنامه (۱) بمعنی (بوی مادران) که گیا ہی است
دو الی - صاحب انند گوید کہ بومادران گلی است بویاکہ (برنجاسب) است و بقول بجاہر رنجیا
را بوی مادران گویند (۲) بقول انند کبسر یا بمعنی شرارہ آتش مرادف آئینک بنجیال ماہمان
آئینکہ می آید - علمای عرب عجم زای فارسی را عربی کرده باشند و چہ تسمیہ این بر لفظ آئینک گذشت
(ارو و ۱۸) بقول صاحب محیط ایک و جبکہ ہندی میں گند مارکتہ میں بقول شیخ اول درجہ میں گرم او
دوم درجہ میں خشک ملٹف و مفتوح (۲) دیکھو آئینک -

آئینہ | بقول صاحب برہان ورشیدی و جامع بازای فارسی بر وزن پاینہ - شرارہ آتش
را گویند - صاحب ناصری باتفاق برہان گوید کہ بکاف تصغیر جم آمده صاحب سروری
از سراج الدین قمری سندی آورده (۵) ز آتش نخلت و آئینہ صد کرت پسنوختی سنیہ
بحر و دل کان آزر دی و مولف گوید کہ بہ تحقیق ما این مخفف (آئینک) باشد کہ می آید
و در آئینک کاف تصغیر نیست بلکہ اصلی است کہ بجایش ذکر کنیم - الحاصل این لغت
ترکیبیت فارسیان ہندای عربی ہم این را استعمال کرده اند چنانکہ گذشت اصل این (آئینک)
باشد و بر (آئینک) صراحت ماخذین کرده ایم (ارو و) دیکھو آئینک -

<p>آئینک بقول صاحب برہان ورشیدی صاحب ناصری بر لفظ (آئینہ) ذکر این ہم کردہ و صاحب سروری بر لفظ (آئینک) بعض تحقیق</p>	<p>بفتح زای فارسی و سکون کاف مرادف (آئینہ)</p>
--	--

<p>فرس کاف را تصغیر گفته اند چنانکه صاحب ناصری بر لفظ (آثیر) ذکر این کرده مامی گوئیم که اصل این (آثیرک) بیک یای تثنائیت و ذکر ماخذش بجایش گذشت ترکیان برای انظار کسر و انا استعمال یا ستحسن دانند پس بعض کسره تثنائی بر (آثیرک) تثنائی ثانی زیاده کرده (آثیرک) کردند و (آثیر) مخفف که گذشت (اردو) و بکھو آثیرک -</p>	<p>آثیره بقول صاحب انند بخواه فرنگ فرنگ مرادف آثیر - دیگر کسی ذکر این نکرد - بخیاں ما (آثیر) بدو تثنائی و ز اے فارسی که گذشت مخفف (آثیرک) باشد و های نسبت بر و زیاده کرده اند یعنی چیزی که منسوب است به (ماه آواز دهنده) صرت ماخذ این بر لفظ (آثیرک) گذشت (اردو) و بکھو آثیرک -</p>
--	---

آیین | بقول صاحب برهان و جامع و ناصری و سراج بروزن پائین معنی (آیز)
وزنیت و آرایش است - صاحب جهانگیری از سیف اسفرنگی سندی آورده (۵)
گشاد بروی طاق فتح را دین بی نظیر طاق گردون نسبت آیین ۴ صاحب بهار عجم بگوید
معنی اول و دوم گوید که بالفظ برانداختن و بستن و تازه شدن و دادن و داشتن و
ساز کردن - و گردن و گرفتن و نهادن مستعمل - صاحب اندگوید که بالفظ تازه کردن و گشاد
هم مؤلف گوید که چیزی را اندهم که در لطافت می آید مخفی مباد که همه محققین فرس این را
لغت فارسی زبان گفته اند و شکسپیر که محقق ماخذ است هم این را فارسی گفته - اما تحقیق
با این لغت ترکی است و اصل این (آین) بیک تثنائی مکسور باشد (کذا فی کثر لغات)
معلوم میشود که ترکیان بقاعده خود کسره یا را به تثنائی ثانی ظاهر کردند و (آیین) نوشته

(آیین) می خوانند و فارسیان لمجا ط کتابت آنرا بهر دو یا استعمال کردند هم او (آیین) را ذکر کرده گوید که استعمال فارسی است (اردو) ریب و زینت - آرایش و دیکه و آرایش کلمه (۲) آیین - بقول برهان و جامع ورشیدی و پهلوی و سراج رسم و عادت و طرز و روش صاحب جهانگیری از حکیم سنائی سند و (۳) همه هم صورتند و هم سیرت و همه هم مستند و هم آیین و صاحب ناصری هم از (۴) آتش عشق تبی برآوردی دین ما و سجده سجد بر داشت از آیین ما و صاحب سروری از شیخ سعدی (۵) کس این رسم و ترتیب آیین ندیده فریدون کبا آن شکوه این ندید و ما از جامی استغالی یافته ایم (۶) درد که یار جانب ما را نگه داشت و آیین مهر و رسم و فارانگه داشت و بقول مؤید رسم و نهاد - صاحب اکثر لغات) این را یعنی مذہب - عادت و رسامه گفته (اردو) و دیکه لفظ آب) که چو تھے معنی -

(۳) آیین - بقول برهان و جامع و سراج - نام دہی است نزدیک بغار موسیائی - صاحب جهانگیری صراحت کند که بدین وجه که این دیہ را آیین نام بود موسیائی را (موسا آیین) می گفتند کہ بمر و رایام و غیر اسنہ موسیائی مشہور شد و صاحب ناصری کہ عجم است ازین انکار کند و فرماید کہ نام دہی (آیین) اہلادران صفحات اجتماع نکردم - مامی گویم کہ مؤلف ناصری از معاصرین ماست اگر فی زمانہ خبری از نام دہ (آیین) با و رسید عجیب نیست کہ لیل و نہار رش از صفحہ ہستی محو کردہ باشد - ماکہ در اوائل کتاب بعض مواضع در بخشیم خود ما شاہدہ کردہ ایم حال وجودش نمی یابیم بعض قصبات کہ اسمای شان در نقشہ

قدیم مذکور است حالانکہ ازان باقی نمانده و قتر شاہی البتہ از وجودش خبری می دہد۔ و صاحب رشیدی را ہم از وجہ تسمیہ موسیائی با جہانگیری اتفاق نیست (ارو) ایک دہم کا نام جو متصل غار موسیائی عجمین واقع تھا۔

(۴) صاحب سروری بجاوہ تحفہ گوید کہ آئین نہرہ را گویند بفتح نون و رای مہملہ و آن چیز است کہ روغن و دودغ را بآن از یکدیگر جدا کنند و فرماید کہ در نسخہ حسین و فانی باین معنی بجای یای حطی اوّل نون آمدہ خان آرزو در سراج گوید کہ مرادف (آذین) ہم و در آذین ذکر این معنی موجود است (ارو) دیکھو لفظ (آذین) کے تیسرے معنی۔

آئین آمدن استعمال۔ صاحب صفی بھی کہہ سکتے ہیں ڈبڑہی کا کام بند رسے نہیں ہو سکتا۔	آئین آمدن استعمال۔ صاحب صفی بھی کہہ سکتے ہیں ڈبڑہی کا کام بند رسے نہیں ہو سکتا۔
بجالت اضافت (آئین) بسوی چیزی معنی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید	بجالت اضافت (آئین) بسوی چیزی معنی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید
طرز وقوع و ظہور چیز سے پیدا میشود چنانکہ تاثیر صفہائی گوید (۵) آئین شوکانی کہ اختیار کردن طرز و روش است چنانکہ از طبع کج نیاید پشتمشیرا نسا زد کس تیغ مو	طرز وقوع و ظہور چیز سے پیدا میشود چنانکہ تاثیر صفہائی گوید (۵) آئین شوکانی کہ اختیار کردن طرز و روش است چنانکہ از طبع کج نیاید پشتمشیرا نسا زد کس تیغ مو
تراشی پد این متعلق بہ معنی شانزدہم (آمدن) صورت بگردان کا ندرین وادی پوززلغ است کہ گذشت (ارو) ڈھب آما بقول آموزد آئین روش گبگ خرامانش (ظہوری	تراشی پد این متعلق بہ معنی شانزدہم (آمدن) صورت بگردان کا ندرین وادی پوززلغ است کہ گذشت (ارو) ڈھب آما بقول آموزد آئین روش گبگ خرامانش (ظہوری
اصفیہ کسی کام کارستہ معلوم ہونا۔ (الخ) جیسی (۵) مسیحا کو کہ آئین علاج عشق آموزد پد (ان کا ڈھب ہکو نہیں آتا) کام ہو سکتا۔	اصفیہ کسی کام کارستہ معلوم ہونا۔ (الخ) جیسی (۵) مسیحا کو کہ آئین علاج عشق آموزد پد (ان کا ڈھب ہکو نہیں آتا) کام ہو سکتا۔
کنم تا ز ہمہ پرہیز یارم بر آوردی پد (ارو)	کنم تا ز ہمہ پرہیز یارم بر آوردی پد (ارو)

<p>انداز اڑانا۔ بقول امیر کسی کا ڈھنگ سیکھ لینا (وزیر ۵) قالب تہی کیا ہے جو پا بوس راؤ (اردو) رسم۔ مذہب کو مٹا دینا۔ مذہب کے لئے بڑا انداز اڑایا ہے یہ ہنسنے رکاب کا بگاڑنا۔</p>	<p>آئین برافقاند استعمال۔ صاحب صفی آئین برداشت استعمال۔ صاحب صفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ (برافقاند) بقول صاحب بحر و روشن ترک طریقہ و رسم مذہب کردن چنانکہ قاسمی و نابوگشتن آمدہ پس معنی این (نا بود و دور) گونا بادی گوید (۵) کمر بستہ در کینہ خواہی شدن و باقی نماندن طرز نباشد چنانکہ آذری سپہ تو بگذاورد و بردار آئین ہر دو (اردو) رسم طوسی گوید (۵) کشنگان خویش را در چشم و مذہب اٹھانا (ظفر ۵) اسلام عجم میں خلف مردم جلوہ دہ پتا شہیدان تر آئین ماتم بڑا آیا ہے عرب سے بڑا اس واسطے تا مذہب (اردو) رسم اٹھ جانا۔ رسم مٹ جانا طریقہ زرتشت اٹھائے بڑا</p>
<p>آئین بزم ساختن استعمال۔ یعنی ارٹیا آئین برانداختن استعمال۔ صاحب بزم کردن است سندان بر آئین ساختن معنی آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت (مؤلف) (اردو) بزم آراستہ کرنا۔ محفل آراستہ کرنا۔ گوید کہ رسم و مذہب را برباد کردن و برخلاف آئین بستن (مصدر اصطلاحی) بقول آن کردن و تفرقہ انداختن در رسم و عادت و صاحب بحر آرایش دادن۔ بہار بذیل لفظ مذہب چنانکہ نظامی گوید (۵) چوبشکست (آئین) گوید کہ استعمال این بالفظ بستن آمدہ</p>	<p>باقی نہ رہنا۔ آئین برانداختن استعمال۔ صاحب بزم کردن است سندان بر آئین ساختن معنی آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت (مؤلف) (اردو) بزم آراستہ کرنا۔ محفل آراستہ کرنا۔ گوید کہ رسم و مذہب را برباد کردن و برخلاف آئین بستن (مصدر اصطلاحی) بقول آن کردن و تفرقہ انداختن در رسم و عادت و صاحب بحر آرایش دادن۔ بہار بذیل لفظ مذہب چنانکہ نظامی گوید (۵) چوبشکست (آئین) گوید کہ استعمال این بالفظ بستن آمدہ</p>

<p>و از منی ساکت - صاحب آصفی این را مقابله (آمین بستان زرم را) استعمال - آراستن (۱۰۴۵)</p>	<p>و از منی ساکت - صاحب آصفی این را مقابله (آمین بستان زرم را) استعمال - آراستن (۱۰۴۵)</p>
<p>هم ذکر این کرده و صاحب فرهنگ روزنامه شاه قاجار این قدر صراحت مزید کرده است گوید (۵) ظهوری بسته زرم آرزو را طرفه که چون در مکانی بیرق بند نمک علامت مجلس خیر مقدم کسی است از ابراهیم معاصرین عجمین (۱۰۴۵) بستن گفته اند (ظهوری ۵) انقض و غاش</p>	<p>هم ذکر این کرده و صاحب فرهنگ روزنامه شاه قاجار این قدر صراحت مزید کرده است گوید (۵) ظهوری بسته زرم آرزو را طرفه که چون در مکانی بیرق بند نمک علامت مجلس خیر مقدم کسی است از ابراهیم معاصرین عجمین (۱۰۴۵) بستن گفته اند (ظهوری ۵) انقض و غاش</p>
<p>دوم یعنی آراسته شدن جمله باشد مخفی مباد که جمله لغت عربیت لغتین عمارت مدور مانند گنبد و خانه آراسته تخت و جامه و پرده برای عروس (کذا فی منتهی الارب) فارسیان بسکون جمیع استعمال کنند برای موصنی که به پردا جهت عروس آراسته باشد (کذا فی البهار)</p>	<p>کوئی گلشن آمین بسته ام و باغبان از عشق بازیهای گلشن بگذرد و درین شعر گلشن آمین بستن یعنی آراستگی گلشن پیدا کردن است - (اردو) آرایش کرنا - آراسته کرنا - دیکھو آرایش کردن - آراستن -</p>
<p>آمین بستان بآئینه استعمال - آرایش (نظامی ۵) چون عصبتی که کین بست جمله زپرداختن آمین بست و مصدر بستن لازم هم آمده که بجایش ذکر کنیم (اردو) آراسته هونا -</p>	<p>آمین بستان بآئینه استعمال - آرایش (نظامی ۵) چون عصبتی که کین بست جمله زپرداختن آمین بست و مصدر بستن لازم هم آمده که بجایش ذکر کنیم (اردو) آراسته هونا -</p>

(۱) آئین بستن شهر استعمال (۱) بکسر	(۱) آئین بستن خاطر استعمال بکسر
(۲) آئین بستن شهررا نون دوم - هو	نون دوم - آراسته شدن خاطر باشد چنانچه
معنی آراستن شهر باشد چنانکه ظهوری گوید (۵) فتنه آیم شایان طوائف دیده ام شهر دل می بندم آئین شهر یاری می رسد	(۵) چشم زخم خاطرت اند حور و پری بپسته آئین خاطر ما از نگارستان ما (۲) (اردو) خاطر کا آراسته ہونا -
(۵) بست آئین شهر خاطر اتمنا می وصل با م عشرت خانہ اغیار حسرت را چنانکہ فضی اکبر آبادی گوید (۵) رفتم کہ	(۵) آئین بستن در دیده و دل استعمال بمعنی آراستن و آرایش کردن دیده و دل ذو قباب و پروین (۲) در دیده و دل بندم
(۵) آئین بستن گلشن استعمال بکسر نون	آئین (۲) (اردو) دیده اور دل کو آراستہ کرنا
(۵) پی نظارہ از گلشن دو انم صحن ہیرا چو آئین بندم از خاشاک کو گئے گلشن خود را (۲) - (اردو) گھورے کو آراستہ کرنا -	(۵) آئین بستن دل بچنیں مہر استعمال بکسر نون ثانی بوسین مہلہ آراستن دل است از محبت یعنی محبت پیدا کردن در دل چنانکہ صبا
(۱) آئین بندی اصطلاح - بقول بحر	(۵) از کہن سودا بانالم می شناسم شتر
زیب و آرایش کہ در کوچہ و بازار ہا ہنگام قدوم سلاطین کنند صاحب اند و غیاث ہم ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ مطلق آرایش	بتہ دل آئین بچنیں مہر دکان نوی (۲) (اردو) دل کو محبت سے آراستہ کرنا - یعنی دل میں محبت پیدا کرنا -

<p>باشد حاصل بالمصدر آیین بسبق (ظهوری) (۵) پری چهره چون از سر تخت خویش از ز خوش گرم آیین بندی دل گشته است جز بد لغت سر قمر در سینه آرائی مباد از نیجاست بر کرسی ز رشت بست پنهان شاه رگشت آیین فارسیان ----- پرست پد (پرست) امرت از مصدر پرستیدن (۲) آیین بندی مصر کردن بکسره که ذکرش بجای خود می آید و بعد بکسره</p>	<p>تحتانی سوم - یعنی آرایش شهر کردن آورده (آیین) مرکب شده بقاعده فارسیان افاف چنانکه ظهوری گوید (۵) آنکه آیین بندی معنی فاعلی کند همچنین ----- مصر جهان حسن کرد می کند یوسف فردوشی (ب) آیین پرستی حاصل بالمصدر</p>
<p>بر سر یازار عشق پد (ارو) (۱) دیکه آرایش کانیز بقول صاحب برهان و بحر و ناصری و رشیدی (۲) آرایش شهر کرنا - شهر آراسته کرنا - آیین بودن استعمال - صاحب صفی فردوسی گوید (۵) بدرگاه خسرو خرامش ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کتم پد آیین پرستیش ریش کتم پد مصدر آیین</p>	<p>که بودن طریقه و طرز و رسم باشد حافظ (۵) گفتگو آیین و روشی نبود ورنه با تو باجا و شتیم (ارو) طریقه هونا - (الف) آیین پرست استعمال بقول آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت سندان بهار کنایه از مطیع و متقاد و تابع و پیرو و ناطق همان است که بر حرف (الف) گذشت</p>
<p>(ج) آیین پرستیدن باشد یعنی پرستش قانون وقت کردن که کنایه باشد از کمال اطاعت کیش و متقاد بودن صاحب</p>	<p>استعمال بقول آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت سندان بهار کنایه از مطیع و متقاد و تابع و پیرو و ناطق همان است که بر حرف (الف) گذشت</p>

<p>مخفی مباد کہ پرستیدن و پرستن هر دو بمعنی بندگی و عبادت کردن و خدمت نمودن است کہ بجای خود می آید و جادارو کہ الف و ب را متعلق بہ آئین پرستن ہم گیریم (اردو) الف مطیع بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متعل - فرمان بردار - حکم ماننے اور بجالانے والا - (ب) اطاعت بقول امیر (عربی) اردو میں مستعمل (مونث) بمعنی فرمان برداری (کیف است از سی لحن باربد و (۲) نام نوائی ہم (۵) طاعت سے عجب کیا ہے جو خوشنود موسیقی - خدا ہو نہ ہوتے ہیں یہ بت رام طاعت کے سبب سے نہ (ج) اطاعت کرنا - بقول امیر فرمان برداری کرنا (قلق ۵) طاعت خبر و بیان جہان کرتے ہیں خود میری نہ وہ عاشق اور بہن جو غمزدہ بجا اٹھاتے ہیں نہ آئین تازہ ساختن استعمال - بہار (۱) باربد تو ال کی لفظ آئین ذکر کنند کہ بامصدر (تازہ شدن) مستعمل و از معنی ساکت و سندی کہ از کلام ظاہر ہے اردو میں بھی کہہ سکتے ہیں (مذکر) (۲)</p>	<p>آئین پرستن (آئین تازہ ساختن) راست مولف گوید کہ بمعنی تازگی بخشیدن طرز و یاد (۵) طالب آئین ترغیم تازہ ساختن چون ساز و عندلیب است (اردو) طرز کو تازگی بخشنا - یاد دلانا - آئین حمید اصطلاح - باضافات آئین بقول صاحبان برہان و بحر (۱) نام لحن دوم است از سی لحن باربد و (۲) نام نوائی ہم صاحب جامع تذکرہ ہر دو معنی گوید کہ باربد نام مطرب است - صاحب جہانگیری دوم قانع - صاحب پہلوی تذکرہ سنی اول گوید کہ این را آرایش خورشید ہم گویند - صاحب سروری فرماید کہ نام لحنی و نوائی و بقول صاحب مؤید (۳) رسم حمید ہم - (اردو) (۱) باربد تو ال کی ۱۰۰ راگنیوں کے دوسری راگنی کا نام فارسی میں (آئین حمید) ہے اردو میں بھی کہہ سکتے ہیں (مذکر) (۲)</p>
---	---

<p>عوتقی کے ایک رگل کا نام۔ منکر (۳) طریقہ شید (۲) دیکھو آراستن۔</p>	<p>عوتقی کے ایک رگل کا نام۔ منکر (۳) طریقہ شید (۲) دیکھو آراستن۔</p>
<p>فانون حبشہ۔ (منکر) آمین حبشہ بھی کہہ سکتے ہیں۔ آمین و شستن استعمال صاحب آصفی</p>	<p>فانون حبشہ۔ (منکر) آمین حبشہ بھی کہہ سکتے ہیں۔ آمین و شستن استعمال صاحب آصفی</p>
<p>فین داو استعمال۔ باضافت آئین ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ</p>	<p>فین داو استعمال۔ باضافت آئین ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ</p>
<p>بقول صاحب ناصری نام کتابی از (تہمورس) بمعنی طرز اختیار و حاصل کردن است چنانکہ</p>	<p>بقول صاحب ناصری نام کتابی از (تہمورس) بمعنی طرز اختیار و حاصل کردن است چنانکہ</p>
<p>یونید کہ در قوا عدل و داد گاشته۔ دیگر کسی ذوقی اردستانی گوید (۵) مرغ از من اگر</p>	<p>یونید کہ در قوا عدل و داد گاشته۔ دیگر کسی ذوقی اردستانی گوید (۵) مرغ از من اگر</p>
<p>کر این نکرد (اردو) تہمورس دیوبند کے ایک سری کشم گاہی زفرمانت نہک پروردہ</p>	<p>کر این نکرد (اردو) تہمورس دیوبند کے ایک سری کشم گاہی زفرمانت نہک پروردہ</p>
<p>فانون نصف کا نام۔ جیسے اس زمانے میں ناز تو ام آمین اودارم (حافظ شیراز) (۵)</p>	<p>فانون نصف کا نام۔ جیسے اس زمانے میں ناز تو ام آمین اودارم (حافظ شیراز) (۵)</p>
<p>سہ کار ہند کا (قانون داورسی) ہے۔ امیدم رار و اگر دان اگر امید آن داری (۲)</p>	<p>سہ کار ہند کا (قانون داورسی) ہے۔ امیدم رار و اگر دان اگر امید آن داری (۲)</p>
<p>آمین داو استعمال۔ صاحب آصفی قدت آمین سرونازلعلت لطف جان</p>	<p>آمین داو استعمال۔ صاحب آصفی قدت آمین سرونازلعلت لطف جان</p>
<p>ذکر این کردہ از معنی ساکت۔ مؤلف گوید (اردو) طرز اختیار کرنا۔ وضع اختیار</p>	<p>ذکر این کردہ از معنی ساکت۔ مؤلف گوید (اردو) طرز اختیار کرنا۔ وضع اختیار</p>
<p>لہ (۱) دادن بمعنی عطا کردن و تعلیم کردن و امور کرنا۔ صاحب آصفی نے (طرز اٹنا) پر وضع</p>	<p>لہ (۱) دادن بمعنی عطا کردن و تعلیم کردن و امور کرنا۔ صاحب آصفی نے (طرز اٹنا) پر وضع</p>
<p>است چنانکہ طغر گوید (۵) بر غالی آمین اختیار کرنا۔ کا ذکر کیا ہے۔ انداز رکھنا بھی</p>	<p>است چنانکہ طغر گوید (۵) بر غالی آمین اختیار کرنا۔ کا ذکر کیا ہے۔ انداز رکھنا بھی</p>
<p>مینانہ داد و زنتھار علیش پیمانہ داد و پسرین کہہ سکتے ہیں۔ ہمقدم ہونا۔ قدم پر قدم رکھنا</p>	<p>مینانہ داد و زنتھار علیش پیمانہ داد و پسرین کہہ سکتے ہیں۔ ہمقدم ہونا۔ قدم پر قدم رکھنا</p>
<p>دادن بمعنی۔ آمین آموختن باشد (۲) یعنی (آصفی)</p>	<p>دادن بمعنی۔ آمین آموختن باشد (۲) یعنی (آصفی)</p>
<p>زنت و دادن (اسیری لاجبی) (۵) جہان آمین و شستن استعمال۔ صاحب آصفی</p>	<p>زنت و دادن (اسیری لاجبی) (۵) جہان آمین و شستن استعمال۔ صاحب آصفی</p>
<p>حسن رویت داد آمین نہ عدم را کنج ہستی کردہ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ</p>	<p>حسن رویت داد آمین نہ عدم را کنج ہستی کردہ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ</p>
<p>خود بین (اردو) (۱) قاعدہ قانون سکھانا آگاہ بودن از قانون و رسم۔ چنانکہ حافظ شیراز</p>	<p>خود بین (اردو) (۱) قاعدہ قانون سکھانا آگاہ بودن از قانون و رسم۔ چنانکہ حافظ شیراز</p>

گوید (۵) نہ ہر کہ طرف کلج نہا دوشست (ارو) ویکھو آئین داشتن۔	
کلاہ داری و آئین خسروی داند پڑھواری آئین رساندن استعمال۔ صاحب	
(۵) نظر بر سبگان داند آئین نگہ کردن بعضی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف	
زمین پر سید آئین سخن کردن کہ خاموشم (ارو) گوید کہ خبر دادن از طرز و روش و قاعدہ و	
قاعدہ قانون جانا۔ قاعدے قانون سے قانون باشد چنانکہ حزین اصہبائی گوید (۵)	
شعار تقوی و آئین اسلام پڑنا قوس و حلیہ واقف ہونا۔	
آئین ویدن استعمال۔ صاحب اصنی می رسانم (ارو) قاعدہ و قانون	
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ کثرت سے آگاہ کرنا۔ خبر دینا۔	
کردن و دہشتن رسم و قانون باشد چنانکہ ابولفرح آئین رفتن استعمال۔ صاحب اصنی	
رونی گوید (۵) خود آئین کف رادش دید ذکر این کرده از معنی ساکت۔ مؤلف گوید	
مایہ رزق جہان گفت این است (ارو) کہ جاری ماندن طرز و روش باشد چنانکہ	
رسم و رواج۔ طرز و طریقہ سے واقف ہونا خسرو دہلوی گوید (۵) افسوس ازین	
طرز و طریقہ کو مشاہدہ کرنا۔ دیکھنا۔ حیات کہ بربادی رود پکائین مانہ بر روش	
آئین راد داشتن استعمال مرادف داومی رود (ارو) طرز و روش کل جاری	
آئین داشتن است کہ گذشت چنانکہ صاحب آئین ساختن استعمال۔ صاحب اصنی	
گوید (۵) ندارد بیچکس چون ابر آئین سخا و ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ	
را پکے گوہری نشاند از خجالت آب می گردن آرایش کردن و آستن باشد چنانکہ ہاشمی	

(۵) چو آئین آن بزم گہ ساختند بہ بکاخ
 مہ و مہر پرداختند و غنی سبا کہ آئین بزم ساختن
 و آئین شہر ساختن و آئین مکان ساختن و (آئین سلطانی) بادشاہوں کا آئین (شاہی)
 امثال این متعلق است از ہمین مصدر اردو دستور کہ سکے ہمین معنی پادشاہی قانون
 دیکھو۔ آراستہ کرنا۔

(۲۷)

آئین ساز کردن استعمال۔ بہار لفظ
 آئین گوید کہ بالفظ (ساز کردن) متعل و بمعنی
 ساکت مؤلف گوید کہ طرز اختیار کردن
 چنانکہ نظامی گوید (۵) چو غول شب آئین
 بد ساز کرد و زہ بردن مردم آغا کرد (اردو)
 طرز اختیار کرنا۔ روش اختیار کرنا۔

آئین سلطانی استعمال۔ بمعنی آئین شاہی گذشت۔ یعنی آرایش کردن (عصری تہذیبی)
 وقاعدہ و آداب دربار سلاطین باشد چنانکہ (۵) آمد آن مہ سینہ راز و اغما زگیں کینید
 جامی گوید (۵) چو دار و خلق درویشانہ بائیں پادشاہ حسن آمد شہر آئین کنید (اردو)
 سلطانی نگہدای حضرت اویند اگر درویش اگر دیکھو آئین بہتن۔

(۲۸)

سلطان (۵) اردو اگرچہ آداب شاہی بقول
 امیر معنی (حاضری دربار کے قاعدے متعلق) ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ

مقابل آئین است یعنی در ہم کردن آتش جگہ - بناؤ سنگار کا کمرہ -	
دور کردن آتشگی باشد و بر طرف کردن قاعہ استعمال - صاحب صفی	
قانون فیضی اکبر آبادی گوید (۵) شنبہ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ	
گل کشادہ آئین و در ہم زدہ لشکر ریاضین ہزار و معنی آرایش گرفتن و آراستہ شدن است	
سامان آرایش کا کالدینا - قاعدہ و قانون کو چنانکہ طغرای مشہدی گوید (۵) بہار آمد و	
در ہم اور مٹوئخ اور موقوف کرنا - باغ آئین گرفت و خزان سہیت مرغ زرین	
آئین گاہ اصطلاح - بحاف فارسی بقول گرفت و (میر مغزی ۵) ستر در ستر فرزند	
بہار مکانی را گویند کہ زمان تجل و تحلف و ملک و شاید گربا زودین و گہ گیتی در مہ آذر	
و آرایش خود دوران کنند از غسل کردن و گرفت آئین فرور دین و (ارو ۵) آراستہ ہونا	
زودن و لباس تازہ پوشیدن و سمرہ کشیدن (علق ۵) ہو کے آراستہ ب رنگ چین و جلوہ	
جز آن (میر خسرو در احوال خادم شیرین ۵) آراہوا و غنچہ دہن و	
بائین گاہ شیرین دل افزو و زیبکاری گشتی آئین گزیندن استعمال - صاحب صفی	
شب و روز و مؤلف گوید کہ (گاہ) بقول ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ	
برہان معنی جا و محل و مقام آمدہ لیکن باین معنی طرز اختیار کردن است چنانکہ ابو الفرج رومی	
معنی بدون ترکیب گفتہ نمیشو و ہجو بار گاہ - و گوید (۵) ہو ابر سیرت صفا کا ظالم و گزید آئین	
شکر گاہ - و خیمہ گاہ - (راخ) پس آئین گاہ - نوشروان عادل و (ارو ۵) طرز اختیار کرنا -	
جای آرایش باشد (ارو ۵) بناؤ سنگار کی آئین ماندن استعمال - صاحب صفی	

<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی (الفنی جامی ۵) هند کا پر دوز این داور نشی جاری بودن قانون و طرز چنانکه بیانی کرمانی گوید بدینگونه آئین کین آوری پ (ار و) طرز قائم (۵) اگر آئین هندوی سز زلفت چنین مانده رکھنا - طریقہ جاری رکھنا - عادت رکھنا -</p> <p>عجب گر یک مسلمان بر همه روی زمین مانده آئین و زریدن استعمال - صاحب صفی</p> <p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که ختیا (ار و) قانون جاری رہنا -</p>	<p>آئین نهادن استعمال - صاحب صفی کردن طرز و طریقہ باشد چنانکه حافظ شیراز گوید (۵) ذکر این کرده از معنی ساکت - مؤلف گوید که از باد وصال تگر جرحہ نبوشتم تا زنده ام نور زم قائم کردن طرز و طریقہ عادت داشتن باشد آئین هوشیاری (ار و) طرز اختیار کرنا -</p>
<p>آئینہ بروزن خاکینہ - همان آئینہ باشد که گذشت - بہار گوید کہ این مرکب است از آئین بمعنی زیب و آرایش و ہاکہ مفید معنی نسبت است بنده عرض می کنم کہ اصل این ہمان (آئینہ) لغت ترکیت کہ بالاند کور شد - ترکیان بقاعده خود از برای اظہار کسر و یا - یای دیگر آوردند و فارسیان آنرا بدو یا (آئینہ) خواندند - اگر معنی زیب و آرایش را بطا لفظ آئین درین د باشد چنانکہ ادعای بہار است درین صورت ہم لغت ترکیت - زیراکہ (آئین) بیک تحتانی لغت ترکی باشد بمعنی زیب و زینت و رسم الخط ترکی بدو یا است یعنی یای دوم برای اظہار کسر و یای اول - پس فارسیان این را ہم بدو یا (آئینہ) خواندند چنانکہ ذکر این بر لفظ (آئینہ) گذشت - بعضی از محققین گویند کہ (آئینہ) بدو یا اصل است و (آئینہ) بیک یا مخفف آن ولیکن تحقیق ماکہ بالاند کور شد - بالعکس باشد یعنی (آئینہ) اصل و (آئینہ) نتیجہ</p>	

تصرف فارسیان کہ یای علامت کسہ را بقراءت داخل کردند۔ الحاصل فارسیان (آئینہ)
 و (آئینہ) ہر دو استعمال کردہ اند۔ صراحت ہر چار معانی این بر لفظ (آئینہ) کردہ ایم و در تمام
 اعادہ آن ضرورت ندارد صرف بر اسناد آتفاقی رود و صائب (۷) پیشانی عفو ترا
 پر چین نسا زد جرم ماہ آئینہ کی بر ہم خورد از زشتی تمنا لہا نہ (طاہر وحید (۷) غاید ز آئینہ پو
 سوار نہ چو آئینہ تیغ در کارزار نہ (ولہ (۷) زور ملائیت ز درشتی فزون تر است نہ آئینہ
 است در نظر مہنگ آسیا نہ (جامی (۷) سلام علیک ای زاسما حسی نہ جمال تو آئینہ
 اسم اعظم (۷) (بیدل (۷) بکہ شد آئینہ ام صاف از کرد و رتہای دہم نہ زار دل مثال مہی نہ
 درون سینہ ام نہ (ولہ (۷) وحدت بہیچ جلوہ مقابل نمی شود نہ بی رنگ شو کہ آئینہ یا
 نازک است نہ (صائب (۷) تانوزد آرزو در دل نگردد سینہ صاف نہ ما باین خاکستر
 این آئینہ را پرد ختمیم صفات و تشبیہات این را بر لفظ (آئینہ) نوشتہ ایم و مطحقات آئینہ و
 آئینہ ہر دو را بذیل این عرض کنیم (اردو) امیر نے (آئینہ) کے ساتھ (آئینہ) کا ذکر بھی
 فرمایا ہے اردو میں دونوں کا استعمال ہے اور چاروں معنی کا ترجمہ لفظ (آئینہ) پر بیان
 ہوا ہے (ذوق (۷) خاک آئینہ سے ہے نام سکندر روشن نہ روشنی دیکھتا کر دل کی
 صفائی کرتا نہ (نظم طباطبائی (۷) جسے ہوا حال روزگار آئینہ نہ صیرت سے ہے
 قلب سو گوار آئینہ نہ ہوتا ہے بشر بہ نگ باران بلا نہ پہنے ہے عناصر کا یہ چار آئینہ نہ

آئینہ آب شدن	مصدر صطلحی (۷) پشت آئینہ شود آب ز شرم نہ سخت
یعنی شرمندہ و عرق آلود شدن آئینہ (ظہور کی)	روئی ہمہ جانتوان کرد نہ مخفی مباد کہ چون کسی

<p>شمرندہ شود عرق ندامت از جسم او بر آید۔ و این کرده بر معنی اول قانع و صاحب شمس فارسیان این را (آب شدن) گویند کہ ذکر بذیل (آئینہ گردون) ہنر بانس (اردو) این بجایش گذشت پس آب شدن آئینہ (۱) دیکھو آقا بگنیز (۲) چاند۔ دیکھو آیت آیام ادعای شاعری است (اردو) آئینہ کا آستعمال۔ صاحب صفی ہونا۔ شمرندہ ہونا (دیکھو آب شدن) ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ</p>	<p>آئینہ آرستن مصدر صطلحی صقیل پیش کردن آئینہ باشد چنانکہ آصف شیرازی به آئینہ کردن و جلاد دانش چنانکہ طوری گوید (۵) آورد پی زیت رخسارہ و شست (۵) مقابل عکس آن خورشید ہر ویت مشاطہ حسن آئینہ و آئینہ دان را (اردو) بر خیرم بصیقل کارے آئینہ خود را بیاریم آئینہ لانا۔ پیش کرنا۔</p>
<p>مغنی مباد کہ شاعر دین شعر آئینہ را بسوی خود استعمال۔ صاحب صفی مضاف کردہ است و این استعارہ باشد ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ از دل شاعر چنانکہ بر معنی چہام لفظ (آئینہ) آئینہ برویواریا در مقامی سبتن کہ مقصود از گذشت (اردو) آئینہ کو یا آئینہ دل کو جلادینا زمین مکانی باشد چنانکہ صاحب گوید (۵)</p>	<p>آئینہ آسمان اصطلاح باضافت آئینہ قبول ہچو آئینہ کہ بر شاعر عام آویزند و عمر من صر صاحب برہان و تودہ جاگیری (۱) کنایہ باشد پریشان نظری می گردود (اردو) آئینہ لگانا آفتاب عالم تاب و قبول بحر (۲) ماہ نیز آئینہ لگانا۔ (فی البدیہہ نظم طباطبائی) (۵) صاحب ناصر بذیل (آہوی خاوری) کہ تھی نہ گیسوون کو بل کھانے کی نہ دل کش</p>

تھیں نہ شوگانِ ثانی کی پُشاش کا خونِ ثانی (دوغ مردم) کتایہ باشد از شاہد کہ از
 اس کی گردن پر ہے نہ وہ ہے آئینہ کے داغ است بر دل مردم و آئینہ از جیب بر آوردن
 لٹکانے کی پُزناخ (۵) طاق کعبہ پر لگایا کتایہ باشد از دور کردن نقاب چہرہ کتایہ
 کسی نے آئینہ نہ یا جبین صاف ہے یہ ابرو را با جیب استعارہ کردہ است و آئینہ را با
 رخ محبوب - مقصود شاعرانیت کہ چون
 آئینہ از جیب بر آوردن | مصدر صلاحتی
 کہی را بر حقیقتش واقف کردن است یعنی چون
 بر روی کسی داغی واقع شود یا از چہرہ کسی آثار
 کہ ورت یا خشم و امثال آن ظاہر باشد ہم
 مہذب فارسیان است کہ آئینہ از جیب
 خود بر آوردہ بنحاطب می نمایند تا وصورت
 خود در آن بہ بنید و برداغ چہرہ یا آثار کہ در
 و عیب خود واقف شود این طریقہ عمل را (یعنی ہمان داغ را) از جیب بر آورد یعنی اگر داغ
 بہتر و مہذب تر از صرحت بیان می دانند
 ظہوری ہمین مضمون را آورده است (۵) بوجہ کم جلالی خوشل داغ نمایان شود و پس
 خورشید داغ گردد از عیب کم جلالی پُز آئینہ گر
 بر آورد از جیب داغ مردم پُخنی مباد کہ در مصرع
 (۱) آئینہ دکھانا - (۲) نقاب چہرہ

بمنی خالی کردن هم آمده (کذا فی البحر) (ص ۵)	و فرنگیان فرصت یافته آزاد در آب دریا
از زنگ آینه دل اگر سپردازی به هزار	انداختند و اسکندریه را برهم زدند و عاقبت
آینه و زنگ می نمایند به (اردو) آینه	اسطوآ را از آب بیرون آورد و ۳ کنایه
سے زنگ صاف کرنا -	از آفتاب هم مؤلف گوید که از کتب تاریخ
آئینه از زنگ ساوه ساختن استعمال	ظاهر می شود و صاحب شمس هم اشاره بدان
مراد (آئینه از زنگ بر آوردن) است که	کرده که مقصود از ساختن مناره بلند و نصب
گذشت چنانکه صاب گوید (۵) کسی که خود	آئینه بر او این بود که خیر و شر و استعداد آمدن
خود صرف باده می سازد و زنگ آینه خوش	فرنگیان در آن آئینه معاینه کند صنایع
ساده می سازد و پختی میاد که درین شعر آئینه	زنگ همین آئینه را درین روز به هم بکار می
استعاره باشد از دل (اردو) آینه سے	حقیقت آنرا مشاهده کرده ایم حکایتی سازند
زنگ صاف کرنا - دل که درت سے پاک کرنا	مرد و روند که بجز راه آمد و رفت منفذی دیگر
آئینه اسکندری استعمال باضافت آئینه بقول	در و نباشد و در وسط آن مناره بلند سازند
صاحب برهان بحر و جامع و مؤید (۱)	که در داخل خالی است و بر آخر آن در بهرست
آئینه بود از نهرهای اسطوخو که بحبت آگاهی	سورانی و بر هر یک سوراخ - آئینه نصب
از حال فرنگ بر سر مناره اسکندریه که در	کنند و بر زمین آن مکان در برابر مناره نش
حدود فرنگ بکنار دریا بنا کرده اسکندر	سپید کنند و در آن مکان را از داخل بند بکنند
بود و نصب کرد شبی پاسبانان غافل شده	مانشاده کردیم که نقل و حرکت مردم که در طرا

آن می شود تا سجدی که نظر آئینه های بالایی ^{نخا} ارسطو بودند سکندر و آن ایجا و سکندر که آئینه
 بر در سیدنی بجای که تقابل آئینه ها باشد عکس آئینی بود که ذکرش بر لفظ (آئینه) گذشت
 آن بر فروش مکان می افتد و تماشائی نظری ^م چیز دیگر است - صاحب جامع اللغات
 که نقل و حرکت مردم با کوتاه قدی شان ^{بر} نوشته که (آئینه اسکندری) هم آئینی بود دیگر
 فرش می بینیم - این بهترین وسیله است برای کسی از محققین با او نیست - حقیقت اینست
 خبر یافتن از آمدن فوج غنیم - الحاصل مناره که موجد آئینه آئینی سکندر است و موج این
 هر قدر که در بلندی بیشتر باشد از نقل و حرکت صنعت که آئینه را بر مناره بلند نصب کرد
 فاصله بعید تر خرمی دهد حافظ شیراز همین را از واقعات دور و دراز خبر یافت - حکیم
 آورده است (آئینه سکندر) جام جم ^ا ارسطوست - آنچه فارسیان (آئینه اسکندری)
 است بنگرند تا بر تو عرضه دارد احوال ملک آفتاب را هم گفته اند که بعضی (۲) گذشت
 دارا پنجمی مباد که اصل این (آئینه اسکندری) استعاره باشد ازین که آفتاب هم از بلندی می تاب
 بود یعنی آئینه که بر مناره شهر اسکندریه ^{چنانکه} آئینه اسکندری (از بالای مناره و آن
 کرده بودند بکثرت استعمال (آئینه اسکندری) شبیه غیر تام است - صاحب مؤید و جکنایه
 شد و مخفف آن (آئینه سکندری) و (آئینه) خوب نه نوشت گوید که بدین مناسبت است
 سکندر پس در (آئینه سکندری) یا رانسوب که آفتاب از دریا بیرون می برآید و بر مطلع
 به سکندر بناید گرفت و در (آئینه سکندر) ^{فت} می نشیند (انتهی) و این اشاره او بسوی
 آئینه بطرف سکندر بناید شمرد زیرا که موجد ^ت حکایتیست که بعضی اهل لغت نسبت بهین ^{آئینه}

اسکندری) نوشتہ اند کہ چون فرنگیان بپہر گشتند صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت	فایض شد نہ سارہ را از پا آنگندند و (آئینہ کی) مؤلف گوید کہ پریشان و سر اسیمہ شکن کی
را در بحر وقتی کہ سکندر بار بر اسکندریہ فایض شد کہ آئینہ از دست او بیفتد چنانکہ شانی شہدی	بامداد ارطو آئینہ را از بحر بر آوردہ بالای منار گوید (س) از حیرت جمال تو ہنگام عرض حسن
نصب کرد و آنانکہ بر آئینہ بودن (آئینہ کی) افتد از دست یوسف پیغمبر آئینہ پ (ارو و)	اصرار دارند نوشتہ اند کہ ارطود برآوردن آن آئینہ ہاتھ سے گر پڑنا - کہ سکتے ہیں - بمعنی پریشان
از بحر مقناطیس را پائین کشتی نصب کرد تا آن ہونا - سر اسیمہ ہونا - گھبرانا -	آئینہ آئینہ از قعر دریا بجنب مقناطیس (الف) آئینہ افروختن استعمال حسب
برآمد و با مقناطیس وصل شد و اسد اعلم بالصواب (ب) آئینہ افروز بہ صنفی ذکر الف	(ارو و) آئینہ سکندری - مذکر - بقول صاحب
جامع اللغات ایک صنعتی آئینہ جو ارطو نے گردن و جلادادن باشد و (ب) بقول صاحب	بنایا اور اسکندریہ کے پاس دریا کے کنارے
مینار پر نصب کیا تا اس آئینے سے اہل فرنگ را گویند و آن شخصی باشد کہ چیز ہا را جلاد ہند و	کا حال جو سکندر کے مخالف تھے معلوم ہوتا
رہے (اخ) صاحب آصفیہ و را میر نے شمس کسی کہ آئینہ و فولاد را جلاد ہد مؤلف	اس کو ترک کیا ہے - (۲) دیکھو آفتاب کا نمبر گوید کہ (افروز) صینہ امر است از افروختن
آئینہ افتادن از دست کسی استعمال کہ بقاعدہ فارسیان بعد اسی مرگپ شدہ افا	

<p>آینه از حیرتم رسید بآب پ (اردو) آئینه آب آب هونا - شمرنده هونا -</p>	<p>معنی فاعلی کرده است و (ب) بهیت مجموعی اسم فاعل (الف) باشد اتفاق محققین بر این است</p>
<p>آئینه بالیدن اصطلاح - (۱) بمعنی ویده بالیدن است در اینجا آئینه استعاره باشد (چشم) مخفی مباد که بالیدن ویده - بلند و بلند شدن آن از حلقه چشم باشد یعنی وقتی که تنفس بند یا نگلی و تنفس پیدا شود از تاب</p>	<p>که (آینه افروز) جلادنده خیر با ست نه (جلادنده) و دهنده آینه پس آینه در اینجا بمعنی آب و جلایا مجازاً - حیف است که سندی گیر نیامد (اردو) (الف) صیقل کرنا - بقول آصفیه جلاد کرنا صاف کرنا (ب) صیقل گر -</p>
<p>آئینه اندام اصطلاح - بقول صاحب اندر سجده نظر العجائب (بذیل آئینه پکی) از کلام (بیدل) (۵) از وضع خاموشی من حیرت دید می جوشد پ (ادب) سازم نفس می کا هم و آئینه می بالم پ واضح باد که در مصرع ثانی بالیدن را بمعنی متعدی آورده که بالیدن بقبول ضا</p>	<p>آئینه اندام معتشوق است و دیگر کسی ذکر این نکرد و نه سندی پیش شد مؤلف گوید که مقصود خبر این نباشد که کسی که اندام او مثل آئینه محلی باشد (اردو) و بگو آئینه سیما - آئینه رو - جو اردو من معشوق نوا و بعضی افروزدن هم آمده و (۲) بمعنی پیدا</p>
<p>شدن و بر آمدن آئینه باشد که بالیدن بمعنی بر آمدن و نگر کردن هم می آید (کذا فی البحر) (بیدل) (۵) تا قیامت در کف خاکی که (۵) زبکه محتامشای او شدم بیدل پ (نهر) پای اوست پ (دل) طپید - آئینه باله - گل - دمد</p>	<p>کو کتبه من - آئینه باب رسیدن مصدر اصطلاحی شمرنده شدن آئینه باشد چنانکه بیدل گوید (۵) زبکه محتامشای او شدم بیدل پ (نهر) پای اوست پ (دل) طپید - آئینه باله - گل - دمد</p>

(۱۵۰)

(۱۵۱)

(۱۰۵۶)

جان بگنڈہ (اردو) (۱) بکھین نکل آنا۔ آئینہ بالین آئین آمدن | مصدر مطلقاً ہی ہوتا

نکل پڑنا۔ بقول امیر ویدون کا حدقہ ہاے بالین بنی آردن آئینہ پیش نفس برای تحقیق وجود چشم سے نکل پڑنا۔ گلا گھٹنے سے ایسا ہوا کرتا ہے (ناصر) پھانسی دیکر جو گریبان سے گلا گھٹنے سے اے جنون میری نکل آئی ہین باہر آئینہ پیدا ہونا۔

(۱۰۵۷)

آئینہ بالین | اصطلاح کسی کہ بالین سخت دارود بخشد از قبیل سخت بالین و (سنگ بالین) (بیدل) حیرت مخمض (مبیل) ہر کجا افتادہ ایم نہ سرگرا نیہای مائینہ بالین بودہ است (اردو) وہ شخص جو پتھر کے تکیے پر سو جائے۔

(۱۰۵۸)

آئینہ بار آمدن | مصدر مطلقاً کتا باشد از کامیاب شدن دل در اینجا آئینہ استعارہ باشد از دل چنانکہ بیدل گوید (شاید آئینہ بہار آید پتھر شکی یا دجلوہ بکار) (اردو) آرزو بر آنا۔ دل کی مراد حاصل ہونا کئی بار محقون نے لاکے آئینہ دکھایا ہین

(۱۵۵)

آئینه پیش کشیدن

استعمال کنایه با

آئینه بخاکستر روختن

مصادر مصطلحی

از صورت در آئینه دیدن چنانکه بیدل گوید

آئینه بخاکستر کشیدن

بقول بحر آئینه

از بس گذشته ام ز فریب جهان رنگش

بخاکستر صاف و روشن کردن است بهار

آئینه گر به پیش کشم نقش بر قفاست (ارو)

و اندهم ذکر این کرده (صاب) مانو

آئینه دیکھا۔

آرزو در دل نکرد دسیئه صاف پنا با باغی خاکستر

آئینه پیش نفس شستن

مصدر مصطلحی بکسر

این آئینه را پر د ختم (میرزا محمد زمان را سخ

شین اول مرادف مصدر گذشته باشد بهار

پر پروانه سازم سینه خویش پنا بخاکستر

این کرده و از صاب سنا آورده (صیرت حسن

کشم آئینه خویش پنا مخفی مباد که درین هر شو

تو از هوش چمن را برده است پشتم آئینه به

آئینه استعاره باشد از دل (ارو) آئینه

به پیش نفس گل دارد (ارو) دیکھو آئینه

کو خاکستر سے جلا دینا۔ دل کو صاف اور روشن کرنا

بالبین نفس آمدن۔

آئینه بدن نما

اصطلاح۔ بکسر هاء

(۱۵۶)

آئینه به تشخیص نفس آوردن

مصدر مصطلحی

هنوز۔ بقول صاحب بحر آئینه کلانی که تمام

بکسر هاء مرادف (آئینه بالبین نفس آمدن)

بدن در آن دیده شود۔ خان آرزو هم

است که گذشت چنانکه ظهوری گوید (ص)

این کرده و بهار سنها آورده (میرزا محمد رفیع

گرچه آئینه به تشخیص نفس می آرم پنا زور طوفان

و غطافرونی (لوح مراد و ستان پیش

بلکه آه کشیدن دارد (ارو) دیکھو آئینه بلبین

نظر نه و بین پنا صورت حال خود ازین آئینه

نفس آمدن۔

بدن نما (ملا فرح اللہ شوستری) آورد

<p>آدراغوش عکس حالت از شوق پز آئینہ بسکہ انگوٹھی پر ہے پنام اس کا اسی نگینے پر ہے بالید آخر بدن نامشد (اردو) آئینہ قد آدم کندہ پنا ہی کانگین ہے اب نہ انگشت پر بقول امیر قد انسان کی برابر آئینہ جس میں پورے امیر نے صرف (آر سی) کا ذکر کیا ہے۔ فرما قد کی تصویر نظر آئے۔ ایسے آئینے کو کوٹھیوں میں کہ سنکرت میں (آدرش) آئینے کو کتو اور محلون میں آرایش کے لئے لگاتے ہیں (صبا میں جس کا مادہ (درش) ہے بمعنی دیکھنا۔ ۵) سچ دیاجرت عشاق نے اس بت کا ہندی میں (درش) کو اکثر (س) سے بدل دیا مکان پز قد آدم میں لگے آئینے دیواروں میں ہیں اس لئے (آدرس) ہوا اور (دی) تھنیر</p>	<p>(الف) آئینہ بر انگشت نشاندن (اصطلاح) کی بربائی اور حرف دال کثرت استعمال سے (ب) آئینہ بر انگشتی نشاندن (اصطلاح) اگر گیا (مونث) سونے یا چاندی کی ایک (ب) بقول ہجر آئینہ بجای نگین درنگین دان انگوٹھی سی ہوتی ہے جس میں نگینے کی جگہ کو تشاندن و آن خاصہ زنان است و آرتہم بڑا شیشہ جڑا ہوتا ہے یہ زیور سادہ بھی ہوتا نوکراین کردہ ماسند بجز و آرتہ رابر (آئینہ رابر) اور جڑا و بھی۔ عورتیں اسکو بامین ہاتھ کے انگشتی نشاندن) جادادہ ایم کہ می آید بہار و انگوٹھے میں پہنتی ہیں اور ضرورت کے وقت انڈر بزر (الف) قانع و سندشان ہم ہان باشد اس میں منہ دیکھتی ہیں (میر حسن ۵) انگوٹھی کہ تعلق است از (ب) (اردو) آر سی بنانا کی لے سامنے آر سی پز وہ صورت کو دیکھ آئینہ انگوٹھی پر جڑنا (نظم طباطبائی ۵) آئینہ اپنی گلزاری پز اہر اور اُدھر رکھ کے کاٹھو سے نیک نام اسکند رہے پز آئینہ جڑا ہوا یہ ہاتھ پز چلی ناچنے اپنی سنگت کے ساتھ پز</p>
--	---

<p>دل را آئینہ گفتہ اند و این استعارہ ہم مؤید معنی سنکرت میں مطلق آئینہ کہا ہے اور خصوصاً آئینہ کا وہ ٹکرا جو دہن کی انگوٹھی پر نصب کرتے ہیں۔</p>	<p>(انتہی) صاحب ساطع نے آئینہ کو زبان سنکرت میں مطلق آئینہ کہا ہے اور خصوصاً آئینہ کا وہ ٹکرا جو دہن کی انگوٹھی پر نصب کرتے ہیں۔</p>
<p>آئینہ برپیشانی لبین (مصدر صطلاحی) بقول صاحب بحر رسم خواتین ولایت است کیا ہے وہ ماتھے پر لگاتی ہیں جس میں تھوڑا لوگ نکلنے جڑتے ہیں اور غریبا آئینے کے ٹکڑے می بند چنانکہ صاب گوید (۵) کہ ام ٹینہ (۲) قیافہ سے دل کی بات معلوم کرنا معلوم رواحرام این میخانہ می بند و پیکمی آئینہ بر پیشانی از پیمانہ می بند و پیکمی آئینہ بر کرنا۔ پیمانہ۔</p>	<p>آئینہ برپیشانی لبین (مصدر صطلاحی) بقول صاحب بحر رسم خواتین ولایت است کیا ہے وہ ماتھے پر لگاتی ہیں جس میں تھوڑا لوگ نکلنے جڑتے ہیں اور غریبا آئینے کے ٹکڑے می بند چنانکہ صاب گوید (۵) کہ ام ٹینہ (۲) قیافہ سے دل کی بات معلوم کرنا معلوم رواحرام این میخانہ می بند و پیکمی آئینہ بر پیشانی از پیمانہ می بند و پیکمی آئینہ بر کرنا۔ پیمانہ۔</p>
<p>آئینہ برتر اشیدن (مصدر صطلاحی) چون اہل صفت آئینہ را تراشند پہلو ہاؤر پیدا کنند بعض آن ہشت پہلو سازند بعض شش پہلو و ہم چنین کم و بیش و آئینہ تراشند در ہر تراش عکسی دیگر پیدا کنند پس آئینہ برتر اشیدن) ہمین است چنانکہ بیدل گوید (۵) سراسر حرم دہر گرستانست ہنوت</p>	<p>آئینہ برتر اشیدن (مصدر صطلاحی) چون اہل صفت آئینہ را تراشند پہلو ہاؤر پیدا کنند بعض آن ہشت پہلو سازند بعض شش پہلو و ہم چنین کم و بیش و آئینہ تراشند در ہر تراش عکسی دیگر پیدا کنند پس آئینہ برتر اشیدن) ہمین است چنانکہ بیدل گوید (۵) سراسر حرم دہر گرستانست ہنوت</p>

<p>آینه بر تراش و حیران باش (ارو) آینه تراشا - متعدد پهلو آینه بین قائم کرنا - آینه برداشتن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید (ارو) آینه کو مکذ کرنا -</p>	<p>منشین بشا هد آب رخ پارسا مبرزه آینه بدم بی صفا مبرزه مخفی مباد که بردن بالضم معنی ربودن و گردن آمده (کذا فی البحر عجم) (ارو) آینه کو مکذ کرنا -</p>
<p>که معنی دیدن آینه باشد چنانکه سلمان ساجی گوید (س) پرده ز رخ برگیر تاشوی خود پرست آینه را بر ماز تاشوی خویش مخفی مباد که برداشتن معنی بلند کردن و اختیار کردن - و وصلت کردن است و نتیجه استعمال مصدر برداشتن با آینه یکی از همین معانی غیر از دیدن نباشد و این معنی مرادی است (ارو) آینه دیکهنا -</p>	<p>آینه بر سیاب دادن (مصدر صطلحی) معنی آینه بر سیاب نهادن است که دادن معنی کردن و نهادن و کشیدن و گذشتن آمد کذا فی البحر پس کنایه باشد از دفع بقیاری کردن و ظاهر است که چون آینه زجاجی بر سیاب بی قرار نهند قرار گیرد یعنی چون بر پشت آینه زجاجی سیاب زنند بقیاری سیاب باقی نماند و جلای آینه بفراید چنانکه بیدل گوید (س) شب که یاد جلوه اش چشم</p>
<p>آینه برون استعمال - صاحب معنی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که از سندی که عرض میشود مصدر ----- و ادب (ارو) بقیاری دفع کرنا -</p>	<p>آینه برون به دوم معنی کدورت و آینه بر طاق و شستن مصدر صطلحی آینه پیداکرنت (نظیری نیشاپوری) کنایه باشد از آراستن خانه که در هر طاقش</p>

آئینہ باقائم کنند و این رسم آئین بندی مکان
 است چنانکہ بیدل گوید (۵) صورت و بی
 بہستی متہم داریم ما چون جاب آئینہ برطاق
 عدم داریم ما (اردو) زینت مکان کے
 لئے طاق مکان میں آئینہ رکھنا۔
 میل ہونا۔

(۱۰۰) آئینہ برگرفتن | استعمال - بدست گرفتن
 آئینہ و حاصل کردن آن باشد چنانکہ بیدل
 گوید (۵) خود داری و اندیشہ دیدار محاش
 دل رابطش آب کن و آئینہ برگیر (اردو)
 آئینہ حاصل کرنا۔
 (۱۰۱) آئینہ بر نفس و شستن | (مصدر صطلای) کاغذ کی ناو۔ بی ثبات ناپائدار چیز۔
 بقول صاحب بحر و وارثہ و بہار جہان کہ بر

آئینہ ببالین نفس آمدن گذشت مانند بہار
 را بر آئینہ را نفس و شستن نقل کنیم کہ متعلق گرفتن و ملول و ناخوش بودن - مخفی مباد کہ
 از ہما نخواست (اردو) دیکھو آئینہ ببالین و رانجا آئینہ یعنی دل است (ظہوری ۵)
 صیقل گیرہ را بکار برد و ہر کہ آئینہ بزرگ نہاد
 نفس آمدن۔

آئینہ بر ہم خوردن | استعمال - بہار ذکر (اردو) دل بھاری ہونا۔ بقول آصفیہ

طول و اندوگین هونا -

گویند (که گذشت) صاحب بحر عجم این را

آیینیه بستن | استعمال - صاحب آصفی ذکر تسلیم کرده است پس درین مصدر مرکب آفتاب

این کرده از معنی ساکت و سندی که پیش کرد متعلق را مخصوص کردن تخصیص باین مختص باشد

از آیینیه برپیشانی بستن باشد که بجایش مذکور شد بخیاں یا معنی اول (رونی گرفتن آسمان

بهار هم از معنی سکوت و زرد و از مرز ایدیلند از آفتاب یا ماه باشد و معنی اول مخصوص

آورد (۵) تا و از هم کیلوه و اماندگان خاک بود وقتی که آسمان را فاعل گیریم و در معنی دوم

بر پای من را بلبه آیینیه بسته اند و مؤلف گوید آسمان مفعول باشد (ار و و) (۱) آفتاب

که معنی آوختن و نصب کردن آیینیه باشد و یا چاند آسمان پر هونا - آسمان کا زینت پانا

مجازاً معنی زینت دادن و آراستن هم (مید) آفتاب بکننا - چاند بکننا -

(۵) محرم آهنگ دل شو سر بر آواز بند | آیینیه بنگ زدن | استعمال بمعنی شکستن

یک نفس از خاموشی آیینیه را بر ساز بند (ار و و) آیینیه (صا ب ۵) آن سنگدل که آیینیه

آیینیه لگانا - بقول امیر آیینیه نصب کرنا و بکھو مابنگ زو پیدید کاش صورت احوال

آیینیه آوختن و بطایع معنی مجازی و کیهو آستن خویش را پختنی مباد که درین شعر آیینیه استعاره

آیینیه بستن آسمان | (مصدر صطلاحی) باشد از دل - (ار و و) آیینیه توڑنا -

بکرنون ثانی - بقول صاحب بحر (۱) دل توڑنا -

آفتاب پید کردن آسمان (۲) بر آمدن آفتاب | آیینیه بناگوش | استعمال - (۱) بقول

مؤلف گوید که (آیینیه آسمان) آفتاب ماه بجاوالمظهر العجائب از اسمای معشوق است

مؤلف گوید کہ این بدون اضافت آئینہ باشد و کجھو آئینہ بستن آسمان۔

یعنی کسی کہ بنا گوش ادھو آئینہ است فارسیان (الف) آئینہ بودن استعمال۔ صاحب
آئینہ را در صفت بنا گوش استعمال کرده اند و اگر آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت و از خیرین
کسی ذکر این نکرد (۲) باضافت ہای تہوڑ آئینہ
بنا گوش)۔ بنا گوش کی مثل آئینہ باشد عثمان
بخاری (۵) چہ آئینہ است بنا گوش او بنام
از وہ کہ تیرہ می کند صد ہزار آہ نشہ (اردو)
(۱) معشوق۔ امیر نے معشوق کو آئینہ رد تو لکھا
لیکن آئینہ بنا گوش نہیں لکھا (۲) لو۔ پر صفا
آصفیہ نے نرمہ گوش۔ بنا گوش کا ذکر فرمایا
پس لو یا نرمہ گوش کی تشبیہ آئینہ کے ساتھ ہوتی
ہے۔ لو کا آئینہ کہہ سکتے ہیں۔
آئینہ بند و آسمان مقولہ۔ بقول صاحب
مؤید و شمس یعنی آسمان آفتاب پیدا آرد کجھو
گوید کہ نہ این مقولہ باشد و نہ چیزی دیگر۔ بلکہ
مشق از بہان مصدر (آئینہ بستن آسمان) کہ
گذشت بہر و مثنی کہ دہا بخا ذکر کردہ ایم (اردو)
کو علم نہیں اتخوان شناسی کا پابشر کے عیب کو

آئینہ بین شانے میں پد (ب) ازبر ہونا۔ (نسخ
 ۵) نامہ یار کے مضمون میں ازبر مجکو پد
 یاد کوئی نسخہ اکسیر ہے پد
 آئینہ بی رنگ (اصطلاح بافتا متعارف)
 از صورت شاہ چنانکہ جامی گوید (۵) خط
 آن چہرہ میارای کہ صد گونہ صفا پیدا
 روی آئینہ بی رنگ توام پد (ارو)
 معشوق کا چہرہ۔ مذکر۔

(۱۰۹۱)

آئینہ بی رنگار (اصطلاح بافتا فارسی)
 بہ تشبیہ زانو آورده اند چنانکہ طہوری گوید
 چشم جان گشت طہوری بہ تجلّ روشن پس
 زانو نشین آئینہ بے رنگار است پد (ارو)
 فارسیوں نے (زانو) کو آئینہ بی رنگار
 تشبیہ دی ہے۔ امیر نے تشبیہات آئینہ
 میں اسکا ذکر نہیں فرمایا ہے۔

(۱۰۹۲)

آئینہ پرد ختن استعمال۔ صاحب صفی
 ذکر ابن کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
 دل آئینہ پردازی بی دارو پد (ارو) دیکھو

بمعنی صیقل کردن و جلادادن آئینہ باشد
 و آئینہ پرد از کہ می آید از همین مصدر است
 (صاحب ۵) تانوسوز آرزو در دل نگر
 سینہ صاف پد ما باین خاکسترین آئینہ را
 پرد ختم پد مخفی مباد کہ درین شعر آئینہ استعمال
 باشد از سینہ (بیدل ۵) بیدل آئینہ پیر
 غم دوری چند آسمان نیز باندا نظر نزدیک
 است پد (ولہ ۵) جلوہ ہا مفت تو اسے
 تا کہ چہ فرصت طلبی پد کہ نفس ہم نفسی آئینہ
 پرداختہ است پد (ارو) آئینہ کو صیقل
 کرنا۔ جلادینا۔ دل اور سینہ کو صاف کرنا۔
 آئینہ پردار استعمال۔ بقول بہار مراد
 آئینہ پیرای باشد کہ صیقل گراست (ناصر علی
 سرندی ۵) دشمنی ہاست کہ در کشورین
 معشوق است پد احکرم گرد نفس آئینہ پردار
 من است پد (خرین اصفہانی ع) بغیر از گریہ
 دل آئینہ پردازی بی دارو پد (ارو) دیکھو

<p>آئینه افروز - گهر را ز شود (ارو) صیقل کیا جانا - جلا پانا روشن هونا -</p>	<p>آئینه پرواز دادن استعمال - یعنی جلا</p>	<p>(۱۷۱)</p>
<p>آئینه نهان دروست اصطلاح - علامت مفعول درین مصدر مخدوف باشد باصاف آئینه - کنایه باشد از کف دست چنانکه بیدل گوید (ه) آبرو نیکه بود عاریتی مراد (آئینه دست) که می آید - چنانکه بیدل روی می است به جمله زنگست اگر آئینه پرواز هم گوید (ه) کنفی صیقل نزد سودن درین (ارو) آئینه کو جلا دنیا - صیقل کرنا -</p>	<p>آئینه پرواز رسیدن استعمال - یعنی جلا یافتن و محلی شدن آئینه باشد - مخفی مباد که درین مصدر رآمی علامت مفعولی مخدوف است (بیدل ه) و رخنو غفلت دل بخوی</p>	<p>(۱۷۲)</p>
<p>آئینه پوششی استعمال - (ب) بیداری نیست به همه محوم اگر آئینه پرواز رسد (ارو) آئینه کا محلی هونا - جلا پانا -</p>	<p>آئینه پوشیدن استعمال - (ب) برسینه و پشت کردن است و (الف) اصل بالمصدر آن - طاهر و حید گوید (ه) نماید</p>	<p>(۱۷۳)</p>
<p>آئینه پوششی سوارچه آئینه تیغ در کارناژا (ارو) (الف) اور (ب) چار آئینه پنا</p>	<p>آئینه پوشیدن استعمال - (ب) از ریاضت دل (ارو) (الف) اور (ب) چار آئینه پنا اگر آئینه پرواز شود چون صدق مخزن خند لگانا -</p>	<p>(۱۷۴)</p>

<p>آئینہ پیراستن (مصدر صطلحی) گزشت (اردو) صقل گر۔ دیکھو آئینہ افزو</p>	<p>آئینہ پیراستن (مصدر صطلحی) گزشت (اردو) صقل گر۔ دیکھو آئینہ افزو</p>
<p>آئینہ پیش چشم نامینا ہون (مصدر)</p>	<p>آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف</p>
<p>اصطلاحی) باضافت پیش چشم بمعنی پیش</p>	<p>گوید کہ (۱) پیراستن آئینہ صاف و پاک کردن</p>
<p>کسی چیزی پیش کردن است کہ اواز ضایق</p>	<p>آئینہ از رنگ است کہ پیراستن تقاضی ہین</p>
<p>و محاسن آن بی خبر است (جامی ۵) و</p>	<p>معنی است (۲) اگر آئینہ را استعارہ گیریم از</p>
<p>حسن و باریب کو رد گشتن چہ سودہ آئینہ</p>	<p>دل۔ در ان صورت آئینہ پیراستن دل را</p>
<p>بہر چہ پیش چشم نامینا ہم (اردو) آئینہ</p>	<p>غبار و کدورت خالی کردن باشد خان</p>
<p>اندھے کو دکھانا۔ بقول امیر اس جگہ کہتے ہین</p>	<p>(۵) پشت دل اگر آئینہ پیراست کہ نہایت</p>
<p>جہان کوئی کسی جو ہر ناشناس کے سامنے</p>	<p>در ویدہ مادام تماشا است کہ خالی ست (۹)</p>
<p>اظہار ہنر کرے۔ یا اسکو نصیحت کرے جس میں</p>	<p>(۱۱) آئینہ سے رنگ مٹانا (۱۲) دل کو کدورت</p>
<p>نصیحت قبول کرنے کی صلاحیت ہی نہو۔</p>	<p>سے صاف و پاک کرنا۔</p>
<p>آئینہ پیش دم آوردن (مصدر صطلحی)</p>	<p>آئینہ پیرای استعمال۔ بقول بہار مراد</p>
<p>بکسرہ شین مجھے مرادف (آئینہ بالین نفس</p>	<p>آئینہ پرداز است کہ گزشت یعنی صقل گر۔</p>
<p>آمدن) کہ گزشت (طالب کلیم ۵) من</p>	<p>نخفی مباد کہ پیرای۔ امر است از پیراستن</p>
<p>بمردن ساقی از ضعف خوار افتادہ ام نہ باید</p>	<p>بقاعدہ فارسیان بعد اسم مرکب شدہ افادہ</p>
<p>آوردن ز جام آئینہ پیش دم و مخفی مباد کہ در</p>	<p>معنی فاعل کند کہ دور کنندہ رنگ از آئینہ</p>
<p>بعض نسخ کلام کلیم بعد لفظ آئینہ کلمہ (در)</p>	<p>باشد سند این ہمانست کہ بر آئینہ پیراستن</p>

<p>ز آمد است اندرین صورت این سند متعلق خواهد شد بمصدر (آئینه در پیش دم آوردن) که می آید (ار دو) و بگوید (آئینه ببالین نفس آمدن) آئینه پیش لب گرفتن (مصدر اصطلاحی) (س) شوم در زندگی چون بار بردن که نختن بکسر شین مجع بقول صاحب بحر عجم مرادف - (آئینه بر نفس داشتن) است (تائید) (س) و بگوید (آئینه ببالین نفس آمدن) - و یا را به تشخیص نفس پیش لب گیرند چون آئینه</p>	<p>سند آورد (س) زندگی شبهه هستی است که مانند جواب به هر که هست آئینه پیش نفس می گیرند مانندی دیگر از صاب هم بدست آورده هم (س) شوم در زندگی چون بار بردن که نختن نمی خواهیم کسی آئینه ام پیش نفس گیر دهد (ار دو) (آئینه بر نفس داشتن) است (تائید) (س) و بگوید (آئینه ببالین نفس آمدن) - و یا را به تشخیص نفس پیش لب گیرند چون آئینه</p>
<p>روی ساده را پاره آسته و بهار هم ذکر این کرده اند (ار دو) و بگوید (آئینه ببالین نفس آمدن) - آئینه پیش نفس داشتن (مصدر اصطلاحی) بکسر شین مجع بقول بحر و آسته و چراغ مرادف مصدر گذشته سندی که پیش کرده اند بر (آئینه به پیش نفس داشتن گذشته) (ار دو) و بگوید (آئینه ببالین نفس آمدن) - پیش و پس گویند (بیدل) (س) بهیوده نباید چو شر حشیم شون پگر عدست آئینه پیش و پس اینجا (ار دو) آگه هیچ کا آئینه -</p>	<p>روی ساده را پاره آسته و بهار هم ذکر این کرده اند (ار دو) و بگوید (آئینه ببالین نفس آمدن) - آئینه پیش نفس داشتن (مصدر اصطلاحی) بکسر شین مجع بقول بحر و آسته و چراغ مرادف مصدر گذشته سندی که پیش کرده اند بر (آئینه به پیش نفس داشتن گذشته) (ار دو) و بگوید (آئینه ببالین نفس آمدن) - پیش و پس گویند (بیدل) (س) بهیوده نباید چو شر حشیم شون پگر عدست آئینه پیش و پس اینجا (ار دو) آگه هیچ کا آئینه -</p>
<p>آئینه پیکر (اصطلاح) بقول صاحب انند از اسمای معشوق است - دیگر کسی ذکر این نکرد - مخفی مباد که پیکر فارسی زبان یعنی</p>	<p>ببالین نفس آمدن - آئینه پیش نفس گرفتن (مصدر اصطلاحی) بکسر شین مجع بهار ذکر این کرده از مرزا بیدل</p>

کابلد وجہ و صورت ہر چیز باشد پس آئینہ
 پیکر کسی است کہ کابلد وجہ او مثل آئینہ تجلی
 باشد بہمین معنی کنایہ قرار یافت برای شاہد
 (اردو) دیکھو آئینہ مثال و آئینہ دور
آئینہ پیل | اصطلاح اضافت آئینہ پیل
 بحر (۱) آئینہ چند باشد فولادی در بر کستوان فیل
 یعنی بر پوشش روز جنگ تعبیه کنند (۲) زنگ
 فیل - بہار گوید کہ آئینہ کہ برای آرایش پریشانی
 پیلان بند علی الخصوص در روز جنگ حساب
 شمس و مویہ با بحر متفق (بدر چاچی ۵) دروغ
 آئینہ پیل تو بر وزن بردہ بر وزن ہر و ز غدار قمر
 غبار کلفت (نظامی ۵) ز آئینہ پیل و
 زنگ شتر پنہ صدف را شبہ رستہ بر جای دروغ
 (ولہ ۵) شہبای آئینہ پیل ست پہمی ہاتھی کا گھٹا جو دونوں جانب اسکی پیٹ
 شانہ بر پشت پیلان ست پہ مؤلف گو کہ چلنے میں آواز دیتا
 کہ اجمال بیان بہار از ماہیت این خبر ندارد اور ہر و ون کو خبر دار کرتا ہے (مذکر)
 در زمانہ پیشین وقت کارزار فیلانرا ہم شہ یک آئینہ تاب استعمال - جہار گوید کہ در صفات

لشکر میدان شتند و آئینہ ہای فولادی صقل زدہ را
 بر سر و ہم بر شکم می آویختند کہ با آرایش ظاہری
 صیانت سر و شکم پیل از ضرب اسلحہ ہم مقصود
 بود بہمین را آئینہ پیل می گفتند این از قبیل چار آئینہ
 اہل لشکر است کہ صیانت بدن انسان را بکار
 میخور پس آنرا برای آرایش پیشانی مخصوص
 کردن نشاید - صاحب شمس و مویہ صراحت
 کردہ است کہ شعردوم نظامی متعلق بمعنی دوم
 است (اردو) (۱) وہ فولادی آئینہ جو پیلان
 میں مثل چار آئینہ کے ہاتھیوں کے سر اور پیٹ
 پر لٹکاتے ہیں ان آئینوں کے ذریعے سے
 آرایش اور نیز سر اور پیٹ کی حفاظت مقصود
 ہوتی ہے - اردو میں آئینہ فیل کہہ سکتے ہیں
 ہاتھی کا گھٹا جو دونوں جانب اسکی پیٹ
 پر لٹکاتے ہیں وہ اس کے چلنے میں آواز دیتا
 اور ہر و ون کو خبر دار کرتا ہے (مذکر)
آئینہ تاب | استعمال - جہار گوید کہ در صفات

تبع صیقل زده متعل چنانکه نظامی گوید (۵) نفس آئینه من تار شده است (۶) (اردو)
 و رخسین تبع آئینه تاب (۷) و رخشان تر از چشم آئینه اند با هو جان (داسخ) چشم جوهر سے
 آفتاب (۸) مؤلف گوید که این اسم فاعل تری فرقت من رویا اسقدر (۹) ہو گیا اندھا بین
 ترکیبی است که افاده معنی فاعلی کند و تافتن آتما نظر آئینه کو (۱۰)
 و تابیدن لازم و متعدی هر دو آمده پس آئینه آئینه تاریک استعمال - بکسر با (۱۱)
 تاب (۱۲) یعنی تاب آئینه وارنده (۱۳) آئینه تیر - آئینه که زنگ آلوده و بی جلا باشد -
 راتاب دهنده باشد معنی اول را با صفات چنانکه صاب گوید (۱۴) شہپر روانہ مالاجلا
 تبع مخصوص کردن شاید - در سند نظامی کیش و آتش است (۱۵) صیقل آئینه تاریک یا در
 ماست شک نیست که صفت تبع است لیکن آتش است پمخی مباد که در مصرع ثانی ذکر
 عیبی نباشد اگر این را صفت چیزی دیگر هم آئینه آئینی است نہ زجاجی - (اوله) (۱۶) زت
 گیریم که شل آئینه روشن باشد یا بمعنی دوم آئینه تاریک باشد پرده پوش (۱۷) می نماید
 استعمال کنیم (اردو) آئینه تاب کہ سکتے روی دل گردون بناوان بشیر (۱۸) (اردو)
 ہین - دونون معنوں ہینی (۱۹) آئینه کی چک او اندھا آئینہ - ویکھو استعمال گذشتہ زنگ آلود آئینہ
 جلا رکھنے والا (۲۰) آئینہ کو جلا دینے والا آئینہ تخی کردن استعمال - جلوہ کردن (۲۱)
 آئینہ تار شدن استعمال - بمعنی بی جلا ویر تواند ختن آئینہ باشد مخفی مباد کہ (تخی)
 شدن آئینہ باشد چنانکہ صاب گوید (۲۲) لغت عرب است بمعنی روشن و آشکارا
 دل من تیرہ بساوی گفتار شده است (۲۳) درین پریشا شدن و جلوہ کردن (کذا فی المنتخب) فارسیان

ترکیب خود استعمال کرده اند چنانکه جامی گوید که تعریف صاحب تحقیق بهتر از اندام
 (۱۵) کرد آینه رخت تجلی پذیر این خدا نامیم است (صواب ۱۵) صلح کردیم بیک نقش
 ز نقاش جهان ز محو یک چهره چو آینه تصویر
 دادند (۱۶) آینه چکان -

آینه ترشیدن | استعمال - صاف و پاک شدیم (وله ۱۵) و نشین افتاده است آنیک
 کردن آینه و مرادف (آینه پر دختن) باشد عکس روی او می کند آینه تصویر را مثال
 چنانکه بیدل گوید (رباعی) فریاد که جمل بود نهید (وله ۱۵) نلکم خشم به نقش سبک سیریا
 ما که ز ریا داشت شوخی دیدن ما ز نظر گشتن محو یک نقش چو آینه تصویرم من پذیر صاحب
 اگر در رنگ انجخت پذیرگار شد آینه زین تحقیق برای معنی دوم هم از صواب ندارد
 ما پذیر (۱۷) و بگو آینه پر دختن - (۱۵) از تماشای پریشان جهان دلگیر باش پذیر

آینه تصویر | استعمال - قبول بهار (۱) والیک نقش چون آینه تصویر باش پذیر
 قطعه های شیشه و آینه که بر آن تصویر کشیده گوید که سندوم صاب که متعلق بمعنی اول است
 باشند و بدان سبب مثال در آن نفوذ تواند تصفیه می کند که آینه تصویر و رای آینه مثال
 کرد و این از اهل زبان تحقیق پیوسته و اندام دارد است که می آید به تحقیق ما (آینه تصویر)
 گوید که (۲) آینه بی بجایی که پس پشت آن تصویر مخصوص است بمعنی اول و از برای معنی دوم
 نصب کرده در عمارت ها نصب کنند (الخ اصفا) اگر قن خطاست که برای آن فارسیان (آینه)
 تحقیق نباید معنی دوم گوید که شیشه که تصویر تصویر دار (و آینه مثال دار) را مخصوص
 ایشانند تا آسیب خم و غیره بان نرسد - مؤلف کرده اند و هر چهار سند کرده بالا بخیاں متعلق

بمعنی اول۔ مثال (۱) (۱) وہ آئینہ
جس پر فوٹو گراف عکس لیتے ہیں۔ اس کو آئینہ
عکس آئینہ تصویر کہہ سکتے ہیں۔ (۲) وہ آئینہ
جو کاغذ تصویر پر بغرض حفاظت تصویر فریم
لگایا جاتا ہے اسکو ہماری اسے مین فریم کا
آئینہ کہنا چاہئے۔ صاحب جامع اللغات
نمبر (۲) کو اردو میں آئینہ تصویر کہا ہی
تصویر کی دوسری معنی۔

کہو آپ سے اختلاف ہے۔

آئینہ مثال

اصطلاح کنایہ باشد از نا

آئینہ تصویر بر آرون استعمال با صفت
آئینہ۔ آئینہ پیش کردن کہ بران عکس گیرند۔
چنانکہ ظہوری گوید (۵) صورتکدہ چین
نظر از عکس پذیریت دل سادہ شد آئینہ
تصویر بر آوردن مخفی مباد کہ ازین سند ہم تصدیق
معنی اول آئینہ تصویر می شود کہ ذکرش
گذشت (۱) (۱) آئینہ عکس پیش کرنا۔

آئینہ مثال وار استعمال۔ با صفت
آئینہ۔ بقول بہار و وارثہ و بحر مرادف آئینہ
دو آرتہ و بحر با صفت آئینہ مرادف آئینہ
تصویر وار (۵) سعید شرف (۵) بس کہ نقش

عارضت و رویدہ پابر جا بود نمی نماید عینکم
آئینہ مثال دارہ پختی مباد کہ مثال بالفتح
عربی است بمعنی پیکر (کذا فی المنتخب) و پیکر
بر وزن قیصر قالب و کالبد و جثہ و صورت

آئینہ جامہ نما استعمال - باضافت آئینہ
بقول بہارتخشہ آئینہ کلانی کہ تمام بدن در آن
دیدہ شود (سالک یزدی ۵) چون شمع
بآرایش خود چشم ندارد پد آئینہ عریانی با جامہ
نمائست پد صاحب بحر و خان آرزو گوید کہ
این مرادف (آئینہ بدن نما) باشد (اردو)
و بکھو آئینہ بدن نما -
تصویر برای حفاظت آن نصب کنند پس
این مرادف آن گفتن باریک بنیان را
پسند نباشد (اردو) وہ آئینہ جوت کی حفاظت
کے لئے اسکے اطراف قائم کریں یا اس صندو ق

آئینہ جستن استعمال - صاحب صفی
ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید
کہ معنی آئینہ خواستن است کہ جستن بضم اول
بمعنی طلب نمودن ہم آمدہ کذا فی مجمع فیضی
اکبر آبادی ۵) من آئینہ انرخ تو جویم تو تن
کے ساتھ وہ نظر آتا رہے۔

آئینہ تیغ استعمال - باضافت آئینہ
کشی برو برویم پد (اردو) آئینہ چاہنا۔
یعنی کہ مثل آئینہ بجلاست - سند این ہر آئینہ
آئینہ جلا گرفتار استعمال - بمعنی صاف

و پاک شدن آئینه باشد از رنگ (بیدل ۵) و مؤید مرادف (آئینه آسمان) است که گذشت
 نیست در بنیاد آتش خانه نیز رنگ و دره آنقدر که یا از خورشید جهان آرا صاحب ناصری بزرگ
 خاکستری کائینه گیر دجلای (نهوری ۵) جا (آهوی خاوری) ذکر این کرده و بقول بجزو
 جم خویش شو نهوری آئینه دل جلا گرفت شمس آفتاب و ماه نیز مؤلف بملاحظه تمیم
 (اردو) آئینه روشن هونا - رنگ سے صاف ہونا معنی این با صاحبان بحر شمس اتفاق دارد
 آئینه - جوہر و شستن استعمال - جوہر دار (اردو) و کھو آئینہ آسمان -

بودن آئینه فولادی باشد مخفی مباد که نقوش (آئینه چینی) اصطلاح - باضافت آئینه
 باریکی که از ذات آهن فطرۃ برپیدا شود بقول صاحبان برہان و بحر و جهانگیری شمس
 جوہر آهن باشد گویند که این علامت خوبی (آئینه ایست که از مال سازند و آنرا بر لبی
 آهن است فارسیان این را موج آهن هم سمجھل گویند - صاحب بحر فرماید که تال طبق
 گفته اند (بیدل ۵) هر گهر موجی و هر آئینه مس و برنج و طلا و نقره و امثال آن (۲۰)
 دارد جوہری از کجا یا رب دل بی تدعا پیدا یعنی آفتاب نیز - صاحب ناصری با اتفاق
 گفته (اردو) آئینه کا جوہر دار ہونا - یعنی برہان فرماید کہ از رباعی یوسف طیب معلوم
 آئینه فولادی پر وہ قدرتی نقوش ظاہر ہونا میشود کہ این آئینہ مخصوص برای دفع مرض
 جس سے فولاد کی عمدگی ظاہر ہو - نقوہ نافع است (رباعی) آرا کہ رسد از
 مرض نقوہ گزند باید کہ بیاد آرد از من این

آئینہ چرخ اصطلاح - باضافت آئینہ بقول صاحب برہان و رشیدی و جهانگیری
 آئینہ چینی بنظر آوردہ و در خانہ تازیانہ

نشیند یک چند و بقول صاحب جامع بیہ^۱ و معنی دوم بنظر شایستہ با آفتاب استعارۃ۔
معروف کہ بعضی سنجبل و مرآت گویند بہار طبعی از طبای چین با ما گفت کہ مرض لقوہ
بہر دو معنی با صاحب بحر اتفاق دارد نہایت و فاج را تار یکی مفید است کہ پریشانی تخیلات
معنی اول صراحت کند کہ آئینہ باشد کہ اطبا را مانع می باشد و از برای این قسم مرض مقولہ
از بعضی فلازات سازند کہ از دیدن آن امانہ^۲ اطبا ی چین است کہ و در حجرہ تار یک آئینہ
وجہ لقوہ بطرف مطلوب حاصل می گردد و بین مقصود نیست کہ در تار یکی بنشیند پنج
کجی کہ بہت بر طرف می شود (نظامی ۵) مبین۔ این معنی از مقولہ بالا بدین وجہ پیدا شد
چو آئینہ چینی آمد پدید پندرسد رسپہ را سوی کہ آئینہ چینی کہ بر نمبر (۱) مذکور شد با وجود جلای
چین کشیدہ مؤلف گوید کہ در این اصطلاح خود تیرگی دارد و چون در حجرہ تار یک آئینہ
نقش چینی بیای نسبت بمعنی منسوب بچین است پنج بنظر نمی آید ہم او گفت کہ فارسیان چین
و گیر پنج و این قسم آئینہ از صنعت چین تحقق۔ مقولہ طبای چین را در فارسی ترجمہ کردہ باشند
بنام علیہ آن را آئینہ چینی گفتند ما این آئینہ را چنانکہ در کلام یوسف طبیب گذشت ہم او
دیدہ ایم کہ مدو و باشد و بر کنارہ ہای آن نقشی صراحت کرد کہ در آئینہ چینی چیزی دیگر از تار
لطیف کہ ہر خط و شعاعی می درخشد و مہرہ^۳ او نیست کہ مفید مرض لقوہ باشد و اللہ اعلم
آن علی مائل بہ تیرگی نہ ہجو آئینہ زجاجی (روشن (۱) و (۲) آئینہ چینی کہ ہر سکتہ ہین معنی
و مائل بہ سپیدی) مشابہہ تال کہ آنرا در ہندی چین کا بنا ہوا آئینہ جو فلازات سے بنایا
جہا بنجہ و منجہرا گویند پس معنی اول این چینی است جاتا ہے اور تیرگی مائل ہوتا ہے (۳) آفتاب

دیکھو لفظ آفتاب کا نمبر (۲)

آئینہ بجابی | اصطلاح - باضافت آئینہ

بقول صاحب بحر و وارثہ (۱) آئینہ کہ بر دوں
او جباب ہا از عالم جباب شیشہ باشد بقول
خان آرزو در چراغ ہایت آئینہ کہ بر اطراف

آن آئینہ بالصورت جباب سازند برای
خوشنمائی (سید امتیاز خان خالص ۵)
ہر طفل مست از شرم در عین بی جبابی پوشد

از عرق عذارش آئینہ بجابی پو بہار گوید کہ (۲)
نوعی از آئینہ مذکور کہ شکل جباب سازند و کہ
معنی اول ہم کنندش ہمان است کہ بالا

مذکور شد صاحب تحقیق باتفاق معنی اول فرماید
کہ آئینہ کہ در ان جا بہا برای خوشنمائی سازند و کہ
گوید کہ متاع ان بر اطراف آئینہ نقشی کنند کہ شاہ

سلک جا بہا بنظری آید ما الآن این جو آئینہ
را پیش خود داریم ہمین است آئینہ بجابی
اول و نسبت معنی دوم باتفاق بہار عرض کنیم

(۳) آئینہ ہم شکل جباب کہ درین روز ہا برای

فانوس چراغ شمع بکاری بر ہم یعنی فانوس
زجاجی - سند خالص اصفہانی برای منی او
مخصوص باشد (اردو) (۱) وہ آئینہ جس کے

حاشیہ پر جبابی یا موتی چور نقش بنا یا گیا ہو (۲)
جباب بقول آصفیہ (عربی) اردو میں مستعمل
مذکر - شیشے کے گولے جو مکانون میں آرائش

کے لئے لگاتے یا بچون کے کھیلنے کے واسطے
بناتے اور اسمین رنگ بھرتے ہین (۳) بقول
صاحب آصفیہ جباب (روشنی کی باریک

زجاجی کنول (الخ) ہم عرض کرتے ہین کہ
معاورہ اردو میں جباب اور کنول میں فرق
ہے جباب وہ مدور کاج کا گولہ ہے جسکو

شمع یا چراغ پر ہوا کی روک وغیرہ کے لئے
رکھ دیتے ہین جسکو انگریزی میں گلوب کہتے
ہین اور کنول - بقول آصفیہ شیشے کے

ایک ظرف کا نام جس میں شمع روشن کرتے ہین

(۱۰۸۵) آئینیہ - خاریجی (مصدر اصطلاحی) کہیں نرمین حیرت کیون ہے پے نقش دیا

کنایہ باشد از ظاہر شدن سرخی روی یار نظر آتے ہیں مردم مجھ کو پے

چنانکہ بیدل گوید (۵) ہر نفس صد رنگ آئینیہ خاطر (اصطلاح) - بقول صاحب

می گیر دغان جلوہ اش پے تا کند شوخی عرق بحر عجم - آدمی پاک سرشت - روشن دل -

آئینیہ می ریزد و خاند (اردو) صورت یارے بہار بر بہین معنی از صائب سند آرد (۵)

سرخی چسکی پڑنا - صائب رسا و گیت کہ آئینیہ خاطر ان پے

(۱۰۸۶) آئینیہ حیرت (اصطلاح) - باضافہ آئینیہ حیرت

معنی نحو حیرت - مخفی مباد کہ آئینیہ معنی کاشف روشن ضمیر - بقول صاحب اصفیہ - صائب

حال آمدہ کہ بر لفظ آئینیہ گذشت پس کاشف کشف - اہل بصیرت - صاحب ادراک

حال حیرت (معنی ہر پا حیرت یعنی نحو حیرت عاقل و صاف دل - بقول اصفیہ کہنے

باشد - چنانکہ صائب گوید (۵) ایمانہ زبوں بے ریا - آئینیہ باطن بقول امیر معنی صاف دل صائب

ز فکر تو جگر ہا آئینیہ حیرت ز جمال تو نظر ہا آئینیہ خاکیان (اصطلاح) - باضافہ

(اردو) آئینیہ - بقول امیر معنی حیران شد آئینیہ - بقول صاحب بحر (۱) اشارہ ہذا

بے حس و حرکت (صبا) چشم و انگلی باری تعالیٰ و (۲) آدم علیہ السلام و (۳) و

دیکھا جو طلسمات جہان پے آئینیہ بن گئے ہم نحو مردمان - صاحب شمس بزر معنی اول و

تماشا ہو کر پے نقش دیوار - بقول صاحب اصفیہ سوم گوید کہ (۴) ذات پیغمبر علیہ السلام -

حیران - حیرت زدہ (زکی) کھل گیا صاحب انند بوالہ فرہنگ فرنگ باصا

بجز شفق (اردو) (۱) خداوند تعالیٰ مذکر (۲) افتادہ تو دور غلط از کثرت مثال نہ یک عکس
 آدم علیہ السلام (۳) دل - بقول صاحب تصنیف بیش در ہمہ آئینہ خانہ نیست پ (بیدل) (۴)
 فارسی - اردو میں مستقل - مذکر - قلب - حیرت دمیدہ ام گل داغم بہانہ است پ
 مکن - ایک صنوبری شکل کے اندرونی عضو طاؤس جلوہ زار تو آئینہ خانہ است پ
 کلام (۴) سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم - (اردو) آئینہ خانہ - بقول امیر وہ مکان
 آئینہ خاموشی و آشتن (مصدر اصطلاحی) جس میں چار طرف آئینے لگائے گئے ہوں
 کنا یہ باشد از روشن دل بودن چنانکہ بیدل کہ جد ہر آنکھ آئینے ہی نظر آئین (دش
 گوید) (۵) خاموشی آئینہ دار مدنی روشن (۵) نظر آتی ہیں ہر سورتین ہی صورتین
 دل است نہ نیست بیدل چارہ از پاس نفس مجھکو پ کوئی آئینہ خانہ کار خانہ ہے خدائی
 آئینہ را پ (اردو) روشن ضمیر ہونا - کا پ (غالب) (۵) مدعا محو تماشائے شکست
 آئینہ خانہ استعمال - بقول بہار معروف دل ہے پ آئینہ خانے میں کوئی لئے جاتا ہی مجھو پ
 مؤلف گوید کہ خانہ کہ از آئینہ سازند - یا آئینہ خاوری اصطلاح - باضافت
 از آئینہ ہا راستہ کنند ملائیش کشمیری (۵) آئینہ بقول صاحبان برہان و بحر و رشیدی
 ہر بارہ دلم چنی از نگاہ اوست پ آئینہ چون و موید و جہانگیری کنا یہ از آفتاب عالم تاب
 شکستہ شد آئینہ خانہ است پ (صائب) (۵) است - صاحب ناصری بذیل آہوی خاوری
 آئینہ خانہ دل از رنگ اگر برآید پ ہر برگ سبز ذکر این کردہ - مخفی مباد کہ خاوری معنی شتری منہ
 این بلغ طوطی خوشنوائست پ (ولہ) (۵) است و یا نمی سبتی با او آورد پس آئینہ کہ منسوب

<p>۱۵) آئینه دار روی تو شرم و حیا بس است پهلوشین سرو تو بند قیاس است (۱۵) شفیع اثر ۱۶) حال مشو شرم را آئینه دار باشد بزرگوار و عزوبت - افلاس و که خدائی نه صاحب ناصری نسبت منی اول صراحت کند که پیش خدمت سلاطین را که مخصوص این منصب اند آئینه دار گویند چنانکه پدر طغاشاه سلجوقی</p>	<p>ریزه ریزه شدن و معدوم شدن آئینه باشد مخفی مباد که خون شدن بمعنی هلاک شدن آمده که می آید (بیل ۱۵) از حسن درین بزم امید نگینی نیست بای آئینه خون شوی تماشای تغافل (ارو) آئینه ٹوٹ جانا - ریزه ریزه ہو جانا - معدوم ہو جانا -</p>
<p>استعمال - اند آئینه دار گویند چنانکه پدر طغاشاه سلجوقی را که آئینه دار سلطان سخر بود و متوید نام داشت متوید آئینه هم می گفتند یعنی آئینه دار - بهار گوید از حسن و قبح دست (فیضی ۱۵) از چه و قفا که معنی سوم اصل است - اما در عرف حال کسی گل کشاده نه آئینه بدست باغ داده (ارو) که آئینه پیش رو گذارند و برای معنی اول هم آئینه دکھانا - آئینه کسی که با تهمین دنیا - از کلام صائب است (۱۵) بخلق آنکس کرد</p>	<p>آئینه داون بدست کسی استعمال صاحب آصفی ذکر آئینه داون کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که کسی را خبردار کردن از حسن و قبح دست (فیضی ۱۵) از چه و قفا که معنی سوم اصل است - اما در عرف حال کسی گل کشاده نه آئینه بدست باغ داده (ارو) که آئینه پیش رو گذارند و برای معنی اول هم آئینه دکھانا - آئینه کسی که با تهمین دنیا -</p>
<p>آئینه دار اصطلاح - بقول صاحب بحر - (۱) کسی که آئینه پیش رو گذارد (۲) منظر و مقابل (۳) سرتراش و حجام صاحب برهان بدست آورده ایم (بیل ۱۵) در کوچه افت و ل صاف آئینه دار است (۱۵) غیر از نقش خویش قانع و دارسته ذکر معنی اول و سوم کند (صائب) نگیر و عس اینچا نه الحاصل بتحقیق ما معنی اول</p>	<p>آئینه دار اصطلاح - بقول صاحب بحر - (۱) کسی که آئینه پیش رو گذارد (۲) منظر و مقابل (۳) سرتراش و حجام صاحب برهان بدست آورده ایم (بیل ۱۵) در کوچه افت و ل صاف آئینه دار است (۱۵) غیر از نقش خویش قانع و دارسته ذکر معنی اول و سوم کند (صائب) نگیر و عس اینچا نه الحاصل بتحقیق ما معنی اول</p>

<p>حقیقی است و معنی دوم و سوم مجازاً آن بر خلاف مجرے کے لئے آتا ہے روزاے شاہ بہار و ظاہر است کہ دارا مر است از مصداق حسن و آئینہ دارون میں لکھنے کے خطا و اشتن و بعد اسم مرکب شدہ بقاعدہ فارسی خال آفتاب و (۲) مقابل۔ بقول افادہ معنی فاعلی کردہ است یعنی دارندہ آئینہ صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں مستعمل اسد اللہ خان غالب در قاطع برہان بر معنی سوم سانسے والا (۳) حجام۔ بقول آصفیہ اعترض کردہ است و قاطع القاطع جواب (عربی) اردو میں مستعمل۔ مذکر۔ نائی۔ ترکی بہ ترکی دادہ مندی از کمال خجند آورده موثر اش۔ خاص تراش۔ است۔ (۴) پیر میر گیر چولی صفت قناد و موسی خلیفہ۔ محاورہ عرب میں اس کو فرین کشان چو آئینہ داران بجد گرفت و پنجمال ما بھی کہتے ہیں۔</p> <p>آئینہ دار حیرت احتمال۔ بکسر ای (۱) بیاری از اہل تحقیق آئینہ دار یعنی سوم گزشتہ اول کنایہ باشد از فنونہ حیرت۔ سراپا حیرت و معاصرین عجم ہم در روز مرہ خود استعمال این نمائندہ حیرت یعنی کسی کے اندر دیدن روشن تصاویر می کنند (اردو) (۱) آئینہ دار۔ بقول امیر حیرت پیش نظر شود (صائب) عاشقان فارسی اردو میں مستعمل۔ آئینہ رکھنے اور دکھانے دو گرد آئینہ دار حیرت اندہ پنہم قنادہ را کی خدمت جس سے متعلق ہو۔ (اسیر) از عالم بالا میرس (اردو) فنونہ حیرت بن بن کے چلنے جو وقت رفتار بظاہر سراپا حیرت کہہ سکتے ہیں۔ یعنی وہ شخص ہو اس کا آئینہ دار و (بحر) تیر جس کی صورت دیکھنے سے حیرت کا نشہ</p>	<p>حقیقی است و معنی دوم و سوم مجازاً آن بر خلاف مجرے کے لئے آتا ہے روزاے شاہ بہار و ظاہر است کہ دارا مر است از مصداق حسن و آئینہ دارون میں لکھنے کے خطا و اشتن و بعد اسم مرکب شدہ بقاعدہ فارسی خال آفتاب و (۲) مقابل۔ بقول افادہ معنی فاعلی کردہ است یعنی دارندہ آئینہ صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں مستعمل اسد اللہ خان غالب در قاطع برہان بر معنی سوم سانسے والا (۳) حجام۔ بقول آصفیہ اعترض کردہ است و قاطع القاطع جواب (عربی) اردو میں مستعمل۔ مذکر۔ نائی۔ ترکی بہ ترکی دادہ مندی از کمال خجند آورده موثر اش۔ خاص تراش۔ است۔ (۴) پیر میر گیر چولی صفت قناد و موسی خلیفہ۔ محاورہ عرب میں اس کو فرین کشان چو آئینہ داران بجد گرفت و پنجمال ما بھی کہتے ہیں۔</p> <p>آئینہ دار حیرت احتمال۔ بکسر ای (۱) بیاری از اہل تحقیق آئینہ دار یعنی سوم گزشتہ اول کنایہ باشد از فنونہ حیرت۔ سراپا حیرت و معاصرین عجم ہم در روز مرہ خود استعمال این نمائندہ حیرت یعنی کسی کے اندر دیدن روشن تصاویر می کنند (اردو) (۱) آئینہ دار۔ بقول امیر حیرت پیش نظر شود (صائب) عاشقان فارسی اردو میں مستعمل۔ آئینہ رکھنے اور دکھانے دو گرد آئینہ دار حیرت اندہ پنہم قنادہ را کی خدمت جس سے متعلق ہو۔ (اسیر) از عالم بالا میرس (اردو) فنونہ حیرت بن بن کے چلنے جو وقت رفتار بظاہر سراپا حیرت کہہ سکتے ہیں۔ یعنی وہ شخص ہو اس کا آئینہ دار و (بحر) تیر جس کی صورت دیکھنے سے حیرت کا نشہ</p>
---	---

آئینہ داری تسلیم راہ اوپہ (صاب س)	نظارہ ہو۔
شعور آئینہ داری ہزار تفرقہ است پن خوشی	آئینہ دار نو عروس استعمال - بکسر را
اول شاطہ باشند طوری گوید (چشم تر آئینہ دار نو کہ ز وضع زمانہ بی خبر است پ) (ولہ س)	(۱۰۹۱)
عروس حسن بود پسنبل در ہم زد و دمجہ دل شامیکشم بادل سیاہی جلیتی از کار خویش پآہ	داشت پ (ارو و) مشاطہ - بقول صاحب
اگر مید آتھم آئینہ داری در نظر پ (ارو و)	آصفیہ (عربی) اردو میں متعل - متوث - وہ
آئینہ داری - بقول امیر سفارسی (اردو میں)	عورت جو دہن کے سر میں لکھی چوٹی کرے
آئینہ دکھانے کی خدمت (ریشک)	سر مرہ لگائے - اٹھنا ملے اور بنا و سنگا کر کر
آپ مجھ کو خدمت آئینہ داری دیکھو پ	(ناظم س) ہر پچ و خم میں ابھے ہوے ہیں
جانئے اے جان جان تصویر پشت آئینہ پ	ہزار دل پ مشاطہ سے کہو کہ سمجھ کر بنائے لفظ
ا اسکے جلوے سے ہوں محروم (بحر س)	امیر نے لفظ (آئینہ داری) کے معنی شاطہ کی
کثافت کے سبب پ صاف دل ہو تو مجھے	کہے ہیں بس ہماری رائے میں (آئینہ دار)
آئینہ داری ہو جائے پ	مشاطہ کو کہہ سکتے ہیں لیکن آپ نے لفظ
(الف) آئینہ داری و مجلس کو ان	(آئینہ دار) پر مشاطہ کا ذکر نہیں کیا -
(ب) آئینہ داری و محفلت کو ان	(۱۰۹۲)
امثال - ب - درگلستان سعدیت و	آئینہ داری استعمال - حاصل لمبہ
صاحبان خزینۃ الامثال و امثال فارسی و	آئینہ داشتن و نام خدمتی کہ آئینہ دار سر انجاش
الف) کردہ از معنی و محل استعمال ساکت اند	وہ (سیدیل س) نقش قدم گشتہ میں نہ شود

<p>مؤلف گوید کہ این شل حاصل بالمصدر آئینہ زیادت از بکہ باصفا شدہ آئینہ ہوی دغ دشتن و مجلس یا محلت کوران، باشد و مراد آخر بدین نداشتہ (بیدل ۵) بلغ و ہزار (آئینہ پیش چشم بنیادان) کہ گذشت (ارو) بتدل روشناس رنگ زرد و لاله سان آئینہ وکن مین کہتہ مین "اندھے کے سامنے آئینہ" داغ جگر داریم ما (ارو) زبان دانان ارد اور امیر نے (آئینہ اندھے کو دکھانا) کا ذکر کیا ہے بقول صاحب اشال ہندی (اندھا کیا جانے جیل - جانشین امیر مرحوم ۵) محو تزمین لالہ کی بہار (دیکھو آئینہ پیش چشم بنیادان) جو گلستان مین عروس گل ہے : سامنے آئینہ آئینہ دشتن استعمال - صاحب صفی داغ دل بلبل ہے :</p>	<p>مؤلف گوید کہ این شل حاصل بالمصدر آئینہ زیادت از بکہ باصفا شدہ آئینہ ہوی دغ دشتن و مجلس یا محلت کوران، باشد و مراد آخر بدین نداشتہ (بیدل ۵) بلغ و ہزار (آئینہ پیش چشم بنیادان) کہ گذشت (ارو) بتدل روشناس رنگ زرد و لاله سان آئینہ وکن مین کہتہ مین "اندھے کے سامنے آئینہ" داغ جگر داریم ما (ارو) زبان دانان ارد اور امیر نے (آئینہ اندھے کو دکھانا) کا ذکر کیا ہے بقول صاحب اشال ہندی (اندھا کیا جانے جیل - جانشین امیر مرحوم ۵) محو تزمین لالہ کی بہار (دیکھو آئینہ پیش چشم بنیادان) جو گلستان مین عروس گل ہے : سامنے آئینہ آئینہ دشتن استعمال - صاحب صفی داغ دل بلبل ہے :</p>
<p>ذکر این کردہ از معنی ساکت و سندی کہ پیش آئینہ دان استعمال - بقول بہار کردہ است همان است کہ بر اشال گذشتہ معروف و فرماید کہ ہر خد آئینہ دان و آئینہ خانہ مقابل (الف) نوشتہ ایم مؤلف گوید کہ من حیث المعنی کیست - لیکن من حیث الاستعمال (آئینہ دار) و (آئینہ داری) کہ گذشت متعلق اطلاق آئینہ دان بر کیسہ و خانہ چوبی کنند کہ آئینہ از ہمین مصدر است معنی این آئینہ بدست رادوان ہند و آئینہ خانہ - خانہ کہ دران نقش و نگار از آئینہ ریزہا خواجہ آصفی ۵) نقش و نگار از آئینہ ریزہا خواجہ آصفی ۵)</p>	<p>ذکر این کردہ از معنی ساکت و سندی کہ پیش آئینہ دان استعمال - بقول بہار کردہ است همان است کہ بر اشال گذشتہ معروف و فرماید کہ ہر خد آئینہ دان و آئینہ خانہ مقابل (الف) نوشتہ ایم مؤلف گوید کہ من حیث المعنی کیست - لیکن من حیث الاستعمال (آئینہ دار) و (آئینہ داری) کہ گذشت متعلق اطلاق آئینہ دان بر کیسہ و خانہ چوبی کنند کہ آئینہ از ہمین مصدر است معنی این آئینہ بدست رادوان ہند و آئینہ خانہ - خانہ کہ دران نقش و نگار از آئینہ ریزہا خواجہ آصفی ۵) نقش و نگار از آئینہ ریزہا خواجہ آصفی ۵)</p>
<p>آئینہ داغ استعمال - باضاف آئینہ آوروچی زینت رخسار و وحشت : مشاطہ داغ باشد کہ فاریان آرا با آئینہ شبیہ دادہ حسن آئینہ و آئینہ و انہا : صاحب انند ہم ذکر امیرزا عبدالقد بن میرزا شفیق ۵) ہر ذرہ ام این کردہ مؤلف گوید کہ آئینہ دان از قبل</p>	<p>آئینہ داغ استعمال - باضاف آئینہ آوروچی زینت رخسار و وحشت : مشاطہ داغ باشد کہ فاریان آرا با آئینہ شبیہ دادہ حسن آئینہ و آئینہ و انہا : صاحب انند ہم ذکر امیرزا عبدالقد بن میرزا شفیق ۵) ہر ذرہ ام این کردہ مؤلف گوید کہ آئینہ دان از قبل</p>

قلمدان است (وان) کلمہ است کہ چون	کے لئے ایک خاص صندوق کا رواج
درم خر کلمہ آید معنی ظرفیت بخشہ میجو قہوہ دان	ویدیل ہے جو اس وقت ہمارے روبرو ہے
و مانند آن (کذا فی البرہان) (بیدل ۵)	جب ہم اسکو کھولتے ہیں تو وہ ایک خوشنما
در عالم خیال تو این غنچہ وارد دل پز آئینہ دان	اٹا ٹہن جاتا ہے جب بند کر دیتے ہیں تو آئینہ
دل بگریبان شکست و سخت پز (ظہوری ۵)	اسمین سما جاتا ہے اور محفوظ اور مقفل ہو جاتا
ماہ استرہ است ابرہ خورشید بنارم پز مشاطہ	اگر چہ من وجہ اس صندوق کو آئینہ کا خلاف
او خداداد آئینہ دانی پز (اردو) صاحب	کہہ سکتے ہیں لیکن ہماری رائے میں آئینہ دان
فرہنگ اصفیہ اور امیر نے آئینہ دان کو ترک	کہنا زیادہ بہتر ہے زبان دانان اردو نے
فرمایا ہے جلیل جانشین امیر مغفور نے ہمار	نمک دان بے عطر دان کا استعمال کیا ہے پھر
استفادہ رکے جواب میں لکھا ہے کہ آئینہ کھنکو	کوئی وجہ نہیں ہے کہ ضرورت پر بھی ہم آئینہ
کوئی خاص ظرف ہندوستان میں رائج نہیں	نہ کہمیں ہمارے استاد داغ مرحوم کا یہ
ہے البتہ آئینہ کو غلاف میں رکھتے دیکھا ہی	مسلک تھا کہ جب کسی ایسے لفظ کی ضرورت
اس اعتبار سے آئینے کا غلاف کہہ سکتے ہیں	اردو میں واقع ہوتی تھی جس کے لئے دلی
(فی البدیہہ جلیل ۵) کہتے ہیں دل ہے	لکھنو والوں کی زبان پر کوئی خاص لفظ نہوتا
صاف تو ہمو دکھائیے پز رکھا ہے گا آئینہ	تھا تو وہ یا تو فارسی لفظ ہی کو اپنے کلام اردو
کب تک غلاف میں ہم عرض کرتے	میں موزون کر دیتے تھے یا ترکیب اردو
ہیں کہ انگریزی صنعت نے آئینہ کی حفاظت	کوئی خاص لفظ اسکے لئے موزون فرما دیا

مکان کی بنیاد غیر مستحکم رکھنا۔	ہم نے اپنے استاد کی پیروی میں آئینہ دان
مصادر (۱) آئینہ درش دم آورون	کو اردو میں موزون کیا ہے (۵) غیر مستحکم
اصطلاحی (۲) آئینہ درپیش نفس داشتن	مخزون ہے اُنکے دل پر آئینہ مراصند و
ہر دو مرادف (آئینہ بالین نفس آمدن) است	سینہ بن گیا آئینہ دان اُنکا
کہ گذشت صاحبان بحر و بہار و اندوکر نیر	(۱۰۹۱) آئینہ درنفل داشتن استعمال - یعنی
کردہ اندو بہار و کر نیر (۲) طالب کلیم (۵) من ہر دو	حقیقی داشتن آئینہ درنفل - چنانکہ صاحب
ساقی از ضعف نماز افتادہ ام باید آوردن جلم کشی	گوید (۵) غم نفہید است ہر کس سادہ کو
اققادہ است نہ ہر کہ این آئینہ دار و نفل درپیش دم (۵) صاحب (۵) این زمان شد	اسکندر است چغنی مباد کہ درین شعر آئینہ
آئینہ درپیش نفس می داشتیم (۱) (اردو) دیکھو	استعارہ باشد از دلی صاف و بی نفاق -
(آئینہ بالین نفس آمدن)	(اردو) آئینہ نفل میں رکھنا - صاف دل
آئینہ درجلا کشیدن استعمال - بمعنی (۱۰۹۲)	ہونا - بھولا بھالا ہونا -
آئینہ راجلا دادن و صیقل کردن باشد چنانکہ	(۱۰۹۳) آئینہ در بنیا و عمارت داشتن مصدر
نہو ری گوید (۵) خوش آنکہ آئینہ دیدہ	اصطلاحی کنایہ باشد از خانہ غیر مستحکم ساختن
درجلا کشتم نہار عشوہ بر عشق رونما کشتم	چنانکہ بیدل گوید (۵) بردہ ام با جلوہ
(اردو) آئینہ کو جلا دینا -	الفت خرابی ہای دل و این عمارت جای
آئینہ دست اصطلاح - باضافت	خشت آئینہ در بنیا و داشت (۱) (اردو)

<p>آئینہ دلان چشم پر آب اندہ گریست نقابی برخت چشم تری هست (۱) رو (و) دیکھو آئینہ با خود دارند بعض معاصرین زبانان گویند کہ خاطر۔</p>	<p>آئینہ - بقول صاحب بحر (۱) تیغ - بہار گوید کہ این کنایہ باشد (۲) آئینہ مدور کہ اکثر خوبان با خود دارند بعض معاصرین زبانان گویند کہ خاطر۔</p>
<p>آئینہ دورو استعمال - باضافت آئینہ</p>	<p>(۳) بمعنی کف دست ہم نظامی (۵۵) کلیدی</p>
<p>بقول بہار و اند آئینہ بی سیاب کہ گاہ از آن بگذرد (منہ ۵) بہار را محنت مست رنگ و بسازد نقاب را رخت آئینہ دورو</p>	<p>کہ کثیر و از جام دیدہ در آئینہ دست تست آن کلید صاحب اند نسبت معنی اول صرحت کند کہ کنایہ از تیغ و خنجر و امثال آن باشد</p>
<p>سازد ہر دو محققین صراحت نمی کنند کہ این شعر مال کنیت - اند پیر و بہار است عجبی نیت کہ خود بہار مالک این باشد بخیاں</p>	<p>(ارو (۱) تیغ - بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل - موٹ - تلوار - خنجر - آپ ہی نے لفظ خنجر پر لکھا ہے کہ</p>
<p>آئینہ زجاجی باشد بدون سیاب بعض معاصرین</p>	<p>(فارسی) اردو میں متعل - مذکر - ایک مشہور</p>
<p>گویند کہ آئینہ فولادی ہم کہ ہر دو طرف آن</p>	<p>ہتیار کا نام - جمدہر - بچہ ۱ - تلوار - (۲)</p>
<p>صقل کردہ باشد - (ارو (۱) وہ آئینہ حسن</p>	<p>وہ مدور آئینہ جو محبوبوں کے پاس ہوتا ہے</p>
<p>پارہ چڑھا گیا ہو - یا وہ آئینہ فولادی جس کو</p>	<p>(۳) تیلی - موٹ (دیکھو آئینہ پنہان درو)</p>
<p>دونوں جانب صقل ہو۔</p>	<p>آئینہ دل اصطلاح - بقول صاحب</p>
<p>آئینہ دوشانہ اصطلاح - کنایہ باشد</p>	<p>بحر مراد آئینہ خاطر (کہ گذشت) بہار از میان ناصر علی سندی آورده (۵) از حسن تو</p>

چشم کہ سکتے ہیں۔	باشد چنانکہ بیدل گوید (۵) حیرتی بودیم
آئینیہ دیوار استعمال - باضافت آئینیہ بقول بہار آئینیہ کہ بردیوار دالان تعبیر کنند صاحب اندہم ہر باش مؤلف گوید کہ تخصیص	فار خارجیریم پ صنعت عشقت زما آئینیہ دوشانہ رنجیت (۱۱) فارسیوں نے آنکھ کو دو کنکھیوں کا آئینہ کہا ہے۔
دیوار دالان درست نیست مطلق آئینیہ باشد	آئینیہ دیدن استعمال - بمعنی صورت
کہ بردیوار قائم کنند از برای آئین مکان یا شہر منظور بتان ہر کہ شود حیرتش از ماست پیار (۱۱) آئینیہ دیوار وہ آئینہ جو مکان یا شہر آئینیہ می بنید و آبست دل ما (۵) (۵) کی ارشگی میں دیوار پر قائم کرتے ہیں۔	در آئینیہ مشاہدہ کردن باشد (بیدل ۵) منظور بتان ہر کہ شود حیرتش از ماست پیار (۱۱) آئینیہ دیوار وہ آئینہ جو مکان یا شہر آئینیہ می بنید و آبست دل ما (۵) (۵) کی ارشگی میں دیوار پر قائم کرتے ہیں۔
آئینیہ را بر آئینیہ نشاندن استعمال	من احرام تماشا می کہ دارد و دل گشت سر یا
ہمان (آئینیہ بر آئینیہ نشاندن) است کہ	من از آئینیہ دیدن (ارو) آئینیہ دیکھنا۔
آئینیہ دیدہ استعمال - باضافت آئینیہ گذشت (دار اب بیگ جویا ۵) می نماید	آئینیہ دیدہ استعمال - باضافت آئینیہ گذشت (دار اب بیگ جویا ۵) می نماید
عارضش از حلقہ زلف سیاہ پیا نشاندہ است دادہ اند سدا این برد آئینیہ در جلالت کشیدن گذشت (ارو) دیکھو آئینیہ بر آئینیہ نشاندن۔	دیدہ باشد کہ فارسیان دیدہ را با آئینیہ تشبیہ عارضش از حلقہ زلف سیاہ پیا نشاندہ است دادہ اند سدا این برد آئینیہ در جلالت کشیدن گذشت (ارو) دیکھو آئینیہ بر آئینیہ نشاندن۔
آئینیہ را بر نفس داشتن (مصدر صطلحی)	آئینیہ کا ذکر کیا ہے (وزیر ۵) ہے تصور
ہمان (آئینیہ بر نفس داشتن) است کہ گذشت جوہر دار آنکھیں ہو گئیں (۱۱) (محمد سعید اشرف ۵) دیدہ چون محتاج	بسکہ آنکھوں میں خطر خسار کا پ آئینیہ کی طرح جوہر دار آنکھیں ہو گئیں (۱۱) (محمد سعید اشرف ۵) دیدہ چون محتاج

(۱۱۱)

(۱۱۱)

گشت فکر خویش کن پزیر نفس و ارند روز و سپین آئینہ کو جلا دینا۔	
آئینہ را پز (ارو و) دیکھو آئینہ بیا لیں نفس آئینہ را پشوش و آشتن (مصدر صطلح)	
مخفوض کردن آئینہ باشد کہ برای خطا طت	آئینہ را بگرد جلوه و ادا (استعمال صطلح)
ہر چیز نازک در نقل و حرکت از پشوش کنند	و پاک کردن آئینہ باشد از رنگ و روشن کر نش (بید)
چنانکہ صاب گوید (۵) زلف و خط	۵ بنیر از نیستی لوح عدم صورت نمی بندد
نگذاشت کافہ چشم ما بر روی یار پنا موج	اگر خرابی بگودی جلوه دہ آئینہ ما را پشخی مباد
جو ہر داعم این آئینہ را پشوش داشت پز	کہ در اینجا آئینہ استعارہ باشد از دل (ارو و)
آئینہ کو جلا دینا۔ جب کہ بی رجا	آئینہ کو جلا دینا۔ دل کو جلا دینا۔
سامان یا نازک اشیاء کے نقل مقام کی ضرورت	آئینہ را پر دختن (استعمال) همان آئینہ
ہوتی ہے تو ان پر گھاس پٹیتے ہیں تاکہ وہ نقل	پر دختن) است کہ گشت (صاب ۵)
با خدا بگذا رکاردل کہ این آئینہ را پز کہ پر دازد	با خدا بگذا رکاردل کہ این آئینہ را پز کہ پر دازد
حرکت سے ضائع نہوں۔	زور دست خود بین می شود پز (ارو و) دیکھو
آئینہ را شکستن (استعمال) مراد	آئینہ پر دختن۔
آئینہ بنگ زدن است بمعنی تحقیق۔ (بیدل)	آئینہ را جلا و ادا (استعمال بمعنی صطلح)
از شکست رنگ عجز اند و دماغا فل	و پاک کردن و صیقل کردن آئینہ باشد (بیدل)
مباش پز شکست مثال ماطرف کلاہ آئینہ را	۵ رنگ حالت سرمہ و چشم تاشامی کنند
مخفی مباد کہ در مصرع ثانی (مثال ماطرف	میدہد کہ خط آئینہ دل را جلا دہ (ارو و)
کلاہ) قلب مضاف (طرف کلاہ مثال)	

باشد (اردو) آئینہ پھوڑنا - توڑنا - جو لہین ہے چھپ سکتی نہیں ہے جبین آئینہ

آئینہ رخسار | اصطلاح - بقول بہار و رخسار آئینہ ہے

انند از اسامی معشوق است و مؤلف گوید آئینہ رنگ | استعمال - بقول بہار و

کہ (۱) کنایہ باشد معشوق حسین کہ رخسار ش صفات تیغ صیقل زدہ متعل (نظامی ۵)

مچھو آئینہ روشن و صاف باشد (صائب ۵) فخر رنگ در تیغ آئینہ رنگ پن آئینہ ام

فغان کہ آئینہ رخسار من بنی داند نہ کہ آشنائی تر کز من افتادہ رنگ پن مؤلف گوید کہ این

و امان خطر دارد پن (۲) مخفی مباد کہ فارسیان خصوصیت باتیغ نباشد بلکہ بصفت ہر چیز

(آئینہ رخسار) باضافت آئینہ - رخسار را ہم جلا داری استعمال این توان کرد چنانکہ مؤلف

گفتہ اند یعنی رخسار مچھو آئینہ (ولہ ۵) کیت گفتہ است و برای تخیل این استعمال بیچ ضرورت

صائب تا نگردد محدود را اول نگاہ پن شد و عالم کلام متقدمین نباشد کہ معاصرین عجم خیال پن

محدود آئینہ رخسار او پن (اردو) (۱) آئینہ رخسار کردہ اند (۵) رومی او آئینہ رنگ است

بقول امیر معشوق حسین سے کنایہ ہے (ظفر و خطش ز نگار بند پن اسی خوشا آئینہ کز رنگ

(۵) منہ لگ نہ تظفر اسکے وہ کہہ بیٹھتا ہے صائب می گیر و جلا پن (اردو) آئینہ رنگ اردو میں

جو آئے ہے اس آئینہ رخسار کے منہ میں کہہ سکتے ہیں اس چیز کی صفت میں جس کی چمک

(۲) آئینہ رخسار بھی اردو میں کہہ سکتے ہیں - دمک مثل آئینہ کے ہو -

اسلئے کہ شعراے اردو نے رخسار کو آئینہ (الف) آئینہ رو | اصطلاح - بقول بہار

تشبیہ دی ہے (نظم طباطبائی ۵) بات (ب) آئینہ رومی (۱) - از اسامی معشوق

<p>(میان ناصر علی) خامش ترم از طوطی متقا کرنا (ر شک) و حالے تصویر رنج روشن شکستہ ہر چند بران آئینہ رو نیم نظری ہست کے آئینہ آئینہ گرہن حیرتی اختراع دل بہ (بیدل) شب کہ آئینہ آن آئینہ رو گرہن آئینہ زار استعمال - بقول بہار معروف ہو</p>	<p>(۲) باضافت آئینہ - روئی کہ مثل آئینہ بہ صاحب انند بر لفظ آئینہ سندی آورده است اسیر شہرتانی گوید (۵) از فیض تنت حبیب وئی گوید کہ مال کیست (۵) آئینہ روی قبا آئینہ زار است پیرا ہن از اندام تو لہر نہ دوست ز نگار گرفت از بسکہ بران شوگان</p>
<p>آہ زوندہ (ارو) (۱) آئینہ رو بقول تو شد روی زمین آئینہ زار بہ باید از لغزش متا امیر مشوق حسین سے کنایہ ہے خلیل (۵) چو سیما بگذشت پخنی مباد کہ خیال ما آئینہ وصف خطا کیا کروں اس آئینہ رو کے لگے خانہ راہم آئینہ زار توان گفت (ارو) آئینہ</p>	<p>کیا ساؤن مین سکندر کو سکندر نامہ (۲) زار کہہ سکتے ہین جیسے گلزار یعنی وہ جگہ جہاں آئینہ روسے یا رارو مین کہہ سکتے ہین - آئینے بکثرت ہوں - ہماری راے مین آئینہ خانہ</p>
<p>آئینہ ریختن استعمال - بمعنی ساختن آئینہ کو بہی کنایتہ آئینہ زار کہہ سکتے ہین -</p>	<p>یعنی مادہ آنرا آب کردہ در قالب ریختن بند این بر آئینہ دوشانہ گذشت (ارو) آئینہ بقول صاحب انند بجواہ فرنگ فرنگ معنی و حالنا - بقول امیر آئینہ بنانا - آئینہ تیار کا سہ زانو - فارسیان کا سہ زانو را با آئینہ شبیہ</p>

<p>دادہ اندہ - اندازند ساکت و مابست آوردہ (جای ۵) تارخت را در صفا آئینہ می دانند آئینہ افروز - (ب) و یکھو آئینہ افروختن - خلق و بنیدارم سر از آئینہ زانوی خوش بندار آئینہ زرین اصطلاح - باضافت آئینہ</p>	<p>آئینہ زانو یعنی کاسہ زانوار و مین متصل ہے - بقول صاحب بحر عجم آفتاب باشد دیگر کسی (مگر) اسی کو چنی بھی کہتے ہیں - موش (نظم) ذکر این نکرد و نہ سندی پیش شد مؤلف گوید طباطبائی (۵) جان پہچان نہیں گوشتہ غزلت کہ این استعارہ باشد بتشبہ رنگ و روشنی و مین کوئی و روشناسون مین ہے آئینہ زانو میر جلال آفتاب با آئینہ زر خفی مباد کہ اول آئینہ</p>
<p>(الف) آئینہ زوای استعمال - بقول کہ کند رساخت بدو رہود - ذکرش بر لفظ آئینہ صاحبان بر بان و بحر و جاگیر و بہار و نند گذشت (ارو) دیکھو آفتاب کا نمبر ۲ - بعضی آئینہ افروز است کہ صیقل گرد و روشن گر آئینہ رنگ بستہ استعمال - باضافت</p>	<p>باشد مؤلف گوید کہ از مصدر زدودن اسم فاعل ترکیبی است بکسر زائے مجہد و صاحب آصفی مصدر این ----- (ب) آئینہ زدودن را آورده و از معنی بمنزل رسیدہ است و (جای ۵) صورت</p>
<p>ساکت مؤلف گوید کہ معنی پاک و صاف کردن جلادادن آئینہ باشد چنانکہ خزین اصفہانی گوید رنگ ملال بستہ (ارو) رنگ آلود آئینہ (۵) عالمی چہرہ نگاشت حزن پہ عبث نہیں مورچہ لگا ہوا آئینہ -</p>	<p>ساکت مؤلف گوید کہ معنی پاک و صاف کردن جلادادن آئینہ باشد چنانکہ خزین اصفہانی گوید رنگ ملال بستہ (ارو) رنگ آلود آئینہ (۵) عالمی چہرہ نگاشت حزن پہ عبث نہیں مورچہ لگا ہوا آئینہ -</p>

<p>آئینه زنگ ویده استعمال - باضافت کنی نقش قدم را به در خاک نشانی هوس ساز آئینه (۱) مرادف (آئینه زنگ بسته) از مصدر زنگ دیدن آئینه و (۲) استعاره بمعنی کور چنانکه صاب گوید (۳) در جلوه گاه حسن ویده باش و در پیش زنگی آئینه زنگ ویده باش (اردو) (۱) و کچو آئینه زنگ آلود - (۲) اندھا آئینه قرار دینا -</p>	<p>آئینه زنگ ویده استعمال - باضافت کنی نقش قدم را به در خاک نشانی هوس ساز آئینه (۱) مرادف (آئینه زنگ بسته) از مصدر زنگ دیدن آئینه و (۲) استعاره بمعنی کور چنانکه صاب گوید (۳) در جلوه گاه حسن ویده باش و در پیش زنگی آئینه زنگ ویده باش (اردو) (۱) و کچو آئینه زنگ آلود - (۲) اندھا آئینه قرار دینا -</p>
<p>آئینه ساز استعمال - بقول بهاء آئینه را بساز و مؤلف گوید که این استعمال متعلق است به آئینه ساختن یعنی بقاعده فارسی ساز که امر است به آئینه مرکب شده فاده معنی فاعلی کرده است و از همان مصدر است حاصل بالمصدر آن - - - - -</p>	<p>آئینه ساختن استعمال - حساب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که مرادف آئینه ریختن و درست کردن آئینه باشد (حافظ شیرازی) نه هر که چهره بر افروخت و لبر می داند نه هر که آئینه سازد سکنه ری داند و - - - - -</p>
<p>آئینه سازی بمعنی پیشه آئینه ساختن چنانکه صاب گوید (۱) چون آب دائم آئینه سازیت کار تو به در پیش خود تو نیز گرد باد آئینه ساز و حلقه های دام را به و (۲) یعنی آئینه قرار دادن (وله) گر یک نفس آئینه دید توان در کف یک دست تو گوی و سکنه ساز</p>	<p>آئینه سازی بمعنی (۱) چنانکه صاب گوید (۱) چون آب دائم آئینه سازیت کار تو به در پیش خود تو نیز گرد باد آئینه ساز و حلقه های دام را به و (۲) یعنی آئینه قرار دادن (وله) گر یک نفس آئینه دید توان در کف یک دست تو گوی و سکنه ساز</p>

<p>آئینہ سازی: (ملاقاسم شہدی) درگتیکہ خوش فصل بہاری برآوردید (اردو) آئینہ بردار و نقاب از روی خود پونہ ہار از برگ ساغر- ساغر کا آئینہ اردو میں کہہ سکتے ہیں۔ گل آئینہ سازی می کنند مخفی مباد کہ از ہر دو آئینہ سپردن استعمال- صاحب صفی</p>	<p>آئینہ سازی: (ملاقاسم شہدی) درگتیکہ خوش فصل بہاری برآوردید (اردو) آئینہ بردار و نقاب از روی خود پونہ ہار از برگ ساغر- ساغر کا آئینہ اردو میں کہہ سکتے ہیں۔ گل آئینہ سازی می کنند مخفی مباد کہ از ہر دو آئینہ سپردن استعمال- صاحب صفی</p>
<p>اسناد انحرال ذکر استعمال ----- ذکر این کرده معنی تحقیقی است معنی حوالہ کردن (رج) آئینہ سازی کروں معنی آئینہ آئینہ کیسی (لفظی نیشاپوری) خواست ساختن آمدہ (اردو) (الف) آئینہ سازی- آئینہ تحقیق با پاردہ قفل کوری بدل و دیدہ بقول امیر آئینہ بنانے والا (ناسخ) کرتے نامحرم زدہ (اردو) آئینہ دینا۔</p>	<p>اسناد انحرال ذکر استعمال ----- ذکر این کرده معنی تحقیقی است معنی حوالہ کردن (رج) آئینہ سازی کروں معنی آئینہ آئینہ کیسی (لفظی نیشاپوری) خواست ساختن آمدہ (اردو) (الف) آئینہ سازی- آئینہ تحقیق با پاردہ قفل کوری بدل و دیدہ بقول امیر آئینہ بنانے والا (ناسخ) کرتے نامحرم زدہ (اردو) آئینہ دینا۔</p>
<p>ہین آئینہ ساز آئینے روشن خاک سے پلکے آئینہ سحر اصطلاح- باضافت آئینہ ہین جو ہزاروں روئے روشن خاک میں: (۱) بقول صاحب جہانگیری کنایہ باشد از آفتاب (ب) آئینہ سازی کہہ سکتے ہیں (ج) دیکھو مراد آئینہ صبح کہ می آید دیکر کسی ذکر این کرد مؤلف گوید کہ آئینہ معنی کاشف بجای خودش آئینہ رختن۔</p>	<p>ہین آئینہ ساز آئینے روشن خاک سے پلکے آئینہ سحر اصطلاح- باضافت آئینہ ہین جو ہزاروں روئے روشن خاک میں: (۱) بقول صاحب جہانگیری کنایہ باشد از آفتاب (ب) آئینہ سازی کہہ سکتے ہیں (ج) دیکھو مراد آئینہ صبح کہ می آید دیکر کسی ذکر این کرد مؤلف گوید کہ آئینہ معنی کاشف بجای خودش آئینہ رختن۔</p>
<p>آئینہ ساغر استعمال- باضافت آئینہ گشت پس آفتاب کہ کاشف سحر است آرا معنی ساغر است اعم ازین کہ زجاجی باشد آئینہ سحر گفتن خلاف قیاس نباشد و نیز آفتاب یا غیر آن- فارسیان ساغر را بآئینہ تشبیہ دادہ آئینہ است کہ بدست صبح است (۲) آئینہ با اعتبار جلالتش بالذات یا صفای سے کہ در سحر- سحر ہم باشد کہ فارسیان سحر صبح را بآئینہ الحاصل در کلام ظہوری سندی یافتہ اجماع (۳) تشبیہ دادہ اند- (اردو) (۱) آئینہ صبح یا سحر ساتی کجاست کا آئینہ ساغر آورد پونہ و زعکس سحر اردو میں آفتاب کو کہہ سکتے ہیں اس لئے</p>	<p>آئینہ ساغر استعمال- باضافت آئینہ گشت پس آفتاب کہ کاشف سحر است آرا معنی ساغر است اعم ازین کہ زجاجی باشد آئینہ سحر گفتن خلاف قیاس نباشد و نیز آفتاب یا غیر آن- فارسیان ساغر را بآئینہ تشبیہ دادہ آئینہ است کہ بدست صبح است (۲) آئینہ با اعتبار جلالتش بالذات یا صفای سے کہ در سحر- سحر ہم باشد کہ فارسیان سحر صبح را بآئینہ الحاصل در کلام ظہوری سندی یافتہ اجماع (۳) تشبیہ دادہ اند- (اردو) (۱) آئینہ صبح یا سحر ساتی کجاست کا آئینہ ساغر آورد پونہ و زعکس سحر اردو میں آفتاب کو کہہ سکتے ہیں اس لئے</p>

<p>اند رین صورت مخفف نباشد۔ صاحب ہند سجوالہ فرنگ فرنگ برالف گوید کہ (۲) یعنی کاغذ قرطاس ہم مجازاً اور (ب) ہریان ناصر دیگر کسی ذکر این معنی نکر دو سندی ہم پیش نشد (خاقانی ۵۲) چشمہ خضر سازب ازب جام بحر مراد آئینہ اسکندری مؤلف گوید گوہری ہزار طلمات بحر حبست آئینہ سکندری کہ بہر دو معنی یعنی (۱) آئینہ کہ از صنعت ارسطو بود و (۲) آفتاب مخفف آن و ما ذکر این (آئینہ اسکندری) کردہ ایم صاحب اند ہم ذکر این کردہ است و صاحب ناصری نسبت (ب) گوید کہ کنایہ از آفتاب است و بس۔ کاغذ کہ بنا ہم گھر صفحہ دریا کاغذ آئینہ سنگ اصطلاح - باضافت آئینہ</p>	<p>کہ آئینہ اردو میں بھی بمعنی کاشف متعل ہے (۲) آئینہ صبح - صبح کو بھی کہہ سکتے ہیں اسلئے کہ صبح کے لئے آئینہ کی تشبیہ ہو سکتی ہے - (الف) آئینہ سکندر اصطلاح باننا</p>
<p>(ب) آئینہ سکندری آئینہ بقول بحر مراد آئینہ اسکندری مؤلف گوید گوہری ہزار طلمات بحر حبست آئینہ سکندری کہ بہر دو معنی یعنی (۱) آئینہ کہ از صنعت ارسطو بود و (۲) آفتاب مخفف آن و ما ذکر این (آئینہ اسکندری) کردہ ایم صاحب اند ہم ذکر این کردہ است و صاحب ناصری نسبت (ب) گوید کہ کنایہ از آفتاب است و بس۔ کاغذ کہ بنا ہم گھر صفحہ دریا کاغذ آئینہ سنگ اصطلاح - باضافت آئینہ</p>	<p>(ب) آئینہ سکندری آئینہ بقول بحر مراد آئینہ اسکندری مؤلف گوید گوہری ہزار طلمات بحر حبست آئینہ سکندری کہ بہر دو معنی یعنی (۱) آئینہ کہ از صنعت ارسطو بود و (۲) آفتاب مخفف آن و ما ذکر این (آئینہ اسکندری) کردہ ایم صاحب اند ہم ذکر این کردہ است و صاحب ناصری نسبت (ب) گوید کہ کنایہ از آفتاب است و بس۔ کاغذ کہ بنا ہم گھر صفحہ دریا کاغذ آئینہ سنگ اصطلاح - باضافت آئینہ</p>
<p>بقول بہار و اند معنی آئینہ بلورین (تائیر ۵) عبث مدہ دل سختی کشان عشق از دست پیکہ قیمتی بود آئینہ کہ از سنگ است پمؤلف گوید کہ آئینہ زجاجی و بلورین را (آئینہ سنگ) بدین وجہ گفتند کہ زجاج ساختہ میشود از سنگ</p>	<p>زود بخشی کہ بود چو آئینہ سکندر صاف پسندی از کلام حافظ شیراز بر (آئینہ اسکندری) ہم گند کہ متعلق از الف است مخفی مباد کہ در کلام حافظ کہ بالاضافہ کورش (آئینہ سکندر) را بمعنی عام ہم توان گرفت یعنی (۵) آئینہ کہ موجد آن سکندر بود</p>

<p>پس (آئینہ) عام است برای آہنی وز جہا (ارو) آئینہ حلب۔ بقول امیر شہر حلب و آئینہ سنگ خاص است برای لہ جامی آئینہ۔ جو بہت مشہور ہے (آتش) آئینہ (ارو) آئینہ سنگ اردو میں کہہ سکتے ہیں۔ صاف چاہئے نظارے کے لئے آئینہ ہو (وزیر) ان آئینہ رخن کا نظارہ کیا کرے حلب کا دیا ہو فرنگ کا (اتہی) حلبی آئینہ دیوانہ ہے بناے جو آئینہ سنگ سے بدلوئی محاورہ میں عمدہ اور سنگین آئینہ کہتے ہیں۔ آئینہ۔ زجاجی آئینہ بھی کہہ سکتے ہیں اور اردو آئینہ سیما اصطلاح۔ بقول بہار (۱) از</p>	<p>مین صرف (آئینہ) کہنے سے زجاجی آئینہ ہی اسمای محبوب است (ابو طالب کلیم) میکنم بتیابی خود را تا شام بشیر تو روبرو ہر گز نہ مقصود ہوتا ہے۔</p>
<p>آئینہ سنگی اصطلاح۔ باضافت آئینہ آئینہ سیما می شوم (ظہوری) (معاذ اللہ) بقول صاحب رہنمای سہولت آئینہ کلفت خیال غیر کی در خاطر شگندہ دل آئینہ سیما و تراشیدہ معاصرین عجم گویند کہ در روزمرہ آئینہ کورت برنی تابندہ (صائب) چین سنگی آئینہ زجاجی را گویند کہ پہلوی آن تراشیدہ سبز فلک را چین آرائی است نیز این رنگ باشد و سطرپی آن از پہلو ظاہر باشد و زرش عجب آئینہ سیما می است و مخفی مباد کہ بحالت سنگین ہم وہمین است و جہت تہ آئینہ سیما می (۲) آئینہ سیما۔ سیما باشد کہ فارسیان کہ آئینہ حلبی کہ منسوب بشہر حلب است عموماً سیما را با آئینہ تشبیہ دادہ اند (ارو) (۱) آئینہ کلفت و سنگین باشد ہمین را آئینہ سنگی گفتہ اند سیما۔ بقول امیر معشوق سے کنایہ ہے زانخ صاحب (فارسی بول چال) ہم ذکر این کردہ (۵) عکس میرے وارغ سودا کا سودا یار گاہ</p>	<p>آئینہ سیما اصطلاح۔ باضافت آئینہ آئینہ سیما می شوم (ظہوری) (معاذ اللہ) بقول صاحب رہنمای سہولت آئینہ کلفت خیال غیر کی در خاطر شگندہ دل آئینہ سیما و تراشیدہ معاصرین عجم گویند کہ در روزمرہ آئینہ کورت برنی تابندہ (صائب) چین سنگی آئینہ زجاجی را گویند کہ پہلوی آن تراشیدہ سبز فلک را چین آرائی است نیز این رنگ باشد و سطرپی آن از پہلو ظاہر باشد و زرش عجب آئینہ سیما می است و مخفی مباد کہ بحالت سنگین ہم وہمین است و جہت تہ آئینہ سیما می (۲) آئینہ سیما۔ سیما باشد کہ فارسیان کہ آئینہ حلبی کہ منسوب بشہر حلب است عموماً سیما را با آئینہ تشبیہ دادہ اند (ارو) (۱) آئینہ کلفت و سنگین باشد ہمین را آئینہ سنگی گفتہ اند سیما۔ بقول امیر معشوق سے کنایہ ہے زانخ صاحب (فارسی بول چال) ہم ذکر این کردہ (۵) عکس میرے وارغ سودا کا سودا یار گاہ</p>

و چہارم بابر ہان متفق و صاحب سراج کج غارین چھکرتین سونو برس تک یک لخت
 مؤلف خیال می کند کہ تعریف صاحب سوتے رہے بعد اس کے ایک مرتبہ جا
 مؤید اصح است و ما را با او اتفاق یعنی ضرر کر بچہ سور ہے (نیر ۵) کا پنہ پہاڑ نالہ
 دو معنی دار و معلوم میشود کہ (صحاب کشف و فرقت نصیب سے) صاحب کہف چونکہ
 مشاہدہ) را کا تہان کلم غوری (صحاب کہف) صد اے حبیب سے آپ فرماتے ہیں
 مشاہدات کردہ باشند و بعض صاحبان لخت کہ (قول لچیل) مولفہ شاہ ولی اللہ صاحب
 رجال الغیب را ہم داخل کردند۔ سندی پیش اور تفسیر قادری میں ان کے ناموں میں خٹا
 نشد کہ ماہر خیال خود طہیان می کردیم بالجملہ ہم (۳) رجال الغیب۔ بقول صاحب
 معنی دوم صاحب مؤید خیلی معنی خیر است (صحفۃ عربی) اردو میں متعل و مذکر) و ساسول
 صاحب ناصری برد آئینیہ شش سو کہ می آید اور لفظ ساسول) پر آپ فرماتے ہیں کہ
 صراحت و معنی کردہ است گوید کہ (۱) کنا مردان غیب وہ فرضی اور غائب وجود جو
 از دل آنحضرت و صاحب کہف (۲) از دنیا کے دائرہ میں حرکت کرتا رہتا ہے یا یوں
 مشاہدہ و صاحب کشف کہ بر جہات شہر کہو کہ آسمان کے وہ نشان کہ جس طرف وہ
 وہیں باشند وجہ تسمیہ این (ارو و) (۱) آنحضرت واقع ہوں ادھر ان دنوں میں احکام نجوم
 صلی اللہ علیہ وسلم کا دل مبارک۔ (۲) صاحب کے موافق سفر کرنا محسوس ہے (۴) اہل طہان
 کہف۔ بقول امیر۔ صاحبان غار وہ سات اہل دل۔ بقول امیر صاحب کشف و کرمات
 شخص جو دنیا و نوس پادشاہ کے خوف سے (ظفر ۵) لطف کلام تیرا جانے میں اہل

<p>باطن پہلے تین نہیں تظفر یہ بے انکشاف تائیں نیک می دانند مقصود نیست کہ او صورت (منیر ۵) مرکلام ہو مقبول اہل دل یارب جمیل خود در آئینہ نتواند کہ بیند و خیال می کنند ترے کرم سے بس اتنا امیدوار ہوں میں کہ اگر صورت خود در آئینہ بہ بنید نشود کہ زخم آئینہ شش سو اصطلاح - باضافت تین چشم او باورسد و این مبالغہ در عرض بیان بقول صاحب ناصری و اند مرادف آئینہ انتہائی حسن است نہ پھوری گوید (۵) شش جہت (اردو) دیکھو آئینہ شش جہت عکس رخسار تو آئینہ شگون می آید بلکہ پیش آئینہ شستن استعمال - مرادف آئینہ ہمہ خورشید برون می آید (اردو) اٹا بنگ زدن است چنانکہ بیدل گوید (۵) آئینہ یا شگون کا آئینہ کہہ سکتے ہیں - امیر نے دل بذوق وصل نقشی میر نہر بروی آب (۵) اٹا آئینہ دکھانا پر فرمایا ہے کہ جب عزمین اے ہوس آئینہ شکن سخت نیز گیت این لیکھا و بننا وسنگا کرتی ہیں تو ٹوٹنے کے طور پر (ولہ ۵) دل کشتہ یکتائی حسن است و گرنہ دفع نظر بد کے لئے اسکو آئینہ اٹا کر کے دکھائی در پیش تو آئینہ شکستن نہری بود (اردو) ہیں (انخ) ہم کہتے ہیں کہ ہندیوں نے اس دیکھو آئینہ بنگ زدن - رسم کو غالباً عجم سے لیا ہے آئینہ اٹا دکھانے آئینہ شگون اصطلاح - باضافت تین سے مشابہ کا مقصد یہ ہوتا ہے کہ اوس کی و بنگ صاف ہم پیش آئینہ کہ بطور شگون آراستہ مالکہ اپنی صورت آئینہ میں نہ دیکھنے نیک می نمایند یعنی مشاطگان بعد از ایش طیب پائے ایسا نہ ہو کہ اس کی نظر اسی کو بگجائے خود پشت آئینہ را باومی نمایند و این را شگونی یہ گویا مشاطاؤن کا ایک لٹکے اور ڈھکوسلا</p>	<p>۱۴۴۰</p>
---	-------------

کہ وہ اپنے کمال کی داد خود دیتی ہیں اور اپنے کئی
ہوے بناؤ سنگار کی تعریف اس طریقہ پر خود
کرتی ہیں بعض کا خیال ہے کہ وہ اس طریقہ پر بھی
اٹا آئینہ اپنی مالکہ کو دکھا کر فخر یہ خود اپنی صورت
صاف کرنا۔

آئینہ بین دیکھتی ہیں اور دل میں کہتی ہیں کہ۔
دواہ رے میں امیر سے ہی ہاتھوں اور میری
ہی صنّاعی کا صدقہ ہے کہ بگیم ایسی خوبی ہو
سنواری گئی ہیں۔ (گلزار نسیم) روح افزا زنگ بستہ چند (اردو) مور کے پردن کا
نقش جو گولائی لئے ہوئے ہوتا ہے جس کو
اٹا اُسے آئینہ دکھایا نہ خطاب بھی وہ کا کلون
کا سایا ہے
بھی آئینہ طاؤس کہہ سکتے ہیں۔

آئینہ صبح استعمال۔ باضافت آئینہ مراد
آئینہ سحر بہرہ و معنی کہ گذشت چنانکہ طہوری
گوید (س) چنان گرفتہ زنگ تیرگی آئینہ صبح
کہ از خورشید صیقلگیرای جلا آید (اردو)
دیکھو آئینہ سحر۔
آئینہ طبع استعمال۔ بقول بحر و بہار و

آئینہ صفا ساختن استعمال۔ جلا داد
آئینہ طلعت استعمال۔ بقول بہار و

از اسمای محبوب است (میز صاحب ۵) آب از دیدہ غورشید کفاید صائب بند دل
 دوران حرم که آئینہ طلعتی باشد پندش زمرور آئینہ عذاری کہ نہانت ترا پند (ارو و) آئینہ
 آگاہ بر بنی آید (ارو و) دیکھو آئینہ سیما آئینہ عذار بقول امیر معشوق سے کنایہ ہے (بحر
 رخسار - ہماری رائے میں آئینہ طلعت اردو) اسقدر بھی نہ ہو کہ خلق وہ آئینہ عذار
 کہ سکتے ہیں - صاف منہ پر تو رہے دل میں کہ ورت رکھیں

آئینہ طلعت و رویشان | اصطلاح | آئینہ عریان | اصطلاح - باضافت آئینہ

باضافت طلعت - بقول بحر و شمس و مؤید و مراد آئینہ دور و باشد کہ گذشت یعنی
 اتند (۱) دل و رویشان و (۲) باضافت آئینہ زجاجی کہ بی سیما باشد (بیدل ۵)
 روی و رویشان (ارو و) (۱) فقیر و کاد | ہیچ روشن نشد از سہتی ما غیر حجاب پشخص
 (مذکر) (۲) فقیر و کی صورت - موت - تصویر ہمیں آئینہ عریان داشت پند (ارو و)
 آئینہ طینت | اصطلاح - بقول صاحب دیکھو آئینہ دور و -

بحر و بہار و اند مراد آئینہ خاطر ابوطالب | اصطلاح - باضافت آئینہ
 کلیم (۵) دوران زعم خاطر آئینہ طینت پند | بقول صاحب بحر تیغ است بہار گوید کہ این
 آب بقاہ سبز زنگار میدہد (ارو و) دیکھو کنایہ باشد - صاحب اند فرماید کہ شمشیر خنجر
 آئینہ خاطر - و مانند آن (خواجہ نظامی ۵) اگر در میا و

آئینہ عذار | اصطلاح - مراد آئینہ | باروی خویش پند آئینہ فتح بین روی خویش
 رخسار کہ گذشت چنانکہ صاحب گوید (۵) (ارو و) دیکھو آئینہ دست کا نمبر (۱)

آئینه فروز احتمال قبول صاحب جهانگیری و اینقدر با هم اثر میبوده است او با هم را به شمس دانند همان آئینه افروز است که گذشت (دوله ۵) مشت خاک تیره را آئینه کردن (ارو ۶) و بکھو آئینه افروز -

آئینه قدما احتمال - باضاف آئینه قبول بها حیران شدیم (ارو ۶) و بکھو آئینه ساختن و اند مراد آئینه بدن نادر دیگر کسی ذکر این نکرد آئینه کسی زنگ داشتن (مصدر صطلحی) (۱۱۱۱)

ونه سندی پیش شد (ارو ۶) و بکھو آئینه بدن نادر - که ورت در دل کسی بودن که آئینه استعاره آئینه کاری کردن (مصدر صطلحی) ازینها دل را هم گفته اند - چنانکه بیدل گوید (۵) آئینه نقش نوگار کردن باشد چنانکه طوری گوید (۵) عمر همچون سایه در اندیشه غفلت گذشت تا طوری چشم ظاهر هم برش رجلا دارد و بکھو که زوایا و چشمها را نمودی دشم آئینه من زنگ داشت (ارو ۶) و بکھو آئینه کاری کرنا صفت کاری کرنا صفت (ارو ۶) دل من که ورت هونا - دل ننه مینا کاری) پرفرمایا جو که (فارسی) اردو مینا کاری مینا سازی - کفایت کام - چاندی سونه پرگزری کام مکرر هونا -

آئینه کسی شکستن (مصدر صطلحی) - استعاره یعنی دل شکستن چنانکه صاب گوشت (صورت احوال خود از چشم کوبه بیند) (۵) آنکه از سنگین دلی آئینه ما را شکست (ارو ۶) آئینه بی غبار کردن) راست موقوف گوید که آئینه کردن مراد آئینه ساختن است که گذشت چنان بیدل گوید (۵) حسن طبع دوشتم خود بنیم آئینه کرد رنجیده کرنا - مایوس کرنا دل شکسته کرنا -

آیینیه کشیدن بجا کتر استعمال بقول پیغام ده خیال سازان (۵) میل (۵) بگلشنی	آیینیه کشیدن بجا کتر استعمال بقول
صاحب آصفی روشن کردن آیینیه بجا کتر - که چیا شبنم بهار تو بود و گداخت آیینیه چند آنکه شد	صاحب آصفی روشن کردن آیینیه بجا کتر - که چیا شبنم بهار تو بود و گداخت آیینیه چند آنکه شد
مؤلف گوید که صاف و پاک کردن رنگ از چمن هتاب (۵) (ارو و) دل بگلنا آیینیه بگلنا	مؤلف گوید که صاف و پاک کردن رنگ از چمن هتاب (۵) (ارو و) دل بگلنا آیینیه بگلنا
آیینیه و جلاد افش (راخ سهرندی ۵) پر آیینیه گدا (۵) استعمال - چیزی یا کسی که آیینیه	آیینیه و جلاد افش (راخ سهرندی ۵) پر آیینیه گدا (۵) استعمال - چیزی یا کسی که آیینیه
پروانه سازم سینه خویش بجا کتر شتم آیینیه را بگدا زد - گدا از امر است از مصدر گداختن و	پروانه سازم سینه خویش بجا کتر شتم آیینیه را بگدا زد - گدا از امر است از مصدر گداختن و
خویش (۵) (ارو و) آیینیه کو جلادینا - صاف پاک بقاعده فارسیان با همی مرکب شده افاده مخفی	خویش (۵) (ارو و) آیینیه کو جلادینا - صاف پاک بقاعده فارسیان با همی مرکب شده افاده مخفی
آیینیه گاه استعمال - بقول صاحب جامع الفوائد فاعلی کرده است - صاب این را در صفت	آیینیه گاه استعمال - بقول صاحب جامع الفوائد فاعلی کرده است - صاب این را در صفت
مقام آرایش زنان - دیگر کسی از اهل لغت که رخسار آورده (۵) چون نکرود دل صاب	مقام آرایش زنان - دیگر کسی از اهل لغت که رخسار آورده (۵) چون نکرود دل صاب
این نکرود - بعض معاصرین عجم گویند که در روز و زمان آرایش تو آب بکه بر رخساره آیینیه گدا زاده	این نکرود - بعض معاصرین عجم گویند که در روز و زمان آرایش تو آب بکه بر رخساره آیینیه گدا زاده
ما استعمال این برای صندوقی خاص است که مخفی مباد که گداختن لازم و متعدی هر دو آمده	ما استعمال این برای صندوقی خاص است که مخفی مباد که گداختن لازم و متعدی هر دو آمده
سامان آرایش زنان مع آیینیه درو باشد و مجازاً بمعنی شرمنده کردن هم (ارو و) آیینیه	سامان آرایش زنان مع آیینیه درو باشد و مجازاً بمعنی شرمنده کردن هم (ارو و) آیینیه
(ارو و) سنگاردان - آرایش کاکمه - آرایش کو گلا دینیه والا - شرمنده کرنے والا -	(ارو و) سنگاردان - آرایش کاکمه - آرایش کو گلا دینیه والا - شرمنده کرنے والا -
کامقام - بناؤ سنگار کی میر یا کمره - آیینیه گر استعمال - بفتح کاف فارسی -	کامقام - بناؤ سنگار کی میر یا کمره - آیینیه گر استعمال - بفتح کاف فارسی -
آیینیه گداختن استعمال - صاحب صفی بقول بهار آنکه آیینیه بار ابراز در محال اسمعیل	آیینیه گداختن استعمال - صاحب صفی بقول بهار آنکه آیینیه بار ابراز در محال اسمعیل
و کرا این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که شما (۵) شاگردی عبارت و خط تو کرده اند	و کرا این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که شما (۵) شاگردی عبارت و خط تو کرده اند
باشد از نرم کردن و آب کردن دل و رای معنی هم صبح آیینیه گرو هم شام مشک ساس ۵	باشد از نرم کردن و آب کردن دل و رای معنی هم صبح آیینیه گرو هم شام مشک ساس ۵
حقیقی (فیضی ۵) آیینیه گدا ز دیده باز آن ۵ با قرکاشی ۵ یک عیب تو صد مرتبه بر رو	حقیقی (فیضی ۵) آیینیه گدا ز دیده باز آن ۵ با قرکاشی ۵ یک عیب تو صد مرتبه بر رو

تو آرنده ہمدار کہ سفر نزل آئینہ گران ہست
 اول بود کہ گردان بقاعدہ فارسی بمعنی گردنہ
 (ظہوری ۵) شاہ آرای شہ آرایش خود گر
 باشد یعنی چون بر صیفہ امر الف و نون فاعلی
 خواہد ہر طرف چون سحر آئینہ گری بر خیر و چغنی
 زیادہ کنند افادہ معنی فاعلی کہ ہجو گردان و
 مباد کہ گر کلمہ ایست بمعنی کنندہ و سازندہ کہ با
 دوان و روان و نسبت معنی دوم عرض مشیو
 اسی دیگر مرکب شدہ افادہ معنی فاعلیت کند
 کہ از مصدر (آئینہ گردانیدن) آئینہ گردان امر
 کہافی البرہان (ارو) آئینہ گر قبول امیر معنی
 باشد و آنچه صاحب برہان و بحر معنی سوم
 آئینہ ساز (مومن ۵) تیری غفلت سے یہ
 فاعل نوشتہ اند مقصود شان اسم فاعل ترکیبی است
 ساکت ہے کہ اب دیکھ مجھے نہ ترک آئینہ
 کہ بقاعدہ فارسیان صیفہ امر بعد اسی مرکب شدہ
 آئینہ گر کرتا ہے
 افادہ معنی فاعلی کند پس درین صورت آئینہ
 آئینہ گردان | اصطلاح - باضافت آئینہ گردان بمعنی گردانندہ آئینہ باشد (ارو)
 بقول صاحب برہان و بحر (۱) کنایہ از خوشید
 (۱) دیکھو آفتاب کا نمبر (۲) (۲) آئینہ کر (۳)
 جہان گرد و بغیر اضافت (۲) امر و (۳) فاعل
 آئینہ کرنے والا واضح ہو کہ مصدر گردانیدن
 باین معنی باشد صاحب مؤید فرماید کہ چون
 موصوف یا شدہ بمعنی آفتاب والا امر بود کہ
 آئینہ مؤلف گوید کہ طرز بیان متفقین بالا
 نمبر ۲ و ۳ - کے لئے امر و فاعل لیا جائیگا
 اصطلاح - باضافت آئینہ گردون
 آئینہ - بقول صاحب ناصری کہ بذیل آئینہ
 طلب است مقصود شان جزین نباشد کہ
 چون کلمہ گردان را صفت آئینہ گیر کہ کنایہ از
 خاوری) آورده کنایہ از آفتاب و ہم او

بجای خودش هم ذکر این کرده و از طبع او خود تار و شنی صدق بدل یا زنگرد و نگهتار تو آئینه	سندی آورده (ع) آئینه گردون بدر آید کرد از نگرد و (اردو) (۱) آئینه هونا - آئینه
از رنگ به صاحب شش گوید که مرادف آئینه قرار پانا - (۲) آئینه هونا یعنی حیران هونا شش	آسمان است که گذشت مؤلف گوید که هونا و کچو آئینه حیرت - (۳) روشن هونا -
آئینه آسمان بقول متقین کنایه از آفتاب	جلادار هونا - (۴) شاد هونا - ظاهراً هر که نیاوا
ماه هر دو باشد و همین هر دو معنی بر آئینه چرخ هونا - کاشف هونا - و کچو لفظ آئینه کی تیسر	گذشته است پس وجہی نباشد که برای این هم معنی او لفظ آئینه شدن کے دوسرے معنی
هر دو معانی یکیم (اردو) و کچو آئینه آسمان	آئینه گرفتن استعمال - صاحب صفی
آئینه گردیدن استعمال را (۱) یعنی آئینه ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که	آئینه گردیدن استعمال را (۱) یعنی آئینه ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که
قرار یافتن و آئینه شدن چنانکه بیل گوید - (۱) آئینه بدست داشتن - سند صفی تعلیق	قرار یافتن و آئینه شدن چنانکه بیل گوید - (۱) آئینه بدست داشتن - سند صفی تعلیق
(۵) نگه ز روی تو گر کامیاب می گردد و پتیر	(۵) نگه ز روی تو گر کامیاب می گردد و پتیر
آئینه آفتاب می گردد و (۲) محو حیرت شدن	آئینه آفتاب می گردد و (۲) محو حیرت شدن
(۵) با سانی بدان آئینه دید اگر دیدن	(۵) با سانی بدان آئینه دید اگر دیدن
صفاد پرده زنگار و زوید است شگیری (۳)	صفاد پرده زنگار و زوید است شگیری (۳)
معنی روشن شدن (ظهوری ۵) از صیقل	معنی روشن شدن (ظهوری ۵) از صیقل
مهر تو دلم آینه گردید و روی به تماشا بشم روی	مهر تو دلم آینه گردید و روی به تماشا بشم روی
نمائی و (۴) یعنی کاشف شدن (صائب ۵)	نمائی و (۴) یعنی کاشف شدن (صائب ۵)
و ماصراحت فریدیم در آنجا کرده ایم (اردو)	و ماصراحت فریدیم در آنجا کرده ایم (اردو)

<p>مبا و که گرفتن) بمعنی تیره و بی نور شدن است از همین معنی متعلق است (آفتاب گرفتن) و آینه گرفتن) که گذشت صاحبان بحر و نواد و نواد این معنی را بر مصدر گرفتن ترک کرده و با بحث کاوش بجای خودش کنیم (ارو و)</p>	<p>(۱) آینه با تهمین رکنا آینه دارهونا (۲) آینه ناصاف و زنگ آوده هونا - آینه هونا هونا - و کچو آینه تار شدن - آینه گرفتن زبر استعمال - خیال مادی</p>
<p>آینه را طلا کا کردن و بعضی از معاصرین برانند که (۲) آینه را بر خریدن - (کلیم هدانی ۵) صاف دل ترک حق از بهر خوشامکنند نیست رو بهیده آینه بر می گیر دین و مدعیان معنی دوم در مصرع اول سند خوشامد از فعل صاف دل گیرند و خوشامد را منسوب می کنیم مقابل او - (ارو و) (۱) آینه پطلا کاری کرنا (۲) آینه</p>	<p>خریدنا - آینه گرفته اصطلاح - باضافت آینه بقول صاحب بحر آینه زنگ خورده باشد بهار گوید که کنایه از آینه ناصاف و تیره - (میرزا صاحب ۵) از چپکس سپهر خات نمی کشد آینه گرفته که ورت نمی کشد و مخفی پتی - برگ گل - ورق گل (میر تقی ۵) نا</p>
<p>آینه گُل اصطلاح - باضافت آینه کنایه باشد از ورق گل چنانکه بیدل گوید (۵) آینه گل از فعل غنچه جدا نیست و دل گر شکند سر بر هم خوش وصالست (ارو و) پنکهری (میرزا صاحب ۵) از چپکس سپهر خات نمی کشد آینه گرفته که ورت نمی کشد و مخفی پتی - برگ گل - ورق گل (میر تقی ۵) نا</p>	<p>خریدنا - آینه گرفته اصطلاح - باضافت آینه بقول صاحب بحر آینه زنگ خورده باشد بهار گوید که کنایه از آینه ناصاف و تیره - (میرزا صاحب ۵) از چپکس سپهر خات نمی کشد آینه گرفته که ورت نمی کشد و مخفی پتی - برگ گل - ورق گل (میر تقی ۵) نا</p>

اسکے لب کی مت پوچھو نہ پکھڑی اک کلاب	آئینہ گیتی نما اصطلاح - باضافت
کی سی ہے :	آئینہ - بقول صاحب بحر از قبیل جام جهان
آئینہ گوهر استعمال - باضافت آئینہ	ماسندی برای این سپید کرده ایم (کلیم)
گوهر باشد کہ فاریان من حیث جلا گوهر را	من کی آئینہ گیتی نما بودم کلیم : روی غم از
با آئینہ شبیہ داده اند (صاب ۵) زہر	دیدم از جلا افتاده ام : مخفی مباد کہ جام خیر
از قدح صاف دلان رنگ ندارد : آئینہ	را کہ احوال عالم از ان معلوم می شد - جام
گوهر نظر از رنگ ندارد : (ارو ۱) آئینہ گوهر	جهان نما - و جام جهان بین و جام جهان آرا
نذر - اردو میں کہ سکتے ہیں -	و جام جهان می گفتند و مخمین آئینہ اسکندر
آئینہ گیتی اصطلاح - باضافت آئینہ	کہ گذشت پس کلیم در کلام خود ہمین قسم آئینہ را
بقول صاحب انند بھوالہ فرنگ و رنگ	آئینہ گیتی نگافته است (ارو ۱) وہ آئینہ
کنایہ باشد از خورشید جهان افروز - دیگر کسی	جس میں دنیا کی کیفیت نظر آئے جیسے آئینہ
ذکر این نکرد مؤلف گوید کہ گیتی بکسر اول	اسکندری (جام جهان نما) نذر -
و فوقانی و سکون ثانی و تحتانی دنیا وزمین	آئینہ گیر استعمال - بقول بہار معروف
کذا فی البرہان پس آئینہ دنیا و آئینہ کہ زمین	مؤلف گوید کہ این متعلق بمصدر آئینہ
روی خود در ان بیند کنایہ از آفتاب باشد	گرفتن است کہ گذشت و اسم فاعل ترکیبی
و خیال ما و جہی نباشد کہ آئینہ گیتی ماہ را	است (عرفی ۵) سر بر زده ام باہر کنعان
را ہم نکویم (ارو ۱) دیکھو آفتاب کب نمبر آیت یام	ز یکی حبیب : معشوق تماشا طلب و آئینہ

گیرم (ارو) دیکھو آئینہ دار۔ آئینہ ہاتھ میں آئینہ محرابی دارد و پنجبال مادیجا آئینہ استعارہ لیا ہوا۔	آئینہ لبر زکرون (عکس) مصدر مطلق ہو۔ دل۔ دیکھو (آئینہ خاکیان) کا ممبر۔ مذکر
ارادہ کار محال و نامکن کردن (ظہوری) آئینہ محشر اصطلاح۔ باضافت	بر کردگار دیدن و سرشار صورتی از عکس خویش آئینہ لبر زنی کتی (ارو) ہوا آٹھی
آئینہ۔ بقول صاحب بحر عم (۱) آفتاب محشر یا باضافت تشبیہی (۲) همان محشر باشد کنیک و بدھرس دران روز ظاہر شود (میرزا صاحب	مین بند کرنا۔ دیکھو (آب سپر و زیر پیوند)
آئینہ ماہ استعمال۔ باضافت آئینہ۔ (۳) تابکی در پردہ باشند نیک و بد ساغر	ماہ باشند کہ فاریان ماہ را تشبیہ با آئینہ داده اند
کجاست؟ دل زد دعوی شد سیاہ آئینہ محشر (بیل) (۴) زان جلوہ نمود ساخت جهانی کجاست؟ (ارو) (۱) آفتاب محشر۔ اردو میں	چہ توان کرد؟ شب پر تو خوشید در آئینہ ماہ
مستعمل ہے بقول امیر جو سورج قیامت کے دن بھلکا (آتش) (۵) آفتاب محشر آٹھون سے گر گیا تو پتہ نہ پھر تاجدہست پھر مین اوہر	است؟ (ارو) آئینہ ماہ۔ اردو میں کہہ سکتے ہیں۔ چاند کا آئینہ۔ مذکر۔
آئینہ تحرابی اصطلاح۔ باضافت	آئینہ۔ بقول بہار آئینہ کہ صورت محراب
داشته باشند (مطلقاً سم شہدی) (۶) اگر از خود می غافل شود و بتیابی دارد و پست خویش را	آئینہ مقابل نہادون استعمال۔ بمعنی
حقیقی یعنی داشتن آئینہ در برابر است (ظہوری)	

(۱۱۱)

(۱۱۱)

(۱۱۱)

<p>(۵) از عکس تو دیدہ در تجلی است آئینہ (بیدل ۵) ترک طلب بے طبعی مقابل است نہادہ ام مقابل (۶) آئینہ روبرو کن آئینہ نفس بسیار سادہ ایم مخفی مباد کہ نفس آئینہ می گون اصطلاح - باضافت</p>	<p>(۵) از عکس تو دیدہ در تجلی است آئینہ (بیدل ۵) ترک طلب بے طبعی مقابل است نہادہ ام مقابل (۶) آئینہ روبرو کن آئینہ نفس بسیار سادہ ایم مخفی مباد کہ نفس آئینہ می گون اصطلاح - باضافت</p>
<p>کن یہ باشد از عارض و خدای چنانکہ بیل فی المختار (ارو و) نفس - بقول آصفیہ گوید (۵) جو ہر خط آخر از آئینہ می گون (۶) (ارو و) بین متعل - مذکر - دم - سانس دوم از شعلہ حسن تو آتش زنگ شدہ (ارو و) تنفس (ارشد ۵) قیام جسم خاکی ہے رخسار - رخسارہ - بقول آصفیہ (فارسی) (ارو و) نفس پر پڑ ہوا پر ہے بنا اپنے مکان کی پڑ</p>	<p>کن یہ باشد از عارض و خدای چنانکہ بیل فی المختار (ارو و) نفس - بقول آصفیہ آئینہ (فارسی) (ارو و) نفس پر پڑ ہوا پر ہے بنا اپنے مکان کی پڑ</p>
<p>مین متعل - مذکر - گال - حذار - کلا - (نیم) زباناں ان اردو نے نفس کا آئینہ نہیں کہا (۵) طلعت میں سبجے نور کا پہلو نظر آیا چرخا جلیل جانشین ایمر موحوم نے ہماری استدعا چرخ شب گیسو نظر آیا پڑ خاں میگون کہ سگین پر آئینہ نفس کے ترجمہ کو موزون فرما دیا ہر</p>	<p>مین متعل - مذکر - گال - حذار - کلا - (نیم) زباناں ان اردو نے نفس کا آئینہ نہیں کہا (۵) طلعت میں سبجے نور کا پہلو نظر آیا چرخا جلیل جانشین ایمر موحوم نے ہماری استدعا چرخ شب گیسو نظر آیا پڑ خاں میگون کہ سگین پر آئینہ نفس کے ترجمہ کو موزون فرما دیا ہر</p>
<p>آئینہ زرد وودہ استعمال - باضافت (۵) تیلیون مین ہے جسمی تک جلوہ تصویر ہمینی آئینہ ناصاف و زنگ بستہ باشد (۵) روح پڑ ٹا جب تک نہیں غافل نفس</p>	<p>آئینہ زرد وودہ استعمال - باضافت (۵) تیلیون مین ہے جسمی تک جلوہ تصویر ہمینی آئینہ ناصاف و زنگ بستہ باشد (۵) روح پڑ ٹا جب تک نہیں غافل نفس</p>
<p>(۵) در ضمیر روشن ما بیج در کشود نیست کا آئینہ (۵) آئینہ نقش قدم استعمال - باضافت (۵) آئینہ و کشین مجسمہ نقش قدم باشد کہ فارسی</p>	<p>(۵) در ضمیر روشن ما بیج در کشود نیست کا آئینہ (۵) آئینہ نقش قدم استعمال - باضافت (۵) آئینہ و کشین مجسمہ نقش قدم باشد کہ فارسی</p>
<p>نقش قدم را با آئینہ تشبیہ دادہ اند بیدل (۵) یکچکدہ ز سیما ی نمودم بیدل</p>	<p>نقش قدم را با آئینہ تشبیہ دادہ اند بیدل (۵) یکچکدہ ز سیما ی نمودم بیدل</p>

شاید حال من آئینه نقش قدم است (ب) آئینه نداشتن پیدای شود بینی	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل
نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل	نقش قدم - قبول آصفیه (عربی) اردوین مستعمل

ہین یعنی مشاطہ - بناؤ سنگار کرنے کے بعد اور الطاف ایزد سے یہ میری خوش بیانی ہے بد
 خدام امر کو ہر روز صبح کے وقت اور حجام آئینہ نہادوں استعمال - صاحب اصفی
 خط بنانے کے بعد اپنے جھانوں کو آئینہ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
 دکھاتے ہین اور بعض مسلمان عورتیں لگاتے قائم کر دن آئینہ باشد سند پیش کردہ صاحب
 یہ رسم معنی کہ جب کوئی عزیز سفر کو جانے لگتا اصفی ازین تعلق ندارد و برد آئینہ از کف نہاد
 تھا تو اسکی پیٹھ کو آئینہ دکھاتی تھیں اور یہ می آید از برای این سندی از ظہوری دایم
 ٹوٹکا اس لئے تھا کہ مسافر خیریت سے پھر (۵) پر توش آئینہ ہر جامی نہاد خوشنیا
 گھر آئے (ب) آئینہ سامنے رکھ کے طوطی در مقابل می کشم (۶) آئینہ کھڑا کرنا -
 پڑھانا - بقول امیر - طوطی پڑھانے والے قائم کرنا -
 طوطی کے سامنے آئینہ رکھ کر آواز دیتے آئینہ نہادوں از کف استعمال یعنی دل
 ہین وہ اپنی تصویر کو آئینہ میں بولتا ہوا سمجھ کر دن آئینہ و دست از آئینہ کشیدن باشد
 بولنے لگتا ہے اور پڑھانے والے کی آواز (نظیری نیشاپوری ۵) تاب می آری کہ
 پر بہت جلد سدہ جاتا ہے - اور کہتے ہین از کف می نہی آئینہ را بہ از جمال تو ندیدم جز تو
 کہ جو طوطی کبھی نہ بولتا ہو جب آئینہ اسکے خورسندی دگر صاحب اصفی ہمیں نہاد
 سامنے رکھا جاتا ہے اپنے عکس کو متقابل بر آئینہ نہادوں آوردہ کہ متعلق ازین است
 جان کے بولنے لگتا ہے (وزیر ۵) ہین می باسیت کہ این مصدر را (آئینہ را از کف
 وہ طوطی نہین گویا کرے آئینہ جو مجھ کو نہاد ہین نہادوں قرائی وادیم و بجای خودش ذکر میکند

صاحب آصفی مارا بازداشت و حال امن و جسم قسم باشد سقید از قلمی گویند و سیاہ ہزار سرب	ملانی مافات کردہ ایم (۱۰۰) آئینہ ہاتھ
سرب قائم کردن غلط است معلوم میشود	رکھ دینا۔
آئینہ ہفت جوش	اصطلاح۔ باضا
آئینہ بقول صاحب بحر (۱) آفتاب (۲) ترک کردہ اندو غلطی کتابت بجائش رصاص	آئینہ بقول صاحب بحر (۱) آفتاب (۲) ترک کردہ اندو غلطی کتابت بجائش رصاص
کہ از زر و نقرہ و مس و آہن در رصاص قلعی	کہ از زر و نقرہ و مس و آہن در رصاص قلعی
و سرب سازند صاحب شمس دانند و ہفت قائم	و سرب سازند صاحب شمس دانند و ہفت قائم
ہم ذکرین کردہ مؤلف گوید کہ معنی دوم (۱) و (۲) دیکھو آفتاب کے دو سرے	ہم ذکرین کردہ مؤلف گوید کہ معنی دوم (۱) و (۲) دیکھو آفتاب کے دو سرے
است و معنی اول استعارہ کہ رنگ آئینہ	است و معنی اول استعارہ کہ رنگ آئینہ
ہفت جوش مشابہ رنگ آفتاب باشند	ہفت جوش مشابہ رنگ آفتاب باشند
مائل بسرخی و سیاہی بچو طلاے غیر خالص	مائل بسرخی و سیاہی بچو طلاے غیر خالص
و نیز این جو آئینہ مدور ساختہ می شود و در	و نیز این جو آئینہ مدور ساختہ می شود و در
حوالی آن آب و تابی خاص مچو پنچہ خورشید	حوالی آن آب و تابی خاص مچو پنچہ خورشید
می شود کہ نتیجہ اجتماع ہر ہفت فلزات است	می شود کہ نتیجہ اجتماع ہر ہفت فلزات است
بعضی از معاصرین بر آنند کہ (آئینہ چینی) کہ	بعضی از معاصرین بر آنند کہ (آئینہ چینی) کہ
گذشت ہمین باشد مخفی مباد کہ صاحب منتخب	گذشت ہمین باشد مخفی مباد کہ صاحب منتخب
بر لفظ رصاص گوید کہ از زیر است و آن دو	بر لفظ رصاص گوید کہ از زیر است و آن دو

کردپہان جو ہر آئینہ ہوشان راہ (اردو) رو	مؤید و ہفت قلزم بحوالہ ادات ذکر این کردہ
دماغ - بقول صاحب آصفیہ فارسی (اردو)	مولف گوید کہ منہی حقیقی این آئینہ کہ قابل
مین مستحل - مذکر - عالی دماغ - عالی فہم - ذکی - بین	ملاحظہ حسینان باشد کنایہ از آفتاب است
آئینہ یوسفان پیش اصطلاح - باضافت	سند این بدست نیامد (اردو) دیکھو آفتاب
آئینہ بقول صاحب بحر آفتاب باشد صاحب	کے دوسرے معنے -

الف مقصورہ باباے موصوٰہ

اب | بفتح اول و سکون ثانی بقول صاحب برہان و ہفت قلزم برہان زند و پاؤں
 پدر را گویند و در عربی نیز ہمین معنی دارد صاحب جہانگیری در دستور چہارم خاتمہ کتاب
 بذیل لغات زند و پاؤں ذکر این کردہ گوید کہ (پند ہم ہمین معنی است صاحب مؤید ذکر این
 در لغات عرب کردہ فرماید کہ در فارسی شد نیز آید بشاکلہ جہ چون اب وجد و صاحب
 شمس ہم این را عربی گفتہ (مرزا عرب ناصح ۵) خورشید بہ نیک و بد خود باید بود و باندازہ
 شناس حد خود باید بود و باندازہ سبقت و ابجد آ یعنی باند بر سیرت اب وجد خود باید بود و باند
 (اردو) باپ - بقول صاحب آصفیہ (ہندی) (اسم مذکر) پدر والد - باوا - ابا - بقول
 امیر (اب) بمعنی والد باپ (عربی) (اردو) مین مستحل مگر اکثر جہ - کے ساتھ ملکر (شہیدی ۵)
 شرف حاصل ہو آدم اور ابراہیم کو اس سے نہ تھا فخر و دو عالم فخر تھا اپنے اب وجد کا
 ابا | بفتح اول و ثانی بالف کشیدہ بقول صاحب برہان و جامع (۱) بمعنی تاکہ عربی فتح -
 گویند چنانکہ ابا تو می گویم - یعنی با تو می گویم و (۲) بمعنی آتش ہم مطلقاً اعم از آتش ماست و آتش

سرکه و غیره و باین معنی بالکسر نیز درست است و در عربی بالکسر (س) قبول نکردن - ما
 صراحت معنی سوم که عربیت بدین وجه کرده ایم که فارسیان این را ترکیب خود استعمال
 کرده اند یعنی ازین لفظ مصدرها ساخته اند که میآید صاحب منتخب اللغات بذکر این معنی دوم را هم
 ذکر کرده گوید که فارسی است صاحب جهانگیری بر معنی اول از حکیم فردوسی سند بد (س) دوم خمیه
 بر طرف همچون زخم و بادشمنان دست در خون زخم و حکیم نائی (س) عنان گیه تو گری و بحال در دود
 باشد عجب نبود که تا او را با خود در میان بینی و بذکر معنی دوم سند حکیم خاقانی (س) زان طغیبا
 که دیگر سلامت همی نزد و خوش خوار تر ز فقر ابائی نیافتم (شرف شفره س) در مع تو
 صد ابای خوش دارم و افسوس که معده قلم نگشت و صاحب در پی و پهلوی و وارسته لفتح اول معنی
 دوم قانع (منیر س) زندگی گر بها تو اندر و از ابایی اباتو اندر و صاحب ناصری بذکر
 هر سه معانی نسبت دوم گوید که چون کلمه دیگر ضم شود الف آن ساقط گردد و چنانکه آتش
 سرکه را سکیا گویند و اگر شور باشد شور با و اگر زیره داشته باشد زیره با صاحب شمس بذکر
 هر سه معانی نسبت دوم فرماید که بالفتح بمعنی آتش است و بالکسر ناخورش و صاحب
 مؤید و فصل عربی گوید که بالکسر سر باز زدن و فارسیان بمعنی ناخورش از جنس شور با آورده اند
 و صاحب رشیدی بر معنی اول و دوم متفق با ناصری و بمعنی اول فرماید که مرادف کلمه
 آبا باشد بهار بر معنی سوم فرماید که بالنظر کردن و داشتن متعل و بر معنی دوم گوید که آتش
 خصوصاً و هر مطبوخ عموماً معنی اول را ذکر می نکرد مؤلف گوید که اصل این بمعنی اول
 کلمه راست که بقول صاحب تحقیق القوانین بیشتر برای افاده مصاحبت بمعنی مع آید (الخ)

پس فارسیان برین کلمه الف صلی زیادہ کرده اند چنانکہ پرویز و بیدار و پرویز و اسید و کزند صاحب
 غیاث ہم خیال ہا ست گوید کہ زیادت الف بر حرف ہا ست بعض معاصرین بر آنند کہ با اصل است و با
 آن بالجلہ نقد محقق است کہ استعمال فوس یعنی اول اکثر بحرف الف ست و استعمال آبا یا کہ بمعنی دوم
 با اصل است و با مخفف آن و بمعنی سوم و زبان عرب ابا بہمز آخرہ فارسیان نیز ابدون ہمزہ استعمال کردہ
 و با صداد ترکیب دودہ اند کہ در مخطات می آید (ارو و) (۱) ساتھ بقول صفیہ ہندی اسم مذکر محبت (۲)
 و کھو اش (۳) انکار بقول میر عربی (ارو و) میں تمل مذکر اقوال کی ضد کسی ہا ست کو نہ مانا (قلق) (۴)
 کیون جی اندای پری خسارہ نگو ہمسے ہے اسقدر انکار ہے و صرح ہو کہ ابا کا تحقیق ترجمہ پھر لینا ہے
 (میر) کا ہے کو یہ انداز تھا اعراض بتان کا دظاہر ہے کہ منہ پھر لینا ہے خدا نے د

ابا پختن استعمال - بمعنی پختن آتش است (فردوسی) روزی کہ از براسے غذا	(۱۴۵۶)
چنانکہ کمال اسمعیل گوید (۵) در مطبخ تو چو	روان عقل نہ از خون خاطر تو ز ہرگون ابا پرڈ
خورد تا با پرڈ آتش کہ از کبر سر مایہ ابا ست (ارو و) آتش پکانا	

اباد | بفتح الف بقول صاحب شمس مراد ف آباد کہ در محدوده گذشت صاحب
 اندجوالہ غیاث و صاحب غیاث بحوالہ لطائف کہ فرہنگ شنوی مولانا روم است
 نوشتہ و ما در لطائف یافتیم کہ تبصر و فتح بمعنی نفرین و دعای بد است یعنی ہلاک کناد و
 بمعنی آفون و دعاد کہ گذشت صاحب اند صراحت کند کہ این لفظ فارسی زبان است
 و صاحب شمس ہم تا صاحب شمس بیان معنی تسامح کردہ است کسی از اہل لغت
 با و نیست و نہ او سندی با خود دار و مخفی مباد کہ ابادۃ یکسر اول و فتح دال جملہ و لغت غر

بمعنی هلاک کردن آمده (کذا فی المنتخب) و ابا دماضی او باشد که بحالت دعا فادّه مضی مضارع کند و فارسیان این را بمعنی هلاک کناد گرفته اند پس این را لغت فارسی گفتن خطاست بلکه لغت عربی است که در فارسی تصرف خفیفه استعمال یافته (اردو) خدا هلاک کرد

ابا و اشتن استعمال - صاحب آصفی	ظفرای مشهدی گوید (ه) گل از غیر خود بکبه
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که و	دارد ابا پند بسازیش غنچه گرد و صبا پند (اردو)
گردان شدن و انکار و تنفر داشتن است چنانکه	انکار کرنا - منحه پھیرنا -

ابار | بفتح اول - بقول صاحب شمس - حساب و دفتر و دیوان حساب که آواره و آوار و جنبه گویند و ابار گیر محاسب دیگر کسی ذکر این نکرد و ما بر آواره و (آ و رجه) گذشت صراحت کافی کرده ایم بخيال ما این مخفف ابار است که می آید چنانکه (آ و ر) مخفف (آ و ر) گذشت عجیب نیست که (آ بار) و (آ باره) اصل است و (آ و ر) و (آ و ر) مبدل آن که فارسیان (با) را به (واو) بدل کنند - چنانکه (آ ب) را (آ و) کردند اندرین صورت باید که از ماخذ ابار خبر گیریم - تا بسجد یک غور کردیم جزین نباشد که این مرکب است از (آ ب) و (آ و) یعنی آب بمعنی رونق و قاعده و قانون و لطافت آمده پس کاغذی که آرنده رونق و قاعده و لطافت در حساب است (آ بار) یا (آ باره) باشد که در ثانی های هنوز راز یاده کرده اند یعنی منسوب بخیزی که آرنده رونق و لطافت در حساب است و این رونق و لطافت چه چیز است صراحت آن بر لفظ (آ و ر) گذشت - الحاصل بتحقیق ما معنی (آ بار) و (آ باره) همان است که بر لفظ (آ و ر) بر نمبر (۳) ذکرش کرده ایم و ماخذ آنرا در آنجا فرو گذشتیم و در اینجا

تلافی مافات شد بخيال ما آن کاغذ حساب کہ ذکرش بر لفظ (آوار) گذشت (آبار) است
 (آ باره) و آوارہ و دفتر دیوان حساب را توان گفت کہ ہای نسبت مقاضی است
 لغت بوجہ عدم تحقیق ماخذ فرقی نہ کردہ اند آنچه فارسیان آبار و آبارہ را بدون بد استعمال
 کردہ اند این متعلق از زبان مقامی است کہ اہل شیراز اکثر الفاظ را مجددہ خوانند و اہل تبریز
 بمقصورہ و این اختلاف لب و لہجہ شان چیزی نیست (ارو) دیکھو آواہ کے تیسرے
 (الف) آ بارہ | بقول صاحب پہلوی بروزن آوارہ تفسیر نہ است و نیز کتابی
 متعلق بہ دین معان (خسروانی) چہ مایہ را ہد و پرہیزگار و صومعی پکہ نسک خوان
 شدہ در عشقش و آ بارہ گوی پنخنی مباد کہ از سن سند استعمال -----

(ب) آ بارہ گوشدن | معنی آ بارہ آ بار گیر استعمال - بفتح اول و کسر کاف فارسی
 خواندن پیدا است صاحب مؤید بلفظ آ بارہ | بقول صاحب شمس کہ بذیل لفظ آ بارہ آورده
 فرماید کہ بفتح بارای موقوف نام تفسیر محاسب باشد (مرادف) آوار گیر و آواز گتر
 ژند کہ تصنیف زرشت است و گویند (ارو) دیکھو آوار گیر و آوارہ گیر -
 کہ تفسیر نسک ہم کتابی است مغاثر کہ از آ بارہ | بفتح اول - و فتح رای محملہ بقول
 صحف منزل است (ارو) (الف) صاحب شمس مرادف (آ بار) کہ گذشت
 آ بارہ تفسیر ہے کتاب ژند کی جس کا مصنف صراحت کامل بلفظ آ بار کردہ ایم (ارو)
 زرشت ہے (ب) آ بارہ پڑنہا - دیکھو آ بار و آوار -

آباری | بفتح اول و کسر رای محملہ بقول صاحب تحقیق الاصطلاحات قریہ است

آبافت | بفتح اول و ثانی و سکون ما بعد بقول صاحب شمس - جامه ایست
وزرم و باریک و گویند که سبز نیز - مؤلف گویند که همان آبافت است که در محدوده گذشت
معاصرین عجم گویند که اقوام دار و بعض آن باریک باشد و بعض کلفت - در محدوده و
مقصوره فرقی نیست که نتیجه لب و لجه مقامی است خصوصاً اهل ترک الف مفتوح
را به می خوانند که نزدشان الف بطور علامت فتح داخل کتابت می شود - بافت حال
بالمصدر است از بافتن عجمی نیست که فارسیان قسم خاص پارچه را زیادات الف و صلی
(آبافت) نام کردند بعضی از معاصرین بر آنند که (آ) نام و تحقیق است که از ریشه هاس آن
پارچه خوب می بافتد باشد که (بافته آ) را بقلب اضافه آ بافته کردند و های هوز بکثرت
استعمال حذف شد و (آبافت) باقی ماند - اندرین صورت اصل این همانست که در
محدوده گذشت و لب و لجه مقامی بمقصوره هم شهرت داد و والد اعلم (ار و و)
دیکهو آبافت - ایک قسم کاموایا باریک کپڑا جو نرم هوتا ہے -

<p>اباگردن استعمال - صاحب آصفی ذکر</p>	<p>الف) اباگلو بر اصطلاح - بقول</p>
<p>این کرده از معنی ساکت مؤلف گویند که</p>	<p>ب) اباگلوگیر صاحب شمس</p>
<p>روگردانیدن و انکار کردن باشد چنانکه طغرا گویند (۵) گل خیری ز شرارت ب سرم چون نه دود پکه ز حریت خود کرده با دشمن (ار و و) انکار کرنا - منہ پھیر لینا -</p>	<p>هر دو دو معنی دارد (۱) شادی که برفت دشمن کنند و (۲) ناخوشی که گلو برنده و در الف محدوده بر (آبای گلو برو آبای گلوگیر</p>

گذاشته است و در اینجا فک اضافت باشد مخفی	صاحب شمس اقطع یا فتن صحرمت
مباد کہ آبا بمعنی آتش و غذا بمعنی دوّم لفظ (آبا) کرده است کہ این لغت فارسی است	
گذشت پس منی دوّم این ہوی الف و ب حقیقی و گوید کہ صاحب ابراہیمی این را ترکی	
باشد و معنی اوّل مجازاً یعنی غذائی کہ گلو را	نوشته - صاحب مؤید بذیل لغات ترکی
می بُرد و گلو گیر میشود یعنی نفس را بند کند و برگ	ذکر این کرده است و سندی پیش نشد
رساند کنایہ باشد از شادی کہ بر مرگ دشمن	ما این لغت را در کنز لغات کہ فرہنگ
کنند یعنی برفوت دشمن شادی کردن خیرائی	ترکی است یا فقیم - یکی از معاصرین ما گوید
پیدا کند و غذائی را ماند کہ گلو بُر و گلو گیر است	کہ در زمانہ حال اہل حوالی اصفہان (آبا) ب
کہ نقصان دہد و بالجمہ آنچه در مودہ گذاشتہ	رمق و جہ معیشت را گویند با سنی حال معنی
است مقصود آن (پدران قاتل) و در اینجا	مصدری بیان کردہ صاحب شمس
(غذای قاتل) ہر دو کنایہ شد برای شادی	کاشف است کہ این لغت از مصادر
برگ دشمن (۵) ای دوست بر جنازہ دشمن	فارسی زبان نیست بلکہ اصطلاح فارسی
چو بگذری ب شادی مکن کہ بر تو ہمین ماجرا	و باشد کہ تبری ہم مروج - مرکب است
رود (ارو) فارسیون نے دشمن کی	آبا کہ بمعنی آتش باشد و لب پس (آبا) ب
پرخوشی کرنے کو غذاے قاتل کہا ہے یعنی	لفک اضافت بمعنی (آتش لب) کنایہ از
غذا جو گلا گھونٹ دے اور گلا کاٹ دے	وجہ معیشت قلیل باشد کہ لب را ترکند
آبا لب ای فتح اوّل و دوّم و چہارم بقول	(ارو) سدر مق - اُس ذریعہ معیشت کو

کہتہ میں جس تنگی اور تکلیف کے ساتھ بسر برد ہو سکے جسکو دکن میں خلق پہننے کا ذریعہ کہتہ ہیں

ابام | بقول صاحب برہان و جامع و نہفت و انند بر وزن سلام بمعنی و ام است کہ قرض باشد صاحب رشیدی بر لفظ اوام کہ می آید ذکر این کردہ صاحب انند بر (آہام) کہ در مدوہ گذشت ہمین معنی را نوشتہ گوید کہ مبتدل اوام است پس عجی نیست کہ ابام بمقصورہ ہم مبتدل اوام باشد کہ اوام ہمین معنی می آید فارسیان و او را بابامی بگویند و بالعکس این تبدیل می کنند چنانکہ (نوشتن) را (بشتن) (کوند و آب) را (آو) صاحب ناصری در دیباچہ کتاب و دیگر کتب قانون فارسی ہم ذکر این جوہر تبدیل کردہ اند بالجملہ اصل این و ام است کہ لغت فارسی است بمعنی قرض و بقاعدہ فارسی الف وصلی در ابتدای او آوردند اوام شد و او را بابا بدل کردہ ابام کردند (ارو) و کیونکہ لفظ آہام - کے معنی نمبر (۱)

ابانس | بفتح اول و چہارم بقول صاحب محیط لغت یونانی است و معرب ہمین است آبنوس کہ در مدوہ گذشت ہم او گوید کہ گیلانی در شرح مفردات قانون می نویسد کہ در ذکر می کنند کہ آبنوس را بیونانی ابانس نامند و این نام درست بہر آنکہ در ہندی نیز آبنوس می خوانند و نیز این درخت در زمین یونان نمی روید و نہ در جانیکہ قریب آنست تا کہ آنرا در یونانی نام بودی پس اکثر اشیائیکہ کہ در جابای معین یافتہ میشود آنرا سہمی بلغت اہل آتما وضع کردہ میشود و اہل بقاع دیگر آن نام را استعمال می کنند (الخ) بندہ عرض می کنم کہ اگرچہ بجاظ موضوع ماضی و رت ذکر لغت یونانی نبود لیکن بدین وجہ کہ مابہر لفظ

آنبوس که گذشت به تحقیقش جگر کاویها کرده ایم این را نمیمانه آن دانسته و راینجا جا وایم صاحب سوار السبیل این را انبوس بفتح اول آورده صراحت کند که بیونانی مینوس گویند و ختی باشد سیاه و مشهور (ارو) و بکھو آنبوس -

ابانمودن استعمال - صاحب آصفی سمرقندی نشر سلطان بهرام شاه خزنو	ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که خواست تا همشیره خود را به نکاح
معنی روگردانیدن و انکار کردن است	شیخ در آرد - ابانمودن (ارو) و بکھو
مراد فابا کردن که گذشت (دولت) ابا کردن -	

ابانیدن | بفتح اول و کسره نون بقول صاحب شمس معنی (۱) ستودن و (۲) ستوده آمدن (مراد ف) آبادانیدن که گذشت (آبی) مصدیت غریب که همه اهل ساکت اند - سندی پیش نشد - مجرد بیانش اعتبار را نشاید که ما خداین هیچ نفهمی آید (ارو) و بکھو آبادانیدن -

آپاے | بفتح اول بر وزن گدای بقول صاحب انند و بهار معنی کفل پوش حار و صراحت کند که لغت فارسی است و بهار بر ختم تعریف گویند که کذا فی الملحقات بخمال ما اصل این (آب آے) بود یعنی آب معنی رونق و آے حاصل بالمصدر و آمدن آید که گذشت معنی (آمد) پس (آے آب) بقلب اضافت (آب آے) شد معنی (آید رونق) بدین وجه که کفل پوش رونق چار و ابغیر اید فارسیان آنرا (آب آے) گفتند و و بکثرت استعمال و بوجه مقامی (اباے) شد و الله اعلم بالصواب - سندی پیش

نشد و کسی ذکر این نکرد (ارو) و کنین اسکو اڑتک کہتے ہیں صاحب برہان نے
کفل پوش پر لکھا ہے کہ وہ کپڑا جو گھوڑے کی پیٹھ پر اڑھاتے ہیں جبکو ترکون نے اڑتک
کہا ہے پس وکینون نے اسی لغت ترکی سے غالباً اڑتک بنایا ہے۔

اباے گلوگیر | اصطلاح۔ بقول صاحب ناصری کنایہ از دولت و نیاست
کہ سبب رنج و زحمت صاحبش خواہ شد (منہ ۵) ازین حریف گلو بر خذ کنین
خذریہ ازین ابای گلوگیر ابا کنید ابا بہمین لفظ در محدوده ہم گذشتہ است بمعنی نعیم دنیا
بخیال مادر اینجا لفظ (آبا) جمع اب باشد یعنی (آبای گلوگیر) بمعنی (پدران خدہ
کن) و در این جا (اباے گلوگیر) بمعنی آشی و غذائی کہ در گلوگیر و نفس راتنگ کند
و باعث ہلاکت شود (ارو) و دیکھو آباے گلوگیر کے پہلے معنی۔

ابتدا | بکسر اول و ثالث بقول صاحب منتخب بمعنی آغاز کردن (انتہی) مصدر غریب
از باب افتعال۔ و ما ذکر این درین کتاب بدین وجهی کنیم کہ فارسیان این را بقاعدہ
خود بامصادرت متعددہ استعمال کردہ اند کہ در لطحات می آید۔ صاحب آصفی بحوالہ بہا بمعنی
شروع گوید و صاحب حکایت یوسف سراج ہم استعمال این در فارسی بہمین معنی کند۔ و بقول
شمس بالکسر آغاز کردن و آشکارا کردن و آفریدن صاحب اندگوید کہ نو بیرون
آوردن چیزے راست و آغاز کردن (ظہوری ۵) مد اردست ظہوری از ان
جبریدہ روان پکہ انتہای رہ خود را بتدا و زدنہ (ولہ ۵) کار بار انتہا پذیر شدہ
است نہ روش ابتدا بکار مہرہ (ظہوری ۵) صفات مدح تو در ابتدا می مصحف

مثال نعت تو در انتہای دفتر جودہ (اردو) ابتدا - بقول امیر (عربی) اردو میں ستمل -
(موت) یعنی آغاز - شروع (رنگ) خدا ہی جانے کہ اسے رنگ انتہا کیا ہوا
ہے ابتدا سے محبت میں غم محال مجھے (تسلیم) جو کہنچی تیغ بہر قتل عشاق پہمین
پُر جفا نے ابتدا کی ہ

ابتدا ساختن استعمال - بہار ذکر	مؤلف گوید کہ مرادف ابتدا ساختن
این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید	است کہ گذشت (حافظ شیرازی) (۵)
کہ معنی آغاز کردن است (علی خراسانی) گفتہ کہ ابتدا کخم از بوسہ گفت نے ہ	
(۵) انتہا سے معنی اور وہ بہبود کی گندا	بگذارتا کہ ماہ ز عقریب بد رشودہ (صبا)
از تائیش لفظ را اگر لفظ سازو ابتدا (اردو) (۵) اول شنائے حسن ملیحان ادا کنندہ	
ابتدا کرنا بقول امیر شروع کرنا (فقہ امیر)	آری طعام را بنما ابتدا کنندہ (علی
”چہڑی کی ابتدا آپ ہی نے کی تھی“	خراسانی) (۵) ابتدای لفظ و معنی کردن
ابتدا کردن استعمال - صاحب	از نام خدا بن صانع نہیں و ہما خالق ارض و سما
آصفی و بہار ذکر این کردہ از معنی ساکت (اردو) دیکھو ابتدا ساختن -	

ابتر | بفتح اول و سوم - بقول بہار پر گندہ و ضائع - این لنت عربست فارسیان
این را بقاعدہ خود با مصداق فارسی آوردہ مصدر مرکب ساختہ اند کہ در طحقات می آید
بقول صاحب منتخب و تم بریدہ و بے فرزند داری است گندہ و زیانکار و اینجہ غروہ
ندارد از تو شدہ دان و ہر چیز کی کہ منقطع از خیر باشد و بیت چہارم از مثنیٰ مقارب و لقب

مغیرہ بن سعید صاحب آصفی متفق با بہار (انوری ۵) تو پیش از عالمی گرچہ دروئی
 چو علم منوی در لفظ اتر (اردو) اتر - بقول امیر عربی (اردو) میں متعل بمعنی پریشان
 تتر - تتر منتشر (وزیر ۵) اوراق خلایق نظر آتے ہیں پریشان یہ دفتر عالم کہین
 اتر تو نہیں ہے

<p>اتر و دشتن استعمال - صاحب آصفی (اردو) اتر ہو جانا - فقرہ امیر بذیل لفظ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید اتر روپے کی کمی سے انکا کارخانہ اتر ہو گیا کہ بمعنی پراگندہ و پریشان کردن و دشتن (آتش ۵) برہم ہو مزاج کسی وقت آپکا است (خسر و دہلوی ۵) ورق چون اتر ہوئی ہے زلف نہایت سنوار سیئے شد اتر نگرد وید چو داغ غم کردہ اتر چہ داری (اردو) اتر کر رکھنا کہ سکتے ہیں جیسے ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کیوں انھوں نے اپنے دفتر کو اسقدر کہ پراگندہ و پریشان ساختن است (مجد یزدی ۵) جہاں پناہ شرمی ز حال اتر شدن استعمال - صاحب آصفی من بشنوی کہ نظم حال مرا چرخ سفلہ کرد تتر ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید (اردو) اتر کرنا - بقول امیر الٹ پلٹ پنا کہ پریشان گردیدن و پراگندہ شدن است تتر تتر کرنا (ناسخ ۵) دفتر عالم بجائے (فیضی اکبر آبادی ۵) اجزای وجود من گنجد ہے آکھو کیجئے ترتیب دم میں دم کہ اتر شدہ بود پدم عمر است کہ در گنجد غم دارڈ اتر کیجئے</p>	<p>اتر و دشتن استعمال - صاحب آصفی (اردو) اتر ہو جانا - فقرہ امیر بذیل لفظ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید اتر روپے کی کمی سے انکا کارخانہ اتر ہو گیا کہ بمعنی پراگندہ و پریشان کردن و دشتن (آتش ۵) برہم ہو مزاج کسی وقت آپکا است (خسر و دہلوی ۵) ورق چون اتر ہوئی ہے زلف نہایت سنوار سیئے شد اتر نگرد وید چو داغ غم کردہ اتر چہ داری (اردو) اتر کر رکھنا کہ سکتے ہیں جیسے ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کیوں انھوں نے اپنے دفتر کو اسقدر کہ پراگندہ و پریشان ساختن است (مجد یزدی ۵) جہاں پناہ شرمی ز حال اتر شدن استعمال - صاحب آصفی من بشنوی کہ نظم حال مرا چرخ سفلہ کرد تتر ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید (اردو) اتر کرنا - بقول امیر الٹ پلٹ پنا کہ پریشان گردیدن و پراگندہ شدن است تتر تتر کرنا (ناسخ ۵) دفتر عالم بجائے (فیضی اکبر آبادی ۵) اجزای وجود من گنجد ہے آکھو کیجئے ترتیب دم میں دم کہ اتر شدہ بود پدم عمر است کہ در گنجد غم دارڈ اتر کیجئے</p>
---	---

<p>ا تبر گردین استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که مراد ف ا تبر کردن است که گذشت که مراد ف ا تبر شدن باشد که گذشت و شد (عالی شیرازی ۵) حیا و ابل غیث این از خسرو دهلوی بر ا تبر داشتن مذکور دارد است مدد را و مطرباران پاکه طغیان کرد و یکجو ا تبر شدن - و حال مال مردم را نمود ا تبرخه (ار و و) کجوه ا تبر نمودن استعمال - صاحب اصفی ا تبر کردن -</p>	<p>ا تبر گردین استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که مراد ف ا تبر کردن است که گذشت که مراد ف ا تبر شدن باشد که گذشت و شد (عالی شیرازی ۵) حیا و ابل غیث این از خسرو دهلوی بر ا تبر داشتن مذکور دارد است مدد را و مطرباران پاکه طغیان کرد و یکجو ا تبر شدن - و حال مال مردم را نمود ا تبرخه (ار و و) کجوه ا تبر نمودن استعمال - صاحب اصفی ا تبر کردن -</p>
---	---

<p>(الف) ا بتگین بفتح اول و تایی فوقانی و کسره کاف فارسی بقول صاحب شمس خداوند خانه و نام ترکان صاحب اند بجهاله فرنگ فرنگ گوید که فارسی است معنی (۱) صاحب خانه (۲) بمعنی ترک صاحب مؤید بذیل لغات فرس این را - (ب) ا بتگین نویسد و بجهاله فنیه فرماید که با کاف فارسی خداوند و خانه دار اسامی ترکان - مؤلف گوید که ا بت بفتح اول و سکون ثانی - بقول صاحب تهی الار معنی شدت و حدت است و گین در فارسی معنی صاحب و گن به تخفیف یا تخف آن پس ا بتگین بفتح اول و سکون ثانی و فتح تایی فوقانی و کسره کاف فارسی معنی صاحب حدت و شدت است که مجازاً بمعنی صاحب حکومت باشد که فارسیان این را بمعنی صاحب و خداوند خانه استعمال کنند همین لفظ در اسامی ترکان متعل از قبیل سبکتگین که نام پادشاهی بود تحقیق سبکتگین بجای خودش آید خفی مباد که بخیا مال بتگن بدون تختانی اصل است - ترکان بقاعده خود کسره کاف فارسی را بیا س تختانی ظاهر و فارسیان یا</p>	<p>(الف) ا بتگین بفتح اول و تایی فوقانی و کسره کاف فارسی بقول صاحب شمس خداوند خانه و نام ترکان صاحب اند بجهاله فرنگ فرنگ گوید که فارسی است معنی (۱) صاحب خانه (۲) بمعنی ترک صاحب مؤید بذیل لغات فرس این را - (ب) ا بتگین نویسد و بجهاله فنیه فرماید که با کاف فارسی خداوند و خانه دار اسامی ترکان - مؤلف گوید که ا بت بفتح اول و سکون ثانی - بقول صاحب تهی الار معنی شدت و حدت است و گین در فارسی معنی صاحب و گن به تخفیف یا تخف آن پس ا بتگین بفتح اول و سکون ثانی و فتح تایی فوقانی و کسره کاف فارسی معنی صاحب حدت و شدت است که مجازاً بمعنی صاحب حکومت باشد که فارسیان این را بمعنی صاحب و خداوند خانه استعمال کنند همین لفظ در اسامی ترکان متعل از قبیل سبکتگین که نام پادشاهی بود تحقیق سبکتگین بجای خودش آید خفی مباد که بخیا مال بتگن بدون تختانی اصل است - ترکان بقاعده خود کسره کاف فارسی را بیا س تختانی ظاهر و فارسیان یا</p>
--	--

و در قرارت داخل کردند همین قسم عمل در اکثر لغات گذشته است نیز بنحال ماگن و گین
 لغت ترک است اما صاحب برهان آنرا صراحت نکرد و فارسی قرار داد تحقیقش
 هم بجای خود آید (۱) (رو) (۱) صاحب خانه بقول آصفیه (عربی و فارسی) اردو وین ^{مستعمل}
 (مذکر) مکین - گھر والا - گھر کا مالک (درو) مدرسہ یادیر تھا کعبہ تھا بابت خا
 تھا بد ہم سبھی یہاں تھے وان تو ہی صاحب خانہ تھا بد (۲) انگین اکثر ترکون کے نام میں مستعمل ہے
 (الف) ابجد (۱) بفتح الف و جمع بقول بہار نام علمی معروف کہ اعداد و حروف
 تہجی بدان دانستہ می شود صاحب غیاث گوید کہ کنایت از حروف مفردات کہ
 الف با ثابا باشد تا آخر و ہشت کلمہ معروف کہ بحباب حمل بہجت ترتیب اعداد و حروف
 تہجی محین داشته اند اول آن ابجد (۲) ہوز - (۳) حطی (۴) کلن (۵) عقص -
 (۶) قرشت - (۷) شخذر (۸) ضفغ - ہم اوجوالہ صاحب مدارالافاضل چنین نوشتہ کہ ابجد
 اے ابی و جد فی المعصیۃ یعنی پدر من کہ آدم بود یافتہ شد در گناہ یعنی گناہی ازو
 بوجود آمد و ہم چنین براس ہر یک لفظ معنی خاص ذکر کردہ است کہ بجایش آید -
 ہم او گوید کہ بعضی نوشتہ اند کہ اباجا نام پادشاہی بود کہ ابجی مخفف آنست و ہفت
 کلمات باقی اسمای ہفت فرزندان اوست چنانچہ در صراح و غیرہ تصریح آن است
 و بعضی بر آنند کہ فرامر نام مردی بود کہ خط نوشتن ایجاد اوست این ہشت کلمات ہنر
 ہشت فرزندان اوست ہم او فرماید کہ در رسالہ (ضوابط عظیم) معنی ہر ہشت الفاظ
 بطور دیگر نوشتہ نسبت ابجد گوید کہ بمعنی (آغاز کرد) باشد (تم کلام) صاحب انند بر نقل

تحقیق غیاث‌الافکار و مؤلف گوید که ما تحقیق این در تالیف خود (غرائب الجمل) کرده‌ایم
 ابجد کلمه است جامع الف - با - جیم - و دال برای اظهار سلسله حروف و همین
 طور است دیگر هفت کلمه ترتیب حروف هجادرین نیست - (۲) فارسیان ابجد را
 بمعنی الف - با - تا - یعنی آغاز تعلیم هم استعمال کرده اند که در محقات این بر (ابجد آخوتن)
 می آید - و ابجدی که در آن ترتیب حروف هجا باقی است آنرا - - - - -
 (ب) ابجد آدم | گویند و بعضی آنرا (ابتث) نیز گفته اند و مجموعه این حروف هفت
 کلمه باشد که در آن سلسله حروف هجا قائم است یعنی (۲) هجذ - (۳) دز زس (۴)
 شصط (۵) طعنف (۶) فکلم (۷) نوبی - گویند که اول ابجد آدم رواج یافت ولیکن
 رواج آن باقی نماند و ابجدی که حلاله رواج است رواج آن پیغمبر نوح داد (علیه السلام)
 ازینجا است که آنرا ابجد نوحی هم گویند - درین هر دو قسم ابجد است و هفت حرف سلسله
 خاص است که همه از آن برای احاد و نه دیگر یعنی از حروف دهم تا هجدهم بر اسم عشرت
 و نه ثالث یعنی از حروف نوزدهم تا سبست و هفتم برای مات و حروف سبست هفتم برای
 آف و این مذہب مشارقه باشد و مغایره به سلسله بعض حروف اختلاف دارند و این
 اختلاف در ابجد نوحیت نه در ابجد آدمی زیرا که ابجد آدمی رواج ندارد و آنچه در ابجد
 نوحی (الآن رواج است مطابق مذہب مشارقه باشد گویند که ابجد بر هفت قسم است (۱)
 ابجد آدم (۲) ابجد ابدان (۳) ابجد ترفع و تنزل (۴) ابجد سبعة (۵) ابجد طبعی (۶) ابجد غماص
 (۷) ابجد نوحی - تعریف هر یک قسم بجای او آید و در اینجا بر تعریف (ابجد آدم) اکتفا میسر

بالجمله (ابجد آدم) ابجدیست که از همه قدیم است و بر همان هفت کلمه شامل که ذکرش
 بالا گذشت و اهل تحقیق این را بجای ابجد (ابتث) گفته اند که کلمه اول باشد صراحت
 آن بذیل کرده می شود -

۱	ابتث	ا	ب	ت	ث
۱	اعداد	۱	۲	۳	۴
۲	تجد	ج	ح	خ	د
۲	اعداد	۵	۶	۷	۸
۳	وززس	ذ	ر	ز	س
۳	اعداد	۹	۱۰	۲۰	۳۰
۴	ثضط	ش	ص	ض	ط
۴	اعداد	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰
۵	ظغف	ظ	ع	غ	ف
۵	اعداد	۸۰	۹۰	۱۰۰	۲۰۰
۶	قکلم	ق	ک	ل	م
۶	اعداد	۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰
۷	نوهی	ن	و	ه	ی
۷	اعداد	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰

بعض اهل تحقیق صراحت کرده اند که در کلمات (ابجد آدم) حرف اول مفتوح است و حرف دوم کسره و حرف سوم مضوم و حرف چهارم ساکن و این حرکات در حنا جل اثری ندارد و محققین جل گفته اند که اگر در تاریخ از ابجد آدم کار گیرند و صراحت کنند بخیال ندارد و ما گوئیم که هر که ابجد آدم را بکار گیرد خلف الرشید باشد که ابجد جد علی را زنده کرد و بعضی بر آنند که ابجد مرکب است از اب و جد که اباعن جدر و اج گرفته و بعضی بر آنند که از اب نوح مراد است که آدم ثانی است و از جد آدم مراد باشد که جد علی است و ازین که بادی و موجب ابجد همین دو پیغمبر اند (صلوة الله علیهما بنا) و علیه بیا کرد نام هر دو این را ابجد گفتند اگر چه این لفظ فارسی زبان نیست و لیکن فارسیان متحمل این کرده قسام این ترکیب فارسی بیان کرده اند ازینجاست که ما این را در موضوع این کتاب جادادیم - الحاصل مجر و ابجد گفتن مقصود از ابجد نوحی است و ابجد آدم یا اثبت همان که از ابجد ابوالبشر است - صاحب شمس بر لفظ ابو جاد نوشته که هر که از ابجد است و صاحب مؤید بر ابو جاد گفته که ابجد است (که جمع ابجد باشد) و دیگر لغات عرب ازین لفظ ساکت - صاحب معدن الجواهر که محقق فن جل است فرماید که بجا با وجود آنکه لفظ سریانی است و در زبان عرب بقاعده عربی جمع آن آمده چنانکه شیخ علی دوده در کتاب محاضرة الاوائل آورده - قال السبیلی - قد جری ابو جاد علی لفظ لا یجوز

الا ان یكون عربياً تقول هذا ابو جاد ورايت ابا جاد ومرت بابی جاد و اختلف فی
منها (راخ) (انوری ۵) چون حرف آخر است از ابجد که سخن بنادر راستی چو حرف

مختلن ابجد است نہ مخفی مباد کہ درین شعرانوری از مجرّد ابجد۔ ابجد نوچی مراد است کہ در عالم مروج است (اردو) الف، ابجد۔ بقول امیر (عربی) اردو میں متعل۔ (مٹونٹ) (۱) بقول مؤلف ان آٹھ کلموں میں سے جن کا بیان مؤلف نے فارسی میں کیا ہے ایک کلمہ۔ بقول امیر ۲۸ حروف کو آٹھ کلموں میں جمع کر کے تمام حروف کے اعداد بحساب جبل قرار دیے ہیں۔ مؤلف کہتا ہے کہ اس کا تفصیلی بیان (ابجد نوچی) پر آئیگا۔ مجرّد ابجد سے وہ آٹھون کلمے مراد ہیں جن کا بیان فارسی میں گزرا۔ (۲) بقول امیر۔ حروف تہجی (عربی) الف بے کے اٹھائیس حرف مؤلف کہتا ہے کہ تعلیم کی ابتدا۔ اور مبتدی کو ابجد خوان کہتے ہیں (آتش) گزرا مجاز تو حقیقت کھلی مجھے نہ قرآن کا سامنا تھا جو ابجد تمام کی نہ ابجد کا تفصیلی بیان ہم نے اپنی تالیف (غرائب الجمل) میں کیا ہے جو اردو زبان میں لکھی گئی ہے (ب) ابجد آدم وہ خاص ابجد ہے جس میں حروف تہجی کا سلسلہ قائم رہتا ہے جس کا نقشہ تعریف فارسی میں لکھا گیا ہے۔ اس کے موجد آدم علیہ السلام ہیں اسی لئے اسکو فارسیوں نے ابجد آدم کہا۔

(۱) ابجد آموختن استعمال۔ درس الف تائید لفظ ابجد ذکر این کردہ۔۔۔۔۔	
(۲) ابجد آمونر راہم نوشته از معنی	گرفتن و دادن است چنانکہ ظہوری گوید
ساکت و حوالہ بر بہار عجم کند و بہار عجم	(۵) بتوان ابجدی بقول آموختن نہ
ہر دو لفظ خالی مؤلف گوید کہ ابجد آمونر	کہ وہ خویش را کہتے ما نہ صاحب صفی

<p>مشتق است از (ابجد آموختن) بمعنی درس ابتدائی دهنده و گیرنده مخفی مباد که آموزا مر است از آموختن و آموختن لازم و متعدی هر دو گردن تا سر فواد و حرف چهارم از سر فواد تا سر فواد آمده و بقاعده فارسیان امر بعد سی مرکب شد افاده مخفی فاعلی کرده است (ار و و) (الف</p>	<p>مشتق است از (ابجد آموختن) بمعنی درس ابتدائی دهنده و گیرنده مخفی مباد که آموزا مر است از آموختن و آموختن لازم و متعدی هر دو گردن تا سر فواد و حرف چهارم از سر فواد تا سر فواد آمده و بقاعده فارسیان امر بعد سی مرکب شد افاده مخفی فاعلی کرده است (ار و و) (الف</p>
<p>بے پڑهنا - پڑهانا (۲) الف - بے پڑهانیوا پڑهنے والا -</p>	<p>بے پڑهنا - پڑهانا (۲) الف - بے پڑهانیوا پڑهنے والا -</p>
<p>ابجد ابدان اصطلاح - باضافت ابجد ابجد است که علمای جفر و غیر هم بطاقت اعضای جسمانی انسان وضع کرده اند که مرکب است از هفت کلمه (۱) ابجد (۲) هوزح (۳) طکل (۴) نسع (۵) فصقر (۶) شتخ (۷) ضنطع هفت کلمه است و هشت حرف بجای آن است و برای هر یک حرف عددی قائم است بقاعده (ابجد نومی) که می آید و اکثر رسائل جفری که است که ازین هر هفت کلمه حرف اول مشتق است با سرانسان و ما متعلق به و حرف دوم</p>	<p>ابجد ابدان اصطلاح - باضافت ابجد ابجد است که علمای جفر و غیر هم بطاقت اعضای جسمانی انسان وضع کرده اند که مرکب است از هفت کلمه (۱) ابجد (۲) هوزح (۳) طکل (۴) نسع (۵) فصقر (۶) شتخ (۷) ضنطع هفت کلمه است و هشت حرف بجای آن است و برای هر یک حرف عددی قائم است بقاعده (ابجد نومی) که می آید و اکثر رسائل جفری که است که ازین هر هفت کلمه حرف اول مشتق است با سرانسان و ما متعلق به و حرف دوم</p>

جمل نے ۲۸ حروف تہجی عربی سے لکھ کر بنا جو بچپن میں دی جاے۔ حروف تہجی کی
 میں جو نقشہ بالا کے عنوان پر میں انھیں ۷ تعلیم (موثقت)
 کلمات کے بچھو کا نام (بجد ابدان) ہے ہر کلمہ
 کے پہلے حرف کا تعلق سر سے ہے اور
 دوسرے حرف کا تعلق مقعد سے تلوون
 تک اور تیسرے حرف کا تعلق رگ گردن
 دل تک اور چوتھے حرف کا تعلق سر دل
 سے شرمگاہ تک۔ اس ابجد کے اعداد
 ابجد نوحی یعنی ابجد مروج کے مطابق ہیں ہم
 اس کا تفصیلی بیان اپنی تالیف (غرائب الحیل)
 میں کیا ہے جو زبان اردو میں ہے۔
 ابجد آیام طفلی استعمال۔ باضافت
 ابجد۔ یعنی الف۔ با۔ تا۔ ست (الخ) مقصود
 از تعلیم ابتدائی است کہ طفلان را وہند
 چنانکہ صاحب گوید (۵) آہ از کودک
 فرا جیہاے بنای زمانہ ابجد آیام طفلی
 را ز سر باید گرفت (۶) (اردو) ابتدائی تعلیم
 بقول صاحب برہان و بحر و رشیدی وہا
 کنایہ از ترک خواہش و آرزو کردن و از خودی
 و مزاحمت نفس بر آمدن و از ماسوی اللہ
 مجرّد گردیدن باشد صاحب جہانگیری بافا
 برہان از حکیم خاقانی سند آرد (۷) تو شتم
 ابجد تجرید و بس چون نشرہ طفلان پیکاریم
 بسرخ و زردا شک و پھر ہر نامش پند

شش (ابجد تجرید بیستم) را ذکر کند و گوید که یعنی
 از خودی و فرحمت نفس بیرون آدم مؤلف
 گوید که استعالی که در کلام خاقانی گذشت بصیغه
 ماضی مطلق است صاحب شمس بلحاظ آن
 این را محدود و ماضی کرد و این احتیاط است
 که عرصه لغت فرس را تنگ می کند - نوشتن
 و نوشتن یکی است که فارسیان با را با و او
 و بالعکس آن بدل می کنند - تجرید لغت عرب
 است مصدر از باب تفعیل بقول صاحب
 منتخب مبنی بر نه کردن زمین از نبات و
 جز آن و پیراستن و رخت (الخ) (اردو) ^{نزد}
 ترک کرنا - تجرید اختیار کرنا - ترک دنیا کرنا - ^{آپ}
 سے گزر جانا، بقول امیر داپنی ہستی اور خود
 سے گزر جانا (درد ۵) آپ سے ہم
 گزر گئے کب کے کیا ہے ظاہرین گو
 نہ کیا ہے -
 ابجد ترفع و تنزل | اصطلاح - باضنا ^{نفت}
 ابجد ابجد سیت کہ علمای محل سبت و ہشت
 حروف تہجی عربی را بر نہ کلمات خاص تقسیم
 کرده وضع کرده اند یعنی - کلمہ اول بر چار حرف
 شامل است و از باقی کلمات ہر کمی -
 حرف دارد (۱) ایقغ - (۲) بکر - (۳) چش
 دست (۴) ہنت (۵) ہنت (۶) و سخ (۷) غز
 (۸) حفص (۹) طصظ - واضح باد کہ در
 ہر یک کلمہ حرف اول متعلق با حادث است
 و حرف دوم متعلق بعشرات و حرف سوم
 متعلق بہ مات کلمہ اول کہ چار حرفی شد
 سبب آنست کہ در و یک حرف الوف
 ہم ہست و بدین وجہ کہ در درجہ الوف
 بحر عین) حرفی دیگر نیست مابقی کلمات
 سہ حرفی قرار یافتند - مثلاً (ایقغ) کہ کلمہ
 اول در و آف برای احاد است کہ یک
 عدد دارد و یا برای عشرات کہ عدد او
 وہ باشد و قاف برای مات کہ عددش

صد است و غین برای الف کہ عدد این (ارو) ابجد ترقع و تنزل کہ سکتے ہیں۔
 ہزار است و ہمبرین قیاس باید کرد برای (موث) ایک خاص ابجد کا نام جو اہل
 دیکر کلمات (ابجد ترقع و تنزل) مخفی مباد نے ۲۸- حروف تہجی عربی سے (۹) کلمے
 کہ در یک کلمہ اگر از اول حرف شمار کنیم معلوم مرکب کر کے بنائے ہیں۔ ان نو کلموں کی
 خواہد شد کہ در حرف دوم ترقع است بہت صراحت تعریف فارسی میں ہو چکی ہے
 اول و در حرف سوم ترقع بہ نسبت دوم ہر کلمہ میں ایک حرف اکائی کا ہے اور
 و در حرف چہارم ترقع بہ نسبت سوم و دوسرا دہائی کا اور تیسرا سیکڑے کا۔ اور
 از حرف آخر کلمہ پنجم برعکس آن در مابعد خاص کر پہلے کلمہ میں چوتھا حرف ہزار کا،
 تنزل بنظری آید۔ ہمین است وجہ تسمیہ دیگر اس لئے کہ الف کے درجہ میں صرف
 ہیچ ضرورت این ابجد۔ باصنائع تاریخ (غین) ہے۔ ہر کلمہ کو پہلے حرف سے
 محل متعلق است بہ نسق مراتب اعداد و دیکھا جائے تو ہر حرف مابعد میں عروج ہے
 کہ تشریح کامل آن در اینجا طول ال باشد اور آخری حرف سے دیکھا جائے تو نزول
 مشتاقان تحقیق از تالیف ما (غرائب المحل) اسی لئے اس ابجد کو فارسیوں نے ابجد
 تو اندر دریافت و برخی صراحت آن بر ترقع و تنزل۔ نام رکھا۔ اس ابجد سے
 لفظ نسق و بسط بجای خودش بیادنا شد صنائع تاریخ محل میں کام لیا جاتا ہے کی
 مخفی مباد کہ درین ابجد ہم شمار اعداد و حرف کامل صراحت ہماری تالیف غرائب المحل
 مطابق (ابجد نوحی) یعنی ابجد مروج باشد میں ہے۔

(۱) ابجد خوان	اصطلاح موصد عالم الف باتا خواندن گویند که فلانی هنوز
(۲) ابجد خواندن	اصطلاحی صنا ابجد روان ساخته یعنی الف باتا - بخواند
<p>انند ذکر نمبر (۱) کرده گوید که کسی که الف - چه پرجا بل است - خان آرزو - و وارسته - با - تا بخواند و صاحب آصفی ذکر نمبر (۲) هر دو از کلام شفا می سدا آورده اند (۵) کرده از معنی ساکت و حواله بهار عجم دهد و روان ساخته ابجد بکتاب معنی پز ولی بعلم بهار ازین لفظ ساکت مؤلف گوید که جهات یگانه استاد است پز صاحب بحر آغاز تعلیم کردن است و (ابجد خوان) فیصله نکرد و مابا وارسته اتفاق داریم (ارو) یعنی فاعل نمبر (۲) یعنی اسم فاعل تکیبی و بگو ابجد خواندن -</p>	
(ارو) (۱) ابجد خوان - بقول امیر	ابجد سبعة اصطلاح - باضافت ابجد
<p>بے پڑهنه والا - مجازاً - بتدی - نویکه - (رند) دبستان محبت میں مری تحصیل و غیر ہم به تقسیم حروف به جای عربی بهفت افزون ہے اگر مخبون تھا ابجد خوان تو کلمه مرکب وضع کرده اند برای مقاصد مجھ کو حفظ قرآن تھا (۲) الف - بے پڑهنه خود - بدین سبب که هر کلمه مخصوص است ابجد روان ساختن (اصطلاحی) برای سیاره از هفت سیارگان فلک</p>	
<p>بقول صاحب بحر بحواله خان آرزو که در چرخ و تخصیصی باروز هم وارد - این را ابجد سبعة نوشته سبق گرفته یا کردن است و وارسته نام نهادند هر کلمه شامل است بر چهار حرف گوید که (ابجد خواندن) باشد (که گذشت) از و هر حرف بقاعده (ابجد نوحی) که مراد از</p>	

<p>ابجد مروج است - عدد ۵۰ دارد (۱) ابجد متعلق بہ رطل است و شنبہ (۲) ہونج تعلق بشتری دارد و پنج شنبہ (۳) طیکل متعلق بہ مرنج و سہ شنبہ (۴) نفع - علاقہ دارد از شمس و یک شنبہ (۵) فصر - متعلق بہ زہرہ و (۶) شتخ تعلق دارد با عطارد و چہار شنبہ (۷) وضطغ - تعلق بقمر دارد و دو شنبہ - کل جمل چون خواہند کہ تاریخ واقعہ بنویسند و می بینند کہ واقعہ فلان روز واقع شد فلان سیارہ حاکم آن روز بود اشارہ می کنند کہ از مصرع تاریخ بقاعدہ ابجد سبعمہ حروف گیرند یا مادہ تاریخ را بالکلیہ در همان حرف می نویسند کہ متعلق بآن روز و آن سیارہ است علی ہذا القیاس اہل تخمیم و وفق تکمیر</p>	<p>اتما غایتی دیگر دارد و رای ابجد ابدان کہ بالا مذکور شد (۱) ابجد سبعمہ (نو) ایک خاص ابجد ہے جو اہل جفر و جمل و غیر ہم نے ۲۸ - حروف تہجی عربی سے وضع کی ہے اس کے ۷ - کلمات وہی ہیں جن کا بیان ابجد ابدان پر گزرا - ہتر کلمہ کا تعلق ایک دن اور ایک ستارہ سے ہے - جیسا کہ فارسی میں بیان ہوا ہے اہل تخمیم اس مادہ تاریخ کی بہت قدر کرتے ہیں جو ایسے حروف سے لکھا جا جو روز واقعہ سے متعلق ہیں - ہماری تالیف غراب الجمل میں اس کا تفصیلی بیان ہے -</p>
<p>اصطلاح - باضافت ابجد - ابجد سبعمہ کہ علمای جفر و غیر ہم بضرورت خود وضع کردہ اند یعنی بہت و ہشت حروف ہجای عربی را بر ہشت</p>	<p>ابجد کا ربقاعدہ خود گنیر کہ تفصیل فرید حاجت ندارد و کلمات این ابجد همان است کہ بر ابجد ابدان گذشت</p>

مخصوص تقسیم کرده همه حروف را بر چهار
 قسم قرار داده اند (۱) حروف حاره - (۲) باشد و در سلسله حروف پابند ابجد نوحی
 حروف بارده (۳) حروف رطبه (۴) حروف نیست (و بولند) (۱) ا ه ط م - (۲) ف ش ذ (۳) جز
 یابسه - همین است وجه تسمیه این ابجد که (۴) ق ف ط (۵) د ط ع (۶) ر خ (۷) ب و ن
 بر چهار طبیعت شامل است اهل حمل در (۸) ص ت ض - ازین هشت کلمه یا از ان
 صنایع تاریخ ازین ابجد کار گرفته اند چنانکه بست و هشت حرف هجا تقسیم چارگان
 صراحت این در تالیف خود غرائب الحلق بالاب بطریقیکه قرار یافته است صراحت
 کرده ایم - و این هشت کلمات و رای آن در نقشه ذیل کرده ایم که سهیل الفهم
 کلمات دیگر اقسام ابجد است و در اعداد است -

کلمات ابجد طبیعی										ا ه ط م			ف ش ذ			جز کس			تثقا	
حروف حارّه	-	ه	ط	م	ا	ب	پ	و	ز	ح	ج	د	ر	س	ک	ث	ق	ظ		
	-	ه	ط	م	ا	ب	پ	و	ز	ح	ج	د	ر	س	ک	ث	ق	ظ		
حروف بارده																				
حروف رطبه																				
حروف یابسه	-	ه	ط	م	ا	ب	پ	و	ز											
	-	ه	ط	م	ا	ب	پ	و	ز											

ابجد بقول صاحب بحر حروف تہجی کہ عبارت دوم خاکی و حرف سوم ہوائی و حرف چہارم از الف باتاست تا آخر بہار و اندہم ذکر آتی۔ صاحب کتاب المدخل گوید کہ حرف این کردہ (صائب ۵) روی در عشق آتش مفتوح باشد و حروف خاکی مجزوم و حقیقی از مجاز آورہ ایم پشتہ ایم از لوح خاطر ابجد طفلانہ را (اردو) دیکھو ابجد ایام طفلی۔

ابجد عناصر | اصطلاح - باضافت ابجد ابجدیت کہ اہل جفر وغیرہ بہشت حروف ہجای عربی را بر چار قسم تقسیم کردہ ہفت کلمہ خاص ساختہ اند (۱) حروف آتش است (۲) حروف خاکی (۳) حروف ہوائی۔ (۴) حروف آبی۔ و آن ہفت کلمہ مذکور ہمان است کہ بر (ابجد ابدان) گذشت یعنی (۱) ابجد (۲) ہوزج (۳) طیکل (۴) مسع (۵) فصقر (۶) شتخ (۷) و مضطغ۔ پس ازین ہر ہفت کلمہ کہ چار حرفی است حرف اول آتش است و حرف تالیف غرائب الجملین کی ہے۔

انکہ در باب دوم غرائب الجمل تالیف ما ذکرش کردہ ایم۔ وجہ تسمیہ این از تعریف پیدا است کہ جامع عناصر است (اردو) ابجد عناصر۔ (نوٹ) اس ابجد کا نام ہے جس کے (۷) مخصوص کلمے تعریف فارسی میں بیان ہوئے ہیں۔ ہر ایک کلمہ کا پہلا حرف آتش قرار دیا گیا ہے اور دوسرا حرف خاکی اور تیسرا حرف ہوائی اور چوتھا حرف آبی اسکے واضع اہل خبرین طیکل (۴) مسع (۵) فصقر (۶) شتخ (۷) اور اہل جمل نے صنائع تاریخ میں اس وضع۔ پس ازین ہر ہفت کلمہ کہ چار حرفی ہے جس کی صراحت ہم نے اپنی است حرف اول آتش است و حرف تالیف غرائب الجملین کی ہے۔

ابجد نعت

(۱۴۴)

اصطلاح - باضافت ابجد

می گرفتند و حساب و کتاب خود در حروف ابجد

الف - بای نعت یعنی مراتب ابتدائی و آغاز

نوحی می داشتند و همین طریقه مرعی بود در

نعت باشد چنانکه انوری گوید (س) ابجد

زبان سنکرت و رومی هم - نه حرف برا

نعت تو حاصل زان ویرستان شود و کاه

احاد است یعنی الف برای یک عدد

علم الانسان مالم یعلم است (و) ابجد نعت

و بای موحده برای دو و جیم برای سه و

اردوین که سکتے ہیں معنی آن غارت (نوش)

وال مہلہ برای چار و ہائی ہوز برای پنج

ابجد نوحی | اصطلاح - باضافت ابجد

و و او برای شش و زائی معجمہ برای

ہمان ابجد مروج است کہ بر مذہب مشرق

و طائی مہلہ برای ہشت و طائی مہلہ برای

رواج دارد کہ ذکرش بر لفظ (ابجد) کردہ ایم

نہ و ہمین طور نہ حرف برای عشرت یعنی

شامل است بر ہشت کلمات خاص - ازین

یائی تخمائی برای دہ و کاف برای بست

کہ بقول اہل جبل و اضع این پیغمبر نوح است

و لام برای سی و نیم برای چہل و نون برای

(علیہ السلام) این را ابجد نوحی گفتند سلسلہ

پنجاہ و سین مہلہ برای شصت و صین مہلہ

حروف ہجا چنانکہ در (ابجد آدم) سالم است

برای ہفتاد و فا برای ہشتاد و صاد مہلہ برای

درین ابجد نیست و اضع این برای ہر یک

نود و پچہین نہ حرف برای مات چنانکہ

حرف عددی معین کردہ اہل جبل بطوریکہ

قاف برای صد و رائی مہلہ برای دو صد

این ذکر کردہ اند کہ پیش از وضع صورت

و شین مہلہ برای سہ صد و تائی فوقانی

اعداد و تائیان از حروف ہجا کار اعداد

برای چار صد و تائی مثلثہ برای پانصد و

و خای معجمہ برائے شش صد و ذال منقوطہ ^{۲۵}	ثین معجمہ یک ہزار و (۳) عدد غین معجمہ نہ صد
برای ہفتصد و ضا و معجمہ برای ہشتصد و ظا ^{۲۶}	و (۴) عدد و ظا منقوطہ ہشت صد و (۵) عدد
معجمہ برای نہصد - حالا از بست و ہشت حرف	ضا و معجمہ نو و (۶) عدد و صا و مہملہ شصت و ظا
باقی ماند حرف غین ^{۲۷} معجمہ و این برای ہزار باشد	شارقہ و مذہب شارقہ مہمان است کہ جا
یعنی در مرتبہ الف صرف یک حرف است	در ابجد نوحی) رواج دارد کہ ذکرش بالا گذشت
اما اہل حمل سنکرت برای الف ہم حرف	اہل حمل از ابجد نوحی کا ترتیقیم و تاریخ گنبد
دارند زیرا کہ در تعداد حروف ہجای شان	کہ تعریف ہر یکی بجای خودش آید (اردو)
گنجایش فرید است فارسیان باقی فارسی را	امیر نے لفظ ابجد پر فرمایا ہے کہ ۲۸ حروف
بہ تحت یای عربی و جمیم فارسی را بہ تحت	عربی کو آٹھ کلموں میں جو حسب ذیل ہیں جمع
جمیم عربی و زای فارسی را بہ تحت زای عربی	کر کے تمام حروف کے اعداد اس تفصیل سے
و کاف فارسی را در حکم کاف عربی گرفتند و	بحساب حمل قرار دیئے ہیں کہ ابجد سے
ہم چنین اہل ہند تا می ہندی را در حکم تا	حظی تک ایک ایک عدد و کلمن سے معصفر
عربی و دال ہندی را بہ تحت دال عربی و	تک دس دس اور قرت سے ضبط تک
زای ہندی را تحت زای عربی قرار دادند	سو سو بڑھائے گئے ہیں جیسے ا - پ
مذہب مغاربہ و اعداد شش حروف	ج - د - ہ - و - ز - ح - ط - ی - ک
را ابجد نوحی) اختلاف است یعنی نزد شان	ل - م - ن - س - ع - ب - ص -
(۱) عدد سین مہملہ سہ صد باشد و (۲) عدد	ق - ر - ش - ت - ث - خ -

بیاد (اروو) ایک ولایت کا نام جو ترکستان یا گرجستان میں واقع ہے۔

انجست | بقول صاحب سروری بفتح خامرادف (انجوست) کہ می آید را یعنی

جزیرہ و بحوالہ تحفہ گوید کہ جزیرہ ایست کہ آب در ان متعفن شدہ باشد اگذا فی نسخہ الاول
و نیز فرماید کہ (۲) ہندوانہ کہ درون ان ترش شدہ باشد دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف

گوید کہ انجوست و انجوست بالف ممدودہ گذشتہ است و معلوم میشود کہ اصل این

(آب خواست) باشد یعنی جائیکہ در آب غرق شدہ و آب آنرا خواستہ کنایتہ جزیرہ

را توان گفت کہ غرق آب و ناقابل تعیش باشد و نیز ہندوانہ کہ در و آب پیدا شدہ

کہ علامت متغیر شدن آن است صاحبان تحقیق در الف ممدودہ (انجوست) و تحف

آن (انجوست) و (انجوست) و (انجو) را ہمین معنی آورده اند و این مخفف (انجوست)

باشد کہ مخفف انجوست است۔ ممدودہ را مقصورہ کردن متعلق از لب و لہجہ مقامی

است (اروو) (۱) وہ جزیرہ جس میں پانی ہوا و رہا و آبش کے قابل نہ ہو (مذکر) (۲)

وہ تر بوز جو ستر گیا ہو جس میں پانی پیدا ہو چکا ہو۔ (مذکر)

(الف) انجوج | برون افزو و بقول صاحب شمس (۱) بمعنی گزشتہ روی و شکنجہ اندام

(ب) انجوخ | بنجای معجمہ دوم نیز بدین معنی در محل اللغات است و بلغت بعضی

از ولایت خراسان۔ الف بمعنی (۳) آب دہان نیز آمدہ مؤلف گوید کہ اصل این

انجوخ و انجوخ ممدودہ باشد کہ لب و لہجہ بعض مقامات ممدودہ را مقصورہ کر د۔ و (انجو)

بقول صاحب ناصری برون کوج بمعنی تاج خروس و گل تاج خروس است کہ

شہت تاج خروس وارو کھ سر دھر پیرخ و خوش بقول صاحب محیط بلغت عرب
 شفتالو را گویند پس آنجوخ و آنجوخ بمعنی رونق تاج خروس و رونق شفتالو باشد و کنایہ
 از معنی اول و دوم کہ تاج خروس و شفتالو ہم شکنج و گزنگی دارد و برای معنی سوم آب را
 بمعنی مار باید گرفت کہ شفتالو پراز آب باشد و در تاج خروس ہم کثرت خون است عجبی
 نیست کہ فارسیان بہین مناسبت الف و ب را برای ہر سہ معنی وضع کردہ باشند
 واللہ اعلم (ارو) (الف و ب) (۲۱ و ۲) وہ شخص جس کے منہ اور بدن پر چھریان پری
 ہوں (۳) آب دہن - بقول امیر عاب دہن (نذکر) بقول صاحب آصفیہ تہو
 (ہندی) نذکر بمعنی آب دہن - منہ کا لعاب -

انجو سا	بقول صاحب برہان باسین
بی نقطہ بر وزن محمود از زبان سریانی دہست	قوی تر و بیخ آن قوی تر از برگ در جملہ قیام
کہ برگ آن سیاہ سیرخی مائل باشد از ابو	این قبض و تحفیف و جلالت شراباً و ضماؤاً
و شنکار نیز گویند خرس را نافع است -	مفید باز الیہ بق و برص و خنازیر - منافع
(فارسیان این لفظ از سریانی گرفته اند ضما	بسیار دارد (ارو) بقول صاحب محیط
محیط بر ابو خلسا گوید کہ اسم عربی شجرا است و	رتن جوت - کہ مکڑا - کہ یمہ چچور - (ہندی)
بر شجرا نوید کہ مغرب شنکار است و اسم کہ (مونث) ایک پودے اور اس کے	صاحب آصفیہ نے رتن جوت پر لکھا ہے
یونانی انجو سا بقول شیخ سرور اول و خشک	پھل کا نام آنکھوں کی ایک دوا -
درد دوم و گویند گرم و خشک و زرد دوم و حرارت	انجو ست
	بقول صاحب سروری

<p>با لفتح مرادف انجست که گذشت مؤلف کرده ایم - بضم نای مجبه و سکون ما بعد باشد گوید که ماصراحت این و ماخذ این بر لفظ انجست (ارو) و بکھوا انجست -</p>	
<p>ابدال بقول اند لغت عربی بگوید است از اولیا الله که حق تعالی عالم را بوجود ایشان قائم دارد و آن همه در عالم هتفا و شخص اند چیل در شام و سی کس در جاپاس دیگر گوئی ازینها بمیرد دیگر از مردم جای او گیرد (بکذا فی المنتخب) نیز فرماید که ابدال جمع بدل است بکسر اول و سکون دال بمعنی شریف و کریم چون اولیا الله شریف و کریم خلایق اند ایشان را ابدال گفتند یا آنکه ابدال جمع بدیل است که بمعنی بدل خیرست چون این قسم اولیا را بدل یکدیگر شدن مقرر گشته لهذا ایشان را ابدال گویند و ارسته گوید که مولوی جامی در نفحات الانس آورده که آنرا نکه اهل حل و عقد و سر نهنگان و رگاه حق اند سه صدند</p>	
<p>که مرایشان را اختیار خوانند و چیل دیگر ایشان را ابدال گویند - اذامات احدنهم کان الاخر بدله (من الفتوحات المکیه) فارسیان بمعنی جمع اعتبار ناکرده بمعنی مفرد استعمال کنند و (۱۱) بر مرید اطلاق نمایند (قراری گیلانی ۵) قلندر و ار عمری را رازگو با چشتیان گشتم به با سیدی که شاید یکه هم ابدال خود گوئی به فرماید که کوچک ابدال باضافت و بی اضافت نیز مرید را گویند نه این که مرید خود رسال مراد باشد بل کوچکی مرید و در فقر مراد است (سالک نیرودی ۵) کوچک ابدال من است آنکه محیطش خوانی به بحر را من بکمر کاسه چوبین بستم به بهار گوید که جماعتیست از مردان غیب و فارسیان (۲) بمعنی قلندر استعمال کنند و کوچک ابدال - مرید قلندر (میرزا ۵) نه بی ثنائی تو طاعت همی کند عابد نه بی دعای تو دعوت همی کند ابدال (ارو)</p>	

ابدال بقول امیر عربی (اردو میں مستعمل) - اولیا اللہ کا ایک گروہ کتب صوفیہ میں ہے کہ ہر عالم
 میں ستر ابدال ہوتے ہیں چالیس شام میں رہتے ہیں باقی اور مقامات پر جہان کا انتظام
 ان سے متعلق ہوتا ہے ان میں سے جب کوئی رحلت کر جاتا ہے تو خداوند کریم دوسرے کو
 اس کی جگہ مقرر کر دیتا ہے (الخ) (آتش) ابدال سے ہوا نہ تو اوداد سے ہوا نہ ایجنڈ
 دل جو کچھ تری امداد سے ہوا نہ (ریشک) ابدال سے ہے اور جہان کو قیام و نور پہ کئے پہل
 ستون انھیں یا چہل چراغ: مؤلف کہتا ہے کہ بلحاظ استعمال فارسیان (۱) مرید بقول
 آصفیہ عربی اردو میں مستعمل - ارادت رکھنے والا - پیرو - معتقد (رند) ہے طریق اپنا
 رند زندانہ پیرو و مرشد کا میں مرید نہیں (۲) قلندر - بقول آصفیہ معرب کلندر - اردو میں
 مستعمل - وہ شخص جو دونوں جہان سے پاک اور آزاد رہے - قلندر اس ذات سے
 عبارت ہے کہ وہ نفوس و اشکال عادی بلکہ آمال بی سعادتی سے بالکل مجر و بی
 ہو جائے اور روح کے مرتبہ تک ترقی کر کے تکلیفات رسمی کے قیود و تعریفات سہی
 کی گرفتاری سے چھٹکارا پائے اپنے دامن وجود کو تمام دنیا سے سیٹ لے اور دست
 خواہش کو تمام خلائق سے کھینچ لے یہاں تک کہ بدل و جان سب سے تعلق قطع کر کے
 جمال جلال حق کا طالب اور اسکی درگاہ کا اصل ہو جائے (جبرت) (۳) ناصوح جبرت
 کو پابند خلائق مت کرو پڑ وضع پر اس شخص کی ہے یہ قلندر چھوڑ دو پڑ

ابدالی | بفتح اول - بقول دارستہ (۱) ظرافت و تسخر چنانکہ شفا فی درہجو حسن نام شخصی گوید
 (۲) اگر گویم غنی از حسن - ابدالیہا ست پڑ از دلف و تنبک و بوق و سک خرمین گویم پڑ بقول

صاحب سروری (۲) منسوب بابدال (کہ گذشت) صاحبان انند و غیاث گویند کہ بمعنی فقر و ترک دنیا کردن اندرین صورت یای مصدری باشد از سروری (۵) از ریز خطن باد ترا خوشحالی و ز ساق عروس کف مبادت خالی بخواہم کہ از باطن باباشخی پیوستہ تو خسروی و من ابدالی بنیز صاحب سروری گوید کہ (۳) یکی از اولیٰ خرپرہا بہار بمعنی اول قانع مخفی مباد کہ این مجاز است از اصل ابدال کہ بمعنی قلندر گذشت بزیادت یای نسبت یعنی (قلندری) بمعنی آزادیست کہ قلندران ہیچ لحاظ مخاطب نکنند ہرچہ در دل آید بگویند فارسیان مجازاً بمعنی ظرافت و تسخر استعمال کردند و نسبت معنی سوم عرض کنیم کہ قسم خرپرہ کہ فارسیان آنرا ابدالی گفتند باشد کہ مطبوع و مرغوب قلندران است یا وجہ دیگر کہ نسبت بابدال و قلندران دارد ممکن است کہ طریقہ کاشت آن سادہ و از قیود نگہانی آزاد باشد یا چیزی دیگر کہ از برای نام نهادن یک اشارہ مناسبست کفایت کند (ارو) (۱) ظرافت - بقول آصفیہ (عربی) - اردو میں مستعمل (مونث) خوش طبعی - تسخر - ٹھٹولی - مذاق - دل لگی (جان صاحب ۵) ہوتے سوتون سے رہے اپنے یہ ٹھٹایہ مذاق پر مرد سے ہکونہیں بھاتی ظرافت تیری پر (۲) ابدالی - قلندری - یا نسبت کے ساتھ اردو میں کہہ سکتے ہیں (مونث) (۳) خرپرہ کی ایک قسم کا نام فارسی میں ابدالی ہے -

ابدالی کردن	مصدر اصطلاحی - بقول
بہار (۱) بمعنی مرید شدن صاحب انند بہار	ابدالی گیریم فقر اختیار کردن و ترک دنیا کردن
اوست اگر معنی اول رہ متعلق بہ معنی دوم لفظ	باشد و بدین وجہ کہ معنی اول (ابدال) مرید است ابدالی کردن بمعنی مریدی اختیار کردن

می توان گرفت سندی پیش نشد و بتحقیق ما که می کردیم با و ابوالی چند (۱) (۲) (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰) (۱۰۱) (۱۰۲) (۱۰۳) (۱۰۴) (۱۰۵) (۱۰۶) (۱۰۷) (۱۰۸) (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) (۱۱۲) (۱۱۳) (۱۱۴) (۱۱۵) (۱۱۶) (۱۱۷) (۱۱۸) (۱۱۹) (۱۲۰) (۱۲۱) (۱۲۲) (۱۲۳) (۱۲۴) (۱۲۵) (۱۲۶) (۱۲۷) (۱۲۸) (۱۲۹) (۱۳۰) (۱۳۱) (۱۳۲) (۱۳۳) (۱۳۴) (۱۳۵) (۱۳۶) (۱۳۷) (۱۳۸) (۱۳۹) (۱۴۰) (۱۴۱) (۱۴۲) (۱۴۳) (۱۴۴) (۱۴۵) (۱۴۶) (۱۴۷) (۱۴۸) (۱۴۹) (۱۵۰) (۱۵۱) (۱۵۲) (۱۵۳) (۱۵۴) (۱۵۵) (۱۵۶) (۱۵۷) (۱۵۸) (۱۵۹) (۱۶۰) (۱۶۱) (۱۶۲) (۱۶۳) (۱۶۴) (۱۶۵) (۱۶۶) (۱۶۷) (۱۶۸) (۱۶۹) (۱۷۰) (۱۷۱) (۱۷۲) (۱۷۳) (۱۷۴) (۱۷۵) (۱۷۶) (۱۷۷) (۱۷۸) (۱۷۹) (۱۸۰) (۱۸۱) (۱۸۲) (۱۸۳) (۱۸۴) (۱۸۵) (۱۸۶) (۱۸۷) (۱۸۸) (۱۸۹) (۱۹۰) (۱۹۱) (۱۹۲) (۱۹۳) (۱۹۴) (۱۹۵) (۱۹۶) (۱۹۷) (۱۹۸) (۱۹۹) (۲۰۰) (۲۰۱) (۲۰۲) (۲۰۳) (۲۰۴) (۲۰۵) (۲۰۶) (۲۰۷) (۲۰۸) (۲۰۹) (۲۱۰) (۲۱۱) (۲۱۲) (۲۱۳) (۲۱۴) (۲۱۵) (۲۱۶) (۲۱۷) (۲۱۸) (۲۱۹) (۲۲۰) (۲۲۱) (۲۲۲) (۲۲۳) (۲۲۴) (۲۲۵) (۲۲۶) (۲۲۷) (۲۲۸) (۲۲۹) (۲۳۰) (۲۳۱) (۲۳۲) (۲۳۳) (۲۳۴) (۲۳۵) (۲۳۶) (۲۳۷) (۲۳۸) (۲۳۹) (۲۴۰) (۲۴۱) (۲۴۲) (۲۴۳) (۲۴۴) (۲۴۵) (۲۴۶) (۲۴۷) (۲۴۸) (۲۴۹) (۲۵۰) (۲۵۱) (۲۵۲) (۲۵۳) (۲۵۴) (۲۵۵) (۲۵۶) (۲۵۷) (۲۵۸) (۲۵۹) (۲۶۰) (۲۶۱) (۲۶۲) (۲۶۳) (۲۶۴) (۲۶۵) (۲۶۶) (۲۶۷) (۲۶۸) (۲۶۹) (۲۷۰) (۲۷۱) (۲۷۲) (۲۷۳) (۲۷۴) (۲۷۵) (۲۷۶) (۲۷۷) (۲۷۸) (۲۷۹) (۲۸۰) (۲۸۱) (۲۸۲) (۲۸۳) (۲۸۴) (۲۸۵) (۲۸۶) (۲۸۷) (۲۸۸) (۲۸۹) (۲۹۰) (۲۹۱) (۲۹۲) (۲۹۳) (۲۹۴) (۲۹۵) (۲۹۶) (۲۹۷) (۲۹۸) (۲۹۹) (۳۰۰) (۳۰۱) (۳۰۲) (۳۰۳) (۳۰۴) (۳۰۵) (۳۰۶) (۳۰۷) (۳۰۸) (۳۰۹) (۳۱۰) (۳۱۱) (۳۱۲) (۳۱۳) (۳۱۴) (۳۱۵) (۳۱۶) (۳۱۷) (۳۱۸) (۳۱۹) (۳۲۰) (۳۲۱) (۳۲۲) (۳۲۳) (۳۲۴) (۳۲۵) (۳۲۶) (۳۲۷) (۳۲۸) (۳۲۹) (۳۳۰) (۳۳۱) (۳۳۲) (۳۳۳) (۳۳۴) (۳۳۵) (۳۳۶) (۳۳۷) (۳۳۸) (۳۳۹) (۳۴۰) (۳۴۱) (۳۴۲) (۳۴۳) (۳۴۴) (۳۴۵) (۳۴۶) (۳۴۷) (۳۴۸) (۳۴۹) (۳۵۰) (۳۵۱) (۳۵۲) (۳۵۳) (۳۵۴) (۳۵۵) (۳۵۶) (۳۵۷) (۳۵۸) (۳۵۹) (۳۶۰) (۳۶۱) (۳۶۲) (۳۶۳) (۳۶۴) (۳۶۵) (۳۶۶) (۳۶۷) (۳۶۸) (۳۶۹) (۳۷۰) (۳۷۱) (۳۷۲) (۳۷۳) (۳۷۴) (۳۷۵) (۳۷۶) (۳۷۷) (۳۷۸) (۳۷۹) (۳۸۰) (۳۸۱) (۳۸۲) (۳۸۳) (۳۸۴) (۳۸۵) (۳۸۶) (۳۸۷) (۳۸۸) (۳۸۹) (۳۹۰) (۳۹۱) (۳۹۲) (۳۹۳) (۳۹۴) (۳۹۵) (۳۹۶) (۳۹۷) (۳۹۸) (۳۹۹) (۴۰۰) (۴۰۱) (۴۰۲) (۴۰۳) (۴۰۴) (۴۰۵) (۴۰۶) (۴۰۷) (۴۰۸) (۴۰۹) (۴۱۰) (۴۱۱) (۴۱۲) (۴۱۳) (۴۱۴) (۴۱۵) (۴۱۶) (۴۱۷) (۴۱۸) (۴۱۹) (۴۲۰) (۴۲۱) (۴۲۲) (۴۲۳) (۴۲۴) (۴۲۵) (۴۲۶) (۴۲۷) (۴۲۸) (۴۲۹) (۴۳۰) (۴۳۱) (۴۳۲) (۴۳۳) (۴۳۴) (۴۳۵) (۴۳۶) (۴۳۷) (۴۳۸) (۴۳۹) (۴۴۰) (۴۴۱) (۴۴۲) (۴۴۳) (۴۴۴) (۴۴۵) (۴۴۶) (۴۴۷) (۴۴۸) (۴۴۹) (۴۵۰) (۴۵۱) (۴۵۲) (۴۵۳) (۴۵۴) (۴۵۵) (۴۵۶) (۴۵۷) (۴۵۸) (۴۵۹) (۴۶۰) (۴۶۱) (۴۶۲) (۴۶۳) (۴۶۴) (۴۶۵) (۴۶۶) (۴۶۷) (۴۶۸) (۴۶۹) (۴۷۰) (۴۷۱) (۴۷۲) (۴۷۳) (۴۷۴) (۴۷۵) (۴۷۶) (۴۷۷) (۴۷۸) (۴۷۹) (۴۸۰) (۴۸۱) (۴۸۲) (۴۸۳) (۴۸۴) (۴۸۵) (۴۸۶) (۴۸۷) (۴۸۸) (۴۸۹) (۴۹۰) (۴۹۱) (۴۹۲) (۴۹۳) (۴۹۴) (۴۹۵) (۴۹۶) (۴۹۷) (۴۹۸) (۴۹۹) (۵۰۰) (۵۰۱) (۵۰۲) (۵۰۳) (۵۰۴) (۵۰۵) (۵۰۶) (۵۰۷) (۵۰۸) (۵۰۹) (۵۱۰) (۵۱۱) (۵۱۲) (۵۱۳) (۵۱۴) (۵۱۵) (۵۱۶) (۵۱۷) (۵۱۸) (۵۱۹) (۵۲۰) (۵۲۱) (۵۲۲) (۵۲۳) (۵۲۴) (۵۲۵) (۵۲۶) (۵۲۷) (۵۲۸) (۵۲۹) (۵۳۰) (۵۳۱) (۵۳۲) (۵۳۳) (۵۳۴) (۵۳۵) (۵۳۶) (۵۳۷) (۵۳۸) (۵۳۹) (۵۴۰) (۵۴۱) (۵۴۲) (۵۴۳) (۵۴۴) (۵۴۵) (۵۴۶) (۵۴۷) (۵۴۸) (۵۴۹) (۵۵۰) (۵۵۱) (۵۵۲) (۵۵۳) (۵۵۴) (۵۵۵) (۵۵۶) (۵۵۷) (۵۵۸) (۵۵۹) (۵۶۰) (۵۶۱) (۵۶۲) (۵۶۳) (۵۶۴) (۵۶۵) (۵۶۶) (۵۶۷) (۵۶۸) (۵۶۹) (۵۷۰) (۵۷۱) (۵۷۲) (۵۷۳) (۵۷۴) (۵۷۵) (۵۷۶) (۵۷۷) (۵۷۸) (۵۷۹) (۵۸۰) (۵۸۱) (۵۸۲) (۵۸۳) (۵۸۴) (۵۸۵) (۵۸۶) (۵۸۷) (۵۸۸) (۵۸۹) (۵۹۰) (۵۹۱) (۵۹۲) (۵۹۳) (۵۹۴) (۵۹۵) (۵۹۶) (۵۹۷) (۵۹۸) (۵۹۹) (۶۰۰) (۶۰۱) (۶۰۲) (۶۰۳) (۶۰۴) (۶۰۵) (۶۰۶) (۶۰۷) (۶۰۸) (۶۰۹) (۶۱۰) (۶۱۱) (۶۱۲) (۶۱۳) (۶۱۴) (۶۱۵) (۶۱۶) (۶۱۷) (۶۱۸) (۶۱۹) (۶۲۰) (۶۲۱) (۶۲۲) (۶۲۳) (۶۲۴) (۶۲۵) (۶۲۶) (۶۲۷) (۶۲۸) (۶۲۹) (۶۳۰) (۶۳۱) (۶۳۲) (۶۳۳) (۶۳۴) (۶۳۵) (۶۳۶) (۶۳۷) (۶۳۸) (۶۳۹) (۶۴۰) (۶۴۱) (۶۴۲) (۶۴۳) (۶۴۴) (۶۴۵) (۶۴۶) (۶۴۷) (۶۴۸) (۶۴۹) (۶۵۰) (۶۵۱) (۶۵۲) (۶۵۳) (۶۵۴) (۶۵۵) (۶۵۶) (۶۵۷) (۶۵۸) (۶۵۹) (۶۶۰) (۶۶۱) (۶۶۲) (۶۶۳) (۶۶۴) (۶۶۵) (۶۶۶) (۶۶۷) (۶۶۸) (۶۶۹) (۶۷۰) (۶۷۱) (۶۷۲) (۶۷۳) (۶۷۴) (۶۷۵) (۶۷۶) (۶۷۷) (۶۷۸) (۶۷۹) (۶۸۰) (۶۸۱) (۶۸۲) (۶۸۳) (۶۸۴) (۶۸۵) (۶۸۶) (۶۸۷) (۶۸۸) (۶۸۹) (۶۹۰) (۶۹۱) (۶۹۲) (۶۹۳) (۶۹۴) (۶۹۵) (۶۹۶) (۶۹۷) (۶۹۸) (۶۹۹) (۷۰۰) (۷۰۱) (۷۰۲) (۷۰۳) (۷۰۴) (۷۰۵) (۷۰۶) (۷۰۷) (۷۰۸) (۷۰۹) (۷۱۰) (۷۱۱) (۷۱۲) (۷۱۳) (۷۱۴) (۷۱۵) (۷۱۶) (۷۱۷) (۷۱۸) (۷۱۹) (۷۲۰) (۷۲۱) (۷۲۲) (۷۲۳) (۷۲۴) (۷۲۵) (۷۲۶) (۷۲۷) (۷۲۸) (۷۲۹) (۷۳۰) (۷۳۱) (۷۳۲) (۷۳۳) (۷۳۴) (۷۳۵) (۷۳۶) (۷۳۷) (۷۳۸) (۷۳۹) (۷۴۰) (۷۴۱) (۷۴۲) (۷۴۳) (۷۴۴) (۷۴۵) (۷۴۶) (۷۴۷) (۷۴۸) (۷۴۹) (۷۵۰) (۷۵۱) (۷۵۲) (۷۵۳) (۷۵۴) (۷۵۵) (۷۵۶) (۷۵۷) (۷۵۸) (۷۵۹) (۷۶۰) (۷۶۱) (۷۶۲) (۷۶۳) (۷۶۴) (۷۶۵) (۷۶۶) (۷۶۷) (۷۶۸) (۷۶۹) (۷۷۰) (۷۷۱) (۷۷۲) (۷۷۳) (۷۷۴) (۷۷۵) (۷۷۶) (۷۷۷) (۷۷۸) (۷۷۹) (۷۸۰) (۷۸۱) (۷۸۲) (۷۸۳) (۷۸۴) (۷۸۵) (۷۸۶) (۷۸۷) (۷۸۸) (۷۸۹) (۷۹۰) (۷۹۱) (۷۹۲) (۷۹۳) (۷۹۴) (۷۹۵) (۷۹۶) (۷۹۷) (۷۹۸) (۷۹۹) (۸۰۰) (۸۰۱) (۸۰۲) (۸۰۳) (۸۰۴) (۸۰۵) (۸۰۶) (۸۰۷) (۸۰۸) (۸۰۹) (۸۱۰) (۸۱۱) (۸۱۲) (۸۱۳) (۸۱۴) (۸۱۵) (۸۱۶) (۸۱۷) (۸۱۸) (۸۱۹) (۸۲۰) (۸۲۱) (۸۲۲) (۸۲۳) (۸۲۴) (۸۲۵) (۸۲۶) (۸۲۷) (۸۲۸) (۸۲۹) (۸۳۰) (۸۳۱) (۸۳۲) (۸۳۳) (۸۳۴) (۸۳۵) (۸۳۶) (۸۳۷) (۸۳۸) (۸۳۹) (۸۴۰) (۸۴۱) (۸۴۲) (۸۴۳) (۸۴۴) (۸۴۵) (۸۴۶) (۸۴۷) (۸۴۸) (۸۴۹) (۸۵۰) (۸۵۱) (۸۵۲) (۸۵۳) (۸۵۴) (۸۵۵) (۸۵۶) (۸۵۷) (۸۵۸) (۸۵۹) (۸۶۰) (۸۶۱) (۸۶۲) (۸۶۳) (۸۶۴) (۸۶۵) (۸۶۶) (۸۶۷) (۸۶۸) (۸۶۹) (۸۷۰) (۸۷۱) (۸۷۲) (۸۷۳) (۸۷۴) (۸۷۵) (۸۷۶) (۸۷۷) (۸۷۸) (۸۷۹) (۸۸۰) (۸۸۱) (۸۸۲) (۸۸۳) (۸۸۴) (۸۸۵) (۸۸۶) (۸۸۷) (۸۸۸) (۸۸۹) (۸۹۰) (۸۹۱) (۸۹۲) (۸۹۳) (۸۹۴) (۸۹۵) (۸۹۶) (۸۹۷) (۸۹۸) (۸۹۹) (۹۰۰) (۹۰۱) (۹۰۲) (۹۰۳) (۹۰۴) (۹۰۵) (۹۰۶) (۹۰۷) (۹۰۸) (۹۰۹) (۹۱۰) (۹۱۱) (۹۱۲) (۹۱۳) (۹۱۴) (۹۱۵) (۹۱۶) (۹۱۷) (۹۱۸) (۹۱۹) (۹۲۰) (۹۲۱) (۹۲۲) (۹۲۳) (۹۲۴) (۹۲۵) (۹۲۶) (۹۲۷) (۹۲۸) (۹۲۹) (۹۳۰) (۹۳۱) (۹۳۲) (۹۳۳) (۹۳۴) (۹۳۵) (۹۳۶) (۹۳۷) (۹۳۸) (۹۳۹) (۹۴۰) (۹۴۱) (۹۴۲) (۹۴۳) (۹۴۴) (۹۴۵) (۹۴۶) (۹۴۷) (۹۴۸) (۹۴۹) (۹۵۰) (۹۵۱) (۹۵۲) (۹۵۳) (۹۵۴) (۹۵۵) (۹۵۶) (۹۵۷) (۹۵۸) (۹۵۹) (۹۶۰) (۹۶۱) (۹۶۲) (۹۶۳) (۹۶۴) (۹۶۵) (۹۶۶) (۹۶۷) (۹۶۸) (۹۶۹) (۹۷۰) (۹۷۱) (۹۷۲) (۹۷۳) (۹۷۴) (۹۷۵) (۹۷۶) (۹۷۷) (۹۷۸) (۹۷۹) (۹۸۰) (۹۸۱) (۹۸۲) (۹۸۳) (۹۸۴) (۹۸۵) (۹۸۶) (۹۸۷) (۹۸۸) (۹۸۹) (۹۹۰) (۹۹۱) (۹۹۲) (۹۹۳) (۹۹۴) (۹۹۵) (۹۹۶) (۹۹۷) (۹۹۸) (۹۹۹) (۱۰۰۰)

ابدان | بقول برهان با دال ابجد بر وزن بدنام بمعنی جسم است که در مقابل جو باشد صاحبان اند و جامع و مهت قلزم هم برهان برهان اسد اللہ خان غالب در قطع برهان گوید که اصل این یا ابدان است که در عربی جمع بدن باشد یا اندام که لغت فارسی است مؤلف گوید که فارسیان بدن را بمعنی جسم استعمال کنند پس اصل این ابدان باشد (عربی) جمع بدن مقابل ارواح - فارسیان بقاعده خودنون را با میم بدل کرده مفسر کرده باشند - صاحب ناصری در آرایش مہتمم دیباچہ کتاب ذکر تبدیل نون با میم کرده است چنانکہ بام کہ مبدل بان است - و این ہم تصرف فارسیان است کہ استعمال جمع برای واحد کرده اند (اردو) جسم - بقول صاحب آصفیہ (عربی) ابدان میں متصل (مذکر) بمعنی بدن - تن - جسد (سالم) حقیقت اپنی ہوں بھولا ہوا کہ مدت سے یہ مری نظر میں نہیں جسم ناتوان اپنا

ابدان | بقول صاحب برهان و ناصری و جامع و جهانگیری بر وزن افغان (۱) بمعنی دو دمان و خاندان باشد و (۲) بمعنی سزاوار و مستحق ہم آمده فرماید کہ در مویذ الفضلا با ذال نقطہ دار نوشته مؤلف گوید کہ صاحب مویذ بالف محدودہ آبدان را بہر دو معنی مذکور نوشته نہ مقصورہ - صاحب اند گوید کہ در لغت عرب ہمین

لفظ بمعنی اجسام است جمع بدن - مؤلف گوید که اصل این همین لغت عرب است که مذکور شد فارسیان مجازاً بمعنی دودمان خاندان گرفته باشند بقول صاحب منتخب (ابدان) و عربی هم بمعنی حسب و نسب مرد آمده و تعلق بمعنی مجاز فارسی با بمعنی قریب تر است و معنی دوم هم مجازیت زیرا که استحقاق و سزاواری حقیقی تعلق از حسب و نسب دودمان دارد و محققین پابند لغت فارسی این را لغت فارسی قرار داده اند ما عرض کنیم که نه چنین باشد بلکه لغت عربی است که فارسیان تصرف در معنی کرده اند که با معنی حقیقی من وجه علاقه دارد (اردو) (۱) خاندان - بقول صاحب آصفیه (فارسی) اردو میں متعل - مذکر - گھرانا - (رند) (۲) گو خا کا خلق ہیں رتبہ بلند ہے پی سید ہیں خاندان ہمارا بلند ہے پی (۲) سزاوار - بقول آصفیه (فارسی) اردو میں متعل - لائق - مستحق -

ابد ر م | بقول صاحب برہان و انند و مہنت قلم کبیر اول - بروزن اسپرن نام کتاب شاگ مونی است و او با عقدا و کفر ہ ہند - پیغمبر صاحب کتاب است و معنی این لغت با عقدا و او اول و آخر کتابها باشد - صاحب ساطع صراحت کند کہ شاگ مونی و لغت سنکرت نام پیغمبر صاحب کتاب است و سچکس از اسرار او واقف نیست و در ولادت و وجود او خرق عادات و خرافات بسیار گویند و کتاب او را نیز شاگ مونی خوانند و بعضی گویند پیغمبر اہل خطا است - صاحب برہان ہم لفظ شاگ مونی را بانغات فارسی ذکر کرده تعریفاً با صاحب ساطع متفق - بخیاں ما ابد ر م ہم لغت سنکرت است و در فارسی متعل اصل این ابدہ رام است ابدہ بمعنی مقدس و رام بمعنی خدای بزرگ

(ارو) پیغمبر شاکونی یعنی پیغمبر کفار ہند کی کتاب کا نام ابد رم ہے (نوٹ)
ابد شہر | بقول صاحب مؤید نام رودی و نام شہری دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف
 گوید کہ ابد لغت عربی است بفتحین یعنی ہمیشہ و زمانہ کہ نہایت ندارد۔ و فرزند یک سالہ
 عجیبی نیست کہ آباد کنندہ این شہر لفظ ابد را بمعنی اول آورده یا بیا دکر مصغر سنی فرزند خود
 آباد کرده و رودی کہ درین شہر واقع است موسوم بابد شہر شد (ارو) ایک شہر اور
 دریا کا نام۔ ابد شہر ہے (مذکر)

ابد و | صاحب ناصری گوید کہ بضم اول مخدہر و سوی زین معرب آن ابد و ج
 است۔ چنانکہ صاحب قاموس آورده (الخ) ما این حوالہ را در قاموس یافتیم صاحب
 لغت فرس ابد و در ترک کردہ اند و بحر صاحب ناصری دیگر کسی ذکر این نکرد۔ اما
 معاصرین عجم گویند کہ در روزمرہ طهران استعمال این موجود است بخیاں مامیر سد کہ این مرتب
 اناب و دود است یعنی چیزی کہ آب را دود کند یعنی جازا چیزیکہ استحالہ خوبی کند بد و فحش بباد
 بقاعدہ فارسی دو اسم جمع شدہ افادہ معنی فاعلی کند۔ چون جور پیشہ۔ و زیان کار۔ پس ابد و
 ہم از ہمین قبیل و ہمین ترکیب است۔ کثرت استعمال و لب و لہجہ مقامی محدودہ را بمقصود
 بدل کرد دیگر بتبع (ارو) زین کے خدے بخیر۔ بقول آصفیہ فارسی (ارو) زمین متعل (مذکر)
 مخد زین۔ گھوڑے کی وہ گدھی جو کاٹھی کے نیچے پسینہ جذب کرنے اور پیٹھ نہ چھلنے کی غرض سے
 رکھتے ہیں دراصل (خوے گیر) تھا یعنی جاذب عرق۔

الف ابدی | بقول صاحب مؤید لغت عربی است بمعنی منسوب سوی ابد و ابد یعنی ہمیشہ

و آنکه نهایت ندارد - صاحب شمس بر آبدی گوید که بالفتح خداوندی و آشکارا تر - (انوری ۵)
نواب فلکی در خلافت و مضره سعادت ابدی بر هوای او مقصوره فارسیان بقاعده خود ستها
این کرده اند چنانکه -----

(ب) ابدی گشتن	معنی دیر پاشدن و بخت مینستعل ابدی کی طرف منسوب - جاودانی - دلخی
همیشگی اختیار کردن و آشکارا تر شدن (ظهوری) (نیس ع) ایسا مرآتو حیات ابدی می و الله به	۵) انظهوری ابدی گشته سخن پشتر جهم و صفت شمس دیر پاهونا صاحب آصفیه نو دیر پا پر لکها هم که فارسی جانش (دارو) (الف) ابدی - بقول امیر (عربی) (ارو) اروینستعل معنی حکم مضبوط - شهرت پذیر هونا -

ا بر | بقول صاحب برهان و جامع بسکون ثانی بر وزن صبر (۱) معروفست که بعربی آزا
سحاب گویند و (۲) معنی مرد هم آمده که در مقابل زن باشد و بفتح ثانی بلغت زنند و پاژند
(۳) آلت تناسل را گویند و (۴) معنی دربر که ترجمه علی است و (۵) معنی بر که آغوش هم
صاحب ناصری بذکر معنی اول و چهارم فرماید که (۶) بفتح اول و سکون ثانی و ثالث نام
قریه ایست از قرای بسطام چمنی باصفادار که آزا منسوب بقریه کرده چمن ابر گویند و از ابر
بفند رسک و استر آبادر ایست معین که هشت فرنگ مسافت آنست - صاحب جهانگیر
بذیل دستور چهارم خاتمه در لغات زنند و پاژند ذکر معنی سوم کرده و صاحب رشیدی بر معنی او
و چهارم قانع - صاحب شمس بذکر معنی اول بر معنی دوم از نظامی سند ارد (۵۲) ازان
ابر عاصی چنان ریزم آب که نارد و گرد دست بر آفتاب یعنی ازان مرد گنه کار - و فرماید که
(۷) معنی خانه کمان و (۸) رگ دل که از پشت پیوسته است و بفتح تین ذکر معنی چهارم هم کرده و نیز

فرماید که (۹) یعنی نیش کز دم و (۱۰) نیش دادن سگ را در طعام و (۱۱) درخت خرم را گشن و اول
و یکسر اول (۱۲) یعنی سرود - صاحب سروری نیکر معنی اول برای معنی دوم حواله آدات
الفضلا و شرفنامه و مویده الفضلا دهد و از کلام نظامی استناد کند که بالا مذکور شد و از دیگر
معانی ساکت - صاحب فرنگ فدائی بر معنی اول قانع - بهار گوید که از بظا هر امر گب است
از آب که لغتی است در آب بالمد و رای هکله که کلمه نسبت است بر قیاس انگشتر بر معنی خام
و لهر بمعنی شترانخانه و نسیم معنی سائبان و شاید که مفرد بود بر قیاس ابهر که در هندی کتابی
موجوده مخلوط الهاست و تلفظ آن بر غیر هندی دشوار بود - بهر تقدیر از صفات او (۱) تازه
(۲) ترش رو (۳) تنک (۴) خشک (۵) دُر بار (۶) سبک رو (۷) عاصی (۸) گریان (۹) گوهر
افشان (۱۰) مشکین پزند و از تشبیهات او (۱۱) نپیه و (۱۲) سنبل (انتهی) نتیجه تحقیق بهار
اینست که اصل این آبر بود بمعنی نوب آب که کبشرت استعمال آبر شد به فتح مقصوره و سکون
مابعد - بخيال ماضی اول اصل است و معنی سوم هم که تعلق آب دارد و معنی دوم مجاز معنی سوم
و در معنی چهارم و پنجم اصل این ابر است که می آید و الف وصلی بر وزن ده کرده آبر گردند نسبت
معنی ششم عرض کنیم که هم مجاز معنی اول باشد - قرینه را آبر نام گردند و جمعینی با صفا که در
و معنی هفتم مجاز معنی پنجم باشد که مناسبت با بر و آغوش دارد - درین هم الف وصلی است
و همچنین معنی ششم مجاز معنی پنجم نسبت معنی نهم خیال می کنیم که دم کز دم اکثر بلند باشد و باین
تعلق مجاز معنی چهارم است و بدین وجه که در هر آب است مجاز معنی اول هم توان
گرفت و اگر این معنی را هم متعلق به لغت عرب گیریم جادار و زیر که بلغت عرب آبره معنی سوز

آمدہ ونیش عقرب ہم مشابہ سوزن است عجبی نیست کہ فارسیان بتصرف خفیف از ابر گرد
نسبت معنی دہم و یازدہم اینقدر عرض کنیم کہ مقصود صاحب شمس بمعنی حاصل بالمصدر باشد
و برای آن مصدر ابرودن یا ابریدن از نظر مانگداشت پس متحقق شد کہ باین معنی فارسی بنا
و صاحب اند صراحت کردہ کہ ابر بمعنی ہنم دہم و یازدہم عربیت مخچین بمعنی دواز دہم نیز عربی
است کہ بقول صاحب قاموس ابر بفتح ب بمعنی لحن است (ابوطالب کلیم ۵) بزیر پنیہ ابر
آسمان از ان گم شدہ کہ پای تاب سرش داغدار کشمیر است (ناصر علی ۱۵) سنبل ابرو
گل برق ز یک شاخچہ اند (۱) رنگما آئینہ پھرہ بیزگی اوست (۲) (ارو ۱۰) (۱) ابر۔ بقول بہر
فارسی (اردو میں متعل۔ مذکر۔ بادل آپ نے اس کے ماخذ کی تحقیق میں فرمایا ہے کہ اس
اصل ابھر ہے جس کے معنی سنکرت میں آسمان اور بادل میں کثرت استعمال سے
ہو تو حذف ہو کر صرف بادل کی معنی میں متعل ہو گیا۔ (انخ) ہم نے برہان ساطع میں جو
زبان سنکرت کا لغت ہے ابھر کو ان معنوں میں نہیں پایا) آپ ہی نے فرمایا ہے کہ
پانی سے ہر وقت بسبب حرارت شمسی کے بھاپ نکلا کرتی ہے اور سطح زمین کے قریب
کی ہوا اسے ہلکی ہوتی ہے اسلئے اوپر چڑھ جاتی ہے چار پانچ ہزار فیٹ بلندی پر جا کر ہمزون
ہوا ہونے سے ٹھہر جاتی ہے اسی کو ابر کہتے ہیں اور جب اسکو کافی سردی پہنچتی ہے تو وہ
ابر پانی ہو کر برس پڑتا ہے (ناسخ ۵) آئی ہے فرقت محبوب میں ابکی برسات (۲) ابر جز
دیدہ خونبار کہان اٹھتا ہے (۲) مرد بقول صاحب آصفیہ (فارسی) (اردو میں متعل (مذکر)
عورت کا نقیض (۳) عضو تناسل۔ بقول صاحب آصفیہ (عربی) (اردو میں متعل (مذکر)

نسل بڑھانے کا عضو۔ ذکر۔ قضیب۔ (۴) اوپر۔ بقول امیر (ہندی) حرف ظرف۔ پر کی جگہ آنا ہر
 کیف (۵) دل و غ دل میرا وہ سورج ہے کہ جس کے اوپر نہ انگلیاں سیکڑوں اُٹھتی ہیں کرن کی
 صورت ہے (۶) بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل۔ بغل۔ آغوش۔ کنار (۷) مومن
 یون جلد جائے رات گزراے فلک دریغ نہ برے جدا ہو رشک قمر اے فلک دریغ نہ (۸)
 آبر فارسی میں ایک قریہ کا نام (مذکر) (۹) کمان کا خم جس کو اردو میں بھی خانہ کمان کہہ سکتے ہیں
 (مذکر) (۱۰) دل کی رگ (مؤنث) (۱۱) بچھوکا ڈنک (مذکر) صاحب آصفیہ نے لفظ نش پر
 اسکا ذکر کیا ہے۔ (۱۲) کتوں کی غذا میں سوئی یا کانار کھو دینا۔ عجم اور عرب میں کتوں کی
 ہلاکت کے لئے یہی طریقہ مرعی ہے۔ (۱۳) مادہ خرما کو گشن دینا۔ یا مادہ خرما کی شادی کرنا یعنی
 درخت زیرے پھول کا سفوف مادہ خرما کے پھول میں پہنچانا۔ (۱۴) سرود۔ بقول آصفیہ فارسی
 اردو میں متعل (مذکر) گیت۔ نغمہ۔ راگ۔

الف) ابر آذاری	اصطلاح۔ صاحب	تسمیہ این و در رب) آذر ماہ نہم است از سال
ب) ابر آذر	انند ذکر الف وج	یزد جردی فارسیان معلوم میشود کہ ہین ماہ غا
ج) ابر آذری	کردہ فرماید کہ معنی	بہار است نزد ایشان۔ یا بقول غیاث مخف
د) ابر بہار است	صاحب شمس صرف (ج)	آذر باشد و در (ج) یا ی نسبت زیادہ کردہ
ه) ابر آذاری	را ذکر کرد مؤلف گوید کہ آذر نام ماہ اول بہار	و بس (حافظ شیراز۔ الف ۵) ابر آذاری بر آ
و) ابر آذری	است از سال رو میان کہ بجای خود گذشت پس	با و نوروزی دمیدہ و درینجا ہم و مطرب برکہ میگذا
ز) ابر آذری	اضافت ابر است بسوی او۔ ہین است وجہ	رسیدہ (النوری۔ الف ۵) رونق بتان عمر

باو تا این شعر هست : کا بر آذاری می در بوشان
 لشکر کشید : (انوری ب ۵) اگر نه کلک او شد
 ناف آهوی و گر نه طبع او شد ابر آذر : (ارو)
 ابر بہار - بقول امیر (فارسی) اردو میں متعل
 مذکر - وہ ابر جو فصل بہار میں آئے - (ناسخ ۵)
 اسے چشم تر تصور ابرو سے یا ربانہ : قوس قزح
 نمود ہوا ابر بہار سے :
 ابر آفتاب | اصطلاح - باضافت (ابر)،
 بقول صاحب انند جو الہ فرنگ سکند نامہ
 کنایہ از سعی بی حاصل - سندی پیش نکرد و از
 سکند نامہ نیافتیم - و دیگر کسی ذکر این نکرد -
 مولف گوید کہ اگر این اصطلاح را تسلیم کنیم
 جا دارد کہ ابری کہ میان ما و آفتاب حاصل شود
 نقصان آفتاب نمی کند و نتواند کہ آفتاب را کما
 پوشد پس (ابر آفتاب) را کنایہ از سعی بی حاصل
 ابر آفتاب | ابر آفتاب یعنی بزرگ کردن و درست کردن و از بیماری رہانیدن
 و بہ شدن کذا فی المنتخب فارسیان این را بقاعدہ خود استعمال کرده اند یعنی بقاعدہ فارسی

اگر فتن عیبی ندارد (ارو) چاند پر خاک - ہی
 محاورہ اردو میں (چاند پر خاک ڈالے نہیں پڑتی)
 کہتے ہیں - دیکھو آفتاب را بکل اندودن پس
 چاند پر خاک کے معنی سعی بے حاصل
 ہو سکتے ہیں -

ابر آمدن | استعمال - صاحب آصفی ذکر
 این کردہ از معنی ساکت مولف گوید کہ معنی
 حقیقی است یعنی ابر آلود شدن فضا چنانکہ
 خان آرزو آوروہ (۵) تند و پر شور و سیہ
 مست زکھسار آمدن میکشان مژدہ کہ ابر آمد
 بسیار آمدن : (ارو) ابر آما - بقول امیر
 بادل گھرنا - گھٹا اٹھنا - (آتش ۵)
 برق چکی تو سرفراز کیا : ابر آیا تو مہربانی
 کی : (امیر ۵) مرے فزاع خشک پر
 شکر ہے : کل اک ابر آیا گرم کر گیا :

مصدر ہا ساختہ انہمیں وجہ بود کہ ما ذکر این کردیم۔ بہار گوید کہ فارسیان (ابراگردن) را بہ معنی
 نیزاری استعمال نمایند (بجای خود آید) صاحب انہم زمان بہار (اردو) بری کرنا بری ہوا
 ابراسیار | اصطلاح - بقول صاحب سوارسپیل - فارسی است - طریقہ گرفتن خران
 کہ بنیاد نہادہ خسرو بود و آن این بود کہ سال تمام بہ قسط متقسم نمودہ ہر سہ حصہ را علیحدہ
 علیحدہ خران بگیرند تا رعایا را دشوار نہ نماید (انتہی) دیگر کسی ذکر این نکرد و این فارسی قدیم
 است و معاصرین عجم ہم این را تسلیم کنند صاحب سوارسپیل کہ مدعی ماخذ است حقیقت
 این لفظ را بیان نکرد و نتیجہ غور ما نیست کہ مرکب است از کلمہ آبر و اسیار - ابر یعنی برآمدہ کہ
 ترجمہ علی باشد و اسیار بمعنی کشکینہ کہ نان جو وغیرہ باشد (کذا فی البرہان) و مجازاً ذریعہ معیشت
 را توان گفت و بقاعدہ فارسی الف وصلی در اولش آوردہ (اسیا بگردند پس) (ابراسیار) بمعنی
 چیز است کہ (بذریعہ معیشت) مقرر کردہ کہ مراد از خران شاہی است مخفی بہاد کہ در سابق
 الزمان قرار داد خران در پول نبود بلکہ حصہ از جناس فروغہ فراسع می گرفتند و آنرا دکن
 (غلہ بٹائی) می نامیدند پس (ابراسیار) ترجمہ فارسی آنست (اردو) بٹائی بقول صاحب
 مصنف (ہندی) مونث پیداوار کی دہ تقسیم جو مالک زمین اور اجارہ دارین قرار پائی ہے
 (رنج) اسی کو دکن میں غلہ بٹائی کہتے ہیں۔ لیکن کی نقدی قرار داد سے پہلے کاشتکار
 یا زمیندار اور سلطنت کے درمیان اسی طریقہ پر خران یعنی مالگزار کی کا قرار داد تھا۔
 ابرام | بکسر اول و سکون ثانی لغت عربیت مصدر باشد از باب افعال بقول
 صاحب مؤید بمعنی سخت تافتن و ستودہ آوردن و فرماید کہ در بعض فرہنگ ہا بمعنی عیبت

و بقول صاحب منتخب استوار کردن و بستوه آوردن و ملول کردن و جامه را رسیان و دوتا بافتن و رسن و دوتا فتن تہبار گوید کہ فارسیان بمعنی استوار کردن و بستوه آوردن بالفظ آوردن و دآدن و دآشتن و کردن و کشیدن استعمال نمایند صاحب انس گوید کہ استعمال فارسیان با مصدر بالابمعنی (بستوه آوردن یعنی کسی را تنگ آوردن) باشد بالجمله این لغتیت کہ با وجہ دیکہ خود مصدر عربیت فارسیان بقا عدہ خود مصدر ربای مرکبہ از و ساختہ اند کہ تفصیل آن در طحات می آید و انحصار بر پنج الفاظ بیان کردہ بہار نباشد و مجرور ابرام هم متصل (ظہوری ۵) طالع دریوزہ دشنامی از و دارد عاۃ میشود گاہی اگر محروم از ابرام نیست (۵ اولہ) عمر رومی خواہم شیرین ب تلخی از لبش ب زینت در کام اجل زہر و در ابرام ہنوز (۵ اردو) اڑنا۔ بقول امیر ضد کرنا۔ ہٹ کرنا۔ بقول صاحب آصفیہ ضد کرنا۔ صرا کرنا۔ چلائی کرنا۔ اڑنا۔ (نیم دہوی ۵) صبح سے تا شام ہٹ کرتے ہو لا کھوں با تم (۵) اس قدر کثرت سے دل کوئی کہان سے لائیگا (۵) ہماری راہیں ابرام کا ترجمہ ہٹ اور اصرار سے

ابرام آوردن استعمال صاحب آصفی کرنا۔ بقول آصفیہ وق کرنا۔ تنگ کرنا۔	
ذکر این کردہ از معنی ساکت و بہار بذیل لفظ ابرام	ابرام۔ بر آمدن بخیری استعمال۔ صفا
نوشہ کہ استعمال این بالفظ آوردن آمدہ مؤلف	آصفی ذکر این بالفظ ابرام کردہ از معنی
گوید کہ بمعنی کسی را تنگ آوردن و استادگی کردن	ساکت۔ مؤلف گوید کہ بمعنی کامیاب شد
(انوری ۵) دہ از جنس دیگر ترحمت (۵)	ابرام ب مقابلہ بخیری باشد چنانکہ صائب گوید (۵) شوق
از و از نوع دیگر ابرام (۵) اڑنا بجو	عرق از تنگ گرفتن بفرودن (۵) ابرام محال

باساک برآید: (ارو) هست یا اصرار کا	آصفی بر لفظ آبرام ذکر این کرده از منی است
کامیاب ہونا۔ ہم نے فارسی شعر کا ترجمہ کیا ہے	مؤلف گوید کہ عادت اصرار و ابرام داشتن
(۵) هست کرین لاکھ گر یا مین نہ مسکت	واصرار کردن است۔ چنانکہ اسیر شہرستانی
فقیر کہین پھر کو چور سے ٹکنا ہے عرق	گوید (۵) ز گلبای نظار چون می گزیم
ابراہم داشتن استعمال۔ برداشت کردن	اسیر من ابرام بلبل ندارم: (انوری ۵)
ابرام باشد چنانکہ زہوری گوید (۵) گدایان	بابرامی کہ دارم غفون زانکہ: بود گستاخ تروینہ
نگہ را اسیر چینی عیب می باشد: ز حاجت بند می	چاکر: (زہوری ۵) نیدارند چون پاس
کریم ابرام بردارو: (ارو) اصرار اور	دل کس: چہ در بردن این ابرام دارند: (ارو)
گوہنا۔ برداشت کرنا۔	اصرار کرنا۔ ہٹ کرنا۔ دق کرنا: دیکھو ابرام آورد
ابراہم دادن استعمال۔ بہار بر لفظ	ابرام داشتن استعمال۔ صاحب
ابرام و صاحب آصفی بجای خودش ذکر این	آصفی ذکر این کرده از منی ساکت مؤلف
کرده ہر دو از منی ساکت مؤلف گوید کہ	گوید کہ بمعنی اصرار و ابرام خیال کردن است: چہ بر
ابرام و اصرار مؤختن است کہ دادن بمعنی	(صاحب ۵) کیست حرف بوسہ بر ریش
مؤختن ہم آمدہ چون درس دادن (زہوری)	توانفاش گفت: دیدن دزدیدہ را ابرام
(۵) در بحث صنم بر بہان را: ابرام غفلت	میدانہنوز: (ارو) اصرار اور ہٹ
دادیم (ارو) اصرار اور ہٹ سکھانا۔	سمجھنا۔ خیال کرنا۔
ابراہم داشتن استعمال۔ بہار و صاحب	ابراہم کردن استعمال۔ صاحب آصفی

<p>و بهار ذکر این بر لفظ ابرام کرده از معنی ساکت موقوف گوید که اصرار کردن است (ناظم هروی ۵) اگر این ابرام گستاخانه کردم نه بهر گنج این و نه کردم (ظهوری ۵) جست برد عا کشتا ای یو فایا پیا ابر بهار یک دوسه ابرام (ارو) دیکهو ابرام کردن -</p>	<p>و بهار ذکر این بر لفظ ابرام کرده از معنی ساکت موقوف گوید که اصرار کردن است (ناظم هروی ۵) اگر این ابرام گستاخانه کردم نه بهر گنج این و نه کردم (ظهوری ۵) جست برد عا کشتا ای یو فایا پیا ابر بهار یک دوسه ابرام (ارو) دیکهو ابرام کردن -</p>
<p>ابرام نمودن استعمال - مرادف ابرام کردن است چنانکه نوری گوید (۵) چون گرانمایه شد از بیکه تاندا شریف چون گران سایه شدار بیکه تاندا ابرام نمودن (ارو) دیکهو ابرام کردن -</p>	<p>ابرام نمودن استعمال - مرادف ابرام کردن است چنانکه نوری گوید (۵) چون گرانمایه شد از بیکه تاندا شریف چون گران سایه شدار بیکه تاندا ابرام نمودن (ارو) دیکهو ابرام کردن -</p>
<p>ابرا ن بفتح اول - بقول صاحب شش شام و صبح دیگر کسی ذکر این نکرد بخیا ل موقوف جمع ابراست همچو درختان که الف و نون جمع هم گاهی برای غیر ذوی الارواح آید - ظاهراً است که ابراد و ششم است (۱) ابرسیاه (۲) ابرسید پس ابران کنایه باشد از صبح و شام - (ارو) لیل و نهار - بقول صاحب اصفیه (عربی) اردوین متعل - مذکر - رات دن - روز و شب - شب و روز - دن رات (غالب ۵) رات کو آگ آوردن کو دھوپ پنهان مین جائین ایسے لیل و نهار</p>	<p>ابرا ن بفتح اول - بقول صاحب شش شام و صبح دیگر کسی ذکر این نکرد بخیا ل موقوف جمع ابراست همچو درختان که الف و نون جمع هم گاهی برای غیر ذوی الارواح آید - ظاهراً است که ابراد و ششم است (۱) ابرسیاه (۲) ابرسید پس ابران کنایه باشد از صبح و شام - (ارو) لیل و نهار - بقول صاحب اصفیه (عربی) اردوین متعل - مذکر - رات دن - روز و شب - شب و روز - دن رات (غالب ۵) رات کو آگ آوردن کو دھوپ پنهان مین جائین ایسے لیل و نهار</p>
<p>ابرا هم بفتح اول و رای همله و های هوز - بقول صاحب مؤید تیزی سیل باشد موقوف گوید که مرادف همان (آبراهه) که در محدوده گذشت معنی سیلاب این مرگب است از</p>	<p>ابرا هم بفتح اول و رای همله و های هوز - بقول صاحب مؤید تیزی سیل باشد موقوف گوید که مرادف همان (آبراهه) که در محدوده گذشت معنی سیلاب این مرگب است از</p>

آب و راہ و ہامی نسبت بمعنی چیری کہ منسوب بہ راہ آہست کہ کنایہ باشد از سبیل۔ لب و لہجہ مقامی محدودہ را مقصورہ کہو۔ دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد و نہ سندی پیش شد (اردو) و بیکھو آبراہم کے دوسرے معنی۔

ابراہیم | بکسر اول و فتح سوم و کسر پنجم بقول صاحب مؤید کہ بذیل لغات فارسی نوشتہ
(۱) نام بقی معروف و (۲) نام کوہی است و کرمان زمین کہ آنرا کوہ ابراہیم نامند و
(۳) نام زرتشت کہ صاحب مذہب اباحت است صاحب اندگوید کہ این لغت عربی زبان است و بذکر معنی اول و دوم و سوم گوید کہ (۴) نام فرزند سروکانات صلوات اللہ علیہا
(۵) نیز نام مصنف کتاب زند صاحب شش ہمزانش و بقول غیاث دانند (ربطاً ابراہیم
ادہم - ۶) نام یکی از دیوای کبار کہ قبل از اختیار فقر یا دشاہ بلخ بود کہ پدرش ادہم نام داشت
بین وجہ اورا ابراہیم ادہم گویند۔ بخیاں ما این لغت زند و پارتی است و نزد عربان عجمہ (اردو)
ابراہیم۔ بقول امیر (۱) ایک پیغمبر کا نام جو حضرت رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم کے
اجداد میں تھے ان کا لقب خلیل اللہ تھا (۲) سیر (۳) رنج راحت ہے اگر شامل ہوتا ہے خدا
پھول انگارے میں گلشن آگ ابراہیم کو نہ (۴) ابراہیم ایک پہاڑ کا نام جو کرمان میں واقع
ہے۔ (۵) زرتشت کو بھی فارسیوں نے ابراہیم کہا ہے (۶) ابراہیم حضرت رسول مقبول صلی
علیہ وسلم کے صاحبزادہ کا نام جن کی رحلت آپ کی حیات مبارک میں واقع ہوئی۔ (۷)
کتاب زند کے مصنف کا نام ابراہیم (۸) ابراہیم ادہم بقول امیر ایک مشہور ولی اور درویش کا
کا نام ہے۔ بلخ کی بادشاہی چھوڑ کر فقر اختیار کیا جن کے باپ ادہم تھے (آتش ۱۵)

ترے در کی فقیری کو شرف ہے بادشاہی پر نگواہ اس قول کا ہے حال ابراہیم ادہم کا:

ابربادوست | اصطلاح - باضافت ابر | منہ پڑنا (زندہ) | ابرا کثر اس برس برسیا گیا

بقول صاحب اندجوالہ منظر العجائب معنی کیا تتبع دیدہ ترکا کیا:

ابربار زندہ - دیگر کسی ذکر این کرد - مخفی بنا | ابر بخشش | اصطلاح - بقول صاحب

کہ فاریان بادوست سرف و ہرزہ خرچ بدون اضافت در صفات کریم و جوان مرد

و تہی دست را گویند پس این را بصفۃ ابر مستعمل - مؤلف گوید بخشش کسی باشد کہ

آوردن کنایہ باشد از ابری کہ بیج بدست نہ بخشش او بچو ابری دریغ است - بقاعدہ

و ہرچہ ہست ببار یعنی بسیار زندہ (ارو) فارسی دو اسم جمع شدہ افادہ معنی فاعلی کند

بہت برسنے والا بادل - (مذکر) جسکو محاورہ (حسین سائی) اے بخششیکہ بوقت

اردو میں بقول امیر ابر دریا بار بھی کہتے ہیں سخاوت پر کرد و فراخ حوصلہ تر از کنار دشت

(آتش) ابر دریا بار آہینچا قریب میکدہ (ارو) بخشش اردو میں سخی کے لئے

نا خدا کے کشتی مے ساتی گلغام ہو پڑ | استعمال - صاحب آصفی کہ

ابرباریدن | استعمال - صاحب آصفی کہ | استعمال - صاحب صفی

این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید یعنی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید

حقیقی است یعنی باریدن باران (انوری) کہ از سند پیش کردہ اش - - - - -

گر ابر سرتیغ تو بر کوہ بار دین آبتنی نارد دہا | ابر بر آمدن از کوہ | پیدا است بمعنی پیدا

کان را نہ (ارو) ابر کا برنا - بقول امیر شدن و سر کشیدن ابرا ز کوہ (فیضی) (۵)

<p>نل سوختہ شد نہ برق اندوہ نہ چون ابرسیہ برآمد از کوہ -</p>	<p>نل سوختہ شد نہ برق اندوہ نہ چون ابرسیہ برآمد از کوہ -</p>
<p>از کوہ پد (اردو) ابراٹھنا - بقول امیر بادل کا</p>	<p>از کوہ پد (اردو) ابراٹھنا - بقول امیر بادل کا</p>
<p>آسمان پر فودار مہونا - (ابر پہاڑوں سے ٹھٹھنا</p>	<p>آسمان پر فودار مہونا - (ابر پہاڑوں سے ٹھٹھنا</p>
<p>بھی کہہ سکتے ہیں) (ناخن ۵) ارجب اٹھتا ہے</p>	<p>بھی کہہ سکتے ہیں) (ناخن ۵) ارجب اٹھتا ہے</p>
<p>اے ناخن خیال برق میں پٹاگ برساتا ہوں</p>	<p>اے ناخن خیال برق میں پٹاگ برساتا ہوں</p>
<p>اپنے دیدہ نمناک سے پد (اردو) برق خرام - گھوڑے کے لئے</p>	<p>اپنے دیدہ نمناک سے پد (اردو) برق خرام - گھوڑے کے لئے</p>
<p>ابر براہیختن (الف) ابر بہار (اصطلاح - بہار</p>	<p>ابر براہیختن (الف) ابر بہار (اصطلاح - بہار</p>
<p>برائیت پد برابر کش حاصل باران بنان را پد (ب) ابر بہاران</p>	<p>برائیت پد برابر کش حاصل باران بنان را پد (ب) ابر بہاران</p>
<p>(اردو) ابر پیدا کرنا - ابر کو لانا جیسے ہوا ابر کو</p>	<p>(اردو) ابر پیدا کرنا - ابر کو لانا جیسے ہوا ابر کو</p>
<p>لائی ہے اور اڑا لی جاتی ہے - بہار بار دو این مقابل ابر خزان است کہ در</p>	<p>لائی ہے اور اڑا لی جاتی ہے - بہار بار دو این مقابل ابر خزان است کہ در</p>
<p>ابر بر خاستن استعمال - پیدا شدن ابر موسم خزان بارد و پیچ کار نیاید صاحب ہند</p>	<p>ابر بر خاستن استعمال - پیدا شدن ابر موسم خزان بارد و پیچ کار نیاید صاحب ہند</p>
<p>بر آسمان باشد - صاحب آصفی ذکر این کردہ اند کہ ہر سہ گوید کہ این مرادف (ابر آذاری) است</p>	<p>بر آسمان باشد - صاحب آصفی ذکر این کردہ اند کہ ہر سہ گوید کہ این مرادف (ابر آذاری) است</p>
<p>معنی ساکت (صائب ۵) بخود چون مار کہ گذشت سندی پیش نشد و مانند ہا بدست</p>	<p>معنی ساکت (صائب ۵) بخود چون مار کہ گذشت سندی پیش نشد و مانند ہا بدست</p>
<p>می چیم ز رشک زلف کی باشد پد کہ این ابرسیہ آوردہ ایم الف - صائب ۵ فیض ما</p>	<p>می چیم ز رشک زلف کی باشد پد کہ این ابرسیہ آوردہ ایم الف - صائب ۵ فیض ما</p>

ابر بہار از گشت من گریان گذشت پس گل
 آو و خجست زین وہ ویران گذشت (نوری) پر گزری ہے (ذوق ب) سرد مہری سے
 (ب) بہ ببت باد خزان بادم حود تو عہد کسی کی آگے ہی دل سرد ہے (بیان سے ہٹ جا
 کہ در برابر بہار گشت للیم (ب صاحب) دھوپ اے ابر بہار ان چھوڑ کر (ج) ابر بہاری
 نہان در پردہ ہر موی من آہ آتشین دارد (ابریہمن) اصطلاح - باضافت ابر - مر
 (۱۱۵۱)
 رگ ابر بہار ان برق را در آستین دارد (اولہ) ابر آذراست کہ ماہ بہمن ہم دخل فصل بہار
 (اگر ابر بہار ان گرد آہ گریہ آلودم بجا) فارسیان است چنانکہ ماہ آذر - انوری
 دانہ فریاد از دل ہر دانہ بر خیزد (ج) گوید (ب) با بہمن اگر دست جو دنیا دید
 (در خوشی خجست ز شرم دعوی بیجا مباد) عرق رو و بامش بجای قطر مطر (خفنی مباد
 گو برد ابر بہاری گریہ می آید مرا (نوری) کہ بہمن بقول صاحب برہان ابر بارندہ را
 در اکنون کہ ابر بہاری ز برگ و بار (ب) ہم گویند و بدین معنی ہم ابر بہمن تجرید - معنی ابر
 باغ بہ بندوبسی کل (مؤلف گوید کہ الف) بارندہ دارد و این معنی بہتر است از اول الذکر
 اصل است ترکیب اضافی - یعنی ابری کہ در (اردو) برسے والا ابر (مذکر) امیر نے ابر تر
 موسم بہار بر آسمان آید مارا تخصیص باریدن کو انھیں معنوں میں لکھا ہے (صبا) ابر
 با صاحب بہار عجم اتفاق نیست و رب ہر علیہ تری پھبتیان ہوگی کف سیلاب کی پڑجوش پر
 آن و در (ج) یای نیست است (اردو) الف ہے گریہ بے اختیار ایک برس پڑ
 (ابر بہار) اردو میں متصل - مذکر - بقول امیر ابر تر اصطلاح - باضافت ابر - بقول

ابر تیرہ کہ تیرگی را علامت بارش دانند گویند
 کہ این ابر بارندہ باشد۔ حالا بر معنی شعر غور باید
 کرد کہ متعلق بادعا یا بہار است یا بادعا
 ما۔ مخفی مباد کہ اگر درین شعر ابر تصویر را تصویر
 ابر گیریم (باریدنش در صحرائ دیگر) محض ادعا
 فرضی باشد و لطافت معنی شعر از میان بخیر
 اگر چہ ابر تصویر را بمعنی حقیقی بحسب ادعا
 بہار ہم توان گرفت ولیکن سند پیش شدہ
 متعلق بد نیست و معنی ہم حقیقی باشد تشبیہ
 ابر با تصویر یعنی ابری کہ همچو تصویر ساکت است
 (اردو) (۱) ابر کی تصویر۔ (۲) وہ ابر جو
 تصویر کے ہے۔
 ابر تنک استعمال۔ باضافت ابر۔ بضم
 وفتح تائی فوقانی وضم نون ابری باشد لطیف
 بہار و صفات ابر ذکر این کردہ است کہ
 ابر تیرہ (۱) استعمال۔ باضافت ابر۔ بضم
 وفتح تائی فوقانی وضم نون ابری باشد لطیف
 بہار و صفات ابر ذکر این کردہ است کہ

ابر حین | بقول صاحب انہ بفتح اول و ثانی و رابع مراد ابر بخن باشد کہ می آید
 و اگر کسی ذکر این نکرد و در بادی انظر معلوم میشود کہ این مخفف است از ابر بخن تحقیق کامل

برآبرخن کنیم (ارو و) دیکھو ابرخن۔

ابرخط | استعمال - باضافت ابر خط باشد
 کہ فارسیان خط را بآبرخشیه داده اند چنانکہ صاب
 گوید (س) گرچه شد و ابرخط خورشید خسار
 نہان پتینہا چون برق و زریر سپر دارد
 نہان پ (ولہ س) زیر ابرخط فروغ
 ۲ قتاب عارضش پ دیدہ روشن دلان
 را پر گہر دارد ہنوز پ (ارو و) ابرخط
 ہنہا پتینہا چون برق و زریر سپر دارد
 اردو میں کہہ سکتے ہیں۔

(الف) ابرخیدن | بقول صاحب نامصری (ب) بفتح اول و ثانی کلام صریح و رو

(ب) ابرخیدہ | و بی رفر - فرماید کہ از لغات (کتاب و سائیر مہ آباد نقل شدہ

و بر بہان و فرہنگما دیدہ نشد مؤلف گوید کہ برخ باخای نقطہ دار بر وزن چرخ بمعنی
 (برق) است (کذافی البرہان) بنیال ما این لغت نژد و پازند است عجبی نیست کہ مترتب این
 برق باشد یا برخ - مقرر برق - پس برخیدن و زیادت الف و صلی (ابرخیدن) مصدر
 باشد بمعنی تابیدن و روشن شدن و ب مفعول آن باشد و مجازاً بمعنی بیان کردہ ضا
 ناصر بنی زمانہ متر وک المتصرف است (ارو و) الف چکنا - روشن ہونا - (ب)
 چکمیلا - روشن - فارسیوں نے مجازاً کلام بے رفر و کتاہے اوصاف اور روشن کو ابرخیدہ کہا ہے

ابردامن دار | اصطلاح - باضافت

ابر - بقول صاحب اند بجا الہ منظر العجائب
 ابر و سبع است (انتہی) مؤلف گوید کہ
 مقصودش جز این نباشد کہ ابری کہ در حیطہ
 مخفی مباد کہ دامن طرف چہری را گویند -
 مقابل گریبان (پس دامن دار) بمعنی وسیع
 توان گرفت دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو و)

گھرا ہوا ابر - مذکر۔

ہماری راس میں ابر دریا دل ہی کہہ سکتے ہیں۔

ابر دریا بار | اصطلاح - باضافت ابر بقول ابر دست | اصطلاح - بقول صاحب بحر

بحر ابری کہ باران بسیار بار دیکر کسی ذکر این مرادف ابر بخشش است کہ گذشت بہار گوید

نکود و لیکن معاصرین عجم این را تسلیم کنند و ظاہر کہ کنایہ از جو افروختہ صاحب اند نقلش

است کہ دریا بار اسم فاعل ترکیبی است یعنی کردہ مؤلف گوید کہ کسی کہ دست او مثل ابر

بارندہ دریا و صفت دریا بار برای ابر بالغہ است یعنی بخشش و گرم مثل ابر باشد چنان

باشد در بارش (اردو) ابر دریا بار (فارسی) ابر آب بی دریغ بہ بخشد بقاعدہ فارسیان

اردو میں متعل (مذکر) بقول امیر بہت بنوفا و دو اسم جمع شدہ افادہ معنی فاعلی کردہ است

بادل (ناخ ۵) کو گرگنچھین ہوئیں رونا (انوری ۵) تو آن ابر دستی کہ گرفتہ باشد

ہو کم ممکن نہیں ہوتی ہے اکثر سپیدی ابر ہمہ قطرہ گرد نیاید تمامت ہے (اردو) ابر سخی

دریا بار میں ہے ابر باد دست پر بھی اسکی ایک اور ابر گرم سخی کے لئے اردو میں متعل ہے

سند ہے۔ ابر دل | اصطلاح - مرادف ابر دست کہ

ابر دریا دل | اصطلاح - باضافت ابر گذشت یعنی کسی کہ دل او در بخشش مچو (ابر باشد

ابر بسیار بارندہ کہ دریا دل معنی سخی صفت است کہ بی دریغ آب بخشند) کنایہ از سخی و بقاعدہ

چنانکہ صائب گوید (۵) میتواند گذشت مال فارسیان دو اسم جمع شدہ افادہ معنی فاعلی

قطرہ سیراب کردہ این قدر استادگی ای ابر کردہ است (انوری ۵) ای ابر دلی کہ خط

دریا دل چرا ہے (اردو) دیکھو ابر دریا بار۔ دست نہ در بحر نہر چو گہر آمدہ (اردو) محاو

اردو میں ابرو دل نہیں دیکھا گیا۔ دیکھو ابرو دل کا مطلب یہ ہے کہ بلند رتبہ شخص کو ذلیل شخص
 دریا دل۔ بقول صاحب آصفیہ فارسی) ابرو کے برا کہنے یا گالی دینے سے کچھ نقصان نہیں ہوتا
 میں متصل۔ سخی۔ قیاض۔
 ابرو رحمت | اصطلاح۔ باضافت ابرو
 ابرو را بانگ سگ ضرر نمکند | مثل چٹا بہار گوید کہ از انجا کہ رحمت و سجانہ تعالیٰ عام
 خزانۃ الامثال و امثال فارسی و احسن ذکر این
 کردہ اند و از معنی محل استعمال ساکت مؤلف رحمت پروردگار را ابرو قرار دادہ اند و معنی
 گوید کہ فارسیان این مثل را بجا لی زند کہ سفلہ دانش (۵) تن بستی در ہوا سے ابرو رحمت
 نشان ہونے کا پایہ بلند ان را بد گویند و دشنام دادہ ایم پند پر دہ پوش عیب مالطف نمایان
 دہند۔ مقصود انہیںست کہ پایہ بلند ان بشاۃ کسی است (۵) اولہ (۵) شود سیراب تا
 ابر اند و سفلگان ہچو سگان پس بانگ سگان کام زور یا گرد بر خیزد بقدر تشنگی از ابر رحمت
 ابر را ضرری نمی کند و ہمیں طور بد گوئی سفلگان آب می خواہم (۵) (ظہوری ۵) ابر رحمت
 پایہ بلند ان را نقصانی نمی بخشد (اردو) مگر کہ ہوا در گل سیراب است پند شاید از جانب
 کتے بھونکا کرتے ہیں۔ راجا راجا بنا کرتے ہیں تفتیدہ گیا ہی گیر دہ (عربی ۵) شستن
 صاحب محبوب الامثال نے اسکو لکھا ہے۔ لوح گنہ دستور ابر رحمت است پند ورنہ میل
 آپ ہی نے فرمایا ہے۔ ”کہیں کو توں کے اشک عذر و آب استغفار ہست (۵) (اردو)
 کو سے ڈھور مرتے ہیں۔“ دکن میں کہتے ہیں ابر رحمت اردو میں متصل ہے۔ امیر فرماتے
 ”ہاتھی جائے۔ کتا بھونکے“ ان کہا توں میں کہ چونکہ خدا کی رحمت عام ہے اور پانی

برسنے سے عام راحت ہوتی ہے اس لئے دیکھو ابرسیاہ کے پہلے معنی۔	
رحمت کا اہرے استعارہ کرتے ہیں آتش ابرزستانی استعمال - باضافت ابر	
۵) گرمی خورشید محشر کیا جلائیگی ہمیں نہ ابر بقول صاحب اندجوا المنظر العجائب ابر	
برودت افزای - اذیت دہ مؤلف گوید کہ	رحمت حال پر اپنے کرم فرمائے گا
ابر رکابی اصطلاح - باضافت ابرو - ابری کہ در موسم زمستان پیدا شود ابرزستانی	
کوسرہ رای مہلہ - بقول صاحب مؤید ابرسیاہ بیای تھانی نسبت است و شک نیست کہ از	
کذا فی القنیہ - لیکن این معنی از ترکیب نئی آید ابرزستانی برودت و سرما زیادہ شود و تکلیف	
اتما بمعنی (ابر رکاب ہستی) یعنی سیرع السیر وہ و مورث بیماریہای مخلوق میشود (اردو)	
ہستی فی الجملہ چیزی ہست (انتہی) مؤلف جاڑے کا ابر -	
گوید کہ در نسخہ قلمی کہ پیش ماست عبارت بعد ابرثرالہ بار استعمال - باضافت ابر -	
لفظ - لیکن نیست - دیگر کسی از اہل لغت این ابریت کہ در موسم تابستان بہار و اکثر	
ثرالہ بار و انوری ذکر این کردہ است ۵) ابر	
صاحب برہان بر وزن حسابی - پیالہ طبعہ توئی کہ گر بخلط ابرثرالہ بار شود و اہل برون	
ہم باشد و بقول صاحب غیاث بحوالہ نتواند شدن ز موج فنا بخفی مباد کہ فلاحان	
شرح خاقانی - پیالہ شراب - پس ابری دکن گویند کہ ابری کہ بسیار تیرہ و سیاہ باشد و	
کہ ہجو رکابی ضخیم است نہ ہجو کا غذ لطیف کتا ہر یک فصل ثرالہ باری کند - کاشتکاران ہجو	
باشد از ابرسیاہ کہ ابر غلیظ را گویند (اردو) این قسم ابر را بیک نظر ہی شناسند و برای نمک	

بنار و حسب عقیدہ خودشان کارہا کنند و گردوی	فارسی لغت سنکرت است بمعنی ژالہ پگہا
در و کن از بہمنان است جتشی نام کہ عوض تخت	بزبان سنکرت مشاہرہ را گویند۔ پس رگ
بنام کار پگہاری یا بد و ذمہ ایشان ہمین تخت	پچہار مشاہرہ ایست کہ برای خدمت و بے
است کہ ابرزالہ بار را بر و را دعیہ خود پریشان	ژالہ باری دہند (اردو) اولون کار ابر منکر
کنند و ژالہ باری دین نہ ہند۔ گار۔ بجاف	یعنی وہ ابر جس سے اولے بر سین۔

(الف) ابرس | بفتح اول و سوم (الف) بقول صاحب محیط گل سوسن است

(ب) ابرسا | و (ب) صاحب مؤید بذیل لغات فارسی نوشتہ سجوالہ تفسیر گوید کہ (ب) سوسن باشد) از محققین فرس دیگر کسی ذکر این نکرد صاحب محیط بر لفظ سوسن فرمایہ کہ سوسن بتانی و صحرائی را اہل فرنگ ابرس گویند۔ نیز فرمایہ کہ سوسن سرخ رنگ را ابرسا نام است و منی گوید کہ این لغت کہ ام زبان است و فرمایہ کہ ہمین را بیونانی ابرس انگریزا گویند بہ تحقیق (الف) لغت فارسی زبان نیست و (ب) را بجز صاحب مؤید دیگر کسی نہنو

و نسخہ مطبوعہ مؤید با موحده را بیای تھانی آورده و لیکن سلسلہ ردیف الف ظ لغت تائید نسخہ قلمی می کند کہ بابای موحده باشد بالجلہ نسبت الف متحقق است کہ لغت فرس نیست و نسبت (ب) ہم شبہی (اردو) (الف) سوسن۔ بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل (مونث) ایک قسم کا آسمانی رنگ کا پھول جس کے کئی اقسام ہیں (ب) درخت سوسن کی جڑ۔ مونث۔

ابرسانید | اصطلاح۔ بقول صاحب شمس بکسر اول۔ آب مرارید و رونق و روشنی ادا

دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف گوید کہ خیال باین نتیجہ لب و لہجہ مقامی است کہ آب رسانیدہ را بخذف مد و تخفیف ہای ہمزو تبدیل فتح اول بہ کسرہ (ا برسانید) کردہ بصورت اسم جامد قائم کردہ اند و معنی این امر وارید آمدن بہا شدنہ آب مر وارید۔ بیش ازین فکر و تلاش با بکار نمی خورد (ارو) موتی کی آب اور ہماری ساسے کے لحاظ سے آب مروتی۔

ا بر سخا | اصطلاح - باضافت ابر و بدو فی البدیہہ حلیل (۵) یہ ہے قاتل سے عرض اضافت - ہر دو بقاعدہ فارسی بفتح سین مہملہ کننہ یہ باشد از مرد سخی و کریم مخفی مباد کہ سخاغت عرب است بمعنی جوان مردی کذا فی المختار و قبول صاحب شمس و سکندر ریت بکسرین مہملہ فارسی بمعنی سخاوت مستعمل (انوری ۵) سپہر رحمت و بحر نوال و ابر سخا و علاوین کہ سپہر ریت از سنا و علاؤ (ارو) ابر سخا - سخی کے لئے اردو میں کہہ سکتے ہیں - (مندکر)

ا بر سر تیغ | استعمال - باضافت ابر کنایہ از پس فارسیان بر ہمین لفظ یای نسبت زیادہ جو ہر تیغ باشد - فارسیان - سر تیغ یعنی جوہر را کردند و برای سہولت تلفظ الف در میان کاف با بر تشبیہ دادہ اند چنانکہ انوری گوید کہ بر (ا بر بار) گذشت (ارو) ابر جو ہر تیغ اردو میں کہہ سکتے ہیں اسلئے کہ جو ہر تیغ کو ابر سے مناسبت ہے بخلاف صاحب شمس عربی گیریم جاوید کہ سکا

<p>بقول صاحب بحر ابرسیاہ و تیرہ راگویند قبول سیاہی راگویند کہ از سرکہ و آہن ترتیب دهند بدان جامہ و چیز ہارنگ کنند و بیشتر کفش و زرا بجست رنگ کردن چرم می سازند (آہنی) مانند سگاہن بجای خودش عرض کنیم در اینجا ہمین قدر کافی است کہ بر سگاہن یا ی نسبت آورده سگاہنی</p>	<p>بقول صاحب بحر ابرسیاہ و تیرہ راگویند قبول سیاہی راگویند کہ از سرکہ و آہن ترتیب دهند بدان جامہ و چیز ہارنگ کنند و بیشتر کفش و زرا بجست رنگ کردن چرم می سازند (آہنی) مانند سگاہن بجای خودش عرض کنیم در اینجا ہمین قدر کافی است کہ بر سگاہن یا ی نسبت آورده سگاہنی</p>
<p>ابرسیاہ استعمال - باضافت ابر - بقول صاحب انند (۱) مراد ابر بنیل گون فرماید کہ پردہ زجاجی - گران و دود از متراوقات است و سحوا الف رنگ سکند زنامہ گوید کہ (۲) مراد از لشکر ہم مؤلف گوید یعنی اول حقیقی است یعنی ابری کہ تیرہ مائل سیاہی باشد کہ بسیار باز بود و تیرگی کہ رنگ اصلی اوست بدین سبب ظاہر شود کہ وقت باریدن قریب زمین شود و زلزلہ (۵) بہنگام ختمی مشو اما سیدہ کہ ز ابرسیاہ آید آب پدیدہ و معنی دوم استعارہ باشد کہ صفہا لشکر از میان گرد و غبار چون ابرسیاہ بنظری آید</p>	<p>برصفت ابر قرار دادند و (ابر سگاہنی) ابرسیہ را گفتند (ارو) و دیکھو ابرسیاہ کے پہلے معنی ابر سمن کار استعمال - باضافت ابر - و بفتح سین مہلہ و میم بقول صاحب انند بحوالہ منظر العجائب معنی ابر کارندہ سمن مخفی بسیار گمن بقول صاحب برہان نام گلی است و کار صغیہ امر از مصدر رکاشتن و در اینجا اسم فاعل ترکیبی است بمعنی کارندہ سمن مراد از تازہ کنندہ گلہا بخیاں یا مراد ابر بہار دیگر ہیچ (ارو) دیکھو ابر بہار -</p>
<p>(ارو) (۱) ابرسیاہ - بقول امیر کالی گھٹا</p>	<p>ابر بنیل گون اصطلاح - باضافت ابر -</p>

(ناخ ۵) روتا ہے میرے غم میں جو وہ آج
 میرد و فرزند او ہم مانند (کذا فی البرهان) ماگو نیم کہ
 زار زار پشیم سیاہ کم نہیں ابریا ہے آتش این نتیجہ افراطا تہ شیراست و حاصل ابرسیہ
 (۵) دکھائی برق نے جو ترے دانتوں کی کپکپستان کہ طوفان است از زن سیاہ پستان
 مٹی کا شک ہو بجھے ابریاہ پر (۲) دل بد کم نباشد - تجیال ما ابریاہ پستان ابریت
 بقول صاحب آصفیہ بہت سی فوج زندگ کہ بر سپیدی او جا بجا اثنا تیرگی ظاہر باشد
 ابریاہ پستان | اصطلاح - باصاف ابر یعنی ہمہ ابر در یک حالت تیرہ نباشد بلکہ تیرگی
 بقول صاحب بحر و بہار و اند ابریاہ باران و سپیدی ہر دو مخلوط نمایان شود و این علامت
 (انتہی) زمانیان و وہند کہ زنی کہ سر پستان او اعتدال بارش است نہ طوفان یعنی این قسم ابریاہ بار
 سیاہ باشد علامت شیر و افرت ازین سبب مگر دیر بار و سبب آن باشد کہ ابریاہ با ابر
 فاریان ابریاہ را کہ سیامیش خود علامت شامل است برخلاف ابریاہ کہ روز و شام
 بارش کثیر است ابریاہ پستان گھنڈ بعض می بارد از کلام باقر کاشی تصدیق خیال مامیو
 مخاصرن غم گویند کہ نہ چنین است بلکہ چون (۵) اسال خوش بہار است اسے باغخان
 ابریاہ محیط باشد ابر تازہ بر ویاید بعض تھا تا مبارک پڑ ابریاہ پستان بر بوستان مبارک
 تیرگی بسیار بہت ناک ظاہر شود و این علامت خفی مباد کہ باران بسیار و موسم بہار باعث
 خاص طوفان بارش است و ہمیں را ابریاہ بر باد می بہار است و عادتاً در موسم بہار
 پستان گویند کہ و رای ابریاہ است فاریان اگر ابر آید بقول ما سیاہ پستان باشد کہ دیر
 (سیاہ پستان) زنی را گویند کہ ہر طغلی را کہ شیر و نیار در خلاف موسم بارش کہ اکثر ابریاہ می آید

و دیر می بار چنانکه پستان سیاہ کہ اگر چہ شیر
و افراد مگر علی التسلل تواند کہ وہ بلکہ بفاصلہ
وقت۔ (ارو ۹) ہماری راے میں ابر سیاہ پستان
کا ترجمہ ابر بہار ہے۔ اور بقول فہات فارسی بہت ہی
ابریسیہ کا سہ | اصطلاح۔ باضافت
بقول صاحب اندجوالہ منظر العجائب انجیل
یعنی نبارندہ (انتہی) از محققین دیگر کسی ذکرین
نکردہ سندی پیش شد مؤلف گوید کہ ابرسیہ
کا سہ ابریت سیاہ کہ رفتارش تیز باشد و جو
تیز رفتاری برق پیدا شود و آواز زرد ہم و عادت
است کہ این قسم ابر نبارد و اگر در باریدن۔ این
کیفیت پیدا شود بارش زود منقطع گردد۔ مخفی
مباد کہ کا سہ بقول صاحب برہان معنی طبل
نہین ہے۔

ابرش | بقول صاحب برهان و جامع فیض اول و ثالث بروزن هوش (۱)، رنگ سرخ و سپید و رهم آمیخته را گویند و (۲) اسپ که نقطه‌ای مخالف رنگ او بر او باشد ضا اند این را معنی دوم ذکر کرده فرماید که عربی است و گوید که (۳) لقب ملک جذیته بن مالک و او بیماری برص داشت بواسطه هابت او بجای ابرص ابرش می گفتند و (۴) جای

بسیار نباتات مختلف الالوان۔ صاحب منتخب معنی دوم و سوم ذکر این کرده صاحب غیاث
 این را بجوالہ برہان و کشف و کثر بمعنی اول و دوم نوشتہ صاحب مؤید بذیل لغات فرس
 این را آورده گوید کہ اسپ کہ نقطہ پای او مخالف رنگ او باشد کہ بتاریش ملتح خوانند و نیز
 مرکب معنی (ابر او۔ ابر خود) آید مؤلف گوید کہ بقول سحر ابجاہر (ابرش) لمن بجلدہ نقطۃ
 بیض و بقول صاحب منہی الارب (ابرش) لقب ملک جزمیہ بن مالک و او بیماری
 برص داشت و عربان ترسیدند کہ او را ابرص گویند۔ ابرش گفتند و جای بسیار نباتات مختلف
 الالوان و فرس ابرش اسپ چپار (انتہی) پس معلوم میشود کہ فارسیان ہمین لفظ عربی را
 و استعمال خود بمعنی اول و دوم گرفتند و گونه تصرف شان در معنی است و عجبی نیست کہ فارسیان
 (ابر ووش) را برای معنی دوم ابرش کرده باشند کہ (ابر طور ووش) و فارسی معنی اسپ آمدہ
 است۔ و اللہ اعلم (ظہوری ۵) دیدہ ام شامہواری کہ بچو لانگا ہش بہ قسم چہنمہ ش
 سم ابرش باشند (انوری ۵) منم سوار سخن گر چہنمہ برزین بہر فغانم ملکا خنگ ابرش و
 ابلق بہ (ارو ۱) سفیدی اور سرخی ملا ہو رنگ (۲) وہ گھوڑا جس کے رنگ کے
 خلاف گس ہوں جس کو گسی گھوڑا کہتے ہیں (گسی) بقول آصفیہ فارسی اردو میں مستعمل (مذکر)
 گس کے رنگ کا کہی کے رنگ کا سیاہی مائل رنگ وہ گھوڑا جس کے تمام جسم کے بال
 سفید۔ اور سارے بدن پر سرخی کا چھینٹا۔ دم اور بال ہمزگ ہو (الخ) (۳) عربی میں
 ابرش۔ جزمیہ بن مالک کا لقب جس کو برص کی بیماری تھی (۴) وہ مقام جہان مختلف
 رنگ کے پو دے ہوں (مذکر)

<p>ابرش برهان متفق - مؤلف گوید که ورین جا فارسیان (ابرش) را بمعنی مطلق مرکب گرفته یا بمعنی دوم لفظ (ابرش) یعنی آپ سرخ و سپید رنگ که آسمان هم بحالت شفق و از لفظ مخالف رنگ خود دارد - تحقیق ابرش بجای خودش گذشت (ارو) و دیگر آسمان -</p>	<p>ابرش خورشید اصطلاح - بکسرین معجمه اول - بقول صاحب برهان و بحر ورشیدی و جامع و مویده و شمس و مهفت و اندک نایه از آسمان است صاحب ناصری بذکر این فرما که خورشید بمنزله سوار آسمان باشد صاحب جهانگیری در دستور اول خامه ذکر این کرده</p>
<p>ابر ششم بقول صاحب اندک جواله فرهنگ این نکرده مؤلف گوید که بکسر برای جمله و شین معجمه ترک است و ترکان این را برای اظهار هر دو کسر بدو یای تحتانی یعنی بعد از جمله و شین معجمه (ابر ششم) خوانند صاحب کز لغات بانهار یک یا بعد شین معجمه (ابر ششم) نوشته تسامح او بیش نیست که یک یا را ترک کرد یا تخفیف مقصود داشت اگر این را بقول صاحب فرهنگ و اندک فارسی گیریم مرکب باشد از ابر و ششم - ابر همان سحاب است که گذشت و ششم بفتح اول بقول برهان آشفته و پریشان پس فارسیان ابر ششم یعنی (ابر پریشان) یعنی پاره ابر گفتند به تشبیه نرمی او و گلوله ها که از هر یک گرم پلید بهم رسد اندرین صورت (ابر ششم) بفتح اول و چهارم اصل باشد و در (ابر ششم) یای تحتانی چگونه بمیان آمد صراحت آن بر لفظ ابر ششم کنیم - بقول صاحب محیط ابر ششم آنرا مانند که بگیرند قبل از آنکه گرم آنرا بریده بیرون آمده باشد و اگر بعد آن بگیرند آنرا قزمانند بالجملة آن پلید گرمی است که تبر بیت و خوراندن برگ توت</p>	

آنرا از لعاب دهن خود بخود پیلیدی تند و آنچہ بر خود بدون پرورش درخت توت یا کناریا غیر
 آن پیلید تند آنرا ابرشیمی گویند و بہترین آن پیلید ہای بزرگ بالیدہ و زرد رنگ (الخ) گویند کہ
 خام آن بقول شیخ گرم و خشک و ساؤل مگر حرارت آن ضعیف تر از یبوست آنست و گویند کہ
 گرم و ساؤل و خشک و در دوم و گویند گرم و تر و ساؤل و گویند طب است و در آن یبوست
 نیست و بقول صاحب حاوی معتدل در گرمی و سردی جالی و مقوی و مفرح ارواح ثلثہ
 و مقوی دل و دماغ و مریض حفظ و ذہن و مسمن بدن بسبب تقویت روح طبعی بر تصرف در
 غذا (الخ) (اردو) ابرشیم - بقول امیر (فارسی) اردو میں متعل - مذکر - ایک خاص قسم کے
 کیڑے سے پیدا ہوتا ہے جسکو فارسی میں پیلہ کہتے ہیں (الخ)

<p>ابرشیمی بقول صاحب اند سجالہ فرنگ و انند یفتح اول و ثانی و رابع و سکون ثالث فرنگ (۱) بالفتح کو سیم گرم پیلہ گویند و (۲) و ہا و رای قرشت نام اصلی نیشاپور است بمعنی ابرشیمی - صراحت کند کہ لفظ فارسی زبا و معدن فیروزہ در آنجا است صاحب سرور مؤلف گوید کہ حقیقت (ابرشیم) بجایش گوید کہ نام اصلی نیشاپور همین است مؤلف بیان کردہ ایم - یای نسبت درین زیادہ کرڈ گوید کہ نیشاپور شہر است قدیم از بلاد معروف و مقصود از معنی دوم آنست کہ چیزی کہ از خراسان کہ معدن فیروزہ ہم در دست و در خوا ابرشیم ساختہ شود (اردو) (۱) ابرشیم کا کپڑا آب و ہوائی شہرہ خلق - اکثر اہل علم در آن (مذکر) (۲) وہ چیز جو ابرشیم سے بنی ہو (نوٹ) پیدا شدہ اند کہ کسی میخاست کہ ہانجا اقامت ابرشیم اصطلاح - بقول صاحب برہان کند و بسیاری از اہل متول کردند فارسیان</p>	
--	--

<p>آن را بر شهر گنبد - ابر یعنی آغوش گذشت و (وزیر ۵) روبرو اعلیٰ کے ادنیٰ کو نہیں ہوتا شہر یعنی مدینہ پس بقاعدہ فارسیان دو اسم جمع شدہ افادہ معنی فاعلیٰ کرد و ابر شہر یعنی شہر ابر طور و ش اصطلاح - باضافت</p>	<p>آغوش دارندہ شد یعنی شہری کہ متا قان سکو را در آغوش می گیرد - ہمین است و تہمتہ این بعضی بر آئند کہ این مقام بلند و سرد است در ہر موسم باران لطیف می بارید بنا علیہ آنرا ابر شہر نام کردند - اندرین صورت باید کہ باران</p>
<p>ابر بقول صاحب شمس (۱) ابری کہ چوکہ طور است بہ بزرگ پیکلی - صاحب مؤید بذیل لغات فارسی گوید کہ (۲) اسپ بزرگ پیکلی ہم مؤلف</p>	<p>گنبد (ارو) نیش پور کا قدیم نام ابر شہر تھا کہ موسیٰ علیہ السلام - تجلی بر آن شد اگنانی ابر شیرگون اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندکجوالہ منظر العجائب معنی ابر سفید - از محققین عجم دیگر کسی ذکر این نکرده</p>
<p>گوید کہ شیرگون صفت ابر است و رسیدی و ابر سفید ابر است کہ از زمین بقاصدہ بلند شد و سفید می نماید و معنی بار و مقابل ابر سیاہ کہ گذشت (ارو) ابر سفید - بقول امیر جس بادل میں سیاہی یا اوداہٹ وغیرہ کوئی رنگ نہ ہو - کو کہا ہے -</p>	<p>طور و ش اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندکجوالہ منظر العجائب معنی ابر سفید - از محققین عجم دیگر کسی ذکر این نکرده</p>
<p>طور و ش اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندکجوالہ منظر العجائب معنی ابر سفید - از محققین عجم دیگر کسی ذکر این نکرده</p>	<p>طور و ش اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندکجوالہ منظر العجائب معنی ابر سفید - از محققین عجم دیگر کسی ذکر این نکرده</p>
<p>طور و ش اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندکجوالہ منظر العجائب معنی ابر سفید - از محققین عجم دیگر کسی ذکر این نکرده</p>	<p>طور و ش اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندکجوالہ منظر العجائب معنی ابر سفید - از محققین عجم دیگر کسی ذکر این نکرده</p>
<p>طور و ش اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندکجوالہ منظر العجائب معنی ابر سفید - از محققین عجم دیگر کسی ذکر این نکرده</p>	<p>طور و ش اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندکجوالہ منظر العجائب معنی ابر سفید - از محققین عجم دیگر کسی ذکر این نکرده</p>

<p>اشاره شهری که برنام بانی موسوم باشد (اردو) ابرقباد ایک شهر کا نام جس کو شاہ قباد نے آباد کیا ابرقبیلہ استعمال - باضافت ابرقبول بہا</p>	<p>ابر عالم گیر اصطلاح - باضافت ابرقبول بہار ابریکہ روز ہای بیار علی الدوام می باریدہ باشد و آذربہندی جہری گویند صاحب اندھرا</p>
<p>ابر یکہ از طرف قبلہ بر خیزد و این البتہ بارندہ می باشد میرزا رضی دانش (۵) میرسم از کعبہ گریان می کشان عشرت کنید نہ میجو ابر قبلہ باران در قدم داریم ما (۱) (اردو) ابر قبلہ بقول امیر اردو میں مستعمل (مذکر) وہ بادل جو قبلہ کی طرف اٹھتے مشہور ہے کہ یہ بادل زیادہ برسات ہے</p>	<p>مؤلف گوید کہ تمام گیر صفت ابر است برای ابری کہ تا بحد نظر محیط و تا دور و در سلسلہ آن باشد بار دیا بنار و مخفی مباد کہ ہندیان جہری بارانی را گویند کہ روز و شب - کما بیش متصل بیار و پس تبرجیہ ابر عالم گیر ذکر جہری کردن خطاست (اردو) گھرا ہوا بر - (مذکر)</p>
<p>ابر قباد (میر ۵) زور ہوا ہے چل صوفی ٹک تو بھی ربا ط کہنہ سے ابر قبلہ بڑھتا بڑھتا آیا ہے میخانے پر</p>	<p>ابر قباد بفتح اول و دوّم و بضم چہارم بقول صاحب برہان و اندوسروری و ہفت نام ولایتیت از توابع ارہ جان کہ میان اہواز و فارس و اقمست و آباد کردہ قباد شہر یا رست</p>
<p>ابر قطرہ زن اصطلاح - باضافت ابر بقول صاحب اندھرا لہ منظر العجائب (۱) یعنی ابر بارندہ (۲) ابر روندہ کہ قطرہ زن بمعنی رفتن ہم باشد - دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف گوید کہ معنی (۲) تیز روندہ باشد کہ قطرہ زن بمعنی</p>	<p>و بازی نقطہ دار ہم گفتہ اند مؤلف گوید کہ این مرکب است از ابر و قباد و آبر و نیجا یا بمعنی آغوش است یا بمعنی علی بصورت اول این شہر را آغوش محبت بانی شہر توان گرفت و بصورت ثانی</p>

دو دین و تیز رفتن است نهج و رفتن حیف است	معرب (ابرکوه) است که می آید اهل عرب
که سندی پیش نشد و بنیال ما بر قطره زن ابر است	کاف را بقاف بدل کردند - اکثر صاحبان لغت
که سریع السیر باشد و تسخ باران جاری دارد	بر لفظ ابرکوه می فرمایند که درین زمان تغییر
(اردو) ده ابر جو تیزی سے گزرے جس سے	شہرت پذیر است ماحیقت (ابرکوه) را بجایش نکر
پہاڑ پرے - ترشح جاری رہے - مذکر -	کنیم - بالجملة نام شہریت از عراق عجم (اردو) ابرقو
ابر قوہ استعمال - بفتح اول و دوّم	عراق عجم کے ایک شہر کا نام ہے (مذکر)

(۱۱۵)

ابرک | بفتح اول و سؤم بقول صاحب محیط اعظم اسم ہندی طلق است و باز گوید کہ اسم فارسی است کہ ہندی آن ابرک باشد و ہوٹل - بقول اطباء ہند دافع پرسیوہ و فساد اخلاط و زہر چار قسم دارد و در ہمہ اقسام ابرک سیاہ بہتر است فرماید کہ قسم سفید نطفہ فرج زمان را نفع دہد و سرخ باد و صفرا دہد و بر طلق فرماید کہ فارسی این ابرک است جسمی است معدنی متولد از سیلاب خالص و گوگرد بہترین این یانی است سفید رنگ نقرہ شفاف و براق و اوراق آن نازک و بزرگ سرد در دوّم و خشک در آخر سؤم و بقول شیخ میر در اول و خشک در دوّم - قابض و حابس خونی منافع بسیار دارد الخ صاحب ساطع صراحت کردہ است کہ ابرک بہای ہوز لغت سنکرت است بہمین معنی و صاحب خزائنہ فرماید کہ براق بہ قاف ترکی است مؤلف گوید کہ اگر ماخذین از سنکرت (ابرک) گیریم ہای ہوز بکثرت استعمال حذف شدہ اگر ابرک (افارسی الاصل قرار دہیم کاف تصغیر بلفظ ابر زیادہ کردہ باشند کہ (پارہ ابر) باشند کہ باعتبار رنگ سفید

واور اقس با بر تشبیہ وادہ اندواین کسایہ باشد۔ ہمہ اہل لغت فرس ازین ساکت اندارو
 ابرک۔ بقول امیر مہدی جبکی اہل ابرک ہے ایک قسم کا چمکیلا معدنی پتھر اس میں سے بہت
 پرت نیچے اوپر ہوتے ہیں۔ ابرک سفید۔ بھوری۔ سیاہ۔ سبز۔ ارغوانی رنگ کی ہوتی
 مگر سفید اور بھوری کا رواج زیادہ ہے۔ آئینے کے ایجاد سے پہلے آئینے کا کام اسی سے
 لیا جاتا تھا (میر حسن ۵) وہ ابرک کی ٹٹی وچینی کے جھاڑ پکے تو کہ تنکے کے اوہل پنا
 آپ فرماتے ہیں کہ اس کا معرب ابرق ہے۔ ہماری رائے میں ابرق ترکی ہے نہ کہ
 عربی۔ عربی میں اسکو طلق کہتے ہیں۔ شعرے اردو نے ابرق کا استعمال بھی اردو میں
 کیا ہے (ذوق ۵) پرتو انگن مہوگر روشنی طبع تری پنا ابرق آئینہ ہوا و رنگ یہ ہوا برق

<p>ایر کار اصطلاح۔ بقول صاحب برہان (فارسی) حیران و پریشان۔ آوارہ۔ سرگشتہ (اسیر ۵) حسینوں کے شتم سے چرخ ظلمت ہے سرگردان بگڑ مرتج کا بھی خون یہ جلا دگڑ</p>	<p>و جامع و بحر و ناصر و مانند بر وزن انگبار یعنی متحیر و حیران و سرگردان مؤلف گو کہ بقاعدہ فارسیان دو اسم جمع شدہ افادہ</p>
<p>ابرکافور بار اصطلاح۔ باضافت ابر بقول اند بخوالہ سکندر نامہ مراد از موسی سفید انطا (۵) برآمد ز کوہ ابرکافور بارہ فرج زمین</p>	<p>معنی فاعلی کردہ است یعنی (کار ابر کنندہ) لکن ایہ باشد از سرگردان کہ ابر ہم داکا و گردش است و مجازاً حیران و پریشان (اردو) حیران۔</p>
<p>گشت کافور خوارپہ (اردو) موسی سپید اُر میں کہ سکتے ہیں۔ سفید بال۔ مذکر۔ (الف) ابرکالیا بقول برہان و جامع و مانند</p>	<p>بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متعل شش پریشان آپ ہی نے سرگردان کا بھی ذکر فرمایا ہے</p>

بقیعت اول و ثانی و کسکاف دوم و تختانی بلف	مجموعه آزار بقیعه عنکبوت خوانند و شامل بر دو
کشیده - تینده و تار عنکبوت را گویند اگر بر حجت	ته که در میان خلادارد و همین مقام بقیعه های
نهند خون را باز دارد و نگذارد که جراحت ورم کند	عنکبوت است - فارسیان این را تفته خوانند
و اگر با سر که بر دوش و خیارک نهند پگرداندو - - -	و تفتی زیادت تختانی هم و بعر بی شمع و شمع - اگر
رب) ابر کاکیاب نیز منظر آمده است	بقول صاحبان تحقیق این را فارسی لغت گیم
که در آخرش بامی ایجاد باشد - صاحب هر دو	مرکب باشد از آبر و کاک و یای نسبت ولف
از لطیفی سند آورده (۵) دلیل تواریست	زاد در آخر پس ابر یعنی بر دوش و پهلوی باشد و کاک
پوشای حق پُستیت همچون ابر کاکیا پ	بقول برهان قرص نان و قرص ماه کامل و
صاحب محیط گوید که این اهم یونانی نسج عنکبوت	کاک و اک میان خالی و این کنایه باشد براس
است و بر لفظ عنکبوت فرماید که نسج غلیظ و پدید	تفته عنکبوت - عجیب نیست که یونانیان
آزار یونانی ابر کاکیا نامند برای اکثر مرصن	این لغت را از رند و پازند گرفته باشند که فارسی
مفید باشد (الح) مؤلف گوید که تینده	قدیم است و نسبت (ب) عرض کنیم که مرکب
و تار عنکبوت و قسم باشد (۱) حلقه مدور	باشد از آبر و کاک و یاب یعنی چیزی است پهلوی
برای شکار و سعی غذا که عنکبوت می تند (۲)	و آغوش ماه کامل یافته است - ای همچو ماه کامل
نسج غلیظ و کوچک سپید رنگ همچو پارچه کلفت	است نخی مباد که یاب امر است از مصدر
و ربافت و مدور مثل قرص نان و ماه کامل -	یافتن و بقاعده فارسیان با همی مرکب شده
که عنکبوت بقیعه خود در و نهند و در عرف عام	افاده معنی اسم مفعولی کرده (ار و) الف و ب

مکرئی کا جالا۔ بقول صاحب مصنفیت وہ سفید چالی
 مکرئی کا گھر جبین اسکے انڈے رہتے ہیں (۱) کہ ابرکوه رابرکوه و اورکوه نیز گویند مولف
 اسی کو دکن میں مکرئی کا انڈا کہتے ہیں۔ یہ حقیقت گوید کہ معاصرین عجم تصدیق قول ناصری کنند کہ
 ایک مدور اور دینہ چالا ہے۔ جبکو وہ مثل سفید اور آبادی این شہر بلندی کوہ است نہ درد امن
 ریشی کپڑے کے بنتی ہے۔ اس کے دوپٹ کوہ پس ہمین است وجہ تسمیہ (ابرکوه) کہ فارسیا
 ہوتے ہیں۔ و و فون کا کنارہ ایک دو صحر زیادت الف وصلی تر را کہ معنی علی است آبر
 سے ملا ہوا اور اندر خالی جس میں وہ اندر رکھ دیتی ہے (۲) کہ وہ اند چنانکہ بلفظ ابرگشت وک فی کین
 اور عرصہ مقررہ تک اس جالے کو سیتی ہے۔ (۱) اورکوه، گویند ہم درست است کہ فارسیان
 ابرکوه اصطلاح بقول صاحب برہان و بحر (۳) بابی عربی را بوا و بدل کنند چنانکہ آب را اورکوه
 بضم کاف نام شہریت از عراق عجم و چون ان
 شہر بر زمینی کہ در تہ آن کوہست واقع شدہ باشد
 نام موسوم ساختند و معرب آن ابرکوه است
 و در این زمان تعریب اشتهار دارد۔ صاحب
 رشیدی و سروری فرماید کہ (اورکوه) ہم نامند
 صاحب ناصری گوید و راست گوید کہ نہریت
 برکوه (و نہ در تہ کوہ) صاحب شمس فرماید کہ (۲) وہ ابرجو دورست
 کوہ، ہم نام دارد صاحب جامع نوشتہ کہ این را
 مثل پہاڑ کے نظر آئے (مذکر)۔

ابرکوه رنگ

استقال - باضافت

بقول صاحب انند بجهاله منظر العجائب یعنی ابر
سیاه است مؤلف گوید که همان (ابرطوروش)
که گذشت یعنی ابرسیاهی که مثل کوه بنظر آید از
افق (ارود) و بیکو ابرطوروش -

ابرکهن

اصطلاح - بقول صاحب بر

و بحر و جامع کبر ثلاث و ضم کاف و سکون نون
چیز نیست مانند مذکر مخروده و چون بر آب گذارد
آب را بخو کشد و اسفنج البحر همان است صفت
رشدی گوید که گیاهی که در دریا روید و از این اسفنج
گویند و بعضی گفته اند که جوانیت زیرا که خود را می
چون دست بدو کنند و هرگاه از دریا برآید و خشک
شود مانند پارچه نمد گردد و چون در آب اندازند
آب را برچیند صاحب ناصری به نقل بیان میکند
فرماید که در گریه بعضی بدن خود بدان شوند و از
چرب پاک سازند و بعضی گفته اند که کف دریا است
صاحب شمس بذکر این گوید که نیز ابرکهن هم گویند

صاحب انند و بهار هم ذکر این کرده صاحب
محیط بر لفظ اسفنج نوشته که نام این در عربی اسفنج
و فارسی ابرمرده و ابرکهن و بهندی تواباد
و بفرنگی اسپنج و آن جسم بحریست متخلل که بر روی
نگها کناره دریای شور پیدا شود و آب را
تشف می نماید گرم در اوّل و خشک در دوم و
گویند در سوم بهترین آن تازه - و در تحف
قوی تر و شدید تر است متخلل و محقق قروح
و جروح متخلل او را مملغنی و قاطع خون و التیام
دهنده زخمهاست و منافع کثیره دارد و این
مؤلف گوید که کهن یعنی پائینه باشد و سال
خور و تحقیق کاوش بجای خودش آید درین جا
صفت ابراست یعنی ابری که سالخورده است
و صفات تحقیق او باقی نیست کنایه باشد از
چیزیکه ذکرش مذکور شد و آن در بعضی صفات
مشابه ابراست اگر چه شباهت کامل ندارد
فاریان این را ابرمرده هم گویند و کسی آید

از نیکہ نقل و حرکت مثل ابرنادر و معاصرین عجم
 این را ابر مجازی ہم گویند لیکن ابر مجازی در بیمارون کو غسل کرانے کے عوض اسفنج کو گرم پانی
 کلام قدما یافتہ نشد بتحقیق با جسم بحری است میں بھگو کر اودن کا جسم صاف کرتے ہیں بقول
 کہ سبحان است آنانکہ این را حیوان گفته اند از امیربعض کا قول ہے کہ سمند کی تہ میں رہنے
 تحقیق کا رنگرفتہ اندکف دریا برنگہا جمع شدہ والے جانورون کا آشیانہ ہے جو انہیں کے
 از گنگی بدن صورت بمبدل میشود دیگر پیچ (ارو) جسم سے نکل چک کر مینا جاتا ہے (ذوق ۵)
 اسفنج بقول امیر اسپنج کا معرب ابر مردہ (ارو) کیا عجب رحمت باری سے کہ وقت باران میں
 میں متعل آپ ہی نے ابر مردہ پر فرمایا ہے کہ ابر مردہ سے بھی ہو قطرہ فشان آب زلال ہے
 (فارسی) دریا سے شور کے کنارے پہر و ق (اسیر ۵) جس دل میں سوز عشق نہیں ہو فسر
 کف کی مثل ایک چیز نرم اور دبیر ہوتی ہے ہے جو چشم اشک ریز نہیں ابر مردہ ہے
 جس میں برابر برابر زبور غسل کے چتے کی طرح ابر گر آب زندگی بارو مثل صاحبان
 گھربنے ہوتے ہیں پانی میں ڈال دینے سے پانی ہرگز ارشل خبید پر بخوری خزنہ و ارشال
 جذب کر لیتا ہے اور پھر ڈال دینے سے پانی گھاٹ فارسی ذکر این کردہ اندو از معنی محل استعمال سا
 ڈاکٹر لوگ اکثر زخم سے خون وغیرہ پوچھتے ہیں مولف گوید کہ فارسیان این مثل را برای
 اسکا استعمال کرتے ہیں چھاپہ خانوں میں جب کسی زندہ صلاحیت کاری نہ داشتہ باشد و
 پھر پر کاغذ ایک مرتبہ چھپ لیتا ہے تو پھر کو توقع آن کا کرکند واضح باد کہ این مثل از کلام
 اسی سے پوچھتے ہیں اور او بھی بہت سے مقبول سعدی است (ارو) صاحب محاورات

ہند فرماتے ہیں کہ (زمین شورسبل برنیا رو) اگرچہ	اردو نے کہا ہے کہ "کاغذ کی ناؤ نہیں بہتی۔"
فارسی ہے لیکن اردو میں متعل (یعنی ہادی) سے	یہ کہاوت بھی قریب قریب ایسے ہی مواقع پر
کبھی خیر کی امید نہیں ہوتی، لیکن میں کہتے ہیں کہ	کہی جاتی ہے۔ دکن کے کاغذکاروں کا قول
"شماؤ کی خضی سے خایہ نہیں ملتا۔" اس کا مطلب	ہے کہ پرمپوک سے بھوسا بھی نہیں ملتا۔
یہ ہے کہ جس طرح انگور کی پیل کاٹنے چھاٹے سے	ابر گردش اصطلاح - بہار گوید کہ از صفات
بار آور ہوتی ہے اس طرح شماؤ کا درخت	اسپ است و صاحب اندہ ہز بانش (میر مغری
اسکی کانٹ چھاٹ سے ثمرہ نہیں دیتا۔ چونکہ	۵) بادیت کوہ پیکر و کوہیت باد پای بنہ
خایہ غلامان انگور کی ایک قسم سیاہ کا نام ہے	برقیت ابر گردش و ابریت برق دار و موقوف
لہذا اس کہاوت میں خایہ کا لفظ انہیں معنوں	گوید کہ معنی لفظی این گردش ابر دارندہ یعنی حیرت
میں متعل ہوا ہے اور خضی سے کانٹ چھاٹ	کہ گردش ابر دار و بقاعدہ فارسی دو اسم جمع شدہ
مراد ہے۔ حاصل یہ ہے کہ جس درخت میں	افادہ معنی فاعلی کند و این صفت از برے اسپ
بار آوری کی صلاحیت نہیں ہے اسکی نسبت	نیست بلکہ (برق ابر گردش) کنایہ باشد از اسپ
بار آوری کی تدبیریں کرنا فضول ہے اور عام	کہ ذکرش بجای خودش آید۔ شک نیست کہ اس
معنوں میں یوں کہا جاوے گا کہ جو شخص جس کام	بہار است (اردو) دیکھو برق ابر گردش۔
کی صلاحیت نہیں رکھتا اس سے اس کام کی	(الف) ابر گریان (اصطلاح - مصدر
توقع کرنا محض حماقت ہے۔ ایسے ہی مواقع پر	(ب) ابر گریستن (اصطلاحی) (ب)
اس کہاوت کا استعمال ہے صاحب اشغال	مصدر است و (الف) اسم فاعل آن گریستن

(۱۱۶۶)

اصطلاح - باضافت	ابر بمعنی باریدن است و این کنایہ باشد الف
ابر - مراد ابر گوہر بار کمی آید کنایہ از ابر نیل	صائب (ع) ماتم و سورجہاں با یکدیگر تمنیعت است
(صائب ع) آید رحمت ز ابر گوہر افشان شود	خندہا چون برق دارد ابر گر یان در لباس و لب
نازل از راہ دہان پاک در شان صدف	ظہوری (ع) بیکسان را ماتی در کافیت و ابر
مخفی مباد کہ ابر نیان بارانی کہ باز و ہر قطرہ آن	خوابد بر فراہا گر گیت (ارو و) (الف) ابر باران
در صدف گوہر میشود از اینجا است کہ گوہر نشان	بقول امیر (فارسی اردو میں متصل) مذکر - برسنے
را بقاعدہ اسم فاعل ترکیبی بصفت او آوردند	والا یا برستا ہوا ابر (آتش ع) برق و شیار
(ارو و) ابر نیان بقول امیر (فارسی) اردو	کی فرقت میں ہوئے جب بیتاب و ابر باران
میں متصل - وہ ابر جو فصل ربیع میں نوروز سے	کی طرح رو کے کیا دل خالی و (ب) ابر کا پنا
چالیس دن قبل یا چالیس دن بعد برستا ہے	میر (ع) یا بادہ گلگون کی خاطر سے ہوس جائے
مشہور ہے کہ اس پانی کی بوند سیپ میں پڑ کر	یا ابر کوئی آئے یا تہ کے برس جائے
موتی بن جاتی ہے - اور بانس میں منسلوچن نظر	ابر گریم استعمال - باضافت ابر - گریم باشد کہ
(ع) ہماری چشم گر یان کی نہ پہنچا دُر نشان کو	فارسیان گریم را با ابر شبیہ دادہ اند کہ از ہر دو آ
اگر چہ ابر نیان نے گہریاری بہت سی کی و	می ریزد (ظہوری ع) و بنال محلی فلفلم بر گریم
اصطلاح - بافت	سیراب نالہ راز گوی جس ک شتم و دعنی ع
(ب) ابر گہر بار	بکہ شد ابر گریم آتش بار و تخم عیش از زمین ما
ابر - ابر نیان باشد	برگینخت (ارو و) ابر گریم اردو میں کہ سکتی

۱۱۶۷

که مرادف (ابرگوهر نشان) که گذشت یعنی گویند که اصل یا مینا کار کرده باشد از اصل کار و مینا کار چون ابرنسان بیارود هر قطره اش که در صدف افتد گویند جهان قاعده فارسیان که دو اسم صحیح گوهر میشود (صائب) (ب) (س) از تلخ روی دریا شده افاده معنی فاعلی کند گویند که سرخی در برابر بی نیاز صدف نکند با بر گهر بار لب فرا صدف سپید بوجه شفق پیدا شود نه در ابر سیاه و ابر سیاه (ارو) دیکهو ابرگوهر نشان پابرگوهر بار دارد ابرست که از زمین لفافه صله بعید باشد بخلاف مین که سکتے ہیں۔ ابر سیاه که قریب زمین آید و بیارود پس ابر سیاه عکس ابر لعل کار | اصطلاح - باضافت ابر بقول شفق نگیر و چنانکه ابر سپید و ظاهراست که ابر سپید بنا صاحب اند بخواه منظر العجائب ابری که مائل و ابر سرخ هم دیگر هیچ (ارو) ابر شفق گون اردو مینا بر سرخی شود و این آثار بناریدن ابر است دیگر که سکتے ہیں۔ اس ابر سپید کے لئے جبر شفق کا عکس ٹپا ہو کسی ذکر این نکرد و سندی پیش نشد مخفی مباد که اور ظاهرا ہے کہ ابر سپید زمین برتا۔ سیطرح مشهور که لعل کار از قبیل مینا کار است یعنی چیزی که بر او که ابر سرخ ہی۔

ابرمان خانه | اصطلاح - بقول صاحب شمس یعنی این جهان و خانه عاریتی اگر چه صاحب شمس صراحت حرف دوم نکرده است ولیکن از سلسله حروف همجایش می کشاید که مقصودش بای عربی است زیرا که این را بعد (ابر کهن) قبل (ابر مرده) آورده صاحب مؤید این را بیا می فارسی لایرمان خانه نوشته که مقصودش بیای معروف است که بجای خود آید بنجیال ما این مرکب است از لایرمان و خانه مان - بقول برهان یعنی مانند است پس خانه که مانند ابر است کنایه از جهان گذران باشد که همچو ابر می گذرد و قیام ندارد (ارو) جهان - بقول صاحب آصفه

<p>کے جاننے کے کہ افیون کا زیادہ استعمال زندگی کے لئے مضرت اس کی مقدار کو روز بروز بڑھانے میں اور انکی یہ حماقت صرف پنیک کے لطف و کہ فارسیان این مثل بانہا رخ و غرضی - خود غرضان می زند کہ بمقابلہ غرض خود بر نقصان دیگران اعتنا نمی کنند و نیز برای ناعاقبت اندیشان کہ بنظر طحی قائمہ قلیل را غریزہ زارند و نقصان عظیم کہ دروست بنیال نیارند (اردو) ”مردہ دوزخ میں جا یا بہشت میں اپنے حلوے مانڈے سے کام“ یہ کہاوت خود غرضوں کے لئے مستعمل ہے صفا آصفیہ نے لفظ مردہ پر اسکا ذکر کیا ہے صاحب امثال ہندی نے خفیف تغیر کے ساتھ لکھا ہے ”مردہ بہشت میں یا دوزخ میں حلوے مانڈے سے کام“ ناعاقبت اندیشوں کے لئے دکن میں کہتے ہیں ”جان جاے پنیک نہ جائے“ یہ افیونیون کا خیال ہے کہ وہ پنیک قائم رکھنے کو لئے جان کی پروا نہیں کرتے یعنی باوجود اس تا</p>	<p>ا برنجی ہندستان خانہ ویران گوشود مثل صاحبان خرمیہ و امثال فارسی و حسن ذکر این کردہ اندوز محمل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان این مثل بانہا رخ و غرضی - خود غرضان می زند کہ بمقابلہ غرض خود بر نقصان دیگران اعتنا نمی کنند و نیز برای ناعاقبت اندیشان کہ بنظر طحی قائمہ قلیل را غریزہ زارند و نقصان عظیم کہ دروست بنیال نیارند (اردو) ”مردہ دوزخ میں جا یا بہشت میں اپنے حلوے مانڈے سے کام“ یہ کہاوت خود غرضوں کے لئے مستعمل ہے صفا آصفیہ نے لفظ مردہ پر اسکا ذکر کیا ہے صاحب امثال ہندی نے خفیف تغیر کے ساتھ لکھا ہے ”مردہ بہشت میں یا دوزخ میں حلوے مانڈے سے کام“ ناعاقبت اندیشوں کے لئے دکن میں کہتے ہیں ”جان جاے پنیک نہ جائے“ یہ افیونیون کا خیال ہے کہ وہ پنیک قائم رکھنے کو لئے جان کی پروا نہیں کرتے یعنی باوجود اس تا</p>
<p>ابرن بفتح اول و سوم - بقول صاحب شمس نام دہی است از حد و درے دیگر کسی ذکر این نکرد و وجہ تسمیہ این متحقق نشد کہ از خصوصیات این مقام معاصرین بخبر اند بنیال ما اگر اسم مسی است مقامی باشد خنک و شاداب همچو آب - نون زائد بر آخر آوردند چنانکہ پاداش و پاداش وزیر با وزیران و ستو و ستون - صاحب ناصر در آرایش ششم دیباچہ کتاب بر حرف نون این قاعدہ را ذکر کردہ است (اردو) ابرن نواح رے سے ایک موضع کا نام (نذکر) ابرناک استعمال - بقول صاحب شمس بفتح اول مرادف برناک کہ جوان باشد و مشہور بی بی تازی است نہ فارسی - دیگر کسی ذکر این</p>	<p>ابرن بفتح اول و سوم - بقول صاحب شمس نام دہی است از حد و درے دیگر کسی ذکر این نکرد و وجہ تسمیہ این متحقق نشد کہ از خصوصیات این مقام معاصرین بخبر اند بنیال ما اگر اسم مسی است مقامی باشد خنک و شاداب همچو آب - نون زائد بر آخر آوردند چنانکہ پاداش و پاداش وزیر با وزیران و ستو و ستون - صاحب ناصر در آرایش ششم دیباچہ کتاب بر حرف نون این قاعدہ را ذکر کردہ است (اردو) ابرن نواح رے سے ایک موضع کا نام (نذکر) ابرناک استعمال - بقول صاحب شمس بفتح اول مرادف برناک کہ جوان باشد و مشہور بی بی تازی است نہ فارسی - دیگر کسی ذکر این</p>

نه کوخیال مابرناک مخفف ابرناک است که مقصوره
 و لیکن در پیری آنرا مقبره نه پندارند - همین باشد
 حذف شد و برنا همین مخفف ابرناک بحد ف
 وجه تسمیه بعضی بر آنند که ابر یعنی آغوش است
 باقی ماند صاحب برهان بر لفظ ناک گوید که بر وزن
 و صاحب آغوش استعاره باشد از جوان عمر که
 خاک لفظی است که بهجت بیان اتصاف موصوف
 آغوش جوانان من حیث گرمی نصیب شایسته
 بصفتی بر آخر کلمات می آورند - زیر که دلالت
 و بعضی بر آنند که ابرناک یعنی صاحب ابر کنایه از
 می کند بر دشمن چیز چون بلقطی ملحق شود همچو
 جوان است که ذریعہ سرسبزی عالم یعنی ذریعہ
 طربناک و غمناک و معنی آکوده و آغشته هم در الخ
 توالد و ناسل دارد (ارو و) جوان - بقول صاحب
 پس ابر که معنی دگر گذشته است بالفظ ناک جمع شد
 اصغیه - فارسی اردو میں متعل - نوعر - نوخیز -
 معنی (صاحب ذکر) پیدا کرد و استعاره کردند بر
 پٹھا - بالغ ہونے سے تیس برس تک کی عمر کا آدمی
 برنا و جوان - اگر چه پیران هم (صاحب ذکر) اند
 سیاناجیے "جوانوں کو چلا چلی بڑیا کو بیاہ کی پڑی"

ابرنجن | استعمال - بقول صاحب برهان بفتح جیم بر وزن برکندن حلقه باشد از طلا و نقره
 که زنان (۱) در دست و (۲) در پای کنند و آنچه در دست کنند (دست ابرنجن) و آنرا که در پای
 کنند (پای ابرنجن) هم خوانند - (ابرنجن) که گزشت مخفف همین است - صاحب رشیدی
 و شمس با اتفاق معنی برهان گوید که ابرنجن و اورنجن و اورنجن مرادف این است و این هر
 چهار لغت بحدف الف نیز آمده - صاحب جامع بذکر این باب ابرنجن گوید که دست برنجن است
 و پای برنجن که بحدف الف شهرت دارد - صاحب جهانگیری هم ذکر این کرده صاحب ناصری
 فرماید که چون دست را از سر انگشتان تا ساعد آرنج خوانند پس سبلی که در دست و آرنج آنگند

دست آرنج است و اصل این آرنج باشد و صاحب اند صراحت فرمید که مرکب است
 از آرنج و نون نسبت یارابطه - (این است صراحت ماخذ که محققین سلف یک برصدی کرده
 مؤلف گوید که این تحقیق ماخذ را تشریف نمی بخشد آرنج را بدین معنی بالف ممدوده کسی ذکر نکرد
 و نون نسبت و رابطهم بقاعده فارسیان یافته نشد ازین تحقیق هیچ برنکشود که آرنج چگونگی
 و تعلق آرنج باین که مذکور شد - پانچون چگونگی گفتند برای زیوریکه در پای کنند - باجندی که غور کردیم
 اصل این (آرنجین) است که بر (برنجین) الف وصلی آورده اند چنانکه فارسیان در آغاز کلمه
 می آرند که پرویز را (پرویز) کردند و بیداد را (بیداد) برنجین بر وزن تبرزین بقول برهان همین
 آمده و مای گویم که برلفظ برنج یا و نون نسبت زیاده کرده برنجین کردند چو سیمین و غیرین پس آرنجین
 بمعنی منسوب به برنج شد و این نام زیوریت که هر دانه آن از طلا یا نقره شکل برنج سازند که شایسته
 به دندان موش هم باشد ازینجاست که هندیان این را (چو هتین) گویند که ترجمه دندان موش
 است پس آن دانه را بعلاقه یکدیگر سلسل کنند و بر بند دست به بند و این مخصوص است از
 همین مقام که از آرنج تعلق ندارد این است حقیقت (آرنجین) که بالف وصلی بای موحده ساکن
 شد و بجذف الف (برنجین) بحال خود ماند و بجذف یای تختانی (برنجین) مخفف آن است و
 بزیادت الف وصلی برود (آرنجین) شد صاحبان لغت که این را بر وزن (برکنند) نوشته اند غلط
 کرده اند باید که کسبیم باشد که بعد حذف یا هم همان کسره جمیم باقی ماند و حقیقت لفظ مقاضی
 آنست که الف هم کسور باشد که کسره بای موحده حقیقی است و لیکن لب و لجه مقامی تبدیل
 حرکات می کند عیبی ندارد که الف جمیم را هم باتباع زبان مفتوح خوانیم و از حقیقت هم خبر

دایم بالجلہ (دست برنجین) همان زیور دست است کہ بالا مذکور شد و پانچمین مثل دست نچمین
 زیوریت برای پاکہ قدری گفت ترازد دست برنجین باشد و ہندیان در وضع آن تصرف
 کردہ اند (پانچمین) را در صوبہ مدراس دیدہ ایم کہ دنا طیان چھرمی لقب) در ہند آنرا برچول
 گویند وضع قدیم این شکل بر پنج را بکلفتی ظاہری کند ولیکن تصرف فخر عین حالا در ہند
 اصلی آن را باقی نہ داشت (اردو) (۱) پنچی یا گنگن یا چو ہے دتیان - صاحب آصفیہ نے
 (چو ہے دتی) پر فرمایا ہے کہ (توت) عورتوں کے ایک دستی زیور کا نام جس کے دانے چوچر
 کے دانتوں کے مشابہ ہوتے ہیں گنگن اور گنگن پر لکھا ہے کہ اسم مذکر - کر گہن سے مرکب ہاتھ کا
 زیور - دست برنجین ایک زیور کا نام جسے چو ہے دتیان کہتے ہیں (۲) پازیب بقول آصفیہ
 (فارسی) اردو میں متعل - پاؤں کے ایک زیور کا نام (انج) جس کے نیچے اہل ہند گنگرو کی ایک
 لڑی لگاتے ہیں اور اہل عجم مستطیل شکل میں نوکدار گنگرو مثل چانول کے بناتے ہیں جس میں آن
 نہیں ہوتی -

ابرنجین بقول صاحب برہان ورثیدی دیکھو ابرنجین -	
و جامع و ناصری ڈمس و جہانگیری بروزن ابرنوبہار استعمال - باضافت ابرمراد	
فرور دین - مراد ابرنجین کہ گذشت - بخمال ابرہار کہ گذشت (صائب ۵) می فتاح	
ماہل ہمین است و ابرنجین کہ گذشت مختلف ہر چہ می گیرم چو ابرنوبہار پنا من احسان باہما	
این صراحت ماخذ این برابر ابرنجین کردہ ایم و بہ تحقیق خلق احسان کردن است پنا (انوری ۵)	
ماکہ برابر ابرنجین گذشت بکسر اول باشد (اردو) آری عرق ابرنوبہاری پنا در کام صدف خوشگو	

(۱۵۳۷)

باشد (ارو) ابرہار (دیکھو ابر آذر)

ابر نو بہار ان استعمال - باضافت ابر

مرادف ابر بہار ان کہ گذشت - فرید علیہ ابر

نو بہار باشد چنانکہ صاب گوید (۵) چون

صدف لب پیش ابر نو بہار ان باز کن پکارو

را با گہر آنجا بر ابر می کشند (ارو) دیکھو ابرہار

ارو و مین ابر نو بہاری کا بھی استعمال ہے آتش

(۵) سب سے غنچہ ہے معمور جام گل لبر زینٹیک

رہی ہے شراب ابر نو بہاری سے

ابر نو روزی استعمال - باضافت ابر

ابری کہ منسوب بہ نور و زاست یعنی در نور و

آید (انوری ۵) باد شگیری نسیم آورد باز

جو یار ابر نو روزی علم بفرخت باز از کوہا

(ارو) ابر نو روزی کہہ سکتے ہیں (مذکر)

ابر نیسان استعمال - باضافت ابر

بقول صاحب بحر نام بارانی است کہ در

ہوائی سرمای بار و بصدف و رد صاحب

مؤید فرماید کہ اردہا و ماران دیگر را

زہر ہم - کذافی فرہنگ تو اس - وہم گوشت

کہ ابر بہار است زیر اچہ نیان مدت ماندن

آفتاب در برج حل است و در ہستعال نیز

ہمچنین و سواتی ہندی آنست صاحب شمس

عمر بانش - بہار بر معنی اول باتفاق مؤیدقا

(صاب ۵) تاک را سیراب کن ای ابر

نیسان در بہار قطرہ تا میتواند شد چر گوہر شوق

(انوری ۵) شلخ اقبال چو باغ از انبیا

باد سبز شخص بد خواہست چو برگ از بادوی ناز

نزار (ظہوری ۵) تا ظہوری را بنوا صی

برم پدیدہ چون ابر نیسان بر بخورد (ارو)

ابر نیسان - دیکھو ابر گوہر افشان -

ابر نیسانی استعمال - باضافت ابر - بیای

نسبت مرادف ابر نیسان کہ گذشت (ظہوری ۵)

ابر نیسانی کجا چشم خونبارم کجا او گہر بار و اگر من بچش

دیگر م (ارو) ابر نیسان - دیکھو ابر گوہر افشان

(۱۵۳۷)

(۱۵۳۷)

ابرو | بقول بهار - حاج و آبرو و ابروان جمع و این خلاف قیاس است مقصود بهار
 این است که بقاعده فارسیان جمع غیر ذوی الارواح بالف و نون شاذ باشد (۱) حسب
 سخن دان گوید که این را بر سر کت (بهره) گویند که حذف همزه و زیادت های مخلوطه التلفظ بعد
 بای پیوست و نمی فرماید که فارسیان (بهره) را (ابرو) کردند (۲) بخيال ما این مرکب است از
 ابرو و اونسبت فارسیان و اونسبت را بر آخر لفظ می آند چنانکه هند و وریشو پس ابر و چیز است
 که منسوب به ابر است یعنی چنانکه ابر بالای سر ما سایه کند همچنین ابر و بر مرکب سایه کرده است
 (۳) بعض معاصرین بر آنند که این (آب رو) بمعنی رونق رو بود و از کثرت استعمال محدود
 بمقصوره مبدل شده ابر و شد - ما گوئیم نمبر (۲) اقوی است - صاحب غیاث بر لفظ هند و
 گوید که و اونسبت برای ذوی العقول خصوصیت دارد ما گوئیم که این خصوصیت باعتبار محاوره
 مخصوص بالفظ هند و نه بذوی العقول متفتح القواعد فارسی هم و اونسبت را ذکر کرده است
 و گوید که چون هند و وریشو - نمی فرماید که خصوصیت این برای ذوی العقول است - (۴)
 بعض معاصرین گویند که اصلش (ابر رو) بود یعنی چیزی که بر رو باشد فارسیان بر را بمعنی علی
 برگشته اند - بکثرت استعمال با ساکن شد و یک رای مهمل حذف - ما عرض کنیم که بمقابله این هم
 نمبر (۲) اقوی تر است عجب است که صاحبان برهان و جامع و رشیدی و سمرودی و شمس و
 جهانگیری و ناصری و هفت و غیر هم لفظ (ابرو) را در مفردات ترک کرده اند اما در کلام متقدمین
 و متأخرین و نیز در رزمه معاصرین بسیار یافته میشود و شک نیست که این لغت فارسی زبان
 است - بالجله بقول بهار و اند صفات این (۱) بلند اقبال (۲) پرخین (۳) پر خم (۴)

پرمتاب (۵) تلخ (۶) دل آرای (۷) دلفریب (۸) دلکش (۹) دل کشای (۱۰) رسا (۱۱) زین
 (۱۲) سبکدست (۱۳) سرگردان (۱۴) سیه تاب (۱۵) شوخ (۱۶) عشوه ساز (۱۷) غمبین (۱۸)
 عیار پیشه (۱۹) کج (۲۰) کیاندار (۲۱) کمر بسته (۲۲) کینه توز (۲۳) گرگیر (۲۴) محرابی (۲۵)
 مشکین (۲۶) مشکین مثال و تشبیهات این (۲۷) بال شاهین (۲۸) بیت (۲۹) پل (۳۰)
 ترازو (۳۱) تیغ (۳۲) تیغ باز (۳۳) چوگان (۳۴) دزد (۳۵) دود (۳۶) حل آنبوسی -
 (۳۷) سایه بال جا (۳۸) سورۀ نون (۳۹) شاه بیت (۴۰) شاهین ترازو (۴۱) صقیل -
 (۴۲) طاق (۴۳) طاق شکسته (۴۴) طاق مردانه (۴۵) طغرا (۴۶) قبله (۴۷) قبله نما -
 (۴۸) قلم (۴۹) قوس (۵۰) کلید (۵۱) کمان (۵۲) کمان خانه (۵۳) کماندار (۵۴) کمان
 سیه توز (۵۵) گز (۵۶) ماه نور (۵۷) ماه یک شبه (۵۸) محراب (۵۹) محرابی (۶۰) مد (۶۱)
 مصرع (۶۲) مطلع (۶۳) مقرض (۶۴) ناخن (۶۵) نون (۶۶) نون قوسی (۶۷) نون
 و اژون (۶۸) هلال - (صائب ۱۵۸) گردن دار و سکتۀ چین بر چین پست ابروی تو چون
 مشهور نیست (حکیم زلالی ۱۵۹) پل بست بلند ابروش از دوری که نظاره ز آبش بگذرد و
 (طاطرا ۱۶۰) جز ابر و شونخ تو ندیدیم که عطار بی سنگ کشد و سمه در ابروی ترازو (صائب
 ۱۶۱) ابروی او ز رفت ز منظر مرا (دزیر تیغ زندگی آمد بمر مرا) (وله ۱۶۲) نیست ممکن
 برگرفتن دیده از رویش مرا (آده گر بر سر گذارد تیغ ابرویش مرا) (ملا جامی ۱۶۳) ایکه از
 شوخی کبف داری چو ابرو تیغ باز به سلم کن تا چراغ مدعا روشن شود (میر خسرو ۱۶۴) اشارت
 کن بابر و چو چوگانان که تا از سر دم چون گوی غلطان (انوری ۱۶۵) ز نخش چیست یکی

گوی بلورین از مشک و ابروش چسبید و چون گان سیه کرده بقار و (میرحی شیرازی ۱۳۵) اگر
 داری سواد این خشم زان ابروی و پیشانی و کتاب حسن و ربالای میل آبنوسی بین و (دانش
 ۱۳۵) سر نوشت خود توان خواند از خط پیشانی و (مذابرو شاه بیت مطلع انوار کسیت و (خان آرزو
 ۱۳۵) ز خون عاشقان ابروی آن شوخ و چو شاهین تر از و سرگران است و (نظیری ۱۳۵) و (دلاک
 که آینه کردنگ ترا نه که ام صیقل ابرو و دوزنگ ترا و (ظهوری ۱۳۵) همه جا قبله طاق ابرو
 روی هر سوزناز میرسد و (صاحب ۱۳۵) است زندانی پراز وشت بچشم عارفان و پیش طاق
 آن دو ابرو و قصر و ایوان بهشت و (خواجہ شیراز ۱۳۵) مطبوع تر ز نقش تو صورت ز بخت
 باز و طغرانیس و برکین مثال تو و (صاحب ۱۳۵) بی اشارت خم ابروی تو یک ساعت نیست
 قبله است شوخ تر از قبله عاقد است و (مفید لحنی ۱۳۵) قلم ابرو سخن ساز است و
 بهر عشاق نامه پرداز است و (ملا شیدای سرسندی ۱۳۵) کشاو کار و دم از کلید ابرو و
 مرا چون نگدلی زان و بان تنگ بود و (ظهوری ۱۳۵) بیا عشق سختی بهن میکن سینه جان را
 که حسن از ابرو او تیر شوخی در بمان دارد و (صاحب ۱۳۵) در کما خاند ابروی بلند قبالت و تیر
 بی خواست ز آغوش کمان می آید و (ظهوری ۱۳۵) ملک را بدل ز خنجا جا گرفت و کماندار بود
 چو مجر گرفت و (دانش ۱۳۵) همان شعر است که بر نمبر و گذشته - (غنی ۱۳۵) بود و مقرض
 او دل بسته نموده چشم به مقراض ابرو و (وله ۱۳۵) از آن روشک ناخن یافت ابرو و که
 بکشاید گره از جبهه خویش و (شفیع اثر ۱۳۵) اگر بر آسمان رفعت ماه نوز کیتالی و بنون توی
 ابروی یار من نمی آید و (ارو و) ابرو - بقول امیر (فارسی) اردو و من مستقل (مذکر) بھون -

(۱) آتش (۲) مار گیسو سے سوا قاتل وہ ابرو ہو گیا نہ میری ایند کو سرا پا ڈنک چھو ہو گیا نہ (برق)
 (۳) تافک اے ہر وش شہر و مہار ہو گیا نہ خال سے ابرو کے پر خم چاند مار ہو گیا نہ (بحر)
 (۴) کاکل نے اسکی مار اُتار کند سے نہ کہنیچے سر وہی ابرو و خمد ارہ گیا نہ آپ ہی نے فرمایا
 کہ ارباب دہلی نے موٹ بھی کہا ہے (ظفر) دیکھنا بھونچال سے بھجائے گا سارا جہاں
 اک ذرا ابرو اگر اس فتنہ گر کی ہل گئی نہ (میر حسن) اند نظر تہی ظالم کس پر جو آئینہ لے نہ
 کنگھی پہ ہاتھ پھیر ابرو سنوار دیکھی نہ

ابروان استعمال - بقول صاحب شمس پس اگر سنی (ابروان) مثل ابر باشد تشبہی ہے	بالفتح مرادف (ابران) کہ گذشت یعنی صبح و شام تو ان شد کہ ابر ہم مثل صبح و شام
و شام و دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این نکرد و مؤلف	سیاہ و سپید است (۳) و اگر آن را بفتح
گوید کہ (۱) اگر جمع ابرو - خلاف قیاس بالف	اول و سکون ثانی گیریم - بقول صاحب برہا
و نون آمدہ کہ بر لفظ (ابرو) گذشت و لیکن از	بلغت زند و پاژند یعنی مادر است پس (ابروان)
برای صبح و شام استعارہ کردن قابل غور است	بمعنی ابروی مادر باشد و مجازاً بمعنی ابروی میانہ
زیرا کہ تشبہ شام بیاہی ابرو جادارد و لیکن	توان گرفت کہ موی سیاہ و سپید ہر دو دارد
او با صبح غیر موزون (۲) صاحب برہان گوید	با صبح و شام تشبہش جادارد و بخمال تاوجہ نمبر (۳)
کہ و آن در فارسی بمعنی شبیہ و مانند و نظیر آمدہ	افوی است (ارو) و بکھو (ابران)

ابرو ابنور استعمال - بقول صاحب شمس - بفتح اول و ضم با می ابجد اہمیتی است کہ بدن
 گوشت مردم و جزآن بگیرند و عرب کلینان و ہند سند اسی خوانند - دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این

نگرد و بخیال ماشک نیست که صاحب شمس درین لفظ تسامح کرده است که آنبر و آنبور هر دو لغت را که حرف د و مش نون و حرف س و تم آن بابی موحده است بذیل ردیف الف بابا آورده (ابر و آنبور) که در تحقیق (آنبر) و (آنبور) بجایش کنیم که بهین معنی آمده است و آنچه صاحب شمس بابی دوم هر دو را یک لفظ خیال کرده غلط است (ار و و) و بکجو آنبر.

(الف) ابر و بلند کردن مصدر صلاحي (گوشه ابر و بلند کردن) پیدا است و از سند سوم	بقول بحر و بهار (۱) اشاره کردن با بر و فرماید که
(ب) ابر و بلند کردن هلال یعنی نمودن	از اهل زبان به تحقیق پیوسته و (۲) نمودار شدن
شدن آن پیدا میشود - ما از معاصرین عجم تحقیق کرده ایم که معنی اول برای ابر و بلند کردن	و آری این را مرادف (ابر و نمودن) گوید که نمی آید و با هر دو معانی بالا اتفاق دارد و اسناد متعدده
درست است - اگر چه سندش بدست نیامد و با معنی دوم ما را اتفاق نیست برای آن	پیش کند (جشی ۵) رسید و آن خم ابر و بلند کرد و گذشت به تو وضعی که به ابر و کند کرد و گذشت
اصطلاحی خاص بر حرف (ب) بیان کرده ایم که در آن لفظ هلال داخل باشد بجز ابر و بلند کردن	(سجرا کاشی ۵) در محلی که گوشه ابر و کند بلندند
یعنی دوم از نظر ما گذشت و نه معاصرین عجم تصدیق آن کنند (ار و و) (الف) (۱) ابر و	گیرم ز رشک و سیمه بر ابر و نهند هلال (طالاب آملی ۵) اینک بکاک ناطقه عید بخور ریت
هلا ما - بقول امیر ابی بختیش دنیا - ابر و س	که ابر و بلند کرده هلال معانیم مؤلف گوید که هر دو سند معنی اول متعلق باین مصدر صلاحي
دیده تو کتنه گل کتنه بهین	نباشد که از اول (خم ابر و بلند کردن) و از دوم اشاره کرنا - (زند ۵) دیکه تو کتنه گل کتنه بهین

تو ارون سے نہ تو ہلا بیٹھ کسی روز تو ابرو اپنا
 (وزیر) سر آنکھوں سے کرین سجدہ جدھر
 ابرو ہلائے وہ نہ جد کچھ گھرا اور اسلام سے مذہب
 ہمارا ہے (ب) چاند دکھائی دینا۔ ماہ نو
 یا ہلال مطلع پر نمودار ہونا۔

ابرو بہم در کشیدن (مصدر اصطلاحی) خفا ہونا۔

بقول صاحب بحر خشم گرفتار و بیدار کشیدن
 بہار گوید کہ این کنایہ باشد مؤلف عرض کند
 کہ ناراض شدن و اظہار نفرت کردن درین
 داخل است (شیخ سعدی) حرمت
 بود نان آن کس چشید کہ چون سفرہ ابرو بہم
 در کشید (اردو) ابرو میں بل ڈالنا۔ غصے
 ہونا۔ امیر نے ابرو میں بل پڑنا اور ابرو
 میں بل آنا کا ذکر کیا ہے۔ ناگ بھون چڑھانا
 بقول آصفیہ چین بچین ہونا۔ تیوری چڑھانا۔
 بہار ہنر باتش و این کنایہ باشد (سعدی)
 نفرت ظاہر کرنا۔ خفا ہونا۔ رنجیدہ ہونا کج
 (عاشق سے ناگ بھون نہ چڑھاؤ کتا۔

رو بہم درس عشق میں یہ الف بے پڑنے نہیں
 (جرات) ہمارے آنے سے تم ناگ
 بھون نہ روز چڑھاؤ نہ یہاں ہے بحر محبت
 کا بار بار چڑھاؤ نہ بھون تانا۔ بقول آصفیہ
 چین بابر و ہونا تیوری چڑھانا۔ ناراض ہونا
 ابرو پر چین کردن (مصدر اصطلاحی)
 بقول صاحب بحر مرادف ابرو بہم در کشیدن
 مؤلف گوید کہ این کنایہ باشد۔ (اردو)
 چین بچین ہونا۔ بقول صاحب آصفیہ ترش
 ہونا۔ تیوری چڑھانا۔ ناراض ہونا۔ تیوری
 پر بل ڈالنا۔ (دیکھو ابرو بہم در کشیدن)
 ابرو ترش کردن (مصدر اصطلاحی)
 بقول صاحب بحر مرادف ابرو بہم در کشیدن
 بہار ہنر باتش و این کنایہ باشد (سعدی)
 درین گوشہ نالان گنہگار پیو کہ فریاد عالم
 رس ای دستگیر نہ وزان نیمہ عابد سری پر غوغا

ترش کردہ بر فاسق ابرو ز دورہ (بابا فغانی) **ابر و تنک کردن** (مصدر اصطلاحی)

شدی خندان و بیرون آمدی ابرو ترش کردہ پتھا چاشنی با میچشانی تلخ کامان را (اردو) دیکھو ابرو ہم در کشیدن۔

ابر و تلخ کردن (مصدر اصطلاحی) ابرو تنک می کنند: سپاہ گران را سبک می کنند

صاحب بحر عجم مرادف (ابر و ہم در کشیدن) کسی ذکر این نکرد و سندی گیر نیامد مخفی مباد بہار و انند ہم ذکر این کردہ (اردو) ناز کرنا بقول آصفیہ اترانا - غرور کرنا - (تصویر)

کہ تلخ بمعنی ناگوار و نا ملائم نیز آمدہ پس درین مصدر حسرتین دل کی بر آئین دم سبل کیا کیا ناز کہ تلخ بمعنی ناگوار و نا ملائم گردن ابرو باشد یعنی (درشت کرتا تھا تراکت سے وہ قاتل کیا کیا) (آغا)

گردن ابرو (اردو) دیکھو ابرو ہم در کشیدن آگے تقدیر کے تدبیر کی کیا چلتی ہے عقل پر

ابر و تنک ساختن (مصدر اصطلاحی) ناز کیا کرتے ہیں نادان کیا کیا

بضم تاسی فوقانی و نون مرادف (ابر و تنک ابر و جنبان دن (مصدر اصطلاحی)

کردن) کہ می آید قدسی در تعریف کمان گوید صاحب بحر اشارہ کردن بہار گوید کہ (۱) اشارہ

(۲) چہ شد گر کمان سازد ابر و تنک پڑ بود گردن بابر و (۳) رضا دادن آنند ہمراش

تج نو لاد ہم ر و تنک پڑ و راستہ ہمین شعر را (مرزا طاهر وحید قزوینی) نہ ممکن است

ابر و تنک کردن آوردہ (اردو) دیکھو اگر جانان جا ابر و جنبانند کہ نتواند کشیدن ناز آن زور کمانش را پڑ صاحب آصفی ہمین مصدر تنک کردن۔

اور مرد کی بائیں اور عورت کی دہنی آنکھ پھڑکنے	ابرو جنبانیدن نوشتہ - یعنی ندارد کہ
جنبانیدن و جنبانیدن ہر دو کی است مابحث	جنبانیدن و جنبانیدن ہر دو کی است مابحث
تو صدمہ پہنچے مگر تجربہ کرنے والوں کا قول یہ	مفصل این بجایش کنیم (۱) (۲) ابرو ہلانا کہ تخصیص مرد اور عورت کی دہنی بائیں آنکھ
کی ٹھیک نہیں ہے بلکہ عورت ہو یا مرد با	و کھو ابرو بلند کردن (۲) اجازت دینا -
ابرو و جھیدن مصدر اصطلاحی - صائب	ابرو و جھیدن مصدر اصطلاحی - صائب
اس شگون کے کیسی دہنی آنکھ اچھی ہوتی ہے	اصفی ذکر این کردہ گوید کہ نوعی از تفاؤل است
اور بائیں بری اور کیسی بائیں آنکھ اچھی ہوتی	بہار و اند گوید کہ از عالم چشم جتن و لب جتن
اور دہنی بُری (بحر ۵) آہی اپنی بخش میں	و غیر آن نوعی از تفاؤل مؤلف گوید کہ مابعد
میں دیکھوں آج اُسے یہ بائیں آنکھ ٹکڑی	استمال این بنظر آمدہ از ان معلوم میشود کہ فارسیا
نیک فال مجھے (نصیر ۵) آنکھ جب پھڑکی	ازین تفاؤل بد گرفته اند (ابو طالب کلیم ۵)
ہے بائیں تب مجھے کہتا ہے وہ کچھ خوشی	میجہد ابروی موج و سپر چشم جاب نیست
دکھلائیگا یہ اضطراب رنگی (صبا ۵) تقدیر	خیر ایدل دگر در دیدہ طوفان میشود (اردو)
شکل ہجر کی تکتی ہے وصل میں نہ رہ کے تہا	آنکھ پھڑکنا - بقول امیر خوجو دپلک یا پوٹے
آنکھ پھڑکتی ہے وصل میں نہ	میں حرکت ہونا جس کے زائل کرنے کو پلک پر
ابرو چین داشتن مصدر اصطلاحی	منکا یا دھاگا رکھ لیتے ہیں - یہ رنج اور خوشی کا
بمعنی چین در ابرو آمدن و بودن است چنانکہ	ایک شگون ہے - کہتے ہیں کہ مرد کی دہنی اور
ظہوری گوید (۵) باز ابروی ناز چین ارڈ	عورت کی بائیں آنکھ پھڑکے تو کوئی جھپٹا ہوئے

<p>ف صاحب انند ذکر نمبر (۲) هر دو بقول هر دو ملز (۱) ابرو بهم در کشیدن که گذشت و سنده هر دو از ابو شکور (۲) اگر ابرو ش چین گیر و منرد چون روی من بیند که رخسارم پرا چین گشت چون رخسار منانه مولف گوید که ازین سند (رخسار پرا چین گشتن) پیدا است نه چین اسے ترک میرحم ابرو رخسارین آئے پگلا سندی گیر نیامد و معاصرین عجم تصدیق نمبر (۲) نمی کنند (ارو) چین حکین ہونا - ابرو میں بل پڑنا - ابرو میں بل آنا - دیکھو ابرو چین گشتن</p>	<p>بل پڑنا - ابرو میں بل آنا - ابرو میں چین آنا - بقول امیر توری چڑھنا - غصہ آنا (کیف ۵) آغاز خطین بھی ہو اکم غر و حسن پیکلا جو زلف یار سے ابرو میں بل پڑنا (۵) اسیرو (۵) ذرا بھی بل جو ابرو سے بت بے پیر میں آئے پیکر ٹوٹے کمان کی بل ابھی شمشیر میں آئے (۵) آتش (۵) (۱) ابرو چین گرفتن مصاد صطلاحی (۲) ابرو چین گشتن بہار ذکر نمبر (۱) پڑنا - ابرو میں بل آنا - دیکھو ابرو چین گشتن</p>
<p>ابرو بقول صاحب تنس بابای موقوف و رای مضموم و واو معروف (۱) سنبل باشد کہ آزاہندی چہر گویند و (۲) در بعضی از فنکما بعضی نیلو فرم قوم (انہی) صاحب سروری فرماید کہ بروزن محمود سنبل باشد و بہذیر آمدہ - ما ذکر آیین در الف ممدودہ (کر دہ ام) ماخذ این در اینجا مذکور شد بناء علیہ تلفاتی مافات می کنیم کہ (آب) در اینجا بعضی حقیقی است و رود بقول برہان معنی فرزند پس فریاد نیلو فرما کہ در آب متاودہ پیدا میشود (آب رود) معنی فرزند آب گفتند لب و لہجہ مقامی ممدودہ را مقصورہ کرد (ابرو شد) اند فی صورت بخیاں با معنی دوم اصل است و معنی اول مجاز کہ سنبل را ہم ابرو گفتند یا اینکہ اصل این معنی بروت بود کہ بقول</p>	

بهار ترجمه سبت است و بروت مشابه باشد بنیل - که خطاب را فارسیان به بنیل تشبیه داده اند
 (بهار بر بنیل خط ذکر این کرده) پس فارسیان بقاعده خود تا را بدل کردند همچو سبت و جب
 و قوت و تود (کذا فی الناصری) - و در آرایش ششم و بیاض (اندرین صورت بروت به برود
 مبدل شد - چون الف وصلی در ابتدای این آوردند و برود شد بضم اول - همین است وجه
 ضمه اول که ضمه بای موحده بالف وصلی دادند بالجمله آبرو یعنی بنیل ستاره باشد (ارو و) و بکھو
 آب روا -

<p>ابرو را کج کردن مصدر صطلحی بمعنی ذکر معنی دوم کند و ارسته باناصری اتفاق دارد چین چین شدن - مرادف ابرو چین کردن و سندش هم همان - بهار گوید که بمعنی (ابرو جنبانیدن) است چنانکه در سرگذشت وزیر خان لنگران است که گذشت شمس الدین محمد مبارک شاه مذکور ابرو را کج کرده - خدا بدند (سیتانی رباعی ۵) کان بالف ز بخش تو (ارو و) تیوری چڑ بانا - دیکھو (ابرو بجم کریم) پہلوی نہ نہ دی پیش تو لاف ناف آہو نہ نہ نہ</p>	<p>ابرو زدن مصدر صطلحی - بقول برهان و بجز جامع (۱) کنایه از اشاره کردن و (۲) رضا دادن صاحب جهانگیری و ناصری گوید که کنایه از رضا شدن و قبول اشاره کردن - صاحب رشیدی بر معنی دوم قانع صاحب شمس (ابرو زدن) و مصدر آن (ابرو زدن) هر دو را بیان کرده</p>
<p>ابرو زدن بقول صاحب برهان و سروری و پہلوی و ہفت قلم بمعنی (۱) اشاره کند و (۲) رضا دهد - صاحب مؤید بکر معنی دوم نیست معنی اول گوید که اشارت کند بابر و مؤلف گوید کہ</p>	

<p>مضارع ہاں مصدر (بروزدن) است کہ گذشت احتیاط در رای ما باعث نقصان است نہ شود وسند این ہاں بخاند کور و این شاعر تحقیق سلف کہ تحقیق پسندان در غلط بنیقند کہ استعمال مصدر است کہ با وجود ذکر مصدر از مشتقات آج صغیہ (ابرودن) صرف و صغیہ مضارع اوست را ذکر کنند کہ استعمال آن در سند یافتہ شود و این (ارود) دیکھو (ابرودن) یہ اوی کا مضارع ہے</p>	<p>ابروشن بفتح اول - و ستوم و پنجم - و نون در آخر بقول صاحب شش رواج و رونق دیگر کسی ذکر این نکرد بخمال ما این مرادف (آب روشن) است کہ در ممدودہ گذشت کہ آب بمعنی رونق است و روشن بمعنی واضح فارسیان (آب روشن) را بمعنی رونق و رواج استعمال کرده اند و لب و لہجہ مقامی ممدودہ را بمقصودہ بدل کرد - و اضافت را حذف - (ابروشن) شد (ارود) دیکھو (آب روشن)</p>
<p>ابروطاق استعمال - بقول صاحبہ و ہماگیری و رشیدی (۱) بمعنی خوش و خندان بحوالہ فرہنگ سکندر نامہ (۱) ابروی یکتا و روی مؤلف گوید کہ (۲) فراخ بفتح اول و دوم بی نظیر کہ طاق بقول برہان بمعنی محراب و یکتا بقول برہان بمعنی کشادہ است و معنی تحقیقی (ابرود) آمدہ مؤلف گوید کہ (۲) قلب اضافت طاق کسی کہ ابرویش پیوستہ نباشد بلکہ کشادہ ابر و نیز بمعنی ابرو یکہ همچو محراب است (ارود) باشد پس بمعنی اول کنایہ باشد کہ مرد خوش خندان (۱) یکتا اور بی مثل ابرو (۲) طاق ابروینی و رافراخی در ہر حصہ روی او ہویدا گردد (ارود) ابر و جوشل محراب کے ہے - (۱) خوش بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعمل ابر و فراخ اصطلاح - بقول صاحبہ بمعنی مسرور و بہنگمہ - بقول آصفیہ (ہندی) بمعنی</p>	<p>ابر و طاق استعمال - بقول صاحبہ و ہماگیری و رشیدی (۱) بمعنی خوش و خندان بحوالہ فرہنگ سکندر نامہ (۱) ابروی یکتا و روی مؤلف گوید کہ (۲) فراخ بفتح اول و دوم بی نظیر کہ طاق بقول برہان بمعنی محراب و یکتا بقول برہان بمعنی کشادہ است و معنی تحقیقی (ابرود) آمدہ مؤلف گوید کہ (۲) قلب اضافت طاق کسی کہ ابرویش پیوستہ نباشد بلکہ کشادہ ابر و نیز بمعنی ابرو یکہ همچو محراب است (ارود) باشد پس بمعنی اول کنایہ باشد کہ مرد خوش خندان (۱) یکتا اور بی مثل ابرو (۲) طاق ابروینی و رافراخی در ہر حصہ روی او ہویدا گردد (ارود) ابر و جوشل محراب کے ہے - (۱) خوش بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعمل ابر و فراخ اصطلاح - بقول صاحبہ بمعنی مسرور و بہنگمہ - بقول آصفیہ (ہندی) بمعنی</p>

<p>گوید کہ حاصل بیانش معنی ستوم است یعنی نگفتہ روزمرہ معاصرین عجم شنیدیم و معنی دوم کنایہ روئی و خوش خلقی سخن کردن (ناظم کیلانی ۱۵) نیست بلکہ حقیقی است کہ کشیدن بقول بہار بہ پیران این خانہ ابرو کشا دہ بروی جوانان و ل بمعنی نقش کردن ہم آمدہ (اردو) (۱) ابرو ہلانا او کشا دہ (نظامی ۱۵) شہ کاروان مجلس نہا بقول امیر ابرو سے اشارہ کرنا۔ (دیکھو ابرو بلند سران را طلب کرد و ابرو کشا دہ (اردو) (۱) کردن) آپ ہی نے ایسا کرنا) پرفریا یا ہے کہ خوش ہونا۔ (۲) اشارہ ابرو سے باتیں کرنا بمعنی اشارہ کرنا حکم دینا مستقل ہے (مومن ۳) خوش خلقی سے پیش آنا۔ امیر نے (اخلاق ۵) اگر کرے یا ذرا وہ مست ناز بہ طائف پرفریا ہے ۱۱ وہ ہر شخص کے ساتھ اخلاق سو میخانہ ہوں اہل حجاز بہ (۲) ابرو کی تصویر تارنا پیش آتے ہین ۱۱</p> <p>ابر و کشیدن (مصدر صلاحي) بقول بہار (۱) اشارہ ابرو کردن و (۲) نیز کنایہ از نقش کردن ابرو در ویش ہر دی خطاب با نقاب ابرو و کمان اصطلاح۔ بقول بہار داند گوید ۱۵) برچہ آسمان بدخوہ از قوس قزح از اسمای محبوب است و کمان ابرو نیز گویند کشیدی ابرو صاحب اند نسبت معنی اول گوید کہ ایسا کردن است و (۳) ابرو کشیدن بمعنی نمودار شدن و ذکر معنی دوم ہم کردہ ہو کہ معنی اول و ستوم را سندی نیافتیم و در مثل کمان دارندہ (صائب ۵) گرچہ از تیغ</p>	<p>گوید کہ حاصل بیانش معنی ستوم است یعنی نگفتہ روزمرہ معاصرین عجم شنیدیم و معنی دوم کنایہ روئی و خوش خلقی سخن کردن (ناظم کیلانی ۱۵) نیست بلکہ حقیقی است کہ کشیدن بقول بہار بہ پیران این خانہ ابرو کشا دہ بروی جوانان و ل بمعنی نقش کردن ہم آمدہ (اردو) (۱) ابرو ہلانا او کشا دہ (نظامی ۱۵) شہ کاروان مجلس نہا بقول امیر ابرو سے اشارہ کرنا۔ (دیکھو ابرو بلند سران را طلب کرد و ابرو کشا دہ (اردو) (۱) کردن) آپ ہی نے ایسا کرنا) پرفریا یا ہے کہ خوش ہونا۔ (۲) اشارہ ابرو سے باتیں کرنا بمعنی اشارہ کرنا حکم دینا مستقل ہے (مومن ۳) خوش خلقی سے پیش آنا۔ امیر نے (اخلاق ۵) اگر کرے یا ذرا وہ مست ناز بہ طائف پرفریا ہے ۱۱ وہ ہر شخص کے ساتھ اخلاق سو میخانہ ہوں اہل حجاز بہ (۲) ابرو کی تصویر تارنا پیش آتے ہین ۱۱</p> <p>ابر و کشیدن (مصدر صلاحي) بقول بہار (۱) اشارہ ابرو کردن و (۲) نیز کنایہ از نقش کردن ابرو در ویش ہر دی خطاب با نقاب ابرو و کمان اصطلاح۔ بقول بہار داند گوید ۱۵) برچہ آسمان بدخوہ از قوس قزح از اسمای محبوب است و کمان ابرو نیز گویند کشیدی ابرو صاحب اند نسبت معنی اول گوید کہ ایسا کردن است و (۳) ابرو کشیدن بمعنی نمودار شدن و ذکر معنی دوم ہم کردہ ہو کہ معنی اول و ستوم را سندی نیافتیم و در مثل کمان دارندہ (صائب ۵) گرچہ از تیغ</p>
--	--

نگاہش زہر قاتل می چکد نہ نیست امکان چشم
 ازان ابرو کمان برداشتن : (اردو) کمان ابرو
 ابرو کمان ریشوق کے لئے اردو میں کہہ سکتے
 ہیں (ظفر) کیا کمان ابرو نے اک تیر نظا
 مارا : جس کے گتے ہی جگر ہو گیا پارا پارا : اگر
 عام معنی مشوق سے مخصوص نہیں ہیں بلکہ ہر ایک
 خوبصورت کے لئے جس کے ابرو مثل کمان چہرے کے بال چٹے جاتے ہیں جس کو صاحب
 کے خمدار ہون (دبیر) رن میں ابرو کمان اصفیہ نے (بال چٹا) کے مصدر پر (موچنا) کہا
 کی آمد ہے : اصف غنیم جان کی آمد ہے :
 ابرو کن | اصطلاح - بفتح کاف عربی قبول فارسی سے لیا گیا ہے - بال اکھاڑنے کا کہنا
 صاحب اند بجا الہ فرنگ فرنگ موچنیہ باشد تک چوٹی - متقاش -
 مؤلف گوید کہ این خیریت از آہن کہ موی ابرو گرہ گشتن | (مصدر اصطلاحی) قبول
 عارض و رخ کہ بی موقع باشد ازان چہند - بہار مرادف ابرو کج کردن (محمد قلی سلیم)
 فارسیان اکثر ازمین کار گیرند برای ابرو کہ موی طاعتم نہ نیست همچون خدمت حسن قبول : از
 ابرو را از ہر دو جانب کندہ بشکل ہلال و قوسی سجودم ابرو و محراب می گرد گردہ : (اردو)
 باریک بگذارند پس (کن) امر است از (کنین) دیکھو ابرو ہم در کشیدن -
 و بقاعدہ فارسیان در اینجا اسم فاعل ترکیبی یعنی ابرو و نازک کردن | (مصدر اصطلاحی)

صفیہ

میں

ہے

پٹنے

کے

میں

ہیں

کہا

میں

ہے

تک

موی

میں

میں

میں

میں

میں

بقول بهار و صاحب بحر مراد ابر و تنک کردن
 که گذشت بهار گوید که ملا ابو البرکات منیر در ایر
 این بیت طالب آملی (۵) نکشود چنین زنای
 ماتم و هنوز پند صد نازخته و رخ ابروی انتعاش
 نوشته که "بعضی کج طبعان باین بیت از نازک
 ابر و نازک کرده بگردار ابروی خوبان ناز می کنند
 و از روی انتعاش کج می تشینند" و ملا مقیم
 حسینی در نشأت خود بهج شهاب الدین محمد
 شاه جهان بادشاه آورده که "از پهلوی بریت
 آفتاب ضمیرش ماه نو ابرو به چرخ نازک کنی"
 (۱۷۰) و بگوید ابر و تنک کردن -

ایروتن | بقول صاحب برهان بانون و تهای قرشت بر وزن پهلونکن برهان ژند و پانژ
 بمعنی مردن باشد که در مقابل رسیدن است - صاحب موارد و اندام برهان برهان مؤلف
 گوید که (۱) این مرکب است از ابرون و تن بر وزن کبسر اول مخفف بیرون فارسیان بقاعده
 خود الف و صلی در اول این آوردند و علامت مصدر رتن در آخر آورده که در نادر رتن
 شد درین صورت نون (ابرون) را ساکن باید گرفت پس (ابروتن) بمعنی بیرون شدن
 و مجازاً بمعنی بیرون شدن جان از تن بمعنی مردن باشد و (۲) برون بفتح اول و تشدید ثانی بقول
 برهان ملقب ژند و پانژند گویند پس باشد که پیشاپیش گله براه رود - الف و صلی در اول

زیاده کرده نقل تشدید را دفع کردند آبرون شد و علامت مصداق در آخر آو آوردند آبروتون
شد یعنی رفتن گو سپندی پیش گله پس عجبی نیست که صاحبان زند و پاژند آنرا مجازاً بمعنی مردن
گرفتند زیرا که شخصی که بمیرد او گو سپندی را مانند گله زندگان را راه نماید که آخر همین است راه شامهم
و الله اعلم - (ارو) مرنا -

<p>آبر و نمودن (مصدر اصطلاحی) بقول کرده است (مولانا سانی) میکنم از دل وارسته مرادف آبر و بلند کردن یعنی (۱) نمودارند برون آبر و بلال خویش را به سحر سحر امیدهم و (۲) اشارت کردن - صاحب بحر همزانش به آغزال خویش را به (ارو) بلال آبرو - اردو هم ذکر این کرده و سند با آورده (حافظ شیراز) مین مشوق کو که سکت هین -</p>	<p>آبر و نمودن (مصدر اصطلاحی) بقول کرده است (مولانا سانی) میکنم از دل وارسته مرادف آبر و بلند کردن یعنی (۱) نمودارند برون آبر و بلال خویش را به سحر سحر امیدهم و (۲) اشارت کردن - صاحب بحر همزانش به آغزال خویش را به (ارو) بلال آبرو - اردو هم ذکر این کرده و سند با آورده (حافظ شیراز) مین مشوق کو که سکت هین -</p>
<p>(۳) بلالی شد تخم زین عم که با طغرائی شکنیش چه باشد مه که بناید ز طاق آسمان آبر و پند (ارو) والله هر وی (۴) آبر و بنما که جان دهم جان بی بسطه سلیم گردان پند (ارو) و بگو آبر و بلند کردن آبر و بلال استعمال - بقول بهار از اسما محبوب است و بلال آبر و نیز گویند مؤلف گویند که از قبیل (آبر و کمان) که گذشت یعنی کسی که آبر و وی او شل بلال باشد و درنده آبر و شل بقاعده فارسی و او انهم جمع شده افاده معنی غلبه آبر و وی که در قوس کامل باشد همچو بلال و آبر و</p>	<p>(۳) بلالی شد تخم زین عم که با طغرائی شکنیش چه باشد مه که بناید ز طاق آسمان آبر و پند (ارو) والله هر وی (۴) آبر و بنما که جان دهم جان بی بسطه سلیم گردان پند (ارو) و بگو آبر و بلند کردن آبر و بلال استعمال - بقول بهار از اسما محبوب است و بلال آبر و نیز گویند مؤلف گویند که از قبیل (آبر و کمان) که گذشت یعنی کسی که آبر و وی او شل بلال باشد و درنده آبر و شل بقاعده فارسی و او انهم جمع شده افاده معنی غلبه آبر و وی که در قوس کامل باشد همچو بلال و آبر و</p>

در از چیزی دیگر است کہ بجای خودش آید۔ (ذوق ۵) کیا کہون اس ابرو پیوستہ کے
(اردو) قوسی ابرو کی تعریف میں ابرو بنی^{بنند} دل بس میں ہے؟ ایک طعمہ مچھلیان دو
کہہ سکتے ہیں۔ کشمکش آپس میں ہے؟

(الف) ابروی پیوستہ استعمال۔ ابروی ترش (اصطلاح) بقول بہار
(ب) ابروی پیوستہ بقول بہار

مقابل ابروی کشادہ صاحب اندہم ذکر^{کن} غضب و عتاب باشد۔ مرادف ابروی تلخ
کردہ (میر خسرو ۵) دل نہم در طاق و جانرا سندی پیش نشہ فارسیان تلخ ابرو گفته اند
قبلہ سازم روی او چون نظر در طاق آن ابرو^{کے} ولیکن ترش ابرو از نظر مانگد شست البته بر پیش
پیوستہ اقدام؟ (صائب ۵) ای آنکھ کردن آمدہ کہ گذشت۔ (اردو) بل پڑی ہوئی
دل در ابرو پیوستہ بستہ؟ غافل مشو کہ در تہ طائی^{توری} کہہ سکتے ہیں۔ ذوق نے ترش ابرو
شکستہ؟ (ولہ ۵) در دیدہ در آن ابرو پیوستہ بھی باندھا ہے (۵) ہم تو سنتے تھے سدا
نظر کن؟ زہار ازین دزد کہ بستہ حذر کن؟ (اردو) کل حموض بار دہ ذوق ہوتا ہے وہ کیون
ابروی پیوستہ۔ بقول امیر تیمی^{تی} بھوین وہ بھوین ہو کے ترش ابرو گرم؟

جو ایک دوسری سے ملی ہوں ہندوستان ابروی تلخ (اصطلاح) بقول بہار
میں خوبصورت سمجھی جاتی ہیں (ناسخ ۵) ابروی ترش است کہ گذشت صاحب اند
مصرع اول کو ہے یہ مصرع ثانی سے ربطاً ہم ذکر این کردہ ہر دو از سناکت فارسیا
بیت جو میری ہے مثل ابرو پیوستہ ہے؟ (تلخ ابرو) بمعنی ترش رو و بیدماغ آورده ام

پس ابروی تلخ توان گفت معاصرین ازین انکار بیشتر زنجی خار اشود و معنی دیگر کنایتہ نیست
ندارند (ارو) دیکھو ابرو سے ترش - کہ سخت دلان ہم بر خرابی حالش بگریند (ارو)

ابروی تنگ | استعمال - بقول صاحب
اندر مداف ابروی پیوستہ و بہار گوید کہ متفا

ابروی کشادہ ہر دو از کلام نظامی سند آرد
ہمارے معنوں کے لحاظ سے اس کا ترجمہ وہ

(۵) چنان آرش چین در ابروی تنگ
بھون جو دراز نہ ہو بلکہ کوتاہ - اور بد نما ہو -

کہ در چین بگرید برو خارہ سنگ بہ مؤلف گو
بجالت تقییم صفت (کوتاہ ابرو) کہ سکتے ہیں -

کہ این سند متعلق بابروی تنگ نیست اگر سندی
ابروی زال زر | اصطلاح - باضافت

دگر برای این گیر آید کہ نیامد ان صورت ابرو
زال - بقول صاحب برہان و بحر ورشیدی و

تنگ ابروی باشد کہ کاملًا بر حدہ چشم نباشد بلکہ
جامع و مؤید و شمس و بہار کنایہ از ماہ نو باشد کہ

مختصر و کوتاہ باشد کہ خیلی بد نما و علامت بد صورتی
بحر بی ہلال گویند صاحب جہاگیری در دستور

است و درین شعر نظامی تنگ متعلق است از
اول خاتمہ کتاب با برہان اتفاق دارد صاحب

آوردن چین یعنی شاعر گوید کہ من باعث آن شوم
ناصری گوید کہ این کنایہ باشد زیر کہ ابروی نما

گہ گرہ در ابرویش افتد و سخت افتد یعنی بول و
سفید بود مؤلف گوید کہ چین قدر بلکہ زر را

رنج سخت رسانم و او سخت مشتعل و خشمگین
زال قرار دادہ ابرویش را کنایہ کردند از ہلال

سازم کہ سنگ خار ا یعنی سنگ سخت ہم بر گوید کہ نوعی تابندگی ہم دروست چنانکہ حکیم خاقانی
ازینکہ گرہ تنگ یعنی گرہ سخت ابرویش در سختی
و صفت ہلال عید الفطر گرفتہ (۵) عید

ہمایون فگر کسمیر غ زرین پر نگر پڑا بروی زلال زر	زرین (برو) کسی است کہ بروی مائل بزردی دار
نگر بالائی کہ سار آمدہ (۵) ماہ نو برو	(اردو) بھورے برو - بروے زرین بھی
زلال زر و شب رنگ خضاب خوش خضاب کہ سکتے ہیں - (مذکر)	
از پی بروی زرا نیختہ اندہ (اردو) ہلال	ابرویی سیہ تاب استعمال - برو نیکیا
بقول آصفیہ (عربی) اردو میں مثل - مذکر ماہ	باشد سیہ تاب صفت ابروست - بہار بر لفظ
پہلی رات کا چاند (ناخ) یہ رنگ سینہ	ابرو بذیل صفاتش ذکر این کردہ (مرا مفرط)
خراشی بین اب ہے ناخن کا پتہ کہ جیسے سرخ شفق	(۵) دو شمشیر اندر یک قبضہ بروی سیہ
مین ہلال رہتا ہے پڑ -	تابش پتہ کہ ہر دم سیدہ آن تند خوار زہر چشم
ابرویی زرین اصطلاح - بقول حسنا	آبش پڑ (اردو) کالی بھون کو ابرو سیہ
بحر و چراغ ابرو بروی زرد رنگ مانند ابرو کہ سکتے ہیں (موت)	
فرنگیان (سعید اشرف) اگرچہ چشم شوخ	ابرویی شام اصطلاح - بقول حسنا
زرین ابروم باشد کہ پودہ از گاہش عشوہ پاک	بحر ماہ نو باشد - بہار از ظہوری سندی آوردہ
لاجوردی خوشنماست ہاضمی مباد کہ موی کسی	(۵) نہ ماہ نو است و نہ ابرو بروی شام پتہ کہ
کہ سیاہ نباشد مائل بزردی - پچو زرمی تابد چون بر سر سہ دہ بار عام پڑ (خواجہ کرمانی)	(۵)
و این قسم مردم دانا کہ بود چشم باشند و این رائل	بر آرنده تنج صبح از نیام پکشانیدہ چین ز
ولایت داخل حسن کردہ اند بر خلاف اہل	ابرویی شام پڑ (اردو) دیکھو ابروے زلال
کہ موی و مردمک سیاہ را برین تر جج سیدہ ہند	ابروے شام ہلال کے لئے اردو میں کہ سکتے

<p>نوشت - دیگر کسی ذکر این نکرد و مرادف ^{بگفت} است که در ممدوده گذشت - (اردو) ^{بگفت} ابروی طاق استعمال - بقول تبار</p>	<p>ابروی شوخ استعمال - ابرویک شونخی از وظا هر شود از ناز و کرشمه که شوخ صفت ابروست بهما ر ذکر ابروی شوخ بصف ابر و کرده</p>
<p>ابرویکه دپیست و خوبی خم اورا طاق توان گفت (یعنی ابرویک شل طاق خم گرفته یا از بند در خوبی جفت یعنی نظیر نداشته باشد) میخسرو (طرب کرد خاقان آفاق را) گره باز کرد ابروی طاق را (اردو) طاق ابرو که سکتے</p>	<p>که گذشت (طغراس) بزار ابروی شوخ تو ندیدیم که عطار پی بی سنگ کشد و سمه در ابرو ترا زو (اردو) ابروی شوخ که سکتے این اس ابرو کے لئے جس سے شوخی - ناز و کرشمه ظاہر ہو -</p>
<p>ابروی ضم اصطلاح - بفتح صاد هاء و نون بین (یکتا ابرو - لاثانی ابرو بلحاظ معنی آخر) ابروی عرق آلود اصطلاح - بهار ذکر این بر لفظ ابرو کرده گوید که ملا مفید بخامه افشان تشبیه کرده و سنده این را حواله دهد بر افشان (افشان) و برخامه افشان از مفید یعنی سندی بخامه افشان آورده و موند (اردو) تا شد ز عرق ابرو او افشان تشبیه کرده گوید که این سلفظی نیست بلکه معنوی است و از خامه افشان موقلمی مراد</p>	<p>ابروی ضم اصطلاح - بفتح صاد هاء و نون بقول صاحب التذکره فرنگ فرنگ نام گیا هیست آتر ابرو دم گیا گویند بسبب مشابہت بیج آن بصورت مردم و بر بی بیروج خوانند صاحب محیط بر مردم گیا گوید که بیروج الصتم است که بیج لغاه بری و شاه بیرک و سنگ شکن باشد بشکل دو انسان که روبروی یکدیگر گذاشته اند عجبی نیست که (روبروی ضم) قلب اضافت (صنم روبروی) را صاحب انند (ابروی ضم)</p>

<p>کہ آنرا در رنگ یا آب طلا و نقرہ تر کردہ بر کاغذ در میان فصل ہو۔</p>	<p>انسان کنند (۱) ابروی عرق آلود کی</p>
<p>اصطلاح - بقول صاحب</p>	<p>تشبیه خامہ افشان سے ہو سکتی ہے۔ خامہ</p>
<p>بجر - ماہ نو - بہار گوید کہ این کنایہ باشد سلطان</p>	<p>افشان سے وہ موقوف مراد ہے جسکو کسی رنگ</p>
<p>ساجی (۵) داشت ابروی فلک بالا چشم</p>	<p>یا آب طلا و نقرہ میں ڈبو کر کاغذ پر افشان کرتے</p>
<p>آفتاب چشم و ابروی فلک سازیر و بالا ویدہ</p>	<p>اصطلاح (۱) بقول صاحب</p>
<p>اند (۱) ابروی ہلال - مذکر - دیکھو ابرو سے</p>	<p>بجز خوش و خندان روی دیگر کسی ذکر این نکند</p>
<p>زال زر - اردو میں کنایتہ ہلال کو ابروی فلک</p>	<p>مؤلف گوید کہ بخیال اصل این (ابر و فراخ) کہہ سکتے ہیں۔</p>
<p>اصطلاح - بقول بہار</p>	<p>است کہ گذشت بمعنی ابر و فراخ دارندہ کنایہ</p>
<p>ابروی کشیدہ</p>	<p>باشد از خوش و خندان و یابی زائد بر آبر و زیا</p>
<p>عبارت از ابروی در از بر قیاس قد کشیدہ کہ</p>	<p>کردہ (ابروی فراخ) کردند (۲) اگر یا راعض</p>
<p>بمعنی قد دراز مستعمل میشود (ابو طالب کلیم)</p>	<p>اضافت گیریم فراخ صفت ابروی شود بمعنی</p>
<p>سامان و در بانی لطف است و مہربانی بینی</p>	<p>ابر و یکہ فراخ و کشادہ است - الحاصل معنی</p>
<p>چشم نیم مست بینی ابر و کشیدہ (صاحب)</p>	<p>متعلق بقاعدہ فارسی است کہ وہ اہم جمع شدہ</p>
<p>ابر و کشیدہ و قرہ شوخ و نگہ رسانہ نادک بلند</p>	<p>افادہ معنی فاعلی کند (۱) ابرو (۱) دیکھو ابرو</p>
<p>دست بلند و کمان بلند (ہلالی ہمدانی)</p>	<p>فراخ (۲) ابروی کشادہ - ابروی پیوستہ کا</p>
<p>در حسن و و چیز است بلای دل و دیدہ چشم</p>	<p>مقابل بینی کھلی ہوئی بھوین - وہ ابر و جن کے</p>
<p>سیہ و گوشہ ابروی کشیدہ (۱) ابرو (۱) لپی بھوین</p>	

(۱۵۵۹)

ابرو - گره داشتن | مصدر اصطلاحی - بحرو بهار بر و نیکه نشان جوانمردی از ان نمایا

مراد فدا بر و چین داشتن) که گذشت (ظهوری) باشد - خان آرزو گوید که این لفظ بغیر از اعضا

۵) این گره ها که ابروت دارد و پنهان همه در کما یا بر و تنها مستعمل نشود مثلاً چشم مردانه - یا

ما بکار مبر (ارو) و بکھو ابر و چین داشتن مرغان مردانه - و و ارسته فرماید که منع اطلاق

ابروی گره زده | (مصدر اصطلاحی) لفظ مردانه بجز ابر و بر اعضا می دیگر غربت دارد

بقول اندونامصری کنایه از قهر و غضب و بد زیرا که در اشعار فصحا بیا آمده دشانی محکوم

خونی و آنرا گره پیشانی نیز گویند - مؤلف گوید ۵) فرزند ار غربت همچو مردان سر نمی تابانند

که ابر و گره زدن) مصدر این است مرادف مگر در عرصه طاق ابروی مردانه می یا بجم (۵) و

(ابر و چین داشتن) که گذشت و این مفعول ۵) که زیاده خم ابروی مردانه او و در ابریم کان

آنست - (ارو) بل پژی هوئی تیوری - کار تو لای تی بی دشانی محکوم ۵) اگر دشمن کشد

ساغر و گرد و دست و بطاق ابروی مردانه اوست گره دار ابرو -

(۱۵۶۰)

ابروی ماه عید | اصطلاح - بافت مؤلف گویند که ابروی مردانه ابروی کلفت

ماه کنایه باشد از هلال چنانکه صاب گوید - و عریض را گویند که موی بسیار و دراز دارد -

۵) در سرمستی بود ابروی ماه عید تنج و معاصرین عجم تصدیق این می کنند و همین را

بر سرم شمشیر خون ریز است ابر و در خفا نشان جوان مردی دانند و قیافه دانان فرنگ

(ارو) هلال - مذکر - و بکھو ابروی زلال زر - گویند کسی که ابروی کلفت و پراز مو و موی

ابروی مردانه | اصطلاح - بقول صفا و دراز دارد و جوانمرد باشد ولیکن کم فراست -

(اردو) گھنی بھون۔

ابروی مشکین مثال

اصطلاح۔ ابرو

و محبوب الامثال ذکر این کرده از معنی و محل

استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان

مش را بجای زیند کہ مقصود نشان از اظهار

و فرق اصل و نقل باشد۔ گویند کہ اصل صل

است و نقل نقل۔ نقل با اصل برابر نمی شود۔

ہلال را اگر چه ابر و گویند و نیلگوئی فلک را باو

تشبیه دهند مگر آن نہ ابر و ست و نہ این و سمہ

و از سمہ آسمان برابر وی ہلال خضاب نمیشود

(اردو) دکن میں کہتے ہیں (۱) "کاغذ کی

ماو پار نہ تارے" (۲) "ہوائی گھوڑا منزل نہ پہنچا گئے"

(۳) "ہوائی باتیں گوز شتر کے برابر" مقصد یہ

نقلی چیزیں اصل کا مقابلہ نہیں کر سکتیں۔

باشد سیاہ و معاصرین عجم گویند کہ موی باریک

دارد کہ من حیث المجموع بچو رنگ سیاہ نظر

آید۔ بہار در صفات لفظا ابر و ذکر این کرده

از معنی ساکت (خواجہ شیراز) مطبوع تر

از نقش تو صورت نہ بست بازہ طفرانویں ابر

مشکین مثال تو (اردو) وہ بھون جس کے

بال باریک ہوں۔ اور پیدت مجموعی دیکھنے

میں سیاہی کا نقش معلوم ہو۔

ابروی ہلال بو سمہ آسمان خبر نشود (مثل)

صاحبان خزینۃ الامثال و احسن و امثال فارسی

ابره | بقول صاحب برہان و جامع (۱) بفتح اول و سکون ثانی روی کلاہ و روی قباو

امثال آن و (۲) بضم اول و فتح ثانی ہو برہ را گویند و آن پرندہ ایست کہ جباری و تبرکی

تعذری خوانند و (۳) کبسر اول میوہ نورس و نوبادہ باشد صاحب فرنگ فدائی نسبت معنی

اول گوید کہ ہر جامہ کہ دو لا باشد لای بالائی را ابرہ ولای زیرین را آستر گویند۔ صاحب

رشیدی و جہانگیری بر معنی اول و دوم قانع۔ صاحب جہانگیری نسبت معنی دوم صراحت کند

که این جانوری است که گوشت آن بغایت نازک و لذیذ باشد و آنرا چرز و چال نیز خوانند صاحب رشیدی گوید که چرز و توبره هم نام است - صاحب مویده و شمس صرف معنی اول را بیان کرده و صاحب سروری بذکر معنی اول و دوم اسناد هم پیش کرده (مولانا امیدی سلم) گوید که آن قاقم صد پاره که وی داشت بدوش پاره آبی ابرش شده امر و زبدل (ظهوری ۵) روزیکه باز قهر تو پروازی کند (۵) در چنگ او عقاب فلک همچو ابره است (۵) صاحب ناصری نسبت معنی اول صراحت فرماید که آنچه در زیر ابره زنند آستر است و آنچه بالای آستر باشد آبره چنانکه حکیم عصری گوید (۵) عاضش را جامه پوشیدست نیکوئی و فروز جائه کش ابره از مشک است و زاتش آستر طرفه باشد مشک پیوسته با تش سال و ماه و و استشی کو مشک را هرگز نه سوز و طرفه تر و نسبت معنی دوم نوشته که دقتی که این جانور را با چرخ و باز شکار کنند چنان فاصله بر بال چرخ زند که سریش و ارپر و بالش بچسبد و او بگریزد - اکثر اهل تحقیق صراحت کرده اند که (اوره) مراد (ابره) باشد صاحب غیاث بذکر معنی اول از ماخذ این خبر و ده که این ماخذ از ابر است که معنی تبه و ترجمه آن علی باشد بالف زائده و های نسبت - چون توالی حرکات و فارسی ثقیل بود لهذا از آبره حرف ثانی را بجهت تخفیف ساکن کردند - مؤلف گوید که از برای معنی اول ما را با صاحب غیاث اتفاق است برای معنی دوم این قدر صراحت کنیم که جانور چرز را بدین وجه آبره نام نهادند که او در وقت شکارش بر بال و پر چرخ که صیاد اوست از فاصله خود فی اشل ابره قاع می کند و بال و پرش را آستر گردانند چنانکه ذکر حادثش در بیان صاحب ناصری گذشت یعنی این صیدی است که بر صیاد خود غالب آید

و برای معنی سوم عرض میشود کہ میوه نورس بر شاخ وخت ہم میچو آبرہ بر آستر باشد و ماخوذ از آبر
 بمعنی علی کہ الف وصلی و را قول و ہای نسبت در آخرش آورده آبرہ نام نہادند یا چیزی است
 کہ منسوب بابر است یعنی میچو آبر کہ بالای زمین است میوه نورس ہم بالای شاخ واقع شدہ
 مخفی مباد کہ آبر بمعنی ذکر ہم آمدہ چنانکہ گذشت و میوه نورس خیز نیست کہ تخم نبات از د قاع
 میشود کہ ذریعہ کاشت نبات است چنانکہ ذکر ذریعہ توالد و ناسل - پس عجبی نیست کہ فارسیا
 بزیا دت ہای ہمز میوه نورس را آبرہ نام نہادند و اللہ اعلم - اختلاف حرکات الف و بابی
 موحده باعتبار ہر یک معنی کہ در آغاز بیان مذکور شد متعلق است از لب و لہجہ و کثرت استعمال
 (۱) (۲) (۳) آبرہ بقول امیر - مذکر - آپ فرماتے ہیں کہ اس لفظ کی نسبت و خیال میں ایک
 یہ کہ سنسکرت کے لفظ ابرک سے بگڑ کر بنا ہے جس کے معنی ڈھانکنے والا ہیں - دوسرے
 یہ کہ فارسی کے لفظ ابر سے بنا ہے اور الف اس میں زائد اور ہای نسبت ہے ثقل کے
 سبب سے حرف ثانی کو ساکن کر دیا - استرکی ضد دہرے یار وئی دار کپڑے کی اوپر والی تہ
 (جان صاحب ۵) اے جان مارے جاڑے کے مہرن ہے کانپتی آبرہ شفق کالاؤ
 رضائی کے واسطے (تسلیم ۵) کیا خوب ہے خون میں قباے برنگی آبرہ نہ بارتن سے
 نہ استرو بال دوش (۲) صاحب مؤید نے چتر پر لکھا ہے کہ یہ پرندے کا نام ہے جسکو تہر خا
 کہتے ہیں اور صاحب آصفیہ نے سہر خاب پر لکھا ہے کہ چکو ا جسکو فارسی میں خرچال بھی
 کہتے ہیں - برہان نے خرچال پر فرمایا ہے کہ جس ہو برہ سے ایک پرند کا نام ہے جسکو تہر
 بھی کہتے ہیں اور ترکی میں تو قدری زناخ (۵) شام سے تا صبح دیتے ہو مجھے رنج فراق

کیا رہا اب آدمی میں فرق اور سرخاب میں (۳) نوباوہ بقول صاحب اصفیہ (فارسی)
اردو میں مستعمل - مذکر نیا میوہ - صاحب رسالہ تذکیر و تانیث نے نورس کا بھی ذکر کیا ہے
بذکر - معنی تازہ پھل -

ابراہیم | بقول صاحب برہان بروزن شفق فام معنی (۱) طبیعت باشد و (۲) گوئی کہ
نام فرشتہ است کہ تدبیر کنندہ عالم است و (۳) نام پیغمبری ہم - صاحب جامع بذکر ہر
معانی نسبت معنی سوم گوید کہ گویا ابراہیم باشد (یعنی ابراہیم - مراد ابراہیم) مؤلف
گوید کہ آبر باز دیاد الف وصلی در ابتدا یعنی بر است کہ ترجمہ علی است و ہم در عربی بقول
صاحب صرح معنی قصد کردن و ہم فاعل آن یعنی قصد کنندہ ہیں چیزیکہ بر قصد کنندہ قاف
است طبیعت است خیال ما این لفظ مرکب رند و پاژند باشد کہ یک کلمہ زبان خود را با
عربی زبان مرکب کردہ ساختہ اند این است حقیقت معنی اول و معنی دوم و سوم مجازات
کہ فرشتہ تدبیر عالم و پیغمبری را ہم ابراہیم گفتند و رای این چیزی دیگر خیال مانمی آید و اللہ اعلم
(اردو) (۱) طبیعت - بقول صاحب اصفیہ (عربی) (اردو میں مستعمل) مونث - فرج - شرت
خاصیت - اصل - فطرت - خمیر (۲) ابراہیم - بقول فارسیان ایک فرشتہ کا نام جس سے
تدبیر عالم متعلق ہے (۳) ابراہیم - پیغمبر ابراہیم علیہ السلام کا نام -

ابره خرج کردن | استعمال - بجا آوردن (اردو) ابرہ صرف کرنا - کام میں لانا -
ابره باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) زکوة بخاند فقیر ابرہفتہ بار | اصطلاح - باضافہ بقول ہذا
است تشریف پنجم ابرہ بجای آستر خرج پنہ | ابر عالم گیر است مؤلف گوید کہ ابری کہ ہفتہ

کجا پیش متصل بارد و محیط باشد. عالم گیر شری شرط (جنفره) از برای گیر کردن بچو برهفته بار نکه و صحر
 نیست که در و مبالغه بسیار است صاحب اند را بمان خود را بدریا باز زن ب (ارو) جهری قبول
 گوید که این مراد ابر عالم گیر است ما را ازین تفاهت صفتیه کم کم یا گاتا بارش و مینه جو کلی اور کرد
 نیست وجه اختلاف بر ابر عالم گیر نوشته ایم (صحن) کے بغیر آهسته آهسته متواتر برست :-

ا برهه | بقول صاحب برهان و هفت بفتح اول و ثالث و رابع (۱) نام پرندہ است بیا
 حقیر و (۲) نام سر کرده اصحاب فیل هم هست - گویند وقتی که نجراب کردن مکہ معظمہ می آمد
 در راه بچشم وصل شد و هر که قبر آزما میبیدی اختیار سنگ بر آن قبر می زند و (۳) نام شخصی
 که کلیسائی در صناعا ساخته بود - صاحب شمس و مؤید بر معنی سوم قانع صاحب اند در هر سه
 معنی بابرهان اتفاق دارد و صراحت کند که این لغت فارسی است مؤلف گوید که اجا
 بیان محققین نسبت معنی اول خلجانی پیدا کند بخيال ما بمعنی اول همان پرندہ باشد که ذکرش بر
 (ا بره) گذشت که هائی دوم و درین زائد است که اثری بر معنی نکند - فارسیان هائی زائد را برسم
 و فضل هر دو آن چون گفت و گفته و جام و جامه و خان و خانه صاحب صراح بر ماده
 بره و برهته ذکر ابره کرده گوید که یکی از ملوک یمن و هو ابو کیوم صاحب افضل و نیز بقول ضا
 صراح ابره بن الحارث و ابره بن الصبح و پادشاه دیگر بود پس معنی دوم و سوم این لغت
 عرب یافته میشوند و فرس و معنی اول هم عجیب نیست که پرندہ کوچکی را که بر صاحب افضل سنگ انداخت
 (چنانکه ذکرش در سورہ الم تری موجود است) فارسیان ابره نام نهاده باشند استعاره غیر
 ازین ماخذ این لغت نمی آید - (ارو) (۱) ایک بہت چھوٹے پرندے کا نام ابرہہ ہے ہائی

راے میں غالباً یہ ابابیل ہے۔ فارسیوں نے استعارۃً اسکو ابرہہ کہا۔ یا وہی پرندہ جس کا ذکر (ابرہہ) کے دوسرے نمبر پر ہوا ہے۔ فارسیوں نے (ابرہہ) پر ایک (ہے) اور بڑھادی (۲) صفا فیل کے سر گردہ کا نام ابرہہ ہے۔ (۳) ایک اور شخص کا نام ابرہہ ہے جس نے صنفا میں ایک کلبا بنایا تھا۔ ہماری راے میں (ابرہہ) عربی زبان کا لفظ ہے صاحب صراح نے اس کا ذکر کیا ہے ابرہیمیہ بقول صاحب برہان مخفف ابرہیمیہ و آن نوعی از آتش باشد کہ باخورہ پرند و مقوی و مفرح دست و گویند این لغت عربی نیست (انتہی) صاحب انند یا بران متحقق و صاحب ہفت قلزم بذکر این فرماید کہ بعضی برآند کہ این لغت عربی است موقوف گوید کہ وجہ تسمیہ جز این نباشد کہ موجود این قسم آتش ابرہیم نام باشد و بقول صاحب قاموس ابرہیمیہ نام قریہ ایست در واسط و عربان این را صفت قریہ قرار دادہ (قریہ ابرہیمیہ) فو باشد و تائی تائیت در آخر بتا بت قریہ آورند کہ ہم تائیت است۔ پس عجبی نیست کہ ہمیں نام برای قسم خاص ناخورش مقرر کردہ باشد کہ موجود و مقرر آن ابرہیم نام حکمی باشد از قبیل (آتش خلیل) کہ گذشت و بعد نیست کہ در زبان عرب این را (طعمہ ابرہیمیہ) کہتہ باشند بزیا دت تائی تائیت و فارسیان یہاں ابرہیمیہ در فارسی کہتہ باشند بہ تبدیل تا۔ ہا چنانکہ قاعدہ ایشانست یا ناخورش باشد مروج در قریہ مذکور و اللہ اعلم۔ (اردو) ایک خاص غذا کا نام ابرہیمیہ ہے (موت)

ابری | چیز کیہ منسوب با بر است و کاغذی کنند چنانکہ صاب گوید (۵) غلط بکاغذی را گویند کہ بران از او ان متعدد شکلے پچو ابر قائم کنند دیدہ و ران پشرد بسکہ فلک ابرہای

احسان را (دولہ ۵) دیدہ تر کاغذ ابری شد
 از خشکی مرا چمنان گرد و ننگین دل فشارم
 می دہد پناہ معاصرین عجم در روز مرہ خود این را
 بدون لفظ کاغذ ہم استعمال کنند و مراد از کاغذ
 ابری گیرند مثلاً گویند (بر جلد این کتاب ابری
 نصب کنید) (ارو ۱۰) ابری - بقول امیر البر
 کی طرف منسوب ایک قسم کا کاغذ ہے جس پر
 طرح طرح کے رنگ ہوتے ہیں تشبیہاً اسکو
 ابر سے نسبت دیتے ہیں اور کتابوں کی جلدوں
 پر چمڑے یا کپڑے کی جگہ لگاتے ہیں (انشا کہیں
 کی جوین ۵) قتل پرانے کی جو بے صبری
 بن گیا صفحہ کاغذ ابری نہ
 ابریشم | بقول صاحب برہان و ہفت
 قلم بفتح و ضم شین نقطہ دار (۱) معروفست
 گویند مقرض کردہ آن در معاجین قوت باہ
 وہ و بدن را فرو کند و پوشیدن لباس آن
 شیش پیدا نکند (۲) بقولش تار ساز را نیز
 بطریق کنایہ ابریشم گویند و بجای حرف ثانی
 فایم آمدہ است کہ ابریشم باشد و آریستہ بر
 معروف قناعت کردہ و تار ساز را مرادف
 آن گفتہ - بہار گوید کہ پس فگندہ کرم پیلہ با
 و بدون ہمزہ نیز آمدہ و مجازاً تار ساز ہا کہ جزمہ
 نوازند صاحب رشیدی بذیل استعارات
 این را بتار ساز مخصوص کردہ صاحب جہانگیر
 در دستور اول خاتمہ کتاب بر معنی دوم از
 حکیم فردوسی سند آورده (۵) سمن عارضاً
 پیش خسرو پای پد آواز ابریشم و بانگ نای
 (ظہوری ۵) ملائم نغمہ کر مطرب گرد و ن طبع
 داری پد بعد زنجیر توان بست برابریشم سازش
 صاحب مؤید گوید کہ ہمان ابریشم و بریشم و بضم
 شین ہم آمدہ صاحب ناصری در مفردات
 نسبت معنی اول گوید کہ بقول صاحب تحفہ
 بکسر اول و ثالث و فتح شین مراد از ان پیلہ
 ایست کہ کرم ابریشم از سوراخ نکر دہ و بیرون

نیامده باشد و در خانه کتاب بذیل استعارات عاج و دایم از بر شیم گفتند و فرماید که اگر چه ملاوتی
 ذکر این کرده تصدیق معنی دوم کند سندش بر این یزدی و معلم بفتح لام را قافیه (بر شیم) کرده است
 است که مذکور شد صاحب شمس گوید که فارسی و لیکن از عالم اختلاف توجیه شمرده اند (انتی)
 است و بالکسر گنگ شدن و گنگ گردانیدن مای گوئیم که در تحقیق ماخذ که بر (بر شیم) گذشت
 نقد الحجب چه طریق بیان است که فهم ما از فهمین ذکر کرده ایم که شتم بقول برهان بفتح بمعنی پریشان
 این مصدر قاصر - با حقیقت ابر شیم را بر (بر شیم) است و با همین معنی این را جزو (بر شیم) قرار
 نوشته ایم و از ماخذش همد را نجا کشی کرده ایم که داده ایم پس از متقدمین کسانی که (بر شیم) یا
 مرکب است از (بر) و (شیم) بمعنی ابر پریشان (بر شیم) را قافیه گم کرده باشند نزدشان ابر شیم
 مجازاً بمعنی پاره ابر عجب نیست که ترکان اخلاضضم شین باشند اندرین صورت ماخذین آبرو
 ابر یعنی کسره را را بقاعده خود بیای تخیانی ظاهر شتم است شتم را فارسیان مخفف شوم گرفته اند
 کرده باشند و فارسیان آنرا باظهار یا و تلفظ و شوم لغت عربی است بمعنی بدفالی (کنانی)
 (بر شیم) خوانند - وجه تسمیه بمعنی دوم آنکه پیشین (بر شیم) و فارسیان بمعنی نحوس استعمال کنند و بدفالی
 آرمای ساز از ابر شیم می ساختند - بنا بر علیه مجاز هم پس (بر شیم) انخوس است که در ظاهر
 آرمای ساز را بر شیم گفتند - صاحب از افعاله شکل ابر است و آبی ندارد و نی بار و وجه از
 فرماید که ابر شیم بفتح شین گرفتن خط است زیرا که یای تخیانی میان رای جمله و شین مجمله همان است
 نظمی (بر شیم) را بضمه شین با (گم) قافیه که بالا مذکور شد (نظامی) اگر آینه کو بار
 کرده (س) بسامرغ را که چمن گم کنند پختن مردم کشد و گهی شتم کشد که بر شیم کشد: (اردو)

اصطلاح - بقول صاحب ابریشم زر	(۱) دیکھو (ابریشم) (۲) تار بقول آصفیہ (فارسی)
انند بھوالہ فرنگ فرنگ بفتح زای مجہد و سکون رای مہلہ کنایہ از ستارگان باشد صاحب شس گوید کہ تارہای ستارہا مؤلف رانی الجملہ با صاحب شس اتفاق است زیرا کہ ابریشم مجازاً	اردو میں متعل - مذکر - تاگا - لوہے یا تیل سے اور جست وغیرہ کا لمبا اور گول ڈورا (الخ) پس معنی دوم کا ترجمہ - ساز کا تار -
ابریشم تاب معنی تار ساز بجای خودش گذشت و تار کی کہ از جست و برج و آہن وغیرہ سازند اکثر اسم فاعل ترکیبی تاب ابریشم دارندہ (یعنی ۵) مذمتی ہست کہ دارم بیمار خراب تاب ریشہ جان مہ ابریشم تاب (اردو) ابریشم کوچ قلاب میں ڈالیں ابریشم تاب اردو میں کہ سکتی ہیں (صفت) جیسی جہات	ابریشم تاب ابریشم تاب (اردو) ابریشم کوچ قلاب میں ڈالیں ابریشم تاب اردو میں کہ سکتی ہیں (صفت) جیسی جہات
ابریشم زردن معنی تار زدن و ساز نوختن است (حافظ شیراز) سوزنے کا ملع ہو یا کثرت استعمال سے خود بخود پگھلتے ہوں -	ابریشم زردن ابریشم زردن (اردو) تار یا ساز کے پگھلنے اور پھیلنے کا جتن سوزنے کا ملع ہو یا کثرت استعمال سے خود بخود پگھلتے ہوں -
اصطلاح - بقول صاحب بحر مطرب و نوازندہ سازندہ (ابریشم زن) بخد ف	ابریشم زن ابریشم زن (اردو) ستار بجانا - ساز بجانا -

<p>اصطلاح - صاحب رہنمای ابرشیم کشی سہولت سبحوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ چاک بفتح کاف گوید کہ معنی صاف کردن برشیم است مقصودش جز این نباشد کہ این حاصل بمصدر ابرشیم کشیدن است ولیکن ابرشیم کشیدن را کہ می آید مقتدین بدین معنی استعمال نکرده اند داین استعمال معاصرین عجم است (ارو و) برشیم صاف کرنا حاصل بالمصدر</p>	<p>الف بر (برشیم زدن) می آید - صاحب انندیم ذکر این کرده مؤلف گوید کہ این اسم فاعل ترکیبی ابرشیم زدن است کہ گذشت (ارو و) ساز بجانوالا - ستار بجانوالا - (مذکر) ابرشیم ساز استعمال - باضافت ابرشیم قبولی بہار (۱) - تار ساز کہ معنی دوم لفظ ابرشیم متعلق باین است (سیح کاشی ۵) تن سودائی من در خم آن موی کلفت نگشتہ باریک کہ ابرشیم سازش کردم پمؤلف گوید کہ اگر بدون اضافت</p>
<p>ابرشیم کشیدن مصدر اصطلاحی - بفتح کاف عربی بقول بہار و انند (۱) کنایہ از بار کردن ابرشیم خواہ بکرایہ خواہ بی کرایہ - سندی کہ از نظامی بدست آمدہ دران استعمال برشیم چند الف است عیبی ندارد (نظامی ۵) اگر اندہ کو بار مردم کشہ بگہی شتم کشد کہ برشیم کشہ (۲) معاصرین عجم این را بمعنی صاف کردن ابرشیم استعمال کنند کہ ذکرش بر (ابرشیم کشی) گذشت (ارو و ۱۸) ابرشیم کا بوجھ اٹھانا - ابرشیم ڈھونامہ</p>	<p>خونیم (۲) بمعنی ابرشیم گر باشد کہ درست کنندہ و سازندہ تار ساز است و این اسم فاعل ترکیبی (ارو و ۱) ساز کا تار (مذکر) (۲) اسکو دکن میں تانت گر کہتے ہیں صاحب آصفیہ نے تار کش پر لکھا ہے کہ سونے چاندی کے تار کو جنتری میں کھینچ کر لمبا کرنے والا - اس موقع کے لئے سونے چاندی کی تخصیص مقصود نہیں ہے اسلئے ابرشیم ساز کا ترجمہ تار بنانے والا ہے</p>

<p>۲) ریشم صاف گرنا۔ ابریشم گر استعمال - بقول بہار آنکہ ابریشم بازار دینی سازندہ و درست کنندہ تار سازان بگذر طبیب کر پی تفریح دل پس است سندی کہ پیش کردہ است متعلق بہ ریشم گر است عیبی ندارد (میر خسرو) پروردہ ز ابریشم و از موطنا بپا گاہ ریشم گر و گہ موی تاب بزارد و بکھو ابریشم ساز کے دوسرے معنی۔ قیچی سے ریزہ ریزہ کرتے ہیں۔</p>	<p>فارسیان تبرکب فارسی (ابریشم ریزہ ریزہ کر دہ) رابریشم مقرص گفتہ اند (مخلص کاشی ۵) بگذر طبیب کر پی تفریح دل پس است ابریشم مقرص خط بتان مرا (اردو) کترا ہوا ابریشم۔ ریزہ ریزہ کیا ہوا ابریشم (ننگ) معجون میں شریک کرنے کے لئے ریشم خام کو قیچی سے ریزہ ریزہ کرتے ہیں۔</p>
<p>ابریشم مقرص استعمال - باضافہ ابریشم فرہنگ زریخی جامی ایچہ از ابریشم ساخته باشند بقاعدہ فارسی یا ی نسبت کافی بود ہای زائد کہ در آخر این داخل شد حقیقت این چنان معلوم می شود کہ در کلام عرب بصفہ چیز ی کہ موٹ باشد ابریشمہ تبای تانیش آورده باشند و فارسیان بلا لحاظ تانیش موصوف ابریشمہ را در فارسی استعمال کردند (اردو) ریشمی - یا ابریشمی - ریشم کا۔</p>	<p>ابریشم مقرص استعمال - باضافہ ابریشم فرہنگ زریخی جامی ایچہ از ابریشم ساخته باشند بقاعدہ فارسی یا ی نسبت کافی بود ہای زائد کہ در آخر این داخل شد حقیقت این چنان معلوم می شود کہ در کلام عرب بصفہ چیز ی کہ موٹ باشد ابریشمہ تبای تانیش آورده باشند و فارسیان بلا لحاظ تانیش موصوف ابریشمہ را در فارسی استعمال کردند (اردو) ریشمی - یا ابریشمی - ریشم کا۔</p>
<p>ابریشم مقرص استعمال - این مرکب است از ہر دو لفظ عربی زبان تبرکب عربی و مخلص</p>	<p>ابریشم مقرص استعمال - این مرکب است از ہر دو لفظ عربی زبان تبرکب عربی و مخلص</p>

عجم این را بمعنی خاص استعمال می کنند- ابریق بقول صاحب سوا السبیل معرب آبریز است
 بمعنی آبدستان (که در محدوده گذشت) مؤلف گوید که اگر ابریق را بقولش معرب (آبریز)
 گیریم معنی سوم آبریز باشد (که گذشت) یعنی ظرفیکه وقت غسل آب بدان بر سر ریزند و قهوه
 بقول صاحب محیط بصری خمر غلیظ را گویند و الحال با اصطلاح عوام مراد از شمر درختی است
 که درین وحش و تباویه بهمرسد که آنرا (برنج) نامند و بر لفظ آن صراحت فرید کرده که این را
 در آب گرم جوش داده عرق آن استعمال کنند (انج) پس معنی حقیقی (ابریق قهوه) ظریفی باشد
 که استعمال قهوه بوسیله آن کنند و در روزمره معاصرین عجم این همان است که آنرا (سماور) هم گویند
 تحقیق سماور بجای خودش کنیم صاحب بول چال فارسی (ابریق قهوه) را نوشته بمقابله آن
 اشارت کند که سماور است و بس مؤلف گوید که این آله ایست مفید و مختصر که در تان
 مقامیت مخصوص از برای آتش زغال و پائیش مناذ کشیده از برای دخول هوا در آتش و بالا
 آن فی میان تهی چوبی بلند تخت بمقام آتش تا گرمی و شعله آتش بوسیله آن بالا بر آید یعنی هوا
 از مناذ زیرین داخل میشود آتش را مشتعل کرده از بالای این تهی بلند خارج می شود و اطراف تمام
 آتش جای آب است که از مدت آتش گرم میشود برای دخول و خروج آب در و دو مناذ
 خاص که بست و کشاد آن بدست است پس ابریق قهوه را به سیئت مجموعی که ذکرش بالا گذشت
 بقدمتو سوا یا کوچک- از مس و غیر ذلک درست کنند و برای استعمال عرق چای و قهوه از این
 آله حرارت کار گیرند بعضی چای و قهوه را توی آب گرم این اندازند و بعضی آب گرم این توی خود
 دیگر گرفته چای و قهوه در وریزند معاصرین ما این آله حرارت را بقدمتو بزرگ درست کرده در حمام

هم قائم کنند تا آب گرم آسان و تبخیر بدست آید بالجمله (ابریق القهوه) اگرچه لفظاً برای قهوه مخصوص است ولیکن استعمال آن برای چای هم می شود و این نام از برای کوچک و متوسط است آنچه در قهوه ساخته می شود آنرا (ابریق القهوه) نمی گویند بلکه - سما و قهوه نام دارد (ارو) سما و زمین چای و قهوه نوشی کے لئے پانی گرم کیا جاتا ہے - (مذکر)

ازبقاد | اصطلاح - بفتح اول و دوّم و سکون زای محجه همان آبرقاد است که به رای معلّم گذشت - صاحب برهان هم در آنجا ذکر این هم کرده است - اگر قبولش این را برای بهتر مکتب باشد از (ز) و (قباد) جز - بقول برهان بفتح اول و سکون ثانی رسم و آئین و مخفف بزم که مجلس عیش و مهمانیت و زمین و پشت بکند و قباد نام پادشاهی پس فارسیان در آغاز لفظ بز بقاعده خود الف وصلی آورده از کرد و ذ و اضافت آن بسوی قباد و بفکّ اضافت (ازبقاد) نام شهری که قباد آبادش کرد - (ارو) ازبقاد ایک شهر کا نام ہے جس کو شاہ قباد نے آباد کیا - **ابسان** | بقول صاحب شمس بوزن و معنی افسان - دیگر کسی ذکر این نکرد تعریف و تحقیق افسان

بجای خود آید - صاحب نامری در آرایش ششم از دیباچه کتاب گوید که بای عربی و فارسی چنانکه با و او بدل شود چون آب و آو همچنان بفاهم بدل شود چون زبان و زلفان پس خیال ما بسان اصل است و افسان مبتدل آن - صاحب برهان این را بابی فارسی آورده و پستان بدیعنی آب دادن باغ و زراعت پس مجازاً بمعنی عام بلا تخصیص زراعت هم توان گرفت اندرین صورت پسان امر باشد و حاصل بالمصدر از پستانیدن و عجیبی نیست که فارسیان الف وصلی را در ابتدای این آورده (اپسان) کردند و نگوی رانام نهادند که بجار و و شمشر و امثال آن

آب دہنی کا رد و تشریح وغیرہ راہبان تیر کنند۔ لب و لہجہ مقامی و استعمال فرس بای فارسی را با عربی بدل کرده باشد یا علمای عرب در عجم بای فارسی را بای عربی خواند نہ چنانکہ (پسا) را کہ نام شہری بای فارسی است تبا بای عربی ہم خوانند و (فسا) بفاء معرب آنست (کذا فی البرہان) بعض معاصرین گویند کہ اصل این (آبرسان) بود از کثرت استعمال مداوّل و رای مہملہ باقی نہان اہسان شد مخفی مباد کہ فسانیدن بقول برہان بمعنی مالیدن و بقول موار د بمعنی تیز کردن آمد پس شک نیست کہ پسانیدن ہم لجاجا معنی کہ بالا مذکور شد مجازاً بہمین معنی باشد یا فسانیدن مبتدل پسانیدن است و فسان و پسان حاصل بالمصدر و اسم ننگ خاص کردہ باشند و عجیبی نیست کہ پسانیدن بای عربی ہم مصدری باشد (متروک التصریف) بہ ہمین معنی زیرا کہ صاحب برہان بر لفظ (س) گوید کہ امر بر قطع کردن یعنی قطع کن۔ پس نام سنگی کہ زنگ از شمشیر و کار و قطع کند و تیزیش بپذیراید و صاف و پاکش کند و آب دہد از ہمین مصدر وضع کردہ باشند یعنی بر صیغہ امر کہ (س) است الف و نون فاعلی زیادہ کردہ (ہسان) کرد نہ چنانکہ جوی را جویان و گوی را گویان و الف وصلی در ابتدا آوردند (ہسان) شد بمعنی قطع کنندہ زنگ از کار و شمشیر وغیر ذلک و آمد علم بحقیقۃ الحال (ارو) سلی۔ یاسلی۔ بقول صاحب آصفیہ (موث) استرا جاق و غیرہ تیز کرنے کی پتھری۔ فسان۔ سان۔ آپ ہی نے سان پر لکھا ہے کہ (دہندی) موقوفہ وہ کر ٹکا بنا ہو گول پتھر جسے پھرانے سے لوہے کے ہتیا روں یا استرون وغیرہ پر دھار لگتی ہے (نامح) اس بت کو آفتاب پرستی بہانہ ہے نہ تیغ نگہ کو چاہی سان آفتاب کی

است | بقول صاحب برہان و ہفت قلزم بفتح اول و کسر ثانی و سکون سین بی نقطہ و توفائی

گوشت ترنج است و بعد بی تخم الاترنج خوانند و پیرضیم شود و معده را زیان دارد و بکسر اول و فتح ثانی هم گفته اند صاحب جامع بهم ذکر این کرده مؤلف گوید که همان آبست است که در موه گذشت اصل این (آب بسته) باشد یعنی آب منجمد شده مثل برف و یخ - بدین وجه که گوشت ترنج سفید و سخت می باشد و شفاف هم لهذا فارسیان آنرا استعاره (آب بسته) گفتند از کثرت استعمال تکرار بای عربی و های آخر باقی نماند و در روزمره بعض مقامات محذوره بقصوه مبتدل شد (ار و و) و بگوید آبست کے پہلے معنی -

(الف) ابستا | بقول صاحب برهان لفتح اول و کسر ثانی و سکون ثالث و فوقانی بالف کشیده تفسیر کتاب ثن باشد و زند کتاب (براهیم زرتشت آتش پرست در دین آتش پرستی و معنی گویند نام صحف ابراهیم و معترب آن ابناقی باشد صاحب رشیدی گوید که شرح کتاب ثن که بزعم محوس بزر دشت فرو آمده و آنرا ابستا باضم نیز گویند و پاژند شرح دیگر و این قول میاں جمهور مشهور است (خسروانی ۵) چو گلبن از گل آتش بهار عکس افکند به بشلخ او پرور شد ابستا خوانند و فرماید که به نیز آمده (که در موه گذشت) باز فرماید که بقول بعض (ابستا) تن است چون لغت فرس قدیم بود کسی نمی فهمید آنرا شری کردند سی ژند چه معنی آن تاویل باشد بزبان عجم چنانچه در کشف المحجوب گفته - هلم فرماید که ژند و پاژند سنگ چاق و آهس باشد و چون این هر دو کتاب احکام آتش پرستی را که در ابستا است مشروح می سازند باین نام موسوم شد و این سخن بر مطلب ایشان دلالت ندارد و چه احکام آتش پرستی در ژند ستور است چنانکه آتش در آتش زنند و پاژند و ابستا آنرا آشکار می سازند انہی) صاحب شمس ہنر بان

رشدی - صاحب پهلوی بذکر این فرماید که این را -----
ب) ابساق | هم گویند - صاحبان جهانگیری و جامع و سروری و مانند هم ذکر (ابسا) کرده اند
 و بقول سروری و برهان ابساق معرب آنست - مؤلف گوید که آنرا که این را متن قرار
 می دهند خیال شان از ماخذ قریب است که اصل این (بسته) باشد بمعنی بند و پنهان فارسیا
 بقاعده خود الف ضلی در اول این آوردند چون بر و آبر و های هنوز آخر را بالف بدل کردند
 که این نوع تبدیل در فارسی قدیم بیشتر است اندرین صورت باید که بای موحده را مفتوح
 گیریم - و (ابسا) را اصل قرار دهیم و (آبسا) را بعد نتیجه لب و لجه مقامی دانیم بعضی معاصرین
 بر آنند که (آبسا) بعد اصل است مخفف (آبتان) و (آبتن) که بمعنی پنهان و نهفته در موده گشته
 و (ابسا) بمقصوده حاصل لب و لجه بعضی مقامات باشد و بعضی برینند که (آبسا) بموده با تعلق
 محققین شرح کتاب ژند است و حامل متن و بدین سبب که (آبتان) ماده حیوان حامله را
 گفته اند بخذف نون آخر شرح حامل متن را بدین نام موسوم کردند - تا می گوئیم که اگر (ابسا) را
 شرح ژند تسلیم کنیم عجبی نیست که اصل این (آبسا) بضمه بای موحده باشد که آب بمعنی حرمت
 و فیض و عطا بمعنی بهفتم بجایش گذشت و آبتا مخفف استاده آمده (کذا فی البرهان) پس شرحی
 که حقائق مخفی ژند را کشود به فیض استاده موسوم شد و کثرت استعمال - (آب استا) را (آبتا) ضمیه
 بار بفتح بدل کرد و الله اعلم (ارو) آبسا کتاب ژندی تفسیر کا نام ہے اور بقول بعض متن
 یعنی اصل کتاب کا نام جس کی شرحین ژند و پاژند ہیں -

ابسته | بقول صاحب برهان و جامع و نهفت و انبذ فتح اول و کسترانی و فتح فو تانی

بمعنی جاسوس و چا پلوس باشد مؤلف گوید که همین معنی بر همین لفظ و الف محدوده برنمبر ۲۰
 گدشت نفتح موحده معنی اول (آ بسته) زمینی است که برای زراعت هتیا کرده باشند مخفف
 آب بسته پس کسی که برای جاسوسی مقرر باشد یا آنکه چا پلوس باشد همه تن خود را هتیا دارد و عجبی
 نیست که فارسیان مجازاً جاسوس و چا پلوس را همین خیال (آ بسته) گفته باشند اندرین صورت
 (بمحدوده) اصل است و تبدیل محدوده بمقصوده و تبدیل فتح موحده بکسره نتیجه اختلاف لب و
 مقامی باشد صاحبان تحقیق بر معنی پنجم (آ بسته) نوشته اند که زده دان باشد که بعربی رجمش خوانند
 مؤلف خیال می کند که این مخفف (آ بسته) معنی زن حامله مأخوذ است از (آ بستن) زیادت
 های نسبت بران و بر (آ بسته) معنی چا پلوس را هم ذکر کرده اند پس بخیال ما چنانکه (آ بسته) یعنی
 زن حامله حمل را در خفا دارد و پنهان جاسوس و چا پلوس هم مقصد خود را پنهان دارد و همین
 سبب فارسیان جاسوس و چا پلوس را مجازاً (آ بسته) گفته باشند و مخفف آن (آ بسته) و از
 آ بسته بخذف مد (آ بسته) کرده باشند بالجمله این قدر تحقیق شد که (آ بسته) در اصل (آ بسته) بود و
 (آ بسته) مخفف (آ بسته) آنچه صاحبان تحقیق (آ بسته) را یعنی دو م و سوم هم بر وزن دارسته
 نوشته اند (که بجای خود گدشت) نتیجه بی غوری شان است و ما هم را اینجا این ایراد را فرود گذاشتیم
 بخیال ما مشک نیست که معنی اویش (که زمین هتیا برای زراعت) است بر وزن و ارشته
 زیرا که اصل آن آب بسته متحقق شد اما بجاظ دیگر معانی چون (آ بسته) را مخفف (آ بسته)
 گرفته ایم لابد است که موحده را کسور خوانیم حالا باید که بعد رینجا از ماخذ (آ بسته) هم چیزی عرض
 کنیم و این تلافی ما فات باشد که ذکرش بجای خودش ترک شد بخیال ما آ بسته زیادت های

نسبت ماخوذ است از آبتن) و آبتن (مخفف آبتان) و آبتان (از قبل گلستان
 بمعنی جائے کہ در آن آب باشد و مجازاً جائے کہ در آن آب منی جمع شدہ و بس حصرا
 معنی ہر کی ازین بجای خودش کردہ ایم) (اردو) دیکھو آبتہ کے دوسرے اور میرے
آبتگون بقول صاحب برہان لفظ کاف فارسی بمعنی آبتگون) است کہ قریہ باشند از
 قرآے طبرستان و میان آن قریہ و جرجان سہ روزہ راہ است و بر آبتگون) کہ گذشت
 فرماید کہ نام قریہ ایست و جزیرہ کہ لحال آرا آب گرفتہ است و نیز نام دریای آبتون نام و نسبت جب
 تسمیہ آبتون گوید کہ دریای آبتون از جانب خوارزم آمدہ بدریای خزر کہ آرا آبتون می گویند
 داخل می شود و چون بدریا میرسد بہ آبتونگی و سکون تمام میرود بدان سبب آب سکون
 می خوانند و بعضی محل پیوستن آن رودخانہ را بادریا (آبتگون) نامند (اتہی) مؤلف
 گوید کہ اصل این همان (آبتگون) است کہ در محدوده گذشت و لب و لہجہ و روزمرہ بعض
 مقامات محدوده را مقصورہ کرد دیگر ہیج و لیکن ما نسبت محدوده و وجہ تسمیہ بیان کردہ
 صاحب برہان ہمد را بجا غوری نکرده ایم خوب شد کہ موقع آن بدست آمد بخیال ما اگر
 ہمین وجہ تسمیہ معتبر باشد باید کہ این را بضم سین مہملہ و کاف عربی خوانیم و در سند شعری کہ
 بر آبتگون) گذشت سین مہملہ ساکن است و حرکتش خلل اندازدن شعر پس در رای ما وجہ تسمیہ
 بیان کردہ برہان چیزی نباشد ما گوئیم کہ (ابس) بزبان سنسکرت ناتوان و بی مقدور را گو
 و پس بمعنی قدرت و دستگاہ و درگون) بقول برہان بمعنی طرز و روش و صفت آمدہ پس قوی
 را کہ آب گرفته یا اینکہ آبتون گوئیم بمعنی ناتوان صفت بوجہ غرقابی یا قریہ آبا در زیاد

الف وصلی در اول - قدرت و دستگاه صفت بوجه سرپا آبادی و رونق آن و دریای آبگون
 را که بقول برهان آبش آبشگی می رود آبگون گفتن جادار و معنی ناتوان صفت اندرین صورت
 آبگون و بالف مقصوره اصل باشد و بمده و ده مجاز آن بوجه تبدیل لب و لجه مقامی مخفی
 مباد که رودکی و حکیم فرخی (آبگون) را بسکون سین ممله معنی دریای خاص نظم کرده اند که بر
 (آبگون) ذکرش کرده ایم و سند کلام شعر برای معنی قریه از نظر مانگندشت و نه پیش شد پس اگر
 برخلاف صاحب برهان سین ممله را مضموم و کاف فارسی را عربی گیریم از برای قریه که بر
 لب آب است و از برای جزیره که غرق آب است (آبگون) گفتن معنی خیز است و شد
 اعلم (اردو) آبگون - طبرستان کے ایک قریہ کا نام (مذکر)

(الف) ابشت | بقول صاحب برهان و جامع (ب) بفتح اول و کسر ثانی و سکون شین

(ب) ابشتن | قرشت و فتح قوفانی و بنون زده پوشیده و پنهان داشتن بقول

صاحب بحر سالم التصریف است که بعد از حذف نون مصدر بنای ماضی او در مشتقات
 سالم باشد و تبدیل و حذف در حروف اصلی آن راه نیابد پس درین صورت غیر ماضی و
 مستقبل و اسم مفعول نیاید و صیغه های غیر سالم این که مضارع و حال و اسم فاعل و امر
 و نهی باشد در استعمال اهل زبان نیامده صاحب نوادر گوید که بالمد و المقصور معنی نهفتن و پنهان
 شدن (الف) ماضی (ب) و بقول نوادر معنی نهفته و پنهان صاحب موارد بر مده و ده ذکر
 این کرده با نوادر اتفاق دارد صاحب جهانگیری و شمس را با صاحب برهان و بحر اتفاق است
 مؤلف گوید که خیال تجب است که در مده و ده معنی برهان لازمی است و در مقصوره نهفتن

و صاحب بحر و بر مقتدی قائم مارا با مقتدی اتفاق است و غلبه محققین هم بر آنست بخدا
ما اصل این (آبشتن) بالمد باشد که مرکب است از (آبش) و (تن) - آپش کسریابی فارسی
بقول صاحب کثر لغات در ترکی یعنی قید است (آبی) عجمی نیست که فارسیان زمین لفظ باقی را
را عبری بدل کرده بر و علامت مصدر (تن) آوردند و معنی پنهان داشتن قرار داده اند و فتح
اول یعنی تبدیل محدوده بمقصوده - اختلاف لب و لجه مقامی است (اردو) (الف)
مخفی - بقول صاحب آصفیه (عربی) اردوین مستعمل - پوشیده - چپا هوا - (ب) چپا نا
بقول آصفیه پوشیده کرنا مخفی کرنا -

<p>البشر (اصطلاح) بفتح اول و کسر ثانی فتح کاف فارسی - بقول صاحب شمس معنی آید و متفکر - دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف گوید که اصل این (آبشگر) باشد بالف مدوده کثرت استعمال مدوده را مقصوره کرد (آبش) همان قید است که در (آبشتن) ذکرش کرده ایم -</p>	<p>و اگر بالف فتح بقول برهان افاد و فاعلیت کند و قتیکه با کلمه دیگر مرکب شود (الخ) پس معنی حقیقی (البشر) قید کننده باشد یعنی خود را در قید دارنده و مجازاً بمعنی اندیشه مند و متفکر (اردو) متفکر - بقول صاحب آصفیه عربی) اردوین مستعمل فکر مند جبکو فکر هو -</p>
---	--

<p>ابجا و ثلثه (اصطلاح) بقول صاحب بحر و غیاث بالف فتح طول و عرض و عمق را گویند صاحب مویده هم این را بذیل (فارسی) نوشته هم زبان بحر مقصودش جز این نباشد که و فارسی از برای این اصطلاحی خاص نیست صاحب کشف و شمس گوید که معنی طول و عرض و عمق جهان - تا لفظ جهان را در معنی این تفرقه انداز می دانیم و مراد از عمق سطری باشد</p>	
---	--

ابعد لغت عرب است جمع بُعْد یعنی مسافت و ثلثا بدل موثث آن - بدین وجه کہ
 ابعاد جمع است و کل جمع موثث - تابع راہم موثث آوردند (اردو) ابعاد ثلثا -
 بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متصل - مذکر - عرض و طول و (عمق یا ارتفاع) امیر نے اسکو
 ترک فرمایا ہے -

الباقی ماکان | اصطلاح - بقول صاحب بحر عجم و غیاث بالکسر باقی داشتن آنچه
 کہ بود از تنہی، اگرچہ ہمہ الفاظین عربی است ولیکن استعمال این ترکیب فارسی است ازینجاست
 کہ محقق پابند فرس ذکر این کردہ (اردو) جو چیز یا طریقہ تھا و اسکو باقی رکھنا -

البقر | بقول صاحب برہان باقاف بر وزن جعفر یعنی شورہ کہ ازان باروت سازند
 و در ہندوستان بدان آب سرد کنند فرماید کہ نیز لغت عربی گویند (نتی) او با وجودیکہ پابند
 لغت فرس است ذکر این کردہ صاحب غیاث بجوالہ برہان این را آوردہ صاحب
 محیط گوید کہ همان شورہ و بر شورہ فرماید کہ معرب آن شونج بجوالہ گیلانی گوید کہ شورہ ہم
 عربی جازی - دوالی است کہ بزبان عرب اسمرا نامند و نیز اسد و باز فرماید کہ درینجا مراد
 آنست کہ بفارسی شورہ و بعربی البقر مشہور است و آن بخاریست کہ از زمین شورہ زار
 بر آید و بہیت زغب سپید بر روی آن زمین انعقاد یابد کہ تبصیفہ و طنج مرتب می سازند گرم
 و خشک در آخر سوم و در ان حدت و جلا و تنقیہ است و قوت آن شل قوت نمک بلکہ
 قوی تر ازان و در حرارت و یوست و نفث سد و نفثی ملغم و مہل در نہایت حدت و نافع
 (اردو) (بخ) شورہ بقول صاحب آصفیہ ایک قسم کا کھا رجو اکثر بار و دیا پانی

ٹھنڈا کرنے کے کام میں آتا ہے اور کیاریاں کہو درجایا جاتا ہے اتبازی میں بھی کارآمد
(مذکر) (عارف) شورہ اشک میں میرے مجھے افسوس ہے کیونکہ تو نے پانی نکلیا
حور شامل ٹھنڈا

ابکار | بقول صاحب برہان و جامع شمس بر وزن شبکار کشت و زراعت را گویند
صاحب جہانگیری از حکیم ناصر خسرو سند و (س) چودہ بابکار بیرون شود و پکی نان
بگیر و زیر بغل صاحب سروری فرماید کہ حرکت این تحقیق نشد بخیاں ماصل این (آبکار) باشد
کہ در مہدودہ گذشت ولیکن صاحبان لغت در مہدودہ این معنی را بیان نکرده اند بالجملہ آبکار
قلب اضافت (کار آب) باشد کہ مراد از زراعت است از کثرت استعمال و لب و لہجہ
مقامی مہدودہ بمقصودہ بدل شد (ارو و) زراعت - بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو
میں متعل - مٹوٹ - کشت - کہیتی باڑی -

ابکور | بفتح اول - بقول صاحب شمس کسی کہ مردم از آب و نان و منقطع نگر و مذکور
گوید کہ کاتب شمس منتفع را منقطع نوشتہ غلطی کتابت بیش نیست این مرادف (آب کور) است
کہ در مہدودہ گذشت - کثرت استعمال و لب و لہجہ مقامی - مہدودہ را بمقصودہ بدل کردہ است
دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو و) و بکھو آب کور -

ابگانہ | بفتح اول بقول صاحب شمس نانیکہ از خمیر ترش پزند و در سرکہ کنند و بجای ترشی
و اچار بکار بند دیگر کسی ذکر این نکرد و نہ سندی پیش شد مؤلف گوید کہ اگرچہ (آب گانہ) بہ
الف در مہدودہ گذشت ولیکن معنی دیگر دارد و بہمان معنی بمقصودہ استعمال فرس نیست

و نہ صاحبان تحقیق ذکر آن کرده اند ولیکن شک نیست کہ این مرکب است از (آب) و
 (گان) و ہائے نسبت - آب بمعنی طراوت و حلاوت آمدہ کہ بمعنی شرم لفظ آب گذشت
 و گان بقول برہان بمعنی پیوستن مقصودش از حاصل بالمصدر باشد و تحقیقش بجای خود آید
 پس (آب گانہ) چیزی باشد کہ با حلاوت و طراوت نسبت پیوستگی دارد و از کثرت استعمال
 و لب و لہجہ مقامی محدودہ مقصورہ تبدیل شد مخفی مباد کہ (آب گانہ) بہ الف در زبان فر
 بمعنی بچہ ناتمام است (ارو) آب گانہ ایک قسم کا چارہ ہے جو خمیری روئی کو سر کے مین ڈالکر
 بناتے ہیں -

ابگندن | بفتح اول بقول صاحب موارد مرادف افگندن است کہ می آیند فارسیان
 بآرا بقا و قاربا بدل کنند چون (زبان و زفان) و (تب و تاف) و (آب گانہ و آب گانہ) و غیر
 کسی از محققین مصداق ذکر این نکرد (ارو) و بکھوا فگندن -

ابل | بقول صاحب برہان بفتح اول و ضم ثانی و سکون لام (۱) دو امیست کہ از شیرین
 بل شیرین گویند و طرائیث و طرثوث همانست و از جملہ قابضات باشد و منع خون رفتن
 از بینی و مقعد و جمیع اعضا کند و کبشر ثانی (۲) قافلہ صنار است کہ از اہل گویند و در طعام
 کنند - صاحب جامع مہربان برہان - صاحب شمس بمعنی دوم قناعت کردہ گوید کہ لغت
 عرب است صاحب برہان بر لفظ ابل فرماید کہ نام میوہ است در ہندوستان و آزارناہ
 ہندی نیز گویند و بشیر از بل شیرین و ہم بی طرثوث و صاحب محیط بر طرائیث گوید کہ
 نباتت خشبی شبیہ بقطر و کج سرخ آن شیرین طعم و قابض طعم و ماکول و سپید آن تلخ و غیر

و غیر ماکول هر دو خشک و رسوم - توت آن مثل گنار و بیا رقا بلض و حابس اسهال و سیلان خون
و عرق منافع بسیار دارد (الخ) صاحب مخزن الادویه گوید که بکل اسم خیار هندی است بزرگتر
از خیار کبیر و گویند بهندی آنرا کچری و بلنت بنگاله گرمی نامند و صاحب محیط بر دستنبویه
تصدیق کند که هندی آن کچری و چھوٹ است و بر لفظ آبل نوشته که بفتح بای موحده و
سکون لام و بقول بعضی بالکسر ثمری است مثل نار و گویند که انار هندیست و محمد بن کتایب
گوید که ثمری است هندی اندرخت که شبیه بدخت آگوست و گویند که ثمر شجر خاما اقطی است
و گویند که در هندی هم آبل نامند و آن مشا به سفرجل باشد - خوزی گفته که آن خیار هندیست
و تلخ مشا به بزنجبیل و بعضی نوشته اند که بفارسی دستنبویه و بهندی سینده و کچری - اسحاق
بن عمران نوشته که بل دانه ایست سیاه و خلقت شبیه به ذره و بزرگتر از نان - سران تغیر
و داخل آن مغز چرب و بعضی آبل را پوست آن دانسته اند و مصنف شمس الدّرر نویسد که
آبل - قنای هندیست و آنرا سفرجل هندی گویند (الخ) صاحب محیط تحقیق خود این را بیل
قرار دهد که آنرا در هندی آبل چل گویند و گوید که گرم و خشک در آرد دوم و حرارت آن قوی تر
از یبوست - و بقول شیخ گرم و خشک در دوم - و نزد بعضی در سوم - متوی اشا
قابض و مستح آن و ملطف اخلاط غلیظه منع قی و تحلیل ریا ح بود سیر نماید
و منافع بسیار دارد (الخ) مؤلف عرض می کند که به خیال ما آبل اصل است
و فارسیان بزیا دت الف و صلی در اول آن آبل کردند اندرین صورت
بار مضموم گرفتن درست نیست - صاحب برهان آبل و آبل هر دو در فارسی

قرار داده و او پابند لغت فرس است و صاحب مخزن الادویہ تیل را آورده گوید کہ
 لغت ہندیست و صاحب محیط کہ در اسماء پابند صراحت زبان است خلاف عادت
 خود صراحت نکرده بخیاں ما این همان تیل است کہ بقول صاحب ساطع لغت سنکرت
 و ثروختی است کہ ہندیان آنرا تیل پیل نامند تصرف فارسین ہمین قدر است کہ تیل را بجنف
 یای تختانی تیل کردند و فتح دوم خوانند و تیل را بزیادت الف وصل اہل ساختند و بضم دوم
 گفتندی بابت کہ بعد حذف یا بیل کبیر اول و بعد زیادت الف اہل کبیر اول و دوم گویند
 کہ اصلش مقضی این بود۔ بالجملہ بقول صاحب برہان ہم اینقدر متحقق است کہ اہل و تیل یکی
 است و بقول صاحبان تحقیق کہ بالاندکور شد ہر دو را در شیراز اہل شیرین و تار ہندی ہم
 گفته اند اما تسامع برہان بیش نیست کہ اسم عربی این طرثوث و طراثیث نوشتہ زیر کہ لغات
 عرب و ہم صاحب محیط طراثیث را بناتی گفتہ اند نہ ثمری و صاحب مخزن ہم بر لفظ تیل
 از تحقیق کار نگرفت کہ خیاب ہندی نام کرد ما را بارای صاحب محیط اتفاق کلی است کہ
 این همان ثمر است کہ در ہندی ہم تیل نامند (یعنی تیل پیل) پس تیل پیل و رای کچری
 و پھوٹ است۔ نسبت معنی دوم لغات عرب ساکت و بجز برہان و شمس دیگر کسی ذکر
 نکرد و ماخذ این پہنچ بضم ما نیامد البتہ بل بہای ہوز کسور باین معنی آمدہ ولیکن (اہل) باین معنی
 غیر ازین دو کتاب نظر نگذشت (اردو) (۱) بیل۔ بقول صاحب آصفیہ ایک درخت
 اور اس کے پھل کا نام جو کٹ سے شا بہ ہوتا ہے اسکا گودا کھاتے ہیں (دکن میں) اسکو
 بیل پھل کہتے ہیں (۲) الاچی۔ بقول امیر (ہندی) موٹ جبکو سنکرت میں ایلما کہتے ہیں

ایک خوشبودار پسل ہے۔ چھوٹی قسم کے پھل کو چھوٹی یا گجراتی الاچی کہتے ہیں اس کا پوست سپید اور دانے چھوٹے سیاہ اور نہایت خوشبو ہوتے ہیں۔ بڑی قسم کے پھل کو بڑی الاچی کہتے ہیں اس کے پوست اور دانے کا رنگ سیاہ سرخی مائل ہوتا ہے اور دانے قسم اول سے بڑے اور سخت ہوتے ہیں۔ چھوٹی الاچی کا مزاج دوسرے درجہ میں گرم و خشک اور بڑی الاچی کا مزاج پہلے درجہ میں گرم اور دوسرے درجہ میں خشک ہے دونوں مفرح و مقوی معدہ و قلب و ہاضم ہیں (الخ)

ابلاغ | بقول صاحب آصفی و مؤید کبیر اول بمعنی رسانیدن است مؤلف گوید کہ این لغت عرب است صاحب منتخب ذکر این کرده است فارسیان این را بترکی فارسی با مصداق کردن و نمودن استعمال کرده اند کہ در تحقات می آید (اردو) پہنچانا۔

ابلاغ کردن استعمال صاحب آصفی	ابلاغ نمودن استعمال صاحب آصفی
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بمعنی فرستادن و رسانیدن است (خسرو)	ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ مرادف (ابلاغ کردن) است کہ گذشت۔
مشتراز آصفی ہٹا ہزاران جانبازی ابلاغ	عالی شیرازی از آصفی مشتراز انتہی مضمون
می کند (اردو) پہنچانا۔ روانہ کرنا۔ پہنچانا۔	آنا ابلاغ نمود (اردو) دیکھو ابلاغ کردن۔

ابلق | بفتح اول و سؤم۔ بقول بہار (۱) و درنگ عموماً و (۲) اسپ و رنگ خصوصاً کہ یکی سپید و دیگر سیاہ یا صندلی باشد۔ معرب ابلک و (۳) پرکلاہ و ابلق طرف کلاہ۔ و آرتہ بذکر معنی اول نسبت معنی سؤم گوید کہ پرکلاہ باشد و فرماید کہ ابلق طرف کلاہ) نیز گویند

صاحب چراغ ذکر معنی اول کرده فرماید کہ ہر کلاہ نیز صاحب شمس بذکر معنی دوم نویسد کہ
 (۴) نام قبیلہ ہم بقول صاحب سوار اسبیل اصل این بفارسی ابلیک است بمعنی دورنگ
 عموماً و سیاه و سپید خصوصاً و آن را بیشہ نیز نامند صاحبان تحقیق این را معرب ابلیک گویند
 کہ می آید (تاثیر ۱۵) جزیک سخن از طوطی نظم نہ تراود و ابلیق زرد و رنگی زرد سر بہ بیاض می آید (اور
 ۱۵) در عرصہ گاہ موکب میمون کبریات بہ کمتر جنیب ابلیق رہوار روزگار بہ (مرزا طاهر
 ۱۵) علم ہر کس بردی گشت مرگش در نظر باشد بہ بزرنگ شمع سر از ابلیق خود در خط باشد
 (صاحب ۱۵) باشد ہمیشہ در صف عشاق سر بلند بہ آرزو کہ آہ ابلیق طرف کلاہ شد بہ (بقول
 گوید کہ معنی اول اصل است و باقی معانی مجاز آن نسبت معنی سوم عرض میشود کہ بدینوجہ
 کہ ہر ہای کلاہ ہم اکثر سرخ و سپید و دورنگ می باشد آرا ہم ابلیق گفتند نسبت معنی چہام
 دیگر کسی ذکر نکرد بخیاں ما این قبیلہ باشد کہ افرادش ازدو قوم مختلف باشند مخفی مباد کہ بقول
 صراح بلیق بالتحریک بمعنی سپیدی و سیاہیت و بلیقا بالضم پیکسی ستور گوید کہ ابلیق بلیقا
 نعتان منہ و ابلیقا ابلیک شدن اسب (انخ) پس نمیتوان شد کہ ابلیق را معرب ابلیکم
 گیریم فارسیان در لطحات این ترکیب فارسی استعمال کرده اند ازینجاست کہ ما ذکر این کریم
 (اردو) ابلیق - بقول امیر (۱) ابلیک کا معرب - ووزنگا خصوصاً سیاه و سپید (۲) بیشتر
 اس گھوڑے کو ابلیق کہتے ہیں جس کا رنگ سیاہ و سپید ہو - (ذوق ۱۵) تیر انداز جو
 مژگان توادادشہ ناز بہ چشم ابلیق تو نگہ ترک سوار ابلیق بہ (سودا ۱۵) سہمانہ جائے
 یہ کہ وہ ابلیق ہے یا سرنگ بہ خارشٹ سے زلیکہ ہے مجروح بیشمار بہ (۳) گللی کلخی - بقول

اصحیقہ (موت) ایک خاص پرند کے چند خوشنما چہمین پادشاہ لوگ اپنے تلج یا ٹوپا اور
 پگڑی پر رزم خواہ رزم میں لگایا کرتے ہیں (آتش ۷) کون تجھ سا پادشاہ حسن ہے
 اسے ہر ویش پتلج زرین مہ ہے گلگی کہکشان بالائے سر (دناخ ۷) اشک ملامتو نکا
 دو دکھنی شعلہ تاج پڑھتی ہے تخت لگن میں شوکت شاہانہ شمع پڑ (۴) ابلق ایک قبیلہ
 کا نام ہے۔ کچھ عجب نہیں کہ اس قبیلہ میں دو مختلف اقوام کا نام ہوا جو بلا لحاظ پابندی

ابلق ایام | اصطلاح۔ بقول صاحب الن | بدعنان رہے کس کس کے اختیار تلے پڑ
 و بحر و جامع و رشیدی و شمس بکسر قاف کہ ایک ابلق ایام ہے سوار بہت (آتش ۷)
 گناہ از دنیا و روزگار است باعتبار شب انگ ابلق ایام نہو مار کے ٹھوکر پڑے سخت مرا
 و روز۔ صاحب جہانگیری و دستور دوم کا سہ سرسم سے زیادہ پڑ

خاتمہ کتاب ذکر این کردہ سندی دہرہ | ابلق بدست | (اصطلاح) بفتح بای دوم
 ابلق ایام بود رام او پد سکتہ دولت زدہ بر و دال مہملہ بقول صاحب مؤید یعنی براق
 نام او پد (انوری ۷) عنان بابلق ایام بدست (کذافی الادوات دیگر کسی ذکر این کر و و
 زد کہ رافض او پد سعادتیت کہ در موکب گوید کہ درینجا ابلق یعنی براق آمدہ این ہتھارہ
 تو میراندہ مخفی مباد کہ در ابلق ایام ابلق مخفی باشد و براق مرکبی بود کہ نبی علیہ السلام
 دوم است کہ بجایش گذشت (اردو ۹) معراج برو سوار شد (کذافی المنتخب) بیان
 ابلق ایام۔ اردو میں مستعمل ہے۔ بقول ہیر کا ملش بجای خودش آید۔ سندی پیش نشد
 رات دلی سے مراد ہے (در شک ۷) یہ (اردو ۱۰) براق ہاتھ میں لیا ہوا۔

<p>اصطلاح - باضافت صراحت کند کہ قلب اضافت است مؤلف</p>	<p>البلق جہان تاز</p>
<p>البلق - بقول صاحب رشیدی مراد بلق گوید کہ درینجا بلق بمعنی اول اوست کہ تجا</p>	<p>ایام یعنی روزگار و روز و شب مخفی مباد کہ</p>
<p>گذشت (اردو) بلق ششم - بقول امیر</p>	<p>درینجا بلق بمعنی دوم اوست کہ بجایش</p>
<p>سے استعارہ ہے (ذوق ۷) بلق ششم</p>	<p>گذشت و جہان تاز صفت او بمعنی تازندہ جہا</p>
<p>سیہ مست کو تیرے دیکھا پور نہ بتا تھا</p>	<p>(اسم فاعل ترکیبی) (اردو) دیکھو بلق ایام</p>
<p>فرس جام شراب پوزیر (۷) بلق ششم</p>	<p>البلق چرخ اصطلاح - باضافت بلق</p>
<p>ضمیم کس ناز سے گردش میں ہے پو خوب کاو</p>	<p>بقول برہان و بحر رشیدی و جامع نفتحیم</p>
<p>ہوتے ہیں رہو آرا کمین ہو گئیں پ</p>	<p>فارسی کنایہ از شب و روز و روزگار مراد</p>
<p>البلق زون (مصدر اصطلاحی) بقول</p>	<p>البلق ایام صاحب اند گوید کہ این کنایہ با</p>
<p>بہار بدعوی پر بر سر زون و در ولایت شخصی</p>	<p>برای ہر دو معنی مؤلف گوید کہ درینجا بلق</p>
<p>کہ در فن خود ممتاز باشد پر بر سر نیزند و بیشتر</p>	<p>معنی دوم است کہ بجایش گذشت صاحب</p>
<p>پہلوانان کشتی گیران و شاطران بر سر زون</p>	<p>جہانگیری از خاقانی سند آورده (۷) برد</p>
<p>و جغیرہ بر سر زون امر او خواتین نیز با ثبات و ع</p>	<p>مرقد سلطان ہئی ز بلق چرخ پ مرکب د</p>
<p>قرب و منزلت است زیرا کہ تا سلاطین کیسی</p>	<p>رانالہ ہتراشنوند (اردو) دیکھو بلق ایام</p>
<p>نہ بخشندی توانند پر بر سر زونہ بدرخانہ آمد</p>	<p>البلق ششم اصطلاح - بقول صاحب</p>
<p>محمد سعید اشرف (۷) آنکہ بلق می زوی بر</p>	<p>بحر و نوید ششم سیاه و سپید صاحب ہفت قل</p>

بند و چومرغ سبزوار پڑھو لطف گوید کہ بنیال	باشد این جمله است کہ پدر بہ سپر خود خطا
مازین سند مصدر -----	کند مقصود نیست کہ عمر پدر و اہل بیت
البلق زدن برفرق پیدا میشود (اردو)	و سپر را با سپی استعارہ کردہ کہ عمر پدر برود
کلنی لگانا - کلنی سر پر لگانا -	است کہ سوار بہ نسبت پایادہ پا در رات
البلق زمانہ اصطلاح - باضافہ بلق	و آرام باشد پس عمر پدر بوجہ سپر رات
زمانہ ویل و نہار باشد کہ با سپ دوزکش	می گذرد (اردو) تو میری زندگی کا
تشبیہ دادہ اند مرادف (البلق ایام) انوری	ذریعہ ہے اگرچہ اردو میں یہ فقرہ عام
۵) گردیت و ہم ترا در یافتند بنے بلق	ہے مگر ترجمہ استعمال فارسی کے لحاظ سے
زمانہ نہ کیان روزگار بنے (اردو) بلق روزگار	خزند کے لئے خاص -
میر - گھوڑے کی تعریف میں ۵) اڑا کر اڑو	البلق غم منی اصطلاح - باضافہ
بارہا سیر کی نہ نکلا کہی بلق روزگار بنے دیکھو	البلق صاحب شمس گوید کہ در آدات است
البلق ایام -	بمعنی (۱) برخوردار و برخوردار (۲) تلم
البلق عمر منی اصطلاح - بکسر ف و سا	خو می گوید کہ دیکند ری بجای غم - عمر آورد
مہملہ - بقول صاحب بحر معنی زندگی و جان	بمعنی روزگار عمرش و فرح بخش و خرم و
ہستی - و برخوردار منی - صاحب نوید و مفتاح	در فرہنگی (البلق عمر منی) بدین معنی یافتہ مؤلف
ہم ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ در روزمرہ	گوید کہ ہنی بفتح ہای ہوز و کسرون بروزن
معاصرین غم استعمال این نیست فارسی قدیم	قریب لغت عربت بقول صاحب منتخب

<p>گوارنده و آنچه بی مشقت حاصل شو پس غم و خوشی را که متضاد است ابلق نام کردند ابلق غم هنی کتایه باشد از فرزنده که رنج و ر پدر و اوست با معنی دوم اتفاق نداریم (ارو) باپ کے رنج و راحت کا سبب یعنی فرزند۔</p>	<p>ابلق بقول صاحب برهان و جامع افتح اول و لام و سکون ثانی و کاف فارسی (۱) هر چند و رنگ را گویند عموماً و سیاه و سپید را خصوصاً و ابلق معرب آنست و (۲) بکسر ثانی و سکون ثالث و رابع شراره آتش را گویند و باین معنی افتح اول و ثانی و ثالث هم</p>
<p>آمده صاحبان ناصری و سروری و جهانگیری بکاف عربی بر معنی اول قانع بتحقیق باین معنی اول ماخوذ از زبان سنکرت که بقول صاحب ساطع بلگ بکسر اول و فتح دوم و سکون کاف فارسی لغت سنکرت است معنی تفاوت و اختلاف - فارسیان الف وصلی در اول این آورده (ابلق) کردند و بر خلاف قیاس الف را حرکت فتح دادند که کسرۀ بای موحدہ متقاضی کسرۀ الف بود - یا کثرت استعمال لب و لجه و تها می کش را مفتوح کرد پس معنی اول بمقابلہ معنی</p>	<p>ابلق فلک اصطلاح - باضافت ابلق بقول صاحب بحر مرادف ابلق چرخ صاحبان مؤید و شمس و انند هم ذکر این کرده اند از دیکھو ابلق ایام۔</p> <p>ابلق مطلق الغان اصطلاح - باضاف ابلق بقول صاحب بحر عم دنیا ست صاحب مؤید این را تبرک الف و لام (ابلق مطلق غان) نوشته بخيال ما این استعاره باشد زیرا که (مطلق الغان) صفت خاص اسپ است و ابلق هم معنی اسپ و در رنگ (ارو) و نیر موث و دیکھو ابلق ایام۔</p>

مجازی باشد نسبت معنی دوم عرض کنیم	او نکند دولت او تیز کان پنجم شاد
کہ (بلک) بہ کسر بای موحده و سکون ثانی و	است بدل جوی تیر ناوک پگر بدانکہ
کاف عربی در فارسی زبان بقول برهان	بدور تو دورنگی عیب است پصبح صا
شرارہ آتش را گویند پس الف وصلی در اول	نکند او ہم شب را (بلک) (ار و و) (۱)
این آمدہ (بلک) شد مخفی مباد کہ فارسیان	دیکھو اہل حق کے پہلے معنی (۲) شرارہ بقول
این را معنی اول بجاف عربی ہم آوردہ اند	صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں مستعمل
چنانکہ (سیف اسفنگی گوید ۷) تا سوسے	(مذکر) آگلا پنکا - چکاری -

ا بلوچ	بقول صاحب برهان بر وزن مخلوج قند سفید را گویند و بعضی شکر سفید و قند
ا بلوچ	سودہ را گننتہ اند و باجم فارسی ہم آمدہ صاحب جامع گوید کہ بحیم عربی قند سفید
است و بس۔ صاحب مؤید بجوالہ شرفا منہ بحیم فارسی نوشتہ کہ بالفتح با و او فارسی شیرینی	
لغات نرم و سپید کہ انرا قند نیز گویند مولف گوید کہ مقصودش از دو فارسی و او معرو	
است۔ صاحب سروری بحیم عربی گوید کہ قسمی از طویات باشد و در فرهنگ بدیع قند۔	
صاحب جہانگیری نوشتہ کہ بحیم عربی قند را گویند۔ صاحب سوار اہیل کہ در تحقیق ماخذ بعض	
الفاظ عربی شہرت دارد و فرماید کہ ا بلوچ فارسی است۔ یا فارسی۔ آب لوج است	
بہنی قند سپید (انتی) مولف گوید کہ مقصودش جزین نباشد کہ ا بلوچ را معرب ا بلوچ	
خیال می کند۔ صاحب ناصر بر لفظ (بلوک) بصراحت نوشتہ کہ ا بلوچ بالضم معرب است	
بہنی قند بخمال ماہمان (ا بلوچ) است کہ در محدوده ذکرش کردہ ایم یعنی (۱) قند (۲)	

کلمه قند- بسیار عجب است که از محققین بالاکسی در معنی این کلمه قند را ذکر نکردمانندش یافته ایم
 (اطلمعه ۵۴) آورده نظم و نثر توکان هست قوت روح و بلوغ قند را بشمار مکرر آن و در مولوی
 معنوی ۵۴) امروز زنگنه های بلوغ و پهلوی جو الهادریده و حاصل به تحقیق ماد (بلوغ)
 بمقصوره و جمیم عربی ترکی است بمعنی قند و نبات (کذا فی لئز) فارسیان این را بمقصوره و مودو
 و مقصوره را بحجیم عربی و فارسی هر دو استعمال کردند و در معنی هم این قدر تصرف کردند که کلمه قند
 را آبلوچ و ابوچ و ابوچ گفتند- صاحب اندک بحواله الحقیقه المؤمنین بلفظ فکر گوید که فکر باطل
 اطباء عصاره نباتیت مثل نی و بی تجوید که بعد از طنج منعقد گردد و آنرا بحسب مراتب
 نامهاست- مثلاً هرگاه بی تصفیه باشد شکر آحمر نامند و ترجمه آن در فارسی شکر سرخ است
 و چون بار دیگر طنج داده و صاف کرده در ظرفی ریزند که دُر و اوجدار و دستیمانی خوانند
 و چون طنج دیگر داده در قالب صنوبری ریزند فائز گویند و اگر در طنج ثالث مبالغه نموده باشند
 ابوچ و قند مکرر نام باشد (راخ) پس متحقق شد که (ابوچ) بمقصوره اصل است و ابوچ
 نتیجه تصرف فارسیان و کثرت استعمال یالب و ایچیه مقامی یا اینکه ترکیان باظهار فتح الف
 بقاعده شان الف دیگر نوشته باشند و فارسیان نظر بر رسم الخط قدیم آن را ممدوده خوانده
 والله اعلم (ارو و) و یکجو آبلوچ -

ابلوک قبول صاحب برهان و جامع بر وزن مغلوک مردم منافق و دورنگ و
 فضول را گویند صاحب رشیدی و جهانگیری از شاه داعی شیرازی سند آورده (۵) بودازا
 جوق قلندر را بلهی و مرد ابلوک که خمی بریزد و صاحب ناصری بلفظ آبلوک (که در ممدوده گذشت

نوشتہ کہ معنی قند است و البوج را معرباً بلوک (گفتہ ما بر لفظ (البوج بمقصودہ) صراحت
کافی کردہ ایم کہ لغت ترکی است نہ معرب بلوک - صاحب (کنز لغات) کہ محقق زبان ترکی
است بر لفظ (بلوک) گوید کہ مرادف (بولک) است و بر بولک) فرماید کہ انیرا (عربی) (بلک)
گویند و صاحب منہجی الارباب بر لغت (بلک) گوید کہ آواز ہای کہ از جنبا نیدن لنج دہن با گشتہ
بر آید و این بطریق بازی باشد (انتہی) مؤلف گوید کہ حاصل این تعریف حرکت مصنوعی
است چنانکہ از منافقان ہم مہجہ می آید - پس عجبی نیست کہ فارسیان در ابتداء (بلوک)
الف وصلی آورده (بلوک) کرده باشند و معنی منافق استعمال کرده - انچہ فارسیان این را
بالف محدودہ معنی قند استعمال کرده اند چنانکہ در لغات محدودہ گذشت نسبت آن تنقید
عرض کنیم کہ فارسیان ہم تازی را بکاف عجبی ہم بدل کنند چون خشیج و خشیک (چنانکہ صاحب
ناصری در آرایش ہفتم دیباچہ کتاب ذکر این کرده) پس عجبی نیست کہ (البوج) را بمعنی قند
(آبلوک) - بکاف فارسی کرده باشند ازین صورت انچہ اہل تحقیق (آبلوک) را بمعنی قند
بکاف عربی آورده اند صحیح نباشد بابتی حال حقیقت (آبلوک) بمقصودہ و کاف عربی
ہمانست کہ بالا مذکور شد و اللہ اعلم (ارو) منافق بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو
مین متعل - مذکر - نفاق رکبہ والا - کپٹی - وہ شخص جس کے دل میں کچھ ہو اور ظاہر
اسکے خلاف کرے - ریاکار -

اہلہ | بقول بہا بمعنی گول و این مرادف جمع است صاحب مؤید ذکر این بذیل
لغات عرب فرمودہ گوید کہ ہر وزن ابرہ معرب آبلہ محدودہ و معنی نادان و گول و کم عقل

در امر معاش دنیا و غافل - صاحب منتخب ہم ذکر این کرده فرماید کہ نادان و سلیم
 اقلب است و بکے با لضم جمع آن - بالجملة این لغت عرب است و فارسیان بہتر
 خود استعمال این کرده اند کہ در لطحات می آید از نیجا است کہ ما ذکر این کرده ایم (عربی
 ۵) ابلہ آن بید رو کا ندیشہ کہ اہل عشق را بہ عافیت با مردن و آسودگی در خوا
 ہست (ارو و) ابلہ (عربی) اردو میں مستعمل معنی احمق (مومن ۵) تختہ مشق
 فطرت ابلہ فریب و سرخط اندیشہ ہرمان نصیب و امیر نے ابلہ فریب کا ذکر کیا ہے
 جس میں لفظ (ابلہ) موجود ہے - اور ابلہ فریب کی معنی احمق کو دھوکا دینے والا ہمارے
 رائے میں ابلہ کا ترجمہ مقبولا ہے - مقبولا - بقول آصفیہ (ہندی) سید ہا سادھا
 سادہ دل - بچوں کی سی عقل رکھنے والا - نادان - سادہ لوح - کم عقل -

ابلہاں را ہمہ شربت ز گلاب و قند است
 قوت و انا ہمہ از خون جگر می بینم
 (مثل) صاحب محبوب الامثال ذکر این کہ
 این از کلام حافظ شیراز است کہ صورت
 مثل گرفت معاصرین عجم بر زبان دارند
 بجائی استعلاش کنند کہ اہل علم و فضل و کمال
 را کس نہ رسد و بی ہنران ہر تاب اعلیٰ رسد
 (ارو و) بقول صاحب محبوب الامثال
 تازی مار کہا سے ترکی آش پاسے ۱۱ اس کا
 یہ مطلب ہے کہ عربی گھوڑے کی خوبیوں سے
 لوگ بخوبی واقف ہیں ضرورت کے وقت
 اسی سے کام لیتے ہیں اور اس کے دانے
 چارے کی زیادہ نگرانی اور فکر نہیں کی
 جاتی اسلئے کہ وہ کم غذائی میں بھی خوش
 رہتا ہے اور دبلا نہیں نظر آتا برخلاف ترکی
 کے اگر اسکو رات نہ دیکھے تو دبلا اور بد نما

<p>بخیال مافکر شا عر سہوی نکرد و صاحب انند بہ نقل اشارہ بہار انتقد ربیفزاید کہ (ابہ گفت و دیوانہ با و کرد) مؤلف گوید کہ وای بر ہر دو (اردو) بھولون کو مصاحب بنائیوا احمقون کو جلسیں کر نیوالا۔</p>	<p>ہونے لگتا ہے اور فوراً اسکی نگرانی کی جانی اور خوب جانتے ہیں کہ وہ ضرورت کے وقت عربی کا مقابلہ نہیں کر سکتا۔ دکن میں کہتے ہیں "مختی دلیگہ چوتھے خوشحال" یعنی جو شخص محنت سے کام کرتا ہے اور اپنے کام</p>
<p>اہلہ طراری اصطلاح - بقول صاحب بحر عجم زبنتی کہ برای اہلہ فریبی باشد منہ اند بجا الہ فرہنگ (زلیخای جامی) با بحر اتفاق دارد و صاحب غیاث ہم (اردو) سامان اہلہ فریبی (مذکر)</p>	<p>سے کام رکھتا ہے اسکو کوئی نہ پوچھے اور جو شخص کام چور اور اٹھائی گیر ہے وہ خوشا اور حیلہ بازی سے بازی لیجائے اسی طرح "مختی کو دلیا پاکہنڈی کو پلاو" اہلہ پناہ بہار ذکر این کردہ از معنی کت</p>
<p>اہلہ فریبی استعمال - بقول صاحب اند بجا الہ فرہنگ فرہنگ دغا و مکر را گویند مؤلف گوید کہ حاصل بالمصدر (اہلہ فریبین) بمعنی مکاری و دغا بازی۔ (اردو) اہلہ فریبی کہہ سکتے ہیں۔ امیر نے اہلہ فریب کا ذکر فرمایا ہے۔ بمعنی احمق کو دھوکا دینے والا۔ جملہ ساز۔ مکار۔ نیز</p>	<p>صاحب اند گوید کہ بمعنی احمق است عرض کند کہ کسی کہ اہلہ را پسند کند و صحبت اہلہان دارد اہلہ پناہ است چنانکہ ملا فوقی یزدی در ہجو فلک گوید (۵) تیغ زندانکہ را جو ہر دانش بود ہشا دکند خاطری کو بود اہلہ پناہ بہار برین شعر اشارہ کند کہ این سہو الفکر است مؤلف این اشارہ نفی</p>

فرمایا ہے کہ اب مطلق دھوکا دینے والے کرد و کوفتن بمعنی آزار رسانیدن آئندہ کلمہ الہی کے معنی میں متعل ہے کچھ اہلہ کی تخصیص نہیں ہے (انتہی) پس فربہ ہی اور دھوکہ دہی ہے (انتہی) پس فربہ ہی اور دھوکہ دہی تندرست را از نیشتری کو بند و بدخول رطوبت آہلہ

بہی اسکا ترجمہ ہو سکتا ہے۔
اہلہ کوفتن | مصدر اصطلاحی۔ صاب
بہی آہلہ تازہ از پیداکند و بواسطہ آن آزاری میرسانند ہمیں باشد وجہ تسمیہ این (ارو) ٹیکالگانا۔ ٹیکالگانا۔ چپک کاننا۔

کہ عملی کہ برای حفظ ما تقدم مرض چپک کند مؤلف گوید کہ طبای فنگ از آہلہ مریض رطوبتی گرفتہ بر بازوی (تندرست) درودہ مقام بذریعہ نیشتر در جسم داخل کنند تا از آن مقام بعد از پنج شش روز آہلہ پیدا شود و تدریجاً کانا

پذیرد قول طبایست کہ بر کسی کہ این عمل کردہ فارسیان بجائی زنند کہ مقصودشان از اہلہا شود اورا باز مرص چپک عارض نشود و اگر اہلہی دو کس باشد کہ با ہم مکالمہ کنند و این شود مرض لاحقہ قوی نباشد۔ شک نیست کہ مرادف (اہلہ گفت و کون خبر با و رکرو) باشد این عمل بسیار مجرب است مخفی مباد کہ (اہلہ) یا

(۴۲) بلکہ است کہ در مدوہ گذشت سبب و لہجہ می آید (ارو) (۱) دکن میں کہتے ہیں ۲۲
مقامی و کثرت استعمال مدوہہ را بقصورہ بدل
احتمی کا قول نادان کا ہول یعنی احمق نے

ایک بے ٹھکانے بات کہی اور نادان صاحب اصفیہ نے (بے وقوفی) پر فرمایا
 وڑنے لگا (۲) احمق کہے نادان باور کرے کہ فارسی - عربی (اردو میں متصل) نادان
 یہ قریب قریب فارسی شل کا ترجمہ ہے جو دکن حماقت - ٹوٹ -
 میں بولا جاتا ہے۔

اہلی کو روز روشن شمع کا فوری بھید
 زو و مینی کش شب روغن باشد در چراغ

اہلبہ مآب | اصطلاح - بہار ذکر این کردہ
 معنی ساکت صاحب اند گوید کہ معنی احمق
 است مراد (اہلبہ پناہ) مؤلف گوید کہ عام صورت شل گرفتہ - صاحب گلہ شدہ
 باب بحث عرب است بقول صاحب منتخب ذکر این کردہ فارسیان این را بجائی زنتہ
 معنی جای بازگشتن - قریب معنی اہلبہ پناہ کہ مقصود از بیان عمل بی محل و کابری موقع
 کہ در اینجا صراحت کردہ ایم (ملا فوقی زیدی) و اسراف باشد (اردو) دکن میں کہتے ہیں
 (۵) زر اگر داری برو و پس بیالائے ہمہ (۱) مسرف کا گھر خالی (۲) دن میں سوئے
 ورنہ چندین عرصہ کو زت چیت ای اہلبہ مآب۔ رات میں روئے (۳) گہی میں چراغ جلایا
 (اردو) دیکھو اہلبہ پناہ - سالن میں تیل نہ پائی (۴) جس کا گورو

اہلی | بقول صاحب اند جو الہ فرنگ کھیت کھائے کھلیان سے گھانس لائے
 فرنگ احمق است مؤلف گوید کہ یا ی قصد ان تمام کہاوتوں کا محصل قریب قریب
 بر لفظ اہلبہ زیادہ کرند دیگر ہیچ (اردو) اہلی ایک ہے - بے موقع کام اور اسراف -
 معنی احمق بے وقوفی حماقت - کہہ سکتے ہیں فضول خرچی ہے بے وقوفی سے متعلق ہیں -

<p>رہنمائی مراکب برکنارہ جزیرہ سازند و در شب قندیلی بران روشن کنند کہ دورزند تا جہا رمان در تاریکی شب دریا بند کہ این چیز روشن غیر سیارہ خاک و علامت جزیرہ است و نیز سناری کہ بر راہ با برای رہنمائی رہ صاع سازند و برو قندیل روشن کنند و رین بوز این کار از ستون می گیرند بہ تحقیق ما این لفظ مرکب است از دو کلمہ زبان سنکرت کہ بقول صاحب ساطع اللمی بفتح تین بمعنی لما توان و بی طاقت آمدہ و لگ بمعنی تیر شہاب پس الیک بمعنی تیر شہاب نام و نزد فارسیان کنایہ از منار مذکور است کہ بالای او روشنی نازکی باشد متعین قدیم این لفظ را ترک کردہ اند و معاصرین عجم بطور اصطلاح خاص بر زبان دارند صاحب و منتہی الارب گوید کہ بلبل بر وزن زبنت عرب است بمعنی راہ بروشن پس عجبی نیست</p>	<p>ابلیس رفت و خجاست بگذاشت ارش صاحبان خزنیہ و امثال فارسی و احسن ذکر این کردہ از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان این مثل را زنند برای نجا این کہ مرد بطنیت و نقصان رسان خلق اگر دفع ہم شود یعنی بمیرد یا از عہدہ خود مغرول شود اثر کارهای او تا بدیر باقی ماند کہ باشت نقصان خلق الله باشد (ارو) دکن میں کہتے ہیں (۱) شیطان کی یادگار شیطنت (۲) شیطان دفع ہو شیطنت باقی ہے (۳) ظالم مر یا دگار چھوڑا یعنی اجڑا ہوا دیں اسی کی یادگار ہے جو غصہ تک قائم رہیگی - ابلیک بقول صاحب رہنما ہے بہتر معنی منارہ است - بیانش مبنی است بر فرنا منظر الدین شاہ قاجار بخیاں ما مقصود شاہ از ابلیک منارے باشد کہ برای</p>
--	--

فارسیان در اول این الف وصلی و در آخر اوران کو غلط راستہ سے بچائے صاحب
 این کاف تصغیر آوردہ برائے منار روشن اصفیہ نے منارہ اور منار پر لکھا ہے کہ
 نام کردند کہ مراکب و لہروان را رہنماست و وہ انچاستون جو بندر گاہوں پر راست
 اعلم۔ (اردو) وہ منارہ جس پر شب میں قنیل وقت جہازوں کو روشنی دکھانے کی مراد
 روشن کرتے ہیں اور ہر جزیرہ کے کنارے پر سے بنایا جاتا ہے۔ نیز راستہ کا وہ ستون
 بنایا جاتا ہے تاکہ جہازوں کی رہنمائی کرے جیسے راہ کو مسافر و نکلے لئے چراغ روشن کیا جاتا

ابن | بقول صاحب منتخب کبیر اول یعنی سپروان لغت عرب است ما ذکر این
 بدین ضرورت کردہ ایم کہ مرگباتی چند و لطقات می آید (انوری ۵) طاہر بن مطلق
 انکہ خدای پدہم و قشیش باظفر دارد (اردو) ابن۔ بقول امیر (عربی) سپر۔ بیٹا۔ ناموں
 کے ساتھ متعل ہے۔

ابنا خون | اصطلاح۔ بقول صاحب برہان و جامع بانون و خای نقطہ دار و دوا
 مجہول بروزن افلاطون قلعہ و حصار و جای محکم را گویند و باین معنی بتقدیم نون بر ثانی
 ہم آمدہ صاحبان ناصری و جہانگیری و رشیدی باتفاق این معنی از بہرامی و شمس فخری
 سند آوردہ اند (بہرامی ۵) زسوی ہند کشادی ہزار شہرستان پوزسوی سند گرفتگی ہزار
 ابنا خون پد (شمس فخری ۵) حصار دولت آن پادشاہ جم قدرت پد کہ ہست پارہ
 چرخش کمینہ ابنا خون پد بخیاں مامیر سد کہ اصل این (ابناس خون) بود۔ ابناس بقول
 صاحب ساطع نفع اول و کسر دوم لغت سنکرت است بمعنی اسن و خون ہوا و مجہول

بقول برهان بمعنی خانه و سر باشد پس (ابناس خون) بمعنی خانه امن کنایه باشد از قلعه سین
مہلکہ بکثرت استعمال حذف شدہ (ابنا خون) شد (ارو) قلعه - بقول صاحب آصفیہ -
(عربی) (ادو وین متصل) (ذکر) حصار و نگین عمارت جس میں پادشاہ رہتا ہے -

<p>ابن اسلام اصطلاح - صاحب آند بجائے فرنگ فرنگ (امام عبداللہ ہاتھی کہ در قصۃ لیلی و مجنون نوشتہ) گوید کہ ابن اسلام پسری داشت کہ با نکاح لیلی بستہ بود و ب ابن اسلام گوید کہ همان ابن اسلام است پس بقولش آن مخفف این باشد و بقول صاحب مؤید ابن اسلام نام شوہر لیلی مخفی مباد کہ معنی این پسر اسلام است پس جد شوہر لیلی اسلام نام داشتہ باشد و پسرش را بقاعدہ عرب بن الاسلام گفتند و فارسیان بخذف الف و لام ابن اسلام کردند و اختلاف معنی کہ میان مؤید و آند و در ابن اسلام است نسبت آن عرض میشود کہ عجبی نیست کہ نام شوہر لیلی ابن اسلام باشد و نام پدرش ابن اسلام بنی</p>	<p>ابن اسلام خسرو لیلی و ابن اسلام خسرو لیلی و اعلم - (ارو) ابن اسلام لیلی کا خسر او بقول صاحب مؤید ابن اسلام لیلی کا شوہر - ابن التبیل اصطلاح - صاحب بکر گوید کہ بقول صاحب تفسیر حسینی مسافر می است کہ از ملک و مال خود جدا ماندہ باشد و در محاورہ نیز ہمین معنی است و آرتہ از مخلص کاشی سند آوردہ (س) چنین کہ حسن تو از خطا شد پاک ب کا ب نہ و ہفتہ و گر ابن التبیل خواہد شد بہار گوید کہ مطلق مسافر گویند (شیخ شیراز س) شنیدم کہ یک ہفتہ ابن التبیل بنیاد بہمان ہر خلیل نہ صاحب آند گوید کہ چون مسافر کسی نمی شناسد لہذا نسبت کردند او را بسوی راہ کہ این مرکب است از ہر دو لفظ عربی زبان</p>
---	--

کہ ابن کبیر اول بمعنی سپر و سبیل بفتح اول کسر
دوم بمعنی راہ آمدہ و (سیراہ) کنایہ باشد
مسافر بہین معنی در عربی است و فارسیان ہم
بہین معنی استعمال این کردہ اند۔ صاحبان بحر
و بہار عجم و وارستہ کہ پابند لغات فرس اند
مرکبات این را آورده اند ازینجاست کہ ما نیز
نمکد اشتیم (ارو) مسافر۔ و کھو آئیدہ صاحب
آصفیہ نے لفظ مسافر پر ابن السبیل کا ذکر کیا ہے
ابن العنب | اصطلاح۔ بقول صاحب
بحر عجم شراب انگوری را گویند۔ فارسیان
این را بنت العنب ہم گفتہ اند کہ بجای خوش
آید این مرکب است از ہر دو لفظ عربی زبان
یعنی ابن و عنب۔ عنب کبیر اول و فتح
ثانی بقول صاحب منتخب بمعنی انگور و شراب
آمدہ (ارو) شراب۔ بقول (آصفیہ)
عربی اردو میں مستعمل۔ نوش کرنیوالا
عرق سے۔ مخمر۔ بادہ (رندہ) نے

چھٹے کی مجھ سے کیونکر سے ہے میرا
مجبو گھٹی مین پلائی ہے شراب انگور کی
ابن الوقت | اصطلاح۔ بقول صاحب
بحر عجم و بہار لفظ عربیت و مصطلح اہل تصوف
مقابل ابو الوقت و فارسیان بمعنی شخصی کہ
کہ تنها بمقتضای وقت عمل کند و حقوق
سابقہ را مطلقاً در نظر ندارد استعمال کنندہ
خان آرزو و چراغ ہدایت ہمزبانہ و
تاثیر سندر (۵) بخت ابن الوقت را
میچ از سعادت بہرہ نیست پناہ وقت و
ساعت از عقرب مبنی آید برون پختنی بنا
کہ ترجمہ لفظی این سپر وقت است و کنایہ
از کسی کہ ذکرش بالا گذشت (ارو) زمانہ
بقول صاحب آصفیہ فارسی ہار دو میں
مستعمل۔ بمعنی۔ ابن الوقت۔ ہوا کے رخ
پر رہنے والا۔ مطلب کا یار۔ خود غرض
انہامی انس و جان | اصطلاح۔ بقول

<p>صاحب بحر عجم - و مؤید - آدمیان و پریان - مؤلف گوید کہ این مرکب از ہر سہ لفظ عربی است ترکیب فارسی و معنی لفظی این اولاد انسان و جن است مگر فارسیان این بمعنی آدمیان و پریان گرفته اند (اردو)</p>	<p>بنی نوع کی جمع (نذکر) (فی البدیہہ جلیل تاجا امیر مغفور) رہے گی قوم کی خدمت جو ہموں نظر میں بھائیوں گے ہمیں انبائے جنس انھوں پر</p>
<p>انسان او پریان - انبائی جنس اصطلاح - بقول صاحب</p>	<p>انسان او پریان - انبائی جنس اصطلاح - بقول صاحب</p>
<p>بہار عجم و بحر عجم عبارت از بنی نوع و این صنیعہ جمع است و فارسیان بمعنی مفرد استعمال کنند از عالم ابدال و عجائب و ریاض و حور و قسم و حکیم و ملائک و امثال آن کہ با وجود بودن صنیعہ جمع بمعنی مفرد استعمال کردہ اند (کلیم) منکر آئینہ اند انہا کہ اہل غرتہ اند و خلوتی کا بنائی جنسی گنجد انجا کثرت است (نثر گلستان) انبائی جنس ما را نشاء و حضرت پادشاہان جز برستی سخن گفتن نہ (اردو) انبائے جنس - اردو میں کہ سکے ہیں مرنے کے لحاظ میں نہ کوئی کام آیا نہ وقت پر</p>	<p>وکانی - مؤلف را از کلام سلمان ساوجی سندی بست آمدہ و این کنایہ باشد کہ معنی حقیقی این سپران جہان است و بتحقق ما را معاصرین عجم مخصوص است برای مردم عالم (اردو) انبائے جہان و کثرت رفت و عدلت پز کردند فراموش حدیث حدثان (اردو) انبائے جہان - بقول امیر - افراد انسانی - اولاد آدم جو از روی سلسلہ نوع انسانی سب آپس میں بھائی ہیں (صبا) بعد مرنے کے لحاظ میں نہ کوئی کام آیا نہ وقت پر</p>

<p>سب ابنائے جهان دور رہے (۵) کیف (۵) اے کیف تعجب نہیں ابنائے جهان سے ہے یوسف کی ہلاکت کے لئے گرگ جو پالین ^{نفل} پڑا ابنای خراسان معنی پسران خراسان وکنا یہ باشد از اہل خراسان چنانکہ انوری ^{گوئی} ہے (۵) باکمال الدین ابنای خراسان گفتند مقصہ مانجد او ند جهان خاقان بری (۱۱۱۱) (۱۱۱۱) اہل خراسان (مذکر)</p>	<p>شد یعنی چون (ابنای جهان) بمعنی کل مخلوقات آوردند اعم ازین کہ حیوان باشد یا نبات یا جماد پس چرا (ابنای) دہر را مخصوص بہ مردم عالم و معاصرین کردند۔ بخیاں ما این تخصیص قابل غور است و بیچ فرق در ہر دو نیست و در را</p>
<p>ابنای دہر اصطلاح۔ بقول صاحب (۲) معاصرین بقول صاحب آصفیہ معاصر بحر عجم (۱) معنی مردم عالم (۲) معنی ہندوستان ہم عمران نیز بقول مؤید اہل روزگار و ہم ^{دان} لوگ (۳) مانگنا ابنائے دنیا سے و ہم عہدان صاحب اند معنی ہم عہد ان ^{نہ} ہوتے تھے اے آسمان اس مین مین محبوب گوید۔ عجبی نیست کہ مقصود صاحب بحر مہین ہوں اتنا تجھے معلوم ہے باشد۔ اما نسخہ مطبوعہ و مسودہ قلمی مصنف</p>	<p>ابنای دہر اصطلاح۔ بقول صاحب (۲) معاصرین بقول صاحب آصفیہ معاصر بحر عجم (۱) معنی مردم عالم (۲) معنی ہندوستان ہم عمران نیز بقول مؤید اہل روزگار و ہم ^{دان} لوگ (۳) مانگنا ابنائے دنیا سے و ہم عہدان صاحب اند معنی ہم عہد ان ^{نہ} ہوتے تھے اے آسمان اس مین مین محبوب گوید۔ عجبی نیست کہ مقصود صاحب بحر مہین ہوں اتنا تجھے معلوم ہے باشد۔ اما نسخہ مطبوعہ و مسودہ قلمی مصنف</p>
<p>(ہم عمران) بوضاحت حروف نوشتہ تسخیری نباشد مولف گوید کہ در (ابنای جهان) و ^{نہ} اند بجا الہ فرنگ فرنگ ہمزبان شان ^{لف} ہو دہر بقول ایشان چرا فرق عام و خاص قائم گوید کہ ما خیال خود را بر (ابنای دہر) ^{نہ} کا ہر ^{نہ} کا</p>	<p>ابنای دہر اصطلاح۔ بقول صاحب (۲) معاصرین بقول صاحب آصفیہ معاصر بحر عجم (۱) معنی مردم عالم (۲) معنی ہندوستان ہم عمران نیز بقول مؤید اہل روزگار و ہم ^{دان} لوگ (۳) مانگنا ابنائے دنیا سے و ہم عہدان صاحب اند معنی ہم عہد ان ^{نہ} ہوتے تھے اے آسمان اس مین مین محبوب گوید۔ عجبی نیست کہ مقصود صاحب بحر مہین ہوں اتنا تجھے معلوم ہے باشد۔ اما نسخہ مطبوعہ و مسودہ قلمی مصنف</p>

<p>بالجملہ معنی حقیقی این سپران روزگار راست گنتا دیکھو انباے دہر۔</p>	<p>بالجملہ معنی حقیقی این سپران روزگار راست گنتا دیکھو انباے دہر۔</p>
<p>باشد از مردم عالم و معاصرین (صائب ۵) انبا بی عصر اصطلاح - بقول صائب</p>	<p>باشد از مردم عالم و معاصرین (صائب ۵) انبا بی عصر اصطلاح - بقول صائب</p>
<p>فان دشمنه یکدیگر اندنگ دلان نکسی چه شکوه بحر عجم و مؤید و شمس و اندمرا داف انبا بی ہر</p>	<p>فان دشمنه یکدیگر اندنگ دلان نکسی چه شکوه بحر عجم و مؤید و شمس و اندمرا داف انبا بی ہر</p>
<p>انبا بی روزگار کند (اردو) دیکھو انباے دہر کہ گذشت۔ نا خیال خود را ہمد را بجا ظاہر کر دہ</p>	<p>انبا بی روزگار کند (اردو) دیکھو انباے دہر کہ گذشت۔ نا خیال خود را ہمد را بجا ظاہر کر دہ</p>
<p>انبا بی زمان (اصطلاح) بقول صائب معنی حقیقی این سپران روزگار باشد و کنایہ</p>	<p>انبا بی زمان (اصطلاح) بقول صائب معنی حقیقی این سپران روزگار باشد و کنایہ</p>
<p>مؤید کل مخلوقات و بقول صاحب اند بھولہ از مردم عالم و معاصرین (اردو) دیکھو</p>	<p>مؤید کل مخلوقات و بقول صاحب اند بھولہ از مردم عالم و معاصرین (اردو) دیکھو</p>
<p>فرہنگ فرنگ مرادف انبا بی دہر کہ گذشت۔ انباے دہر۔</p>	<p>فرہنگ فرنگ مرادف انبا بی دہر کہ گذشت۔ انباے دہر۔</p>
<p>مؤلف گوید کہ ماصراحت خیال خود برانبا انبا بی کشت استعمال بمعنی سپران کشت و</p>	<p>مؤلف گوید کہ ماصراحت خیال خود برانبا انبا بی کشت استعمال بمعنی سپران کشت و</p>
<p>دہر کردہ ایم۔ معنی حقیقی این سپران زمان از اہل کشت است از عالم انبا بی خراسان کہ</p>	<p>دہر کردہ ایم۔ معنی حقیقی این سپران زمان از اہل کشت است از عالم انبا بی خراسان کہ</p>
<p>و کنایہ باشد از مردم عالم و معاصرین (صائب ۵) چنانکہ غری گوید (رباعی) روزیکہ</p>	<p>و کنایہ باشد از مردم عالم و معاصرین (صائب ۵) چنانکہ غری گوید (رباعی) روزیکہ</p>
<p>۵۔ آہ از کودک فرجیہای انباے زمان قضا بفرعہ قسمت کشت پے خاکم ز حرم ہر د</p>	<p>۵۔ آہ از کودک فرجیہای انباے زمان قضا بفرعہ قسمت کشت پے خاکم ز حرم ہر د</p>
<p>ابجد ایام طفلی راز سر باید گرفت پے دولہ ۵ و درویر شریست پے نیخواست کہ در جواب</p>	<p>ابجد ایام طفلی راز سر باید گرفت پے دولہ ۵ و درویر شریست پے نیخواست کہ در جواب</p>
<p>آفت دولت با انبا بی زمان معلوم نیست پے انبا بی کشت پے گویم لبیک چون گوید بگوشت</p>	<p>آفت دولت با انبا بی زمان معلوم نیست پے انبا بی کشت پے گویم لبیک چون گوید بگوشت</p>
<p>لقمہ چون افتاد فریہ استخوان معلوم نیست (اردو) اہل آتشکدہ۔ و اہل بتجانہ (نذکر)</p>	<p>لقمہ چون افتاد فریہ استخوان معلوم نیست (اردو) اہل آتشکدہ۔ و اہل بتجانہ (نذکر)</p>
<p>انباے زمانہ اردو میں متصل ہے (نذکر) آتش انباے نوع اصطلاح - بقول صائب</p>	<p>انباے زمانہ اردو میں متصل ہے (نذکر) آتش انباے نوع اصطلاح - بقول صائب</p>
<p>۵۔ اور کوئی طلب انباے زمانہ سے نہیں پے اندمرا داف (انبا بی جنس) باشد کہ گذشت</p>	<p>۵۔ اور کوئی طلب انباے زمانہ سے نہیں پے اندمرا داف (انبا بی جنس) باشد کہ گذشت</p>
<p>مجمیعہ احسان جو نہ کرتے تو یہ احسان کرتے پے دیگر کسی ذکر این نہ کرد و نہ استعمال این در فارسی</p>	<p>مجمیعہ احسان جو نہ کرتے تو یہ احسان کرتے پے دیگر کسی ذکر این نہ کرد و نہ استعمال این در فارسی</p>

<p>از نظر ما گذشت (اردو) دیکھو انا ہے جس ابن ذکا اصطلاح - باضافت ابن بقول صاحب شمس فیہ مال معنی صبح باشد یعنی باو کہ ذکا بالضم بقول صاحب منتخب لغت عرب است یعنی آفتاب و ابن الذکا در عربی صبح را گویند چنانکہ در منتخب بذیل لفظ ذکا آمدہ پس فارسیان تبرک الف و لام تبرکب خود بہمان معنی استعمال این کردہ اند صاحب اند بجا الہ فرنگ فرنگ ذکر این کہ در صبح پیدا و طلوع میشود حقیقت متقاضی الہی کردہ (اردو) دیکھو آفتاب کے دوسرے معنی کہ صبح را (ابن آفتاب) گویند نہ آفتاب را ابن سیرین اصطلاح - باضافت ابن بقول بہاروند و شمس مقبری کہ در زمان خود نظیر نہ داشت و او را محمد ابن سیرین گفتندی مسیح کاشی این را (ابن الصبح) بالف و لام معرفہ آوردہ میر بہر خواب پریشا غم بوی زلف و دوست پاد گوید کہ (۱) آفتاب است و (۲) حرا فرادہ و ابن سیرینی بنی یا ہم کہ تعبیر کمند پاد و آریستہ گوید و (۳) یعنی روز ہم صاحب شمس نسبت کہ بین مہملہ کسور و یای حقی است صاحب غیاث نوشتہ کہ این از اکابر تابعین بودہ مؤلف گوید کہ نام او محمد و میرین نام پدر اوست و لقباً</p>	<p>عرب ابن سیرین شہرت داشت کہ معنی آن سیر سیرین است (اردو) ابن سیرین نام تابعین سے ایک شخص گزرا ہے جو خواب کی تعبیر میں مشہور تھا جس کا اصلی نام محمد تھا۔ ابن صبح اصطلاح - باضافت ابن بقول صاحب بحر و غیاث آفتاب است معنی تحقیق این فرزند صبح باشد فارسیان کنایہ آفتاب را گفتہ اند کہ در صبح پیدا و طلوع میشود حقیقت متقاضی الہی صبح را (ابن آفتاب) گویند نہ آفتاب را ابن صبح - صاحب اند بجا الہ فرنگ فرنگ و نیز صاحب شمس و صاحب مؤید بجا الہ قنبر این را (ابن الصبح) بالف و لام معرفہ آوردہ میر بہر خواب پریشا غم بوی زلف و دوست پاد گوید کہ (۱) آفتاب است و (۲) حرا فرادہ و ابن سیرینی بنی یا ہم کہ تعبیر کمند پاد و آریستہ گوید و (۳) یعنی روز ہم صاحب شمس نسبت کہ بین مہملہ کسور و یای حقی است صاحب غیاث نوشتہ کہ این از اکابر تابعین بودہ مؤلف گوید کہ نام او محمد و میرین نام پدر اوست و لقباً</p>
---	--

(۳) قدیم عمارتیں۔ عمارات شاہی اور عمارات
نے اہنیہ و ولتی پر شاہی عمارات تعمیرات
قدیمہ بھی کہتے ہیں۔ صاحب فارسی بول چال کا سلطنت لکھا ہے۔

ابو اصل این آب است کہ لغت عرب بمعنی پدیو کی ازستہ کتب و بانہ کہ بقاعدہ بنو عربی بجا
رفع اظہار ضمتہ ہوا و شود و بجات نصب بالف و بجات جریای تسمانی چنانکہ جابو ک
ورایت اباک و مرت بابیک۔ درین ہر سہ امثلہ لفظ آب بجات خود است و تشیل
اول بدینو کہ آب فاعل واقع شدہ و بجات رفع است بعوض ضمتہ واو آورد و
تشیل دوم لفظ آب مفعول واقع شدہ بجات نصب است پس بعوض نصب الف
آورد و ہم برین قیاس و تشیل سوم لفظ آب مجرور است پس بعوض کسرہ یا براو
زیادہ کرد و درو این قاعدہ را تخصیص است بنو عربی۔ فارسیان لفظ (ابو) را بجات نصب
عربی استعمال کنند چنانکہ ابوالبشر۔ ابوالکنا۔ ابوالجمعی وغیرہ کہ در تحت می آید تا
بدین وجہ کہ در فارسی زبان ضرورت اعراب نیست بجات فاعلی و مفعولی وغیران استعمال
ہوا و میشود۔ چنانکہ ابوالبشر آمد۔ ابوالبشر را دیدم۔ یا غلام ابوالبشر۔ ما ذکر این بدین ضرورت
کردیم کہ در تحت این حاجت صراحت نباشد۔ بقول جہانگیری (در دستور چہارم
خاتمہ کتاب) بژند و پاژند (۲) بمعنی ذکر (ارو) ابو۔ عربی زبان کا لفظ ہے باپ کے
مفعول میں آرو و میں اسکا مفرد استعمال نہیں ہے لیکن عربی ترکیب کے ساتھ آرو و میں
بھی مستعمل ہے جیسے ابوالبشر۔ زبان عرب میں آدم علیہ السلام کی کنیت ہے اور آرو و میں
آپ کو ابوالبشر کہتے ہیں۔ (۲) دیکھو آبر کی تیسرے معنی۔

ابواب | بقول بهار در اصطلاح مرزایان دفتر وجوه مطالبه است که از روی آن بابل
 محال مطالبه و موافقه کنند و در هند گاه آنرا بنویسی و گاه ابواب خوانند صاحب اند نقل
 بخار بهار و آریه گوید که لغت عربی است بمعنی درها و با اصطلاح مرزایان دفتر وجوه مطالبه و در
 هند آنرا بنویسی و ابواب خوانند (شانی تکلوه) تنقیح روزنامه از افاق خلق را پند و گوشوار
 دفترش ابواب شد درست پد صاحب شمس گوید که جمع باب است مؤلف عرض کند که آریه
 و بهار و آریه با وجود سند بحقیقت نرسیده اند این اصطلاح سیاق است باتباع معنی حقیقی با
 که در باشد اهل سیاق اقسام مدخل و مخارج را ابواب گویند و حساب با بوارری حسابی
 را نامند که شامل باشد بر اعدادی که میزان هر یک قسم جمع و خرج باعتبار انواع مختلفه در و باشد
 یعنی اعداد مندرجه سیاهه در و زمانه بلکه بلحاظ ترتیب نوعیت آن بر جمع و خرج حقیقی شامل میباشد
 بذریعۀ کاغذ و ارجه مرتب و متبوی کنند و برای هر یک باب میرانی دهند تا معلوم شود که در فلان
 باب در فلان ماه یا سال این قدر پول جمع یا این قدر خرج شد مثلاً در روزنامه حساب بصیغه
 جمع بنام مدخل زراعت ماعه جمع شد و باز بنام مدخل سکرات و بصیغه خرج
 بنام مشاهره عمال ماعه و بنام انعام صهر و باز بصیغه جمع بنام مدخل زراعت صلاه و بنام سکرات
 ماکر جمع شد و بصیغه خرج باز بنام و بیهم صادره خرج نوشتند و باز بصیغه مدخل بنام وصول
 مبادله ماعه و جمع کردند و در ابواب مخارج بنام مشاهره عمال ماعه و بنام و بیهم صاه
 صهر و بنام انعام موه نوشتند - اندرین صورت بی ترتیبی ابواب جمع و خرج که لازم در زمانه
 حساب باشد متقاضی آنست که از برای مای یا سالی گوشواره با بوارری این مرتب کنند پس بنا

آوارجی نهند و چنانکه بذیل مذکور است آوارجہ مرتب کنند و همان اعداد جمع و خرج را کہ در ردہ شمار کنند حساب بہ بی ترتیبی رقم شدہ در آوارجہ نقل کنند و میزان با بواری دهند۔

آوارجہ حساب بابتہ فلان ماہ یا فلان سال

(الف) مدخل			(ب) مخارج		
ابواب	رقوم	میزان	ابواب	رقوم	میزان
۱	۲	۳	۱	۲	۳
زراعت	ماہ - صا	کماہ	شاہرہ	ماہ - صا	کماہ
مکرات	ماہ - مار	مار	انعام	ماہ - صا	کماہ
وصول ہلہ	ماہ - لہ	مار	دیہیات	ماہ - صا	کماہ

حالا براؤ آرجہ نظر باید کرد کہ مدخل را بر الف جدا قلم کردند و مخارج را بر ب (ب) و بذیل ہر یکی در خانہ آوش تفصیل ابواب است و بخانہ دوم همان اعداد جمع و خرج کہ در وزن نامہ حسابی بہ بی ترتیبی بود بمقابلہ ہر یک باب آورند و بخانہ سوم میزانش وادند پس اعداد خانہ سوم بمقابلہ ہر یک باب نتیجہ ترتیب با بواری است کہ گوشوارہ را بکار می خورد و در ابواب جمع ہر یک باب است کہ در خانہ اول مذکور شد حالا بر تعریف صاحبان لغت غور باید کرد کہ بر لفظ ابواب چہ طبع آزمائی ہا کرده اند عجیب نیست کہ سندی کہ از شانی تھلو پیش کردند بر مضمون آن ہم غور فرمودند کہ مطابق بیان ماست۔ مخفی مباد کہ گوشوارہ و گوشوارہ مرادف یکدیگر است کہ تحقیقش بجای خودش آید (دو) ابواب۔ بقول امیر باب کی جمع۔ و رواست

وہ رقم جو مالگزاری کے علاوہ منکر اور مدرسے وغیرہ کے چندے میں زمینداروں سے سرکاری لیتی ہے مولف عرض کرتا ہے کہ اصطلاح سیاق میں ابواب - باب کی جمع ہے باب سے وہ نوعیت مراد ہے جو رقوم جمع اور رقوم خرچ کے محاذی لکھی جاتی ہے جسکو ہم نے نقشہ اوارجہ کے خانہ اول میں قائم کیا ہے (منکر)

ابواب کردن	اصطلاح - بقول صاحب
بمحرّم و وارثه و بهار مواخذہ کردن و بیای	گرفت کردن عام است - از مواخذہ حسابی
حساب در آوردن (اصحیل ایما ۵) از ہر	خصوصیتی ندارد و اگر باشد سندش در کار است
دری درآمد بستم در بی برایش بکی مدعی تواند	ما بلفظ ابواب صراحتی کافی کردہ ایم و ہم
ابواب کردار اپو مولف با ستنا دہمین سند	در اینجا با صاحبان تحقیق اختلافی داریم ہمین باب
گوید کہ (ابواب کردن) بمعنی قید کردن و نجائ	است کہ در اینجا ہم اختلاف واقع شد (اردو)
	مواخذہ کرنا حساب لینا - قید کرنا - گرفت کرنا

ابواژ | بقول صاحب شمس بالفتح بازان و جمع باز است دیگر کسی ذکر این نکرد بقول صاحب منتخب باز لغت عربت بمعنی جانور شکاری معروف و جمع آن نیز آن بالکسر و زات بالضم - بنیال ما فارسیان این قدر تصرف کردہ اند کہ ابواژ جمع باز آوردند حیف است کہ سندی پیش نشد و استعمال این از نظر ما ہم نگذشت (اردو) فارسیوں نے بازون کو (ابواژ) کہا ہے - اردو میں بحالت فاعلی باز کی جمع باز ہی ہے -

ابو البشر	اصطلاح - بقول صاحب بھر
آدم علیہ السلام	و بدین معنی در عربی ہم برای آدم علیہ السلام
است	مستعمل - بقول صاحب مؤید کیفیت ایشان

<p>اگرچہ ذکر این در موضوع مداخل نبود کہ هیچ تصریح فارسیان لفظاً یا معنایاً درین نباشد ولیکن صاحب بحر کہ پابند لغت فارس است ذکر این کرده شاید بدین خیال کہ جدا اعلای ماست ماہم اتباعش کرده ایم (اردو) ابو البشر کے نسبت امیر فرما تے ابو الجحی اصطلاح - اگرچہ ہر دو لفظ ترکیب</p>	<p>رسانت دیگر کسی ذکر این نکرد۔ صاحب منتخب بنات بمعنی لعبتان ہم آورده پس ومعنی اول مالک لعبتان ہم باشد۔ استعمال این ہمین معنی در عربی یافتہ نمیشود (اردو) (۱) لڑکوں کا باپ (۲) لڑکوں کا مالک ایک نرم شپینہ کا نام ابو البنا کہ حضرت آدم علیہ السلام سے مراد ہے چونکہ</p>
<p>این عربی است ولیکن معاصرین عجم این را معنی افسری استعمال کرده اند۔ صاحب تنہا سہولت بحوالہ سفر نامہ مظفر الدین شاہ قاجار ذکر این کرده است و صاحب فارسی بول چال</p>	<p>نسل انسانی کا سلسلہ آپ سے شروع ہوا ہے اس لئے آپ کو ابو البشر کہتے ہیں (ناسخ ۵) خلا کا کام کچھ آلات پر نہیں موقوف ہے ابو البشر کو بے ماور و پر پیدا ہے</p>
<p>ہم معنی این ہر داری و افسری نوشتہ شاہ قاجار نوشتہ کہ (فلان کس ابو الجحی ندارد) یعنی عہدہ و صدارتی ندارد بقول صاحب روزنامہ معنی سیرخل این اتحال خاص فر است و عربی استعمال ابو الجحی بمعنی نیامدہ (اردو) افسری صدارت سرداری (موت) صاحب رالنہ و صدارت کا ذکر کیا</p>	<p>ابو البنات اصطلاح - بقول صاحب بحر (۱) خداوند دختران و (۲) نام شپینہ نرم صاحب اند نسبت معنی دوم گوید کہ این قسم شپینہ بقتلاط خاص مشہور است مخفی مباد کہ معنی تحقیق این پدر دختران است پس برای معنی اول</p>
<p>ابو الجحیہ اصطلاح - بقول صاحب جو عجم بیای مشد و ہای ہوز را خر مراد ابو الجحی</p>	<p>پدر را بمعنی خداوند دختر فتن مجاز است و معنی دوم کنایہ باشد کہ شپینہ نرم و دختران را بچو پدر رحمت</p>

و ابوالمطرق (که می آید) بمعنی آله تناسل مخفی
 میباشد که قبولش حیة بفتح حای حطی و تشدید
 یا بلغت عرب اندام زن باشد اما از تحت التثانی
 می کشاید که برای این معنی ضرورت دارد آخر
 بلکه حتی بالفتح و تشدید یاست و حیة تبای مدو
 اخره معنی مار است و حیاء بفتح اول و در آخر
 همزه - فرج ماده شتر و جزآن - وارسته هم زبان
 بحر و گوید که این کنایه باشد صاحب اندام زن
 بحر و از حکیم شافعی سندی آورده (س) دید
 سرخر از طبق و هیچ گفتن پیر بخنکی خواجا بوجه
 گواه است پیر بهمن شهر را بسند (ابو لمحیه)
 آورده و در معنی متفق با بحر و در مصرع دوم
 سند هم (ابو لمحیه) نوشته مؤلف گوید که حقیقت
 ابوجحاش گذشت و معنی حقیقی (ابو الحی) پدرفرو
 و کنایه باشد از آله تناسل فارسیان های هوز
 بر او زیاده کرده باشد یا اصل این ابو الحیّه باشد
 بمعنی پدر مار و کنایه از ذکر و عجب نیست که ابو محی

ابو العیاش | اصطلاح - بفتح عین مهمله و

تشدید تحتانی بقول صاحب بحر مراد ابو الحیّه
 یعنی آله تناسل صاحب اندام و وارسته هم ذکر کرده
 کرده و بهار این را ابو العیاش نوشته - (خلطی نمی
 بیش نباشد) (خواجوی کرمانی) شیخ بدایه
 ابو العیاش رومی پیر نجد پیکره در هر حلقه ذکرش
 میرو یعنی ذکر پیکره میباشد که عیاش بقول صاحب
 منتخب بالفتح و تشدید خوب زندگانی کننده پس
 معنی ابو العیاش پدر کسی که خوب زندگانی کند کنایه
 از ذکر باشد و لغت عرب ابو العیاش نام شخصی
 است (ارو) و بگو ابو الحیّه -

ابوالمطرق | اصطلاح - بقول صاحب بحر

و وارسته و اندر ادب ابوالحیة یعنی آل التماس - بر بنداش زنند - مطراق را به فارسی خایک	(حکیم شفقانی) وسعت مشرب او بین که نامند پس معنی ابوالمطراق (پدر خایک)
ابوالمطراقم نو اندرون رفته و گویی که مگر بیرون است	باشد و فارسیان ذکر را گفته اند که بحالت
مخفی مباد که مطراق آکه باشد آهنی که آهنگران	نعوظ - حرکت او شباهتی دارد با خایک زدن
برای درست کردن سامان آهن و غیر ذلک	(ارو) و کچو ابوالعیاش -

ابو بکریدین | مصدر مصطلحی - صاحب نوادر و مقدمه کتاب گوید که هر چند بر آوردن صیغه فارسی از لفظ عربی باعتبار اصل لغت سقیم است لیکن در بعض الفاظ که شائع شده کثرت استعمال بر سامعه گرانی نمی کند بلکه اگر بجای آن کلمه دیگر بیازد اگر چه مترادف باشد قطعاً غریب می نماید چون طلبیدن و فهمیدن و قصیدن با جمیع مشتقات خود با و از غایت جزی مصدر و ماضی و از تیره که معنی گردیدن است جزی صیغه امر و حال و از تیره غیر از صیغه حال و از و هم نیز جزی صیغه حال و از مطلقیدن غیر همین کلمه بنظر فقیر نیامده و اهل توران فو می گویند اگر بجای آن نوشتید گویند هر چند قریب المعنی است ثقیل نماید و هم او فرماید که بعضی از ظرفای شعرانش ملا طرزی و طرشتی و باتباع او ملا حسن دهمی و مقصولی و ملا فوقی یزدی کمیدن و مدیدن و تمریدن و آبایکیریدن بمعنی یارت کردن مکه و مدینه و عمر و ابوبکر و طوفیدن و مکریدن بمعنی طواف کردن و مکر کردن و رقیقیدن بمعنی ریدن و دیریدن بمعنی دنگ کردن و چراغیدن بمعنی چراغ افروختن و امثال آن در اشعار خود آورده اند از شوخیهای طبع ایشانست و دیگر از این تصرف جاز نیست مگر تشکیک از جهان عالم حرف زنند و التزام گیرند (نخ) مؤلف گوید که محقق هندی تراژدیه خود را با تهم کل

مطابق نداشت و ناحق و ناروا استعمال آخر الذکر را بر شوخی طبع حواله کرد اگر مقصودش نیست که بر الفاظ غیر زبان فارسی بقاعده فارسی علامت مصدر آوردن شوخی طبع بیش نیست پس طلبیدن و فهمیدن و رقصیدن و غیر ذلک را چه منع نمی کند و چنان می گوید که آنهم بسبیل شوخی طبع فارسیان است حقیقت اینست که ما بتحقیق ماخذ مصدرها دریافته ایم و بجای خودش صراحت کرده ایم که فارسیان از الفاظ غیر فارسی مثلاً از زبان سنسکرت یا عربی نقل گرفته اند و بقاعده و ترکیب خود استعمال آن کرده اند پس نگیدن و مدیدن و طوفیدن و غیره چه خصوصیت است که آنرا شوخی طبع فارسیان خیال کنیم - اهل زبان وسعت پسند این قاعده عام مقرر کرده اند که هر اسم جامد را که داخل استعمال خود کنند بر و علامت مصدر آورده معنی مصدری از او پیدا کنند اگر چه زبان فرس و فارسیان باقی نمانده است و اهل زبان نامور بلفظ و توسیع زبان خودشان متوجه نباشند هندیان را نمی رسد که در پی آن شوند که حلقه زبان فرس روز بروز تنگ شود و این قدر خیال می کردیم و خون جگر می خوردیم که چرا معاصرین ما در هند بلفظ افتاده اند که در استعمال زبان فرس پابندی کلام متقدمین عجم می کنند و از استعمال متأخرین و معاصرین عجم کناره کشند و میدانند که این چیزی نیست مثلاً معاصرین عجم گویند که (این چیز بکار ما نمی خورد) یعنی بکار ما نمی آید و متحققین در تصانیف خود این محاوره و صدها همچو این را فرو گذاشته اند بدین حجت که در کلام متقدمین عجم (بکار خوردن چیزی) نیامده اما صاحب نوادر طر فیه عاقی کرده که استعمال قدما می عجم را هم نمی خواهد که بجا دارد و می فرماید که این استعمال بر بسبیل شوخی است - ما عرض می کنیم که این قید و بند چرا و بچه حجت - مذہب ما این است که هر استعمال که در کلام متقدمین و متأخرین و معاصرین عجم

موجود است مارا سند است و بن و جہی ندا کو کہ ما از اتباع شان قاصر و معذور باشیم حاصل
 (ابابکر دین) یعنی زیارت مزار مبارک ابوبکر رضی اللہ عنہ کردن - غلط نیست کہ استعمال آن در کلام
 فرس یافتہ میشود البتہ بنظر ما (ابوبکر دین) آمدہ ندایا بکر دین) و صراحت این بر لفظ (ابو)
 کردہ ایم (ملاطری ۵) (میدیم پس از یکیدن نہ یکس حیلہ ونی مکر دین) مرقدا پاک بنی ہاشم
 عمر دیم و ابوبکر دیم بہ بعض نسخ در مصرع چہارم (ابابکر دیم) نوشتہ غلطی کتابت نہیں
 (ارو) حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کے مزار مبارک کی زیارت کرنا۔

<p>ابوتراب اصطلاح - بضم ت مای فوقانی - استعمال کنند (ارو) ابوتراب - بقول امیر بقول صاحب بحر اشارہ بنجاب علی مرتضیٰ کرم اللہ وجہہ - صاحب شمس و مؤیدیم ذکر میں متعل - این کردہ مؤلف گوید کہ بقاعدہ عربی کثیت ابو جاد اصطلاح - بقول صاحب مؤید</p>	<p>حضرت مدوح است - صاحب اند صراحت کند کہ روزی آنجناب بحالت غم و غصہ بر زمین سجد استراحت فرمودند پیغمبر علیہ السلام آمدہ رخسار و اندام را گرد آلودہ دید و از راہ فرمود کہ قم یا اباتراب - از ان روز این کثیت مقرر شد و جناب امیر بر این تفاخری فرمودند و فارسیان این را بحدف الف بوتراب ہم نگردہ (ارو) ابجد کی جمع بقاعدہ اردو ابجدین</p>
<p>ابجاد - و دیگر کسی ذکر این نکرد و ما ذکر این بذیل ابجد آدم کردہ ایم کہ جمع ابجد باشد و لغات عرب ہم ازین ساکت - صاحب معدن الجواهر کہ محقق فن حمل است ذکر این کردہ صاحب انتہی الارب بر ما دہ (جود) ابجاد و بمعنی آورده چنانکہ و نحو فی ابی جاد و از معنی ابجاد و ذکر ابجد کی جمع بقاعدہ اردو ابجدین</p>	

جسکه فاعل واقع بون -

همان است که بر (انجوسا) ذکرش کرده ایم و شک

ابو خلسا | اصطلاح - بقول برهان باخامی

نیست که ابو خلسا - نام عربی است و نیدانیم

نقطه دار و سین بی نقطه بر وزن ابو در و است و

که صاحب برهان چرا این را فارسی قرار می دهد

که او را شنکار خوانند برگ آن سیاه بسرخی مائل

بقول صاحب نتهی الارب خلس و خلسا با لفتح

می باشد اگر با شرباب خورند شکم را به بند و آزار

اگیا ه خشک که گیا ه تر از آن رسته و بهم آمیخته باشد

بهر عربی خست الحمار و خمار الغزاله گویند صاحب

و خلس با الضم جمع خلسا و نسا و خلس بمعنی زنان

بهر عجم گویند که نام دو ای صاحب اند هم زبان بران

سپید که سپیدی آنها بسیار بی آمیخته پس (ابو خلسا)

صاحب محیط ذکر این کرده گویند که اسم عربی این

کثیت شنکار باشد که دوزنگست (ار و و) و کجیو

شجار است و بر شجار فرماید که معرب شنکار و آنرا

انجوسا -

بیونانی هر قلود و انجوسا و به عربی ابو خلسا و خس الحمار

ابو و جا و | اصطلاح - کبسر و ال مهله و ال

خوانند و لفارسی شنکار و شنکار و بهندی تریج

دوم ساکن در آخر - بقول صاحب شمس کج

و کرکڑا و کدیه چه چو گویند و آنرا چهار قسم است

دیگر کسی ذکر این نکرد و ما اشاره این بر اجد آدم

حزارت و پوست آن غالب بر برودت و

کرده ایم بصورت و ترکیب این عربی است و

بقول شیخ سرود را قل و خشک در دوم و گویند

بطور کنیت واقع شده اما تحقق نمیشود که دجا

گرم در اول و خشک در دوم و گویند گرم و خشک

چه معنی دارد و مال کدام زبان است عجبی نیست

در دوم و جمله تمام این قبض و جلا شده که سر یانی باشد و عربان برای ابجد کنایه کرده باشند

و ضاد و و منافع بسیار دارد - مؤلف گویند که این

بر سیل کنیت - بای حال مائل (ابو جاب و) از بیان

بر سیل کنیت - بای حال مائل (ابو جاب و) از بیان

بر سیل کنیت - بای حال مائل (ابو جاب و) از بیان

بر سیل کنیت - بای حال مائل (ابو جاب و) از بیان

<p>حقیقت این قاصریم (ارو) و یکجوابد ابوطامون اصطلاح - بقول برهان باطامی حطی بالف کشیده و میم مضموم باو و زده نوعی از موسیائی باشد و از موسیائی کوهی گویند و تفرایه و خوانند گویند این لغت عربی است بقول صاحب بحر نوعی از موسیائی صاحب اند همزمان برهان صاحب محیط اعظم بر قفر فرماید که معرب کفرایه و است که برومی قسطون و یونانی بر فونی و ابوطامون نامند و در وجه شمیّه گفته اند که چون از بحیره یهودیه قریه منته نیز گویند قریب بقریه کفر که در قدیم الایام آباد بوده حالا خراب شد از اعمال فسطین قریب به بیت المقدس از میان سنگهای زیاده دریا مانند غبر جوشیده بر می آید و لهذا منعی بقفرایه و ننوده اند گرم و خشک در سوسوم و طلای آن بر اعصاب و اعضای مستخرجه میان سنگهای زیر دریا این را بر زبان عرب ابوطامون ضعیفه نافع موهان آن را رفع زکام و نزله و گفته باشند و لب و لجه فارسیان بر زیادت الف</p>	<p>محرک صرع - منافع بسیار دارد در اخ گویند که صاحب برهان ذکر کفرایه و یهودیائی خود کرده گویند که موسیائی است و منی فرماید که جان ابوطامون بخیاں امیرسد که موسیائی را قهرمان و از مواقع متعدد بدست آید عجیب نیست که درین هر دو قسم فرق اعتباری و مقامی باشد و لیکن بقول برهان این قدر متحقق است که هر دو موسیائی کوهی گویند - محققین پابند فرس که ابوطامون با در موضوع خود داخل کرده اند و پیش خزان نباشد که اسم دیگرش در فارسی زبان نیافته باشد بالجله این اسمی باشد از قبیل کنیت که در زبان عرب بیشتر متعل - عجب است که طامون و لغت عرب یافته نشد طمن بالفتح - بقول صاحب منتخب یعنی ساکن و آرمیده و طمون بالضم جمع آن پس بخیاں امیرسد که لمجا طکون و آرمیدن میان سنگهای زیر دریا این را بر زبان عرب ابوطامون گفته باشند و لب و لجه فارسیان بر زیادت الف</p>
---	--

بعد غای مهله آنرا ابوطامون کرد و اینهم ممکن است
 که ابوطامون را که نام یونانی زبان است فارسی
 ابوتامون، بجای فوقانی خوانده باشند و عربی
 و آنان نظر بر لفظ ابوتامی فوقانی را بطای حقی
 بدل کرده باشند و الله اعلم (ارو) ایک قسم
 کی مویانی کا نام ابوطامون جو بیت المقدس کے قریب
 اون پتھرون میں پیدا ہوتی ہے جو تہ درایتین
 ابوعلی | اصطلاح بقول صاحب برہان
 یفتح عین بی نقطہ و سکون لام و سین سغفص
 گھلیست کہ آنرا خیری گویند و انواع آن بسیار
 است نبفش و سرخ و زرد و سیاہ و سفید باشد
 طبع آن ورم زخم را فرو نشاند و ابابعلس نیز
 بنظر آمده کہ جای دا و الف باشد و گویند عربی
 صاحب بحر گوید کہ (ابوعلی) گل خیریت مناسبت
 اند ہنریان برہان صاحب محیط بر (ابوعلی) نیلگوئی را اصل قرار داده اند (ارو) گل خطمی
 فرماید کہ گل خیریت و این را در فارسی گل خیر و گل خیر و بقول صاحب آصفیہ مذکر خطمی کا یونان
 گویند و بر خبری نوشته کہ گل این را برومی نیلے رنگ کا ہوتا ہے۔ فراجا اول و جہین گرم و

ابوقلمون | بفتح قاف ولام معنی بوقلمون است و آن (۱) نوعی از دیبای رومی باشد که هرگز
 بزرگی نماید و (۲) جانوری نیز هست شبیه چلپاسه و (۳) کنایه از مردیت که هر ساعت خود را
 بزرگی بپاراید و (۴) کنایه از دنیا هم و (۵) علم مرغی نیز شده و (۶) اهل مشرق سنگ پشت را گوشت
 صاحب بجمع معنی اول و دوم و چهارم قلعه صاحب شمس بذکر معنی اول نسبت معنی دوم
 فرماید که کرفش و شتی است و بواله شرف نامه گوید که کنیت خرباست که پاری آنرا آفتاب پرت
 گویند و نسبت معنی پنجم گوید که مرغی است برکوه ابلادل - هر لونی که در عالم است در پرهای
 وی باشد - بامداد برنگی دیگر نماید و میانه روز برنگی دیگر و باختر روز برنگی دیگر و چون شب در
 مانند آتش نماید و آواز سخت دارد - صاحب مؤید بذکر معنی اول نسبت معنی دوم گوید که جانور
 است از خرباقه ری بزرگتر و بزرگهاسه گوناگون نماید در صبح برنگی دیگر و میانه روز دیگر و شب
 بزرگی دیگر - و در عهد شمس (ملک بهار) آنرا تایحی در بهار آورده بود و نسبت معنی پنجم بواله
 عجائب البلدان با شمس هم زبان صاحب سوار بسیل نوشته که (ابوقلمون) را بیونانی میگویند
 گویند و آن نوعی از جامه که زنگارنگ نماید و در سعودی است که آن یا قوت ملون است که بفر
 هم موسوم و نام کبشکی از شستن که بکاره بحر ورم واقع است شهرهای اندلس - سالی یکبار بر روی
 آمده خود را به سنگ می خارا و ازین سبب پشم او فرویز و مردمان آنجا آنرا جمع می کنند و آنرا
 پاچه بافند که زنگارنگ نماید - از خلفای بنی امیه اجازت نبود که کسی از آن ملک غیر برد (آبجی)
 بقول صاحب منتخب که پاندهنت عرب است (ابوقلمون) معنی نوعی از جامه هاسه ملک روم که در هر
 بزرگی نماید و آنرا ابوقلمون نیز گویند - صاحب منتهی الارب تحت لفظ قلم ذکر قلمون کرده می گوید

کہ مضمی است بدشوق و (ابو قلمون) نوعی از جامہ روی کہ رنگ ازنگ نماید صاحب اندر قلمون)
 را بجو کہ فرنگ و رنگ گوید کہ لغتحتین و ضم میم نیست فارسی است حر بار را گویند و دیگر متحققین
 ازین ساکت اند۔ اما صاحب برہان (کلثوم) را بحاف عربی و زای فارسی و آخری معنی چلیا
 و وزغہ آورده (وزغہ همان حربا باشد کہ ذی المنتخب) پس بخمال (کلثوم) را اہل عرب (قلمون)
 کردہ باشند معنی حربا و بدینوجہ کہ حربا تبدیل لون کند و رنگ ازنگ ظاہر شود (ابو قلمون) کنیت
 پارچہ قرار دادند کہ در ہر ساعت رنگی نماید یا تبدیل تکاف۔ بقاف و زای فارسی ہون تصرف
 فارسیان باشد کہ صاحب فرنگ و رنگ و اندراج این را فارسی گفته است باتی حال
 قلمون بمعنی تناسبا این در عربی یافتہ میشود و (ابو قلمون) موجود است و عجیب نیست کہ یونانیان
 (ہیکلمن) را از ہمین (ابو قلمون) وضع کردہ باشند معنی پارچہ کہ رنگ ازنگ نماید۔ الحاصل بخمال
 ما معنی اول اصل است و دیگر معانی مجاز آن بتشبیہ و وزنگی واللہ اعلم (ارو) (۱) و یک
 رومی سے ایک خاص قسم کا نام فارسیوں نے ابو قلمون رکھا ہے جو رنگ بدلتا رہتا ہے اردو
 میں اس کے لئے کوئی خاص نام نہیں ہے۔ قریب قریب دھوپ چھان یا دھوپ چھاؤں
 کے سمجھنا چاہئے جس پر صاحب اصفیہ نے لکھا ہے کہ ایک قسم کا شیشی کپڑا جس میں سایہ پڑتا
 ہے ہم کہتے ہیں کہ حقیقت حال کسی قدر اس تعریف سے زائد ہے دھوپ چھاؤں میں یہ صفت
 ہے کہ کبھی تو وہ ذرین نظر آتا ہے اور کبھی سبرا و کبھی نیلا یا دوسرے الفاظ میں یوں سمجھنا چاہئے
 کہ اس کے کسی حصہ پر دھوپ نظر آتی ہے۔ اور کسی حصہ پر چھاؤں اور اسی وجہ سے مختلف
 رنگوں کا عکس ظاہر ہوتا ہے (مذکر) (۲) گرگٹ۔ بقول اصفیہ (ہندی) مذکر۔ حربا۔ آفتاب

دیکھو آفتاب پرست - (۳) بہر و پیا - بقول آصفیہ (ہندی) مذکر - نقال - سوانگی - رنگ برگ
کے بھیس بہنے والا - (۴) دنیا - بقول آصفیہ (عربی) اردو میں متعل (موت) جہان خلقت
(۵) ایک خاص پرند کو فارسیوں نے ابو قلمون کہا ہے جو رنگ بدلتا ہے - نواح مدرس
میں اسکو نورنگی کہتے ہیں - وہ پون میں دوپہر کے وقت ہنڈے مقامات میں جہان خس کی
ٹیان ہوں یا نکھا چلتا ہو - دفعتاً آجاتا ہے اسکے پروں میں نورم کے رنگ ہوتے ہیں - اور خصوصاً
روشن مقام میں اسکی ہر حرکت پر یہ معلوم ہوتا ہے کہ اسکا رنگ کچھ اور ہے - (۶) کچھوا - بقول
اصفیہ (ہندی) مذکر - نگ پشت ایک لمبی گردن کے دریائی جانور کا نام جو اپنے سر کو نکالتا ہو
اور وٹھیر میں چھپا لیتا ہے -

ابہر | بقول صاحب ناصری بفتح اول و دوم بہای زدہ و سکون را (۱) نام قصبہ ایست کہ
بنای آن را کبھی خسرو بن سیاوش منسوب دارند و گویند وارا تعمیرش کرد اکنون چندان آبادی ہوا
و از اجزای قزوین محسوب می گرد و مخفی مباد کہ این لغت عرب است و بقول شمس خان
ورگ دل کہ بہشت پیوستہ و سوا کہ صاحب قاموس گوید کہ زمین پاک و نیکو کہیل بران بلند
نشود و (۲) شہریت بزرگ میان قزوین و رنجان و شہریت بنواحی اصفہان و (۳) شہریت
بجواز و مشہور آنست کہ ابہر یعنی شہر بفتح باست و دیگر معانی سکون یا مولف گوید کہ زمر معنی
اول بیان کردہ صاحب قاموس می کشاید کہ ہمین باشد و جہ تسمیہ قصبہ یا شہر یا کوہ خاص -
(اردو) ایک قصبہ اور شہر اور یہاں کا نام ہے (مذکر)

ابہری | بقول صاحب انند (۱) نام قصبہ یا شہر و (۲) منسوب بہ ابہر - صاحب غیاث

بجاء لب الالباب تصدیق این کند مؤلف	قریه کاناظهری به جواصفهان بین واقع به
گوید که به تحقیق ماکه بر لفظ ابر گذشت در هر دو	(مذکر) (۲) ابر که باشد ابر هری - جیسے ہند کا
معنی یای نسبت باشد (۱۱) (۱) ایک	باشد ہندی -

اہل | بقول صاحب برہان بضم اول و ہای ہوز و سکون ثانی لام تخم سرو کوہی باشد کہ بعربی آنرا ثمرۃ العرعر خوانند و بشیرازی تخم و ہل بضم واو - اگر باروغن کنجد در ظرف آہنین بجوشانند و برگوش چکانند کری را برود - صاحب شمس ہم بجاء لام قاموس ذکر این کردہ صفا محیط فرماید کہ بفتح ہمزہ و سکون ہای موحده و فتح ہا و سکون لام بر وزن جعفر و بضم ہمزہ و فتح ہا و بفتح ہمزہ و ضم ہا و بضم اول و ثالث و کسر اول و ثالث نیز آمدہ بعربی جوار الاہل و بفارسی اؤرس و ابرس و ہندی ہویرو و او میر گویند اسم شجری است نزد بعضی قسمی از سرو کوہی کہ ازرا عرعر گویند - بزرگ دانہ ثمر آن سرخ - شبیہ بہ کنار - بالجملہ اطلاق لفظ اہل بر ثمر آنست کہ اطباست و آن را حب العرعر و ثمرۃ العرعر و بفارسی تخم - ہل نیز گویند - و دو قسم دارد - بہترین آن شگین سیاہ رنگ و تند پوست و قوت ہر دو واحد گرم و خشک و در دو م است و بقول جالینوس در سقم - شدید التحیل و در آن تخفیف و تلطیف بنایت چوں ثمر آن در دہن داند بوی دہن خوش نماید و چون بسر کہ سودہ بردار الثعلب روی طلا کنند موی آن برویاند و منافعی بسیار دارد (ان) مؤلف گوید کہ بہ تحقیق ما اہل لغت عربست و فارسی آن اؤرس کہ می آید و آنچه صاحب محیط ذکر ابرس بیای عربی کند - سہو کتابت باشد کہ صاحب مخزن اللاد و تیبہ اہل اسم فارسی آن آیرس گوید بیای تختانی و ابرس بیای موحده چیز دیگر است کہ گذشت

الحاصل اہل لغت فارسی نیست چنانکہ صاحب برہان خیال کردہ صاحب انند ہم این رابعی گوید (اردو) بقول صاحب محیط ہو بیروا و تبر۔ صاحب آصفیہ نے اسکو ترک فرمایا ہے صاحب مخزن نے لفظ اہل پر دیودار کا ذکر کیا ہے اور صاحب آصفیہ نے دیودار پر لکھا ہے کہ ہندی اسم مذکر کیلکادشت ایک قسم کا درخت صنوبر پس اسی کے پہل سے اہل ملوہی صاحب نیشا نے لفظ اہل پر فرمایا ہے کہ سرو کوہی کے تخم کا نام ہے جسکو ہندی میں ہاؤ بیگتے ہیں۔ لغات ہندی نے ہاؤ بیر کو بھی ترک کیا ہے۔

ابہینی | بقول صاحب شمس بفتح و باللف مقصورہ بمعنی یہ لب است و صراحت کردہ کہ این لغت فارسی است ہمہ محققین ازین ساکت و ما از تحقیق این قاصدیم۔ ہندی پیش شد (اردو) یہ لب۔ کالے ہونٹ والا۔

ابی | بقول صاحب برہان و جامع و اندورشیدی بروزن نبی بمعنی نبی باشد چنانکہ ابہینی باست مثل انیکہ گویند ابیہار و ابی حساب۔ (سعدی شیرازی) ابی حکم شرع آب خورد خطاست و اگر خون بفتویٰ بریزی رواست (اردو) بے بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل حرف نافیہ۔ نقیض با۔ بغیر۔ سوائے۔ بدون۔ بلا۔ بنا۔ بن۔ جیسے بے باز بے ایمان۔

ابیار | بقول صاحب شمس بفتح اول نوعی از جامہ۔ دیگر کسی ذکر این نکرد۔ اصل این (آبیار) است کہ در محدودہ گذشت یعنی از مصدر (آوردن) (آر) صیغہ امر بقاعدہ فارسیا بعد اسی مرکب شدہ افادہ معنی فاعلی کرد پس (آب آر) بمعنی آرنده آب شد و بقاعدہ دیگر

مدوده ثانی به یاد بل شده (آبیاری) قرار یافت بمعنی کسی که باغات را آب رساند۔ لب
 لجه مقامی و کثرت استعمال مدوده را بمقصوده بدل کرد (آبیاری) شد و آبیاری جامه را نام کردند
 که بسیار لطیف و نازک باشد همچو آب گو یا این جامه آرنده آب است یا آرنده رونق و
 لطافت که این هر دو معنی در لفظ آب موجود است مخفی مباد که (آبیاری) بدین معنی با مدوده متعل
 نیست (ارو) آب روان۔ بقول امیر ایک نهایت نازک کپڑے کا نام (نذکر) و معروف
 ۵) نہیں چشم گریان سے کم جسم عریان پڑ کہ پہنے ہے نیمہ یہ آب روان کا پڑ (آتش ۵)
 کیکی محرم آب روان وہ یاد آئی جو باب کے جو برابر کوئی حجاب آیا آپ فرماتے ہیں کہ
 وجدان سلیم اسم ہونے کی وجہ سے اضافت نہ ہونے کو ترجیح دیتا ہے مگر استعمال اضافت کو ترجیح

<p>آبیاری بقول صاحبان برہان و ایندو جامع و جہانگیری و سراج (۱) نوعی از کبوتر باشد مؤلف گوید کہ (آبیاری) بمعنی جامہ بسیار لطیف گذشت پس فارسیان کبوتر سفید رنگ و نازک بال را زیاده یای نسبت برو آبیاری نام کردند یعنی منسوب با بیار و (۲) آبیاری جنسی از پارچه و جامہ بسیار نازک صاحب شمس در شیدی ہم ذکر این کرد مؤلف گوید کہ معاصرین عجم تصدیق خیال می کنند کہ (آبیاری) قسم اعلی است و (آبیاری) استعمال کردند کہ برای مصارف جامہ لطیف و نازک</p>	<p>جامہ کہ در لطافت و نازکی بدرجہ دوم است پس در آخر ثانی یای نسبت است و این تاج اہل تحقیق است کہ ہر دو را ایک درجہ بیان کردند و برابر اخذ تو چہی نفرو مذ حاصل نیست کہ (آبیاری) ہم جامہ است لطیف کہ منسوب آبیاری است (۳) بقول صاحب مؤید شمس آبیاری یعنی جاگی۔ مؤلف گوید کہ یای یاق را برابر آبیاری آوردند و آبیاری را بمعنی پو استعمال کردند کہ برای مصارف جامہ لطیف و نازک</p>
---	--

مثل جاگی (۴) بقول صاحب رشیدی ایاری بہا یک معنی ہم سندی پیش نکرده اند (اردو) (۱)
 ایاری باشد کہ (برمد و دہ گذشت) مؤلف رشتی ہونٹ) ایک سفید رنگ کبوتر کی خاص قسم
 عرض کنند کہ اصل این بحد و دہ باشد یعنی حاصل بہا کا نام ہے جس کے پر نہایت نازک اور نرم
 (آب آوردن) (آب آری) بود و یقاعده فارسی ریشم کے ہوتے ہیں ہم نے اس کبوتر کو پالا ہے
 محدود و ثانی بہ تختانی بدل شدہ (ایاری) شد یعنی آج کل کلکتہ میں دستیاب ہوتے ہیں اور دکن میں
 آبرسانی پنج درختان سب و لہجہ مقامی و کثرت اسکی نسل ہمیں نے بھائی اور اس سے مختلف رنگ
 استعمال - محدود و اول را بمقصودہ بدل کردہ - پیدا کئے - لغات اردو اس سوساکت ہیں (۲) آب
 شد (۵) بقول صاحب ہفت فلزم بجا لہ فونگی دیکھو ایار (۳) سالیانہ - مذکر - اگرچہ یہ لفظ عام ہے
 (ایاری) یعنی جام ہم آمدہ مؤلف گوید کہ (آیا) لیکن دکن میں سالیانہ سے وہ خاص رقم ہوتی ہے
 آرنہ آب است زیادتی یا نسبت برد آری جو کپڑوں کے خرچ کے لئے دیکھتی ہے بعض لوگ
 گردن یعنی خیر کیہ منسوب آرنہ آب است کنا یہ کپڑوں کا سالیانہ بھی کہتے ہیں لیکن صرف سالیانہ کا لفظ
 باشد بہ جام و وجہ تبدیل محدودہ بمقصودہ ہمان زیادہ مروج ہے (۴) دیکھو ایاری (۵) جام بقول صاحب
 کہ بالا مذکور شد - حیف است کہ محققین سلف بک آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل مذکر پیالہ - گلاس - پیمانہ
 ابیدا | بقول صاحب برہان و جامع و ناصری و ہفت ورشیدی با دال ابجد برون پر زیاد
 معنی ظلم و ستم و بیدا باشد الف و صلی در ابتدا ی لفظ بیدا آوردند گریہ کہ اثری بر معنی بیدا
 ندارد (اردو) بیدا بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں متعل - مونث - ظلم - ستم - جور - جابر - ختم
 (۵) ہے نالی ہر آدمیر سے ستم بجا دکی پدا و جب چاہی تو اس نے اور بھی بیدا کی:

ابیر | بقول صاحب برهان بر وزن و سبغت زن دو پانزد (۱) یعنی پیرا من است و عبرتی مقص
خوانند صاحب شمس گوید که فارسی است و یعنی (۲) سرشک آتشین و بقول بعض بدین معنی هزرا
فارسی است - صاحب جهانگیری در دستور چهارم خاتمه بذیل لغات زن دو پانزد ذکر این معنی
اول کرده - صاحب ساطع بر لفظ بیکر گوید که بیکر اول و سکون مابعد در فارسی جامه خواب را گویند
صاحب برهان هم همین معنی آورده پس معلوم شد که در اول این الف وصلی است و تحقیق ماخذ
بجای خودش آید (ار و و) (۱) پیرا من - بقول آصفیه (فارسی) اردو میں متصل - مذکر لباس
پوشاک - بدن کا کپڑا - (۲) وہ قطرے جو جلتی ہوئی لکڑی سے ٹپکتے ہیں (مذکر)

ابیر | بقول صاحب شمس کا ہی کہ در گل اندازند آزادانگوند و صراحت کند کہ لغت فارسی است
و بعض نسخ شمس اللغات بیای فارسی مذکور است دیگر کسی ذکر این نکرد و سندی ہم پیش نشد - ما
تحقیق ماخذ این بر (ابیر) کہیم (ار و و) وہ گھانس جو بطور تخم ہوتے ہیں -

ابیر | بقول صاحب برهان و جامع و جهانگیری بر وزن تیز شرارہ آتش را گویند صاحب
شمس و رشیدی با اتفاق برهان گوید کہ بعد نیز آمدہ و از منجیک سند دہد (۳) ہم را ہم آتش
دو رخ انیرہ نالہ از سن ز تندر صد از نیزہ اسم جامد فارسی زہنت (ار و و) چنگاری - بقول
صاحب آصفیہ ہندی (نوش) آگ کا پتنگا - سحر - آتشارہ - شرارہ -

امیتن | بقول صاحب بحر عجم با ثانی مجهول معنی آراستن (سالم التصریف) یعنی بعد از
حذف نون مصدر بنای ماضی او در مشتقات سالم باشد و تبدیل و حذف و حروف اصلی
آن راہ نیابد پس درین صورت غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نخواہد بود و صیغہ ہاے غیر سالم

آنکہ مضارع و حال و اسم فاعل و امر و نہی باشد در استعمال اہل لسان نیامدہ از محققین مصاد
فرس و دیگر کسی ذکر این نکرد و نہ سند استعمال پیش شد۔ بخمال ہا این مصدر زنند و پاژند و اداست
کہ بمعنی تفسیر زن گذشت عجیبی نیست کہ اصلش (ابیتہ) از ہمین مصدر اسم مفعول باشد بمعنی آرا
شدہ و اللہ اعلم (اردو) دیکھو آراستن۔

ابگیرانہ | بفتح اول و کسر دوم و چہارم بقول صاحب ناصری دانند بمعنی بگیرانہ باشد صاحب
رشدی از سوزنی سند آورده (ع) تو گفتی آن پہستی ابگیرانہ و مراد مؤلف گوید کہ ہر
بگیرانہ الف وصلی زیادہ کردہ اند (اردو) بگیرانہ بقول صاحب تصفیہ (فارسی) اردو
مستعمل۔ نامید اکثراً۔ بے حد۔

ابین | بفتح اول و کسر ثانی بقول صاحب شمس پد فریدون کہ ضحاک اور اکتہ و بعد
از گشتن او فریدون ضحاک را کتہ پادشاہ ایران زمین شد۔ و فرماید کہ بمردودہ ہم آمدہ ہو
گوید کہ دیگر کسی ذکر این نکرد و نہ سندی پیش شد (آبین) و مردودہ بمعنی دیگر گذشت اگر این را
(آبتین) بمعنی اولش گیریم جادارد و اپنے بعض صاحبان تحقیق آبتین را بمعنی پیدا شدہ از آب
گرفتہ اند ہمان معنی از لفظ (آبین) پیدا میشود اندرین صورت (آبین) بمردودہ را اصل گیریم و این
بمقصودہ نتیجہ لب و لہجہ مقامی و کثرت استعمال و اللہ اعلم (اردو) ابین۔ فریدون کے
باپ کا نام۔

ابو | بقول صاحب برہان و ہفت قلزم بفتح اول و کسر ثانی و سکون ثانی مجهول و واد
معنی آبی باشد و آن نگہست معروف صاحب رشدی و جہانگیری با اتفاق بمعنی برہان از حکیم

آذری سند آورده (س) نای شام پس پرده های چرخ شدند لوامی روز چوبرز و سر زلفا
 ابیون صاحب جامع این را بمعنی (آبی) و (آسمانی) گوید مؤلف عرض کند که (آبیو) در مذهب
 بجایش گذشت و بکثرت استعمال و لب و لجه مقامی محدوده بمقصوده بدل شده و نسبت بلفظ
 آبی آورده اند چنانکه از تهنه تهنه و بمعنی چغیری که منسوب است به آبی - معاصرین عجم درین شهر
 یای (آبیو) را معروف خوانند و تلفظ شان یای مجهول اصلانی آید و همین تلفظ متقدّمین پس
 از کلام شان یافته میشود که تیسر (معنی اسد) را با تیسر (معنی برادر پیاز) قافیه کرده اند و در لفظ
 با اعتبار خفیف هم که بالا مذکور شد یای معروف است نه مجهول پس آنچه صاحبان تحقیق صراحت
 ستیانی مجهول کرده اند قابل غور است (ارو) و بیکه (آبیو)

ابیورد | بقول صاحب برهان و جامع و اندبفتح اول و و او و سکون را و اول بے نقطه
 نام شهریت و خراسان مابین ترخس و نسا - صاحب سروری فرماید که گویند کاؤس زمینی
 با قطع (باوردین جو درز) مقرر ساخت و باوردن کور این شهر را دران زمین بنام خود بنا کرد
 صاحبان لغت بر (باورد) گویند که نام شهریت و خراسان و صاحب برهان و رانجامین
 و اوقات بیان کرده صاحب سروری را نقل کند و صاحب سروری بر (باورد) گوید که همان
 ابیورد که گذشت - نام شهری - پس معلوم میشود که نام اصلی این شهر (باورد) است موسوم
 بر نام بانی آن و از کثرت استعمال (بیورد) شد یعنی بقاعده فارسی الف به یا بدل شد اینجا
 که صاحب برهان به (بیورد) هم فرماید که نام شهریت و خراسان پس بقاعده فارسی الف
 وصلی در اول این آورده (ابیورد) کردند این است حقیقت (ابیورد) (ارو) ابیورد

ایک شہر کا نام ہے جو خراسان میں واقع ہے۔ (مذکر)

ابیون | بقول صاحب برہان و جامع انند (۱) بروزن و معنی افیون است کہ تریاک باشد و (۲) نام داروئی ہم بہشت کہ بیہوشی آرد صاحب مؤید بذیل لغات فارسی این را آورده و (۳) دوم را بای فارسی گوید و نسبت معنی دوم فرماید کہ داروئی کہ سخت بیہوشی آرد از بابائی کہ سب می کنند صاحب سروری بزمنی اول قانع صاحب پہلوی فرماید کہ (۳) ساطور است صاحب محیط نوشته کہ ابیون اسم افیون است و برافیون گوید کہ افیون معرب ابیون یونانی است کہ بفارسی تریاکش نامند و بالگریزی اوچیم و ہندی ایم۔ بہترین آن سیاہ کثیف نیلین تلخ تند بو باشد۔ سرخ و دچہارم بقول بعضی سرود چہارم و خشک و آخر سوم و گویند سرود اول چہارم و خشک و دوم باوجود برودت کتب القوی و منافع بسیار دارد (الخ) و نسبت معنی دوم بھیج برکشود کہ آتش درالسنہ دیگر چیست و نسبت معنی سوم دیگر کسی ذکر می نکرد بخمال ما فارسیان افیون را بہ تبدیل فا بابائی فارسی (ابیون) کرده باشند چنانکہ سفید را سپید کردند و بدین وجہ کہ در یونانی نام این (ابیون) است فارسیان در بای عربی و فارسی فرقی نکردند و (ابیون و اپیون) ہر دو گفتند شک نیست کہ نام یونانی زبان را بتصرف خفیف درالسنہ دیگر گرفته اند اگر ابیون را بقول بعضی محققین فرس فارسی گیریم کم تر باشد از آب و یون۔ یون بقول برہان فلس و فلوس و معنی رنگ و لون آمدہ بدین وجہ کہ تریاک از شیر خشتخاش سازند و بعربی لبن انشخاش گویند فارسیان او را (ابیون) بمعنی آب رنگ گفتہ باشند یا بمعنی فلس کہ قرص آن مشابہ فلس باشد و ساخته میشود از آب خشتخاش ملانہ (ارو و) (۱) افیون۔ بقول (میر بہ لفظ) ابیون، یونانی کا معرب ہے جس کے معنی یونانی میں

گہری نیند لانے والی چیز کے ہین اردو میں انیم ہی کہتے ہین (مونٹ) (ظفر ۵) مے پیچے گا جو تو
غیرون میں تو پھر غیرت سے نہ ایک دن ویکھو افیون ہی ہم کھا بیٹھے (سودا ۵) زرا اسکو
نہین خدا کا ہم پرولے لڑکا تو دے زیادہ انیم (۲) ایک بیہوشی کی دو اکو شراب میں
استعمال کرتے ہین فارسیوں نے (امیون) کہا ہے (۳) چہرا سہندی) مذکر۔ بقول آصفیہ
وشنہ۔ ساطور۔ بڑا چاکو۔

انی یہیمیا | بقول صاحب برہان بفتح یا می حقی و سکون ہای ہو ز و کسر میم و تحتانی با
کشیہ زبان یونانی نوعی از تشبہ باشد کہ منع حس و حرکت گردد صاحبان اندوہفت ظفر
ہم ذکر این کردہ اند صاحبان برہان و ہفت کہ پابند لغت فرس اند منید انیم کہ این لغت
چرا ذکر کردہ اند بخیاں مامیر سکہ فارسیان از برای این لفظی دیگر با خود اندازد (اردو) مرض تشبہ
کی ایک قسم کو فارسیوں نے (ابی یہیمیا) کہا ہے اور یہ زبان یونانی لفظ ہے۔

الف مقصورہ بابای فارسی

ایار | بقول صاحب اند بحوالہ فرنگ فرنگ بالکسر و بای فارسی ریجان مغیرہ خوشبو
دیگر کسی ذکر این نکردندی پیش نشد و از ماخذ این سراغی نیافتیم صاحب اند این را لغت
فارسی نوشتہ (اردو) ریجان۔ بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں مستعل (مذکر) ایک
خوشبودار پودے کا نام جو تلسی کی قسم میں سے ہے۔ نازبو۔ بالنگو۔

ایارہ | بقول صاحب اند بحوالہ فرنگ فرنگ بالفتح و فتح رای مہلہ فراخ و ہوا دیگر کسی
ذکر این نکردندی پیش نشد۔ صاحب اند این را لغت فارسی گوید با تحقیق مرید قاصیرم

(اردو) فراخ - بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستقل - کشادہ - کھلا ہوا - لمبا چوڑا ہوا
 بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستقل - برابر - یکساں -

اپرا | بقول صاحب برہان وائند و ہفت بفتح اول و سکون ثانی و رای بی نقطہ بالف
 کشیدہ بفتح ثند و پاژند خاک را گویند و عبری تراب خوانند صاحب جہانگیری در دستور چہارم
 خاتمہ کتاب بذیل لغات ژند و پاژند ذکر این کردہ بخیاں ما فارسیان این را از لغات سنکرت
 گرفته اند کہ پڑ و پڑا باقم بمعنی شہر و محصورہ و قصبہ و محلہ آمدہ (کذا فی التاطع) پس فارسیان بقاعد
 خود الف و صلی و را اول این آوردند و از مفتوح خواندند و بمعنی خاک استعمال کردند - خاک نسبت
 شہر و محصورہ عام است ولیکن مجازاً خاک خراسان و زمین خراسان ہم و فارسی آمدہ بیش ازین
 چیزی دیگر از ماخذ این بخیاں مائی آید (اردو) خاک - بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو
 مستقل - مٹی - زمین - (آتش) ظاہر ہوا مجھے یہ بلندتی مروسے بد کرتی ہے کام خاک
 بھی عالی دماغی کے ہے

اپر انداخ | بقول صاحب جہانگیری با اول مفتوح و ثانی زودہ مرادف (اپر انداخ)
 سختیان باشد و از (پرانندخ) و (پرنندخ) نیز گویند صاحب اندک گوید کہ (اپر انداخ) و (پرنندخ)
 و (اپریندخ) بمعنی سختیان و تیلج صاحب ہفت قلزم بر (اپر انداخ) فرماید کہ بفتح اول و سکون
 بای پارسی و فتح رای مہملہ و سکون نون و فتح دال اکجد بالف کشیدہ و خای منقوطہ زودہ
 سختیان و تلج را گویند و آن کیسہ در آریست کہ از پارچہ و وزند و بر (پرنندخ) ہم ہمین معنی
 نوشتہ و صاحب ناصری بر (پرنندخ) گوید کہ بمعنی تیاج و سختیان است یعنی چرم و ہم او بر (پرنندخ)

همین معنی نوید و صاحب رشیدی بر (اپرداز) فرماید که بالفتح سختیان و همین معنی بر (پرداز) بنفقتین و جیم عربی در آخر نوشته - صاحب جاسع فرماید که (اپرداز) و (اپیر انداخ) بر وزن صندل لان و توتیر شلخ بمعنی سختیان و تیکلج به مخفی مباد که سختیان بقول صاحب اندکس و بفتح و کسر ثالث و تحتانی بالف کشیده لغت عربی است بمعنی پوست بُرد باغت یافته - این معرب است و بقولش تیماج چرم بود که آزار بلغار و آتیم نیز گویند - صاحب بهار عجم هم ذکر تیماج همین معنی بجم فارسی کرده و صاحب غیاث چرم را (سختیان) بیای عربی نوشته بخیا ما اصل این اپردازخت باشد که وجود این لفظ همین معنی که بالاندکس در ناصری موجود است یعنی جانوری که بال و پر خود انداخت و قالب چرمی باقی ماندگنایه باشد از کیسه دراز که برای حفاظت پول از چرم یا پارچه گنده سازند و به کمری بندند که بعربی آزار همیان و به اردو و بهمانی گویند پس فاریان (پردازخت) را به تخفیف نوتاقانی آخره (پرداز) کردند و کثرت استعمال الف اول حذف شده (پرداز) شد و بقا عده فارسی الف وصلی در اول آورده (پرداز) و (اپرداز) کردند آنکه این را (پرداز) بجم عربی آورده اند غلطی کتابت بش نباشد - و آنکه (اپیر انداخ) زیادت تحتانی بعد بای فارسی نوشته اند تصرفی است از قبیل شیخون و شیخون - حیف است که سندی پیش نشد طرفه ماجراست که خان آرزو در سراج (اپرداز) بفا نوشته و صراحت فادو علیه لفظ همین معنی کرده (که می آید) اگر سداپرداز بجم و (اپرداز) بفا پیش می شد و آنوقت بر تصرف فاریان اطمینانی حاصل می شد اکنون ملن غالب است که کاتبین از حقیقت نا آشنا - تصرفی در کتابت کرده مؤلفین کتب را بتبلائی ذمه داری

کرده باشند و این قسم اکثر تصرفات و نسخ قلمی و مطبوعه دیده ایم و الله اعلم (ارو و) همیانی بقول صاحب آصفیه متونث (عربی همیان سے همیانی ہو گیا ہے) رہون کی تھیلی جو کمر سے باندھ لیتے ہیں - کیسہ زر -

اپراہام | بقول صاحب برہان کبسر اول وہای بالف کشیدہ و ہم زودہ نامی است پارستانی کہ از امرب کرده ابراہیم گویند خان آرزو در سراج گوید کہ بابای تازی نیز آمدہ صاحب جہانگیری و سروری و جامع ورشیدی - بذکر (اپراہام) فرماید کہ سحر فہرہ نیز آمدہ مولف گوید کہ ہر گاہ ابراہام بیای تازی ہم تحقق شد با مالہ ہمزہ ثالث بیہ ابراہیم شد ہمین باشد حقیقت تعریب - معنی مباد کہ اپرا بمعنی خاک گذشت و ہم لغت عرب است بمعنی تارک سر و حاتمہ و احدش (کدافی المنتخب) پس عجبی نیست کہ در فارسی ژند و پاژند اپراہام را بمعنی سر بر خاک دارندہ استعمال کردہ مراد از شخصی ساجد گزفتہ باشند - بقاعدہ فارسی دو اسم جمع شدہ افادہ معنی فاعلی کند - چون (قوی بازو) بمعنی بازوی قوی دارندہ پس معنی (اپراہام) سر خاک دارندہ شد بدین وجہ کہ بر ناصیہ سجدہ کنان نشان خاک می باشد از سر خاک دارندہ گفتہ باشند و الله اعلم (ارو و) دیکھو ابراہیم -

اپرخیدہ | بقول صاحب برہان و جامع بفتح اول و کسر خای نقطہ دار بر وزن نرسیدہ بمعنی صریح است چنانچہ (پرخیدہ) بمعنی ایما و اشارہ باشد - خان آرزو در سراج و صاحب اند بحوالہ برہان ذکر این کردہ مولف گوید کہ اصل این پرخیدہ باشد فارسیان الف وصلی برو آورده (اپرخیدہ) کردند بلکہ عجبی نیست کہ (اپرخیدہ) را کہ بابای عربی گذشت (اپرخیدہ) بابای

فارسی کردہ باشند اگرچہ این خلاف قیاس است زیرا کہ قواعد فارسی ذکر تبدیل بای فارسی بابا
عربی کردہ چون پڑودہ و بڑودہ کہ نام شہریت و صاحب ناصری ہم در آرایش ششم دیباچہ ذکر
فرمودہ نہ بالعکس آن ما (ا پر خیدہ) بای فارسی را بدین وجہ اصل قرار میدہیم کہ (ا بر خیدہ) را بک
عربی از مصدر (ا بر خیدن) متعلق کردہ ایم و از مصدر (ا پر خیدن) بای فارسی خبری نیافتہ ایم کہ بفتح
در فارسی آمدہ برخلاف آن پسخ بیای فارسی بمعنی برقی نیامدہ الحاصل (ا بر خیدہ) بای عربی بمعنی
بجای خودش گذشت و بخیاں ما (ا پر خیدہ) مرادف آن باشد یا مبدل آن (ارو و) دیکھو ا بر خیدہ
ا پر ناک | بقول صاحب برہان و جامع و انند بضم ثانی و نون بالف کشیدہ و بحاف زدہ
بلخت زنند و پاژند (۱) نوچہ و جوازا گویند و (۲) جماعتی از ترکان ہم صاحب جہانگیری بذیل دستور
چہارم خاتمہ کتاب کہ متعلق از لغات زنند و پاژند است ذکر این بمعنی اول کردہ صاحب رشیدی کہ
این گوید کہ مشہور بیای تازی است نہ فارسی۔ خان آرزو باتفاق رشیدی بامعنی اول گوید
(ا بر ناک) مصغر (ا بر نا) و بر نا مخفف (ا بر نا) باشد مؤلف گوید کہ ما بفتحی کامل بر لفظ (ا بر ناک)
کردہ ایم کہ گذشت و (پر ناک) بدون الف اول بای فارسی بہمین معنی می آید و ما بر خیال خود
قائم ہستیم کہ اصل این (ا بر ناک) است بای عربی و (بر ناک) و (بر نا) مخفف آن بہمین معنی
و (ا پر ناک) بیای فارسی مبدل آن و (پر ناک) و (بر نا) بای فارسی کہ می آید مخففش - غنی مباد کہ
این تبدیل خلاف قیاس است و صراحت آن بر لغت (ا پر خیدہ) کردہ ایم نسبت بمعنی دوم
عرض میشود کہ آن جماعت ترکان کہ اپر ناکش نام نہادند جو ان باشد و بس (ارو و) دیکھو (ا بر نا)
(۲) ترکون کی ایک جماعت کا نام اپر ناک ہے۔

<p>ا پرنده بفتح اول و سکون ثانی و فتح کشیده و فایستخیا و تیماج مؤلف گوید که مراد محطه و سکون نون جهان است که بر ا پرنده انداخته اند که گذشت - مخنی مباد که حقیقت شد صاحب برهان و جامع و سفت ذکر این کرده (ا پرنده انداخته) بجای خودش بیان کرده ایم خلا (اردو) و بگو - ا پرنده انداخته - مجموعه را بجا بدل کردن خلاف قاعده فارسیان است که تبدیل غالبین قاف و هاء عمده غبیث ا پرنده بقول خان آرزو و در سراج بفتح اول و سکون دو و راء محطه که اصل این ا پرنده قیاف باشد و غلطی ثابت یا مفتوح و سکون نون و دال و الف تسامع مؤلف سراج بقا قائم کرد (اردو) و بگو ا پرنده</p>	
--	--

ا پرنده | بقول صاحب برهان با و او و تخانی مجهول بر وزن سحر خیز (۱) بمعنی پرویز است
چنانکه افریدون و فریدون و (۲) بمعنی منظر و منصور و عزیز و گرامی هم آمده صاحبان رشیدی
و جامع و سراج ذکر این کرده اند ما خداین بر (پرویز) بیان کنیم در اینجا همین قدر کافی است
که فارسیان بقاعده خود الف و صلی در اول این آوردند (اردو) (۱) پرویز یک بادشاه کا
نام (۲) منظر - بقول آصفیه (عربی) اردو وین متعل - ظفر یاب - فتح یاب - منصور - عزیز
بقول آصفیه (عربی) اردو وین متعل - پیارا - محبوب - گرامی بمعنی عزیز متعل هست و بگو آصفیه
ا پریش | بقول صاحب شمس کبیر اول و فتح سوّم بابای فارسی بمعنی میدان و قیل کبیر سوّم
و در فرهنگ تواس نشین مجله قافیه کبیش هم آمده - محققین دیگر ازین ساکت اند مخفی مباد که آپرا
معنی زمین گذشت عجبی نیست که فارسیان شین مصدری را خلاف قیاس بر آخرش آورده
«پراش» کردند و با مال (ا پریش) شد و ازین تصرفات معنی عام آپرا را خاص کرده باشند و الله اعلم

نخنی مباد که در قوام فارسی شین مصدری بر صیغه امر آمده افتاده معنی حاصل بالمصدر کند و چنانچه
 یای مصدری بر اسم جامده می آید استعمال شین مصدری بر اسم جامد از نظر مانگدشت ازینجاست
 که ماورین لغت شین مصدری را خلاف قیاس گفته ایم و عجیبی نیست که همچو متقلش (این هم
 لغت فرس نباشد ما از تحقیق فرید قاصرم (ارو) میدان - بقول صاحب آصفیه (عربی)
 اردوین مستعمل (انگرس) صاف اردو سطح زمین جهان پهاڑن و نیمه از زمین - سطح زمین -
 ایال | بقول صاحب جامع بروزن اسال سنگ فسان باشد که بدان کار و غیره
 تیز کنند و لبعربی من گویند و دیگر کسی ذکر این نکرد بخیاں ما این تسلیج مؤلف آن باشد که اسپان
 را آپال نوشت - بروزن اسال یا تصرف کاتب مطبع که نون را لام کرد و در میزان هم تحریری
 و الله اعلم - معاصرین عجم هم ازین لغت دست برگوش نهند (ارو) و بگویند اسپان -

اسپان | بقول صاحب برهان و انند و هفت بروزن یکسان سنگ فسان را گویند و آن
 شکست که چیزها را تیز کنند و لبعربی من خوانند صاحب رشیدی این را امرادف (افسان)
 گوید - خان آرزو در سراج فرماید که این مبتدل افسان است ما تحقیق ماخذ این بر لغت اسپان
 بای عربی کرده ایم که گندشت (ارو) و بگویند اسپان -

ایشک | بقول صاحب برهان و جامع و انند و هفت با شین قرشت بروزن نقر
 شبنم را گویند و آن رطوبتی است که شهاب بر سبزه و غیره نشیند مؤلف گوید که اصل این (یشک)
 بفتح بای موخده و مبتدل آن (یشک) بای فارسی معنی شبنم است - صاحب برهان هر دو
 بجای خودش ذکر کرده فارسیان الف و صلی و را قول (یشک) آورده (ایشک) کرد و بعضی

(۱) اپیکانه | بقول صاحب برهان و سراج با کاف فارسی بر وزن افسانه و بقول جامع

(۲) اپیکانه | بجاف عربی بچیه نارسیده را گویند که از شکم انسان و حیوانات دیگر به بقصد

صاحب رشیدی فرماید که مراد از افکانه مولف گوید که این همانست که در محدوده برانگانه

ببای عربی و اپیکانه ببای فارسی و آن افکانه بفا گذشت و همین را بدون الف افکانه بجاف عربی

و افکانه بجاف فارسی هم گفته اند که می آید صاحب هفت قلزم بر ذکر نمبر (۱) قانع بنجیال با متعلق

است از مصدر افکندن و افگندن که بجاف عربی و فارسی هر دو آمده و تفصیلش بجای خودش

کنیم. و مبتدل این افگندن ببای عربی گذشت و افگندن ببای فارسی هم می آید و این به صدر

ناخود است از (فک) که لغت عربیت نه فک بقول صاحب منتخب بالفتح و تشدید کاف جدا کرد

و وجهی بهم در شده از یکدیگر و خلاص کردن اسیر را و از گرد بیرون آوردن گویند (لا الخ)

پس فارسیان بر همین نقطه کلمه (آنه) زیاده کردند که معنی شایستگی بجای خودش گذشت چون

شادمانه و خسروانه پس (افکانه) معنی لائق جدا کردن کنایه از بچه نارسیده باشد استعمال این

بجاف عربی موجود است چنانکه بالا مذکور شد و تبدیل کاف عربی بجاف فارسی و قافه بای

عربی و فارسی و زیادت الف وصلی را ابتدا متعلق به تصرف فارسیانست (اردو) و بکجه و اپیکانه

افگندن | مراد افگندن ببای عربی است که گذشت و مبتدل (افگندن و افگندن)

که می آید صاحب نوادر ذکر این کرده اصل این (افگندن) بجاف عربی است فارسیان را

به بای فارسی بدل کنند چون سفید و سفید و کاف عربی را با فارسی هم و این قسم تصرف و لغات

زبان غیر کنند و اکثر اهل تحقیق (افگندن) را بیک مرکز یعنی بجاف عربی نوشته اند و صراحت

کاف فارسی هم نکرده اند بجز بوجه ماده آن (نک) لغت عرب است - عمل شان درست است که بیان کاملش بجایش آید ما (اگنیدن) را بکاف فارسی با تباع صاحب نوادر نوشته ایم بر ما این را باید که به کاف عربی خوینیم - الف وصلی در اول این بقاعده فارسی آمده چون آوردیم با بجه (اگنیدن) بمعنی انداختن است (ار دو) و یکھو - اگنیدن -

اپوک | بقول صاحب انند بافتح و شتم ثانی و کاف تازی دهن پر باد کرده آوازی زنند مؤلف گوید که مرادف (آپوق) که در مدود و گذشت فارسیان قاف را بکاف عربی بدل کنند چون تریاق و تریاک بخمال ما اصل این (پوق) باشد که آواز حقیقی دهن است که چون پر باد کرده دست بر وزن پیدا ساخته بر می آید پس الف وصلی بر او آوردند و لب دلجه مقامی آنرا مدود کرد آپوق شد و چون قاف را بکاف عربی بدل کردند - الف وصلی بجالت خود مانده اپوک شد - (ار دو) و یکھو آپوق -

اپولن | بفتح اول و چهارم بقول صاحب بول چال - رب النوع حسن و پرستیده یونانیان که آنها زبان خود اپولو گویند بمعنی آفریننده حسن - ناصرالدین شاه قاجار در سفرنامه خود استمال این کرده و معاصرین عجم این را از زبان یونانی گرفته اند (ار دو) یونانیون کا دیوتا جس کو فارسیون نے اپولن کہا ہے -

اپولیت | بقول صاحب رهنمای سهولت بکسر اول لام زیر غل باشد و حاله ده که ناصرالدین شاه قاجار در سفرنامه خود این را آورده و صاحب بول چال این را بمعنی پهلونو نوشته گوید که فارسیان این را از لغت انگلیسی (اپولیت) گرفته اند که بتای هندی است - پس این را معترض تولن گفت

(۱۱ و ۹) پہلو - صاحب آصفیہ نے پہلو پر لکھا ہے کہ فارسی (بمعنی آغوش - بغل - مذکر -
 ناخ - ۵) ہو گیا تھا سردین تو تیرے اٹھ جانے کے ساتھ داغ حسرت سے مگر کچھ گرم
 پہلو ہو گیا :

اپرک | بقول صاحب اندسجوالہ فرہنگ فرنگ بکسر و فتح بابی فارسی (۱) رنگ معروف
 و آنرا از ریز نیز گویند و (۲) نام جزیرہ است صاحب شمس ہم ذکر معنی اول کردہ فرماید کہ
 در آدات نام جزیرہ است مؤلف گوید کہ (رنگ) در زبان ہند آریز را گفته اند پس آن
 صاحبان تحقیق (رنگ معروف) نوشتہ اند قابل غور است کہ (رنگ) بمعنی اہریز نیامدہ و اگر
 رنگ گیریم لغت ہندی است ترکیب آن بالفظ معروف درست نباشد - باقی حال
 بقول شان (اپرک) اسم (ارزیز) است صاحب محیط بر آریز نوشتہ کہ اسم فارسی است
 و عبری رصاص یض و قلعی و ہندی رنگ و آنگا - گویند کہ تر است و گویند شک و بقول
 شیخ و گیلانی سرد و ترندید البہر و گویند سرد و در دہم و محقق با جوہر طرب - جامہ از برودت
 خوردن آن کنندہ و احتمال آن بہت قطع سرخی چشم و سیلان آب و غلظت اجنان نافع
 منافع بسیار دارد (انج) مؤلف گوید کہ عجبی نیست کہ برای معنی اول فارسیان این را از سنسکرت
 گرفتہ باشند یعنی (پارا) زبان سنسکرت سیما را گویند (کذا فی القاطع) و مشہور است کہ
 پیدایش (ارزیز) از سیما بسیار و گوگرد و روی الجوہر قلیل است (کذا فی محیط) پس فارسیان
 الف وصلی در اول آورده (پارا) کردند و باز الف و دہم را بقاعدہ خود بہ تختانی بدل
 کردند (اپرک) شد پس از ان الف آخر را حذف کردہ کاف تخفیر بر آوردند و برای (ارزیز)

نام نهاده باشند - اما برای معنی دوم که نام جزیره است خیالی دیگر داریم یعنی (ا پ ر ا) را که معنی خاک است بحذف الف آخر و زیادت کاف تصغیر (ا پرک) کرده بقاعده خود میان بای فارسی و رای همله یای حقی آورده اند - از قبیل شخون و شخون (ا پیرک) بیایه تختانی نام جزیره نهاده اند که معنی خاک حقیر و سطح زمین قلیل باشد و کنایه از جزیره خاص و الله اعلم (اردو) (۱) را نگ بقول صاحب آصفیه (سندی) مذکر - ایک نرم و صحت کا نام قلعی از نذیر - را نگا (۲) ایک جزیره کا نام آپیرک ہے -

ا پیر نذرخ | بقول صاحب برهان و جامع بروزن (قوی زرشاخ) بمعنی همان ا پیر نذرخ است که گذشت که تیحاج و ختیان باشد ماذکر این بر لغت (ا پیر نذرخ) کرده ایم و ماخذش هم فارسیا یای تختانی را برای سهولت تلفظ و بعض لغات زیاده می کنند چون شخون و شخون و از همین قبیل است یای تختانی میان بای فارسی و رای همله (اردو) و یکجو ا پیر نذرخ -

ا پیره | بقول صاحب شمس کا ہی کہ در گل اندازند و آزادانہ گویند مؤلف گوید کہ ہمان ا پیرہ کہ بابی عربی گذشت این اصل است و آن مبدل این کہ فارسیان بای فارسی را بعربی بدل کنند چون پیرده و پیرده کہ نام شهر است نخعی مباد کہ در ہندی لکال پیرہ (کشت غورہ) را گویند کہ در جائیکہ آب جمع باشد از خود روید یعنی دہانہای خرمن بہد و ہوا در مقامات نشیبی جمع شود - و چون باران بار د و آبی فراہم آید می روید صاحب فرہنگ آصفیہ پیرہ لکال صراحت کردہ است کہ مشت غلہ را گویند و بقول صاحب ساطع و برہان غلہ کا درس و پیرہ بمعنی کاشت و کاشتہ شدہ از مصدر ہندی (ا پیرتا) کہ بمعنی کاشتن است پس معنی لفظی

(گال پیره) مشت کاشت است و کنایه از کشت قلبیل که خود رو باشد - عجبی نیست که فارسیان بر لفظ پیره الف وصلی آورده (اپیره) کاه دانه دار نام نهادند که باغراض کاشت در گل اندازند و الله اعلم (ارو) دیکھو اپیره -

اپیون | بقول صاحب برهان و جامع و پہلوی بروزن و منی افیون است که می آید صفا
جہانگیری از حکیم ناصر خسرو نہ آرد (۵) چه حالت این کہ ہد ہوشند کیسہ کہ پنداری کہ
خوردستند اپیون پد صاحب رشیدی گوید کہ افیون معرب این است و خان آرزو فرماید کہ
افیون مبتدل این باشد با برد اپیون - بای عربی ذکر این کردہ ایم کہ (اپیون) اسم یونانی است
پس افیون معرب آنست و اپیون بای فارسی مبتدل آن از قبیل تفسید و تپسید (ارو)
دیکھو اپیون -

الف مقصوره باتامای فوقانی

است | بقول صاحب برهان و ہفت دانند و شش بفتح اول و سکون ثانی ضمیر مخاطب است
بمعنی تو چنانکہ گویند خانہ ات و کاشانہ ات یعنی خانہ تو و کاشانہ تو صاحب مؤید ہم ذکر این
کردہ و خان آرزو در سراج گوید کہ ضمیر مخاطب است یعنی تو تو ترا - غالب و ہلوی در قاطع
گوید کہ تائی مخاطب بدون الف است - مؤلف گوید درست است یعنی تائی فوقانی را
برائے ضمیر مخاطب عموماً بدون الف می آرند چنان کہ (اعتراضت) بہ معنی اعتراض
تو و تحقیقت (بمعنی تحقیق تو) فارسیان از برای خطاب و غیر ذلک - تو اعد مقرر
کردہ اند و از ان جملہ باشد آوردن ہمزہ قبل تائی ضمیر مخاطب بر لفظی کہ ہائی مخفی و رآخ

او بود چنانکہ خانہ ات و کشانہ ات و شک نیست کہ صاحب برہان صرحت این ترک کرد و سیلی
بسوی آن نکر و چنانکہ بالاندکور شد غالب گوید کہ وجود این ہمزہ اعتباری است نہ حقیقی بندہ عرض
می کنم کہ باشد و کتب قانون فارسی موجود و ازین قسم قواعد مملوست بیچارہ مؤلف برہان اگر
بسللہ الفاظ لغت بر کلمہ (ات) رسید و آرزو ضمیر مخاطب گفت خطائی نہ کرد صاحب مؤید و مفت
و شمس و خان آرزو ہمزبان اوست و حقیقت ہمزہ را بیان کردن البتہ مستحسن بود مگر ترک این
مستلزم این قدر جوہر نبود کہ در قاطع برہان بجا رفت (ارو) تیرا - بقول صاحب آصفیہ -
(ہندی) ضمیر مخاطب - ایک کلمہ خطاب ہے جو ادنیٰ کی طرف کیا جاتا ہے - ہم کہتے ہیں
کہ ادنیٰ کی تخصیص درست نہیں ہے اعلیٰ کے مقابلہ میں بھی قائل اپنے خلوص کے لحاظ کر
استعمال کر سکتا ہے -

اما بقول صاحب شمس بالفتح لغت فارسی و گوید کہ در سکندریت بالکسر بمعنی پدر و تحقیق نگار
محققین کہ بر لفظ (اتا) بک) نوشتہ اند لغت ترکی است و از کثر لغات کہ محقق ترکی زبان است
تحقق کہ بفتح اول بمعنی پدر است و بقول صاحب لغات ترکی بالف مدودہ و طرز بانش
نذرتی وار و فرماید کہ بفتح الف مدودہ و تہا می قرشت مفتوحہ و الف ثانی مقصورہ پدر باشد
مولف گوید کہ ترکان فتح الف را بعد ظاہری کنند چنانکہ صاحب کنزین را بدین شکل (اتا)
نوشتہ پس شک نیست کہ محقق ما بعد الذکر را همین رسم الخط و در غلط انداخت (ارو) و کجھو

اتا بک	بقول صاحب برہان و جامع و ادب آموز را گویند و ملوک شیراز را تا بک
ہفت بابای ابجد بروزن چکا و کنگا ہانہ	از ان جہت می گفتند کہ سعد بن زنگی - اتا بک

<p>سلطان خجربود و سلطان اورا حاکم فارس کرد و او بعد فوت خجربطاب آتابکی بخود قرار خان آرزو در سراج فرماید که ولادت خجرب چار صد و هفتاد و نه بود و سعد بن زنگی در سال شش صد و یک سال کم از آن پادشاهی شده و درین میان تفاوت یک صد و بیست سال است دیگر آنکه گفته که خجرب حاکم شیراز کرده بود از وفات خجرب تا پادشاهی سعد قریب پنجاه سال است دیگر آنکه سعد بن زنگی را اول آتابکی شیراز گرفته و حال آنکه چهار کس از پیشتر از خانواده خطاب آتابکی پادشاهی شیراز کرده تا بسبب میراث بسعد رسید و آتابک سعد در زمان سلطان محمد خوارزم شاه بود و خراج دی کردی و جمیع این مراتب از کتب تواریخ بوضوح می پیوندد چنانکه قوسی گفته و وجه غلط این همه مردم آنست که صاحب ابدالیهی که اکثر خطاهای فاحش دارد او نوشته بعد از آن که</p>	<p>آمد آتیهت بهذا الامام - گویند همین زمان و به تو ارجح پذیرد آتیه - دانستی گویند که این لغت ترکی است بمعنی پدر بزرگ چه آتاب معنی پدر است و بیک بمعنی بزرگ (آتابی) (توفیق گویند که تحقیق معنی آتاب بجایش گذشت صاحب لفات ترکی) بر لغت بیک نوشته که به تفهیم کسر با و سکون یا می حطی و کاف فارسی امیر بلند مرتبه را گویند (آتابی) پس بخمال مار (بک) لک مخفف آن باشد تصرف فاریان است که در آتابک) بار مفتوح گرفته اند و کاف فارسی را خلاف استعمال شان بعربی بدل کرده اند عجب است که در فرنگ های ترکی این لفظ مرتب یافته نشد صاحب سروری با اتفاق برهان از حکیم خاقانی سندا آورده ده آتابی چو مصطفی می سازد چه کنی جبریل آتابک تست صاحب رشیدی شمس گویند که آتاب بمعنی پدر و بیک بیای عربی در ترکی امیر را گویند پس آتاب</p>
---	--

امیری که بجای پدر است مؤلف عرض کند تا راست نگردد و احمی گویم که این استعاره باشد
 که ترکیب آتابک اضافی است بلفات افادت که معنی حقیقی این بیایه تحقیق رسیده که بالاند کو
 یا ترکیب ترکی ضرورت کسر نباشد پس معنی شد و برای استعاره تشبیهی موجود است که آن نحو
 این پدر امیر و بدین وجه که ادب آموز را پدری کار معلم و ادب آموزی کند که کمان را خمیدن
 گفته اند (آتابک) مراد باشد از معلم و ادب بیا آموز و صاحب فرنگ فدائی هم ذکر این کرده
 آموز امیر یعنی اتالیق - صاحب مؤید معنی و (آتابک) را جایت و پادشاه خرد سال گفته -
 هم زبان برهان و صاحب غیاث گوید که (آتابک) (ار و و) اتالیق - بقول امیر (عربی) اردو
 مخفف (بیگ) معنی امیر و بجا که مدار الا فاضل میں مستعمل تعلیم دینے والا جو تربیت کرے -
 و نقل شرفنامه فرماید که (آتابک) مراد اتالیق ادب سکھانے (امیر حسن) معلم اتالیق نشی
 معنی ادب آموز آمده و بجا که شرح قرآن است ادیب و هراک فن کے استاد بیٹھے قریب و
 آورده که (آتابک) معنی چوبی است که وقت (علق) تم اتالیق ہومرے کیا خوب و آخر
 خم و ادن کمان در زہ در آورده بجان بند اس سے تمہیں ہے کیا مطلوب و

آتابک گیر | اصطلاح - بقول صاحب شمس معنی خشناس باشد و صراحت نکرد کہ کاف فارسی
 است یا عربی و میں قدر صراحت کرده است کہ این فارسی است دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف
 گوید کہ تار بقول برهان معنی ریزہ و پارہ آمدہ و گیر باللف فاعلی معنی گیرندہ و مجازاً اختیار کنند
 پس چیزی کہ ریزہ اختیار کند یعنی بصورت ریزہ نماید کنایہ از خشناس باشد - الف وصلی در
 اول این زیادہ کردہ اند تا (آتابک گیر) شد بدین صورت یکاف فارسی است (و اللہ اعلم)

(اردو) خشتش - بقول آصفیہ (اردو) موٹ - خشتاش کا مختلف - خشتاش پر فرمایا ہے کہ
 (فارسی) اسم موٹ - پوست کے دانے تخم نیون - چاول کا آٹھوان حصہ -
 اتاق [بقول بہار و ارستہ جو الہ فرہنگ ترکی بمعنی خانہ و بقول غیاث بالضم خانہ و خیمہ -
 گوید کہ بجای قاف غین مجہ نیز آمدہ (وحشی در صفت باغ گوید) جذبت و اتاتی کا ندرو
 نقاش چین و حیرت افزاید بحیرت آفون بر آفون ہے (اردو) محل - بقول صاحب آصفیہ
 (عربی) اردو میں مستعمل - (نذکر) منزل - مکان - گھر - ایوان امر او سلاطین - محلس اور خیمہ -
 بقول آصفیہ (عربی) اردو میں مستعمل (نذکر) ڈیرہ - بنو - خرگاہ -
 اتاقہ [بہار گوید کہ پرکلاہ وجنبہ و این ترکیست و بالفاظ قتادون و داشتن و زردن مستعمل (ظہوری
 ۵) چورش جاہ تراچہ در رکاب دو ویکند اتاقہ خورشید پاک گرد عنان ہے صاحب غیاث
 فرمایا کہ بضم اول و بجای قاف غین مجہ نیز آمدہ بمعنی کلغی کہ از پرہای بعضی مرقان سازند و
 لفظ ترکی است (انتہی) (اردو) دیکھو ابلق کے تیسرے معنی - جتہ - بقول آصفیہ (ترکی)
 اردو میں مستعمل (نذکر) ایک مرقع زیور کا نام جو گڑی پر باندھا جاتا ہے -

(۱) اتاقہ قتادون (مصدر اصطلاحی) جتہ از سر قتادون کنایہ از بی آبرو شدن و	
اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت - بہار لفظ عزت باقی نماندن (ذلالی خوانداری ۵)	
اتاقہ اشارہ این کردہ مؤلف گوید کہ از سندیکہ اتاقہ سرکشان را از سر افتد چو بلبل ازخت	
ہو پیش کرد است مصدر - - - - - محل در افتد (اردو) بے آبرو و ہونا دیکھو	
(۲) اتاقہ قتادون از سر اپید میشود (آبرو شدن)	

<p>اتاقه داشتن (استعمال) صاحب آصفی اتاقه زدن بکلاه (مصدر مطلق) صاحب</p> <p>ذکر این کرده از معنی ساکت - بهار بر لفظ اتاقه - آصفی ذکر اتاقه زدن کرده از معنی ساکت بهاریم</p> <p>اشاره این کرده طالب آملی در کلام خود آورده - بر لفظ اتاقه اشاره این کرده مؤلف گوید که معنی</p> <p>اتاقه دار آورده یعنی اتاقه دار را که از مصدر قائم کردن جنبه بر طرف کلاه باشد چنانکه زلالی</p> <p>اتاقه داشتن اسم فاعل ترکیبی است صفت از خوانساری گوید (۱) اتاقه زد بکلاه گوشت اسم</p> <p>قرار داده که معنی مغز است (۲) از دو دگر مهر که از خراج شان یک شاعر آفاق (۳) دارد و</p> <p>بیشتر نازم به صداه اتاقه و تار و زار (اردو) جیفه نا جیفه تاج مین لگانا -</p>	<p>اتاقه داشتن (استعمال) صاحب آصفی اتاقه زدن بکلاه (مصدر مطلق) صاحب</p> <p>ذکر این کرده از معنی ساکت - بهار بر لفظ اتاقه - آصفی ذکر اتاقه زدن کرده از معنی ساکت بهاریم</p> <p>اشاره این کرده طالب آملی در کلام خود آورده - بر لفظ اتاقه اشاره این کرده مؤلف گوید که معنی</p> <p>اتاقه دار آورده یعنی اتاقه دار را که از مصدر قائم کردن جنبه بر طرف کلاه باشد چنانکه زلالی</p> <p>اتاقه داشتن اسم فاعل ترکیبی است صفت از خوانساری گوید (۱) اتاقه زد بکلاه گوشت اسم</p> <p>قرار داده که معنی مغز است (۲) از دو دگر مهر که از خراج شان یک شاعر آفاق (۳) دارد و</p> <p>بیشتر نازم به صداه اتاقه و تار و زار (اردو) جیفه نا جیفه تاج مین لگانا -</p>
<p>اتالیق بقول صاحب انند بجوانه و رنگ رنگ بالفتح و کسر لام معنی (۱) ادب آموز و (۲)</p> <p>مخافظ در صاحب لغات ترکی بر لفظ اتالیق نویسد که معنی پدر رضاعی و استاد است و پس مو</p> <p>گوید که آتا و ترکی معنی پدر است و ذکرش بجای خودش کرده ایم - لیق و ترکی به معنی صاحب</p> <p>آمده (کذا فی ترکی) پس معنی مجازی (اتالیق) استاد صاحب باشد که ادب آموز است</p> <p>استعمال معنی دوم از نظر ما گذشته و نه در مخافظ در را ازین لفظ تعلقی یافته می شود (اردو)</p> <p>(۱) اتالیق و کیهو تا بک - (۲) دربان - بقول صاحب آصفیه (فارسی) (اردو) مین لگانا</p> <p>مذکر حاجب - دیوهری بان - چوکیدار -</p> <p>اتاماتور بفتح الف و سکون زای فارسی و فتح دال ممله - بقول صاحب رهنمای سهولت معنی</p> <p>مشیر جنگی است و امیر جنگ همچو (امیر جنگ) سلطنت آصفیه حیدر اباد یعنی شیر جنگی و سالار</p> <p>لشکر یا است ابد قرار که اسم با سمنی است (موزونیت خطایش نازم که ولی نعمت مایه خطا</p>	<p>اتالیق بقول صاحب انند بجوانه و رنگ رنگ بالفتح و کسر لام معنی (۱) ادب آموز و (۲)</p> <p>مخافظ در صاحب لغات ترکی بر لفظ اتالیق نویسد که معنی پدر رضاعی و استاد است و پس مو</p> <p>گوید که آتا و ترکی معنی پدر است و ذکرش بجای خودش کرده ایم - لیق و ترکی به معنی صاحب</p> <p>آمده (کذا فی ترکی) پس معنی مجازی (اتالیق) استاد صاحب باشد که ادب آموز است</p> <p>استعمال معنی دوم از نظر ما گذشته و نه در مخافظ در را ازین لفظ تعلقی یافته می شود (اردو)</p> <p>(۱) اتالیق و کیهو تا بک - (۲) دربان - بقول صاحب آصفیه (فارسی) (اردو) مین لگانا</p> <p>مذکر حاجب - دیوهری بان - چوکیدار -</p> <p>اتاماتور بفتح الف و سکون زای فارسی و فتح دال ممله - بقول صاحب رهنمای سهولت معنی</p> <p>مشیر جنگی است و امیر جنگ همچو (امیر جنگ) سلطنت آصفیه حیدر اباد یعنی شیر جنگی و سالار</p> <p>لشکر یا است ابد قرار که اسم با سمنی است (موزونیت خطایش نازم که ولی نعمت مایه خطا</p>

معنی خیر باد عطا کردہ) صاحب بول چال ہم ذکر این کرده است و فرماید کہ این مغرر لاناٹ میجر است کہ انگلیسی باشد ناصر الدین شاہ قاجار در غرناٹہ خود استعمال این کرده حالاً در معاصرین عجم مروج است بعض معاصرین بر آنند کہ این لفظی است مرکب از آتا کہ معنی پدر گذشت و مارڈ در فارسی زبان مخفف (ماراژور) است یعنی مار کلان (کذا فی الانند و البرهان) پس (پدر مارڈور) گنایہ باشد از افسر و سالار فوج دریا موج کہ ہر صف او اثر داری را ماند (اردو) سالار جنگ - بقول آصفیہ (فارسی) مذکر - سپہ سالار جنگی مارڈ - فوجی افسر -

آتان | بقول صاحب برہان و ہفت بروزن کتان - الارغ مادہ را گویند و شیر وی صاحب سل را نافست و ہضم اول ہم گفتہ اند صاحبان جامع و مؤیدہ و غیاث و محیط ہمین قدر گویند کہ مادہ خراست محققین لغت عرب صراحت کردہ اند کہ این لغت عرب است عجب است کہ مناجات پابند فرس ہجو برہان و جامع و ہفت چراودر شش و پنج افتادند و این را در لغات فرس جاوا (اردو) گدھی - بقول آصفیہ (ہندی) موٹ - مادہ خر - حمارہ -

انتہا | بقول صاحب برہان و ہفت بروزن صہبا بلغت ژند و پاژند معنی تیر باشد و لبر بی ہم گویند - صاحب جہانگیری در دستور چارم خاتمہ بذیل لغات ژند و پاژند ذکر این کردہ است اسم جامد باشد (اردو) تیر - بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں سٹعل (دنگر) ہم فنگ ایک قسم کے آلہ جنگ کا نام جو کمان میں رکھ کر چھوڑا جاتا ہے (امیر) دل کو طرنگہ یار جتاتے آئے پتیر بھی آئے تو بے پر کی اڑاتے آئے ۛ

اتباع داشتن | بقول بہار اتباع معنی در پی رفتن است و بقول منتخب پیروی کردن -

فارسیان این را با مصدر داشتن استعمال کرده اند یعنی پیروی کردن و پابند شدن (اسیری لاغی)
 (۵) در طریقت کی شوی متبوع پیش خاص و عام و در شریعت گزندی چون اسیری تباغ
 (اردو) پیروی کرنا - پابند ہونا - اتباع کرنا - (انشاء) ہے کون جز ائمہ اثنا عشر خلیفہ
 انشا اور دین میں کرے جن کا اتباع و

اتل توتل تل استعمال - بقول بہار و اند بہرچ فوقانی و ہر سہ لام - عبارت از کلام مہمل

غیر نصیح است اگر چه موزون باشد (باقراشی ۵) شعر با قرمیل هست چو آیات کلام و
 شعریاران و گر چون اتل توتل تل و مؤلف گوید کہ فارسیان این ہر سہ کلمات را یک جا
 جمع آورده بمبوعہ آزار بہ معنی بی معنی و مہمل استعمال کرده اند معنی سہاد کہ تل اہم جا بد است بفتح
 اول - و بقول برہان کوہ پست و بلند و ہر چیز بر روی ہم ریختہ - خرمن کردہ و فرماید کہ این را
 عرب گویند - صاحب منتخب گوید کہ بفتح و تشدید لام پشتہ کرگ و تودہ خاک پس تکرار این
 و تصرف خفیف در کلمہ اول و جماع این ہر سہ کلمہ برای اظہار نامہواری تمام است و اگر برای
 شعر و سخن گیریم مقصود آن باشد کہ در آن نہ لحاظ مناسبات است و نہ خوبی الفاظ و نہ لطافت
 مضمون و غیر ذلک بلکہ الفاظی ربطی معنی را جمع کردن بچنان است کہ در اتل توتل تل است (اردو)
 آئین بائین شائین - بقول امیر - موتش ہمین ہل بات - بے ٹھکانے - بے سر پاؤنکی بات -

استحاد | بقول صاحب منتخب بالکسر و تشدید تا بمعنی یکی شدن و یکجا گئی و داشتن مؤلف گوید کہ
 مصدریت عربی از باب افتعال - فارسیان این را با مصدر افتادن استعمال کرده اند کہ می آید
 (ظہوری ۵) تا عکس برآید از و بپنی و آئینہ با تجاد و داریم (اردو) استحاد - بقول امیر (عربی) تا و

مستعمل (تندرک) یس جول محبت (آتش) مالوف یار مجھ سے مین شیدا سے یار ہون ۛ
مشتاق ہر گھر مین دودل اتحاد سے ۛ

اشحاد و افتاد ن استعمال - صاحب آصفی	حافظ گم شدہ را با غمت ای جان عزیز ۛ
بذیل لفظ اتحاد ذکر این کرده از معنی ساکت	اتحادیت کہ در عہد قدیم افتاد است ۛ (ارو)
مؤلف گوید کہ معنی قائم شدن رابطه محبت	دوستی ہونا - محبت ہونا - اتحاد ہونا بھی
و یکجا گی است چنانکہ حافظ شیرازی فرماید ۛ	کہ سکتے ہین -

(۱) اترار | نمبر (۱) - بقول صاحب جامع بروزن ابراہیم یعنی زرشک صفر شکن و با با
(۲) اترار | مثلثہ نیز آمدہ صاحب برہان گوید کہ این را در آئینہ شہا کنند صفر را بشکند و قو
دل و جگر و معدہ و دہ و بہ زای ہجہ آخرہ بروزن شہباز ہم نظر آمدہ (اتہی) صاحب ہفت
فرماید کہ زرشک را گویند و باین معنی با تائی مثلثہ نیز گفته اند و بجای رای مہملہ ثانی زای منقطہ
ہم نظر آمدہ صاحب محیط نوشتہ کہ اترار بہ ہر دو رای مہملہ زد و غوام معروفست بہ ترار و گیلانی
آزرا بہ ثائی مثلثہ عوض تائی فوقانی نوشتہ و گفته کہ آن دلعت اہل باد یہ انبر باریس است و بظہ
زرشک گوید کہ اسم فارسی است و زارنج و زرنک نیز گویند و عبری انبر باریس و امبر باریس
با ہم بجای نون و بانون صحیح تراست و بلغت بربری ابراہم و آن شہر درخت خاردار است
بقول شیخ سر و خشک در آخر دوم و گویند در سوم و قول اول اقرب بصواب و دران
قبض تریاقتست و آن حافظ صحت و بسیار قانع صفر - ممکن مدت آن نافع جوش خون
و منفع بیا ر و در (الخ) پس بخیاں ما اترار و اتراز ہر دو مفسر باشد و تصرف فارسیان است

که لغت بربری را که (ابرار) به بای عربی و زامی مجله آخر بود به تبدیل بای عربی باتامی فوقانی
(برخلاف قیاس) اترار کرده باشند و هم آخرش را برخلاف قیاس به رای جمله بدل کرده
(اترار) کردند (اردو) زرشک صاحب جامع اللغات نے اترار پر لکھا ہے کہ زرشک
جو ایک مشہور ردو ہے سوٹھ

اتراق | بقول صاحب رہنمای سہولت بحوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار بمعنی ایٹاد
و مقام کردن و بقول صاحب ہول چال تاخیر و درنگ و دیر کردن و مقام کردن - صاحب ہند
به طامی جمله گوید کہ این مصدر عربی است کبر اول یعنی فرو کردن شیم و خوابیدن و فرو آفتاب
سرا و کھدانی تہی الارب - پس عجیبیست کہ تصرف معاصرین عجم بربیل مجاز و معنی است و ہم
در لفظ یعنی طامی حتی بقوفاتی بدل شد - ہم سخیاں ما این مصدر ترکی زبان باشد کہ بقاعدہ شائ
علامت مصدر قاف و آخر است و لیکن جیف است کہ ما این لغت را و فرہنگ ہای ترکی
نیا فہیم (اردو) ٹھیرنا - مقام کرنا - دیر کرنا -

اترج | بقول صاحب برہان و ہفت ہفتم اول و رای بی نقطہ و سکون ثانی و جمع تہوہ
کہ آنرا بفارسی ترج گویند و پوست آزمائی سازند - بخور کردن تخم آن بو اسیران مانع است و
بمعنی تفاح مائی خوانند - صاحب انند این را معرب گفتہ و صاحب محیط بر ترج نوشتہ کہ بمعنی
اترج و بلغت مصریحان و بیونانی قنطاری و ہندی تجورا - بالجلہ این ضرباتی است کہ بلغت
مغربی اینرا آبست نامند - بقول شیخ پوست زرد آن گرم در اول و خشک و در آخر دہم و اول
صاحب کامل و صید نہ گرم و خشک در دوم و ہم چنین برگ و گل آن بہر دوت این بیشتر مذکور

بیم فارسی معنی (۱) فروزنده آتش خام و (۲) یعنی آتشبان باشد. از مشتقین فرس دیگر کسی را
نگر و حتی مباد که محدوده اول بکثرت استعمال مقصوره بدل شد. تون در اینجا معنی کلخن خام باشد
و تعریف کس آن بجای خودش آید و آتشبان در محدوده گذشت (اردو) (۱) خام کا آتشبان
روشن کرنے والا - (۲) و یکھو آتشبان -

اتشی | قبول صاحب برهان و جامع و هفت و سراج و انبیا و اول و کسرفانی و شین
نقطه دار و سکون سخانی خارشپت بزرگ را گویند که خارهای خود را مانند تیر انداز و آزار
سیخول نیز گویند. صاحب برهان (تشی) بدون الف بهین معنی آورده گوید که یعنی گویند
که عربیت - صاحب اند بلفظ (تشی) گوید که آنرا که این را عربی گفته اند خطا کرده اند - فارسی
دری است و در کل تبرستان شائع (انتهی) و صاحب دری و پهلوی بلفظ (تشی) را
بهین معنی ذکر کرده بالجمله متحقق شد که این اسم جاد زبان دری است و فارسیان بقاعده
خود الف وصلی در اول این آورده (اتشی) کردند تحقیق بلفظ تشی بجایش کنیم و اینجا
بهین قدر کافی است. بعضی معاصرین عجم گویند که خارشپت چون انسان را به بند و سیاه
هر دو پای او در آید خارهای پشت خود را بلند کند تا در جسم انسان بخلد و بعد از آن که بزرگ
تا سوزشی بچو آتش در جراحت پیدا شود و ستم آن انسان را بکش پس عجبی نیست که فارسیان
بلفظ آتش یا ی نسبت آورده آتش نامش نهادند و محدوده از کثرت استعمال مقصوره بدل
شد یا (تشی) بهین معنی را بالف وصلی (اتشی) کردند و الله اعلم (اردو) خارشپت قبول
صاحب آصفیه (فارسی) اردو میں متعل - نگر - سی - سیه - ایک قسم کا کانٹے دار جانور

جو اکثر جنگل میں رہتا ہے جنگلی خاردار چوہا۔ اور آپ ہی نے ساجی پر لکھا ہے کہ (ہندی) موت۔ خار پشت بزرگ۔

اتصاف | کبیر اول و تشدید فوقانی۔ بقول صاحب آصفی یوصوف شدن بخیری و بقول صاحب منتخب صفت کردن ہم مؤلف گوید کہ این مصدر عربی است از باب افتعال و از نیکہ فارسیان استعمال این ترکیب خود کرده اند چنانکہ در لطحات می آید مذکر این کرده ایم (میرزا نصر اللہ فدائی) از شوق بی نہایت دل بر رخ تو دست پز حرنی ز دہتانی توانم اتصاف پز (اردو) موصوف ہونا۔ وصف کرنا۔

اتصاف توأستن | استعمال بمعنی یا را وصف داشتن است سند این بلفظ اتصاف از کلام فدائی گذشت (اردو) وصف کرکنا۔ آصفی نقلش کرده (قصرہ) "بعلو فطرت اتصاف داشتن" استعمال۔ صاحب آصفی بذیل لفظ اتصاف ذکر این کرده از معنی سات موصوف ہونا۔ متصف ہونا۔

اتصال | کبیر اول و تشدید تائی فوقانی بقول صاحب آصفی پیوستہ شدن بخیری صاحب منتخب ہم ذکر این کرده مصدر عربی است از باب افتعال فارسیان این را ترکیب خود با مصداق مختلفہ استعمال کرده اند کہ در لطحات می آید۔ بہار گوید کہ معنی رسیدن و پیوستن بخیری (میر معزی) محنت آن دارد کہ اورا از فرقت افتراق پز دولت آن دارد کہ اورا با وصال اتصال پز مؤلف گوید کہ کلام شعرا می کشاید کہ فارسیان اتصال را بمعنی قرب

<p>و نزدیکی استعمال کرده اند یعنی حاصل بالمصدر (انوری ۵) تا نباشد چارہ ہرگز بعد از ارتقا تا نباشد جلد ہرگز جسم را از انضمام (انوری ۵) چو اتصال سعود و نحوس چرخ کہ بود پیرضا و خشم ترا در جهان ہزار اثر است (اردو) اتصال - بقول امیر (عربی) (اردو میں متصل) (مذکر) انفصال کی ضد - ملا ہوا - ہماری را سے ہیں اسکا ترجمہ قرب ہے - قرب بقول اصفیہ (عربی) اردو میں متصل (مذکر) نزدیکی اصفیہ نے بھی لفظ اتصال کا ذکر کیا ہے یعنی قرب (ریشک ۵) کہنے کے واسطے ہے شب وصل اسے فلک پڑھیا ہے اتصال میں صبح شام</p>	<p>و نزدیکی استعمال کرده اند یعنی حاصل بالمصدر (انوری ۵) تا نباشد چارہ ہرگز بعد از ارتقا تا نباشد جلد ہرگز جسم را از انضمام (انوری ۵) چو اتصال سعود و نحوس چرخ کہ بود پیرضا و خشم ترا در جهان ہزار اثر است (اردو) اتصال - بقول امیر (عربی) (اردو میں متصل) (مذکر) انفصال کی ضد - ملا ہوا - ہماری را سے ہیں اسکا ترجمہ قرب ہے - قرب بقول اصفیہ (عربی) اردو میں متصل (مذکر) نزدیکی اصفیہ نے بھی لفظ اتصال کا ذکر کیا ہے یعنی قرب (ریشک ۵) کہنے کے واسطے ہے شب وصل اسے فلک پڑھیا ہے اتصال میں صبح شام</p>
<p>اتصال اقداون استعمال صاحب اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی واقع شدن قرب و نزدیکی شدن باشد چنانکہ نظیری گوید (۵) بزحمت اتصال افتد چو نیو برید از ہم پد بفرست قطره دریا میشود چرن قطره شد دریا پد (اردو) قرب حاصل ہونا - اصل ہونا - ملنا -</p>	<p>اتصال اقداون استعمال صاحب اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی واقع شدن قرب و نزدیکی شدن باشد چنانکہ نظیری گوید (۵) بزحمت اتصال افتد چو نیو برید از ہم پد بفرست قطره دریا میشود چرن قطره شد دریا پد (اردو) قرب حاصل ہونا - اصل ہونا - ملنا -</p>
<p>اتصال بودن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی قرب حاصل بودن چنانکہ قاسمی گونا بادی گوید (۵) بیاساتی آن کشتی چرن ہلال پد کہ با افتد بود اتصال پد (اردو) قرب حاصل ہونا -</p>	<p>اتصال بودن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی قرب حاصل بودن چنانکہ قاسمی گونا بادی گوید (۵) بیاساتی آن کشتی چرن ہلال پد کہ با افتد بود اتصال پد (اردو) قرب حاصل ہونا -</p>

<p>اقتصال داشتن استعمال صاحب بمعنی (۱) اتصال یافتن استعمال صاحب بمعنی</p>	<p>اقتصال داشتن استعمال صاحب بمعنی</p>
<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی ذکر این کرده از معنی ساکت سندش از شرخرین قرب متصل بودن و یکجائی داشتن و قریب اصفهانى است (شر) در همان دیار رحمت کردگار اتصال یافتن مؤلف گوید که از الفاظ سند آورده (شر) بار اقم این مقال سالهاش سند اصطلاح ---</p>	<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی ذکر این کرده از معنی ساکت سندش از شرخرین قرب متصل بودن و یکجائی داشتن و قریب اصفهانى است (شر) در همان دیار رحمت کردگار اتصال یافتن مؤلف گوید که از الفاظ سند آورده (شر) بار اقم این مقال سالهاش سند اصطلاح ---</p>
<p>و اتصال داشت بنیال مانس و اتصال مردن پیدا می شود و مجوز اتصال یافتن بمعنی قرب شدن و قرب حاصل کردن (ارو) (۱) قرب پاناد (۲) رحمت حق سے وصل ہونا یا</p>	<p>و اتصال داشت بنیال مانس و اتصال مردن پیدا می شود و مجوز اتصال یافتن بمعنی قرب شدن و قرب حاصل کردن (ارو) (۱) قرب پاناد (۲) رحمت حق سے وصل ہونا یا</p>
<p>اتفاق کسر اول و تشدید تائی فوقانی و کسر ش قبول صاحب آصفیه موافقت کردن و واقع شدن کاری - بہا گوید کہ باہد گیر موافقت کردن و واقع شدن کاری و بدین معنی بالفظ افتادن و بہ معنی اول بالفظ ساختن و کردن مستعمل مؤلف گوید کہ لغت عربیت بقول ضا انتخب (۱) باہد گیر موافقت کردن و یکی شدن (۲) ہموجب کارے واقع شدن (۳) اتئی تار این را بمعنی توقع استعمال کرده اند کہ بر اتفاق افتادن و ملحقات می آید استعمال فارسیان بہ مصاد و بیان کرده بہار منصرفیت بلکہ زائد از آن کہ در ملحقات آید (ظہوری ۱۵) سنجو گو تف و رون رہنہ در سوختن دل اتفاقست (۱۵) ز اتفاق را می تو با مجد دین آسودہ گشت نہ عالمی در اضطراب و عالمی در اضطراب نہ سند معنی دوم در ملحقات می آید</p>	<p>اتفاق کسر اول و تشدید تائی فوقانی و کسر ش قبول صاحب آصفیه موافقت کردن و واقع شدن کاری - بہا گوید کہ باہد گیر موافقت کردن و واقع شدن کاری و بدین معنی بالفظ افتادن و بہ معنی اول بالفظ ساختن و کردن مستعمل مؤلف گوید کہ لغت عربیت بقول ضا انتخب (۱) باہد گیر موافقت کردن و یکی شدن (۲) ہموجب کارے واقع شدن (۳) اتئی تار این را بمعنی توقع استعمال کرده اند کہ بر اتفاق افتادن و ملحقات می آید استعمال فارسیان بہ مصاد و بیان کرده بہار منصرفیت بلکہ زائد از آن کہ در ملحقات آید (ظہوری ۱۵) سنجو گو تف و رون رہنہ در سوختن دل اتفاقست (۱۵) ز اتفاق را می تو با مجد دین آسودہ گشت نہ عالمی در اضطراب و عالمی در اضطراب نہ سند معنی دوم در ملحقات می آید</p>

(ارو و) اتفاق - بقول امیر (عربی) اردو میں متصل (مذکر) (۱) اتفاق کی ضد - موافقت - میل جول (شرامیر) اس معاملہ میں مجھے آپ کی رائے سے اتفاق ہے (۲) کسی امر کے بے ارادہ اور بے سان گمان واقع ہونے کی جگہ (شرامیر) اتفاق سے میں پہنچ گیا اور وہ لے دیکے چلتا ہوتا - اتفاق کی بات کہ ان سے ملاقات ہوئی گئی۔

<p>اتفاق آسمانی (اصطلاح) یعنی تقدیر آسمانی شدن و موقع ملاقات بدست آمدن با کسی چنانکہ صاحب سرگذشت آردہ (نثر) بنجال کثرت بطور اتفاقی کہ خبرش از اول نبود این استعمال من افتادہ بودی ولیکن اتفاق آسمانی (ع) معاصرین عجم است چنانکہ در کلام خود آورده اند کند تدبیر ہای شخص باطل (ذلل) "مؤلف" (۵) دوش با پیوستہ ابرو اتفاق افتادہ بودید گوید کہ این روز مرہ معاصرین عجم و متعلق است اتفاق جفت ابرو ہا باطابق افتادہ بودید (۲) بمعنی دوم لفظ اتفاق کہ گذشت - (ارو و) اتفاق چیری افتادن) همچون اتفاق سلام یا نجات تقدیر بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں سلام افتادن و اتفاق صلح افتادن کسی را با کسی مستقل (مونث) قسمت نصیب وہ انمازہ بمعنی موقع آن بدست آمدن چنانکہ حافظ شیرازی قدرت یا فطرت جو خدا ہی تعالیٰ نے ہر ایک گوید (۵) مبارگاہ تو چون باور نباشد راہ بہ چیز کے ماترے میں رکھ دیا ہے۔</p>	<p>اتفاق افتادن استعمال - صاحب تفسیر ذکر این کردہ از معنی سکت مؤلف گوید کہ اتفاق (۱) اتفاق افتادن با کسی (۱) بمعنی با اولاد</p>
---	---

(۱۱۱۱)

چنانکہ حافظ گوید (۵) یکدو جام دی سحرگہ
 اتفاق افتادہ بود و زلب ساتی شترام در مذا
 افتادہ بود و (اردو) (۱) اتفاق ملاقات ہونا
 بر نمبر (۲) (اتفاق افتادن) گذشت (اردو)
 دیکھو اتفاق افتادن کا دوسرا نمبر۔

(۲) موقع مناسبیے اونکو کثرت کا سے جواب
 سلام کا موقع تک نہیں ملتا۔ (۳) پینے کا
 موقع ملنا۔
 اتفاق بودن استعمال۔ صاحب تصفی ذکرین
 کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بصلہ بصد
 موافقت با چیزی کردن (۲) قائم بر امری شدن
 ہم۔ مراد اتفاق کردن (سعدی شیرازی) (۵)

اختلاف بودن و یک رای و یک زبان شدن
 است چنانکہ سندش از قاسم گونا بادی است
 (۵) خراسان بود رشک خلد برین نہ بود
 اتفاق خلایق برین نہ (اردو) اتفاق ہونا
 پر دازم نہ (اردو) (۱) اتفاق کرنا (۲) ٹھاننا۔
 بقول آصفیہ منصوبہ باندھنا۔ چکا ارادہ کرنا۔
 فقرہ امیر (۱) آپ دونوں صاحب اتفاق
 کر کے کام کریں تو اچھا ہے۔

جیسے آپکو ہماری راے سے اتفاق ہو یا نہ ہو ہم تو
 یہ کام کریں گے۔
 اتفاق جام افتادن مصدر اصطلاحی
 ذکرین بر نمبر (۳) اتفاق افتادن گذشت۔

مراد اتفاق ساختن است کہ گذشت۔
 سندش از خوشی یافتی است (۵) زمانہ وصل
 تر اصد سبب ہوتا کہ روئے ولی چہ سو کہ اقبال
 (اردو) دیکھو اتفاق افتادن کا تیسرا نمبر۔

(۱۱۱۱)

اتفاق نکرد و مخفی مباد که اتفاق کردن بهم و با هم
هم متعلق است باین (ابوطالب کلیم) گوید که مرادف اتفاق کردن باشد -
کنند از سر هری بی نفاق و چو سرهای میزان بهم
اتفاق و (اردو) و یکھو اتفاق ساختن -
با هم اتفاق کرنا بھی کہتے ہیں -
اصطفا اتفاق نموده (اردو) و یکھو
اتفاق نمودن | استعمال صاحب اصفی اتفاق ساختن -

اتمام اکبر اول - بقول صاحب آصفیہ تمام کردن مؤلف گوید کہ این لغت عربی
است صاحب منتخب ہم ذکر این کرده فاریان استعمال این با صداد مختلفہ کرده اند بمعنی
حاصل بالمصدر یعنی ختم کہ در الحقائق می آید (اردو) ختم - بقول آصفیہ (عربی) اردو
مستعمل (مذکر) انجام - انتها - تمام - تمام -

اتمام دادن | استعمال - صاحب آصفی انجام کو پہنچاے " آپ ہی نے انجام دیا
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ کو بھی انھیں معنون میں لکھا ہے -
معنی کامل کردن و با تمام رسانیدن سند
از عربی شیرازی است (ع) نامیہ چون
چمن سبزہ و دہ تماشہ و ناقص از کار گہ آرد
سباغ از مغل و (اردو) انجام کو پہنچانا بقول
امیر پوراکرنا - (فقہ) کام چھڑ تو گیا ہے خدا
از غیاث ہروی است (ع) بجمہ اللہ
مسعد گشت ایام و سوم جز از کتابم یافت

اتمام پڑ (اردو) انجام کو پہنچا۔ بقول امیر پورا اسی خوبی کے ساتھ انجام کو پہنچا ہے۔ (اڑھی)
ہونا ختم ہونا (فقہہ امیر) خدا کرے یہ کتاب (ع) مؤلف عرض کرتا ہے کہ آمین۔

اتنوگرانی | الفتح اول و تتم فوقانی و نون و کسر کاف فارسی و فاقبول صاحب رہنما ہو
کہ سچوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار گوید عجائب خانہ باشد۔ صاحب بول چال فرماید کہ
کہ آثار السلف و نمونہ ای اشارہ و آثار قدیم کہ آرا زبان انگلیسی (اتنوگرانی) گویند مؤلف
گوید کہ این مقرر است و معاصرین عجم بہین را (اتینکہ خانہ) ہم گویند و صاحب بول چال
اشارہ این ہم کردہ است (اردو) عجائب خانہ بقول صاحب آصفیہ (عربی - فارسی)
اردو میں متعل۔ مذکر۔ وہ مکان جہاں عمدہ عمدہ نادر اور انوکھی چیزیں خواہ جدید خواہ قدیم
سیر دیکھنے کے واسطے رکھی جاویں۔

اتو | بقول بہار یشتین و تشدید و دوم و تخفیف آن آراشی معروف کہ برجاما کند تحقیق
آنت کہ در اصل نام افزاریست کہ بدان اتو کنند و بجا زبانی اول شہرت گرفته و بالفظ
کردن و کشیدن متعل و بہا شہین کار را اتوکش گویند (صاحب ع) جامہ را ہر چند تو بیشتر
زیبا تراست پڑ صاحب غیاث گوید کہ اتو نام دست افزاریست کہ آرا گرم کردہ نقوش
بر جامہ می کنند خان آرزو و چرخ فرماید کہ بہ تخفیف ہم آمدہ چنانکہ اشرف گوید (س)
بغیر من کہ متن نقش بوریادارم پڑ اتو کشیدہ کہ دارد قبای عریانی پڑ (وحید) زبید اویا را تو
کش گوید کہ انگندہ و تاشم چون اتو پڑ صاحب سطح آورہ کہ (اتو) بالضم و تشدید دوم
زبان سنسکرت۔ مذکر۔ تہ و شکن جامہ پس بخیاں مؤلف میرسد کہ فارسیان این را زینت

گرفتہ اندونچہ بلا تشدید ہم استعمال کنند تصرف ایشان است (اردو) اتو۔ بقول امیر
(فارسی) اردو میں متعل (مذکر) یہ اصل میں اس آلہ کا نام ہے جس سے کپڑے پر زینت کو
لے نقش بناتے ہیں مگر اصطلاح میں انہیں نقوش کو کہتے ہیں (ریشک) مار کر تلو
اپنے تیرہ بخت زار پر پہنپتی کہتے ہیں سیاہ طلس پہ اتو ہو گیا (نا سخ) سستی ٹپک
رہی ہے سہرا پائے یا رسے و موجین شراب کی ہیں قبا پر اتو نہیں ۛ

اتوت | بقول صاحب برہان و مفت بروزن کب و بلغت ژند و پاشند بمعنی تند و
تیزی باشد صاحب جہانگیری در دستور چہارم خاتمہ کتاب بذیل لغات ژند و پاشند ذکر
این کردہ مخفی مباد کہ ہمین لغت بہر دو تہای ہندی بفتح اول و ضم دوم در زبان سنسکرت
معنی محکم آمدہ عجبی نیست کہ فارسیان ہر دو تہای ہندی را بتہای عربی بدل کردہ بمعنی تند و تیزی
استعمال کردہ باشند یا اسم جامد فارسی قدیم باشد و اللہ اعلم (اردو) تندی۔ بقول آصف
(فارسی) اردو میں متعل (متون) تیزی۔

اتوزون | استعمال صاحب آصفی ذکر این فسخ آبادی گفتہ (عمرہ را مہجر زنگ بادہ گنا
کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بر جاہا نقشی کنند بر قبای نا زار چین چین اتوزند (اردو)
کردن کہ ہمو چین سلسل باشد چنانکہ علوی مؤ | اتو کرنا۔ بقول امیر کہڑے پرا تو کا کام کرنا۔

اتوشہ | بفتح اول و ضم ثانی و فتح شین معجمہ و ضمیمہ برہان ذکر این است فرماید کہ در مؤید
تفسیر نقل کردہ است کہ نام عتمہ شاپور است و در دستور بانون آمدہ (انتہی) ما ز مؤید ہم قصد
این یافتیم (ارو) اتوشہ۔ شاپور کی پہی کا نام۔

اتو کا تو | اکسر اول و مضم و او و تایی فوقانی بقول صاحب بول چال مقرر ایڈو و کیٹ
 است کہ در انگلیسی معنی وکیل و صلاح کار باشد یعنی مشیر قانونی - ناصر الدین شاہ قاجار در سفر
 فکرا این کرده و معاصرین عجم در روز مره و اصطلاح دفتری استعمال این کنند - (اردو) امیر
 ایڈو کیٹ پر لکھا ہے کہ (انگریزی) اردو میں متعل - مذکر - وکیل - مشیر -

اتو کردن | استعمال - صاحب آصفی ذکر بصفیت یار آورده اند و این استعاره باشد
 این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ مراد ب تشبیه چین جنبش کہ با پارچه اتو کشیده مشابہت
 اتو زدن است سندش از والدہ ہر ویت (۱) دارد و اگر ناچو محاورہ اردو در فارسی ہم تو
 پا زباز رفتگان اتو کردند و ذوق بید زرب مسکون کشیدن معنی زدن (بآئینہ کہ نقش ضرب جسم
 مضروب پیدا شود) گیریم درین صورت اتو کش (اردو) و دیکھو اتو زدن -

(الف) اتو کش | استعمال و اصطلاح معنی یاری باشد کہ جور و جبار بر عشاق کند - تا

(ب) اتو کشیدن | و مصدر اصطلاحی استعمال آخر الذکر را در کلام شعری فرس نیافتیم

(ج) اتو کشیدہ | (الف) از کسی از پس معنی سوّم کہ استعاره باشد همان است

اہل لغت ذکر نکرد ما می گوئیم کہ از مصدر اتو کشیدن کہ یار را ب تشبیه چین جنبش اتو کش گوئیم کہ ہم مقبول

کہ معنی معینی مرادف اتو زدن و کردن است ترکیبی است (طاهر و حیدر) زبید ادیار

اسم فاعل و اسم مفعول ترکیبی یعنی (۱) کسی کہ اتو کش گویند کہ انگندہ در آتشم چون اتو (ب)

بر پارچه کند و (۲) پارچه کہ اتو زده باشد - (۳) اتو کشیدن مصدریت معنی (۱) اتو زدن و کردن

فارسیان معنی دوم یار (اتو کش) گفته اند و اتو کش کہ گذشت صاحب بحر عجم ذکر این کرده کہ معنی

شکن دادن جامه باشد و نیز فرماید که (۳) خمیازه کشیدن سینه بهار و خان آرزو همان شعر
 ظاهر و حید است که بر آتوکش (گدشت بند
 نیز - خان آرزو در چرخ هم ذکر این کرده و بهای
 نسبت این گوید که زبان بر آورده رم کردن
 سگ مؤلف گوید که سگ به محبت مالک خود
 و قسم حرکت کند یکی اینکه با ظهار محبت پیش پا
 مالک بر زمین می چسبد و دوم بر حرکت می برد و
 حرکت و دمش نشانها بر خاک می افتد این را هم
 آتوکشیدن سگ توان گفت دیگر این که از دو پا
 پیشین بر جسم مالک بلند شود و نشانهای ناخوش
 بر لبوس مالک نمایان شود این حرکت را هم
 آتوکشیدن سگ توان گفت بخمال مار زبان
 بر آوردن را از این تعلقی نیست چنانکه صاحب
 بحر ذکرش کرده که زبانش در همچو حالت نمی برآید گوید که (۲) اسم مفعول (ب) بمعنی سوم هم چو
 و میرزا طاهر و حید (۵) چو سگ گرد آن کوی گلیه (محمد سعید اشرف ل) بنیر من که بتن
 بومی کشم بیا و آتوکش اومی کشم (۳) بقول نقش بوریادارم نه آتوکشیده که دارد قبای
 صاحب بحر و بهار و خان آرزو در چرخ نمایی
 (اردو) (الف) (۱) آتوکش -

بقول امیر (فارسی) اردو میں متعلیٰ تو کر نیو لا (میر) وہ تو کش کا پسر مجھ پر ہے کیا گرم جھانڈ مارے تلوار کو اسنے بہتون کو اتو کیا ۱۰ (۲) اتو کیا ہو کپڑا (مذکر) (۳) چین بچین۔ (۴) چین بچین ہونا تیوری میں بل ڈالنا دیکھو تیوری پر بل ڈالا ہوا (ب) (۱) دیکھو اتو زدن (۲) کتے کا اپنے مالک کی محبت میں دبتے (۱) ہونے و مہم ہلانا۔ جسے خاک پر نشان قائم ہوں یا اگلے دونوں پاؤں اٹھا کر بار بار اپنے مالک کے لباس پر رکھنا اور بلند ہونا (۳) چین بچین ہونا تیوری میں بل ڈالنا دیکھو ابر و چین کردن (ج) (۱) اتو کیا ہو کپڑا (مذکر) (۲) بل پڑی ہوئی تیوری (مونث)

التومیل | بفتح اول و ضم ثانی و میم و کسر بای موحده کال سکہ را گویند بقوت برقی یا کبریا
یا بوسیدہ بخار سیر کند و این مفرس است از (التومیل) کہ لغت یونانی است و منی لفظی این
ارباب کہ خود بخود روان شود۔ معاصرین عجم در روز مرہ خود استعمال این کنند (اردو) موٹر
یعنی وہ گاڑی جو خود بخود برقی۔ کہربائی یا بخاری قوت سے چلتی ہے یعنی بنیہ گھوڑے کیلئے
و غیرہ جو تے کے کسی اور طاقت سے اسکو چلاتے ہیں (مونث)

الف مقصورہ ہائے مشتبہ

آماش لازمہ | اصطلاح۔ بفتح اول و ثانی و کسر زای مجہد و فتح میم مرکب است از ہر دو
لغت عربی زبان۔ معاصرین عجم این را بمعنی اسباب ضروری استعمال کرده اند و صاحب
روزنامہ سجاوہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر این کرده (اردو) سامان ضروری۔
اسباب ضروری (مذکر)
اثبات | کہر اول بقول صاحب آصفی معنی قرار دادن مؤلف گوید کہ لغت عربی است

از باب افعال و بقول صاحب منتخب بمعنی قرار دادن و نوشتن فارسیان بمعنی ثابت کردن و ثبوت ثبوت استعمال می کنند و ترکیب خود با مصادر متعدده آورده اند که در طعقات می آید (ظہوری ۵) بہر اثبات سعی خود و اظهار ذہانت غافل گواہ می خواهد (دولہ ۵) گواہان ممکن در اثبات عشق و رخ کاہی و گریہ آل شان (دولہ ۵) دلم گم کرده را ہی تاخم آن طرہ آوردن پریشانست در اثبات این معنی گواہ من پسند معنی ثبوت بر اثبات یافتن (می آید اردو)

اثبات - بقول امیر (عربی) اردو میں عمل (مذکر نفی کی ضد) ثابت - ثبوت (برق ۵) نہج چھپنا ہوتا حسن کے جانے کی دلیل و خط کا اثبات ہوا جبکہ لغافہ دیکھا و ثبت - بقول آصفیہ (عربی) مذکر تحریر - رقم

اثبات آمدن استعمال - صاحب آصفی مانده اثبات میشود (اردو) ثبت ہونا - لکھا جانا -

ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ اثبات کردن استعمال صاحب آصفی

بمعنی ثبوت واقع شدن است سندش از سجایی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید

استرابادی است (۵) ہر چند کہ خلق نفی توید کہ بمعنی ثابت کردن و ثبوت قرار دادن است

کنند از بہر خدائش اثبات آمدہ (اردو) سجایی استرابادی (ع) بر من عمل تباہ اثبات

ثبوت ہونا - ثبوت واقع ہونا - ممکن (ظہوری ۵) بجان رنجیدہ دول

اثبات شدن استعمال - صاحب آصفی میکند اثبات نفی این پنی آید مرا ہم ہیج باو

ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بمعنی تازگی دارد و جامی ۵ ہر کہ نفس را کند اثبات

ثبت شدن است چنانکہ از سندش پیداست جان و جز سخن خوش نبود جان آن (اردو)

و شرح ترین اصفہانی چند بیت از ان کہ بخاطر ثابت کرنا - ثبوت قرار دینا -

<p>اثبات نمودن استعمال - صاحب</p> <p>آصفی ذکر این کرده از معنی هاکت مؤلف</p> <p>گوید که مرادف اثبات کردن است (ظہیر نقی) ثبت شدن و نوشته شدن است (خرین صنفی)</p> <p>نشر) قامت سرو الف استقامت در غلاله (نشر) در قصائد و غزلیات و قطعات مضامین خوش</p> <p>لاله آمل بصورت نفی ماسوا اثبات معنی</p> <p>و ابیات مرغوب دارد و این چند ابیات اثبات</p> <p>توحیدش نموده (اردو) و یکھو اثبات کرد (یافت) (اردو) ثبت ہونا - لکھا جانا -</p>	<p>اثبات یافتن استعمال - صاحب صنفی</p> <p>آصفی ذکر این کرده از معنی هاکت مؤلف</p> <p>گوید که مرادف اثبات کردن است (ظہیر نقی) ثبت شدن و نوشته شدن است (خرین صنفی)</p> <p>نشر) قامت سرو الف استقامت در غلاله (نشر) در قصائد و غزلیات و قطعات مضامین خوش</p> <p>لاله آمل بصورت نفی ماسوا اثبات معنی</p> <p>و ابیات مرغوب دارد و این چند ابیات اثبات</p> <p>توحیدش نموده (اردو) و یکھو اثبات کرد (یافت) (اردو) ثبت ہونا - لکھا جانا -</p>
<p>اثر بقول صاحب آصفی بروزن (۱) شری معنی (۱) نشان باشد بقول تہارنما راجع آن</p> <p>و بالفاظ بختن و داشتن و رفتن کردن و گذاشتن و گرفتن و ماندن و نمودن متعل مؤلف</p> <p>گوید کہ این لغت عربی است بقول صاحب منتخب بالفتح جوہر شمشیر و نقل کردن سخن و با کسر</p> <p>نشان و بفتحین نشان و نشان زخم و سنت رسول صلی اللہ علیہ وسلم (انتهی) فارسیان</p> <p>این را بترکیب نجف با مصادرت مقدره استعمال کرده اند کہ در ملحقات می آید و برصراحت بہار انحصار</p> <p>نباشد (۲) بمعنی نتیجہ و (۳) بمعنی تاثیر ہم آمدہ و (۴) بمعنی نقش قدم (انوری ۵) ک</p> <p>سکندر اثر می کاخچہ سکندر بکشا و کار فرمای تفاوت بہ و پیغام گرفت (۶) دولہ ۷) فی</p> <p>مراتب کنون کہ می بینی (۸) اثر جزو کلی قد راست (۹) (ظہوری ۱۰) و عدو داد آشتی ہونی (۱۱)</p> <p>اثر انتظار ما آخرہ (انوری ۱۲) روزیکہ دوان بر اثر آتش شمشیر چون باد خورشیر علم</p> <p>شیراجم را پیہ سند معنی سووم در ملحقات می آید (عربی ۱۳) بر اثر رہبر و معراج راز و گرم عنای</p> <p>شود و رسیدن تبار (۱۴) (اردو) اثر بقول امیر عربی (اردو) متعل (مذکر) (۱۵) بمعنی نشان</p>	<p>اثبات یافتن استعمال - صاحب صنفی</p> <p>آصفی ذکر این کرده از معنی هاکت مؤلف</p> <p>گوید کہ مرادف اثبات کردن است (ظہیر نقی) ثبت شدن و نوشته شدن است (خرین صنفی)</p> <p>نشر) قامت سرو الف استقامت در غلاله (نشر) در قصائد و غزلیات و قطعات مضامین خوش</p> <p>لاله آمل بصورت نفی ماسوا اثبات معنی</p> <p>و ابیات مرغوب دارد و این چند ابیات اثبات</p> <p>توحیدش نموده (اردو) و یکھو اثبات کرد (یافت) (اردو) ثبت ہونا - لکھا جانا -</p>

علاست (نیم ۵) کسی صورت کو استقلال دم بہرہی نہیں رہتا؛ اثر باقی ہے کہون میں
 مری خواب پریشان کا؛ (۲) اثر بمعنی نتیجہ (فقیرۃ امیر) ہزار نصیحت کرو کچھ اثر نہیں ہوتا؛
 (۳) اثر بمعنی تاثیر جیسے (فقیرۃ امیر) دعا کیسی کو سننے میں ہی اثر نہیں رہا؛ آپ نے فرمایا ہے
 کہ اثر بمعنی سنت رسول صلی اللہ علیہ وسلم ہی اردو میں مستعمل ہے (۴) نقش قدم دیکھو اثر پا
 اثر ار | بقول صاحب برہان بروزن و معنی (اترار) کہ زرشک باشد و آزاد را شہاد طعنا
 کنند مقوی دل و جگر و معدہ یادگارین بر لفظ اترار کردہ ایم۔ ثانی متلثہ بجای تابی فوقانی۔
 قول گیلانی است عجبی نیست کہ این عربی باشد لیکن لغات عربی ازین ساکت صاحب
 محیط ذکرین کردہ ہمین قدر نوید کہ همان (اترار) است و تحقیق لفظ نمی کند و اللہ اعلم۔
 (اردو) دیکھو اترار۔

<p>اثر افتاد استعمال صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بمعنی اثر کردن یعنی تاثیر و چیز پیاد کردن باشد چنانکہ رسیدن اثر و متاثر شدن چیزی و پیدا شدن تاثیر است چنانکہ ملا جامی گوید (۵) خاک می گردد؛ (اردو) دیکھو اثر کرنا۔ اثر بخشی کہ سکتہ اثر برخاستن استعمال۔ بمعنی قائم شدن نشان است چنانکہ ظہوری گوید (۵) کوہ غم بر کمر آنطور نمی باید رفت نہ کہ براہ قدم از کس</p>	<p>اثر افتاد استعمال صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بمعنی اثر رسیدن اثر و متاثر شدن چیزی و پیدا شدن تاثیر است چنانکہ ملا جامی گوید (۵) خاک می گردد؛ (اردو) دیکھو اثر کرنا۔ اثر بخشی کہ سکتہ اثر برخاستن استعمال۔ بمعنی قائم شدن نشان است چنانکہ ظہوری گوید (۵) کوہ غم بر کمر آنطور نمی باید رفت نہ کہ براہ قدم از کس</p>
--	---

اثری بر خیزو پ: (اردو) نشان پڑنا۔

اثر برگردیدن | استعمال - صاحب صفی

اثر برداشتن استعمال - صاحب آصفی

از ذکر این کرده از معنی ساقی مؤلف گوید که
مسکوس شدن و مغلب گردیدن اثر یعنی اثر خیر
که مطلوب است برعکس آن ظاهر شدن چنانکه
شفا فی صفتها می گوید (د) تمام در دم و ترم
که چون تو بر گردی پی اثر عشق و اجابت راه
بر گردی (اردو) اَلَا اَثَر مَوْنَا -

و ذکر این کرده از معنی سکت مؤلف گوید که قائم
نداشتن اثر و دور کردن اثر باشد تا شیر صفهانی
(۵) صد فکر اثر ز طاعت م بر دارد و صد بهوش
عبادت م بر دارد (ار و و) اثر ز اهل کرنا - اثر شانا
اثر بردن استعمال - صاحب صفی ذکر

اثر برگرفتن استعمال - زائل کردن اثر است
مرادف اثر برداشتن که گذشت (ظهوری است)
خود را از بهیچ زخم ظهوری مکن خوش پند بخردش اثر
راه و نفعان برگرفته ایم (ار دو) و کجیو اثر برداشتن
اثر بستن استعمال صاحب آصفی و کراهن کرده

مین کرده از معنی ساست موقوف گوید که نازل
کردن اثر باشد چنانکه نظیر می نیشاپوری گفته
(۵) اثر عتاب برون زدل هم ندک اندک
بیدیه آفریدن به بهانه ساز کردن (۶) دعوی
(۷) از تاله شبانه اثر برده ایم ما به ناموس

از معنی ساست مؤلف گوید که قانع کردن و پیدا کردن اثر است - چنانکه ظهوری گوید (۵) و است اینکله از گریه ریز و شمر و دست اینکله بر آید - بند و اثر (۱) اثر و کھانا - تاثیر پیدا کنان - اثر بودن - استعمال - صاحب صفی و ذکر

برہائی سحر بردہ ایم ماہ (اردو) دیکھو اثر بردن
 اثر برعکس وادون | مصدر صطلحی - تاثیر
 برعکس پیدا کردن چنانکہ لہوری گوید (۵) شیخ
 پیش از تو بہ این زندگی دبی باکی نہ داشت پمید
 و یا اثر برعکس استغفار را بہ (اردو) الٹا اثر پیدا کرنا

نقش سجدہ تیرے نشان پاک:	از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بمعنی نشان بود
اثر پذیر شدن استعمال - بمعنی قبول کردن اثر	است و بدون تاثیر (قاسمی گونا بادی ع) زود
و تا اثر شدن باشد چنانکہ ظہوری گوید (ع)	بود طاعت را اثر پذیر (انوری ع) و ندران مملکت
ایدل اثر پذیر شد افسون دوستی پذیر دیگر برنج و آب	و سلطنت و آن دولت پذیر بود از وہم بنظم
که افسانہ در گرفت (اردو) متاثر ہونا - اثر قبول	بخضر (اردو) اثر ہونا و نون معنون میں -
کرنا - اثر پذیر ہونا - امیر نے صرف اثر پذیر کا ذکر	اثر پائی استعمال - صاحب روزنامہ (اثر)
فرمایا ہے بمعنی اثر قبول کر نیوالا -	پای بزرگی را بمعنی نقش قدم بزرگی آورده و بجای
اثر پذیرفتن استعمال - صاحب تصنیف ذکر	ما (اثر پائی) بمعنی نقش قدم و نشان قدم است
کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ مراد ف	ناصر الدین شاہ قاجار در سفر نامہ خود ذکر این فرمودہ
(اثر پذیر شدن) است کہ گذشت (خرین صفحا	است (اردو) نقش قدم - بقول صاحب صفیہ
از فیض تو گردید مخمّر گل آدم پذیر	(فارسی) اردو میں متصل (مذکر نقش پای - پائون کا
اثر از علت اولی پذیر (اردو) و کھو اثر پذیر شدن	نشان نشان پا ہی کہتے ہیں (ناسخ ع) پرز
اثر تنگ است (مقولہ) بمعنی اثر کم	زمین کو چہ قاتل کی ہے ایسی پٹھیرے نہ جہان
است چنانکہ ظہوری گوید (ع) لبش ہنوز	نقش قدم رگزدی کا پذیر (دوغ ع) ابھی اس
نزدید تریہ دشنام پذیر دعانہ از تہ دل می کھم اثر	راہ سے کوئی گیا ہے یہ نشوخی کہ ہر ہی ہے
تنگست پذیر (اردو) اثر کم ہے -	نقش پاکی پذیر (سالک ع) تو جس طرف سے
اثر حُصین استعمال - صاحب تصنیف ذکر	گزرے جھکتے ہیں سر نہارون پذیر بنا ہے

کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که تماشانش نشان	کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی با اثر
کردن باشد به ختم جیم (دوشی یافتی) سخت	و بر تاثیر بودن است (ظیری نیشا پوری)
پاکم آنچنان هجران عاجز سوز تو به کرشمه انگوار نمی	اگر مقبول و گرم و در حرف ما اثر دارد و به توان
خاکستر نیده (ارو) نشان طعنه دانا -	تعوید باز و کرد حرف باطل مارا به (ظهوری)
اثر و ادون استعمال - صاحب آصفی ذکر	زنده گردید در در و در مان مرد و ناها کی که این
این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که (اظهار)	اثر دارد و (انوری) رولش از غصه آیم
کردن اثر و اثر کردن باشد و (۲) خلقت کردن	بر دشمن و دوست به داشتی چون گل خود در دشت
اثر و اثر بخشد (فیضی ع ۱) مرهم چه اثر دهد	خوف و خجل به (صائب) ناله سینه مجروح
داع و (ظهوری) تا سحر لب بخنده همان	اثر دارد و به زخم چند آنکه بهم ناده مجرب دعا
بود و داد اثر گریه های زار شب و (وله) (۵)	(ارو) اثر رکعتا - بقول امیر تاثیر رکعتا - با اثر
میی صحبت اثر و ترسم به از حرفان بیوفا بگریز	هونا - (آتش) حقیقت آدمی کی گاو خر
(نظامی) آن دل کردن اثرش داده اند	همین رکعت به بیان مین لطف زبان مین اثر
ز آن سوی عالم خبرش داده اند (ظهوری) (۵)	همین رکعت به
بجرات نفس از ناها می خود خلم به اثر دهند	اثر و استن استعمال - صاحب آصفی ذکر
افغان لب صبور و دهد (ارو) (۱) از ظاهر	این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که (اظهار)
کرنا - اثر کرنا (۲) اثر پیدا کرنا - اثر بخشد - و بگوید	شدن از اثر باشد - افغانی شیرازی (۵) (ظهوری)
اثر و استن استعمال - صاحب آصفی ذکر	شد ازین طارم فیروزه فغانی به مسکین اثر طلع

فیروزه ندانست پد (ارو) اثر پانا - اثر معلوم کر کم کردن چنانکه ظهوری گوید (ه) دشنام او
 اثر در آمدن استعمال پیدا شدن اثر باشد چنانکه بخت ظهوری اگر چه صفت پگاه بی ضرورت
 ظهوری گوید (ه) دشنام ده است و ردعا است اثر در دعا مزد و پد (وله ه) فرس
 باش پد باشد نفیس اثر در آید پد (ارو) سینه بهیقتی من آباد است پد و ردی کام
 اثر پیدا هونا - از ناله اثر می دزد م پد (ارو) اثر کم کرنا تاثیر

(۱۹۱)

اثر و پری افغان گردیدن گشتن (مصدر) نه هونے دنیا -

(۱۹۱)

اصطلاحی (کتابیه باشد از اطمینان بودن که فغان اثر و دیدن استعمال - صاحب اصفی گو
 اثر دارد چنانکه ظهوری گوید (ه) زهنا ظهوری این کرده از منی ساکت مؤلف گوید که معنی
 گشتائی لب زاری پد هر چند اثر و پری افغان تو اثر یافتن و متاثر شدن و مشا به کردن اثر
 گرد و پد (ارو) اس بات کا اطمینان هونا که (بدر چاچی ه) از قبال آفتاب کمالی به بدر
 فغان مین اثر ہے پد باد پد کر نقص روزگار نه بنید و گرا اثر پد (انوری

(۱۹۲)

اثر و ردو عا چیدین (مصدر اصطلاحی مخفی) (ه) از ان ضمیر ثواب آن اثر همی بنیم پد که
 داشتن اثر و ردو عا باشد چنانکه ظهوری گوید (ه) مثل آن نگذشته است هرگز م به ضمیر پد
 رو در باد ترسم آبروی اعتبار من پد چه محتاجم (ارو) اثر قبول کرنا - متاثر هونا - اثر و کھیتا -
 بدشنامی اثر باد ردو عا پچم پد (ارو) اثر کو اثر رفتن استعمال - صاحب اصفی
 دعاین چھپانا - ذکر این کرده از منی ساکت مؤلف گوید که
 اثر و ردو دیدن (مصدر اصطلاحی) اثر را زائل شدن اثر باشد چنانکه سلمان ساوجبی گوید

(۱۹۳)

(۱۶۶) اثر جاننا۔ زائل ہونا۔
 اثر زندگی | استعمال۔ بمعنی نتیجہ زندگی
 استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)
 اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)
 اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)

اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)
 اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)
 اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)

اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)
 اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)
 اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)

اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)
 اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)
 اثر زدن | استعمال۔ صاحب اصنافی کنایہ باشد از اعمال۔ سند این بردار اثر و ستاد (۱۶۷)

<p>دروغ اثرستان گشتہ است (اردو) دہ جگہ اثر فرسودہ می گردود (اردو) اثر کم ہونا۔ اثر گہٹ جانا۔</p>	<p>جہان اثر بکثرت ہو۔ اثر طلبیدن استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>اثر کردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ --- اثر کردن در چیزی بمعنی متاثر شدن چیز باشد چنانکہ سیری جرباد قانی گوید (ع) محبتی کہ اثر در دل کسی نکند نہ ہزار بار بگردہ</p>	<p>اثر طلبیدن استعمال - صاحب آصفی اثر کردن (طالب آملی) ہر اثر و تاثیر خواستن است (طالب آملی) ہر ترانہ چو طالب بنی کشایم گوش نہ از زمرہ عشقانہ می طلبیم (اردو) اثر چاہنا۔</p>
<p>اثر فرستادن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ متقل کردن نتیجہ باشد (نظیری نیشاپوری) (ع) اثر زندگی بگور فرست نہ غدر پیدا کن بہانہ نہ بخیاں ما ازین سند (اثر زندگی بمعنی اعمال پیدا می شود کہ بجایش ذکر کردہ ایم و (اثر زندگی بگور فرستادن پیدا می شود و مجرور اثر فرستادن چینی ہی اب ملال ہے میرے ملال کا ہے</p>	<p>اثر کردن (عربی) چون اثر در تو کند عشق کہ عجز مسیح نہ مردہ را جان دہد آدم کند حیوان (ولہ) بس کہ در کام اثر کرد است ذوق اتفاق نہ باورم ناید کہ زاهد با برہمن شنست نہ بقول امیر تاثیر کرنا (برق) (ع) (اردو) اثر کرنا۔ بقول امیر تاثیر کرنا (برق) (ع) (اردو) اثر کرنا۔ بقول امیر تاثیر کرنا (برق) (ع) (اردو) اثر کرنا۔ بقول امیر تاثیر کرنا (برق) (ع)</p>
<p>اثر گدازشتن استعمال - صاحب آصفی این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ --- اثر گدازشتن در چیزی اثر متاثر کردن</p>	<p>اثر گدازشتن استعمال - معنی کم شدن اثر باشد چنانکہ طہوری گوید (ع) بضبط آہ برین گشتہ ہمدید نفس واجب نہ اگر بگذارش خود سر</p>

(۱۱۹۹)

<p>اثر گنجیدن مصدر مضطلاحی - یعنی اثر شدن باشد چنانکه ظهوری گوید (ه) لبالب گشته بیرون و درون از راحت و روت پ گنجیگر اثر از ناله های زاری گنجید (ارو) و ناله اثر ماندن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که متاثر شدن است (انوری ه) از بوی تور بوده نشان مشک و غالیه پوز روی تو گرفته اثر ماه آفتاب پ (ارو) متاثر هونا - اثر پذیر هونا - (ه) عاقبت هم بکنند ناله سلمان اثر پ الف) اثر گرم است استعمال - یعنی اثر باقی نمانده است چنانکه عرفی گوید (ه) طای ببین که با اثر یاس می رود پ این ناله خرب که اثر باد روگم است پ عرض میشود که بخمال باد - تراست پ (وله ه) در دل صاف نماند اثر ب) اثر گرم شدن معنی باقی نماندن اثر باشد در سحر عینی که بالا مذکور شد استعمال این با لفظ شمشه از معاصرین عجم تحقیق این کرده ایم (ارو) الف اثر گرم ه - اثر باقی نماندن ه - (ب) اثر گرم هونا اثر باقی نماندن ه -</p>	<p>اثر گنجیدن مصدر مضطلاحی - یعنی اثر شدن باشد چنانکه ظهوری گوید (ه) لبالب گشته بیرون و درون از راحت و روت پ گنجیگر اثر از ناله های زاری گنجید (ارو) و ناله اثر ماندن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که متاثر شدن است (انوری ه) از بوی تور بوده نشان مشک و غالیه پوز روی تو گرفته اثر ماه آفتاب پ (ارو) متاثر هونا - اثر پذیر هونا - (ه) عاقبت هم بکنند ناله سلمان اثر پ الف) اثر گرم است استعمال - یعنی اثر باقی نمانده است چنانکه عرفی گوید (ه) طای ببین که با اثر یاس می رود پ این ناله خرب که اثر باد روگم است پ عرض میشود که بخمال باد - تراست پ (وله ه) در دل صاف نماند اثر ب) اثر گرم شدن معنی باقی نماندن اثر باشد در سحر عینی که بالا مذکور شد استعمال این با لفظ شمشه از معاصرین عجم تحقیق این کرده ایم (ارو) الف اثر گرم ه - اثر باقی نماندن ه - (ب) اثر گرم هونا اثر باقی نماندن ه -</p>
---	---

<p>نغمه داوود مقتدیه (ارو) اثر زائل کرنا -</p>	<p>اثر میان تنگدستان شستن (مصداق اصطلاحی اثر باقی ماندن)</p>
<p>اثر واکشیدن مصدر مصطلحی حاصل</p>	<p>است چنانکه عرفی گوید (۵) زد و عاچه کار</p>
<p>کردن اثر و متاثر شدن چنانکه طغرای شهید آورده (نشر) از مرتب چاپین فیضها دیده و اثر شکست سه برگه اثر با واکشیده ام (ارو)</p>	<p>جویم که میان تنگدستان بهر را نامرادی اثر و عاقله شسته (ارو) اثر جاتا نه ناکی چیر کا به اثر مونا -</p>
<p>متاثر مونا - اثر حاصل کرنا -</p>	<p>اثر نمودن استعمال - صاحب آصفی ذکر</p>
<p>اثر هشتن استعمال - صاحب آصفی ذکر</p>	<p>این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که (۱)</p>
<p>این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید معنی</p>	<p>مرادف اثر کردن است و (۲) اثر ظاهر کردن</p>
<p>نشان باقی داشتن چنانکه خزین اصفهانی گوید</p>	<p>(نظام استرا باوی ۵) چنان نمود و طوبت</p>
<p>(۵) پیمانه نگاه تو از ما اثر نه هشت به ایر طبع</p>	<p>اثر بلخ نهال به که تر شوند جو زمان بایه اشجار</p>
<p>مجلسی است که ما را شراب خورد و (ارو)</p>	<p>(انوری ۵) این تاثیر آن نموده اثر و ان</p>
<p>نشان باقی رکنا -</p>	<p>بتدبیر این سپرده زمام به (ارو) (۱) بجهو</p>
<p>اثر یافتن استعمال - صاحب آصفی ذکر</p>	<p>اثر کردن (۲) اثر ظاهر کرنا -</p>
<p>این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که اثر</p>	<p>اثر هفتن استعمال - صاحب آصفی ذکر</p>
<p>حاصل کردن و متاثر شدن باشد (خسرو پوری</p>	<p>کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که اثر زائل</p>
<p>(۵) بکه دریافت لطافت اثر نه نامده</p>	<p>کردن است (نظیری نیشا پوری ۵) می نوش</p>
<p>حقیقت او در نظر (ظهوری ۵) بانقش</p>	<p>که آرزو که شد تو به اجابت و ذوق و اثر از</p>

درد نان اثری یافتہ اندہ آب درخواست و چو یا بدطم از شراب دایم نہ کہ ز جام قطرہ می نوش
چشم تری یافتہ اندہ (عربی ۵) اثر از نمک چکیدہ باشہ (اردو) اثر پانا - ستاثر ہونا -

اثل | بقول برہان نفع اول و سکون ثانی و لام نوعی از درخت گزر اگویند و ثمر آن را
گزنازہ و بعر بی حب الاثل خوانند و طبع آن را با مویز یا شامند جذام را زائل کند و بخور آن
بواسیر مانع و این لغت عربی است صاحب ہفت ہم ذکر این کردہ و صاحب انذلیہ
درخت شور گز گوید صاحب محیط فرماید کہ اثل بفانیر گویند و بیونانی افلاطس و بہ بربری
اغراط و بغارسی شور گز و ہندی فراش نامند لغت عربی است - اسم نوع بزرگ در
گز - حب الاثل را باغان درد باغت جلود استعمال کنند طبیعت این سرد و خشک و راوی
و بقول گیلانی سرد در اول و خشک در دوم و گویند در سوم در ان لطافت باقبض اند
است و در خاکستر آن قوت غالیہ و در عذ بہ قوت قابضہ منافع بسیار دارد (النج)
ما باقیاع صاحب برہان ذکر این کردہ ایم - (اردو) فراش - بقول صاحب اصفیہ
ایک درخت کا نام جس کے پتے جھاو سے مشابہ ہوتے ہیں اور ہوا میں نہایت شور
کرتا ہے ایک قسم کا صنوبری پتہ شد (مذکر)

اثلوق | بقول صاحب برہان - نفع اول و لام و سکون ثانی و قاف نام فلفل ہست
ملغت بربری و آراشیرازی تخم دل آشوب گویند و برگ آن مانند برگ زیتون باشد
و بیج انگشت ہمان است و آن بیشتر در کنار ہای رودخانہ روید - خوردن آن مہی را خشک
سازد و بعر بی حب الفقد خوانند صاحب ہفت ہم ذکر این کردہ صاحب محیط گوید کہ

عربی (نچنگشت) و برنجنگشت فرماید کہ معرب آن فنجنگشت و عبری آلتق و ذومتہ صہایع و یونانی عینس و سیرانی تیس و بفارسی درخت مریم و ہندی سنبھا لوگو نیکلانی گوید کہ حق آنست کہ آن سنبھا لونیت در آثار و افعال متخالف میضعف باہ و شکندہ شہوت است و تخم آن راحت القد بہمین بہت گویند کہ ازان فقدان شہوت جلع میشود بالجلد آن درختی است و برگ آن شبیہ بہ برگ انار و بر سر ہر شاخ پنج عدد برگ شبیہ بہ پنج انگشت متقارب الاصول متفرق الاطراف چون بدست مانند بومی تیز ازان آید گرم در اول و گویند در دوم و گویند در سوم و خشک در سوم و بعضی سرد در دوم و خشک در اول دانستہ اند و تخم آن لطیف تر از برگ آن و محل و لطیف و در ان تفتیح باقبض است و منافع کثیرہ دارد (اردو) مریم کا پنچہ - بقول آصفیہ اسم مذکر - ایک شجرہ گھانس کا نام جو بکل پنچہ ہوتی ہے اسکی نسبت شہور ہے کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام کی ولدہ نے جستے وقت اس پر ہاتھ رکھا تھا اور اسی سبب سے اسکی ٹیکل ہو گئی - کہتے ہیں کہ جب سے اسکا خاصہ یہ ہو گیا تھا کہ جہان اس گھانس کو پانی میں ڈال کر حاملہ کے آگے رکھا اور بچہ آسانی سے پیدا ہو گیا بعض نے لکھا ہے کہ اس گھانس کی خاصیت بھی یہی ہے اور اسکو بنجر مریم بھی کہتے ہیں ہندوستان میں جڑ چنے کی جڑ کی بھی یہی خاصیت ہے کہ جہان اسے عورت کے پیٹ سے باندھا اور بچہ آسانی سے پیدا ہو گیا (ذوق ۵) اس زلف فتنہ زا کے لئے اسے میچ دم پکچھ دست شانہ پنچہ مریم سے کم نہیں ؟

اشہد بقول صاحب برہان کبیر اول و سکون ثانی و دال بی نقطہ سرمدہ را گویند بہترین

آن صفا ہا نیت۔ آب رفتن چشم را بر طرف کند و بر سوختگی آتش بپاشد نافع باشد و بضم
 اول و میم ہم بنظر آدہ۔ این لغت عربیت صاحب محیط بر لفظ سرمہ نوشتہ کہ فارسی است
 و عبری ائمہ گیلانی می نویسند کہ آن سنگ معدنی مخلوق است و در آن تلخ فضی و نقل رصا
 مخاطب است و لہذا چون بانقرہ بگذازند نقرہ را شکستہ سازد و شیخ فرماید کہ آن جوہر اسرار
 مردہ و قوت آن شبیہ بقوت رصاص سوختہ است۔ بہترین آن مشرقی اصفہانی۔ سرد
 در اول و خشک و در دوم و گویند سرد در اول ثانی و خشک در آخر آن و درین اختلافات
 شدید التحقیق۔ قاطع نرف الدم و در آن تحلیل و جلا و تنقیہ و تغزیر است منافع بسیار
 دارد (الخ) ما تابع برہان کردیم کہ این را درین کتاب آوردیم (اردو) سرمہ۔ بقول
 اصفیہ (فارسی) اسم مذکر۔ انجن۔ کل۔ توتیا۔ ایک قسم کا سیاہ چکنا ہوا پتھر جس میں سیسہ
 آمیز ہوتا ہے ایشیائی لوگ اسکو تقویت بصر کے واسطے نہایت باریک پسکرا نکھونین لگاتے
 ہیں۔ (اردو میں متصل) (امیر ع) کیا سرمہ آکھ میں بھی لگایا نہ جائے گا؟

اثنا عشری | (اصطلاح) بقول بحر (۱) طائفہ شیمی منسوب باللہ اثنا عشر و (۲) نام رو
 ایت تحت معدہ کہ طول اود وازدہ انگشت مضموم باشد صاحب غیاث ابن را با لکسر
 و بفتح عین مہملہ و شین مجملہ نوشتہ ہمزانش (اردو) (۱) اثنا عشری۔ بقول امیر امامیہ
 طریق کے لوگ۔ اہل تشیع۔ دوازده امام علیہم السلام کی طرف منسوب (آتش) (۲) سا
 صاف منی حب علی مشرب ہے نہ مرد مومن ہوں میں اثنا عشری مذہب ہے (۲)
 فارسیوں نے اثنا عشری ایک خاص آنت کو کہا ہے جو معدے کے نیچے ہوتی ہے جس کا

طول ۱۲۔ انگل ہوتا ہے۔

اثیر | بقول صاحب برہان بفتح اول و کسر ثانی و سکون تحتانی و زای فارسی (۱) دارو
 است کہ از ابوی مادران خوانند گویند کہ چون آزاد در خانہ گستر اند جمع جانوران موذی گیرند
 و (۲) شرارہ آتش نیز گفته اند صاحب ہفت ہمزبان برہان۔ غالب و ہوی در قاطع گوید کہ ہر
 برہای مہملہ و عربی زبان کردہ نار را گویند۔ فرماید کہ در شرف نامہ دیدم کہ در بحث زای فارسی
 (ثرانہ) بہ زای فارسی و در آخر زای عربی بمعنی شرارہ آتش و ہوی مادران نیز پس برہان تلیف
 کرد کہ (ثرانہ) را (اثیر) نوشت و این نہ عربی است و نہ عجمی بلکہ خنثی است (الخ) مؤلف گوید
 کہ ہمین لغت بقول صاحبان برہان و ثمن و رشیدی بمعنی دوم بابای موحّدہ بجای ثانی مثلثہ
 و زای عربی بجای زای فارسی گذشت و در مدودہ (آثیر) بہر دو تحتانی و زای فارسی
 بمعنی دوم مذکور شد۔ و صاحب برہان (ثر اثیر) بہ زای فارسی در اول و آخر بابای سقم
 و تحتانی چہارم ہمین دو معنی آورده کہ بجای خودش بیاید پس بخیاں ما خطای برہان صحت
 کہ او نقل لغتی کرد صاحب ہفت قلم ہمزبان و دست عجمی نیست کہ فارسیان از لغت عرب
 (اثیر) را کہ بہ ثانی مثلثہ و زای عربی بمعنی کردہ آتش است گرفته باشند و بہ تبدیل زای مہملہ آخر
 بہ زای فارسی (خلاف قیاس) اثیر کردند و بمعنی شرارہ آتش استعمال نمودند و معنی اول
 مجاز معنی دوم باشد کہ (ہوی مادران) را ہم (اثیر) گفتند زیرا کہ جانوران موذی چنانکہ
 از آتش میگزینند ہمچنان از ہوی این دارو ہم گیرند (اردو) (۱) چٹاماسی۔ و یکھو ایک
 دلالہ (۲) شرارہ۔ و یکھو ایک کے دوسرے معنی۔

الف مقصورہ باجمیم عربی

اج | بقول صاحب برہان بقسم اول و سکون ثانی مطلق کہ در او بند خواہ کہ وی قلبیہ

و خواہ کہ وی قلبیان و خواہ کہ وی عسل یا سرکہ باشد صاحب جامع و سہفت این را بفتح اول

بر وزن کج نوشتہ صاحب رشیدی و جہانگیری متفق با برہان در نسخہ مطبوعہ مؤید آج بذیل لغات

ترکی بمعنی گرد نوشتہ و در نسخہ قلمی کہ دو صاحب ترکی بلفظ اچ کبیر اول و سکون جیم فارسی

گوید کہ بمعنی بطن و درون است بخیاں ما این لغت ترکی است فارسیان بہ تبدیل جیم فارسی

بجیم عربی و تبدیل کسر اول فی فتح مجازاً کہ و را نام نہادند کہ شبیہ بطن است و اللہ اعلم (اردو)

کہ و۔ بقول اصفیہ (فارسی)۔ اردو میں متعل (نذکر۔ ایک قسم کی تکراری جویل میں تریون

کی طرح لگتی ہے۔ ہندی میں اسے لمبا گہیا۔ لوکی۔ عربی میں قرع۔ فارسی میں نرج کہتے

ہیں۔ شراب کی بوتل یا صراحی کو بھی اردو میں کہہ دیتے ہیں (دیکھو اصفیہ) لیکن شہد یا سر

و غیرہ کی بوتل کے لئے کہہ دہیں کہتے۔ اسی طرح کہ وی قلبیان کو اردو میں تھہ کی کھی کہتے ہیں

اجابت | بقول صاحب آصفی بالکسر قبول نمودن و جواب دادن صاحب منتخب

بر جواب دادن قانع مؤلف گوید کہ مصدر عربی زبان است فارسیان بقاعدہ خود بامصادر

فارسی استعمال این کنند و مجرد اجابت را بمعنی قبولیت استعمال کنند (ظہوری) صد اجابت

بدعای دیگران ارزانی پذیر افغان مرزا زاری بی تاثیر بی (صائب) کلید قفل اجابت

زبان خاموشی است پذیر قبول نیست دعائاً و عاتوانی کردہ (اردو) اجابت بقول امیر

عربی اردو میں متعل اتونٹ۔ قبولیت (طلق) ہو خیاں قبول میں نہ خیرین پنکہ اجابت

کبکی خود آمین ۶

(۱۰۰۰)

اجابت بہر استقبال آمدن استعمال بمعنی

در روزمرہ معاصرین بمعنی (۱) فرد و دو

قبول شدن است چنانکہ سعدی شیرازی گوید

خمال (۲) متاجر خیال نا (اجار) مخفف اجارہ

(۳) بقرس از آہ مظلومان کہ ہنگام دعا کردن

باشد کہ می آید و (دار) امر از مصدر داشتن پس

اجابت از ورع بہر استقبال می آید (اردو)

(اجار دار) اسم فاعل ترکیبی است بمعنی دارندہ

قبولیت کے آثار پیدا ہونا۔ قبول ہونا۔

اجارہ (اردو) (۱) فرد و دو۔ بقول صاحب

اجابت تراویدن (مصدر اصطلاحی)

معنی ظاہر شدن قبولیت است چنانکہ عرفی گوید

پیر کا م کرنے والا۔ فرد و دو کی کرنیوالا۔ قلی۔

(۲) حذر کن کین دعای آتش آلود پازین

(دوغ) تینے دی کوہ کن و قیس سے محکومت

چشمہ اجابت می تراود (اردو) قبولیت

کوئی دیوانہ نہیں مین کوئی فرد و نہیں (۳)

کے آثار ظاہر ہونا۔

ٹھیکے دار۔ بقول آصفیہ اسم مذکر۔ اجارہ دار

(۱۰۰۰)

اجابت نمودن

استعمال صاحب آصفی

ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بمعنی

اجارہ

قبول کردن است (ظہیری مینا پوری)

دادن خانہ و جزآن و فرد۔ فارسیان این را

بی محبت نہ نمودند اجابت ہر چند نہ بانگ تسبیح

بالفط کردن بمعنی فرد گرفتن استعمال کنند صاحب

ملک برفلک اعظم زد (اردو) قبول کرنا۔

آصفی گوید کہ بمعنی فرد و دو و دادن و فرد گرفتن

اجارہ دار استعمال۔ بقول صاحب بل چال

استعمل۔ مؤلف گوید کہ این لغت عربی است

صاحب منتخب فولیکہ بنزدادون خانہ وجرآن
 باشد (الخ) و فارسیان با مصادر فرس این را
 استعمال کنند و اجارہ یعنی تعاد و مستاجری گیرند
 نہ فرود بی قرار و ادکاری برای رمی تعیین یا قرار و رمی
 برای چیزی بقتین مدت و اجارہ ہمہین معنی
 آورده اند سند این در طعقات بارجارہ کردن
 می آید۔ (ارو) اجارہ بقول امیر (عربی) از
 میں مستعل۔ مذکر۔ ٹھیکہ (بحر) نہ پھلا کشت
 محبت کا اجارہ ہکو نہ توں تنکے چنے بحریہ صل
 ٹھہرا
 اجارہ داشتن | استعمال۔ بجاہ داشتن
 و گرفتن کاری بتعین اجرت یا بتعین رقم و
 فزہین مصدر است اجارہ دار کہ مخفقتش (اجار
 دار گذشت۔ دیگر کسی ذکر این مصدر کرد (ارو)
 اجارہ کرنا۔ بقول امیر ٹھیکہ لینا۔ و دیکھو اجارہ
 اجارہ کروں | استعمال۔ صاحب آصفی کہ خون کا حیتا د کرتے ہیں چ

۱۴۸۲

اجازت | بقول صاحب آصفی کبیر و زای مجہد و ستوری دادن بہار گوید کہ فارسیا

بالفاظ خواستن و دادن و گرفتن استعمال کنند مؤلف گوید کہ این لغت عرب است بقول صاحب منتخب رواداشتن و فروگذاشتن و صلہ دادن و دستور می دادن (الخ) پنج بہار انحصار مصداق کند و ملحقات این باقی نماند و استعمال فارسیان بدون (ترکیب با مصدر فارسی) بمعنی حاصل المصدر باشد و فارسیان اجازه بہای ہوز آخرہ ہم بہین معنی آوردہ اند چنانکہ بر (اجازہ خواستن) می آید۔ (عربی ۵) اگر اجازت عربی اشارہ فرماید ہی کہم نہ گھر گنج رمز یا راہ (اردو) اجازت۔ بقول امیر (عربی۔ اردو میں استعمال) مونث۔ پروا کی رخصت کسی امر کی منظوری (فقہہ امیر) ہمارے کلام مجید میں اہل کتاب کے ساتھ کھانے کی صریح اجازت موجود ہے۔

اجازت آوردن استعمال۔ صاحب	ہی کہہ سکتے ہیں۔ بمعنی حکم لانا۔ منظوری لانا۔
آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف	اجازت خواستن استعمال۔ صاحب
گوید کہ معنی دستوری حاصل کردن است و	آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف
حکم گرفتن (عربی شیرازی ۵) اجازت	گوید کہ بمعنی حکم خواستن باشد و استدعای
قدم او بیارتا بدہم کہ بہت منت ازین	دستوری کردن سندش۔ متعلق است از
توتیا بدیدہ حور (اردو) اجازت لینا۔	(اجازہ خواستن) عیبی ندارد (مسلمان ساوجب
بقول امیر منظوری حاصل کرنا (علق ۵)	۵) ناباکنون خواستم چیزی نہ از تو اکنون
کیا اجازت تولے چکا ہدم نہ میرے سر کی	اجازہ می خواہم (اردو) اجازت چاہنا
قسم تو کھا ہدم نہ ہم کہتے ہیں کہ اجازت لانا	اجازت مانگنا۔ بقول امیر کسی بات کی پروا

<p>چنانکہ عرفی گوید (۵) اگر بہ رازشانی بہم اجازت داشت نہ پہا بجا بد طاعت فروش ہوں۔ (نیم ۵) نہ نہ نام اجازت مانگنے کو نہ دکھانا ہمیں صورت سفر کی پڑ</p>	<p>یا نصت چاہنا فقرہ امیر بہائی جان نے تو منظور کر لیا اب میں آپ سے بھی اجازت چاہتا ہوں۔ (نیم ۵) نہ نہ نام اجازت مانگنے کو نہ دکھانا ہمیں صورت سفر کی پڑ</p>
<p>اجازت گرفتن استعمال - صاحب صفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ حاصل کردن دستوری (صاحب صفہانی ۵) اگرچہ خوش بود سیر بوستان تہنہ پگرفتہ ایم اجازت ز باغبان تہنہ پد (عرفی ۵) چون شد دین تہنہ خلوت گرفت نہ شد گہرا نشان و اجازت گرفت (اردو) اجازت لینا - بقول امیر منظوری حاصل رخ تو کمر ماہ و آفتاب نہ دولہ ۵ صاحبانہ کرنا فقرہ امیر آپ ان سے اجازت و ہجو را اجازت دہ پتا گوید کہ دشمنیت چون باد پد توین روپیہ دیدون۔</p>	<p>اجازت دادن استعمال صاحب صفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ دستوری دادن و عطا کردن است (حافظ شیرازی ۵) منی دہند اجازت مرا بسیر و سفر نیم باد مصلو آب رکنا باد پد (انوری ۵) خلوت بند گرد ہی تو اجازت چون بندگان نہ در خدمت رخ تو کمر ماہ و آفتاب نہ دولہ ۵ صاحبانہ کرنا فقرہ امیر آپ ان سے اجازت و ہجو را اجازت دہ پتا گوید کہ دشمنیت چون باد پد توین روپیہ دیدون۔</p>
<p>اجازت یافتن استعمال - صاحب صفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ دستوری حاصل کردن (ملاحامی ۵) یافت اجازت کہہ ر قلم راز پد را حلقہ راند بحریم مجاز پد (انوری نام شب از صحیفہ آیام بتر پد از رازی تو</p>	<p>(اردو) اجازت دینا - بقول امیر پروا گئی بنا رضت دینا (نیم ۵) اجازت تیکو دیتا ہوں خوشی سے قتل کر لیکن نہ مناسب ہے رہے قاتل خیال آبرو میرا پد اجازت داشتن استعمال - معنی مجاز بود</p>

اجازت گریا بد آفتاب: (اردو) اجازت پانا - امیر نے (اجازت ملنا) یعنی منظوری حاصل	ہونا لکھا ہوا (نیم) (نیم اب شکر کی جاہی کا نام لکھا)
اجازہ صاحب رہنمای سہولت بحوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار گوید کہ معاصرین عجم اجازہ بہ ہائے ہوز آخرہ یعنی اجازت استعمال می کنند (الخ) و این ظاہر است کہ در عربی اجازت بتای مدورہ باشد پس عادت فارسیانست کہ تای مدورہ را گاہی بتای دراز نویسند گاہی تای مدورہ را بہ با چون دولۃ را دولت و دولۃ سزین بر (اجازت نوشتن) گذشت (اردو) ^{اجازت} بچو	اجل غ بقول بہار بالقسم وغین معجمہ یا قاف (۱) دگیدان و آتش دان و (۲) یعنی دو دمان
اجاق و خاندان فرماید کہ ہر دو معنی از اہل زبان بہ تحقیق پیوستہ (والہ ہر دی ۱۵) زشت بزمش آگہ نیست و آلہ یک می بیند نہ پر پروانہ جای ہمہ سوزان در اجاق او نہ گوید کہ تمام غزل منی بر قافیہ داغ و باغ است (دطر ۱۵) شعلہ طبعان را نیز چون خودی از دو دمان نہ در اجاق از آتش سوزان کف خاکستر است نہ (محمد سعید اشرف ۱۵) با اجاق شاہ مردان ہر کہ ضعی می کند نہ خانہ اش را روشنی از خانہ روشن کردن است نہ خان آرزو در چراغ بر لفظ (اجاق) گوید کہ این لغت ترکی است و فرماید کہ معنی دوم ظاہر مجاز است صاحب توابع فارسی صراحت کردہ است کہ ترکان بجای (قاف) استعمال (غین معجمہ) کنند و ہم فرماید کہ اگر در لغت فارسی (قاف) نیز آید قیاس باید کرد کہ اصلش (غین معجمہ یا کاف) باشد صاحب ^{حال} بکوالہ روزمرہ عجم (اجاق) و (اد جاق) را بمعنی دگیدان و تنور آورده و صاحب لغات ترکی (اچاق) بہ جم دوم فارسی و غین معجمہ بمعنی اول نوشتہ و (اچاق) بہ واد دوم و جم فارسی	

باقاف در آخر ہم ہمین معنی پس بنیال بالصرف فارسیان است کہ از (او چاق) و او دوم
 را بقاعدہ رسم الخط ترکیان و او علامت ضمتہ دانستہ حذف کردند و در ہر دو ہم فارسی را بعرابی
 بدل کردند (بر خلاف قیاس) و معنی دوم را مجاز گرفتند (اردو) (۱) و یکھو آتش دان (۲)
 و یکھو ابدان کاغیر (۱)

اجاق بستن | مصدر اصطلاحی بمعنی مشربان از بہر طبع پن بر کنار جو بہ ہر
 قاعہ کردن و یکدان باشد چنانکہ سنجر کاشی گامی اجاقی بستہ اند (اردو)
 گوید (۵) در گلستان بی تکلف چو ہما بنانا۔

اجتماع | بقول صاحب آصفی فراہم آوردن و سازگاری نمودن مؤلف گوید کہ
 لغت عربی است صاحب منتخب ہم ذکر این کردہ فارسیان این را با مصداق فارسی مرکب
 کردہ استعمال می کنند و استعمال مجز و این بمعنی حاصل بالمصدر آمدہ (صاب ۵) جشت
 نامکم گزود و اجتماع دوستان پن چون الف با ہر چه پیوندم ہنایم ما پن (نوری ۵) تاکہ در اجتماع
 و استقبال پن ماہ چون نایخ است و چون سپر است پن (اردو) اجتماع۔ بقول امیر عربی
 اردو میں مستعمل، مذکر۔ جماو۔ جمع ہونا۔ اکٹھا ہونا۔ (رند ۵) اجتماع شاعران تھانہ
 کے مرقعہ پن آج پن فاتحہ خوانی کے بدلے کیا غزوانی ہوئی پن

اجتماع اقداون | استعمال۔ واقع شدن طریق خویش سند کردہ اند پن (اردو) یکجائی
 یکجائی باشد چنانکہ نوری گوید (۵) عدل واقع ہونا۔
 احسان تر ا جائیکہ افتاد اجتماع پن ظلم و فقر آنجا اجتماع پذیرفتن | استعمال۔ صاحب آصفی

(۱) (۲)

(۱) (۲)

<p>اگر ہر لشکر انجم بیکل انجمن کیا اجتماع پذیرد و جد کردن (ملا جانی) قری و بلبل زده راہ سماع و استماع کردن و جد اجتماع و (اردو) و جد کرنا۔</p>	<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ اجتماع کردن چہ استعمال - صاحب صفی بمعنی جمع شدن است چنانکہ خسرو دہلوی گوید اجتماع کردن نوشہ افغانی ساکت مؤلف گوید یعنی (نشر) اگر ہر لشکر انجم بیکل انجمن کیا اجتماع پذیرد و جد کردن (ملا جانی) قری و بلبل زده راہ سماع و (اردو) جمع ہونا۔</p>
--	---

<p>اجتناب بقول صاحب آصفی دور شدن و پرہیز کردن بہار گوید کہ بالفطرت فتن و فساد مستعمل مؤلف عرض می کند کہ این لغت عرب است فارسیان نیز بمعنی حاصل بالمصدر بمعنا فرس مرکب کرده استعمال کرده اند و بر قول بہار انحصار و مصدر بنا شد چنانکہ از لطحات ظاہر (ظہوری) لب بستہ زبان ہمزبانی و سرمایہ الفت اجتناب است و (ولہ) آشنا می باید مہیگانہ کوہ و اختلاطم اجتناب آلودہ تر و (اردو) اجتناب - بقول امیر (عربی) اردو مستعمل - مذکر - پرہیز - کنارہ کشی - (صبا) خلدین اگر شراب خلد سے بھی اجتناب و جام مے سے زاہد انکار قیصر باغ میں و</p>	
--	--

<p>اجتناب داشتن استعمال صاحب صفی (۵) چہنا عذاب میں گوا اجتناب رکھنا تھا یہ دل وہی ہے جو مجھ کو خراب رکھتا تھا کناہہ کردن پرہیز و دوری داشتن باشد محتم اجتناب کردن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ کاشی (۵) تو اجتناب ز غیر از نگاہ من ای من اضطراب ببرم از برای این دارم و (اردو) کناہہ کردن و دوری جستن باشد اجتناب رکھنا - بقول امیر پرہیز رکھنا در شک چنانکہ عرفی شیرازی گوید (۵) ماتو بہر دوست</p>	<p>اجتناب داشتن استعمال صاحب صفی (۵) چہنا عذاب میں گوا اجتناب رکھنا تھا یہ دل وہی ہے جو مجھ کو خراب رکھتا تھا کناہہ کردن پرہیز و دوری داشتن باشد محتم اجتناب کردن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ کاشی (۵) تو اجتناب ز غیر از نگاہ من ای من اضطراب ببرم از برای این دارم و (اردو) کناہہ کردن و دوری جستن باشد اجتناب رکھنا - بقول امیر پرہیز رکھنا در شک چنانکہ عرفی شیرازی گوید (۵) ماتو بہر دوست</p>
--	--

گیریم و زما کند اجتناب تو به و (ظهوری) گوید که معنی دوری و کناره اختیار کردن است
از گل جنت گریبان اجتنابی می کند و خار کوئی (انوری ابیوردی) با داجان حضرت تو
احتلاطی کرد با دامن ما و (ارو) اجتناب مرجع حیات و گرفته حادثه زجناب تو جناب
کرنا - بقول امیر بچنا - کناره کرنا (سالک) (ارو) و دیکھو اجتناب کردن -
نام اپنا نہ یوں خراب کرو و ایسے فعلوں سے اجتناب نمودن استعمال - صاحب اصفی
اجتناب کرو و (برق) شب وقت میں ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که مراد
بہی نہ وہ آئی پموت نے مجھ سے اجتناب کیا اجتناب کرنت (اشرف نازدانی) تہمت کر
اجتناب گرفتن استعمال - صاحب جیفہ دنیا غاید اجتناب بہ شمر دوح طلسم گنج از
اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف دوح مزار (ارو) و دیکھو اجتناب کرنا -

(۱) اجدر و متن | بقول صاحب برہان پروزن (اندرون تن) بلغت ژند و پاژند بمعنی

درو کردن و درویدن باشد و -----

(۲) اجدر و متن | بمعنی درویدم من - و (اجدر و نید) بمعنی بدروید - صاحب ہفت نسبت

(۱) ہنر بان برہان و صاحب جہاگیری در دستور چہارم خاتمہ کتابش بذیل لغات ژند و پاژند

در ہر دو با برہان اتفاق دارد - صاحب موار و بند کر نمبر (۱) نسبت نمبر (۲) (اجدر و نمی)

گوید مؤلف گوید کہ بخیاں ما ماخذ این (جدر) باشد کہ لغت عربی است بقول صاحب منتخب

بالفتح گیا ہی کہ در ریگ میشود و بقول ختبی الارب بالکسر ہم و (جدر) جمع آن (یعنی گیا ہا)

و بقول صراح (جدر) بالفتح گیا و دیوار و (جدر ان) جمع آن و نیز بقاعدہ فارسیان (جدر)

(جدران) بزیادت الف و نون جمع (خلاف قیاس) آوردن ممکن است الحاصل (جدران را) (جدر و ن) به تبدیل الف بنون آوردن نتیجه لب و لجه عجم باشد که گفته اند (ع) زبان مردم ایران ربون است پس الف وصلی در اول این و علامت مصدر رتن) در آخر آورده (جدر و ن تن) کرده باشد اگر سندی بدست می آمد اطمینان وزن این می کردیم که بقول برهان بروزن (اندرون تن) است یا بسکون دال ممله زیرا که حقیقت ماخذ می خواهد که الف و جیم عربی را مفتوح گیریم و دال ممله را ساکن و برخلاف این تصرف کردن هم باختیار اهل زبان است و الله اعلم نسبت نمبر (۲) عرض میشود که ماضی این بروی قاعده فرس - (جدر و ننت) باشد و واحد حکمش (جدر و نتم) پس عجب است که صاحب برهان و جهانگیری این را (جدر و نمن) نوشت و صاحب موارد (جدر و ننی) بخیاں ما غلطی کتابت بیش نیست و از (جدر و نیند) بمعنی دبر وید می کشاید که امر این موافق قاعده فرس (جدر و ن) است بآنی حال این مصدر است که در معاصرین عجم متروک (اردو) کھیت کاٹنا - بقول آصفیه فصل کاٹنا - در و کرنا - خله کاٹنا - کھیتی کاٹنا -

اجبر | بقول صاحب آصفی بمعنی مزد دادن بهار گوید که بالفتح مزد و اجوره هم بالفطر و ن مستعمل مؤلف گوید که با مصداق دیگر هم که در لطحات می آید این لغت عربی است و استعمال این در فرس بدون ترکیب با مصدر (۱) بمعنی مزد و (۲) بقول صاحب رهنمای بهیست که بحواله سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار آورده بعتم جیم بمعنی خشت وصل این آجر باشد که آنهم عربی است در روزمره عجم بکثرت استعمال مبدوده بمقصوره بدل شد صاحب شمس فکر

معنی دوم ہم کردہ (انوری ۱۵) اجراء اعمال صالح بندہ پناہ از ایدیت غیر ممنون باد ہندوئی
 (۱۵) اگرچہ حسن عمل نیست اجراء ہم نیست نہ کہ چشم اہل مرگت بفعل زشت من است ہزار و
 (۱) اجر - بقول امیر (عربی - اردو میں مستعمل) مذکر - نیک کام کا عوض - ثواب (فقہ اہل
 خدا کی درگاہ میں دلجوئی کا بڑا اجر ہے) (۲) دیکھو آجر -

اجرام | انت عرب است بقول صاحب منتخب جمع جرم باشد و جرم بقولش یکسر
 اول بمعنی تن - صاحب مؤید براجرام بحوالہ تفسیر فرماید کہ سموات و سیارات و ثواب
 و بمعنی تن ہم - (انوری ۱۵) ای بحسب ہمت تو پایہ اجرام پست و وی پیش طلعت تو
 چشمہ خورشید تار بہ بالجمہ فارسیان این را ترکیب فارسی آورده اند کہ در ملحقات آید
 مجر و اجرام در استعمال شان برای جسم فلکیات است - (اردو) اجسام - بقول اصفیہ
 (عربی اردو میں مستعمل) - مذکر - جسم کی جمع - تن - بدن - ہماری رائے میں فلکیات
 کے لئے اجرام بھی کہہ سکتے ہیں (فی البدیہہ جلیل جاشین امیر مخفور ۱۵) اجرام
 فلک کسب ضیا کرتے ہیں جس سے پناہ نور خدا وہ ترے کو چپے کی زمین ہے پناہ

اجرام ثقیل | اصطلاح بناف اجرام بمعنی ثقیل (اردو) جواہر - بقول اصفیہ
 اجسام سنگین کہ ثقیل بزبان عرب بمعنی سنگین پتھر - یعل - یا قوت - ہیرا - پناہ وغیرہ
 است مگر فارسیان جواہر کافی را گفته اند - **اجرام چرخ** | اصطلاح - بقول بحر عم
 چنانکہ انوری گوید (۱۵) کا مطلق تودہد باضافت اجرام - مراد اف اجرام فلک بمعنی
 روشنی کا قدمہ نور خورشید ہدائش اجرام افلاک و سیارات و ثوابت مؤلف گوید

<p>(انوری ۵) اجرام فلک یک بیک اندر قلم آیندہ اگر عرض و دعارض جاہ تو ششم را بدو لہ (۵) در اجسام زمین سیرش موثر نہ در اجرام فلک ذاتش موثر نہ (اردو) اجرام فلک دیکھو اجرام - جس پر سندنہ ہے۔</p>	<p>کہ معنی لفظی این اجسام فلک است و ہر چہ بالا مذکور شد کنایہ باشد صاحب مؤید و ہفت ہم مذکور این کردہ و صاحب انند بجوالہ فرہنگ فلک این را آوردہ (اردو) اجرام فلک کہ سکتہ بین دیکھو اجرام - جس پر سندنہ ہے۔</p>
<p>(۶۰۱) اجرام سماوی اصطلاح - باضافت اجرام اجرام کو اکب استعمال - باضافت اجرام بمعنی اجسام کو اکب - مراد از ستارگان فلک باشد چنانکہ انوری گفتہ (۵) آنکہ رایش دہا اجرام کو را نورہ و آنکہ کلکش کند اشکال حوادث راصل (اردو) ستارے - سیارے - مذکر۔ اجرام و ختن استعمال - صاحب صفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ حاصل کردن ثواب و مزد است (عربی ۵) اند از عبادت یزدان عدوی او نہا جریکہ برین بردار طاعت صنم نہ (اردو) اجر حاصل کرنا۔</p>	<p>(۶۰۲) اجرام سماوی اصطلاح - باضافت اجرام مرادف اجرام چرخ کہ گذشت - سما بلغت عرب بمعنی فلک و یای نسبت با اوست و واو بقاعدہ فارسی مبدل ہمزہ باشد چنانکہ انوری گوید (۵) بحجب رایش اجرام سماوی چہ باخورشید اجسام ممد رہ (اردو) اجرام فلک - دیکھو اجرام - جس پر سندنہ ہے۔ اجرام فلک اصطلاح - باضافت اجرام بقول صاحب بحر مرادف اجرام چرخ کہ گذشت و در ضمیمہ برہان ہم ذکر این است ہمین معنی</p>
<p>(۶۰۳) اجرامی عدالت استعمال - ہر دو لفظ عربی زبانت کہ اجر بالکسر بمعنی راندن است کہ فی المنتخب و عدالت بقولش بالفتح عادل بودن معاصرین عجم این را بمعنی سزا دادن و</p>	<p>(۶۰۴) اجرامی عدالت استعمال - ہر دو لفظ عربی زبانت کہ اجر بالکسر بمعنی راندن است کہ فی المنتخب و عدالت بقولش بالفتح عادل بودن معاصرین عجم این را بمعنی سزا دادن و</p>

جاری کردن سیاست استعمال می کنند چنانکه صاحب سرگذشت آورده (فقره) قربانت شوم پادشاهان سلف در اجرای عدالت اولاد و اقربای خود را ترسم نکرده اند (اردو) سزا دہی سیاست - گوشمالی - موت -

اجر بردن | استعمال - صاحب آصفی ذکر
این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ لضم
بای موحده حاصل کردن مزد و ثواب است
این بر (اجر انداختن) گذشت (اردو) اجر
حاصل کرنا -

اجر دادن | استعمال - صاحب آصفی ذکر
کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بمعنی دادن
و عطا کردن مزد است چنانکہ بدر چاچی گوید
(۵) حاکم روی زمین اجر دہ ہفت فلک
خسر و تنگہ کل ممالک سلطان (اردو)
اجر دینا - جزا دینا -

اجر داشتن | استعمال - صاحب آصفی
ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
ماجر بودن و حاصل کردن اجر باشد را قم
اجر دہی کہ سکتہ ہین -

(۱) اجره خوار | استعمال - بقول بہار معنی راتبہ خوار است دیگر کسی ذکر نکرد مؤلف گوید کہ

اجرۃ لغت عرب است بقول صاحب منتخب بالضم معنی مزد کار فارسیان - تہامی مدوڑ را

در استعمال خود ہای ہوز گرفتہ اند چنانکہ دوتہ را دوا و سطنۃ را سطنہ پس اجرہ خوار کسی را توان

گفت کہ مزد خدمتش بشکل راتبہ و روزینہ مقرر کردہ باشد اسم فاعل ترکیبی از مصدر اجرہ خورد

بہار این را مراد ف (نمبر ۲) قرار می دہد و از سند این ہم می کشاید کہ این بمعنی (مزد خوار) بنا

بلکہ محتاج وظیفہ و راتبہ خوار است پس بخمال ما فارسیان (اجری) را بہ تبدیل الف مقصورہ

آخر یا بہ تبدیل تخانی آخرہ بہ ہای ہوز (اجرہ) کردند (سنجر کاشی) نہ اجرہ خوار فروغم نہ مرد

منت خضر تو چہیکہ دین راہی چرخ روم و از ہمین قیل است

(۲) اجری خوار | کہ اجری بقول صاحب غیاث بالضم و بالکسر و رای ہملہ

(۳) اجری خوار | الف مقصورہ بمعنی وظیفہ و طعام ہر روزہ باشد کہ محتاجان و

صاحب اتد صراحت کردہ است کہ لغت عرب است پس این ہم بقاعدہ فارسیان

اسم فاعل ترکیبی از مصدر (اجری خوردن) و بقول بہار مراد ف (نمبر ۱) شغافی (۵) با

دو نام کہ اجری خوار دہراندہ فرو ناید سر را باب ہم را بد (ملا شانی محکو) لذت مدح

تو مخصوص زبان دگر است چنانکہ ہر ناطقہ اجری خوار این کار آید (ارو و) (۱) و

لنگر خوار - وہ محتاج جبکو روزانہ لنگر خانہ سے روٹی ملتی ہو - صاحب آصفیہ نے لنگر اور

لنگر خانہ کا ذکر کیا ہے - لنگر خوار کہہ سکتے ہیں -

اجزا | بفتح اول قبول بہا (۱) جمع جزو فارسیان بہا و الف جمع سازند مؤلف گوید کہ جمع

یعنی جمع استعمال کنند (خاقانی ۵) شاہ دانستی کہ وقتی ماہی و گاہ وزمین پگل اجزا ہا
 گیتی را کنند از ہم جدا ہا معاصرین عجم در اصطلاح انتظام مملکت این را (۲) بہ معنی علمہ و فنا
 استعمال کنند کہ در محقات آید و صاحب روزنامہ بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار گویند
 کہ اجزای مجلس یعنی ارکان مجلس است و ہم فرماید کہ شاہ در سفرنامہ خود را کہین سلطنت
 را اجزای سلطنت نوشتہ و (اجزای خود را) بمعنی تا بعد از ان خود را آوردہ مخفی مباد کہ این
 عرب است (اردو) (۱) اجزا بقول امیر (عربی اردو میں متصل) مذکر۔ جزو کی جمع
 (فقہ امیر) ڈاکٹری دوا کے اجزا تو معلوم نہیں ہوتے استعمال کرتے طبیعت یکجہتی
 (۲) اہلکار۔ بقول امیر۔ کارکن۔ کارندہ اور علمہ وغیرہ (نسیم ۵) منظر ہے آٹھ پیرہنی
 پرورش و محفوظ ہے ہر ایک رفیق اور اہلکار پیرہن ارکان۔ بقول امیر (عربی۔ اردو میں
 متصل) مذکر۔ رکن کی جمع۔ جیسے ارکان دولت مؤلف کہتا ہے کہ ارکان مجلس
 یہی اردو میں متصل ہے۔

<p>اجزا خانہ استعمال۔ بقول صاحب این را اجزا خانہ گفتہ باشند۔ دیگرانیکہ بقول صاحب سوار السبیل کہ براجزائی نوشتہ مولانا عرب اجزا بمعنی دار و استعمال می کنند پس خانہ کہ در عمارت دارالشفاحجرہ ہا کی کثیر باغرا معاصرین فرس (اجزا خانہ) نام نہادہ باشند (اردو) دو خانہ۔ بقول صاحب آصفیہ۔</p>	<p>بول چال در روزمرہ معاصرین عجم دارالشفارا گویند۔ بخیاں ماوجہ تسمیہ این جزاین نباشند سکونت بیمار ان تعمیر می شود و در پیچ خانہ کثرت اجزای مکان ہچ شفاخانہ نمی باشد بہین وجہ</p>
---	---

<p>گویند (اردو) محکمہ سفارت کا عملہ۔ مذکر۔</p> <p>اجزای سنا اصطلاح - بقول صاحب</p>	<p>(فارسی) - اردو میں متعلق مذکر - شفا خانہ۔ آپ ہی</p> <p>نے دارالشفا کا ہی ذکر کیا ہے۔</p>
<p>رہنمای سہولت بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ</p> <p>قاچا مجلس قانونی کہ ارکین آن از عمائدین</p> <p>شہر بیشتر از صد نفر جمع شوند مؤلف گوید کہ</p> <p>شایا فتح ہم لغت عربی است یعنی روشنی و معاصرین</p> <p>(اجزای سنا) ارکان مجلس وضع قوانین و انام</p> <p>ہنما وہ اند و این مجلس کثیر الارکان می باشد</p> <p>و روشنی قانون از همین مجلس در ملک پیدا</p> <p>می شود و در روزمرہ ایشان (اجزای سنا) بدین</p> <p>تحتانی خود مجلس را ہم گویند (اردو) مجلس وضع</p> <p>قانون کے ارکان - مجلس وضع قانون - جسکو</p> <p>انگریزی میں لجنس لیو کونسل کہتے ہیں۔</p>	<p>اصطلاح - بقول صاحب</p> <p>رہنمای سہولت محکمہ بحری و افسران فوج دریائی</p> <p>صاحب بول چال گوید کہ (۱) علامہ محکمہ بحری و (۲) فوج</p> <p>بحری تا بتجدیکہ از معاصرین عجم تحقیق این کردیم</p> <p>قول ما بعد را صحیح یا قییم و این اصطلاح انتظامی</p> <p>سلطنت ایران است (اردو) (۱) محکمہ بحری</p> <p>کے اہلکار اور بحال۔ مذکر (۲) بحری فوج۔ موت</p> <p>اصطلاح - بقول صاحب</p> <p>رہنمای سہولت محکمہ کہ متعلق بہ سفارت است و</p> <p>صاحب بول چال گوید و درست گوید کہ معاصرین</p> <p>عجم در اصطلاح نظام مملکت علامہ محکمہ سفارت را</p>
<p>اجسام انتیج اول لغت عربت جمع جسم - بقول صاحب منتخب ہلفرماید کہ اکثر استعمال</p> <p>اجرام و لطیف و استعمال اجسام و کرشیف می باشد (انتہی) فارسیان استعمال این ترکیب</p> <p>فارسی کرده اند و ازین مرکب ہا ساختہ اند کہ در خطا ت آید سند این در اجرام فلک گذشت</p> <p>(انوری) متبعا و از نظر تست بقای ارواح پستقار از کریم تست نمای اجسام نہ۔</p>	<p>اجسام</p>

(اردو) اجسام - عربی اردو میں متصل بقول آصفیہ مذکر - جسم کی جمع - تن - بدن -	
<p>(اردو) اجسام زمین استعمال - باصاف اجسام یعنی طبقات ^{ارض} بقول انوری یعنی ارضیات یعنی جسم ہاں</p> <p>باشد سند این برد اجرام فلک از انوری گذشت تیرہ - سند این برد اجرام سماوی گذشت</p> <p>(اردو) زمین کے طبقے - مذکر -</p> <p>(اردو) اجسام مکدر استعمال باصاف اجسام - ہر دو لفظ غرض یعنی وہ کہ ورت آمیز اجسام جو زمین سے</p> <p>زبان است - مکدر بضم اول و فتح کاف و تشدید متعلق ہوں طبقات زمین بھی ان میں</p> <p>داخل ہلہ و فتحش کہ ورت دار و اجسام مکدر داخل ہیں -</p>	<p>(۱۱۱۱)</p> <p>(۱۱۱۱)</p>
<p>اجفت بفتح اول و ضم جیم بقول صاحب اسند و ناصری یعنی طاق است کہ برابر</p> <p>جفت می آید و فرماید کہ این لغت در فرنگہ نامیت و از فرنگ دستاثر نقل شد و این لف</p> <p>است کہ لغت را معنی ضدی بخشد چنانکہ اجبان ضد جنبان یعنی ساکن و نامتحرک کہ بجای</p> <p>خودش آید مؤلف گوید کہ این چیری است کہ در قواعد فارسی ذکرش نیافتیم پس در ر</p> <p>ما این را مخصوص با این دولت بنامید شمر و ازین دولت معلوم می شود کہ در فارسی زبان</p> <p>این ہم کی از خواص الف است کہ در اول لفظ آمدہ آذر از بعضی ضد و مقابل آن کند - (اردو)</p> <p>طاق (فارسی - اردو میں متصل) بقول صاحب آصفیہ صفت جفت کا نقیض - فرد سکتا</p> <p>یگا - یگانہ - اپنا آپ ہی نظیر (ذوق ۵) قسمت ہی سے لاچار ہوں اسے ذوق و گزشتہ</p> <p>سب فن میں ہوں میں طاق مجھے کیا نہیں آتا</p> <p>اجل بقول بہار بالتحریک مرگ و مدت و وقت چیری - آجال جمع این صاحب آصفی ہرگز</p>	

قانع مؤلف گوید کہ لغت عربست بقول منتخب معانی کثیرہ دارد و نہایت زمان عمر ہم
و فارسیان بہین معنی استعمال این کرده اند و با مصداق در فرس مرکب ساخته - کہ در ملحقات آید
(ظہوری ۵) عمر ارمی خواستم شیرین بہ بلخی زلبش پز سخت در کام اجل زہر و در برابر ہم
(اردو) اجل - عربی - اردو میں استعمال - بقول امیر - موت - قضا - موت (سحر ۵) جب تک
نہ سنون قاصد جانان کی زبانی نہ لاؤں نہ یقین آئے جو پیغام اجل کا ہے

اجل آمدن | استعمال - صاحب آصفی اگر بگوئند کہ لہا سے دل بر اندازد نہ بہ ہجر نش
ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ سنا گل داغی کہ از باغ جگر روید نہ بخمال با معنی
وقت آخر عمر باشد (کاتبی نیشاپوری ۵) شعر نیست کہ در غم ہجران بار از باغ جگر من
ایدل اگر آید جلت بر سر آنگو نہ تو زندہ ہماں نہ گل داغی کہ رستہ است اگر اجل آنرا بگوئد یعنی
بجای تو بمیرم (عرفی ۵) اجل نیامدہ مرد اگر اجل بر سر رسد پارہای دل و فروز یعنی
کہ خستہ غم عشق پد دور و ز پیشتر از روز و سپین او خود بمیرد و مرافقتانی نہ پد (اردو) مل
میرد (اردو) اجل آنا - بقول امیر موت سو نگہ جانا - یعنی موت آجانا - صاحب آصفی
آنا و زیر ۵) سخت جان ہون نہ مردن گانے سانپ سو نگہ جانا یعنی سانپ ڈس جانا
شب فرقت میں وزیر پیکڑون بار اجل کاٹ کھانا لکھا ہے لیکن اجل سو نگہ جانا کا
ذکر نہیں کیا - ہماری رائے میں کہ سکتے ہیں
آئے تو کیا ہوتا ہے ؟
اجل بو کردن | (مصدر ضطلاحی) یعنی ریختہ صرف اجل آنا سے وہ لطف نہیں حاصل ہوتا
اجل است چنانکہ ظہوری گوید (۵) اجل جو سو نگہ جانا سے حاصل ہوتا ہے -

<p>اجل آمدن - اجل رسیدہ استعمال - بہار ذکر این</p>	<p>اجل پرہیزیدن استعمال - صاحب صفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ</p>
<p>کردن اجل باشد (کمال اصفہانی) نیست کہ اجل زبیم پرہیزد از و پگرہ یاد بزمانہ بگریزد</p>	<p>اجل رسیدہ استعمال - موت کا کنارہ کرنا - بچنا - شخصی را گویند کہ قریب بہ مرگ باشد (عرفی)</p>
<p>اجل رسیدہ چہ نامش بچہ نبوسیند اجل رسیدہ استعمال - صاحب آصفی کہ</p>	<p>این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی مرد باشد (سجراکاشی) افتادہ دل چو از نظر او</p>
<p>اجل رسیدہ - فارسی - اردو میں متعل - بقول امیر قریب مرگ (جلال) پکارا کو چہ قاتل</p>	<p>رہود پکر باز باز ماندہ بصیتا میرسد (اردو) اجل آنا - دیکھو اجل آمدن - مرنا -</p>
<p>میں مجھ کو دیکھ کے دل پہ اجل رسیدہ ارے تو اجل رسیدن استعمال - صاحب صفی</p>	<p>کہان نکل آیا پنہم کہتہ ہیں کہ (مرگ) اردو کا لغت ہے ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ</p>
<p>اجل سگہ کہ آید مسجد خواب کند (دش) صاحبان خزینہ و اشغال فارسی و حسن محبوب ذکر</p>	<p>مرادف اجل آمدن است کہ گذشت (رنگی) ہمدانی) شب ہجر عاشقی را کہ اجل رسیدہ</p>
<p>کردہ از بیان محل استعمال سکوت و زریہ اند مؤلف گوید کہ فارسیان این ش را بجائی</p>	<p>باشد بچہ و در مردہ باشد کہ ترانیدہ باشد (عرفی) در واکہ اجل رسید و در مان رسید</p>
<p>زنند کہ انسان مرتبہ خود نگاہ ندارد کہ نتیجہ آن ذلت و بالآخر باعث ہلاکت شود - مثلاً گدائے</p>	<p>توفیق بغور شور و بہجتان نہ رسید (اردو) کہ</p>

بی اجازت بند پاؤں ہی برسوں بختیاد غلب
 کہ مور و عتاب سلطانی شود و نقصان عظیم برد
 زیر کہ سلاطین بانام و نشان آداب در بار خود
 منظور نظر دارند گرشاہان فقیر و دست چو آقا
 ولی نعمت مالئاد کا معدوم کہ منظر سبقت جنتی
 علی غصبی باشند بانش گفتم ایم (۵) تاج شہی
 داری بسر ہم دلق درویشی بہر بڑی کبریت با جس کا ذکر او پر ہوا ہم عرض کرتے ہیں
 فال و فرہنگ ابراہیم آمدہ بالا حاصل کسی کہ بلا علی کہ گیدڑ کا مسکن جنگل ہے اور وہ وہیں رہنے
 مرتبہ خود در کار ہای سرگ مد اعلت کند ورتز کے قابل ہے جب اس نے گانون کا راز
 از حوصلہ خود بلند پروازی نماید این مثل بختیاد کیا تو گانون والوں نے اسکی خبر لی اور نتیجہ ہے
 گفتمہ شود یعنی چون سگ کہ نجس لعین است روز اس کی حاجت کا کہ اپنی چادر سے زیادہ پاؤں
 بسید خواب کند متولی آن اور از جان بکشد پھیلے۔

(اردو) گیدڑ کی کبجی آئے تو شہر کی طرف پہلو
 صاحب محبوب الا نشان نے اس مثل کا ذکر
 کیا ہے یعنی جب کوئی شخص اپنے مرتبہ سے بڑھ کر
 بے موقع بلند پروازی کرتا ہے تو سخت نقصان
 اٹھاتا ہے ایسے ہی موقع پر اس کھاوت کا استعمال کنند کہ خائن مال آقا و ملک حرام دیر

کہ یہ ہلاکت رسد گلہ بانان سگ رانان دہندو یا فتن باشند چنانکہ پھوری گوید (۵) اہل گذشتہ
برای حفاظت گلہ باخود نگہدارند وقتی کہ او مراہجہ ملت آلود است نہ امید نیست ضمان
کو رنگی کند و نان آفای خود بخورد۔ دیگر جان بزر عشق بدعت آلود است نہ (ار دو) موت کا
و آفایش را براو اعتمادی باقی نماند و اول اورا چھوڑنا۔ موت کے پنجہ سے نجات پانا۔ پیر
لبشہ (ار دو) بھڑ بھونجن چنے چبائے پیٹ بہر (اہل کے منہ سے پھرنا) پر لکھا ہے کہ مرض
لاتین کھائے۔ یہ دکن کی کہاوت ہے اوسو مہلک سے نجات پانا۔ کسی بلا سے ناگہانی
اس کا استعمال کرتے ہیں جب کہ کوئی محافظ او سے بچنا۔

کا ربارجی جس کا تعین کسی خاص کام یا خاص (۱) اہل گردیدن استعمال۔ صاحب
شے کے لئے ہے اوس پر اپنا دست تصرف دینا اہل صفی ذکر این کردہ از منی ساکت مؤلف
کرے اور خود اس سے منتفع ہونے لگے اور امانت گوید کہ واپس شدن اہل باشند چنانکہ زلالی
میں خیانت کرے۔ بھڑ بھونجن کا کام صرف چوڑن خوانساری گوید (۵) ملک از گفتہ دلبر خیل
کو بہو تکم فرودخت کرنا ہے جب اس نے خود اس شدہ اہل گردیدہ تقصیرش بکل شدہ حیفاست
اپنا پیٹ بہرنا شروع کیا تو اس کا نتیجہ یہ ہوگا کہ کہ بہار

بھڑ بھونجا اسکو سزا دیگا۔ صاحب اصفیہ نے اہل گردیدہ را مرادف (اہل رسیدہ)
دش گذشتہ کے ترجمہ پر جو منی تحریر فرمائے ہیں اہل گشتہ قرار دادہ ہمیں شعر
اون کے لحاظ سے وہ ہنشل کا ہی ترجمہ ہو سکتا ہے زلالی را بند گیر و بخیاں (اہل رسیدہ)
اہل گذشتن استعمال۔ از پنجہ اہل نجات کہ گذشت چو دیگر است و اہل گردیدہ ہگشتہ

ماضی مطلق است از صدر نمبر (۱) قاتل -
 (اردو) آئی ہوئی قضا پھر جانا (مضنی)
 (۵) شب فراق میں بچا بشر کا ہے شکل بیبا
 اور ہے آئی ہوئی قضا پھر جگا ہوئے کہ نہت بکا ہو
 اجل گیا | اصطلاح - بقول برہان و جامع
 و ہفت بکسر کاف فارسی پیش را گویند و آن
 بخیت شبیہ جاہ پروین و گویند پیش و ماہ
 از یک زمین می رویند - صاحب رشیدی گوید
 کہ این را ہندی (بس گویند حکیم سنائی) (۵)
 اختر انیکہ حال گردانند پتہ اور اجل گیا دہند
 صاحب جهانگیری در خانہ کتاب دستور دوم
 ذکر این کردہ متفق است با برہان صاحب محیط
 اور مہلک دوا -

اجماج | بقول صاحبان برہان و سراج و ہفت دانش و رشیدی و جهانگیری
 بضم اول بر وزن (تحتاج) بہشت را گویند کہ در مقابل و وزنخ است
 صاحب مؤید این را بذیل لغات ترکی آورده گوید کہ بقول زبان گو یا حامی ہملہ آمدہ و میرزا
 نصر اللہ فدائی صفائی (۵) حال اول کی آیدم در جسم نہ ہری گردیم در اجماع و صاحب لغات
 ترکی (اوجماج) ابو و جمیم اول فارسی و (اوشماج) باشین مجہد سوم یعنی بہشت گو یا بخیال و ماہ

در ہر دو علامت فتمہ باشد فارسیان شین را بقاعدہ خود باجم عربی بدل کرده (اُجھاج) کردند چون کاش و کج و معنی گویند کہ شین بہ جم پاری بدل شود چون پاشان و پاچان پس درین صورت (اُجھاج) در فارسی بہ جم اول مقرر شد (اردو) بہشت (فارسی - اردو میں مستعمل) بقول صاحب آصفیہ (موت) جنت - فردوس - صاحب تذکرہ کو تائید سے اختلاف ہی آپ فرماتے ہیں کہ دہلی میں بھی مذکر ہی مستعمل ہے (دغ) جی چاہتا ہے جکو وہ یارب نصیب ہو پکیا بہشت جکو تنہا ہی اور ہے (برق) اگر تھکونہ دیکھینگے جلیں گے تیر کو سچے میں ۛ بہتم جکو فرقت میں بہشت جاودان ہو گا ۛ

اجمود | بقول صاحبان برہان و جامع و جہانگیری و مفت بروزن افزود کرفش را گویند و آن رستنی باشد معروف صاحب رشیدی گوید کہ اجمود ظاہر ہندی است نہ فارسی صاحب سراج نوشتہ کہ اجمود کرفش باشد و توافق این دو زبان بسیار است و ہندی ہم آمدہ صاحب رشیدی چون ازین غافلست آنرا ہندی الاصل گفتہ گوید کہ از ساطع پیدا کہ اجمود لغت سنکرت است و فارسیان بہ تبدیل الف باہمی ہوز در آخر اجمودہ) کردند پس محقق سنکرت تائید رشیدی کردہ نہ سراج - صاحب محیط فرماید کہ این را در سنکرت اجامودہ گویند و این کرفش ہندی است دولتی ہندی باشد تلخ و تند و گرم و سبک و مشہی طعام - قابض شکم - مقوی دل - افزاینده منی - دافع فساد بلغم و ریح و غشیان و گرم شکم و فواقی ٹیکنندہ سنگ گردہ و مثانہ - مدربول - مزید فہم است لیکن در شکم سوزش بہر سنا و بر کرفش گوید کہ معرب کرفش فارسی است و ہندی اجمود نامندش گرم و خشک و از اول دوم

مناہج کثیرہ دارد (اردو) کرفس - (عربی - اردو میں مستعمل) بقول صاحب آصفیہ (مونث)
ایک قسم کی اجوان - تخم ننگ - اجمود - خراسانی اجوان - جس کے کھانے سے بچھو کا کاٹ
فوراً ہلاک ہو جاتا ہے -

اجنبان | بقول صاحب برہان زبان و سائیر بزبان مجنبان بے حرکت را گویند
چنانکہ جنبان صاحب حرکت را صاحب ہفت باتفاق برہان صراحت کردہ است کہ نفع
اول و ضم جمیم سکون نون و موحدہ تھانی بالف کشیدہ و نون زدہ باشد - ماذکر این بر
(اجنبت) کردہ ایم کہ گذشت خان آرزو در سر آج آورده کہ زبان و سائیر است کہ کتاب
اولین پیغمبر عجم باشد فرماید کہ معلوم میشود کہ الف در زبان مذکور برای نفی می آید چنانکہ
در ہندی صاحب سخن دان این را (اجنب) بدون نون آخر گوید و بخیاں غلطی کتابت
میش نباشد و فرماید کہ در فارسی قدیم ہجو زبان سنکرت (الف) افادہ بمعنی نفی می کردہ
و از ہمین قبیل است (اخواستی) بمعنی بی ارادہ و (امیر) بمعنی کسی کہ گاہی نمیرد و دین
ہر دو لغت (الف) منفی بر (اخواستی) و (امیر) آورده اند چنانکہ اہل سنکرت (بہئے) را کہ
معنی خوف بود (ابہئے) بمعنی بی خوف کردند و (نت یے) کہ بمعنی بقا بود و زیادت الف
نفی (انت یے) بمعنی بی بقا شد و همچنین (مر) کہ بمعنی بمیر بود بالف نفی (امر) بمعنی نمیر
کردید موقوف گوید کہ ہین قسم الف نفی تا بحال بزبان اردو ہم در بعض الفاظ موجود است
چنانکہ از (نٹ اٹل) و (چل چل) حاصل بخیاں ما فارسیان قدیم الف نفی را از سنکرت
گرفته باشند و حالا بترک است (اردو) ساکن (عربی - اردو میں مستعمل) بقول صاحب آصفیہ

جیس و حرکت - ٹھہرا ہوا - غیر متحرک - قائم -

اجنبہ | نفع ہمزہ و کسر جیم و تشدید نون لغت عرب است صاحب منتخب فرماید کہ یہاں یکہ و شکم مادر باشند جمع خین و عوام اجنبہ را در جمع جن استعمال کنند و آن غلط است (انتہی) صاحب غیاث بحوالہ منقول الا غلطاً گوید کہ جمع جن جنبہ است بالکسر و نون مشدودہ اجنبہ صاحب از راحتہ الا غلطاً ہم این را نوشتہ ولیکن معاصرین عجم اجنبہ را برای جمع جن استعمال کنند ناصر الدین قاجار در سفرنامہ خود ہم بہین معنی استعمال کردہ و صاحب ہنہای سہولت کہ فرہنگ گار است نیز آورده صاحب روزنامہ کہ ہم فرہنگ نگار سفرنامہ مذکور است (اجنبہ شبہیہ) لا بحوالہ منفعہ (۱۶۳) ہمین معنی بیان کردہ پس تصرف فارسیان است و بس از قبیل آواز (اردو) اجنبہ - بقول امیر ہندوستان مین جن کی جمع مشہور ہے - آپ فرماتے ہیں کہ یہ صحیح نہیں ہے یہ لفظ عربی ہے اور قاموس وغیرہ لغات مین اسکو جنین کی جمع لکھا ہے (انتہی) مؤلف عرض کرتا ہے کہ اردو مین ایسے صد ہا الفاظ ہیں جو فارسی اور عربی سے لئے گئے ہیں جن مین اہل زبان اردو نے تصرف کیا ہے اور وہ زبان اردو کے محاورہ کے الفاظ سمجھ جاتے ہیں پس اجنبہ کے نسبت بھی ہمارا ایسا ہی خیال ہے معاصرین عجم نے بھی فارسی مین جن کی جمع اجنبہ کا استعمال کیا ہے -

(۱) اجدان | صاحب روزنامہ بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر مین کرنا معنی عرض کیگی گوید (انتہی) و این خدمتی است و در بار سلاطین کہ وسیلہ عرض و مضامین رعایا بد رگاہ سلاطین باشند و درین روز ہا با اصطلاح دربار شاہان مغربی بہ انگلیسی زبان

ہمین را (۱) سے - ڈی - سی) نام است صاحب رہنمای سہولت ہم ذکر این کردہ وضا
بول چال آورده کہ این مفرس (اڈوٹنٹ) باشد و از ہمین لغت معاصرین عجم - - -

(۲) اجودان خبرال | مفرس (خبرل) (اردو) (۱) ایڈیگانگ بقول امیر ایدیمپ

اڈوٹنٹ) صدر اجودان گفتہ اند و صاحبان

رہنمای سہولت و بول چال ذکر این ہم کردہ

(۳) اجودان صدارت | بقول صاحب خاص (مذکر جس کو پریوٹ سکرٹری

بول چال بشیر صدارت کہ در زبان انگلیسی آرا

پریوٹ سکرٹری) گویند و بقول صاحب

رہنمای سہولت بشیر و مدوگا ر عہدہ وزارت

صاحب روزنامہ این را عہدہ دار

لشکری و عرض بگی گوید و مارا با صاحب

بول چال اتفاق و ہمچنین - - - - -

(۴) اجودان مخصوص | بقول صاحب وساطت سے پادشاہ کے حضور میں عرض

بول چال صاحب خاص و ترجمہ آن در

انگلیسی زبان (پریوٹ ایڈی کمپ) سکرٹری ہم کہتے ہیں مشرقی بادشاہوں

و صاحب رہنمای سہولت ہنر باش الحاصل کے درباری انتظام کے لحاظ سے حکمر

نمبر (۱) مفرس است و نمبر ۲ تا ۴ مفرس ہم سلطنت آصفیہ میں دیکھ رہے ہیں -

اجودان وہ چوہدار ہیں جن کے ذریعہ تمام (غیرہ) ہے اور اجودان صدارت عرض کی پادشاہوں کی بارگاہ میں رعایا عرض معروض یعنی (ایڈے کیا سپ) اور اجودان مخصوص کرتے ہیں اور اجودان جنرل چوہداروں کا صدر حاکم (متمدیشی) یعنی ریوٹ سکرٹری۔

اجہرہ | بقول صاحب رشیدی بالفتح توتہ پر خاری کہ چون جامہ برور سید پیامہ چسپکہ بدشواری از جامہ جدا شود۔ صاحب سراج فرماید کہ بہای ہوز بوزن مسخرہ باشد و ظاہر یہاں است کہ ہندی آنرا چرتیہ خواند صاحب برہان و جامع ہم ذکر این کردہ و بعضی نسخ برہان زای ہوز بجای رای ہملہ چاپ شد غلطی کتابت میں نیست صاحب سبکون جیم و فتح ہا و رای قرشت آوردہ معنا برہان متفق صاحب جہانگیری فرماید کہ این ہاں است کہ ہندی آنرا چرتہ گویند مولف گوید کہ ہیرہ بنیم اول درای ہندی در آخر۔ بزبان سنکرت خار بن را گویند (کنانی) اس طبع پس عجبی نیست کہ فارسی الف و صلی در اول این آوردند و ہا ہی نسبت در آخر و رای ہندی را بہ رای ہملہ بد کردہ (اجہرہ) کردند و نام توتہ خار دار نہادند۔ قرن قیاس است (اردو) چرتا۔ بقول صاحب آصفیہ (ہندی) ایک خار دار پودے کا نام جس کی بالین اکثر چمٹ جاتی ہیں۔ اس کا نمک ریشہ دار چنبرون کو گلاب دیتا ہے اور بچھو کے کاٹے کو بہت فائدہ بخشتا ہے اسکی جڑ دروزہ کے وقت کمر میں باندھنے سے بچہ آسانی کے ساتھ ہو جاتا اس کے چاول بھوک کو بند کرتے ہیں۔ یہاں تک کہ میں بیس روز تک آدمی میں رہ سکتا ہے۔

اجیر | لغت عرب است - بفتح اول و کسر جیم عربی بقول صاحب منتخب مزدور و متاع

عجم بحالت ترکیب این را یعنی لازم استعمال کنند چنانکه در ملحقات آید (اردو) اجیر - عربی - اردو وین مستعمل - بقول امیر اجرت پر کام کرنے والا - مزدور - ملازم - مذکر (اصفیه)

اجیر دولت | استعمال - باضافت اجیر (یا بدر انتی) یعنی ملازم سرکار (اردو) سرکار

بقول صاحب روزنامه بحواله سفرنامه (ملازم - عربی - اردو وین مستعمل) بقول آصفیه ناصرالدین شاه قاجار کسی که از سرکار شاه مذکر - نوکر - چاکر - خدمت میں رہنے والا -

الف مقصوره باجیم فارسی

اچاک | معاصرین عجم یعنی خاک استعمال کرده اند میرزا نصر الله خان فدائی و دیوان

قصاید خود نوشته (س) پس ز غیرت شدند پرده نشین و از نظرهای خلق ز اهل اچاک و دو

پایین کتاب در نقل معانی لغات فرماید که اچاک بمعنی خاک است و منی گوید که این مال کلام زبان است - با این را بحواله برهان در محدوده ذکر کرده ایم که بمعنی خاک گذشت و

بهین منی با محدوده و جیم عربی (آچاک) هم آمده و صاحب رشیدی بر (آچاک) نگان برده است که (آخاک) به خای مجمه باشد - بنده عرض می کنم که (چاک) بزبان سنسکر

آه ایت مدور که آوندگران بالای آن ظروف گلی درست کنند صاحب ساطع ذکر این کرده پس بدین وجه که که زمین هم دو زند فارسیان زیادت الف وصلی برود (اچاک)

کرده بمعنی زمین و خاک استعمال کرده باشند میرزا نصر الله فدائی هم (اهل اچاک) اهل زمین و اهل دنیا را گفته است پس معنی خاک بخیاں با حقیقی مراد از زمین و منی مجازی (اچاک) دنیا یا

(۱۷۷)

انچہ فارسیان مقصورہ را مدودہ و جیم فارسی را عبری بدل کردند تصرف ایشان است و تجمیع لب و لجه مقامی - (اردو) دنیا - (عربی اردو میں متعل) بقول صاحب آصفیہ جهان (نوش) جگت - خاک (فارسی اردو میں متعل) بقول آصفیہ (مونث) مٹی (امیر) اک ذرا وشت دل بڑھکے خبر تو لینا پتہ خاک کیا نجد میں مجنون نے اڑا رکھی ہے پتہ

الف مقصورہ با حای حطی

احاطہ | بکسر اول و فتح طای مہملہ نعت عربیست - بقول صاحب منتخب (احاطہ) تنہا مدورہ آخرہ یعنی فروگذاشتن و درستن است فارسیان بقاعدہ خود تازی مدورہ را ہای ہوز کہنے چنانکہ (دولت) و (دولہ) و احاطہ بمعنی محیط مستعمل و با مصادر فرس مرکب میشود کہ درختا آید (اردو) احاطہ (عربی - اردو میں متعل) بقول امیر (مذکر) گھیرا چار دیواری سے گھری ہوئی جگہ عام اس سے کہ اس میں مکان ہوں یا زمین خالی ہو عوام اس کو (حاطہ) کہتے ہیں (ذوق ۵) احاطہ سے فلک کے ہم توکب کے پھلجھاتے مگر ستارہ پاپا پتہ

(۱) احاطہ کردن	استعمال (۱) بقول	باشد (صاب ۵) احاطہ کرد خط آن آفتابان
(۲) احاطہ کردہ	بہا کہ کرد فرو گرفتن	را پتہ گرفت خیل پری در میان سلیمان مانہ (اردو) ۱۱
و ہمہ را بدانتستن (الخ) و نمبر (۲) بزیادت ہای زائدہ ماضی است کہ ذکر آن صاحب روزہ بجا کہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار فرمودہ بمعنی حلقہ زدہ پس احاطہ کردن بمعنی حلقہ زدن	احاطہ کرنا - بقول امیر گھیرنا (ناسخ ۵) نسل خورشید احاطہ کئے ہے نور جمال پکوکے جانان میں کہ میں سایہ دیوار نہیں (۲) احاطہ کیا	احاطہ نمودن استعمال - صاحب صفی

<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که (۵) چو داغ لاله بهر جانبی که می نگرم به مرا احاطه نمود است مرادف (احاطه کردن) باشد که گذشت (۵) آتشین روی (۵) (ارو) و بگو احاطه کردن</p>	<p>احترار بقول بهار پر بهیر کردن و خوشیتن را نگاه داشتن فرماید که با لفظ کردن مستعمل - مؤلف گوید که کسر اول و تهای فوقانی لغت عرب است صاحب منتخب هم ذکر این کرده بخاری استعمال این بمعنی حاصل بالمصدر کنند و با مصادر متعدده فرس مرکب نمایند که در ملقات می آید پس بقول بهار با مصدر کردن مخصوص نباشد (ظهوری ۵) با حلاط ظهوری که غرت خود که اعتبار کس از احترازی بالذ (وله ۵) الفت از احترازی می خیزد ذوق دارم از احترازی کسی (۵) (ارو) احتراز (عربی - اردوین مستعمل) بقول امیر نکر - پر بهیر - کناره کشی - (مومن ۵) ظالم که بین روانمین عاشق سے احترازی که بدس اگر ہو شک سخن داوخواهین ۵</p>
<p>احتراز آمدن استعمال بمعنی توانستن احتراز (ظهوری ۵) از ظهوری توان صبورستی اگر از الفت احتراز آید (۵) (ارو) احتراز او کناره کشی ہو سکتا -</p>	<p>و این مرادف (احتراز کردن) است که می آید (حشی یا فقی ۵) ده که دامن می کشد آن سر ناز از من هنوز به ریخت غوغم را و دارو احتراز از من هنوز (۵) (ارو) و بگو احتراز کرنا -</p>
<p>احتراز داشتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی کناره و اجتناب کردن و محترز بودن</p>	<p>احتراز رسیدن استعمال - بمعنی نصیب شدن احتراز باشد چنانکه ظهوری گوید (۵) مشکل که افش به چمن نا کسی رسد (۵) (ارو)</p>

می رسید بن احترام را و به (ارو) احترام	ناخس احترام کنید: (صاحب) حذر
نصیب هونا-	زفتنه آن چشم نیم باز کنید: زیربان سیه کا
احترام کردن استعمال - صاحب مضمی	احترام کنید (ارو) احترام کرنا - کناره کش هونا
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی	احترام گرفتن استعمال - صاحب مضمی
کناره کردن (نظیری نیشا پوری) تو بخت	ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی
چهره کردی که با کنی نظیری: بخدا که واجب است	و احترام کردن است (ابو الفرج رونی) نمود
از تو احترام کردن: (عربی) فدا صحبت	از فکر خطر ارب هیل: گرفت طبع من از غمت
ناخس در مقام خود است: پس از مصاب	احترام غراب (ارو) کناره کشی اختیار کرنا - احترام کرنا
احترام بقول بهار - حرمت داشتن فرماید که با نظر کردن متعل مؤلف گوید که کسر	
اول و تالی فوقانی لغت عرب است و صاحب منتخب ذکر این کرده فارسیان این را معنی	
بزرگی و حرمت استعمال کنند و با مصادرت عدد فرس آورده اند که در لغات می آید (انوی)	
در بارگاه حضرتش از احترام و جاه: مرتخ فرمان و عطار و دبیر باد: (ارو) احترام	
(عربی - اردو) من متعل (بقول امیر زندگس عرت - تو قیر - (بلال) (ع) (ع) مکان بے مکن	
انگشتی بے مکن: تا فقط باشند و بی سے احترام کهنه: ب	
احترام کردن استعمال - صاحب مضمی	شهادی (ع) مخالف چو از شعبی یافت
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید	نام: چو اهل مجازش کنند احترام هوار می
که معنی حرمت و بزرگی کردن است (طهرا)	احترام کرنا - بقول امیر عرت و حرمت کرنا

<p>(۱) احترام نظام (اصطلاح) صاحب</p>	<p>(نشانی) مزہ یہ دیکھئے گا شیخ جی رسکے الٹے</p>
<p>(۲) احترام نظامی روزنامہ بجوالہ</p>	<p>جوا کا بزم میں کل احترام میں نے کیا ہے</p>
<p>سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار گوید کہ (۱)</p>	<p>احترام گذاشتن استعمال - معاصرین عجم</p>
<p>بمعنی سلام فوج مستقل و صاحب بول چال</p>	<p>این را بمعنی احترام کردن نوشته اند چنانکہ صاحب</p>
<p>برنمبر (۲) فرماید کہ بمعنی تعظیم جنگی و سلام فوجی</p>	<p>سرگذشت آورده (شعر) بروی مردم در مانده</p>
<p>است - صاحب رہنمای سہولت ہم ذکر</p>	<p>بشما احترام می گذارد و اگر فرصت کند یک روز</p>
<p>نمبر (۲) کرده (اردو) (۱) فوجی سلام - مذکر</p>	<p>تر از ندہ نخواہد داشت (۱) (اردو) احترام کرنا -</p>
<p>(۲) فوجی سلامی (نوٹ)</p>	<p>احترام ماندن استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>آصفی احترام نمودن استعمال - صاحب</p>	<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف</p>
<p>گوید کہ بمعنی باقی وقائم بودن عزت و بزرگی شد</p>	<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ کمر</p>
<p>از شیر خیزن صفہائی است (شعر) آیتنا از آن</p>	<p>احترام کردن است (خرین صفہائی نیز) آن</p>
<p>عزت و احترام ماندن (اردو) احترام بنا</p>	<p>عزت و احترام ماندن (اردو) احترام بنا</p>
<p>عزت و بزرگی رہنا - جیسے "اب از کاوہ خود جایی داد" (آصفی) (اردو) دیکھو</p>	<p>احترام نہیں رہا جو آگے تھا</p>
<p>احترام کردن</p>	<p>احترام نہیں رہا جو آگے تھا</p>
<p>احترام قبول بہار نہیں کردن از چیز ہا کہ در شرع ممنوع باشد مؤلف گوید</p>	<p>احترام قبول بہار نہیں کردن از چیز ہا کہ در شرع ممنوع باشد مؤلف گوید</p>
<p>کہ بکسر اول و تہای فوقانی لغت عرب است - بقول صاحب منتخب بشمار آوردن و</p>	<p>کہ بکسر اول و تہای فوقانی لغت عرب است - بقول صاحب منتخب بشمار آوردن و</p>
<p>کردن از منوجات شرع (الخ) بخیاں ما احتساب تفتیش کردن است و بازداشتن</p>	<p>کردن از منوجات شرع (الخ) بخیاں ما احتساب تفتیش کردن است و بازداشتن</p>

خلق از منوعات شرع - فارسیان این را بمعنی حاصل بالمصدر استعمال کنند و بالعوض
مصادر فرس ہم مرگب سازند (انوری ۵) در جهان مصلحت با احتساب عدل توپ
وقت مستی ہی بیرون توان کرد از شراب (دولہ ۵) کرده دوش پیو در اہد پد چتا
سیاتش بغار (دارو) احتساب - کہ سکتے ہیں - زبان عربی کا مصدر ہے منوعا
شرع سے روکنا - ہندوستان کی اسلامی ریاستوں میں خدمت احتساب کے نام سے
ایک خاص عہدہ قدیم سے چلا آتا ہے (فی البدیہہ جلیل جانشین امیر مغور ۵) امر
گنہ کا تو یا رب کوئی حساب نہیں ہے یہ فکر ہے کہ دم احتساب کیا ہوگا :

احتساب گرفتن - استعمال - صاحب	ہم ہی ساز و نہ زیر (دارو) احتساب
اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف کرنا - (فی البدیہہ جلیل جانشین امیر مغور	
گوید کہ تفتیش کردن و بازداشتن خلق را از منوعا	(جو محتسب ہیں منع شراب
شرع (میر مغزی ۵) زارغ باز آمد باغ و چتا کرتے ہیں بکچھ اپنے نفس کا بھی	
اندر گرفت و عندلیب از بیم اونی	احتساب کرتے ہیں :

احتشام | اکبر اول و تہای فوقانی بقول بہار خداوند شرم و خدم شدن مؤلف گوید کہ
عرب است و صاحب نقب ذکر این کردہ فارسیان استعمال این بمعنی حاصل بالمصدر
کنند و با مصادر فرس ترکیب دہند چنانکہ در لغت امید (انوری ۵) حکم یزدان از غرض
خالی بود و تا کر او شد لباس احتشام (ظہوری ۵) ہند گہ ای درش چون سریر دارائی
بہ عجز سجدہ کند احتشام جہشیش (دارو) احتشام (عربی - اردو میں متعجل) بقول امیر

ذکر شان وشوکت (مسرور ۵) نہ شان رہ گئی باقی نہ احتشام رہا نہ فنا کے بعد
رہا کچھ تو ایک نام رہا نہ

احتشام فروزون استعمال - بمعنی شان	احتشام یافتن استعمال - صاحب صفی
وترک و مرتبہ زیادہ شدن است چنانکہ	ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
انوری گوید (۵) رتبت و قدر تو متصور است	معنی رتبت و مرتبت یافتن است (معنی
چون خورشید و روزیہ چونتوی لہ از وزارت	نیشاپوری ۵) گر مہتران بدینا یا بندہ شاکر
کی فراید احتشام ۵ (اردو) احتشام بڑھنا -	دینا بدین و دانش (و احتشام یافتن ۵) (اردو)
رتبہ اور منزلت زیادہ ہونا -	رتبہ پانا - شان وشوکت حاصل کرنا -

احتمال | بکسر اول و تالی فوقانی بقول آصفی بمعنی برداشتن مؤلف گوید کہ لغت عربی
است صاحب منتخب ذکر این کرده فارسیان این را بمعنی (۱) نقل (۲) شبہ و گمان (۳)
خیال استعمال کرده اند و با مصداق فرس مرکب ہم آورده اند کہ در مثنیات آید (انوری ۵)
ہر کجا ہیت گران دارد رکاب نکوہ بر تابہ عنان احتمال ۵ (دولہ ۵) رفتم از خاطر نقار
کین غبارینہ نیست ۵ احتمال ہر دشمن ہست ہم کینہ نیست ۵ و سند سوم در مثنیات آید
(اردو) (۱) نقل - (عربی اردو میں متصل) بقول آصفیہ مذکر - بوجہ - گرائی - تسلیم ۵
سے کیونکر یہ گل فریاد بلبل ۵ انھیں نقل سماعت ہو گیا ہے ۵ (۲) احتمال - (عربی اردو میں
متصل - بقول امیر (مذکر) شک - گمان - (آتش ۵) ہمارے دیکھنے و اے کی کچھ
بھسکا دے ۵ یہ برق طور پہ بھی کھو احتمال نہیں ۵ (۳) خیال - (عربی - اردو میں متصل)

بقول ام صفیہ (مذکر) تصور - پیدار - دہیان - (امیر ۵) دل مرا سینہ میں کیا اتبو دوعالم
میں نہیں: چلے دیا بن کے خیال اس بت ہر جانی کا:

احتمال داشتن | استعمال - صاحب صفی خوش آمدہ است (لخ) " (اردو) خیال

ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ کیا جانا - (احتمال ہونا - دیکھو احتمال داشتن)

خیال و گمان داشتن - سندش از نصیری ہست | احتمال کردن | استعمال - معنی گمان داشتن

است (فقہہ) انہا رحالات خود بہ تفصیل کردن باشد چنانکہ انوری گوید (۵) جہان

چہ احتمال دارد - (ظہوری ۵) با احتمال مل | سخن است مرابخت و شاعری فرمودہ کہ بیچ

خویش را عبت چہ فریم نہ تحمل از من و رحم عقل نمی کرد احتمال اندر نہ (اردو) احتمال

از تو احتمال ندارد (اردو) خیال کرنا تھا | بقول امیر شک کرنا (آتش ۵)

ہونا - (سحر ۵) بغل میں بیٹھ کے دل لے گئے منظور ہوتی محبت ہکو جو اس دہن میں پڑا

کوئی صاحب ہنسی کو انکی طرف احتمال بھی نہ ہوا | احتمال کلتی | استعمال باضافت احتمال و بضم کاف عربی

امیر نے اس شعر کو نقطہ احتمال پر لکھا ہے - احتمال کلتی | استعمال باضافت احتمال و بضم کاف عربی

احتمال رفتن | استعمال - بفتح رای مملہ | و تشدید لام فارسیان بمعنی اغلب استعمال کنند

خیال و گمان کردہ شدن - صاحب سرگذشت | سند این بر (احتمال رفتن) گذشت (اردو)

استعمال این کردہ گوید کہ (فقہہ) عظم بقول | اغلب (عربی - اردو میں مستعمل) بقول امیر

نہی کنند کہ شعلہ خام صاحب این عمل بودہ باشد | غالب تر قوی گمان - یقیناً (طلق ۵) اس

اما احتمال کلتی میر و زور و قوت تیمور آثار اویدہ | عمل کا تصور ہے اور گوشہ تنہائی: اغلب کہ

ہوں شجھو اس رات نہ خواب آئے
 آورده (فقہ) بذات مبارک قبلہ
 احتمال نمودن | استعمال - معنی
 احتمال صدمہ عظمیٰ می نمود (اردو) تھا
 یافتہ شدن گمان چنان کہ صاحب حکایت
 ہونا - دیکھو احتمال داشتن -

احتیاج | کسر اول و تالی فوقانی - بقول بہار معنی نیاز مندی و بالفاظ آوردن و افتاد
 و آوردن و داشتن متصل (لغ) مؤلف گوید کہ لغت عربی است بقول صاحب منتخب معنی
 نیازمند شدن و حاصل بالمصدرش همان کہ گذشت فارسیان این را بمعنی حاجت و ضرورت
 استعمال کنند و بامصادر فرس ہم مرکب سازند کہ در محقات آید و انحصار بر چہار مصدر بیان
 کردہ بہار نباشد (ظہوری ۵) ظہوری بر سر خوان قناعت ریزہ چینی کن پکہ سیری احتیاج
 نیست ہرگز ز پرستان را (دولہ ۵) اجناس عشق گر چہ دل ارزان خریدہ بودہ و احتیاج
 غصہ بقصان فرو ختم پد (صاب ۵) با کمال احتیاج از خلق استغنا خوشست و با دہان
 تشہ مردن برب دریا خوشست (انوری ۵) جو داد کہ خدای آن کشور پکہ از و احتیاج
 مہجور است (اردو) احتیاج (عربی - اردو میں متصل) بقول امیر (مونث) حاجت
 ضرورت - غرض (نسیم ۵) آپ دھولیتی ہے چہرہ اپنے آب اشک سے و احتیاج
 خدمتی رکھتی نہیں منظوم شعہ (برق ۵) شاعر اپنے شعر میں باندہا کرین فرضاً عبث
 بال بھرا سکونہیں موے کر کی احتیاج پد

احتیاج آوردن | استعمال - صاب کہ معنی حاجت خود پیش کردن و لب سوال
 اصفیٰ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوئہ کشاون است - چنانکہ وحشی یا فہمی گوید -

<p>(۱۷) ای صاحب متاع صباح لطافتی حاجت و ضرورت بودن (قاسمی گونا بادی کا ورده عاجزی بدرت احتیاج خویش دارو) (۱۸) چنان کشوری آمدش درنگین پنهان بود احتیاج لانا - بقول امیرکسی بات کی درخواست احتیاجش بشمشیرکین پنهان (ارو) احتیاج باقی کرنا (انثا) (۱۹) انثا سے اپنے اور یہ انکار حریف رہنا - حاجت ہونا - ضرورت ہونا -</p>	<p>ہے پنهان ہے وہ کہی نہ کہی احتیاج آج پنهان احتیاج داؤن استعمال - صاحب احتیاج افتادون استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف کہ واقع شدن حاجت و ضرورت باشد گوید (۲۰) به خلقت حق نداده احتیاجی پنهان مارا برای مار واجبی پنهان (ارو) محتاج کرنا -</p>
<p>چو گیرند باج پنهان بقطلم احتیاج پنهان (۲۱) احتیاج داشتن استعمال - صاحب آصفی (۲۲) بعزت کسب خواری کن تراگر احتیاج ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی افتد بلب آلاید بدشتا دم دعاگو این چنین باید محتاج بودن و ضرورت و حاجت داشتن است (دولہ) اگر گہی بسم غور دن احتیاج افتد (ظہوری) بازادی چنین ہمدوش با صد بندی گردم پنهان احتیاجی لیک حاجت مند می گردم پنهان (صائب) اگر بایہ بید احتیاج خواہی داشت پنهان پنہان علم آہ بر فرزند پنہان (ظہوری) چہ احتیاج ظہوری بر پنہان دارد</p>	<p>احتیاج بودن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی</p>

<p>دلیل راہ روان توجہی تو ہست (اردو) دیگر نشد بہر کہ دیدن دلر با بیان را مضبوط و نگہ احتیاج رکھنا۔ بقول امیر کسی چیز کی حاجت مکرر داشت (اردو) حاجت رہنا۔ رکھنا۔ ضرورت ہونا (کیف) قبر سے ضرورت رہنا۔ رکھتے ہیں سب نام و نشان کی احتیاج نہ ایک احتیاج ماندن استعمال۔ صاحب صفی</p>	<p>عالم کو ہے و پیش اس مکان کی احتیاج نہ احتیاج شدن استعمال۔ یعنی واقع حاجت و ضرورت باقی بودن ست (قامی) شدن احتیاج و حاجت و ضرورت است گونا بادی (چو از تیر پہلوی گردان بسی نہ تیر کش نما چنانکہ ظہوری گوید (ع) احتیاج دیدن احتیاج کسی (اردو) حاجت او ضرورت نہا</p>
<p>احتیاط اکبر اول و تائی فوقانی لغت عرب است۔ بقول صاحب منتخب ہوش کار کردن فارسیان این را معنی ہوشیاری استعمال کنند و با مصداق فرس ہم مرکب سازند کہ دُرُحُطَّ می آید۔ (انوری) مرد مک چشم حور آبلہ دار و ڈٹاکہ در ابروی احتیاط تو چین است (صائب) احتیاط بیشمار آخر بر سوائی کشد بوی خود را فاش کرد از پردہ بیار گل (اردو) احتیاط عربی۔ اردو میں متعل بقول امیر۔ موٹ۔ ہشیاری سے کام کرنا و قہول بندہ ہوشیاری (فقہہ امیر) افسر ہے احتیاط سے کام کرنا چاہئے۔ احتیاط مزین چھو نہیں گئی۔ جوجی میں آتا ہے کہ اٹھتے ہیں</p>	<p>احتیاط از کف وادون استعمال۔ یعنی احتیاط ترک کردن باشد و بہ بی احتیاطی کار کردن از کف مدہ نہ کر ہا در پردہ باشد آب زیر گاہ را نہا</p>

(۵۱۱)

(۵۱۲)

<p>(اردو) احتیاط ترک کرنا۔ احتیاط چھوڑنا۔ ہاتھ سے دینا۔</p>	<p>اندازان مشہور اندو این جامعہ تنہا منصب ذات دارند و سواران تا بین نذرند و این اصطلاح</p>
<p>(۱) احتیاط داشت استعمال نمبر (۲) (۲) احتیاط داشتن معنی ہوشیاری</p>	<p>از عہد اکبر بادشاہ است و ظاہر بہین معنی در ایران نیز۔ فرماید کہ ظاہر مرگب است از</p>
<p>کردن و محتاط شدن و ہشیار بودن باشد معاصر عجم و روزمرہ خود استعمال این کنند و صاحب</p>	<p>(احد) و یای نسبت زیر کہ این جماعت تنہا منصب ذات دارد (محسن تاثیر) و مرا</p>
<p>روزنامہ بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار نمبر (۱) را معنی اندیشہ ناک بود و آورده (اردو)</p>	<p>راہ سخن با قدش از نابلدی است و الف شمع پیش قدشوش احدی است و خان آرزو</p>
<p>(۱) اندیشہ ناک تھا۔ امیر نے اندیشہ ناک پر فرمایا پرخطر۔ خوفناک۔ (۲) احتیاط کرنا (دیکھو احتیاط)</p>	<p>در چرخ گوید کہ بعضی از زبان دانان گویند کہ (احد) بمقابلہ جماعت است چہ جمعی نوکر</p>
<p>کردن) محتاط ہونا۔ احتیاط کردن استعمال۔ معنی ہشیار بودن</p>	<p>و ملازم در جماعت باشند و گر وہی تنہا نوکر شوند درین صورت کنایہ از تنہا و بکیں خواہد بود</p>
<p>و ہشیاری کردن است صاحب سرگذشت گوید (فقہ) البتہ شمار نقل کار خود میداند</p>	<p>(اتہنی) صاحب غیاث فرماید کہ احدی از حرف پادشاہ برای اجرای حکمی براہر ارتقا</p>
<p>می کند (اردو) احتیاط کرنا۔ (امیر) احدی بفتح اول۔ بہار گوید کہ در ہندوستان</p>	<p>می شود مؤلف گوید کہ در اصطلاح سلاطین مشرقی ملازمت را بر دو قسم تقسیم کردہ اند</p>
<p>گردہی از منصب داران کہ در عرف حال بہتر (۱) ملازمت آورده (۲) احدی۔ معنی ذات</p>	<p>(۱) ملازمت آورده (۲) احدی۔ معنی ذات</p>

<p>(صاحب آوردہ) کسی است کہ ملازمتش با افراد لشکر باشد از پیادگان و آہدی کسی کہ صرف ملازمت ذاتی دارد و اکثر آہدیان در خدمت خاص سلاطین می باشند و این نوعی از افتخارشان اکبر بادشاہ کے وقت میں ایک قسم کے منصب است کہ ملازم ذات اند و تعلق بہ آہوردہ کسی (کہ وہ تیر انداز تھے) اسی لقب سے مشہور تھے اگر نذر اند الحاصل در کلام محسن تاثیر استعمال کیا ہمراہ سوار اور پیادے نہیں ہوتے تھے پہلے لکھا</p> <p>معنی مطلق خدمتی است (اردو) وہ ملازم جو کہ محاورہ میں کامل اور ست کو بھی (آہدی) ذاتی نوکر ہو اور کسی دوسرے کے آہوردہ میں کہتے ہیں جیسے (ایسرے) نہیں اٹھ سکتے ہیں منہ نہ ہو۔ اصطلاح دفتری سلطنت آصفیہ میں ذرا بھی نعمت اہلیو نہیں نہ گئے جائیں یہ آرام سینہ</p>	<p>(صاحب آوردہ) کسی است کہ ملازمتش با افراد لشکر باشد از پیادگان و آہدی کسی کہ صرف ملازمت ذاتی دارد و اکثر آہدیان در خدمت خاص سلاطین می باشند و این نوعی از افتخارشان اکبر بادشاہ کے وقت میں ایک قسم کے منصب است کہ ملازم ذات اند و تعلق بہ آہوردہ کسی (کہ وہ تیر انداز تھے) اسی لقب سے مشہور تھے اگر نذر اند الحاصل در کلام محسن تاثیر استعمال کیا ہمراہ سوار اور پیادے نہیں ہوتے تھے پہلے لکھا</p> <p>معنی مطلق خدمتی است (اردو) وہ ملازم جو کہ محاورہ میں کامل اور ست کو بھی (آہدی) ذاتی نوکر ہو اور کسی دوسرے کے آہوردہ میں کہتے ہیں جیسے (ایسرے) نہیں اٹھ سکتے ہیں منہ نہ ہو۔ اصطلاح دفتری سلطنت آصفیہ میں ذرا بھی نعمت اہلیو نہیں نہ گئے جائیں یہ آرام سینہ</p>
<p>احرام بکسر اول بقول بہار در حرم شدن و در عرف شرع آنت کہ حاجیان بزود لباس دوختہ و استعمال خوشبوئیا و اصلاح ریش و مجامعت و غیرہ را حرام گردانند و بالفظ بستن و در آشتن مستعمل - صاحب منتخب ذکر این کردہ فرماید کہ معنی احرام بستن ہم آمدہ - بالجلہ فارسیان این را معنی حاصل بالمصدر و مجازاً بمعنی قصد و ارادہ استعمال کنند و با مصادرت تعدوہ فرس آوردہ اند کہ در لطافت می آید (ظہوری) کردہ شوق حرم سبک</p> <p>حکام نہ نیست بردوش بار احرام نہ (دولہ) ز فکر کعبہ با حرام ویر عیان نہ بتان نہ ز راہ جازا فگند نہ (اردو) احرام (عربی) - اردو میں مستعمل (بقول ایسرے) حرم میں جانا اور بعض حلال اور مباح چیزوں کو اپنے اوپر حرام کرنا - جب لوگ حج کرنے جاتے ہیں تو</p>	<p>احرام بکسر اول بقول بہار در حرم شدن و در عرف شرع آنت کہ حاجیان بزود لباس دوختہ و استعمال خوشبوئیا و اصلاح ریش و مجامعت و غیرہ را حرام گردانند و بالفظ بستن و در آشتن مستعمل - صاحب منتخب ذکر این کردہ فرماید کہ معنی احرام بستن ہم آمدہ - بالجلہ فارسیان این را معنی حاصل بالمصدر و مجازاً بمعنی قصد و ارادہ استعمال کنند و با مصادرت تعدوہ فرس آوردہ اند کہ در لطافت می آید (ظہوری) کردہ شوق حرم سبک</p> <p>حکام نہ نیست بردوش بار احرام نہ (دولہ) ز فکر کعبہ با حرام ویر عیان نہ بتان نہ ز راہ جازا فگند نہ (اردو) احرام (عربی) - اردو میں مستعمل (بقول ایسرے) حرم میں جانا اور بعض حلال اور مباح چیزوں کو اپنے اوپر حرام کرنا - جب لوگ حج کرنے جاتے ہیں تو</p>

زیارت خانہ کعبہ کے قبل مقامات معینہ سے چند باتیں ترک کرتے ہیں۔ جیسے سیاہو اکیڑ پہنا۔ خوشبو کا استعمال کرنا۔ اور اصلاح ریش و برت وغیرہ (آتش ۵) وحشت میں کعبے کو جو گیا کوے یا رسے پڑتے جنوں نے جامہ احرام کے لئے پڑا آپ فرماتے ہیں کہ مجازاً قصد زمیت کے معنی میں بھی آتا ہے۔

<p>بہار قصد کردن جای ہم مطلقاً طالب آملی (۵) خوش</p>	<p>احرام از سر گرفتن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>از سر نو احرام بستن باشد چنانکہ صاحب گوید کعبہ است کوی توکز لذت طواف پڑ بارہ در (۵) باید از سر گیر احرام حریم کعبہ را پڑا ہر قدم احرام بستہ ایم پڑ (ظہوری ۵) را زیر پا گر خار غافل بشکند (اردو) از سر نو خوش آن گروہ کہ آہے باہ پیوستند نہ کند احرام باندھنا۔</p>	<p>احرام برداشتن (مبنی احرام) چو احرام تماشای چمن آن سیم بر بند پڑ طواف را باقی نہ داشتن و خلاف ورزی احکام احرام کردن (ظہوری ۵) تجرد از گران باران چہ آسانست با بی برگی احرام سفر بستن پڑ کہ این را ہست و رماندہ بحرمان حرم سالک ہم مرکب بود بی توشہ دامن بر کمر بستن پڑ (اردو) اگر احرام برداردہ (اردو) ترک احرام کرنا۔ احرام باندھنا۔ بقول امیر حرم محترم میں داخل</p>
<p>احرام باندھنا۔</p>	<p>احرام بستن (مبنی احرام) صاحب صفتی ہونے کی شرطین بجا لانا (بحر ۵) قسمت</p>
<p>احرام باندھنا۔ بقول امیر حرم محترم میں داخل ہونے کی شرطین بجا لانا (بحر ۵) قسمت</p>	<p>احرام بستن (مبنی احرام) صاحب صفتی ہونے کی شرطین بجا لانا (بحر ۵) قسمت</p>
<p>احرام باندھنا۔ بقول امیر حرم محترم میں داخل ہونے کی شرطین بجا لانا (بحر ۵) قسمت</p>	<p>احرام بستن (مبنی احرام) صاحب صفتی ہونے کی شرطین بجا لانا (بحر ۵) قسمت</p>
<p>احرام باندھنا۔ بقول امیر حرم محترم میں داخل ہونے کی شرطین بجا لانا (بحر ۵) قسمت</p>	<p>احرام بستن (مبنی احرام) صاحب صفتی ہونے کی شرطین بجا لانا (بحر ۵) قسمت</p>

باندھنا بمعنی قصد کرنا۔ (میر حسن ۵) سو گویا کہ (۱) در حالت احرام بودن و (۲) مجازاً و مہین جا کے ہم آرام سے اتبوا باندھنا ہی بمعنی الارادہ داشتن (بیدل ۵) احرام تماشا ترے کوچے کا احرام سفر میں ۵	گلستان کہ داری پناہی دیدہ حیران شرہ بزرگ
احرام بند استعمال۔ بقول بہارنگہ (۱) حالت احرام میں ہونا۔	احرام بستہ باشد مؤلف گوید کہ اسم فاعل (۲) ارادہ رکھنا۔ قصد رکھنا (آتش ۵)
ترکیبی است از مصدر (احرام بستن) کہ گذشت	کات کہ مطمئن صیاد بے پروا نہ ہونہ روح
(ابو طالب کلیم ۵) طراوت کہ از جان	بلبل کی ارادہ کہتی ہے پرواز کا ۵
ہوا خواہ تست ۵ از احرام بندان در گاہ	احرام گرفتن استعمال۔ صاحب صفی
(ارو ۵) احرام باندھا ہوا۔	ذکر این کردہ از معنی ساکت صاحب تحقیق
احرام تازہ شدن استعمال۔ لازم گوید کہ (۱) احرام بستن است مؤلف عمر	احرام از سر گرفتن است کہ گذشت یعنی (۲) تصور و خیال چیزی بدل پیدا کردن
تازہ شدن قصد ہم مطلقاً۔ چنانکہ عرفی گوید ہم (انوری ۵) حرم کعبہ ملکش جو بنا کرد	۵
(۵) باز هم بطوف میکند احرام تازہ شد شیر لبتیک زدا ہو برہ احرام گرفت ۵ (صاحب	ذوقم جو سہای لب جام تازہ شد ۵ (ارو ۵) کردہ یعقوب صفت مایہ نظارہ سپید چشم
احرام تازہ ہونا۔ قصد تازہ ہونا۔	زگس بہ تماشای تو احرام گرفت ۵ (ولہ ۵)
احرام داشتن استعمال۔ صاحب	ورین دہ روزہ ہستی از گرفتاری مشو غافل ۵
اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف کہ مرغ دو برین در بیضہ احرام نفس گیر دینہ	

<p>(ارو) (۱) و یکجو احرام بستن (۲) تصور</p> <p>یا خیال پیدا کرنا -</p>	<p>احرامی استعمال - بقول بهار (۱) آنکه احرام بسته باشد و ارسته گوید که (۲) چادر زانو خسته</p>
<p>احرام نماز بستن استعمال - عقد نماز بستن</p> <p>و نیت نماز کردن است که مقصود از آن نماز است چنانکه صاب گوید (۳) با وضوی دیگران می بندد احرام نماز تازه دارد که روی خوب آب دیگران بزد (ارو) نماز کی نیت باندھنا - صاحب آصفیه نے نیت باندھنا) پرفرما یا ہے کہ اللہ اکبر کہ کر نماز شروع کرنا -</p>	<p>حاجیان پوشند مؤلف گوید که از سندی پیش کرده بهار می کشاید که بر لفظ احرام بای محمول آورده در میان احرامی من حیة چادر زانو خسته لا توان گفت و آنچه بهار نسبت معروف گرفته است بخمال ما از سندی تصدیق خیالش نمیشود پس سند بهار برای معنی دوم باشد معنا اندلهم بآئینا و همین شرعاً و ارسته اتفاق (ابو طالب کلیم) محرم کوی تو ما هر روز گرد آید از دستش آسان بماند احرای کند (ارو) (۱) احرام باندھنا (۲) احرام کی چادر</p>

(۱۶۲۲)

احریض | بقول برهان کبسر اول و رای بی نقط و سکون ثانی و تحتانی و ضا و نقطه و دارو نیست که کلف را زایل کند و آنرا البغایانی گلی کافشه و به عربی عصفر خوانند صاحب هفت و اند هفت زبان برهان صاحب محیط بر عصفر فرماید که یغم میم و فتح عین همله و سکون صاد همله و فتح فاء و سکون رای همله مراد ف عصفر و بر عصفر نویسد که اسم عربی است و مصفر و طوران و احریض و خریج هم و بفارسی بهرم و بهران و کابشیه و کافیشه و گل کافشه و گل منق و زنگ زعفران و پهنی کسم و کسنبه و آن گلی است معروف که از آن پارچه زنگین سازند - بتانی و بری باشد و از مطلق آن بتانی مراد است بقول شیخ الرئیس گرم

در اول و خشک در دوم و در ان قبض معتدل مع انفاج - متقی کلفت و بہن - متقوی جگر و منافع بسیار دارد (اربخ) مؤلف گوید کہ طرز بیان ہر سہ اہل لغت اول الذکر (احرین) را فارسی قرار می دہد ولیکن از منہی الارب تصدیق می شود کہ (احرین) لغت عرب است (اردو) کسم یا کسمیہ - بقول صاحب آصفیۃ سنکرت (مذکر - کر کا پھول - جس سے شہا نکلتا ہے اور لال کپڑے رنگے جاتے ہین - عصف - گل کا جیر - گل کا ڈیرہ -

احساس | کبیر اول بقول صاحب منتخب لغت عرب است بمعنی دیدن و یافتن و دانستن (اربخ) صاحب روزنامہ بجوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ فارسیان بمعنی حاصل بالمصدر استعمال این کنند و بالمصدر کردن مرکب کردہ بمعنی مصدر آوند کہ در لطافات آید - (اردو) احساس کہہ سکتے ہین - (فی البدیہہ جلیل جانشین امیر مغفور ۵) اسکو مہر و بنائین کیونکہ نہ جبکو کچھ درو کا احساس نہ ہو

احساس کردن استعمال - بقول میرزا نصر اللہ و قیاس نہ بتوانند کردن است احساس نہ خدمت	فدائی صفایابی «درفرہنگ دیوان تصانیف» غارچی برو شتاب نہ لیک چون پانہیش
در یافتن و درک کردن چیزی است بمیانجی کی در کرایس نہ بدوزانہ مضیت و خاک ہوس	از حواس خمسہ (منہ ۵) چاکر آسختن انکہ ہم دیدہ ہن کن سطح خاک حماس نہ (اردو) احساس کرنا

احسان | بقول بہار نیکی کی کردن و نیکو داشتن چیزی را و بالفاظ کردن متعل مؤلف گوید کہ لغت عرب است صاحب منتخب ذکر این کردہ - فارسیان استعمال این بمعنی حاصل بالمصدر کنند و بالمصادر متعددہ فرس این را مرکب کردہ معنی مصدری از و پیدا کنند

کہ در بیخبات آید (صائب ۵) سرخرو می گردد و از ریش کف احسان ما پنهان خزان
 و بر برگ ریزانست گلر زبان ما پنهان (انوری ۵) ہمیش بحیطه امن اندرون دوش و پیش
 ہمیش بسایه احسان درون رجال و نسا پنهان (اروف) احسان (عربی) اردو میں متعلّق بقول
 امیر (مذکر) کسی کے ساتھ نکل کرنا۔ اچھا سلوک بھلائی (فقہ) امیر ہمارے اوپر ادا کرنے
 بڑے احسان ہیں۔ (سحر ۵) ہنس کے کچھ بات جو کی دیدیئے لاکھوں گویا پنے ہیں ان
 احسان فراموشی کا احسان نیا پنے

<p>(۱) احسان بہشت اصطلاح - باضا احسان بقول بہار احسان کلمتی و تمام (محمد سعید) شیک خند بہار است ما عرض کنیم کہ احسان اشرف (۵) جانب میخانہ رو بگذارد مسجد کا نہ بہشت مرکب اضافی است معنی احسانیکہ گریہ مرزندت احسان بہشت می کنند تا متعلق بہ بہشت است یعنی نتیجہ احسان کہ درین اشارت است بان کہ میخانہ نقل و احوال اسلام آن باشد کہ گناہ تو معاف شود و داخل و صلح کل است نہ مقام اذیت و مکافات بہشت شوی سعید اشرف از معنی لفظ بہشت بر خلاف مسجد کہ اگر کسی در آنجا بغضی سرزند طرافت کرده است کہ از مصدر رشتن جاضی و تقصیری واقع شود اہل مسجد عفو نمی کنند و اہم باشد معنی (فرو گذاشت) و (رہا کرد) شارع بالفرض اگر عفو کنند این را بر عہم خود چنان گوید کہ اہل میخانہ ترا نمی گذارند۔ چنانکہ اہل مسجد می پندارند کہ احسان بہشت کرده اند پس یعنی اہل اسلام اگر گناہ را ہم بخشند (احسان بہشت) بہتر آنست کہ از مسجد اعراض کنی و بہ میخانہ بروی می کنند یعنی ترا و صلح اعمال خیری عطا می شود</p>	<p>اصطلاح - باضا احسان بقول بہار احسان کلمتی و تمام (محمد سعید) شیک خند بہار است ما عرض کنیم کہ احسان اشرف (۵) جانب میخانہ رو بگذارد مسجد کا نہ بہشت مرکب اضافی است معنی احسانیکہ گریہ مرزندت احسان بہشت می کنند تا متعلق بہ بہشت است یعنی نتیجہ احسان کہ درین اشارت است بان کہ میخانہ نقل و احوال اسلام آن باشد کہ گناہ تو معاف شود و داخل و صلح کل است نہ مقام اذیت و مکافات بہشت شوی سعید اشرف از معنی لفظ بہشت بر خلاف مسجد کہ اگر کسی در آنجا بغضی سرزند طرافت کرده است کہ از مصدر رشتن جاضی و تقصیری واقع شود اہل مسجد عفو نمی کنند و اہم باشد معنی (فرو گذاشت) و (رہا کرد) شارع بالفرض اگر عفو کنند این را بر عہم خود چنان گوید کہ اہل میخانہ ترا نمی گذارند۔ چنانکہ اہل مسجد می پندارند کہ احسان بہشت کرده اند پس یعنی اہل اسلام اگر گناہ را ہم بخشند (احسان بہشت) بہتر آنست کہ از مسجد اعراض کنی و بہ میخانہ بروی می کنند یعنی ترا و صلح اعمال خیری عطا می شود</p>
--	---

(۱۷۵)

<p>فست اصطلاح - باضنا</p>	<p>کہ معنی او (فرو گذاشت) است - ما ہیج نمیدنیم</p>
<p>احسان از قبیل بخشش بی منت باشد یعنی</p>	<p>کہ بہا رہ معنی کئی و تمام از لفظ بہشت چگونہ پیدا</p>
<p>احسان مخفی کہ محسن از ان لاف زند چنانکہ</p>	<p>کرد و از کجا آورد و فاضل نقل نگار چگونہ بر نقل بہا</p>
<p>انوری گوید (۵) بخشش بی منت و احسان</p>	<p>قاعت کرد و فاضل و بسیار عجب از خان آرزو</p>
<p>بیلافت کنندہ ابر و دربار از خلعت خشک</p>	<p>و صاحب بحر است کہ مصدری اصطلاحی</p>
<p>چون دو دوسرا ب (ار دو) مخفی احسان -</p>	<p>یعنی -----</p>
<p>یعنی ایسا احسان کہ ایک ہاتھ کی خبر دوسر</p>	<p>(۲) احسان بہشت کردن بونیقہ</p>
<p>استعمال - صاحب صفی</p>	<p>شرف شرف قائم کردہ اندو د معنی آن (احسان)</p>
<p>احسان حقیقت استعمال - صاحب صفی</p>	<p>کلی کردن) نوشتہ اند فہم کسی از محققین اہل زمان</p>
<p>ذکر این نکرد کسی بہشت را بمعنی کلی و تمام نیاو</p>	<p>بخمال ما ساج اولین از خان آرزوست و کہ امید احسان داشتن باشد و احسان طلب</p>
<p>کہ این دہوری (۵) ز چرخ جہاں پشہ احسان</p>	<p>پس از ان بہا نقلش کرد و صاحب اند</p>
<p>بجی : مرآت ندارد و بدستان بگوئے</p>	<p>عکسش برداشت اما صاحب بحر جز این</p>
<p>(ار دو) احسان کی امید رکھنا - احسان علی</p>	<p>کہ بر خان آرزو اعتمادی کرد - (ار دو) را</p>
<p>احسان دیدہ بقول صاحب اند</p>	<p>بہشت کا احسان یعنی وہ احسان جس سے</p>
<p>فرنگ فرنگ مراد ف احسانند یعنی کسی کہ</p>	<p>بہشت طے (۲) زیادہ احسان کرنا بہت</p>
<p>در حق وی احسان و فائدہ از شخصی رسیدہ باشد</p>	<p>احسان کرنا -</p>

حیف است کہ سندی پیش نشد (ارو) و کھو طرح کے کئے احسان پڑ (آتش) چشم بینا	احسانند۔
بھی عطا کی دل آگہ بھی دیا پے میرے اللہ نے	
احسان کروں استعمال۔ صاحب	مجھ پر کئے احسان کیا کیا پے
آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف	احسانند استعمال۔ بقول صاحب
گوید کہ نیکوئی با کسی کروں (اسحق یزدی ع)	انند بجا الہ فرہنگ فرنگ مراد ف احسان
چہ احسانہا کہ من با خویش کردم پے (صاحب)	دیدہ دیگر کسی ذکر این نکرد۔ در روز قرہ معان
(۵) ہمت ذاتی بجا دست از گدا	عجم تنیدہ ایم صاحب برہان بر لفظ انند
محتاج تر نہ از کریمان خواستن احسان سائل	گوید کہ بر وزن قد معنی صاحب و خداوند
کروں است پے (اولہ) در فغانن گر تفسیر	باشد و بیشتر در آخر کلمات آید بچود دولت
از دون تثلیث پے ہر کہ احسان بچو ابراز کیسہ دریا	معنی صاحب دولت و ارجمند معنی صاحب
کند پے (ولہ) ساکمان از شرم احسان آپ	و خداوند قدر و قیمت و حاجت مند و دور
می گردند و من پے می شوم آب از جیا با ہر کہ	ازین قبل است معنی صاحب حاجت و غناک
می کنم پے (انوری) گردون مجرم داد کہ	پس احسانند صاحب احسان باشد معنی
احسان نہ زول کرد پے احسان تو آن بود کہ	کبیکہ با و احسان رسیدہ است ممنون و شکر گزار
بیگر آمد پے (ارو) احسان کرنا۔ بقول امیر	را توان گفت (ارو) احسانند (فارسی
سلوک کرنا۔ مہربانی اور پہلائی کرنا۔ (علق)	ارو میں مستعمل) بقول امیر ممنون و شکر گزار
(۵) ایک ہو تو سلوک کیجے بیان پے بیکر ڈون	(اسیر) گرد کلفت نے چھپایا غسل سکون

<p>دیا نہ گو رکن کا مین نہ احسان مند ہون غمال کا: (میر) جو ملک بھی سایہ گستر ہو گا تو اس خشک مزرع پر نہ بہت ہم ہون گے جتنا اے ابر کرم تیرے: اظہار کرنا (دراغ) مجھ سے کہتا ہے جیسا</p>	<p>احسان نہادون استعمال - احسان کو دینا کہ جس کا کر ظالم نہ ہم سو اتیرے کسی پر بھی شتم کرتے اظہار احسان کردن - مراد ف منت نہادون ہیں: (ریشک) بعد ایدا دینے کے احسان توڑ چنانکہ صائب گوید (۵) شد سخن در روگاہ نہیں: اہل دنیا کی بھلائی سے برائی ماچان کا سد کہ خلق: از شنیدن بر بخور خوب ہے نہ صرف (احسان جتنا) بھیکہ سکتی ہیں</p>
<p>احسن بقول بہار یعنی آفرین دبا لفظ زدن و گفتن متعلی مؤلف گوید کہ لغت عرب بفتح اول و سین ہوا یعنی خوب کردی بزبان عرب ہم استعمال این بوقع آفرین آمدہ نہ صرف بہین معنی استعمال مفرد این کنند بلکہ این را با مصداق زدن و فرس مرکب ہم چنانکہ در لطحات آید۔ (انوری) زیرا کہ روزگار ترانیک بندہ است: احسن ای خدا کی نگہ دار روزگار پر (ولہ) فاروق حق و باطل روی زمین تولی: احسن - شاد باش رہی حق گذار ملک (اردو) احسن (عربی) بقول امیر - یعنی آفرین - مرجا - (ذوق) سن کے پیش لکھا مدح میں اسکی مطلع: چہ احسن کہیں مجھ کو بسید و معق:</p>	<p>احسن بر آمدن استعمال صابا کردہ از معنی ساکت و سندی کہ پیش کردہ (۲) احسن برخاستن اتنی ذکر نمبر (۲) از ان نمبر (۱) پیدا است کہ معنی صدای تعین</p>

و آفرین بلند شدن است (فیضی ۱۵) چون آفرین کردن -

جرعه نشان شوم بر آیم و احنت بر آید از احسن تقویم | اصطلاح - باضافت ک

می و جام و (اردو) صدای تحین و آفرین بقول صاحب بحر کنایه باشد از صورت انسان مولف گوید که هر دو لفظ عربی زبان است بلند ہوتا -

احنت خاستن | استعمال - صاحب و معنی لفظی این بهترین قوام باشد کما قال

اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف اللہ تعالی لقد خلقنا الانسان فاحسن

گوید که مراد از احنت بر آمدن است که گذشت تقویم فارسیان احسن تقویم کنایتہ انسان

(قاسمی گونا بادی ۱۵) قلم را چنان در سخن را گفته اند - صاحب مؤید این را بمعنی روی

کن علم و احنت خیزد ز لوح و قلم (اردو) خوب آورده فرماید که نیک پی هم و در تفسیر

دیکھو احنت بر آمدن - است راست قامت و نیکو صورت ذاتی

احنت زدن | استعمال - صاحب صنفی (اردو) انسان (عربی - اردو میں مستعمل)

ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که بقول امیر (مذکر) بنی آدم - آدمی - میر ۱۵

معنی احنت گفتن است یعنی آفرین میر مالک نے مرے حق میں یہ احسان کیا

و تحین کردن (مغربی نیشاپوری ۱۵) ہی خاک ناچیز تھا میں سو مجھے انسان کیا نہ کر کردہ

ز نیشاپور استا لگان احنت پیہمی کنند دعا (۱) احنت گفتن | استعمال (۱) معنی ذکر این

را فرشتگان آیین و (اردو) احنت کہنا (۲) احسن گفتن | از معنی ساکت مؤلف گوید

دیکھو احنت آفرین و تحمین کرنا - دیکھو کہ معنی آفرین گفتن باشد و مخفف این (نمبر ۲)

آمد و مغربی نیشاپوری (۱۵) اگرچہ شعر را گفتہ بی (۱۶) فردوسی (۱۷) فلک گفت احسن ملک گفت نفا
جنت نہ و گرچہ در حق من کردہ بسی احسان نہ (۱۸) احسن کہنا - دیکھو جنت -

احضار | کسر اول لغت عرب است - بقول صاحب منتخب حاضر کردن دو مین اسپ
فاریان انیر یعنی طلب کردن استعمال کنند چنانکہ صاحب سرگذشت آورده "صہبگ فرہاشی
غریز آقای پیشخت باشی باد و نہ نفر پیشخت دم در بستہ اند و در زیر طالار عارضین نزد قدیر بگ
ناب اشیک آقاسی منتظر حضار اند" صاحب روزنامہ ہم این را بمعنی حاضر و ملاقات کنانیدن
نوشتہ معاصرین عجم استعمال این با مصدر کردن ہم کنند کہ در لغت آید بالجلہ استعمال این بمعنی حاضر
و بار بار ملاقات است - (۱۹) بار بار بی - مؤنث - حاضری - ملاقات -

احضار کردن | استعمال - بمعنی حاضر کردن "عظیم بگ پیشخت باشی" احضار کرد
است - معاصرین عجم در روزمرہ خود استعمال می فرمایند کہ سفارش کن برای من (۲۰) الخ
این کنند و صاحب حکایت ہم آورده (۲۱) حاضر کرنا -

احکام | بفتح اول لغت عرب است بقول صاحب منتخب (۱) جمع حکم بمعنی حکما و
بالکسر (۲) استوار کردن فاریان استعمال این را با مصدر در ترکیب فرس کرده اند کہ در
لغات می آید و احکام بالکسر بمعنی حاصل بالمصدر آورده اند شدش بر (احکام گرفتن) (۳) و انوی
(۴) توئی آنکس کہ کشد است بر او راق فلک پن خطوات قلت خط خطا بر احکام (۵) (۶) (۷)
(۱) احکام (عربی) - اردو مین مستعمل - بقول امیر حکم کی جمع (نقرہ امیر) غور سے دیکھو تو شہرت
کے تمام احکام حکمت کے موافق ہیں "منتظر (۸) چانی ملی آج اسکو بندھیں شکنیں کل

انگی بن زلف کی سرکار کے احکام نہ لے بن (۳) استواری پانڈاری مضبوطی - موت -

احکام راندن استعمال - تقاضا احکام کردن

است چنانکہ انوری گوید (۵) راندہ برہمان ہم کہتے بن کہ احکام قضا و قدر ہی کہہ سکتے بن -

تو آن احکام نہ کر خجالت رخ زمانہ تراست بن

(اردو) احکام جاری کرنا -

احکام قضا استعمال - باضافت احکام و

بفتح قاف نوشتہ تقدیر و حکم ہای قضا و قدر است از وی گرفت احکام و بنیاد مخفی مباد کہ دینیا جگہ

چنانکہ انوری آورده (۵) بر احکام قضا حکم تو

قاضی بن براسرار قدر علم تو قادر بن (اردو) تقدیر کا استواری حاصل کرنا - استحکام پانا - مستحکم ہونا -

احلب و یا بقول بر بان بفتح اول و سکون ثانی و فتح لام و سکون بای رجب و کسر

دال بی نقطہ و تخانی بالف کشیدہ سبرائی گیاهی است شیردار کہ در صحرا با و بیشتر در کنا جو ہیا

روید و رنگ ساق آن بسرخی مائل است و آرا بشیرازی گاو بیطوک خوانند - گویند اگر گاو

قدری ازان بخورد و گو سفند را مضرتی نہ سازند - شیر آن قلع دندان می کند بی درد - اگر دو

درم از شیر آن کسی دهند البتہ بکشد تو با و جرب را مانع باشد صاحبان ہفت دانند ہم ذکر

این کردہ اند - صاحب محیط بر شہم فرماید کہ قسم اول و رای ہبلہ و کسر اول و سوم نیز بیونانی

سطوسا و فینوس و در بربری تا موت و بشیرازی گا و کنگ - کاسینوسک و طانیطوک نیز

نامند - شیر این قوی تر از کل اجزا - گرم و را اول سوم و خشک در آخر دوم بہت استقامتی

(۱۴۰)

(۱۴۰)

و قونج و در و مفصل نافع و طلای آن جهت قویابی تر و خشک بجدیل و منافع بیار
دارد ترکیب خاص - استعمال این تنها جائز نیست ببل این قضاار الحما بلاذیون (۱) و
شبرم ایک مشهور دوا جس کو زہریلی گھانس کہتے ہیں - فارسیوں نے اسکو گاکش کہا
صاحب آصفیہ نے اسکو ترک فرمایا ہے -

(۱) احمد پارسینہ | اصطلاح - باصاف احمد قبول بہار اشارت بخود یا شخص غائب
نظر بر حال سابق و این ماخوذ است از مصرع مشہور کہ مثل شدہ (ع) من ہمان احمد
پارسینہ کہ ہستم ہستم و فرماید کہ از اہل زبان سموع است کہ گاہی صیغہ ماضی را بجای
صیغہ حال و گاہی بالکس نیز استعمال کنند چنانچہ درین مصرع ہستم ہستم اول بمعنی اول
(میر خرو) توبہ زمی کردہ بود دل چو تو ساقی شدی و باز ہمان حال شد احمد پارسینہ را
مؤلف گوید کہ اتہد پارسینہ قصہ طلب است کہ مردی بود (احمد) نام زندانہ بصری کرد
و بصحبت علما - صالح شد و باز زندگی اختیار کرد و ہم برین دور سل و رعالت زندگی داعی اجل
را البیک گفت و فارسیان قصہ اش را ضرب اش و داخل و زمرہ کردند و اتہد پارسینہ را شاہ
گردانند بہ بیان وجود حالتی کہ در زمانہ گذشتہ بود انچہ بہار نسبت ہستم ہستم اول را بمعنی ماضی
گرفتہ استعمال فرس بیان می کنند ہیچ است و این محاورہ خاص باشد ذکرش در ردیف ہای
موزکیم انشا اللہ باللہ چون کسی با کسی کہ مصیبتی یا مرضی داشت ملاقی شود از حال مرض
یا مصیبت پرسد و جوابش مصرع ثانی را بطوثل بنزدیا مصرعہ اول التکرار خواند مقصود
ازین جواب ہمین باشد کہ چنانکہ بودم همچنان ہستم و افاقہ کہ دست دادہ بود کالعدم شد (ارو)

کیا ہے بعض اہل لغت (پے) کے عوض جہم اور بعضوں نے حای حطی لکھا ہے۔

(۱) احمر | بفتح اول ویم لغت عرب است بقول صاحب منتخب بمعنی سرخ جہم او گوید کہ

فاریان (موتِ احمر) موت سخت و قتل را گویند (کہ بجای خود آید) مؤلف گوید کہ

(۲) احمر آمدن رخسار | بمعنی سرخ روشن باشد (نوری ۵) از فرسواد روی کلکتہ و خسارۂ

(۶۸۱)

ملک احمر آمدن و دگوہر احمر (دی احمر) و بادۂ احمر بجای خودش آید (اردو ۱) (احمر عربی) ارد

میں متعل بقول امیر سرخ تر۔ سرخ۔ (صبا ۵) سرخ ٹھہرا گل رخ سے گل احمر کندن پے

سرف کا قد موزوں کے برابر کندن وہ سرخ رہونا۔

احمق ریش راست کند و عاقل محاسن | (شل) صاحبان خزینہ و اشال فارسی و محبوب

ذکر این کردہ از محل استعمال ساکت اند مؤلف گوید کہ ریش را در عربی زبان محاسن گویند و محاسن

بمعنی خوبی ہم آمدہ پس فاریان این شل را بجائی زنند کہ مقصود از بیان فرق احمق و عاقل باشد

گویند کہ احمق در آ رہتن ریش مصروف باشد برخلاف آن عاقل اخلاق و خوبی ہای خود را

آراستہ کند۔ (اردو ۱) دکن میں کہتے ہیں (۱) نادان ڈا رہی سنبھالے تو دانا انگلیوں سے

بگاڑے (۲) احمق کی ڈا رہی میں کنگا تو عاقل کرے خلل " یہ دونوں کہاوتیں معنا

فارسی مثل کا ترجمہ ہیں۔ یہ بات انسان کی عادت میں داخل ہے کہ جب وہ گہرے خیالات

اور کسی بات کو سوچ میں رہتا ہے تو اپنی انگلیوں سے ڈا رہی میں خلل کرتا ہے اس کو

مطلق پروا نہیں ہوتی کہ اسکے ایسا کرنے سے ڈا رہی کی زینت بگڑ رہی ہے۔ جو شخص عاقل

اور غور و فکر کا عادی ہے اسکی تو یہ کیفیت ہے۔ لیکن احمق کو ہمیشہ اپنی ڈا رہی کی زینت

فکر رہتی ہے۔ صاحب محبوب الامثال نے لکھا ہے: ”مرد مرے نام کو نامرد مرے نام کو“
اس کا یہ مطلب ہے کہ کم ہمت شخص صرف روٹی کی فکر کرتا ہے۔ اور اولوالغرم کو ہیشہ اپنی نام
آوری کی فکر رہتی ہے یہ کہاوت بھی من وجہ فارسی مثل کے ہم مقصد ہے۔

احوال | بفتح اول و سکون حای حطی۔ بقول بہا جمع حال و بجای مفروضہ مستعمل مؤلف
گوید کہ لغت عربی است جمع حال و حالۃ (۱) فارسیان جمع را بمعنی واحد و برای جمع احوال
گفتہ اند کہ جمع الجمع باشد و با مصداق متعددہ فرس ہم استعمال کنند (ظہوری ص ۵) بر دم
از جدا یہا ندارد پرش احوال نہ برہ می باش کو چشم توقع بیوفائی را نہ (دولہ ص ۵) آسمان بگفتہ
ہو ج و ضعیف نہ از شب و فراز احوال نہ (۲) احوال در فارسی بمعنی حالت و طاقت ہم
آمدہ چنانکہ گویند: احوال چہ ماندہ است کہ بگویم: صراست این بر احوال ماندن نمی آید
(محسن تاثیر ص ۵) ای کردہ حال خود عیان از صورت احوال نہ آئینہ و از استیت تغیر ہا در
حالا نہ (اردو و) (۱) احوال (عربی۔ اردو میں مستعمل) بقول امیر حال کی جمع فرماتے ہیں
کہ اردو میں واحد ہی کی جگہ مستعمل ہے بمعنی کیفیت (جبر ت ص ۵) کہنے کو میری ہی
کچھ آئے تھے سوا اس کے حضور نہ دیکھنا احوال کیا میرے طرفداروں کا ہے نہ غالب
(ص ۵) غالب تر احوال سادین گے ہم انکو نہ وہ سن کے بلالین یہ اجارہ نہیں کرتے نہ
(۲) حالت (عربی۔ اردو میں مستعمل) بقول آصفیہ (موت) جان۔ طاقت جیسے
ب کپڑے میں حالت نہیں رہی۔

احوال بودن | استعمال۔ صاحب صنفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ بمعنی

<p>پرسیدن و از چگونگی احوال مخاطب سوال کردن هم و این متعلق است از زمان معنی عام (نمبر ۱) ظهوری (۵) اگر احوال ما پیرده باشی ز زخم خود خجل گردیده باشی (۵) (صا ۵) دوش آن نامهربان احوال ما پرسید و رفت</p>	<p>وجود حالت چنانکه نفعی کمره گوید (۵) تو گل می خرامی جام می برکف چرمی دانی بکه احوال تهیستان پا در گل چرمی باشند (۱) (ارو) (احوال) هونا جیسے تم کیا جانوا وسوقت میرا احوال کیا تھا</p>
<p>صد سخن سرگردانیک سخن نشنید و رفت (۵) مخفی مباد که معاصرین عجم برای معنی دوم --- احوال پرسی کردن (۱) هم گویند</p>	<p>احوال هم خوردن مصدر صطلحی - صاحب روزنامه بجوالة سفرنامه ناصرالدین قاجار آورده که معنی بیمار شدن است معاصر عجم تصدیق این کنند (۱) (ارو) بیمار هونا - احوال پرسیدن - استعمال - صاحب صفی پرسی کرنا آتش (۵) غیر سے احوال پرسی یا ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که کرنا ہے مری بگوش گل بلیں کی سنتا ہے</p>
<p>(۱) استفسار حال کسی کردن بطور عام چنانکه زبان خار سے (۵) احوال خواندن از جبین مصدر صطلحی (۱) صاحب آصفی ذکر (۱) احوال خواندن (کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که از سن پیش کرده (۱) احوال خواندن از جبین) (معنی دریافت حال از قیافه کردن پیدای شود چنانکه صاب گوید</p>	<p>عارف تبریزی گوید (۵) احوال نگارنده این خانه میرس بکه چه صورت خبر نیست صورت خویش (۵) ظهوری (۵) دل بدخواه تو خون باد میرس احوال بچه چون گویم که جدا از تو ظهوری چیست (۲) به تحقیق ما خیریت</p>

(۱۴۳۹)

<p>(۵) میتوان خواند از جبین خاک احوال ملوث</p>	<p>استعمال احوال دل گرفتن از کسی</p>
<p>بلکه پیش یا رخم بر زمین افتاده است (اردو) چهره سے احوال معلوم کرنا۔</p>	<p>حال دل کسی در یافت کردن باشد چنانکه خالص صفایابی گفته (۵) تو خود را می یافت</p>
<p>احوال خوب نبودن</p>	<p>استعمال یعنی دها چه گویم گویند روز محشر اگر احوال دل از</p>
<p>بیمار بودن معاصرین عجم در روز مره خود استعمال گیرند (اردو) دل کی حالت دریافت کرنا</p>	<p>این می کنند و ناصرالدین شاه قاجار در سفرنا</p>
<p>خود استعمال (احوال خوب نبود) یعنی (بیمار)</p>	<p>احوال دیدن استعمال صاحب</p>
<p>بودم کرده و صاحب روزنامه این را آورده گوید که مشاهده کردن حال و واقف شدن</p>	<p>اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف</p>
<p>(اردو) مزاج درست نهونا- بیمار نهونا- (ظهوری ۵) مارا چه حال گرچه پریشان بگه</p>	<p>طبیعت اچھی نہ ہونا۔</p>
<p>تری و آری ترا که گفت که احوال ما بین</p>	<p>احوال دانستن استعمال- صاحب صافی</p>
<p>اوله (۵) دل دانه است تا بجگر آتش آه</p>	<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که</p>
<p>سردی احوال ما بین که چنان دانه در گرفت</p>	<p>واقف حال بودن (فارسی ۵) یا ریتھر (اردو) احوال کا مشاہدہ کرنا۔ احوال جو</p>
<p>زمن احوال مرا می دانند من چنان عیب خود واقف نهونا- حالت دیکھتا۔</p>	<p>از آینه نهان دارم (۵) صاحب صافی</p>
<p>احوال شدن استعمال صاحب صافی</p>	<p>چون مره احوال مرا می دانی و نشود خواب گرا</p>
<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید</p>	<p>پردہ بینائی تو (اردو) حال سے واقف ہونا کہ از سندش پیدا است که محتشم کاشی (احوال</p>

<p>چهره شد) را بمعنی آنچه نوبت رسید استعمال کرد است پس مجرود (احوال شدن) چیزی نیست احوال فهمیدن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که بفهم آوردن و واقف شدن از احوال باشد چنانکه تنهای شهرستانی گوید (۱) میتوان از ضعف تن فهمید احوال مرا به می کشد این قاف موصورت حال مرا به (اردو) احوال است و واقف هونا -</p>	<p>کند مؤلف گوید که مانند این را بر (احوال دل گرفتن) نقل کرده ایم و صراحت معنی هم همد آنگاه گذشت پس (احوال کسی گرفتن) را بدین دو معنی آوردن تقاضای سندی کند و بخاطر روزمره معاصرین معنی (دریافت حال کردن) توان گرفت و بسندی دیگر در کار است (اردو) حالت دریافت کرنا - احوال دریافت کرنا -</p>
<p>احوال گذشتن بسختی استعمال - صاحب آصفی ذکر (احوال گذشتن) کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که از سندی پیش کرده اش (احوال بسختی گذشتن) پیدای شود یعنی حال کسی مبتلای سختی بودن و مقیم الحال بودن کسی قاف مشهدی (۱) بی تو از بسکه بسختی گذرد احوال سنگ بر سینه زندآینه از تماشا (اردو) پری حالت بین بسر هونا -</p>	<p>احوال کسی گرفتن استعمال - بقول صاحب آصفی و بهار (۱) بمعنی استفسار احوال کردن و به بیمار و رسیدن صاحب بحر عجم و وارسته گوید که (۲) خبر حال او پرسیدن هم - شد آصفی و بهار و وارسته از خالص صفایانی است (۳) تو خودی آفت و بلا چه بگویم بگو به روز محشر اگر احوال دل از ما گیرند صاحب انشد با استناد همین شعر ذکر هر دو معنی</p>
<p>احوال گفتن صاحب آصفی ذکر این کرد</p>	<p>صاحب انشد با استناد همین شعر ذکر هر دو معنی</p>

از معنی ساکت مؤلف گوید که بیان احوال عجم می شود چنانکه میج کاشی گوید (س) امارا
 کردن است (نقی کمره س) پیش او احوال که اام وقت وجه احوال مانده است پند
 جان بتلا مانگفته اند چه حال مازنی زبانی با جان رفت پیش و چشم به دنبال مانده
 مانگفته اند (اردو) احوال بیان کرنا - است پند (اردو) حالت رہنا - جیسے وقت
 احوال ماندن | استعمال صاحب آصفی رہا اور نہ حالت رہی جو کچھ عرض کر سکین -
 ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که (فقرة آصفیہ لفظا حالت پر) اب کپڑے میں
 باقی ماندن طاعت باشد و تصدیق این احوال حالت نہیں رہی

احول | بفتح اول و دواولفت عربست بقول صاحب منتخب کج چشم که از ابقا رسی
 (کاثر) به زای فارسی گویند فرماید که آنچه مشهور است که احوال فطری یکی را دومی بنید غلط
 است اما احوال که به تکلف چشم رنج کند اکثر اوقات یکی را دومی بنید (آهتی) یا به تیریم و بعض
 احوالان مادر زاد را دیده ایم که هر یک چیز را می گفتند که دومی فطری آید مردی از نظر ما گذشت
 که چون دست بر چیزی و رازی کرد اکثر نظامی کرد صاحب تحقیق گوید که کسی که به تکلف چشم
 رنج می کند دومی بنید آنهم احوال نیست و فارسیان احوال کج چشم گفته اند (ابوالفرج
 رونی س) با طلیها شکوفه آورده پند است چون چشم احوال و احوال پند (سلطان سادجی
 س) زنگش شوخ و گل با قلی امروز بباغ پند چون و چشم اندکی شل و دیگر احوال پند (انوری
 س) نطق پیش قلش لال بود چون اجزش پند عقل پیش نظرش کج نگر و چون احوال پند صاحب
 مؤید هم احوال معنی کاثر آورده صاحب غیاث بحواله منتخب درست نموده که احوال کی

کہ ایک چیز را دو بنید اما بعض شعرا ی فرس احوال را بہ ہمین معنی آورده اند شاید بقول
اہل لغت مقصود شان از احوال مصنوعی و تکلفی باشد چنانکہ (عافط شیرازی گفتہ) (۵)
پاک بین از نظر پاک بمقصود رسیدہ احوال از چشم دو بین در طبع خام افتادہ فارسیان استعمال
این بامصدر نشدن کردہ اند و عجبی نیست کہ بامصادر دیگر ہم باشد (اردو) احوال (عربی
اردو میں مستعمل) وہ شخص جو ایک چیز کو دو دیکھے (آتش ۵) احوال کی آنکھ سے ہون میں
سو دانی دیکھتا ہے و در لغتین یار کی نظر آتی ہیں چار سانپ (۵) (ناسخ ۵) ایک ہی دیکھتے ہیں
جن کی بصارت ہے درست نہ نور توحید سے ہیں دیدہ احوال خالی نہ امیر نے اسی لفظ
کے حاشیہ میں صراحت فرمائی ہے کہ جب کسی وجہ سے دونوں آنکھوں کی رطوبت جلدیت
میں (جو طبقات چشم کے وسط میں واقع ہے) اور محل بصر سے پوری پوری مخالفت واقع ہو
اور اپنی جگہ سے ہٹ جائے یعنی ایک اوپر کو چڑھ جائے اور دوسری نیچے کی طرف آ رہے
یا صرف ایک ہی آنکھ کی رطوبت مذکورہ اپنی جگہ سے ہٹ جائے اور دوسری آنکھ کی مٹی
حالت پر رہے تو ایک چیز دو دکھائی دیگی اس لئے کہ مجمع النور محل اتصال عصبہ تجو فیہاں
دونوں آنکھوں کی بصارت اگر مل جاتی ہے) سے دونوں آنکھوں کے عصبہ تجو فیہاں فرق پڑ جائے
اور تلے اوپر ہونے کی وجہ سے بالضرور ایک چیز دو دکھائی دیگی اس مرض کو حمل کہتے ہیں
صاحب ۲ صفحہ نے (ٹو میرا لپکھا ہے ہندی) کچ بن - احوال - بھینگا - و نظرا -

احول شدن	استعمال بمعنی دو بین کہ احوال نہ شویم نہ در نظر داشتن آئینہ تدبیر ہو
شدن چنانکہ لہوری گوید (۵) دیدہ از عکس تو تیم (اردو) احوال ہونا -	

احیا بقول بہار زندہ کردن فرماید کہ بالفظ کردن مستعمل مؤلف گوید کہ بالکسر لغت عرب است۔ بقول صاحب منتخب زندہ کردن و در فراخی نیست شدن و در باران شدن و بافتح زندہ و قبیلہ ہ کہ جمع حی باشد (انتہی) فارسیان بمعنی حاصل بالمصدر یعنی زندگی استعمال می کنند و بامصا و مستعدہ فرس مرکب سازند (ارو و)۔ زندگی (فارسی) اردو میں مستعمل بقول صاحب آصفیہ (مونث) ازیت۔

احیا آموختن | استعمال صاحب آصفی
 ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ جیسے آپ کے پڑھنے سے اس قصیدہ میں معلوم کردن حقیقت زندگی و تعلیم یافتن طریقہ جان پڑگنی۔

زندگی (سلمان ساوجی ۵) عقل از روش (۱) احیا کردن | استعمال صاحب آصفی
 رای تو آموختہ قانون پذیر روح از اثر لطف تو ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی آموختہ احیا پذیر (ارو و) زندگی کی حقیقت زندہ کردن است (صائب ۵) چون بنی معلوم کرنا۔ زندہ رہنے کا طریقہ سیکھنا۔
 مردہ کز ابر گرد تا زہ رو و از عرق روی تو احیا می کند آئینہ را پ مؤلف گوید کہ از ہمین سند

احیا دادن | استعمال۔ صاحب آصفی
 ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ

درونی فروزون (امید رازی ۵) ای کردہ (۲) احیا کردن آئینہ را | معنی زندہ کردن (۱) بنوک خامہ انشای عظام پذیر دادہ بنطق و روح در قالب آئینہ کردن است کنایہ باشد نامہ احیای کلام پذیر (ارو و) جان ڈال دینا از روشن کردن و جلادادن آئینہ باید اگر دن

آئینہ (اردو) (۱) زندہ کرنا۔ زندگی بخشنا۔ (۲) این نشوی از خطر مرگ ظهوری بآحای

(۲) آئینہ کو روشن کرنا۔ جلادینا۔ آئینہ بنانا۔ بقائی نہ کنی گرنہ فنا بی (اردو) بقا حاصل کرنا

(۱) آحای نمودن | استعمال - صاحب تصنی | آحای بی تابی کردن | مصدر اصطلاحی

ذکر این کرده از معنی سکت مؤلف گوید کہ مراد معنی زندہ کردن بی تابی را یعنی اظهار بی تابی و

آحای کردن است کہ گذشت (خرین صفحہ) - اضطراب کردن چنانکہ ظهوری گوید (۲) به شوق

تشراف اکثر لیلی را بعبادت آحای نمود - بخیاں از کاہلیہ اضطراب دل بردن آید چہ حیرت

مازہمین سند مصدر اصطلاحی - - - - - اگر پس مردن کم آحای بتیابی بوجہان آید چہ

(۲) آحای نمودن لیلی را | پیدا میشود مضمون نازکی آورده کہ بعد مردن تاب و توان

کہ شب زندہ داشتن است بمعنی ہمہ شب بیدار باقی نماند و ہمین است آحای دبی تابی (اردو)

بودن فاریان عابدان را بصفت رشب بیداری اور بتیابی ظاہر کرنا۔

زندہ دار (اردو) آورده اند و زندہ نمودن شب آحای می وین | اصطلاح - بمعنی اشاعت

کنایہ باشد از ہمہ شب بیدار بودن (اردو) دین است چنانکہ انوری گوید (۲) از پئے

(۱) و یکھو آحای کردن (۲) شب بیدار رہنا۔ آحای دین خزان و بہاری پور سرخرزین ندید

بہر عبادت کرنا۔ صاحب آصفیہ نے رشب خنگ تو زین را پئے (اردو) دین کی اشاعت

بیداری کا ذکر کیا ہے۔ کہہ سکتے ہیں۔

آحای بقا کردن | مصدر اصطلاحی بمعنی آحای مردن کردن | استعمال - طریقہ

بقا رازندہ کردن کنایہ باشد از بقا یافتن ظهوری مرگ رازندہ کردن کنایہ باشد از آناوہ مرگ

(۱) (۲)

(۱) (۲)

(۱) (۲)

(۱) (۲)

(۱) (۲)

بودن (نهوری ۵) بزم نشاط از دیگران	می کنم عیسی دمی خوش کرده ام بن (ارو ۹)
بهر عینی خوش کرده ام بن ایا س مردن	مرنے پر آماده ہونا۔

الف مقصوره باخای مجمه

ا خ | بقول صاحب برهان و جامع و هفت بفتح اول و سکون ثانی (ا) بمعنی آفرین باشد که اولاد گویند است و (۲) در ترجم و تاسف نیز گویند و در عربی بمعنی برادر خان آرزو در سراج این را مخفف (آخ) بمعنی خوش آورده و صاحب ناصری و شمس و غیاث بر معنی اول قانع صاحب رشیدی و جهانگیری فرماید که همان (آخ) یعنی کلمه تحسین - صاحب سروری هم زبان رشیدی و ذکر این بذیل (آخ) - بالف ممدوده کرده مؤلف گوید که بتلاش سندان همچنان قاصر ماندیم که در ممدوده و این آواز است که برای تحسین و آفرین از زبان اهل عجم می برآید و اکثر استعمال بفتح اول بکر لفظ یافته شد و ممدوده که گذشت نتیجه لب و لجه بعضی مقامات باشد و استعمال بمعنی دوم بسیار کم و معاصرین عجم ازین سکوت و زرنده - (ارو ۹) (۱) دیکھو آخ - (۲) دیکھو آه -

ا خ استعمال - بکر اول کلمه گذشتہ بقول	هم گفته میشود و بضم همد و همزه در وقت نهایت
صاحبان برهان و سراج و بحر و سروری و	خط و لذت و خوشی گویند - صاحب ناصری
رشیدی و هفت و جهانگیری بفتح همد و همزه و	بر معنی اول قانع همچنین صاحب شمس بر معنی
سکون همد و خلاصه بمعنی خوش باشد که عبری	دوم - مخفی مباد که آخ آخ بالف ممدوده بجا
نخج گویند (۲) گاهی در مقام تاسف و تحسین خودش	معنی دوم گذشت بخمال اغیر ممدوده

<p>اصل است و محدوده نتیجه لب و لجه مقامی اول نیامده (اردو) (۱) واه و- دیکھو آخ از اینجا است که استعمال (آخ آخ) بالمعنی (۲) آه آه دیکھو آخ -</p>	<p>خ</p>
<p>اخبار - بقول صاحب اصفی بالکسر (۱) خبر دادن مؤلف گوید که لغت عرب است و (۲) بالفتح جمع خبر هم (کذافی المنتخب) فارسیان نمبر اول را بمعنی حاصل بالمصدر و نمبر دوم بمعنی تاریخ و احوال و اوقات استعمال کنند و با مصداق فارسی هم آورده اند (۳) (۱) مخبری - مؤث - بقول صاحب اصفی خبر رسانی - جاسوسی - گویندگی - (۲) تاریخ - عربی - اردو میں متعل (بقول صاحب اصفی اس فن کا نام جس میں واقعات غطیہ کا حال مندرج ہے (مؤث) احوال - دیکھو احوال)</p>	<p>اخبار بربرک - استعمال - باضافت</p>
<p>اخبار بمعنی واقعات و احوال بربرک و اخبار و یلغہ و منطق (اردو) تاریخ پڑھنا تاریخ بربرک - این متعلق است بمعنی دوم اخبار کردن - استعمال - صاحب اصفی لفظ اخبار کہ گزشت (انوری ۵) کہ قلمش ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف تو از اخبار بربرک ساندہ اند پیش قرآن یاد گوید کہ بالکسر بمعنی مخبری کردن و خبر دادن کردن لوح ابجد کردہ اند (اردو) بربرک است چنانکہ کمال اصفہائی گوید (۵) کا احوال (مذکر) خود بنیہ از م از بغل گر بہ پکنم از ما جہا</p>	<p>اخبار خواندن - استعمال - فن تلخیص و سیر ہوش اخبار (اردو) مخبری کرنا خواندن باشد (انوری ۵) چو در مدح خبر دینا -</p>

(۵۰۰)

اجنون | بقول برہان بابای ابجد بروزن مجنون میوہ نباتیت صحرائی مانند سرفعی
 و پنج آن از انگشت باریکتر و بزرگ سیاه بود گویند گزیدن جانوران را نافعست و لہر بی
 اس الافعی خوانند و بجای بای ابجد یا ی حطی ہم بنظر آردہ است۔ صاحب جامع و ہفت
 ہم ذکر این کردہ صاحب محیط این را بجای حطی (اجنون) نوشتہ گوید کہ بفتح ہمزہ و سکون
 حای حملہ و بجای مجملہ نیز لغت یونانی است بمعنی سرافعی و آن شرکیا ہی است شبیہ بشری
 و بی ساق و نبات آن خشن و شاخہای آن کوچک و ثمر آن با سرافعی شبہت دارد۔ گرم و
 اول و تر و در دوم۔ مدربول و حیض و شیر و عرق صورت خارش و جوشش بدن مصلح آن
 شیر است۔ پس معلوم میشود کہ فارسیان تحتانی را خلاف قیاس بہ بای موحدہ بدل کردہ
 (اجنون) کردند یا غلطی کا تبین در لغت یونانی تحتانی را موحدہ کردہ (اردو) ایک
 قسم کا جنگلی میوہ جو سانپ کے سر کے مشابہ ہوتا ہے۔ (مذکر)

اخت | بقول برہان و ہفت بضم اول و سکون ثانی و فوقانی بمعنی مثل و مانند و
 قرین و نظیر باشد و در عربی خواہر را گویند و بعضی بمعنی اول نیز عربی میدانند صاحب
 اند صراحت کند کہ این لغت عربی است بمعنی خواہر و فارسیان این را مجازاً بمعنی مثل و مانند
 و نظیر استعمال کنند مؤلف گوید کہ اکثر در کتب صرف عربی کہ در فارسی زبانند۔ فارسیان
 و آو را اخت ضمہ و الف را اخت فتح و یا را اخت کسرہ آورده اند و این مجاز بمعنی حقیقی
 باشد و در زبان فارسی (اردو) مثل (عربی۔ اردو میں مثل) بقول صاحب آصفیتہ
 موافق۔ برابر۔ سب صفتون میں مساوی۔

اختا سہیل | اصطلاح - بقول صاحب شمس استعمال فارسی است مراد از ان دو ستارہ کہ عرب شعری گویند صاحب نوید این را بذیل لغات عرب آورده فرماید کہ همان دو ستارہ کہ عرب آنرا شعریان خوانند صاحب محیط محیط بر لفظ شعر صراحت کند کہ این دو ستارہ باشد آنکہ در برج جوزا طلوع شود در زمانہ شدت حرارت ناسخ شعری است و آنکہ در ذراع طلوع گردد موسوم است بہ شعری اشامیہ و معنی لفظی (اختا سہیل) دو ہند سہیل باشد - یعنی شبیہان سہیل - مخفی مباد کہ بقولش (ذراع) نام منزلی است از منازل قمر کہ در برج آسَد باشد و بقول بعضی جوزا صاحب اندر شعریان گوید کہ اردو شعری عبور و غمیصام را د است کہ آنرا شعرای شامی و شعرای یانی ہم گویند - صاحب قاموس بر لغت شعر ذکر این کردہ و استعمال این بہین معنی در عربی موجود است - بخمال ما صاحب شمس خطا کرد کہ این را بذیل فارسی ذکر کرد (اردو) دو خاص ستارون کو فارسیون نے (اختا سہیل) کہا ہے - جن میں سے ایک کا نام عربی میں شعری الیامیہ ہے اور دوسرے کا نام شعری اشامیہ -

اختر | بقول برہان بروزن افسر (۱) بمعنی گوکب و ستارہ صاحبان سردری و ناصری و سراج و وارستہ و جامع و ہفت ہزار نش - صاحب ناصری شعر نظامی را کہ خان آرزو بہی نمبر (۴) آورده است متعلق بدین معنی قرار می دہد - بہار گوید و صاحب اندر نقش قدس پوید کہ بدین معنی و اثر و ان صفات اوست و اشک و گل و جنک از تشبیہات او و بالفاظ افتادن و شمردن مستعمل مولف عرض کند کہ استعمال این با مصداق و غیر آن در لطافت میا

(۱) ابوطالب کلیم (ع) اشک اختر همه از دیده گردون بچکد بمصلحت نیست که دودی بکشد مجرب
 (دوله) امید کام یافتن از روزگار مانده فکر گلاب از گل اختر کشید نیست (ذی ناصر علی
 (ع) ندانم هر شب از شوق که امی شور محشر با نیک در پردای خواب می ریزند اختر با
 بنیال اصل این (اکثر) بجاف عربی و ضم اول - لغت زبان سنسکرت بمعنی بلندفاریا
 بقاعده خود کاف عربی را باخای مجمه بدل کردند چون شاما نچه و شاما کچه - کذا فی القواعد
 و ضمه اول را بفتح بدل کردند و این هم تصرف است پس اختر مفرس است بمعنی کوب
 و ستاره که بلند می باشد مخفی مباد که بقول صاحب ساطع اکثر زما بالضم مصدر است پس
 بمعنی افراختن و بلند کردن و اکثر و بالضم افزانده و بلند کننده و از همین مصدر باشد
 اکثر (ماخذ) اختر) والله اعلم (انوری) ای از جل چنانکه زهر آفریده جان بای
 از شرف چنانکه زهر اختر آفتاب (دوله) بوسند اختران فلک مژگانان بگیند
 سروران جهان مژگار کاب (اردو) اختر (فارسی اردوین متصل) بقول امیر (ننگر)
 بنجم - تارا (صبا) اندر تیرگی شب فرقت کی اے صبا بچکا کوئی فلک په نه اختر
 تمام رات

(۲) اختر - بقول صاحب برهان و هفت بمعنی رایت و علم نیز آمده - خان آرزو و در سراج
 و صاحبان ناصری و وارسته و هفت و جامع و جهانگیری و بهار بهز بانس و صاحب رشیدی
 از خسر و سند دهد (ع) هر طریقی کا اختر او رونهاد بفتح دوید و در دولت کشاد و صاحب
 سروری از فردوسی سدا ورده (ع) بتا زید کا یه زو یک شاه بچو ترکان بدیند اختر

براہِ پد (ولہ ۷) چنین گفت ہومان کہ این اختر است پکہ نیروی ایران بدواند راست پد
مؤلف گوید کہ ماخذ این ہمان (اکثر) است کہ برنمبر (۱) صراحت آن کردہ ایم واضح باد
کہ برسر علم لشکر پارچہ باشد و بران نشان ہلال و اختر قائم کنند عجبی نیست کہ بدین وجہ ہم
علم را اختر گفته باشند (ارو) علم (عربی - اردو میں متعل) بقول صاحب آصفیہ (مذکر)
جھنڈا باد - نشان - رایت (دوق ۷) ساتھ اپنے ہے اب فوج الم اور زیادہ پد کہ
تو بھی بلند آہ علم اور زیادہ پد

(۳) اختر - بقول برہان و ناصری و جامع و ہفت مہنی بخت و طالع - صاحب جہانگیری
برای این معنی از حکیم فردوسی سندی آورده (۷) من امروز بر اختر گرم سبب و شمارا
نمایم برستن نسیب پد من از اختر گرم چندان تراز پد برلیم کہ نیزم نباشد نیاز نہا ہم سندی
صاحب بدست آورده ایم (۷) دشمن از صحبت ما کامروا می خیزد پد بر مراد و گران
سیر کند اختر ما پد (سعدی ۷) بلند اخترت عالم افروختہ پد زوال اختر و شمنت مست
بخیاں ما این مجاز معنی اول است کہ نزد پنجمین تعلق بخت و طالع از اختران است
و بس (ارو) طالع (عربی - اردو میں متعل) بقول صاحب آصفیہ (مذکر) بخت -
نصیب - قسمت - آپ فرماتے ہیں کہ نجومیوں کی اصطلاح میں وہ برج یا درجہ جو
مولود کی ولادت یا کسی سوال کے استفسار کے وقت افق شرقی سے نمودار ہو - ووازدہ
طالع میں سے ہر ایک کا اثر سعادت اور نحوست میں جدا جدا ہے (امیر ۷) کیونکہ اگر
نہ اسکی نظر سے گرے جوئے پد ہم سے ہمارے طالع بدین پھرے ہوئے پد

(۴) - اختر - بقول صاحب برهان و ناصری و جهانگیری و هفت معنی فال و شگون صاحب سروری از فردوسی سدا آورده (۵) یکی اختر می گفت از آن پس براه پکر زیناں بترم سر ساه شاه پد صاحب سراج گوید که هند و شاه این را معنی فال گرفته - و (اختری) منجم و فال گیر را گویند و اختر را معنی فال نپداشته اند و آن بیجا است - صاحب جامع صراط مزید کند که معنی فال نیک است مؤلف گوید که فال و شگون - پیشین گوئی است و فارسیا بدین وجه فال گو را اختر می گفتند که تعلق فال هم از نجوم و رمل باشد پس اختر معنی فال گرفتن غلط نباشد بفهم ما نیاید که خان آرزو چرا بر صاحبان لغت فرس اعتراض کرده آنچه صاحب جامع این را بفال نیک مخصوص کند البته خلاف اتفاق متحقق است صاحب انوار سهیلی آورده (۵) ای مبارک پی شهنشاهی که حاصل می کنند پد اختران در آسمان اطلعت نیک اختر می معنی مبارک که این هم مجاز معنی اول است که گذشت (ارو و) فال (عربی - اردو و) معنی بقول صاحب آصفیه (نوشت) شگون - شگون - غیب کی بابت پیشین گوئی - (امیر) جب نظر کیجئے اس قرعہ کو ہے فال نئی پڑیہ وہ چو پڑ ہے کہ ہر ماتم ہے یاں چال نئی پد

(۵) اختر - بقول صاحب برهان و جامع و هفت نام فرشته است موکل کرہ زمین صدا سراج بحوالہ قوسی ذکر این معنی کرده فرماید کہ بعضی بیت شیخ نظامی را باین معنی حل کرده اند - (۵) بسا فالی کہ از بازیچه برخاست پد چو اختر در گذشت آن فال شدر است پد و طاہر است کہ مصرع ثانی بران تقدیر بسیار نا ملیغا و عامیانه می شود (اتہی) صاحب غیاث گوید کہ این فرشتہ است کہ در عالم - آمین آمین گویان می گردد ہر عا لیکہ آمین او را بر می شود با جابت میرسد

(انوری ۵) دو رنبو دکن زمان و مجلس حکم تضاد بر زبان چرخ و اختر لفظ اشہد میر و دین
مؤلف گوید کہ درین شعر اختر بمعنی نمبر (۱) ہم متعلق توان کرد۔ الحاصل ماخذین ہما
اکثر، است کہ تفصیلش بر معنی نمبر (۱) گذشت (اردو) ایک فرشتہ کا نام فارسی زبان میں
اختر ہے جو کہ زمین کا موکل سمجھا جاتا ہے۔ (مذکر)

(۶) اختر۔ بقول صاحب برہان و جامع نام کی از منازل قمر حیف است کہ سندی بہت
نیامد و ماخذین ہما اکثر باشند کہ بر نمبر (۱) ذکرش کردہ ایم (اردو) منازل قمر سے ایک
منزل کا نام فارسی میں اختر ہے۔ اردو میں بھی انھیں معنوں میں اختر کہہ سکتے ہیں (نوٹ)
(۷) اختر خان آرزو در سراج گوید کہ تخلص شیخ سعدی اللہ کہ درین جر زمان شاعر
بسیار گوی خوب پیش او کم است پیشتر عالی تخلص می کرد و چون این تخلص بتدل وید اختر
تخلص نمود سلمہ اللہ تعالیٰ۔ مؤلف گوید کہ خان آرزو چہ خوش یاد کاری از برای معاصر
خود قائم کرد و ہما سلمہ و برسلک او تو انیم عرض کرد کہ از معاصرین ما ہم اختریت کہ بلند نشان
مؤلف امیر اللغات (امیر مینائی مغفور) است در اردو زبان خیلی شیرین بیان و در محاورات اردو و از معاصرین
ما۔ سلمہ اللہ تعالیٰ (اردو) اختر ایک نامی شاعر کا تخلص جو خان آرزو کے معاصرین سو
گزرے ہیں اور ہمارے معاصرین میں بھی ایک مستند شاعر بن امیر مرحوم کے فرزند رشید
مولوی لطیف احمد اختر۔ مینائی۔

اختر اع | بقول بہار چینی نو پدید آوردن و بالفظ کردن متعل مؤلف گوید کہ کسر اول
و تاء نو فانی لغت عرب است بقول صاحب منتخب تگافتن و نو برون آوردن۔ فارسیان

این را با مصادرت و تکرار و س مرتب کرده استعمال کنند و بدون مصدر یعنی حاصل بالمصدر (از وی)
 (۷) در شیوه اختراع و ابداع و باتاب و توان آفرینش و (اردو) اختراع (عربی- اردو
 میں مستعمل) بقول امیر (مذکر) نئی بات پیدا کرنا۔ جی سے جوڑنا۔ ایجاد (آتش) آتش
 یہ شاعر و ن کا نقطہ اختراع ہے و رخسار گنج ہین نہ تو گیسوی یا رسانپ و (قصرہ امیر) فر
 میں روز بروز نئے صنائع کا اختراع ہوتا جاتا ہے۔

اختراع فرمودن استعمال صاحب	عشق کہ یارب ہمیشہ باد و ہر کس کہ بود طرح
اصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف	خوشی اختراع کرد و (اردو) اختراع کرنا۔
گوید کہ یعنی ایجاد کردن است سندش از آند	بقول امیر ایجاد کرنا۔ نئی بات بکمال زنده
بلکرامی است (نقصرہ) تاریخی است کہ از شکل	کرتے رہے اختراع آپنی و تقلید نہ کی کبھی کی
اصابع اختراع فرمودہ و تھا کہ یہ بیضا نمودہ	(میر) چلن سینہ شگافی کا بتا یا سوگوار پون
(اردو) دیکھو اختراع کرنا۔	کو پند لحد نے اختراع اول کیا چاک گریبان کا
اختراع کردن استعمال - مراد اختراع	اختراع فروختن استعمال صاحب معنی

فرمودن کہ گذشت (ظہوری) ابرویت ذکر این کردہ از معنی ساکت و از سعدی شیرازی
 اختراع زبان کرشمہ کرد و صمد استان اشاف آوردہ (۷) بلند اختراع عالم فروختن
 پیدا و روگم است ہذعنی (۷) شیوہ ای زوال اختراع ثمنت سوختہ و مؤلف گوید کہ از
 زاهدان گرد و شمار دین بود و غم مخور عینی کہ ہم سند عالم فروختن پیدا می شود نہ اختراع فروختن
 اختراعی می کنیم و (اصلی خراسانی) در کا کا زیرا کہ اختراع فعل و لفظ شدہ - (فافہم)

<p>اختران تب زده اصطلاح - بافتا گفتم که باسن و شمن است و (ار و و) تیاگا</p>	<p>اختران بقول نجر ستارگان که در آب نمایند و حالت سیرین هونا -</p>
<p>ضمیمه برهان هم ذکر این است و صاحب اختر برگشتن استعمال - بقول صاحب</p>	<p>مؤید هم ذکر کرده صاحب اند سجاله شمس گوشت تحقیق رجبت کردن تارده باشد و آن نزد</p>
<p>که تارده یکبار از غایت تابش در آب نماید متجین به است مؤلف گوید یک خیال با برگشتن</p>	<p>چشمش سجاله سکندری گوید که تارده های لرزان سخت و طالع است که اختر یعنی طالع هم آمده</p>
<p>و گردان مؤلف عرض کنند که در حالت چنانکه بجایش گذشت (صاحب ۵) خط</p>	<p>تب جسم می لرزد و تیارگان هم متحرک بنظر برگرد لب میگون تو چون ساغر گشت بد خال</p>
<p>می آیند و خصوصاً چون مشاهده اختران در شبرنگ ترا اختر دولت برگشت و (ار و و)</p>	<p>آب کند بسبب حرکت آب هر یک تارده قیمت اثننا - بقول اصفیه تقدیر برگشته هونا</p>
<p>لرزان می نماید همین است وجه تسمیه این - نصیبه کا خلاف هو جانا - بد اقبالی کا سامنا</p>	<p>(ار و و) فارسیون نے اختران تب زده هونا - گون نخت هونا - واژون نخت هونا</p>
<p>ستارون کے اُس عکس کو کہا ہے جو پانی شامت ائنا - (رند ۵) برگشتیار ہو گیا مجھ</p>	<p>میں نظر آئے (مذکر) راست باز سے قیمت کسی کی جائے نہ یوں</p>
<p>اختر برگدربودن استعمال - یعنی در سیر نمشین الٹ و</p>	<p>بودن تیاره چنانکه ظہوری گوید (۵) بود اختر اختر بن استعمال - بقول صاحب نامی</p>
<p>برگذر بنوشین کردم ستم باز برای مصلحت مرادف اختر تناس و اختر شمار و اختر شمار کنایه</p>	<p>برگذر بنوشین کردم ستم باز برای مصلحت مرادف اختر تناس و اختر شمار و اختر شمار کنایه</p>

از منجم و ستارہ شناس مؤلف گوید کہ اسم صاحب اندگوید کہ کنایہ باشد از اشک
 فاعل ترکیبی است از مصدر مرکبہ (اختر دین) خونین عاشقان - دیگر کسی از محققین ذکر این
 مؤلف نامصری از معاصرین عجم است ضرورتاً و ظاہر است کہ این استعارہ باشد و نہ
 سندرود (اردو) و گچھو اختر شناس -
 اختر پنجم | اصطلاح باضافت اختر بقول نظر ہای اشک را تشبیہ باختر عریب نباشد و نہ
 صاحب بحر و ضمیمہ برہان و مہنت و اندو اشک خونین را خصوصیتی بہ تشبیہ نثر یا نیست
 مؤید - مریخ باشد کہ تیارہ آسمان پنجم است حیف است کہ سندی پیش نشد (اردو) اشک
 اصل این اختر آسمان پنجم بود لفظ آسمان را حذف خونین - امیر نے لفظ آنسو کے صفات میں
 کردند (اردو) مریخ (عربی - اردو میں متصل) اشک خونین کی ندوی ہے (ذوق ۵)
 بقول صاحب آصفیہ (مذکر) منگل ستارہ - ذوق اس بابے نگارین کا جو ہے وصف نگار
 جلاؤ فلک - ایک آتش فرج یا آتشی تیار اشک خونین سے ہے کاغذ کو خالی کرنا
 کا نام جو ساتوین آسمان پر ہے - ہماری رائے اختر جوزا | اصطلاح - باضافت اختر -
 میں آپ سے تسلیج ہوا ہے اس لئے کہ بقول بحر معنی عطارد و صاحب غیاث فرمايد
 مریخ - بقول منجمین پانچوین آسمان کا ستارہ کہ کنایہ از عطارد است چرکہ جوزا خانہ عطارد
 ہے (آتش ۵) لباس سرخ پہنکر وہ نوجوان باشد (اردو) عطارد - (عربی) اردو میں
 نکلا پناہ مانگتا مریخ آسمان نکلا
 اختر ثریا | اصطلاح - باضافت اختر - نام جو دوسرے آسمان پر ہے و نیز فلک -

<p>علم و عقل کو اس سے تعلق ہے اور برج منبہ (اردو) عطارد - دیکھو اختر جزا -</p> <p>مین اسے شرف ہوتا ہے و قوس مین وبال - اختر و پیر مین کردن مصدر اصطلاحی</p>	<p>اختر و انش اصطلاح - باضافت اختر بقول صاحب انندی آرام و بقیرا کردن</p>
<p>بقول صاحب برہان و سراج و بحر و مؤید (۱) صاحب غیاث ہم ذکر این کردہ دیگر مختصر کتابہ از کوکب عطارد است و (۲) کوکب مشتری پرگو آژین ساکت اند صاحب بحر (۳) اختر و پیرا رانیز گویند - صاحب نامصری و جہانگیری بالغاف کردن) راہمین معنی آورده و آن فی الجملہ بابقیرا برہان از خاقانی سند آورده (۴) مرا از اختر کردن تعلق دارد - عجیبی نیست کہ صاحبان انند و انش چہ حاصل ہے کہ من تاریکیم او زخندہ جزا و غیاث تسامح کردہ باشند معاصرین عجم ہم حال صاحب جامع بر معنی اول قانع مؤلف گویند و روزمرہ خود بر زبان ندارند (۱) (اردو) کہ مرکب اضافی است بقول منجمین عطارد و ابابے قرار کرنا -</p>	<p>بقول صاحب برہان و سراج و بحر و مؤید (۱) صاحب غیاث ہم ذکر این کردہ دیگر مختصر کتابہ از کوکب عطارد است و (۲) کوکب مشتری پرگو آژین ساکت اند صاحب بحر (۳) اختر و پیرا رانیز گویند - صاحب نامصری و جہانگیری بالغاف کردن) راہمین معنی آورده و آن فی الجملہ بابقیرا برہان از خاقانی سند آورده (۴) مرا از اختر کردن تعلق دارد - عجیبی نیست کہ صاحبان انند و انش چہ حاصل ہے کہ من تاریکیم او زخندہ جزا و غیاث تسامح کردہ باشند معاصرین عجم ہم حال صاحب جامع بر معنی اول قانع مؤلف گویند و روزمرہ خود بر زبان ندارند (۱) (اردو) کہ مرکب اضافی است بقول منجمین عطارد و ابابے قرار کرنا -</p>
<p>علم و دانش تعلق است صاحب آصفیہ بلفظ اختر و میدان اصطلاح - بمعنی پیدا و تابان شدن اختر است چنانکہ پھوری گوید (۵) در عرق ز آیینہ رخسارش اختر می دیدند و در تماشایش جلا از ویدہ ترمی دیدند (۱) (اردو) پس ما را با صاحب جامع اتفاق است کہ معنی ما را نکلنا -</p>	<p>علم و دانش تعلق است صاحب آصفیہ بلفظ اختر و میدان اصطلاح - بمعنی پیدا و تابان شدن اختر است چنانکہ پھوری گوید (۵) در عرق ز آیینہ رخسارش اختر می دیدند و در تماشایش جلا از ویدہ ترمی دیدند (۱) (اردو) پس ما را با صاحب جامع اتفاق است کہ معنی ما را نکلنا -</p>
<p>اول قناعت کرد زیرا کہ اختر و دانش با مشتری (الف) اختر و نہالہ دار استعمال ضبات</p>	<p>وہ خصوصیت نیست چنانکہ عطارد است (ب) اختر و نہالہ دار اختر (ب)</p>

بقول بهار نوعی از کواکب که عرب آنرا ذوات الذنب خوانند صاحب بحر فرماید که این قسم ستاره را منحوس گفته اند صاحب انداز صاحب سند آورده (س) فتنه در دنباله دارد اختر دنباله دارد چون بر آرد خط زغال روی یار اندیشه کن چه ما هم سندی بدست آورده ایم که از ان حذف های بتور پیدا است یعنی متعلق خوانیم نمایان تر گردد و حصه که متعلق به راست است (الف) (دوله) سوخته گردد و شود چون خال از خط بالدار به فتنه در دنباله دارد اختر دنباله دارد عرض میشود که (دنباله دار) یعنی دُم دار صفت اختر است و اختر سیاه گفته اند که در طرف اوسطی روشن و دراز همچو دُم جانوری پیوسته باشد و می درخشند اهل سیلت نسبت او سخنها رانده اند - بقول بعضی شان بعضی این را از نظام شمسی تلقی است و بعضی شان با نظام شمسی تلقی ندارند قسم اول در هر مدتی که ما بین سه و هفتاد و هفت سال باشد در وقت اختر سپاه | اصطلاح - بقول بهار پادشاه

مقرر و مختلفه علی سبیل الترتیب و در زنده است و انان بر وقت مقرر شده اند آن کنند و بعضی شان پس از صد سال و قسم دوم و بهمه عمر شان یک بار سیر کند و غائب شود و هیچ بزرگ شود که آل شان چه باشد - چون در این قریب به آفتاب رسد سیئت حصه که ماوش از ان خایم نماید تر گردد و حصه که متعلق به راست است بخلاف حصه دُم کوتاه بنظر آید از اینجا است که سیئت مجموعیش متقاضی آن می شود که ما این را ذوات الذنب یعنی سیاره دُم دار خوانیم بعضی از قسم دوم این با گره های دیگر متصادم و ریزه ریزه شود و شکل شهاب آفتاب بر گره زمین بریزد چنانکه در سنه هزار و هشتصد و هشتاد و پنج عیسوی ریزه های این همچو بارانی بر گره زمین افتاد (دو) دُم دار تارا - بقول صاحب آصفیه (مذکر) پونجیل تارا چهار دُم دار است که ما بین سه و هفتاد و هفت سال باشد در وقت اختر سپاه | اصطلاح - بقول بهار پادشاه

که بسیار لشکر داشته باشد مؤلف گوید که هم فال	اخترستان گفته غلط نباشد و استعاره کتابی
ترکیبی است یعنی دو اسم جمع شده افاده معنی	نام کرد مذکر ذکر بسیاری از ستارگان در دست
فنا علی کرده کسی که مثل اختران فوج کثیر دارد	(ارو) اخترستان ایک کتاب کا نام جو
صاحبان بحر و اندیم این را آورده اند	علم ہیئت میں لکھی گئی ہے۔ (نوٹ)
است کہ سندی پیش نشد۔ معاصرین عجم	اختر سمر سبر اصطلاح۔ باصافت اختر۔
این می کنند (ارو) اختر سپاه۔ انجم سپاه	بقول صاحب بحر (۱) ستاره نیک و در ضمیمه
اردوین بھی کہ سکتے ہیں۔ یعنی وہ بادشاہ کی	برہان یعنی ستاره سعد نوشته صاحبان مؤید و
فوج کثرت میں مثل ستاروں کے ہے ستار	و شمس گویند کہ (۲) فال سعید ہم۔ خفی بہاد
کی سی فوج رکھنے والا۔	کہ سمر سبر۔ بمعنی تری و تازگی و کنایہ از حیات
اخترستان استعمال۔ بقول صاحبان	و زندگی و عیش باشد (کذا فی البرہان) پس انرا
برہان و سراج و ناصری و ہفت دارند	بصفت اختر آورده یعنی اختر نیک گرفته اند
کبسر راج نام کتابست در علم ہیات و نجوم	و اختر بمعنی تیارہ و فال ہر دو بجای خود گذشت
مؤلف گوید کہ ستان بقول برہان جای انہوی	(ارو) (۱) نیک ستارہ (مذکر) (۲) نیک
و بیاری چیز باشد همچو گلستان و نیتان ہندو	فال (نوٹ)
و امثال آن و باین معنی بدون ترکیب گفته	اختر سوختن استعمال۔ صاحب صفی
نہی شود (الخ) پس معنی لفظی اخترستان اجائی	ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
کہ در انجا اینہوی اختران باشد و بجای آسمان	در علم ہیات و تحقیق جدید سوختن تیارہ را

<p>روشن به اختر سوخته ام چون پر پروانه فتدیه مولف گوید که این تعلق به اختر سوختن که گذشت و حقیقت این در اینجا هم ذکر کرده ایم (اردو) جلای نصیب که سکتے ہیں یعنی نصیب اختر سوز اصطلاح - یعنی سوزنده طالع و وارون کننده نخت - اسم فاعل ترکیبی است از مصدر (اختر سوختن) که گذشت چنانکه انوری آورده (س) انتقام تو نه آن اگر اختر سوز است که در ماست و مرغ پذیرد تحلیل (اردو) قسمت کو جلانیوالا - بد قسمت کرنیوالا - اختر شفق آلود اصطلاح - باضافت اختر - بقول صاحب اندکنایه باشد اشک خونین - دیگر کسی ذکر این نکرد و سندی پیش نشد بقول صاحب اندکنایه از طالع شوم و با چنانکه قاسم شهیدی گفته (س) اختر سوخته را مهر سر نامه کنیم پز سیر روزی مایا دکنده باشد (طالع هر غنی س) شمع آهیم چون کند بزم فلک را شفق آلود کنایه درست است برای اشک</p>	<p>ذکر کرده اند یعنی چون گره زمین را با گره دیگر تصادم شود و دور زمین خط بند شود و بخود آتش گیرد و بسوزد و مثل آتشی روشن گردد بای حال در اینجا اختر سوختن یعنی سوختن طالع و نامساعدت نخت است چنانکه سعدی گوید (س) بلند اخترت عالم فروخته زوال اختر شمنت سوخته به مخفی مباد که اختر طالع بجایش گذشت - و اختر سوخته هم می آید (اردو) نخت جلانا - اسی مصدر سے ہے بختون جلی - بقول آصفیہ بن نصیب عورت نصیب جلنا بھی کہ سکتے ہیں - اور اسی سے (نصیبون جلا) (نصیبون جلی) و کیھو آصفیہ اختر سوخته اصطلاح - باضافت اختر بقول صاحب اندکنایه از طالع شوم و با چنانکه قاسم شهیدی گفته (س) اختر سوخته را مهر سر نامه کنیم پز سیر روزی مایا دکنده باشد (طالع هر غنی س) شمع آهیم چون کند بزم فلک را</p>
--	--

خون آلود (ار و و) انگ خونین - ویکھو اختر ثریا	در دستور اول خاتمہ با تفاق رشیدی سند آرد
(الف) اختر شمار (اصطلاح - و)	(شاعر ۵) قول سکس نیت بد ہر استوار
(ب) اختر شمار دن (مصدر اصطلاحی)	شاعر و قرعہ زن و اختر شمار پڑ صاحب ناصر
(ج) اختر شماریدن (معنی مباد کہ ب)	ہم و ضمیمہ خود ہمین شعر را بنام استاد ی آورڈ
(د) اختر شمر (ج و د ۵)	و بذیل (اختر شمرین) ذکر اختر شمار کردہ بر معنی (۱)
(۵) اختر شمر دن (مصادر اصطلاحی)	قانع مؤلف گوید کہ ہر گاہ اختر بمعنی فال
است بمعنی حساب ستارہ کردن مراد ف کیلنگ بجایش گذشت و ہی نیست کہ معنی دوم را	
و (الف و د) از مصادر (ب) و (ج و د ۵)	تسلیم نہ کنیم و ہمینسان (اختر شمر دن) بمعنی (ب)
اسم فاعل ترکیبی بمعنی حساب کنندہ اختر صاحبان زندہ داشتن می آید پس و ہی نباشد کہ تبراف	
لغت صرف (اختر شمر دن) را ذکر کردہ اند و (ب) و (ج) معنی ستوم را درست باور نہ کنیم	
اختر شمار دن و شماریدن را ترک کردہ - لیکن اگر چہ سندی بدست مانیاد -	
از (الف) تصدیق وجود مصدرش ہم می شود نسبت (ب) و (ج) ہمین قدر صراحت کافی	
کہ شمار دن و شماریدن بمعنی شمر دن متحقق است است کہ مراد ف (۵) باشد کمی آید -	
الحاصل (الف) بقول صاحب بحر (۱) بمعنی نجم و نجوم دان (۲) فال گیر و (۳) شب زندہ و	(۱) بقول برہان (۱) بنجم و نجوم دان و بقول بحر (۲) فال گیر و (۳) شب زندہ و
و بقول صاحبان رشیدی و بہار و سراج شمس رشیدی و سراج و جامع و ہفت و بہار و ناصر	
و ضمیمہ برہان صرف بمعنی اول - صاحب جہانگیر بذیل لفظ (اختر بن) بر معنی اول قانع اند و جہانگیر	

از تخماری سندی آوردہ (طہ) خداونداندا شمر دی پ بہار بر لفظ اختر سندان آوردہ (طہ) طاہر
 کرد حکم طالع قدرت پ: اگر خورشید صطرب لای غنی (طہ) بکہ اختر شمر د شام و سحر دیدہ من
 چہ رخ اختر شمر گرد د پ ما بو جی کہ بر (الف) کار انگشت کند ہر شمرہ بردیدہ من پ: (ظہوری)
 نوشتہ ایم در ہر سہ معنی با صاحب بحر عجم اتفاق (طہ) شب ہجران ز بس اختر شمر دم پ: (شکر)
 داریم۔ از چشم تر پرین بر آوردہ (اردو) (الف)
 (۵) بقول صاحب برہان (۱) کنایہ از شب (۱) اختر شناس - (فارسی - اردو میں مستقل)
 بیداری باشد مولف گوید کہ شمار اختر برہان بقول امیر مخم - جوتشی (مومن) (۵) ان نصیب
 حالت صورت بند کہ در شب خواب مکنند پ: کیا اختر شناس پ: آسمان ہی ہے ستم بجا کیا
 ازینجا ست کہ فارسیان کنایہ بمعنی شب بیدا (آتش) (۵) زمین ہٹا ہے رخ روشن ہو
 بودن و شب زندہ داشتن گفتہ اند صاحب مہربان پ: اختر شناس کہتے ہیں سوچ گہن
 بحر عجم متفق با برہان - بندہ عرض می کنم کہ مین ہے پ: (۲) فال کھولنے والا - رمال -
 (۲) منجی کردن و (۳) فال زدن چرنا باشد کہ (عربی - اردو میں مستقل) بقول آصفیہ (نڈک)
 در (رو) ہمین ہر سہ معنی موجود است دین اصل است آن قرعہ انداز (۳) شب بیدار (فارسی اردو)
 این صاحبان رشیدی و شمس و جامع و ہفت مین مستقل) بقول آصفیہ رات بہر جاگ کر
 و غیاث - با برہان اتفاق دارند و صاحب عبادت کرنے والا (مصحفی) (۵) فوجوانی
 جہانگیری از فخر گر گانی سند آوردہ (طہ) شب کھو کے یون پیری مین غفلت بڑھ گئی پ: صبح کو
 پہلو سوی بستر نوردی پ: ہمہ شب تا بروز اختر آتی ہے جیسے نیند شب بیدار کو پ: (ب) او

<p>(ج) کے لئے دیکھو (ہ)۔ (و) کے لئے دیکھو الف (۵) اختر شماری کرنا تا کے گنا یعنی رات بہر (ب) را یعنی سوم گیریم و الف ہم با دیگر گرفت و بیدار رہنا (۲) بختی کرنا (۳) فال کھونا۔ زالی کرنا۔ (ہوس ۷) رتبہ ادریں دیکھو کیا یہ شب بیداریان پڑات بھر کر تا ہونین اختر شماری لفظ (الف) اختر شاختن (مصدر مطلق) و سرے اور تیرے معنی (ب) دیکھو اختر شاختن</p>	<p>شب گریہ از اشک اختر شام پمٹو لطف گوید کہ اگر (ب) را یعنی سوم گیریم و الف ہم با دیگر گرفت و بنیال ماہر و راد معنی سوم باعتبار معنی لفظی علی بن وسدی ہم پیش نشد پس مارا با صاحب بحر و معنی سوم اختلاف است (ارو) الف) دیکھو اختر شام کے و سرے اور تیرے معنی (ب) دیکھو اختر شام</p>
<p>(ب) اختر شناس (اصطلاح) صاحب یعنی روشن دل است بہا گوید کہ این کنایہ باشد کہ مرادف معنی قوم و سوم اختر شام است و ب اسم فاعل ترکیبی از مصدر الف و بقول بحر معنی (۱) منتخب و (۲) فال گیر (۳) شب زندہ دار صاحب برہان انیرام و الف اختر شماری اول گوید و صاحب رشیدی و سراج و شمس جامع و ہفت و نوید و ہا نیز (صاحب جہانگیری و دستور اول خاتمہ کتاب) بر معنی اول از فخر گانی سند آ و ردہ (طہ) چو از بہر اختر آن کواری پڑنجا اند اختر شناسان را جای پڑ (ظہوری طہ) رصد بندی خندہ صبح از (۲۵۸)</p>	<p>اختر ضمیر (اصطلاح) بقول صاحب بحر عجیب است کہ دو اسم جمع شدہ افادہ معنی فاعلی کند و بنیوجہ کہ تارہ روشن است و رایجا اختر یعنی مطلق روشن گرفتہ اند حیف است کہ سند پیش شد (ارو) روشن ضمیر۔ دیکھو آئینہ خاطر۔ اختر طالع استعمال۔ باضافت اختر تارہ باشد کہ هنگام ولادت یا وقت سوال چیری از افق شرقی نمودار باشد فارسیان ہمین معنی را بر لفظ</p>

طالع نوشته اند (ظهوری ۵) با وج اختر طالع	(الف) مختلف (ب) باشد که نام علم فریدونست
چرا تا زود غیره که با تا ره بنجم قابل نهاد است	و صاحبان جامع و مؤید هر دو را مراد یکدیگر
(دوله ۵) بد را یزدوبال اختر طالع اسال نای نوا	قرار داده اند و صاحب ناصری با اتفاق بحر
عیش غم یا چو پار آخر شد (دوله ۵) زیر توت	فرماید که یکاف فارسی است صاحب شمس
نه در خشیه اختر طالع که از رخ توشی و سرخرگد غم	گوید که بالفتح و با کاف فارسی و او معروف
(ارو ۱۰) اختر - طالع - اردوین که سکتے ہیں	بعضی علم فریدون و آن از چرمی بود و گاه نام
اختر حیکه معنی مین طالع کا بیان ہو طالع کا تار	آهنگری که روز خروج لشکر چرمی بر سر چوبی کرده علم
اختر نشان اصطلاح - بقول ناصری کنایه	ساخته بطلب فریدون بیرون آمده و چون بفریدون
از گریه کردن بود و همچنین (اختر ریز) مؤلف گوید	پیوست و فریدون ضحاک رازنده گرفت آن
که از مصدر (اختر رختن) اختر ریز و از اختر نشان	رایت چرمی را مبارک شمرده و بجای پوشیده
اختر نشان اسم فاعل ترکیبی است معنی گریه کنان	لعل و جواهر درویشانند آخر همه سلاطین آنرا
اشک ریزه فارسیان درین اصطلاح اختر است	همایون گرفته لعل و جواهر دران زیاد کردند
کرده اند باشک - اگر سندی پیش می شد نامعنی	آخر الامری چون در عهد دولت و خلافت امیر
را بر لفظ اختر ذکر می کردیم (ارو ۱۰) اختر نشان -	عمر بن الخطاب خراسان متخلص شد یکی از
اختر ریز - اردوین که سکتے ہیں چشم گرانی صفت مین	لشکر اسلام آنرا رایت را لغارت یافت و امیر
(الف) اختر کاوان استعمال بانفت	آنرا سیاهان قسمت کرد آنرا رایت گاو یا
(ب) اختر کاویان اختر - بقول بحر	درایت گاو یا نیر گویند (انتهی) بقول ضنا

بران و هفت با کاف و دواد بر وزن افسر شاهان	بزرگ هر دو از خاقانی سند آورده (ه) گویا
مختلف اختر کاویان است که نام علم افرویدن باشد	بو المنطقی بین پاکانکه اختر کاویان ندید است
و آن از کاوه آهنگر بود پاشاهان عجم بعد از هکست	و راست بر لفظ اختر سندی از طالب آملی آورده
ضحاک او را بر خود تشکون گرفته بود و آن چربی بود	(ه) از دهنده از زمین آمار علوی پسر خامه
که کاوه آهنگر بوقت کار کردن بر میان خودی بست	بر اختر کاویانم پد صاحبان بران و هفت و شمس
گویند او حکیمی بود و علوم طلسمات بغایت ماهر و کل	و بهار و مؤید هم ذکر این کرده اند و صاحب آند
صد در صدی بران نقش کرده بود و بعضی گویند	صراحت کاف فارسی کرده و از واله هروی
شکلی از سنجیهای آتش در آن چرم بهمرسیده بود	سند آورده (ه) گویا بزعم اهل تناسخ ظهور
که این خاصیت داشت که در هر جنگ که آن همراه	کردن با پوست پاره اختر میمون کاویان پرمو
بود البته فتح می شد و آنرا مرصع کرده بودند و در	عرض کند که صاحب بران کاوه را که نام
زمان حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه	آهنگر است بجای خودش هم بجاف عربی نشسته
بدست مسلمانان افتاد پس آنرا پاره پاره کردند و	و بر کاف فارسی ذکرش نموده و صاحب ماهر
مسلمانان قنمت نمودند (انتهی) صاحب سرود	و ذکر این باتباع بران بجاف عربی کرده گویند
ذکر (ب) کرده فرماید که این را درفش کاویانی که غلط است و با کاف عجمی آورده فرماید که نام	
نیز گویند و منسوب است به کاوه آهنگر چنانکه حکیم	مردیست که در شهر سپاهان اسلمی ساخت بیا
دقیقی گوید (ه) ز روی تو ای سرفزار کیان	په مشکش بجایش کنیم و از ما خدش هم بخشی و اینجا
برد فرخی اختر کاویان پد صاحب جهانگیری	همین قدر کافیست که این صنایع را بجاف

<p>(ارو ۱) وہ تارا جو اپنی زقار میں مستقیم ہو (۲) تارے کا اپنی زقار مستقیم میں رہنا۔ اختری استعمال - بقول بہار ورثی وانند (۱) فال گیر (۲) نجم - صاحب سراج</p>	<p>آورو کہ ورینجا، پنج ضرورت ابن صفت شد البتہ (اختر جهان افروز) ہم کنایتہ آفتاب میتوان گفت (ارو) دیکھو آفتاب کے دوسرے معنی -</p>
<p>بر لفظ (اختر) ذکر این کردہ (فردوسی ۵) کی اختری گفت ازان پس براہ بن گزنیان بزم سر ساوہ شاہ جو کوف گویکہ یای نسبت بر اختر اختر زیادہ کرد نہ چو جوہر و جوہری - (ارو) دیکھو اختر شمار کے پہلے اور دوسرے معنی -</p>	<p>(۱) اختر مستقیم اصطلاح - باضافت اختر - بقول صاحب تحقیق اختری کہ در حالت استقامت باشد فرماید کہ عبارت است از توافیق حرکت خاصہ کوکب با حرکت وسطی و حالت نزدیکین خوب است و جمیع تیارات راجع شمس و قمرہ حالت است (۱) استقامت</p>
<p>احسان بقول صاحب ہفت قلزم کبیر اول و سکون خای منقوطہ و کسر شناعہ فوقانی وسین مہملہ بالف کشیدہ و نون زدہ نام پاؤں شروان و نیز لقب شاہان شروان است حنا غیاث گویکہ نام شاہی کہ مدوح خاقانی و</p>	<p>(۲) رجعت (۳) آقامت کہ بیان مفصلش در کتب ہیئت مذکور (ص ۵) سپند ریشہ دو انید و دل آتش پہنچہ وقت اختر مستقیم می گردنہ مؤلف گویکہ ازین سند مصدر</p>
<p>نظامی بود (انجمنی نیست کہ این اسم زبان ترکی است از قبیل ارسلان وغیرہ و لیکن محققین ترک</p>	<p>(۲) اختر مستقیم گردیدن پیدایش و از معنی این اختر مستقیم ہم پیدا توان کرد -</p>

ازین ساکت اند و وجہ تسمیہ این معلوم نشد اردو اور نظامی کا محدود تھا اور نیز شاہان
افغان - ایک بادشاہ کا نام جو خاقانی شروان کا لقب -

اختصار | کسر اول و ثانی فوقانی بقول بہار کو تہ کردن سخن و راہ کو تہ رفتن و بالفظ
کردن متعلی مؤلف گوید کہ لغت عربی - بقول صاحب منتخب نزدیک ترین راہ رفتن
نیز (انتہی) فارسیان این را بمعنی حاصل بالمصدر و قناعت استعمال کرده اند و بالمصداق
متعدّدہ فرس بمعنی مصدری می آید چنانکہ در لطحات صراحت آن کنیم (اردو) مختصا
(عربی - اردو میں متعلی) بقول امیر کم کرنا - گھٹانا ہم عرض کرتے ہیں کہ آپ کا مقصد حاصل
بالمصدر ہے (اسیر) گوش سامع کو گران طول سخن ہے اسے تیسیر و اختصار اچھا ہے
بیون کا بڑھانا کیا ضرور ہے

اختصار رفتن | مصدر اصطلاحی - صاحب ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید
اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف (۱) بمعنی قناعت کردن چنانکہ مغزی نیشاپوری
گوید کہ معنی قانع شدن و قناعت کرده شدن گوید (۲) چون تو بسیاری توانست آفرید اندر
سندش از منشی اصفہانی است (شرعیہ) و جہان پوچہ تو بس بودی جہان را بر کی کرد اختصار
تبرکاً بذکر محلی اختصار میرود (اردو) قناعت (صاحب) چون لالہ اختصار بیک جام
کی جانا جیسے اس مختصر بیان پر قناعت کی کردہ ایم (۳) انوری (۴) ورنہ چو ذات کا
گوئی " توکل عالم است پیکردی با فریش ذات تو
اختصار کردن | استعمال - صاحب (۱) اختصار پیکرد (۲) گر برین مایہ اختصار کنیم

<p>متم تو بهی که در وفا چونم (۲) یعنی مختصر کرد اختصار نمودن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف قانون عمر خویش کند اختصار کل (۱) (ارو) گوید که معنی اختصار کردن (که گذشت) نشر (۱) قناعت کرنا - بقول اصفیة گفتا کرنا - ابو الفضل (لیکن چون بشویدگی حال رباعی کافی سمجنا - تھوڑی چیز پر رضی رہنا (۲) را مناسبتی تمام بود و ذکر آن اختصار نمودن اختصار کرنا - (ارو) و میگو اختصار کردن -</p>	
<p>اختصاص کبسر اول و ثانی فوقانی صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت غالباً و پیش این باشد که بهار این را ترک کرد مؤلف گوید که لغت عربست بقول ضا شتنب و ایستہ و خاص شدن بیک چیز و خاص گردانیدن (انتهی) فارسیان این را معنی حاصل بالمصدر استعمال کرده اند و برای معنی مصدری با مصداق متعددہ فرس مرکب آورده اند که در ثقات می آید (ارو) اختصاص - (عربی - اردو) مستعمل، بقول امیر (مذکر) معنی خاص کرنا - خصوصیت رکھنا - خصوصیت -</p>	
<p>اختصاص دادن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی خاص کردن و خصوصیت بخشیدن (خسر و نشر) و خود را در پرده حیا ستور داشته بعین عنایت اختصاص دادیم (ارو) اختصاص داشتن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که معنی خصوصیت داشتن و حاصل بودن خصوصیت است (خرین اصفهانی - نشر)</p>	

با والد مرحوم اختصاص تمام داشت (نثر خسرو) (انوری ۵) ہنرش ز آسمان پر سیدم نہ گر چہ این
سایہا بشرف تقرب و ترحیب با اختصاص داشتہ اختصاص و فردارود (ارو و) خصوصیت رکھتا

(الف) اخ تلف استعمال - بقول صاحب برہان رب) بضم ثالت وفاد (۱) اخ تلف

(ب) اخ تقو را گویند کہ آب دہن را جمع کردن و انداختن باشد - و بقول

جہانگیری و رشیدی بمعنی اخ تلف - صاحب سراج فرماید کہ تحقیق آنست کہ این دو لفظ

از قبیل اصوات اند چہ در انداختن بلغم از دہن و حرکت و دو آواز جدا ظاہر میشود اول

اخر است و ثانی تلف و ہر دو بہ مجاز بآب دہن و بلغم نیز اطلاق کردہ می شود

و تلف در اصل بواسطہ گاہی و او در آخر آن لاحق می شود - و بقول

جامع بمعنی اخ و تلف کردن مؤلف گوید کہ اخ آواز گلو روشن کردن است

و تلف و تقو ہر دو آواز بیرون انداختن بلغم از دہن (۲) فارسیان چون خواہند کہ

کسی را شفا یا ملامت کنند گلو روشن کردہ بر روی مخاطب اندازند و این حرکت بزبان حال

علامت اظہار غصہ ملامت است و اگر مخاطب را لحاظ کنند یا ذکر مخاطب غیر حاضر بہ بیان بہین

حرکت مقصود باشد گویند (اخ تلف) یا (اخ تقو) بر تو یا برو (حکیم نزاری ۵) حق یاری

چنین گذاشتہ اند (اخ تقو) بر زمانہ زمین (ارو و) (۱) اخ تقو - بقول امیر کھنکار کہ تھو کن

کی آواز (۲) مجاز اظہار کراہت و لعنت ملامت کی جگہ (۳) گول گپڑی نیلی لنگی موخچ

سنڈی تگہ ریش پھر وہ رومال اور وہ اخ تھو ناسدانی آپ کی ہنر تھو امیر (۴) اخ تھو

تیری اوقات پر

اختلاط | کسر اول و تالی فوقانی - بقول بہا ربغی آیمختن - فرماید کہ بالفظ برہم خوردن - و خواستن و سہر شدن و کردن و گرم داشتن و گرم کردن متعل مؤلف گوید کہ لغت عرب است فارسیان استعمال این معنی یکدی و محبت و یگانگی و رسم و رابطہ کنند و با مصادرتعدہ فرس مرکب کردہ معنی مصدری گیرند کہ در محقات می آید (ظہوری ۵) آشنائی بایدیم بیکانہ کردہ اختلاط اجتناب آکودہ ترنہ (ولہ ۵) تصحیح دادہ نسخہ حسن سلوک خویش پدختلاط صفیہ آداب شستہ ایم پد (اردو) اختلاط (عربی - اردو میں متعل) بقول امیر (مذکر محبت دوستی - میل میل - ربط ضبط - (ظفر ۵) ملتا ہے دل مرا رخ روشن کو یون تر سے چون ہو چو کور کو مہ تابان سے اختلاط پد (فقیرہ امیر) آگے تو ان بن تھی مگر آج کل دونوں میں بڑا اختلاط ہے پد

<p>بقول بہا ربغی درگیر شدن و موافق افتادن صحبت فرماید کہ از اہل زبان تحقیق پیوستہ صاحب بحر و راستہ گوید کہ موافق آمدن صحبت است مؤلف گوید کہ براہ آید</p> <p>رابطہ باشد یعنی رابطہ کہ پیش ازین نبود اکنون اختلاط ہونا - ایسی سند لفظ اختلاط پرگزری ہر فی الجملہ پیدا شدہ مخلص کاشی ۵) راہ گردا</p> <p>بہر جا بیندم مخلص زد و رپختلاط من چنین با و براہ افتادہ است پد (اردو) رسم و</p>	<p>اختلاط افتادن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ رابطہ و محبت پیدا شدن است (ظہوری ۵) با جا ہلان مجسم افتادہ اختلاط تعیین کم نطا ہر و نہان خورم در بنغ پد (اردو) اختلاط ہونا - ایسی سند لفظ اختلاط پرگزری ہر فی الجملہ پیدا شدہ مخلص کاشی ۵) راہ گردا</p> <p>اختلاط براہ افتادن مصد صطلحا صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت</p>
--	---

راہ پیدا ہونا جیسے "سابق میں تو اون کے بال از دو جانب چون دو بالشت پر است ساتھ محبت اور رابطہ نہ تھا مگر اب رسم و (سر خوش ۱۷) تن مدہ اختلاط چپان را راہ پیدا ہو گئی ہے۔"

اختلاط برہم خوردن (مصدر اصطلاحی) از اختلاط چپان بگیانہ کی شود خوشی نہر چند معنی باقی نماندن اختلاط باشد۔ بہار ذکر این جامہ تنگست جزو بدن مگرد و پوٹوٹف مگوید بر لفظ اختلاط کردہ از معنی ساکت (عبد اللطیف خان کہ در نمبر ۱) (چپ) صفت اختلاط واقع شدہ تنہا ۱۷) اختلاط خوب رویان زود برہم خوردہ معنی چپان۔ اگر این را مخفف چپان گیریم و از رگ گل رشتہ باشد گوئی این گلدستہ را بہر استعمال این مطنن شویم جادو دارد و نہ از چپان (نعمت خان عالی ۱۷) اگر سعد بر خیزد از مجلس گریزان میشود و میخورد برہم درینجا از تکلم اختلاط (اردو) اختلاط باقی نہ رہنا۔ رابطہ محبت ٹوٹ جانا۔

(۱) اختلاط چپ اصطلاح - باضات و نقل این شعر لفظ چست را کہ بفوقانی آخرہ بود (چپ) بای فارسی کردہ باشند و محققین ہجو بہار آرا در تالیف ثمن خود عز صاحب بحر بہار متفق (لطاف غرا ۱۷) محبت قبولیت دادہ۔ وثوق ما بر این است کہ از پہلو نشین و اختلاط چپ نیست نہ مرغ و رین شعر (اختلاط چست) تبای فوقانی آخر

<p>که بقول بران (حُست) بمعنی چالاک و هر چند چسپنده - کنایه باشد از کزنگی و یگانگی تا تمه که نیک که باندام در جانی نشیند و محکم و نازک و جدائی را و رو و دخی نباشد همچو شیه و شکو بوون - زیبا آمده پس اختلاط بسیار و محکم را (اختلاط) (ارو) گهری دوستی - یگانگی - بی تکلفی (حست) گفتن حست باشد از نیکه (اختلاط) (موت) صاحب آصفیه نه (گهری) پر گهری بابی فارسی گوئیم - روح طغز اندک فکر او دوستی کا ذکر کیا ہے -</p>	<p>که بقول بران (حُست) بمعنی چالاک و هر چند چسپنده - کنایه باشد از کزنگی و یگانگی تا تمه که نیک که باندام در جانی نشیند و محکم و نازک و جدائی را و رو و دخی نباشد همچو شیه و شکو بوون - زیبا آمده پس اختلاط بسیار و محکم را (اختلاط) (ارو) گهری دوستی - یگانگی - بی تکلفی (حست) گفتن حست باشد از نیکه (اختلاط) (موت) صاحب آصفیه نه (گهری) پر گهری بابی فارسی گوئیم - روح طغز اندک فکر او دوستی کا ذکر کیا ہے -</p>
<p>چه بود خیلی تعجب است که صاحب بحر عجم هم اختلاط خواستن استعمال - صاحب با بهار اتفاق کرده است و بخیاں با غلطی تها آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف او را و در تسامح انداخت و اندر علم حقیقه با گوید که خواهش محبت و یگانگی کردن است - پس موافق خیال ما - - - - - صاحبان بهار و اندر بلفظ اختلاط ذکر این اختلاط چیست هم بهین معنی که مذکور کرده اند از معنی و سند خاموش معاصرین عجم شد استعمال فرس باشد و معاصرین عجم رای در روزمره خود استعمال این می کنند (ارو) ما را پند کنند ولیکن در روزمره شان هر دو متروک اختلاط چاهنا -</p>	<p>چه بود خیلی تعجب است که صاحب بحر عجم هم اختلاط خواستن استعمال - صاحب با بهار اتفاق کرده است و بخیاں با غلطی تها آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف او را و در تسامح انداخت و اندر علم حقیقه با گوید که خواهش محبت و یگانگی کردن است - پس موافق خیال ما - - - - - صاحبان بهار و اندر بلفظ اختلاط ذکر این اختلاط چیست هم بهین معنی که مذکور کرده اند از معنی و سند خاموش معاصرین عجم شد استعمال فرس باشد و معاصرین عجم رای در روزمره خود استعمال این می کنند (ارو) ما را پند کنند ولیکن در روزمره شان هر دو متروک اختلاط چاهنا -</p>
<p>و در مجموع مواقع (اختلاط کلی گویند و اختلاط بسیار) نسبت (نمبر ۲) عرض می شود که چپان از خزینه و امثال فارسی و احسن ذکر این کرده مصد چسپیدن است که بقاعده فارسی صغیه از معنی و محل استعمال ساکت اند مؤلف امر الف و نون زیاد کرده اند و افاده معنی فاعلی گوید که معنی نقطی این بدون اضافت اختلاط کرده و صفت اختلاط واقع شده بمعنی اختلاط بهین قدر است که درجه اختلاط را ند است</p>	<p>و در مجموع مواقع (اختلاط کلی گویند و اختلاط بسیار) نسبت (نمبر ۲) عرض می شود که چپان از خزینه و امثال فارسی و احسن ذکر این کرده مصد چسپیدن است که بقاعده فارسی صغیه از معنی و محل استعمال ساکت اند مؤلف امر الف و نون زیاد کرده اند و افاده معنی فاعلی گوید که معنی نقطی این بدون اضافت اختلاط کرده و صفت اختلاط واقع شده بمعنی اختلاط بهین قدر است که درجه اختلاط را ند است</p>

از آشنائی کہ در اختلاط بی تکلفی و یکسانی پیدا شود
 برخلاف آشنائی کہ در جبہ اول شناسائی باشد و کشف گران و صفحان چہرہ بآدمان چنانکہ
 فارسیان این را با صاف (اختلاط) بجا می آید
 کنند کہ آشنای با الہوس - اظہار اختلاط کنند (اردو) کہ فارسیان اختلاط بسیار را کہ پیوند محبت مستحکم
 آشنائی سے تہ تکلفی کا درجہ بڑھا ہوا ہے۔ یہ
 لفظی ترجمہ ہے فارسی مثل کا - بقول امیر خسرو
 فارسی مقولہ اردو میں بھی بطور مقولہ مستعمل ہے اختلاط چپان -

جس کا موقع استعمال سند سے معلوم ہو سکتا ہے اختلاط شدن | استعمال - صاحب صفی
 (نیر) (۵) لڑین جو کھین تودل میں گھس آئی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی
 تیرنگاہ یہ اختلاط زیادہ بر آشنائی ہے قائم شدن را بطہ محبت است چنانکہ از نش
 اختلاط سریش | اصطلاح - باضافت پیدا است (نثر خسرو) بعد از آنکہ با غلظت اختلاط

اختلاط بقول صاحب بحر جم و بہار مراد شد (۱) (اردو) اختلاط ہونا - دیکھو اختلاط -
 (اختلاط چپان) کہ گذشت صاحب اندر اختلاط کردن | استعمال - صاحب صفی
 اختلاط چپان ذکر این کردہ (دویدہ) دل ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
 خستہ ام از رقیب است ریش پیمپانی اختلاط دوستی و محبت کردن چنانکہ حافظ شیرازی گوید
 سریش پخنی باد کہ سریش بقول بہان بکسر (۵) فریب عشوہ حسن از بہان پیر خور
 اول و ثانی و سکون ثالث و شین قرشت مستثنی کہ ہر کہ رد با و اختلاط نا شاد است پخنی از

(۱۷۷۷)

(۱) اختلاط گرفتن استعمال - معنی دومی	تلهوری هدیه ناظرین می شود که در هر شعر استعمال
و محبت و یگانگی پیدا کردن باشد چنانکه طهوری	این بطرز خاص است (غزل) و رد اگر کردی
گوید (۵) تا کی هر دم در آیم ازوری و در نگیزد	بدرمان اختلاط و کی با و کردی دل و جان
بدرمان اختلاط و دله (۵) خواهد کشود دم	اختلاط و رفت بجز و وصل از یادم که کز چه
گرفتن صد اختلاط و هرگز ریا نکرده ام از احتساب	از غمش خاطر بر بیان اختلاط و گور و گشته در
خویش و پنجهال ما از سند و دم معنی دیگر هم پیدا می شود	سوزن کش و کرده چاک با گریان اختلاط و داغ
یعنی اگر دآم را به و او دآم (خدا نیم مصد	اوانگرم خونی های خویش و سیکند با سینه رشان
اصطلاحی -	اختلاط و اختلاطش باللب او خوب بود و باب
(۲) اختلاط - و ام گرفتن قلب اضافی	من کرد و ندان اختلاط و قادر انداز نیازم کرده
و ام گرفتن اختلاط معنی محبت مصنوعی کردن	است و مغز دل با مغز بیکان اختلاط و (۱)
حاصل میگردد (ار و و) (۱) اختلاط پیدا کرد (۲)	اختلاط کرنا - بقول امیرگر مجوشی کرنا - محبت او
منه و بکھے کی الفت بقول آصفیه الفت ظاهر	پیار سے پیش آنا (بجر ۵) نه بود و چار نه بود
جهدی محبت (جرات ۵) وه اورین جو کھوین	نه اختلاط و نه بهت سجا بهت انس میان
منه و بکھے کی الفت و مرثیه بین الکبات به هم چسبند	بهت اچھا و
اختلاف کبر اول و نای فوقانی لغت عرب ست صاحب آصفی ذکر این کرده از نئی ساکت - بقول صاحب منتخب ناموافقت کردن فارسیان این به معنی حاصل بالمصدر یعنی ناموافقت و عدم اتحاد استعمال کنند و برای معنی مصدری با مصداق متعدد و فرس	

مرکب سازند که در ملحقات می آید (انوری ۵) تا بود از اختلاف جنبش چرخ نیکمی اندم سبک
و دیگر شاد و پر روز شادیت را سباده زوال هشت اندوست از زمانه سباده (اردو) اختلاف
(عربی - اردو) مستعمل (بقول امیر - مذکر - اتفاق کی ضد - خلاف هونا - ناموافقت کرنا) قف
(امیر) مجھے انکی رائے سے اختلاف ہے

اختلاف برخاستن	(مصدر مطلق)	اختلاف ماندن	استعمال - صاحب
صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت	آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت	گوید که باقی بودن مخالفت (ابو الفرج رونی ۵)	مؤلف گوید که دفع شدن و باقی ماندن مخالفت
باشد (عرفی ۵) اختلاف صور از نوع بشر	تأ به بخت اختلاف خلق نماندند زین موافق	نموده جسز به جباه (اردو) اختلاف	بر خیزد به خائنه صحت او شود از چهره کشای
(اردو) اختلاف باقی نه رہنا -	باقی رہنا -		

اختن | بقول صاحب شمس بالفتح (۱) بیرون کشیدن و بر آوردن و (۲) آینه ختن و
(۳) برداشتن از بنیاد دیگر کسی ذکر این نکرد مؤلف عرض کند که همین مصدر بالف حمد و ده
بجای خودش مذکور شد یعنی اول و دیگر معانی - مخصوص باین باشد و سندی در کار و لمحاظ
معنی اخته که می آید بخمال (۴) معنی خایه بیرون کشیدن هم که مجاز معنی اول است عرض میشود
که اصل این (اخ) است که صوتی است فطرتی برای بیرون کشیدن بنعم از خلق و گلو
روشن کردن و فارسیان بزیادت علامت مصدر یعنی بیرون کشیدن هم چنانچه مصدر
قرار دادند پس ختن اصل است و (آختن) بدو (نتیجه لب و لجه مقامی که گذشت)

بعضی بر آنند که (آخ) بمذوذه هم صورت گزوروشن کردن باشد و از آن مصدر (آختن) بالمد - قرین قیاس است اما محققین فرس بر لفظ (آخ) ذکر این معنی نکرده اند (اردو) (۱) کهنچنا - (۲) ملانا - آمیز کرنا - (۳) جر پیر سے اکھاڑنا - (۴) بدھیا کرنا - بقول اصفیة آخته کرنا - خستی کرنا -

آخته بقول صاحبان برهان و جامع بروز	مقطوع از حیوان و اعضا مجاز است و صاحب
تخته بمعنی خایه بیرون کشیده - خان آرزو در	انند میانش مؤلف عرض کند که این اسم
سراج دیگر معنی برهان فرماید که در ترکی بمعنی	مفعول است از مصدر (آختن) که گذشت
اسبختی است و بهذا داروغه اصطبل را	و ما حقیقت ماخذ را هم در اینجا بیان کرده ایم
راخته بگی (گویند - اگرچه معنی بیرون کشیده خبری	آنچه صاحب سراج این را باند (راخته بگی) ترکی
هم صادق آید لیکن ظاهر درست نباشد چرا که	قراری و بدستامح اوست تحقیق زبان ترک
آخته مخفف آخته خواهد بود و در آختن (بیرون	ذکر این کرده اند و از ماخذ (آختن) متحقق شد
کشیدن خصیصه و غیره اطلاق آن دیده نشد و آخته که این لغت فرس است نسبت (راخته بگی	
بقول ناصری مروی خایه بیرون کشیده و بقول	هر چه خیال است بجایش عرض کنیم تحقیق ما
شمس و هفت تلزم معنی بیرون کشیده و مطلقا	آخته - بالفتح اصل است و (آخته - بالمد
صاحب شمس برخلاف دیگر اهل لغت بفتح اول	نتیجه لب و لجه مقامی بقول خان آرزو و آخته
هم بمعنی کشیده و بر آورده گوید - صاحب بهاء	بالمد اصل و (آخته) مخفف آن بدین صورت
فرماید که معنی چاروای خایه بریده و معنی مطلق	نباشد که فارسیان (آختن و آخته را بالمد بمعنی

خاص مخصوص کردہ اندک گزشت و ماخذ آن کشیدہ باشد و معنی قطع اعضائی دیگر ہم بجائید
 (اسخ باند) صوت گلو روشن کردن و فارسی بشرط صراحت چنانکہ (اختہ کردن بینی) بمعنی
 نیامدہ برخلاف آن (اسخ - بالفتح) ہمین معنی بر قطع کردن بینی - و ہم چنین مرغی را کہ خایہ او
 (اسخ تلفو) گزشت پس وہی نیست کہ (اختہ بالفتح) کشیدہ یا بریدہ باشد بانہار موصوف (مرغ
 را اصل نگیریم بالجملة معنی تحقیقی این (۱) بریدن (اختہ) توان گفت مخفی مباد کہ صاحب اند
 باشد مطلقاً (۲) مجازاً خایہ بیرون کشیدہ معنی خفا (خنگان) رالغت مستقل قرار دادہ ذکر کردہ
 بریدہ اگرچہ بعض محققین مرد خایہ بریدہ را ہم است بمعنی اسپان خایہ کشیدہ کہ ضرورت
 (اختہ) گفتہ اند ولیکن در محاورہ فرس استعمال نداشت (۱ و ۲) دیکھو لفظ اختہ (۲)
 این اکثر برای اسپ خایہ کشیدہ و خایہ بریدہ اختہ فارسی اردو میں متصل (قبول امیرخصی
 بنظر آمدہ چنانکہ سلمان سادجی گوید (۳) شب بدیہا (اختہ) کا اسم مفعول (آپ نے فرمایا
 قضیم) خنگانت ز ارتفاع سنبہ پیم کند حال کہ وہ چار پایہ جس کے بیضے لے یا نکال ڈالے
 بدوش کہستان می آوردن و در کلام تاثیر خوں گئے ہوں - اکثر شریر گھوڑوں کو شایتہ اور
 اختہ ہم بنظر آمدہ (۴) خوش خرابی ہا زامردا کرے یا بیل کو فرو بہ کرنے کے لئے اختہ کرتے ہیں
 عالم می شمشیر بنزد فرس اختہ گوئی کا ناہ بار اور فرماؤا جہ سرا کو ہی کہتے ہیں (رنگین)
 شدہ بعض شعرائی غم (اختہ کردن بینی) ہم بظاہر جتنے ہیں اختہ کے آثار نہ وہ پائے
 آوردہ اند کہ بجای خودش مذکور شود - الحاصل جلتے ہیں آہیں نہ زہار پڑ ہم عرض کرتے
 معنی مجازی مطلق (اختہ) اسپ خایہ بریدہ و ہیں کہ دکن میں مرغ کے لئے لفظ تختہ مستعمل

صاحب آصفیہ نے لفظ حسی پر (ہیجڑا) اور استعمال این کردہ (انڈیگی) در ترکی معنی امیر
(خاجہ سرا) کا بھی ذکر کیا ہے۔ امیر نے (آختہ) و بلند مرتبہ (چیہیای معروف معنی دارندہ
کا ذکر الف محدودہ میں بھی فرمایا ہے۔ پس معنی کہ صاحبان لغت برای این ہر دو

(۱) اختہ بگی

اصطلاح - بقول بہا

(۲) اختہ چی

ہر دو در ترکی شخصی را

گویند کہ اختہ کردن حیوانات متعلق با و باشد
فرماید کہ داروغہ اصطبل را (میر آخور) گویند
(اختہ بگی) و این از اہل زبان بہ تحقیق
رسیدہ - صاحب بحر گوید کہ ہر دو ترکی است
معنی داروغہ اصطبل و خان آرزو در سراج
بر لفظ (اختہ) نسبت نمبر (۱) با بحر شفق و
و آرتہ در ہر دو با اتفاق بحر گوید کہ از نصاب
ترکی تصدیق این می شود و علامی قہامی
در آئین اکبری نیز نوشتہ مؤلف گوید کہ ما

ہے کہ وہ شخص جس سے جانوروں کے اختہ
کرنے کی خدمت متعلق ہو (انتی) ہم کہتے ہیں
کہ گویا یہ لفظ اردو میں مقصود صاحب بہا عجم
کے مطابق متصل ہے اور اس موقع کے لحاظ
سے نمبر ۲ کا ترجمہ داروغہ اصطبل ہے۔

اختہ خانہ

اصطلاح - بقول بہا (۱) جاتہ

لگا و ہتر و امثال آرزو در انجا اختہ کنند فرماید کہ
این از اہل زبان بہ تحقیق پیوستہ و وارستہ ہم
ذکر این کردہ ایم کہ این لغت فارسی زبان است
عالم چو اوحاری نیست پختری کہ چو توجاد

<p>کشد بیانش (دوله ۵) خفته و راخته خانه نبشت و دوش بر دوش صد تپا شش و (ارو) (۱) ده جگه جهان چار پائے اخته کو تبا بقول بحر (۲) طویل و اصطلح و راسته بر لفظ اخته بیگی) باتفاق بحر هم از حکیم شفا فی سندی آورده (۳) غریب رخت اجاره کرده و مرگین بی اخته خانه و خان آرزو در چراغ مؤید تجر و وار معنی دوم مؤلف گوید که بر لفظ اخته ذکر کرده</p>	<p>ما معنی دوم بهل است و معنی اول مجاز آن - (ارو) (۱) ده جگه جهان چار پائے اخته کو تبا (۲) اصطلح (عربی) اردو میں متصل (بقول امیر گھوڑوں کے باندھنے کا مکان طویلہ - یلفظ نہ بفتح الف صحیح ہے نہ بفتح باء موحده (بلکہ بکسر اول و فتح طاء و مملہ ہے - مؤلف) اخته کردن مینی (مصدر اصطلاحی) بکسر</p>
<p>که فارسیان مطلق اسپ را اخته گویند و سبب این همین است که عموماً ماهر اسپ را اخته کنند - و (اخته خانه) قلب اصافت (خانه اخته) مینی خانه اسپان است که اصطلح باشد و این ظاهر است که اسپان و غیره را بهمانجا اخته کنند پس این را مینی اول مخصوص کردن درست نیست و از جمیع اسناد تصدیق معنی دوم می شود بخیا ناک کاٹنا -</p>	<p>نون اول معنی بریدن مینی است فارسیان مجازاً اخته کردن را مینی بریدن) گرفته اند و معنی حقیقی (اخته) بجایش گذشت (حکیم شفا فی ۵) اگر کنند مینی تراخته کنند بهر و که از و کنند یک نخته کنند و تا کی بود این چهار خایه زیانی خوب است که مینی ترا اخته کنند (ارو) ناک کاٹنا -</p>
<p>اختیار بکسر اول و تهای فوقانی بقول بهار برگزیده و معنی مختار مجاز است و فرماید که معنی غلبه و قدرت و تصرف باللفظ دادن و داشتن و کردن و گذاشتن و داشتن متصل - مؤلف گوید که این لغت عرب است بقول منتخب معنی برگزیدن و بخواتش خود دل بر کاری</p>	<p>اختیار بکسر اول و تهای فوقانی بقول بهار برگزیده و معنی مختار مجاز است و فرماید که معنی غلبه و قدرت و تصرف باللفظ دادن و داشتن و کردن و گذاشتن و داشتن متصل - مؤلف گوید که این لغت عرب است بقول منتخب معنی برگزیدن و بخواتش خود دل بر کاری</p>

مستن - فارسیان این را بدون ترکیب با مصداق و فرس بمعنی حاصل بالمصدر استعمال کنند (۱)
 قدرت و حکومت و (۲) بمعنی مختار یعنی برگزیده و برگزینده (کذا فی منتهی الارباب) و این بجای
 باشد و نیز با مصداق متعدد و فرس بمعنی مصدري هم که درای این معانیست - آمده که در
 لغات ذکرش کنیم (انوری ۱۵) هر کجا رای تو شد رانسی بجاری و جنبش گردون طفیل
 اختیار (دوله ۱۵) اختیار ملوک هفت آظیم و تاج دین خدای ابراهیم (شیخ نظامی
 ۱۵) مونس خاص شهریار منم و ورکینزانش اختیار منم صاحب سوار السبیل گوید که این لغت
 ترکی هم هست بمعنی (۳) شیخ و بزرگ (نتیجی) اگر این را تسلیم کنیم ضرورت معنی دوم که با شاد
 کلام شعر پیدا کرده اند باقی نماند و معنی شعر بدستی حاصل شود صاحب کنز که محقق ترکی
 فرماید که (اختیار لقی) و ترکی زبان بمعنی شیخ و بزرگ است و لقی بمعنی صاحب (کذا فی لغات
 ترکی) پس معنی سوم و ترکی بحسب قول صاحب سوار السبیل درست باشد حیث است
 که دیگر محققین ترکی زبان از لفظ (اختیار) سکوت ورزیده اند (ارو و) اختیار (عربی -
 اردو وین مستعمل) بقول امیر نذکر (۱) قدرت و حکومت (مومن ۵) اس آسمان کار خ پیروز
 جد هر چاهون و دیاسه کیا طیش دل نے اختیار مجھے (۲) مختار (عربی - اردو وین
 مستعمل) بقول صاحب آصفیه با اختیار - اختیار کیا گیا - چانگیا - چانگیا گیا (۳) بزرگ
 (فارسی - اردو وین مستعمل) بزرگ عمر سیده - منزر - شریف -

اختیار آمدن	استعمال - صاحب محنتی گوارا شدن و عادت افتادن و پسند آمدن چنانچه
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که	سعدی شیرازی گوید (شیرازی) کی را از دوستان گنجه

اتناع سخن گفتن بعلت آن اختیار آمدہ است الخ
 (ارو) گوارا ہونا۔ عادت پڑنا۔ پندانا۔ زوق
 (۵) کھانے پینے کی قسم کھانی ہے تجھ بن ہنسنے
 جو کھاتے سوکب ہنسنے گوارا لگیا۔
 اختیار بدست مختار | (مقولہ) صاحبان
 اختیار اقلادون | استعمال۔ صاحب آصفی ذکر
 این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ مراد
 اختیار آمدن است کہ گذشت چنانکہ
 سعدی شیرازی گوید (شر) "سیاہ گوش را
 گفتند ترا ملازمت شیرنچہ وجہ اختیار اقلاد
 (ارو) و دیکھو اختیار آمدن۔
 اختیار بنجیدن | استعمال۔ صاحب صفی
 ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
 دادن اختیار باشد و سپرد کردن اختیار بدگری
 کہ ہرچہ خواہد بکند (صاحب ۵) دور نشاط
 نقطہ پر کار بستہ است و مردانہ اختیار سر خود
 بدار بخش (ارو) اختیار دینا۔ بقول امیر
 اقدار دینا (فقرہ) انکو سرکار سے بڑا اختیار
 دیا گیا ہے " آپ فرماتے ہیں کہ اس جگہ
 جمع کے ساتھ زیادہ بولتے ہیں ہم عرض کرتے ہیں
 کہ (اختیار عطا کرنا بھی کہہ سکتے ہیں۔
 اختیار بدست مختار | (مقولہ) صاحبان
 خزانہ و اشال فارسی ذکر این کردہ از معنی
 ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان چون کسی را
 از شیب و فراز چیزی آگاہ کنند در ختم کلام
 استعمال این کنند مقصود این باشد کہ ہرچہ با
 ما بود ظاہر کردیم و آگاہ نمودیم آئندہ با اختیار
 شماست کہ بران عمل پیرا شوید یا برخلاف آن
 روید (ارو) یہی مقولہ فارسی اردو میں بھی
 مستعمل ہے۔ امیر فرماتے ہیں کہ کسی کو سمجھاؤ
 اور نصیحت کرنے میں ختم سخن یوں کرتے ہیں
 کہ ہمیں سمجھانے سے سروکار تھا اب مانو نہ
 مانو جو چاہو کرو تمنا رہو اور بیشتر اس مقولہ کے
 پہلے آئندہ کا لفظ ملا کے یوں بولتے ہیں
 "آئندہ اختیار بدست مختار"

(۱) اختیار بردن استعمال - صاحب آصفی (اردو) اختیار رہنا - رشک (۵) اسے	(۱) اختیار بردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت و سندی از صاحب رشک اختیار رہا کو یارمین پڑہنے جسے
پیش کردہ (۵) بیاض گردن او دست را وہاں سے نکالا نکل گیا پڑ	پیش کردہ (۵) بیاض گردن او دست را وہاں سے نکالا نکل گیا پڑ
زکار بردن بیاض خوش قلم از دست اختیار پڑ اختیار دادن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ	زکار بردن بیاض خوش قلم از دست اختیار پڑ اختیار دادن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ
مؤلف گوید کہ ازین سند صدر ----- مراد (اختیار بخشیدن) کہ گذشت (حافظ ۵)	(۲) اختیار بردن از دست یا اختیار از دست بردن (یعنی بی اختیار کردن پیدا
ول رغبت می سپارد جان بختیم مست یار پڑ کرچہ می شود (اردو) (۱) و (۲) بے اختیار کرنا	ول رغبت می سپارد جان بختیم مست یار پڑ کرچہ می شود (اردو) (۱) و (۲) بے اختیار کرنا
مشیاران نداند اختیار خود کس پڑ (عرفی ۵) اختیار رے لینا - بقول امیر حکومت اور	مشیاران نداند اختیار خود کس پڑ (عرفی ۵) اختیار رے لینا - بقول امیر حکومت اور
گر بخون خوردن دهندم اختیار پڑ انچه بتانم زان خواہم گزید پڑ (ظہوری ۵) شد و کیل من نیاز	گر بخون خوردن دهندم اختیار پڑ انچه بتانم زان خواہم گزید پڑ (ظہوری ۵) شد و کیل من نیاز
آسودہ ام پڑ اختیار خود بدست نازدہ بند (اردو) و یکھو اختیار بخشیدن -	آسودہ ام پڑ اختیار خود بدست نازدہ بند (اردو) و یکھو اختیار بخشیدن -
اختیار بودن استعمال - صاحب آصفی اختیار داشتن استعمال - صاحب آصفی	اختیار بودن استعمال - صاحب آصفی اختیار داشتن استعمال - صاحب آصفی
ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ (۵) اختیار بودن و بدست داشتن اقتدار باشد	ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ (۵) اختیار بودن و بدست داشتن اقتدار باشد
معنی حاصل بودن اختیار باشد (حلال شریف ۵) ز آستان شریف تو گرفتار دم و در پڑ (حافظ ۵) باری خیال یار ز پیش نظر مشو	معنی حاصل بودن اختیار باشد (حلال شریف ۵) ز آستان شریف تو گرفتار دم و در پڑ (حافظ ۵) باری خیال یار ز پیش نظر مشو
گمان مبر کہ درین کارم اختیار می بود پڑ چون بر وصال یار نماریم اختیار پڑ (فغانی	گمان مبر کہ درین کارم اختیار می بود پڑ چون بر وصال یار نماریم اختیار پڑ (فغانی

<p>گوید که مرادف (اختیار کردن) است کمی است و از همین سند ----- است و -----</p>	<p>اختیار بهر کار غذا و مصحف را مجزا کردن</p>
<p>(۲) اختیار فرمودن مقام بمعنی گزیدن (۴) اختیار کردن کار بمعنی مصروف</p>	<p>مقام پیدای شود (اردو) و کچھو (اختیار) کار شدن (صائب) فردا بر دند صاب کردن و (۲) مقام اختیار کرنا -</p>
<p>(۱) اختیار کردن استعمال - صاحب صفی اختیار کار حیف به و -----</p>	<p>کار پروازان تو به از تن آسانی نکردی</p>
<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که (۵) اختیار کردن کوی بمعنی گزیدن</p>	<p>که استعمال این عام است یعنی (اختیار کردن) کوی (ظهوری) در جهان انجمن هوا چیزی بمعنی گزیدن آن چیز چنانکه ----- نیست به سر کو اختیار باید کرد به و -----</p>
<p>(۲) اختیار کردن شیمایی بمعنی پشیمان (۶) اختیار کردن گوشه بمعنی غلت</p>	<p>شدن (صائب) زباده توبه نمودن لیل گزیدن (صائب) گوشه گمنامی کریم بنحدرست به چگونه عقل شیمایی اختیار کند به و صائب اختیار به خویش را امین چشم شور اختر</p>
<p>(۳) اختیار کردن چیزی بر چیزی بمعنی ترجیح دادن یک چیز بر چیز دیگر باشد چنانکه صائب گوید (۵) بر علم دنیا را کن تندی اختیار به تا هست بل بجا نود و در بین آب (دله) بر خوشی گفتگوی پوچ کردن (۳) هونا (۳) ایک کود و بره پر ترجیح دینا</p>	<p>ساختیم به (اردو) (۱) اختیار کرنا - بقول بهر ترک کرنا) کا ضد گوارا کرنا - (ناسخ) (۵) چھوڑ کر اپنی تعلی کر تو اضح اختیار به رتبه مجد شمس کا ہے کم محراب سے به (۲) شمس ہونا (۳) ایک کود و بره پر ترجیح دینا</p>

۱۴۸۲

<p>(۴) کسی کام کو اختیار کرنا۔ کام کرنا۔ کام کرنا۔ مصروف ہونا (۵) کوچہ میں سکونت اختیار کرنا (۶) گوشہ نشین ہونا۔ گوشہ نشینی اختیار کرنا۔ (۲) اختیار گرفتن از دست کسی معنی</p>	<p>(۱) اختیار گزشتن استعمال۔ صاحب ۲ صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت شدن از صاحب صنفی نیست (۵) دشمن خانگی از خصم بردنی تبرا است ۳ اختیار سر خود از زبان گذاری مؤلف گوید کہ مجرد اختیار گزشتن (۱) از اختیار دست بردار شدن است ولیکن از صفا (۲) اختیار گزشتن بدگیری پیدا میشود معنی اختیار خود را بدگیری سپردن (اردو) (۱) اختیار سے دست بردار ہونا (۲) اپنا اختیار دوسرے کے سپرد کرنا۔ (۱) اختیار گرفتن استعمال۔ صاحب ۲ صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت شدن از صاحب است (۵) ہوش از نظر بہ زگس مستغرق اندہ چون ساغر اختیار زد تم گرفتہ</p>
<p>بی اختیار کردنش پیدایم شود (اردو) (۱) اختیار حاصل کرنا (۲) اختیار سلب کرنا۔ اختیار ماندن استعمال۔ صاحب صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی قائم بودن اختیار باشد (خان آرزو) (۵) نماند بجز خابیح اختیار مرا پیرایہ بدست تو روزگار مرا (اردو) اختیار باقی رہنا۔ اختیار نمودن استعمال۔ صاحب صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ مراد اختیار کردن است کہ گذشت و شاپو طہرانی (۵) بشتن و عافیت شاپو رفتار چو کرد از دہ نمودم اختیار عاشقی بے اختیار خود (اردو) و بکھو اختیار کردن۔ اختیار ہشتن استعمال۔ صاحب صنفی</p>	<p>مؤلف گوید کہ اختیار گرفتن بمعنی حاصل کردن اختیار باشد ولیکن از سند آصفی مصدر گوشہ نشین ہونا۔ گوشہ نشینی اختیار کرنا۔ (۲) اختیار گرفتن از دست کسی معنی (۱) اختیار گزشتن استعمال۔ صاحب ۲ صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت شدن از صاحب صنفی نیست (۵) دشمن خانگی از خصم بردنی تبرا است ۳ اختیار سر خود از زبان گذاری مؤلف گوید کہ مجرد اختیار گزشتن (۱) از اختیار دست بردار شدن است ولیکن از صفا (۲) اختیار گزشتن بدگیری پیدا میشود معنی اختیار خود را بدگیری سپردن (اردو) (۱) اختیار سے دست بردار ہونا (۲) اپنا اختیار دوسرے کے سپرد کرنا۔ (۱) اختیار گرفتن استعمال۔ صاحب ۲ صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت شدن از صاحب است (۵) ہوش از نظر بہ زگس مستغرق اندہ چون ساغر اختیار زد تم گرفتہ</p>
<p>اختیار گرفتن استعمال۔ صاحب ۲ صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت شدن از صاحب است (۵) ہوش از نظر بہ زگس مستغرق اندہ چون ساغر اختیار زد تم گرفتہ</p>	<p>مؤلف گوید کہ اختیار گرفتن بمعنی حاصل کردن اختیار باشد ولیکن از سند آصفی مصدر گوشہ نشین ہونا۔ گوشہ نشینی اختیار کرنا۔ (۲) اختیار گرفتن از دست کسی معنی (۱) اختیار گزشتن استعمال۔ صاحب ۲ صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت شدن از صاحب صنفی نیست (۵) دشمن خانگی از خصم بردنی تبرا است ۳ اختیار سر خود از زبان گذاری مؤلف گوید کہ مجرد اختیار گزشتن (۱) از اختیار دست بردار شدن است ولیکن از صفا (۲) اختیار گزشتن بدگیری پیدا میشود معنی اختیار خود را بدگیری سپردن (اردو) (۱) اختیار سے دست بردار ہونا (۲) اپنا اختیار دوسرے کے سپرد کرنا۔ (۱) اختیار گرفتن استعمال۔ صاحب ۲ صنفی ذکر این کرده از معنی ساکت شدن از صاحب است (۵) ہوش از نظر بہ زگس مستغرق اندہ چون ساغر اختیار زد تم گرفتہ</p>

ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که آمدن باشد صاحب سرگذشت آورده و
 بمعنی سبب اختیار شدن است که شستن و زیر چھمی نهاد اگر اختیاری دست شما بقصد
 بمعنی فرو گذاشتن آمده و فرو گذاشتن اختیار بمعنی بحرف مرزا سلیم هم پیش افتاده جای پدرش
 از دست دادنش باشد (اسیر شہرستانی ۵) را خواہد گرفت (الخ) (اردو) اختیارین ہونا
 ہرگز اسیر بقیدم از دل نماندہ ایم پتا اختیار خود (فقہہ امیر) جو کچھ میرے اختیار میں ہوگا
 بنم و دست بستمہ ایم (اردو) بے اختیار ہونا در بچ مکر و گناہ (فقہہ مؤلف) آپکے اختیار میں ہوتا
 اختیارِ دست افتادن | مصدر اسکو ایک منٹ کے لئے ترہنے دینا اختیار ملنا ہی
 اصطلاحی بمعنی قدرت یافتن و اختیار بدست کہ سکتے ہیں اور اختیار حاصل ہونا ہی -

(۱۷۸۴)

احجستہ | بقول صاحبان برہان و جامع و سراج و ناصری و ہفت و شمس دانند بر وزن
 برجستہ آستان درخانہ را گویند صاحب رشیدی از لطیفی سند آورده (۵) ننک آن سنگ
 کہ بردرستہ باشد کہ بالینش از درت احجستہ باشد مؤلف گوید کہ این مرکب
 است از (الخ) کہ بمعنی خوش گذشت (احجستہ) اسم مفعول از مصدر حستن پس (احجستہ)
 بمعنی خوش برآمدہ و این کنایہ باشد از آستانہ کہ از زمین بلند می باشد (اردو) دیکھو آستان
 احچہ | بفتح اول و جیم فارسی بقول ضمیمہ برہان بر وزن فحجہ سجوا الہ مؤید و نقل شرفنامہ
 بمعنی زرد و طلاء و فقرہ و سجوا الہ نقل قنویہ بمعنی مہری است از مس و در جای دیگر سکہ زرد را
 گویند و ترکان زرد را راج را احچہ و اقچہ نامند (الخ) و صاحب شمس گوید کہ فارسی است
 بمعنی مہر و دم از زرد و فقرہ و بقول غیاث بمعنی ریزہ زرد و روپیہ گویند کہ بقیاف نیز آمده و

ترکی است صاحب کثر که محقق ترکی زبان است فرماید که آنچه - بقاف) مائل سپیدی
نقره - نقود - و را هم - و صاحب لغات ترکی (آنچه) یعنی سکه نقره آورده پس اصل
این بقاف است و لغت ترکی (آنکه) از سکه فخته - فارسیان بقاعده خود قاف را بجا
بدل کرده (اچمه) کرده باشند و باز بقاعده دیگر کاف را بخای مجمر بدل کردند (اچمه)
شد یا قاف را بر خلاف قیاس (خای منقوطة) کردند و این هم تصرف فارسیان
است که سکه نقره را عام کردند و برای سکه طلا و مس هم آوردند و دیگر هیچ حیف
است که سندی پیش نشد - صاحبان لغات ترکی (اچمه) بخای مجمر را ذکر نکرده
(۱۱ و ۱۲) (۱) نقرنی سکه (۲) طلایی سکه - تا بنجی کا سکه - مذکر -

اخدر | بقول صاحب برهان و هفت و اند بر وزن مصدر (۱) برادرزاده و خواهرزاده
را گویند صاحب ناصری و جامع بر معنی اول قانع مؤلف گوید که این مرکب است از
(دخ) و (لا) از لغت عربی است بقول صاحب منتخب بالفتح بمعنی برادر آمده و (در)
بقول برهان بالفتح ترجمه باب و کثرت و مرتبه و نوع و جنس و درون (دخ) پس فارسی
بخاز این را بمعنی پسر گرفتند که من وجه بمقابلۀ خانه یا کتاب مرتبه باب دارد و باعتبار
درجه و مرتبه پدر مرتبه دوم است و باعتبار نوع و جنس هم باید یک رنگی دارد و باعتبار
معنی درون - جگر گوشه و دلبند و جان پدر است با تری حال معنی تحقیق (اخدر) پسر مادری
معنی دوم یا اینکه مجازیت یا بمعنی دوم (اخدر) را خفیف (اخدر) گیریم و اتفاق هر دو
محققین عجیب صرف بر معنی اول است (۱۱ و ۱۲) (۱) بهنجی (۲) بهانجا - (مذکر)

اخراج [کبسر اول بقول بہار (۱) برآوردن و فرماید کنفرسیان یعنی (۲) برآوردن گناہگار
را از شہری یادہی و بہتری یادہی دیگر فرستادن و برآوردن شخصی از خانہ یا بطرف کردن
ویرا از نوکری استعمال کنند و مبنی شخص اخراجی یعنی آنکہ اورا از شہر یادہیہ برآوردہ باشند
مجاز است خان آرزو و در چراغ ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ این مجاز معنی حقیقی است
و استعمال این در فرس بد معنی بامصادر مرکبہ بقاعدہ فرس باشد کہ در لطقات می آید۔
(ارو ۵) اخراج (عربی ارو و میں مستقل) بقول امیر (۱) نکالنا خارج کرنا (۲) شہر بدر کرنا۔
(نظر ۵) سودای سوزلف کا اخراج ہے مشکل فیہ ماؤہ ایسا نہیں جو سرے نکل جائے

۱۲) اخراج شدن (۱۲) استعمال - صاحب معنی
 ۱۳) اخراج شدن از مکانی (۱۳) بمعنی خارج کردہ شدن از جگہ
 ۱۴) اخراج شدن (۱۴) تا ب یک انفا
 ۱۵) اخراج شدن (۱۵) کہ
 ۱۶) اخراج شدن (۱۶) کہ
 ۱۷) اخراج شدن (۱۷) کہ
 ۱۸) اخراج شدن (۱۸) کہ
 ۱۹) اخراج شدن (۱۹) کہ
 ۲۰) اخراج شدن (۲۰) کہ
 ۲۱) اخراج شدن (۲۱) کہ
 ۲۲) اخراج شدن (۲۲) کہ
 ۲۳) اخراج شدن (۲۳) کہ
 ۲۴) اخراج شدن (۲۴) کہ
 ۲۵) اخراج شدن (۲۵) کہ
 ۲۶) اخراج شدن (۲۶) کہ
 ۲۷) اخراج شدن (۲۷) کہ
 ۲۸) اخراج شدن (۲۸) کہ
 ۲۹) اخراج شدن (۲۹) کہ
 ۳۰) اخراج شدن (۳۰) کہ
 ۳۱) اخراج شدن (۳۱) کہ
 ۳۲) اخراج شدن (۳۲) کہ
 ۳۳) اخراج شدن (۳۳) کہ
 ۳۴) اخراج شدن (۳۴) کہ
 ۳۵) اخراج شدن (۳۵) کہ
 ۳۶) اخراج شدن (۳۶) کہ
 ۳۷) اخراج شدن (۳۷) کہ
 ۳۸) اخراج شدن (۳۸) کہ
 ۳۹) اخراج شدن (۳۹) کہ
 ۴۰) اخراج شدن (۴۰) کہ
 ۴۱) اخراج شدن (۴۱) کہ
 ۴۲) اخراج شدن (۴۲) کہ
 ۴۳) اخراج شدن (۴۳) کہ
 ۴۴) اخراج شدن (۴۴) کہ
 ۴۵) اخراج شدن (۴۵) کہ
 ۴۶) اخراج شدن (۴۶) کہ
 ۴۷) اخراج شدن (۴۷) کہ
 ۴۸) اخراج شدن (۴۸) کہ
 ۴۹) اخراج شدن (۴۹) کہ
 ۵۰) اخراج شدن (۵۰) کہ
 ۵۱) اخراج شدن (۵۱) کہ
 ۵۲) اخراج شدن (۵۲) کہ
 ۵۳) اخراج شدن (۵۳) کہ
 ۵۴) اخراج شدن (۵۴) کہ
 ۵۵) اخراج شدن (۵۵) کہ
 ۵۶) اخراج شدن (۵۶) کہ
 ۵۷) اخراج شدن (۵۷) کہ
 ۵۸) اخراج شدن (۵۸) کہ
 ۵۹) اخراج شدن (۵۹) کہ
 ۶۰) اخراج شدن (۶۰) کہ
 ۶۱) اخراج شدن (۶۱) کہ
 ۶۲) اخراج شدن (۶۲) کہ
 ۶۳) اخراج شدن (۶۳) کہ
 ۶۴) اخراج شدن (۶۴) کہ
 ۶۵) اخراج شدن (۶۵) کہ
 ۶۶) اخراج شدن (۶۶) کہ
 ۶۷) اخراج شدن (۶۷) کہ
 ۶۸) اخراج شدن (۶۸) کہ
 ۶۹) اخراج شدن (۶۹) کہ
 ۷۰) اخراج شدن (۷۰) کہ
 ۷۱) اخراج شدن (۷۱) کہ
 ۷۲) اخراج شدن (۷۲) کہ
 ۷۳) اخراج شدن (۷۳) کہ
 ۷۴) اخراج شدن (۷۴) کہ
 ۷۵) اخراج شدن (۷۵) کہ
 ۷۶) اخراج شدن (۷۶) کہ
 ۷۷) اخراج شدن (۷۷) کہ
 ۷۸) اخراج شدن (۷۸) کہ
 ۷۹) اخراج شدن (۷۹) کہ
 ۸۰) اخراج شدن (۸۰) کہ
 ۸۱) اخراج شدن (۸۱) کہ
 ۸۲) اخراج شدن (۸۲) کہ
 ۸۳) اخراج شدن (۸۳) کہ
 ۸۴) اخراج شدن (۸۴) کہ
 ۸۵) اخراج شدن (۸۵) کہ
 ۸۶) اخراج شدن (۸۶) کہ
 ۸۷) اخراج شدن (۸۷) کہ
 ۸۸) اخراج شدن (۸۸) کہ
 ۸۹) اخراج شدن (۸۹) کہ
 ۹۰) اخراج شدن (۹۰) کہ
 ۹۱) اخراج شدن (۹۱) کہ
 ۹۲) اخراج شدن (۹۲) کہ
 ۹۳) اخراج شدن (۹۳) کہ
 ۹۴) اخراج شدن (۹۴) کہ
 ۹۵) اخراج شدن (۹۵) کہ
 ۹۶) اخراج شدن (۹۶) کہ
 ۹۷) اخراج شدن (۹۷) کہ
 ۹۸) اخراج شدن (۹۸) کہ
 ۹۹) اخراج شدن (۹۹) کہ
 ۱۰۰) اخراج شدن (۱۰۰) کہ

بیرون رفتن عقل از سر عاشق پیرس پذیرد (۱) اخراج کردن استعمال - صاحب
 تافرانی سلطان ز شهر اخراج شد و (۱) یعنی آصفی ذکر این کرده از منی ساکت مؤلف
 مطلق بر آمدن آمده (انوری ۱۵) مویا گوید که معنی بر آوردن چنانکه از بندش پیدا
 همه دانند که اخراج شود و هر کجا پیشه به پیونزد (طهوری ۵) و اشعار وی دل در حرف

<p>حکایتش پناخرج حرف غیر ز کام و زبان باشد مؤلف گوید که کسی که جلاوطن کنم: مؤلف گوید که از همین سند مصدر -- شده باشد -- یا ی نسبت را بر لفظ اخرج</p> <p>(۲) اخرج کردن حرف از کام و زبان زیاد کرد و زد اسودانی (۳) آشفته تلف</p>	<p>یعنی حرف از زبان بر آوردن و ترک کردن -- اوست هر جا تا بایت بیو آنه چشم است (اردو) (۱) مکانا (۲) ذکر چه ژدینا -- هر جا خوا بایت بیو زندانی آه ماست ترک کرنا --</p>
<p>هر جا سوز لیت پناخرجی چشم ماست هر جا</p> <p>آب بایت بیو (اردو) خارج البلد که سکنین</p> <p>اخراج ذکر کرده آنکه او را از شهر یا دیه آورد یعنی شهر بدر -- جلا وطن --</p>	<p>اخراجی [بکسر اول] - بقول بهار که بلفظ</p> <p>اخراج ذکر کرده آنکه او را از شهر یا دیه آورد</p>
<p>(الف) اخروش [الف بقول صاحب برهان ورشیدی و جامع و ناصری و شمس]</p> <p>(ب) اخروشدین [بارای قرشت بر وزن خرگوش یعنی خروش و شور و غوغا]</p> <p>صاحب سروری از منوچهر سند آرد (۳) خوشی و شادی امروز به از دوش کنم بیو</p> <p>بچشم دست ز غم نعره و اخروش کنم بیو صاحب رشیدی ذکر (ب) کرده گوید که به معنی خروشدین و شور و غوغا کردن است و بقول خان آرزو در سراج شور و فربا و گردان</p> <p>صاحب نوادر ذکر هر دو کند و گوید که لغتی است از خروشدین و خروش صاحبان شمس و انند و موارد هم هر دو را نوشته اند مؤلف گوید که اخروشدین اصل است و خروش حاصل بالمصدر آن فارسیان در اول این الف وصلی آورده (اخروشدین) و (اخروش) کرده اند (اردو و الف خروش فارسی - اردو مین مستعمل) بقول آصفیه</p>	<p>اخراجی [بکسر اول] - بقول بهار که بلفظ</p> <p>اخراج ذکر کرده آنکه او را از شهر یا دیه آورد</p>

نکته بنی شور غوغا - غل غیاڑہ رب شور کرنا - بقول آصفیہ غل کرنا - غوغا کرنا شور مچانا
(ناخ ۵) دن حشر کا غربت نے بچے دکھلایا - نالوں نے خروش صور کا سنوایا
(غافل ۵) جمین دیوانے ترے شور مچائیں جا کر یہ کیوں نہ صحراے قیامت
وہ بیابان بن جائے ؟

اخرو کردن | استعمال - صاحب سرگذشت استعمال این کردہ است و بمعنی
(روی راتریش کردن بصدمة درد) آدودہ (نشر) آن سرکمان بلند شدہ تراق بزائوش
می خورد - زانوش را گرفته اخرو کردہ می نشیند - اخ "مؤلف گوید کہ (اخ) بمعنی آواز
ترجم و تاسف بجای خودش گذشت و از همین است (روی اخ کردن) و (اخرو
کردن) کہ درین ہر دو (اخ) مجازاً بمعنی ترش و علامت ناگواری و آشمارہ در گرفتہ اند
(ار دو) منہ کیڑنا - منہ بنانا - (آصفیہ)

اخریان | بقول صاحب جہانگیری و ناصری و شمس با اول مفتوح ثبانی زدہ
ورای مسوریتاع و کالا بود و آنرا (اخریان) بجدودہ و خای موقوف نیز خوانند کہ
در مہدودہ گذشت (کمال اسمعیل ۵) چون میدہی مرا تو عطایای بگزین پجزہ گزین
چہ آرست از اخریان شکر؟ صاحب برہان و جامع گوید کہ قماش و اسباب و متاع
و کالای برگزیدہ را گویند - مخفی مباد کہ اصل این اخریان است در عربی زبان تنہیہ
اخری بمعنی آن دو چیز کہ در عہد آخرین یعنی در عالم دیگر مقبرہ است کہ مراد از اعمال
نیک و بد باشد فارسیان این را بمعنی مطلق متاع و کالا استعمال کردند و کثرت استعمال

در حرکات حروف ہم تغیری شائب و لہجہ بعض مقامات مقصورہ را بعد و دہ بدل کر دوا
 بعض متغین این را ابتداء برگزید و مخصوص کنند این ہم تصرف معنوی است۔ (ار و و)
 متاع (عربی۔ اردو میں مستعمل) بقول آصفیہ (مذکر) پونجی۔ اناشہ۔ آپ فرماتے ہیں
 کہ اہل لکھنؤ مذکور بولتے ہیں اور اہل دہلی موٹ (نیم لکھنوی) کی گسر ریزی ہمارے
 آبلون نے ٹوٹ کر پتھا متاع عمر جو وقف بیابان ہو گیا پ (ظفر) بلا غارت گری
 آتی ہے ظالم تیرے غم کو پتھا متاع صبر و طاقت سب مری اک پل میں غارت کی
 اخریطا | بقول برہان بکسر اول و ثالث و سکون ثانی و تحتانی و طای حقی گندنا
 صحرائی را گویند۔ قولنج بکشاید بول براند بصری کراٹ الکر کم خوانند صاحب مؤید و ہفت
 ہمرانش و بقول صاحب انند این لغت عربی است صاحب محیط برگزند ناگوید کہ ہم
 فارسی است و کالونخ نیز و بصری کراٹ و باصفہانی اثرہ و بخراسانی خاص و بیونانی
 فراسینا و زو بعضی انجیدہ و بسریانی عطارا و بہ رومی نقلوطا و ہندی گندنا مشہور
 بستانی و بری و جلی می باشد و برگندنا دشتی فرماید کہ گرم در آخر سوم و خشک و اول
 سوم۔ حریف و شدت مفتوح و مقطع و جالی و بنایت مدربول و حیض۔ منافع بسیار دارد
 محققین لغت عرب از اخریطا ساکت (ار و و) گندنا۔ بقول صاحب آصفیہ اسم
 مذکر ایک قسم کا سبزہ خوشہ جوں سے مشابہ ہوتا ہے عربی میں کراٹ فارسی میں
 زبودہ بھی کہتے ہیں مرا جا اول درجہ میں گرم۔ دوم میں خشک آپ فرماتے ہیں کہ
 (جو) ہس میں بولنے سے جو سبزہ پیدا ہوتا ہے اصل میں اسے گندنا کہتے ہیں۔

اخمسه | قبول صاحب جهانگیری و سراج و شمس و هفت و برهان با قول مفتوح
 یعنی آخمسه که در محدوده گذشت صاحب جامع گوید که این مخفف آخمسه باشد بنحیال ما
 این مرگب است از (اخم) و (سم) و بای نسبت - آخ که بجای خودش گذشت
 یعنی آ و از یک در حالت تانسف می برآید و سم در عربی بمعنی زهر پس (اخمه) چیز
 باشد افسوسناک که منسوب است به سم که شراب را اعتلا تم قاتل گفته اند برین دلیل که
 عادتش رو بکثرت کشد و کثرتش انسان را بگشاید و اگر آخ بمعنی خوش هم گیریم جاد دارد -
 (۱۹۹) و بگوید آخمه -

(۱) **اخمی** | صاحب برهان ذکر هر سه لغت کرده گوید که (۱) بر وزن مخفی

(۲) **اخیسک** | نام قصبه است در ماوراءالنهر و ر ناحیه فرغانه از بهترین آن

(۳) **اخیکت** | بلاد و نسبت نمبر (۲) فرماید که بفتح سین دوم و سکون کاف مراد

دخمی (در نمبر ۳) نویسد که با کاف و تمای قرشت بر وزن و معنی اخیسک - صاحب جامع

ذکر ۱ و ۳ - کرده برای نمبر (۲) حواله برهان دهد - صاحب سروری بذکر ۲ و ۳ بر (۲)

فرماید که همین است مولد (ایش) صاحب رشیدی بذکر ۱ و ۳ گوید که قصبه است مولد

ایش و پای تحت عمر شیخ میرزا و بابر بادشاه و صاحب جهانگیری هم بذکر نمبر (۱) قانع

خان آرزو در سراج آورده که (اخمی) مخفف (اخیسک) است و گوید که در سروری

و غیره (اخیسک) بد و سین و کاف تصحیف است و هم فرماید که این پای تحت شیخ عمر

میرزا پدر میرزا بابر شاه بود - صاحب ناصری بر نمبر (۱) نوشته که همان اخیسک و اخیکت باشد

صاحب ہفت برنبر (۱) ہنر بان برہان و از باقی ساکت مؤلف گوید کہ اول و سوم
ممدودہ ہم گذشت نتیجہ تحقیق خان آذر و آنست کہ بجای نمبر (۲) بدون سین و دوم
(اخیسک) گیریم و نمبر (۱) را مخفف آن دانیم اگرچہ ماخذین پنج بفہم نمی آید کہ فارسیان
بچہ وجہ قصبہ را بدین نام موسوم کردند ولیکن انقیر صراحت جا دارد کہ (سین)
بسین مہلہ اول و تحتانی و سین ثانی نام پادشاہ ماران است کہ بقول ہنود ہنرار
سرور اردو گویند کہ او چتر و شنو بود و جهان بر یک سر از سرہای وی قائم کندانی
(الساطع) و فارسیان کاف نسبت یا تشبیہ بر آخر (سین) آورہ (سیک) کردہ باشند
و (اخ) کہ بمعنی خوش گذشت در اول این زیادہ کردہ (اخیسک) بمعنی خوش مقامی
کہ منسوب بہ شاہ ماران است و بدینوجہ کہ ہمین شہر پای تخت پدر بار شاہ بود و یاد کرد
سطوتش این نام نہادہ باشند و مبالغہ مقصود آن باشد کہ بقای جهان از ہمین مقام
است (واللہ اعلم) اندرین صورت نمبر (۲) اصل باشد و (۱) مخفف آن و در (۳)
تخریفی شدہ - (اردو) ایک قصبہ کا نام (اخیس) (اخیسک) (اخیست) ہے - جو
ماوراءالنہر میں واقع ہے اور بار بار بادشاہ کا مولد - (مذکر)

اخش | بقول صاحب برہان و سراج و جامع و ناصری بفتح اول و سکون خا
مجموعہ و شین قرشت قیمت و بہا و ارزش چیزی باشد صاحب اند صراحت کند
کہ این لغت فارسی است مؤلف گوید کہ فارسی قدیم باشد و در ممدودہ ہم ذکر
این گذشت (اردو) قیمت (مونث) دیکھو آخش -

(الف) خشیج | بقول صاحب برهان الف بر وزن تد تیج (۱) بمعنی ضد نقیض
 (ب) خشیگ | و مخالف باشد و (۲) هر یک از عناصر اربعه را نیز گویند و ب
 با کاف بر وزن الف مرادفش - صاحب ناصری ذکر هر دو کرده صاحب جامع صراحت
 کند که این هر دو مخفف آن هر دو است که بالف محدود گذشت صاحب شمس بر
 الف نوشته که باخای موقوف و یای فارسی یک طبع از طبائع اربعه که تباریش غنصر گویند
 و نیز نامهمتا و باخای موقوف و شین منقوطه و یای مجهول بمعنی ضد و نسبت (ب) فرماید
 که قصبه است در ما و را و التهر از مضافات فرغانه مؤلف عرض کند که مقصودش از
 یای فارسی - یای معروف است که فارسیان در تلفظ یای مجهول را اصلاً استعمال نکنند
 و معنی اول اصل است و معنی دوم مجاز بنا بر ضدت یک یی با دیگر یی آنچه صاحب شمس ب
 را بمعنی قصبه گرفته است تسامح است که این باتفاق اهل لغت با سنین محله گذشت از سلسله
 حروف لغت می کشاید که سهو کتابت و تصرف کاتب نیست - مخفی مباد که بنجیال (خشیج)
 اصل است بدون همره بهین معنی و فارسیان الف وصلی در اول این آورده (خشیج)
 کردند و جمیع عربی را بقاعده خود با کاف فارسی بدل کرده (خشیگ) کردند - صاحب لغت
 بر ب صراحت کاف فارسی یا عربی نکرده اند و بنجیال ما چنانکه بالا مذکور شد کاف فارسی
 باشد و در محدوده (خشیگ) بقول برهان ب کاف فارسی گذشته است و این مؤید بنجیال
 است - لب و لجه بعض مقامات مقصوره را بمحدوده بدل کرده (خشیگ) بدون الف
 نیامده و این دلیل است بر اصلیت (خشیج) و حقیقت خشیج بجایش مذکور شود - صاحب

جهاگیر می فرماید که آغشیجان و آغشیکان جمع این باشد چنانکه محمد بنکرم کرده (ه) شنودیم
بسی و ناموده کرده طبع و باستحاله دگر می شوند آغشیکان و (ا ر و) دیکهو آغشیج -

ا حکمه | بقول صاحب بحر عجم بضم همزه و سکون خای مجمه و فتح کاف تازی و سین همله
(ا) در ترکی چیز است که زمان از کر پاس و وزند و بر پشت ابر و بند و شکل تیر در آن
نقش کنند و آسته از طاهر و حیدر آرد که در صفت قاش فروش گفته (ه) دل و دست
فرسود این بقرا ریز ا حکمه قاش او شد نگار و فرماید که قاش در ترکی ابر و دست به با
ذکر (ا و خ کمه) بود که گوید که بعضی از فضلا را نام نانی نوشته اند لیکن از اشعار استادان
معنی کج و محترف مستفاد میشود و از باقر کاشی سند آورده (ه) باز پس دیدن او
نگاهی دارد و که تواند بیک انداز زدن بر سپی و گوید که تحقیق آنست که (ا و خ کمه نگاه)
معنی برگشته نگاه است و از زبانان شنیده شده (انتهی) خان آرزو در سراج برد ا حکمه
فرماید که در ترکی ا و خ تیر را گویند درین صورت معنی قپقاج اندازی که تیر بازگشته زدن است
باشد و در شعر اول به الوجه صحت دارد که قاش خرزهره صورت کمان دارد و در شعر دوم ظاهر
است (نقطه) مؤلف گوید که (ا و ق) بقول صاحب لغات ترکی به سکون و آ و قاف
تیر را گفته اند و کهم با الفتح و ترکی زبان پارچه را گویند (کذافی کنز) و از لغات ترکی ثابت است
که قاش یعنی ابر و دست پس فارسیان قاف را به خای مجمه بدل کردند اگر چه این بظاهر
خلاف قیاس است زیرا که بقاعده فارسی قاف به خای مجمه بدل نشود مگر بالعکس این
ولیکن ممکن است که فارسیان اولاً قاف را به کاف بدل کرده باشند و زان بعد کاف

به خای مجمه و آو علامت منته را که در رسم الخط ترکی می آید حذف کردند و پهای نسبت بر آخر
کسم آورده (انکسمه) کردند که معنی (تیر منسوب بپارچه) و مراد از نقش تیر است که بر پارچه
کنند و همچو پارچه را بکار عصا به و سر بند استعمال نمایند و هم در ترک رواج دارد و
نقش را علامت شجاعت پسندی زمان خیال کنند و این قسم سر بند مرغوب زمان ترک و هم باشد
پس طاهر و حید در شعر اول (انکسمه ابر و پارچه را گفته که برابر و بسته باشند یا مضمون بلند
او صفت جبین را پارچه قرار دهد و ابر و را نقش تیر پس معلوم میشود که این شعر و صفت بر
قاش فروش است و صراحت (انکسمه نگاه) که در کلام باقر کاشی مذکور شد در ملحقات
این کنیم - (اردو) قصابه - بقول آصفیه (عربی - اردو میں متعل) اسم مذکر - قصابه رومال جو
عورتین اپنے سر سے باندھتی ہیں - بیارین اسکو ڈھاٹھو کہتے ہیں مولف کہتا ہے کہ
وکن میں کسا بہ اور کسا وہ متعل ہے - پس وہ قصابہ مراد ہے چیر تیر و نکا نقش ہو -

<p>انکسمه اندازی (اصطلاح) بقول نشده مابرقط (انکسمه) به تحقیق مغنیش سر بند</p>	<p>صاحب بحر عجم تیر باز گشتی زدن و صاحب انند نقل قول غیاث بهمن معنی کرده و صاحب</p>
<p>انند نقل قول غیاث بهمن معنی کرده و صاحب (اندازی) متقاضی آنست که انکسمه را معنی</p>	<p>غیاث این را بجو الہ چراغ ہدایت آورده و صاحب چراغ این را انوشہ بنیال (انکسمه) می شد با سنی بیان</p>
<p>غیاث این را بجو الہ چراغ ہدایت آورده و صاحب چراغ این را انوشہ بنیال (انکسمه) می شد با سنی بیان</p>	<p>انند (اندازی) نقابی بر رو انداختن است کہ بر آن کرده بحر و برہان اتفاق نیست (اردو)</p>
<p>انند (اندازی) نقابی بر رو انداختن است کہ بر آن کرده بحر و برہان اتفاق نیست (اردو)</p>	<p>نقوش تیر باشد - حیف است کہ سندی پیش منہ پر ایسا نقاب ڈالنا جس پر تیر و نکا نقش ہو</p>

صاحب رساله فرماتے ہیں کہ نقاب اب علی المعلوم مونت مستقل ہے۔	یعنی نگاہیکہ مثل حکیمہ است و کتابیہ باشد از زودیدہ یعنی نگاہی کہ بگوشہ چشم کنند۔ بدین وجہ کہ
آن حکیمہ نگاہ (اصطلاح) بقول بہار کہ (بر او خکیمہ) نوشته بمعنی برگشتہ نگاہ است	این حرکت مصنوعی است فارسیان آنرا (خکیمہ نگاہ) نام کردند (اردو) ترجمہی نظریا
سند این از باقر کاشی بر (خکیمہ) گذشت ما صراحت معنی و ماخذ (خکیمہ) ہمد را بخا	نگاہ بقول آصفیہ چشم چشم آلود نگاہ نازشہ قافہ انداڑ سے دیکھنا نیم گاہ۔ آپہی نے دیکھنا انہو نس
کرده ایم پس (خکیمہ نگاہ) درین جا بقیدیم صفت اخکلکند و	دیکھنا کا ذکر کیا جو بمعنی گوشہ چشم دیکھنا۔ انکہ حرکت کرد بقول صاحب سروری بفتح ہمزہ و سکون خا و فتح کا فین و سکون نون

و ضم دال مہملہ چیری باشد از مس یا از چوب ساختہ و سری گرد کو چک دارد و دوتہ
بر آن نصب کنند و سنگ زیرہ بسیار در آن تعبیه کنند و چون آنرا می جنبانند آواز میزند
و طفلان را بآن مشغول می سازند شمس فخری گوید (۵) ظفر از رایت و دشا باشد
بسان طفلکان از اخلکند و پند فرماید کہ در فرنگ (اخلکند) آمدہ کہ بجای کاف اول لام
باشد۔ صاحب فرنگ جہانگیری این را بلام سوم نوشتہ و ہمین شعر شمس فخری را بسند خود
ہم آورده کہ در مصرع ثانیث (اخلکند) بلام است و در نسخہ دیوان شمس فخری ہم
ہمچنین یافتہ می شود۔ صاحب برہان بر (اخلکند) فرماید کہ بفتح اول و لام و کاف
و سکون ثانی و نون و دال ابجد مضموم بواو زودہ باز یچہ باشد اطفال را و آن چنان
کہ چیری بسازند و در در میان خالی از مس یا از چوب بمقدار لیون یا بزرگتر و در درون

سنگریزه ریزند و دسته بر آن نصب کنند و بدست اطفال دهند چون آنرا بجنبانند صدای
 بر آید طفلان بدان مشغول شوند فرماید که بحاف سوم هم بنظر آمده صاحبان رشیدی و هفت و
 جاس هم ذکر این بلام سوم کرده اند مؤلف گوید که کند و بقول صاحب برهان یفتح اول
 طرفی را گویند مانند خم بزرگی که آنرا از گل سازند و پراز غله کنند و معرب آن کند و ج
 است عجبی نیست که مؤلفین عرب در اول این لفظ اقل آورده (افلکند و ج) نام این نهاد
 باشند که قلیل ترین سبب و بعض غله پراز سنگریزهای باشد تشبیهی با کند و ج دارد یا کوچکی و فارسیان
 قاف اقل را با غای مجمه بدل کردند همچو (افکمه) در انکمه که گذشت و جمی علامت تعریب
 را حذف کرده باشند (افلکند و ج) شاید اینکه بلفظ (انخ) که در عربی بمعنی برادر است کاف
 تصغیر آورده (انخک) کردند بمعنی برادر کوچک و با کند و ج مرکب کردند که بمعنی برادر کوچک نظر
 غله باشد و الله اعلم این قدر متحقق است که لفظ (کند و ج) باعتبار حقیقت آن تشبیهی درین
 اصطلاح داخل است و جزو اولش یعنی (انخک) یا (انخل) با او مرکب شده یعنی مباد که حکم
 در فارسی زبان بمعنی چنبر آمده (که می آید) پس عجبی نیست که فارسیان بخلاف میم (انخک)
 را با (کند و ج) مرکب کرده (افلکند و ج) کرده باشند یعنی طرفی که چنبر ناست و الله اعلم - واضح باد
 که بر (افلکند و ج) هم ذکر این می آید و (افلکند و ج) هم در مدوده بخند و او آخر هم گذشت بخمال
 ما آن مختلف (افلکند و ج) باشد و مدوده اول نتیجه لب و لجه مقامی است (ار و و) چنبرها
 و بیکه (افلکند و ج)

انکمه | بقول صاحب سروری و ناصری بخای مجمه و کاف تازی بوزن مریم بمعنی

چنبر و غریبال و غیره و بقول صاحب رشیدی چنبر د ف و غریبال و غیره که بتازی اطا
گویند بالکسر کذا فی السامی مؤلف گوید که این لغت فارسی است (ار دو) چنبره فارسی
اردو میں متصل (بقول آصفیہ مذکر) سرپوش - گرده - گھیرا -

احکم کند و اصطلاح - بقول صاحب کللی که برای حفاظت غلہ سازند و درینجا بمعنی
شمس بفتح الف و ضم کاف عربی چنبره مطلق ظرف پس چنبره ظرف نما را احکم کند و تون
و غریبال و غیره - دیگر کسی ذکر این نکرد و نه گفت همچو دلو و غیر ذلک پس اینرا مراد ف چنبره
سندی پیش شد مؤلف گوید که احکم برون خطاست (ار دو) و ده ظرف جو چنبره نامی کشتا
مریم معنی چنبره گذشت و کند بمعنی ظرفی است ہو جیسے ڈول و غیره - مذکر -

احکند و بقول صاحب سراج بفتح اول و کاف تازی و ضم دال و سکون نون دو
بازیچه است که از مس و چوب و امثال آن سازند و مس ریزه یا یانگ ریزه یا دران اندازند
و بچیانند تا طفلان با و از آن مشغول شوند - فرماید که بعضی بجای کاف لام گفته اند و
این اغلب که تصحیف باشد و قوسی (اشکلند) نوشته به شین مجمله و کاف و لام بهین معنی و
در بیت فخری نیز که مستند جمیع فرهنگهاست بجای (احکند) و (اشکلند) است (۵)
ظفر از رایت و لثا باشد زبان طفلکان در اشکلند و پی مؤلف گوید که شد العجیبه
تصرفها و لغت فارسی کرده اند و طرفه ماجراست که همان یک سند شمس فخری را به تبدیل
حروف هر یک محقق بجا خود گرفته است یعنی همین یک شعر است که به سند (احکند) و (اشکلند)
و بهین را باند (احکند) و آورده اند که می آید و درین جا باستاندا (اشکلند) و ذکر آن شد

اگر این تحریف نیست چه باشد - حاصل نیست که تحقیق خان آرزو وصل این (اخلکند) است که بخمال با مرکب باشد از (راخ) بمعنی خوش و (کند) بمعنی طرف معلوم که معنی لفظی (اخلکند) طرف خوش باشد و کنایه از (باریچه معلوم) که در سندی آزا (جهنمنا) گفته اند ما این را تسلیم کنیم که فی الجمله تسکین بخش است از ماخذ انچه خان آرزو ذکر تصحیف کند که بجای کاف لام گرفته اند نتیجه آن (اخلکند) است و کسی ذکر این نکرد پس تسامح و در طرز بیان اوست و آنچه ذکر (اخلکند) هم کرده است آزا تصحیف بحث و انیم زیرا که لفظ (اخلکند) که جزو لازمه این لغت است بر هم میشود و غیر از غلطی کتابت نباشد و سندی را که برای این از شمس فخری آورده است همان است که بر (اخلکند) و - بهر دو کاف ذکر کرده ایم و ما فی الحقیقت این سندر را متعلق به (اخلکند) - بلام و کاف (د انیم) که می آید زیرا که نسخه دیوانش تصدیق آن می کند - پس آنرا که در همین سندر (اخلکند) نوشته مقصوره خود حاصل کرده اند مرکب تصحیف اند و دلیل ما این است که در دعوی شان لفظ (اخلکند) بر هم می خورد که جزو لاینفک این لغت است (ار و و) (دیکهو) (اخلکند)

(الف) اخلوبه | بقول صاحب اند هر سه مرادف یکدیگر بمعنی تکه کلاه و جامه و

(ب) اخلوبه | گوی گریان و امثال آن باشد صاحبان سراج و شمس و نفت

(ج) اخلوژنه | و برهان ذکر دج (کنند) بفتح زای فارسی و نون بر وزن کیسوز

و صاحب ناصری با اتفاق برهان گوید که بضم الف است و آزا بنده و بنده نیم هم گویند

و صاحب سروری بفتح همزه و زای فارسی و نون آورده و صاحب جهانگیری صراحت میکند

که با قول مفتوح و ثانی زده و کاف عجمی مضموم و و او مجهول و زای عجمی مفتوح باشند
 (د فرید احوال خوارزمی) و در دوی فلک که هر است پانگوزنه کلاه او باد و نامو
 گوید که در هر سه لغات (ا ب خ) بمعنی خوش است که گذشت و در الف (کوب) بهما
 نسبت بمعنی منسوب به کوب باشد و کوب بقول برهان آنکه که فیلبان استعمال کنند یعنی
 (انگتر) و اهل صنعت کلمه گریان از آهن یا غیر ذلک هم سازند که مشابه انگتر باشد پس
 اخکو به چنیری باشد خوش که نسبت دارد به کوب و کنایه از کلمه گریان و قبا و نسبت
 (ب) عرض می شود که کوچه بهجیم فارسی بمعنی راه تنگ آمده (کنامی بالبرهان) و فارسی
 جیم عربی را بفارسی و بالعکس آن بدل کنند چون (کونج و کوچ) که بمعنی احوال است
 و های هوز در آخر این زیاده کرده اند پس (ب) بمعنی چنیری خوش که باره تنگ نسبت
 دارد و کنایه باشد از حلقه که گوی گریان در داخل شود و مجازا گوی گریان را هم
 گفته اند نسبت (ج) خیال ما نیست که اصل این (اخکوزینه) بجاف عربی و زک
 یوز بود یا (انگوزینه) به کاف فارسی و زای فارسی - بصورت اول بعدلفظ (ا ب خ)
 لفظ (کوز) است بمعنی پشت خمیده و در آخر آن کلمه این که علامت نسبت است
 زیاده کردند همچو پارتیه و دیرینه و گنجه و غیره پس معنی لفظی (اخکوزینه) چنیری است
 خوش که منسوب به خمیده پشت است و کنایه باشد از کلمه گریان و قبا که آن هم
 خمیده پشت باشد و بصورت ثانی بعدلفظ (ا ب خ) لفظ (گوژ) آورده که بمعنی
 سله است و جاذف های است و کلمه (ینه) به زیاده کردند برای افاده معنی نسبت

این معنی تقصی (انگلوثرنیہ) چیزی خوش باشد کہ نسبت دارد با پسلیہ ابرشیم و کنا یہ باشد
 باتکہہ بنا۔ و رہد و صورت بنیہ بالا کثرت استعمال یا یی تحتانی حذف شد و (انگلوثرنیہ)
 و (انگلوثرنیہ) باقی ماند حاصل نیست کہ اگر کاف راعی گیریم زای منقوطہ را ہم عربی گیریم
 نہ زای فارسی چنانچہ صاحب اند این را بہ زای ہوز (انگلوثرنیہ) نوشتہ است و
 بصورت ثانی باید کہ بجاف فارسی و زای فارسی (انگلوثرنیہ) خوانیم چنانکہ صاحب
 جہانگیری صراحت کردہ مخفی مباد کہ صاحب برہان بر کلمہ (نہ) گوید کہ بہ فتح
 اول و خضای ثانی افادہ معنی لیاقت کند چون شاہانہ و بزرگانہ مقصود برہان
 جزین نباشد کہ بر لفظ شاہان و بزرگان کلمہ (نہ) آورده یک نون حذف کردند
 و صاحبان قواعد فارسی برینند کہ بر لفظ شاہان و بزرگان ہای نسبت آوردند
 و بس۔ باتی حال اگر قاعدہ بمینہ برہان را جاری کنیم (انگلوثرنیہ) مرکب باشد
 از لفظ (اخ) و (کوز) و کلمہ (نہ) و برہمین قیاس حقیقت (انگلوثرنیہ) باشد دیگر بیچ
 (اردو) گھنڈی۔ بقول صاحب آصفیہ کپڑے کی گول بول سلی ہوئی گولی جیسے
 حلقہ میں لگا کر انگر کے کا پردہ یا گریبان وغیرہ باہم ملا دیتے ہیں۔ گوے گریبان۔
 تھمہ۔ گوپک۔ ہم عرض کرتے ہیں کہ آج کل کے رواج میں ٹوپوں میں ہی
 ایسی گھنڈیاں لگاتے ہیں (الخ) کٹنا۔ بقول آصفیہ ہٹ۔ مؤلف عرض
 کرتا ہے کہ یہ وہ مختصر سی چیز ہے جو اکثر پتیل سے بنائی جاتی ہے اور گھنڈی کے مو
 لباس میں متصل ہے۔

تاریخ اختتام جلد سوم طبع از جناب مولوی میرزا نوش علیہما حبیباً

لمعة مختلص یا دگار شعله و شہید مغفور

بلی خبثہ رقم آصف اللغات بود
 محیط بحر عجم آصف اللغات بود
 وجود بخش عدم آصف اللغات بود
 عدیل ساغر جم آصف اللغات بود
 مثل تیغ دودم آصف اللغات بود

معین اہل قلم آصف اللغات بود
 مؤید الفضل قطره ایت از موجش
 بسی لغات غریب آمدہ از وجود
 بہ آب نطق عجم می دہد خبر در ہند
 بحر بہد و زبان کرد قطع حجت ہا

ز لمعہ قلم سال طبع شد روشن

پسند اہل عجم آصف اللغات بود
 (۱۰۹۶)

واجب العرض

بدینوجہ کہ ہم نے کل نسخائے مطبوعہ کو پبلک کے لئے وقف کر دیا ہے اور اس کتاب کے حق تالیف کو بھی پبلک کی نذر کر دیا ہے اس لئے آئندہ اسکی ضرورت نہیں خیال کی جاتی کہ ہر ایک نسخہ پر مؤلف کے دستخط رہیں صرف بطور علامت سلسلہ مطبوعہ عزیز المطابع ہمنے آخر پر دستخط کئے ہیں۔

غزیر المطابع حیدرآباد

(مؤلف)

